

શ્રી

અભિમાનન્દ પ્રકાશ.

2312
1912
900000085

इहं हि रागद्वेषमोहाद्यजिन्मूलेन संसारिजन्तुना
शरीरमानसानेकातिकुटुकदुःखोपनिपात-
पीकितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पठार्थ परिज्ञानेयत्नो विधेयः ॥

પુસ્તક ૧૭] વીર સંવત્ ૨૪૪૫, શ્રાવણ. આત્મ સંવત્ ૨૪. [અંક ૧ લો.

वर्षारंभे मांगल्य स्तुति.

शार्दूलविमोडितम् ।

985

यद्वाक्योदकवर्षणाद्रसधराद् भव्यात्मनां मानस-
क्षेत्रेष्वङ्कुररूपमोघजननं दृष्यन्ति सचातकाः ।
मोदन्ते युवकेकिनो यदुदयात् यः कर्मदुर्मिषहृत्-
स श्री वीरचनः सुखाय वनवद् भूयान्नवीनेहके ॥ १ ॥

જેના રસિક વચનરૂપ જલની વૃદ્ધિથી ભગ્ય પ્રાણીઓના હૃદયરૂપી ક્ષેત્રોની
અહર બોધરૂપ અધુરો પ્રગટ થઈ આવે છે અને જેના હૃદયથી સત્પુરુષો-મંદા
ભાગ્યો રૂપ ચાતક પક્ષીઓ ખુશી થાય છે અને વિદ્વાન્ રૂપી મધૂર પક્ષીઓ હર્ષ
પામે છે અને જે કર્મરૂપ હુલાળને હરનાર છે, એવો શ્રી વીરપ્રભુરૂપી મેઘ આ
નવીન વર્ષ માં ગેરની જેમ મુખને માટે થાયો ૧

ગુરુસ્તુતિ.

શાર્દૂલાવિકોઢિતમ્ ।,

યચ્ચારિત્રગુણૈઃ સદાતિવિમલૈરાકૃષ્ટમુર્વીતલે-

ભવ્યં ભારતજૈનમણ્ડલમિદં યસ્ય સ્મરત્યાતુરમ્ ।

યચ્છિષ્યા હિ વિહૃત્ય સદ્ગુરુચરઃ સંતન્વતે તદ્ગુણૈઃ

તસ્મૈ શ્રીગુરવે નમોઽસ્તુ વિજયાનન્દાય સત્સુરયે ॥ ૨ ॥

જેમના અતિ નિર્મલ એવા ચારિત્રના ગુણોથી આ પૃથ્વી ઉપર ભરતક્ષેત્રનું ભવ્ય જૈન મંડલ આકર્ષાયું છે અને તે આતુર થઈને જેમનું સદા સ્મરણ કરી રહ્યું છે અને જેઓના શિષ્યો તે ભરતક્ષેત્રમાં વિહાર કરી તેઓના ગુણો વડે ગુરુના ઉન્નતિ યશને વિસ્તારે છે, એવા તે શ્રી વિજયાનંદસૂરિને નમસ્કાર છે. ૨

વર્ષારંભે પ્રભુસ્તુતિ.

હરિગીત.

સત્તત્વ અમૃત રસ વિષે જે હર્ષ પામે રસ ધરી,
દેવેન્દ્ર ઈન્દ્રે પુણ્યપદને સંગમાં જેના રહી;
સંસારમાં ભમતા ભવિકો આવતા જ્યાં શર્ણુમાં,
તે નાથને પ્રણમું પ્રીતે આ નવિન વર્ષારંભમાં.
અંતરતણા આનંદમાં જે આત્મપદ આસપાસ,
કલેશો કષાયો છેદીને શિવધામને જે સાધતા;
આ લોકમાં સૌ જીવને સમદૃષ્ટિથી આલોકતા,
તે નાથને પ્રણમું પ્રીતે આ નવિન વર્ષ શરૂ થતા.

વિ०

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશના ગ્રાહકોને આશીર્વચન.

સગૃધરા.

સંપી જંપી સુખેથી, હૃદય રસધરી જ્ઞાનનો દહાવ પામે,
સેવા કરવા સમાજે અધિક સુદ કરી આદરો સર્વ કામે;
રૂઢો નિત્યે ઉમંગે વિવિધ સુખવિષે ભાવનાથી ભરેલા,
આત્માનંદ પ્રકાશે નિજ મન ધરજો શાંતિમાં થઈ કરેલા.

અભિનવ વર્ષે નિવેદન.

હૃદયમાં જ્ઞાનચક્રથી જોઈ આત્મવિકાસની વૃદ્ધિને અનુભવ કરાવનાર, મનુષ્ય જીવનની લબ્યતા, સાર્થકતા, ગતિ, પરાક્રમ અને ધીજી ઉચ્ચ શુભોત્તું લાભ કરાવી સન્માને દોરનાર અને ઉચ્ચ જીવનના મનોરથો અને એ મનોરથોની સિદ્ધિમાં અપેક્ષિત અંશભૂત વિગેરેની વિચારમાળા વાંચકો સમક્ષ ધરવાને સદા ઉત્સુક થઈ પ્રવૃત્તિ કરનાર આ આત્માનંદ પ્રકાશ સત્તરમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

આ માસિકનું સ્વરૂપ ધાર્મિક લાવનાથી ગંધાયું છે અને તેથી તે મુખ્યરીતે ધાર્મિક લાવનામાં ઉતરવાની ધન્ય ધડીને અનુભવ કરાવતું આવ્યું છે, છતાં પણ સાંપ્રત સમયે પ્રજાવર્ગીય હિતના તથા સામાજિક કર્તવ્યના પ્રેરણેલા ચેતનાના વિચારો પણ તે યથાયોગ્ય રીતે લજવવા લાગ્યું છે; અને તેથી તે પોતાની ઉપયોગિતામાં મોટો વધારો કરી શકે છે. એમ કહેવામાં કોઈ જાતની અતિશયોક્તિ કહેવાશે નહિ.

સાંપ્રતકાળે જનસમાજમાં ધાર્મિક લાવના પ્રગળ કરવાની જેવી આવશ્યકતા છે તેવી પ્રજાજીવને ઉત્તત બનાવવા પણ આવશ્યકતા પ્રાપ્ત થઈ છે; કારણ કે સમય હવે ગદહાયો છે, લોકરૂચિ વિવિધ રંગી થઈ છે, તેથી ધર્મ અને વ્યવહાર દૃષ્ટિથી ચર્ચા કરનાર લેખો, સેવાધર્મના મહાન સૂત્રો, સામાજિક ઉન્નતિના સાધનોની ચર્ચાઓ, સુધરેલા દેશોમાં પ્રધાનપદ લોગવતા પ્રવૃત્તિ માર્ગોના દર્શાવો અને સિદ્ધાંત દૃષ્ટિથી નિશ્ચિત કરેલા આચાર વિચારના તત્ત્વો આદિ મનોરંજક સામગ્રી રજૂ કરવામાં જ માસિકની કર્તવ્યતા સાર્થક થાય છે અને તેવા શિષ્ટ માસિકો જ હાલ પ્રતિષ્ઠાપાત્ર બની શકે છે. આ લક્ષ ગર્ભિત રાખીને આત્માનંદ પ્રકાશ પોતાના તેજસ્વી કિરણોને પ્રસારતું લારતવર્ષના સર્વ પ્રદેશોમાં ધુમવા લાગ્યું છે.

ચાલતા ઉન્નતિ અને પ્રગતિના યુગમાં જૈનસમાજમાં ચેતન ગતિ પ્રગટ કરવાની કેટલી જરૂર છે ? તે વિષે પૂરતું લક્ષ આપી આ નવયૌવન માસિક પૂર્ણ રીતે કટીગદ્ધ થઈ ક્રમે ક્રમે પોતાનું સ્વરૂપ ધર્મ, નીતિ, આચાર, સાહિત્ય અને સેવાના વિદ્યતાયુક્ત, ગંભીર અને મનનીય લેખોનો પરિચય આ દેશની જૈન અને જૈનેતર પ્રજાને કરાવવાના હેતુથી પ્રેરાયેલું છે, તે સાથે ઉપયોગી સમાજના સંદેશાઓનો યથાશક્તિ સંગ્રહ કરી તેને સંઘને ચરણે અર્પણ કરવાનો ઉચ્ચ અભિલાષ ધારણ કરે છે અને જૈનસમાજના જીવનની અનેક દેશીય જરૂરીયાતો પૂરનારી સુંદર સામગ્રી ઓકત કરવાનો ઉદ્દેશ રાખે છે.

આ માસિકે પોતાના સોળ વર્ષના જીવનમાં બાલ્યવય મુક્યા પછી શું શું કરી ગતાવ્યું છે અને તેનો શુભ ઉદ્દેશ કેટલો ચઢિઆતો થયો છે, તે વિષે વિશેષ લખવાથી તેને પોતાને આત્મપ્રશંસાનો લય લાગે છે, તથાપિ તેના વિદ્વાન અને વિચારક લેખકોને ન્યાય મળવાની ખાતર અને તેમની સહાયતાને સફલ કરવાની ખાતર તેને કહેવું પડે છે કે, આ માસિકનો ન્યારે ઉદય થયો તે અરસામાં જે વિચારસામગ્રી તેણે જૈનસમાજ આગળ ધરવા માંડેલી તેમાં સાંપ્રતકાળે મોટો ફેરફાર થતો આવ્યો છે અને તેને લઈને જ ગ્રાહક ગંધુઓની વિશેષ સહાનુભૂતિ મેળવવાને તે સમર્થ થઈ શક્યું છે. તે છતાં તેને વળી એટલું પણ કહેવું પડે છે કે, સ્વતંત્ર ચિંતન, ઉચ્ચ વિદ્વત્તા અને હૃદયગ્રાહી લેખો પ્રગટ કરવાની તેની ઉત્સુકતા જૈન વિદ્વાનો તરફથી પૂર્ણ થઈ શકતી નથી અને જૈનસમાજમાં તેવા લેખો લખનારની સંખ્યા ઘણીજ સ્વલ્પ જોવામાં આવે છે. જે પદ્ધતિના લેખો શિષ્ટ ઇંગ્રેજ માસિકોમાં અને ગુજરાતના સર્વોત્તમ માસિકોમાં પ્રગટ થાય છે, તેવા લેખોની બહોળી સંખ્યા આ માસિકને મળી શકતી નથી. તો પણ તે વારંવાર તેવા જૈન લેખકોને વિનંતિ કરી પ્રેમથી આમંત્રણ કરે છે અને હૃદયથી માને છે કે જૈનસમાજમાં ઉત્પન્ન થયેલી ઉચ્ચ બુદ્ધિઓ અને ઉચ્ચ હૃદયોની ભાવનાઓના આવિર્ભાવનું નિમિત્ત થવામાં આત્માનંદ પ્રકાશની સંપૂર્ણ કૃતકૃત્યતા છે.

આ માસિક યુવાવસ્થાના અદ્ભુત આનંદનું અનુભવી જનવાને ભાગ્યશાળી થયું છે, તેનું મુખ્ય કારણ પોતાના પવિત્રાત્મા ગુરૂના નિર્મળ અને પ્રાતઃસ્મરણીય નામની છાપ છે અને તે છાપના દિવ્ય પ્રભાવથીજ તે આવી ઉચ્ચ ભૂમિકામાં આવી શક્યું છે. એટલુંજ નહીં પણ તે છાપના યોગે પોતાના મહાત્મા ગુરૂના દ્રવ્ય સ્વરૂપનો અભાવ છતાં આ માસિકને તેમના ભાવસ્વરૂપની પ્રત્યક્ષ પ્રતિમા રૂપ બાણી તે મહાત્મા ગુરૂની શિષ્યપરંપરા તે તરફ પ્રેમદષ્ટિએ સદા અવલોકન કરી તેના ઉપયોગી જીવનના જાતને વધારવાને સદા તત્પર અને ઉત્સુક રહે છે. તેને માટે આ માસિક પોતાની ઉત્પાદક અને યોજન સંસ્થા સાથે તેમનો અપાર ઉપકાર માને છે અને તેમના સંયમની શીતળ અને અમૃતમય છાયા નીચે રહીને જ પોતાના જીવનનું ભાવમય પોષણ મેળવવા સદા ઇચ્છે છે.

આ માસિકે બાલ્યવયથી માંડીને યૌવનવય મુખીમાં ઉત્તરોત્તર અગત્યની દિશાઓમાં પ્રગતિ કરી છે અને હવે તે કરતું બંધ છે, તેથી આ દેશમાં તેને માટે સ્વતંત્ર પ્રદર્શક મત વધારે ને વધારે પ્રસરતો જાય છે તે જોઈને તેના પ્રવર્તકોને વિશેષ આનંદ થાય છે; તથાપિ હવે જૈનધર્મ અને જૈન જીવન-વ્યવહારની દિશામાં ખાસ કરીને સંગીન અને ઉપયોગી કાર્ય કરવા આત્માનંદ પ્રકાશનો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ છે. ધર્મ અને સમાજના લુહા લુહા પ્રત્યે ઉપર ઉચ્ચ પ્રકારના લેખો સંપાદન કરવાને આ માસિક પોતાના પ્રયાસોને પ્રેરવા માગે છે, કારણ કે ધર્મ, ન્યાય, આચાર,

વ્યવહાર, સામાજ્ય અને દેશના સંપ, શાંતિ અને આ માઢી સાથે વર્તમાન જીવનના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ વિચારી ભૂત સાથે વર્તમાનના સંબંધમાં રહેલું એવી આત્માનંદ પ્રકાશની વૃત્તિ છે અને તે વૃત્તિ આચારમાં મુકવાને તે નિષ્પક્ષ-પાતતા ધારણ કરી પ્રગતિ કરતું રહ્યું છે.

ચતુર્વિધ જૈનસમાજના ધર્મ અને સામાજીક જીવનના પ્રત્યેક કાંઈક ઉઠા વિચારથી સમજી શકે તેવા વાચકોને તેમના હૃદયને અતુલ્ય વિચાર સામગ્રી રજુ કરવાનો પ્રયાસ કરવા આ માસિકની પ્રવૃત્તિ થઈ છે. જૈનસમાજમાં નવા યુગની ધટના, સમાજોત્તરિના ચેતનોનું સંવિધાન, ધાર્મિક અને જીવજીવનના કર્તવ્ય ભરેલા તત્ત્વો, પ્રગતિની સાધના ઇત્યાદિ બહુ બહુ પ્રવૃત્તિઓ તરફ સમાજના હૃદયોને સચેત કરવા અને ધર્મ તથા તેના સોહિત્યને તૈયાર કરવા આ માસિક પોતાનો હિસસો પૂર ઉમંગથી આપે એવો તેનો ઉચ્ચ મનોરથ છે, તેથી તેવો ઉચ્ચ મનોરથ સફળ કરવાને આપણાં વિદ્વાન લેખકો અને વિચારકોના હૃદયમાં તત્કાલ તેવી પ્રેરણા જાગે એવી તે આશા રાખે છે.

આ આત્માનંદ પ્રકાશ આ નવીન વર્ષમાં પ્રવેશ કરતા હાલ સામાજ્યને વિજીથી અને સુલેહ શાંતિવાળું અવલોકી વિશેષ આનંદ પામે છે અને હુકાળ અને મોંઘવારીના વિકટ પ્રસંગમાંથી મુક્ત થયેલા દેશને જોવાને આતુર થઈ તે પોતાની નવી આશા અને મનોરથો પૂરવાની તીવ્ર આકાંક્ષા રાખે છે. શુદ્ધ ભક્તિના ગૌરવથી ગર્ભિત થયેલા આ માસિકના કમે કમે રચાતા જતા સ્વરૂપનું સામાજ્ય લક્ષણ કલા પછી હવે ગતવર્ષનું કાંઈક સિંહાવયોકન કરના કહેવું જોઈએ કે આ માસિકે પોતાની ગાદી અને આંતર સ્વરૂપની રચના ગતવર્ષમાં અવિચ્છિન્ન રાખી છે. તેજુ ગદ્ય તથા પદ્યના વિવિધ લેખો, ચર્ચાઓ અને સમાચારોની મોટી સામગ્રી પોતાના મુસ થાઈકોની આગળ ધરી છે અને તેમની અભિરૂચિ વધારવાને બનતો પ્રયત્ન કર્યો છે. તેના એકંદર વિષયોનો સંચકુ દર ની સંખ્યાએ પહોંચ્યો છે. અને તેની અંદર ઉચ્ચ પ્રકારના લેખોએ મોટો ભાગ રોક્યો છે. જે ઉપરથી આ માસિક સંપૂર્ણ અભિનંદનને પાત્ર બન્યું છે. આત્માનંદ પ્રકાશના લેખ રૂપી તેજસ્વી કિરણોને પ્રસાર કરનારા તે મહાશય લેખકોને તે અંતઃકરણથી ધન્યવાદ આપે છે. નિત્ય ક્રમ પ્રમાણે વર્ષારંભની માંગલ્ય સ્તુતિ અને શુદ્ધ સ્તુતિ કરી ગત વર્ષના લેખોનો આરંભ કરવામાં આવ્યો છે. પદ્ય લેખકોમાં શ્રીયુત નિલકાંઠાસ મૂલચંદ બી. એ. ‘વડગુણ’ ના નામથી લખતા શ્રીયુત છગનલાલ ત્રિભુવન દવે, શ્રીયુત કવિ શામજી લવજી ભટ્ટ, શ્રીયુત કૃત્તેહચંદ ઝવેરચંદ શાહ અને શ્રીયુત કુબેરલાલ અંબાશંકર ત્રિવેદી તરફથી પ્રાપ્ત ધ્યેલી રસિક પ્રસાદીને માટે આ માસિક સાક્ષિમાન બન્યું છે.

અને તેમને અભિનંદન આપવાને સંપૂર્ણ ઉત્સાહી થયું છે. ‘મહત્વાકાંક્ષા,’ ‘સ્વાશ્રયી બનો,’ ‘સત્યમિત્રતાનું સ્વરૂપ,’ ‘વ્યક્તિગત આકર્ષણ શક્તિ,’ ‘બોધક સૂત્રો,’ અને ‘સમજશક્તિની બક્ષીસ,’—એવા ગંભીર અને મનનીય લેખો કે જેઓ ગહન વાચન અને વિચારણાના ફલ રૂપ દેખાઇ આવે છે. તેવા લેખો રૂપ ઉજ્જવલ કિરણોના પ્રકાશનું મહામાન શ્રીયુત વિઠ્ઠલદાસ મૂલચંદ બી. એ. ને ઘટે છે અને તેથી તેમની આ માસિક પ્રત્યેની શુભ લાવના સંપૂર્ણ રીતે દેખાઇ આવે છે. ‘વિશ્વની વિચિત્ર ઘટનાઓ,’ ‘વિશ્વમાં આત્માનું સ્થાન,’ ‘શ્રીમદ્ આનંદધનજીના પદનો અનુવાદ,’ અને ‘મનુષ્યની બાત્યાવસ્થા,’ એ લેખોના સુયોજક શ્રીયુત કિષ્કેદયંદ ઝવેરભાઈની આ માસિક પ્રત્યેની શુભ લાગણી સારી રીતે દર્શ્યમાન થઈ આવે છે. એ લેખોની રચના ઉચ્ચ ક્લાસીની અને પ્રતિભાશાલી છે, જે ઉપરથી માસિક તેમનો ઉત્સાહથી ઉપકાર માને છે. ‘જૈન કોમમાં કેળવણી,’ ‘આરોગ્ય સંરક્ષણ,’ અને ‘જૈનોમાં માર્થિક ઉંચી કેળવણીનો પ્રચાર કરવાની આવશ્યકતા,’ એ ઉપયોગી લેખોની પૂર્ણ પ્રભા શ્રીયુત નરોત્તમદાસ, બી. શાહે અંગમાં ઉમંગ લાવીને પાડી છે અને જૈન સમાજને પ્રગતિની ઉચ્ચ દિશા દર્શાવી આપી છે. જે ઉપરથી આ તેમની સહૃદય ભક્તિ નાટે આભારી બન્યું છે. ‘ચારિત્ર ગંધારણ,’ ‘સુખ યાને સુખી જીવન ગુલરવાના કારણો’ ‘અર્યંતર કુટુંબ,’ એ ત્રણ સુબોધક વિષયો શ્રીયુત વકીલ નંદલાલ લલુભાઈએ આ માસિકની સેવામાં અર્પણ કરી માસિક તરફની તેમની પવિત્ર મમતા પ્રદર્શિત કરી છે. ‘લાવનગરમાં જૈન સ્વયંસેવક ગાંધુઓની સેવા,’ ‘સમયોચિત કર્તવ્ય,’ ‘સમાજ ઉત્તતિ માટે સમયે સમયે ફેરફાર કરવાની જરૂર છે’ એ રહસ્ય ભરેલા અને મનનીય લેખો શ્રીયુત એક સમાજ સેવકના દેખાઇ છે. આ લેખકે પોતાનું પ્રગટ નામ આપ્યું નથી, છતાં પણ જૈન સમાજની ઉત્તતિના માર્ગને દર્શાવનારા અને વર્તમાન કાલના સામાજિક જીવનની ઘટનાના ઉચ્ચ તત્વોના તે સારા બોધક હોઇ મનન પૂર્વક વાંચવા યોગ્ય છે. ‘માનસ ઘોતન,’ ના લેખક શ્રીયુત અધ્યાયી છે કે જેના લેખો ઉઠા રહસ્યવાળા, વિદ્વતા પૂર્ણ અને ઉચ્ચ તત્વો દર્શાવનારા હોઇને મનન કરવા યોગ્ય છે. માત્ર આ એકજ લેખ આ શ્રીમાન લેખકનો હોઇ તે પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવાને સૂચના કરવામાં આવે છે. ‘જ્ઞાતિ સંસ્થા વિષે વિચારણીય સુદાઓ,’ ‘જૈન કોમમાં સ્ત્રી કેળવણીની જરૂર,’ ‘જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કયા ધોરણે કરવો જોઇએ’?, ‘જૈન કોમમાં આરોગ્યની આવશ્યકતા,’ ‘સમયના પ્રવાહમાં’ એ વિષયોના લેખકો અનુક્રમે શ્રીયુત માવજી દામજી શાહ, શ્રીયુત માસ્તર દુર્લભજી કાળીદાસ, અને શ્રીયુત આર્ચ-એ. છે, તે ઉપરાંત ‘લગ્નાદિ પ્રસંગે અપીલ’ એ વિષયના લેખક શ્રીયુત શ્રી યચોવિજયજી જૈન ગુરુજીના મેકેટરીએ કરેલી

આંતર સેવા આ માસિક ઉપકાર સાથે સ્વીકારે છે. ઉપર્યુક્ત ગદ્ય તથા પદ્યના લેખકોમાં શ્રીયુત ઇગનલાલ ત્રિભુવન દવે, કવિ સ્વામીજી લવણ ભટ્ટ, અને કેટલાક પ્રાસ્તાવિક શ્લોકોના લેખક શ્રીયુત કુળેરલાલ અંગાશંકર અન્ય ધર્મી છતાં આ માસિક તરફ શુભ ભાવના દર્શાવે છે, તેથી તેમનો તે વિશેષ આભાર માને છે. એવી રીતે ગૃહસ્થ લેખકોની નિચારમાળાથી અલકૃત થયેલું આ માસિક તે મનોહર માલામાં મણિમય શ્રેણીના કિરણોના જેવી સ્ફૂર્તિ આપનારા ગુરુવર્ગના લેખોથી વિશેષ તેજસ્વી બન્યું છે. તેમાં ખાસ કરીને આ માસિકના સદા પોષક અને શાંતમૂર્તિ મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીના સુબોધક અને વિદ્વતાની દિશાઓમાં જૈન સમાજનું જીવન બીલાવનારા લેખોની શ્રેણી આત્માનંદ પ્રકાશમાંથી આનંદમય કિરણો વર્ષાવ્યા કરે છે. જેથી તે મહાનુભાવનો મહાન્ ઉપકાર ચિરસ્થાયી રહેલો જ છે. ‘હવે કાંઈ પણ ચેતી શકાય કે નહીં,’ ‘સદ્ભાવનાનો અલૌકિક ચંમત્કાર,’ જૈન બંધુ ઓને ઉપયોગી સૂચના,’ ‘પાંતરાપોળ પ્રમુખ જીવદયાની સંસ્થાઓ આશ્રી કંઈક,’ ‘જૈન સમાજની દાઝ હૈયે ધરનારને બે બોલ,’ ‘અહિંસા અથવા દયા,’ ‘ગચ્છનાયક ગણી આચાર્યાદિ કોણુ હોઈ શકે,’ ‘આપણી આધુનિક ચાલતી સ્થિતિ સુધારી લેવાની ખાસ જરૂર,’ ‘કેવાં કર્મ કરવાથી કેવી અવસ્થા પમાય છે,’ ‘આત્મા સાથે કર્મનો સંબંધ કેવી રીતે છે, અને તેના અંત શી રીતે આવે ?’ ‘શ્રી આત્મબોધ કુલક બ્યાખ્યા,’ ‘સાધુ નિર્ધન યોગ્ય ચરણ સિત્તરી અને કરણ સિત્તરી,’ ‘શ્રી ગૌતમ કુલક સુવર્ણ વાક્યો,’ ‘કર્મકુલક બ્યાખ્યા,’ ‘જીવાનુશાસ્ત્ર કુલક બ્યાખ્યા,’ અને ‘પુણ્યપાપ કુલક બ્યાખ્યા,’ વગેરે કેટલાએક તે મહાનુભાવના લેખોથી આત્માનંદ પ્રકાશની ધાર્મિક વિપ્રીતિ વિશેષ વૃદ્ધિગત થઈ છે. પ્રાચીન અને અર્વાચીન ઐતિહાસિક વિષય ઉપર લખેલો ‘શ્રી મહાવીર નિર્વાણના સમયના નિર્ણય’ નો લેખ શ્રીમાન્ જિનવિજયજી મહારાજનો છે. જેઓ ઐતિહાસિક સાહિત્યના શોધક અને બહાર મુકનાર છે અને જેના ઐતિહાસિક લેખો જૈન અને જૈનેતર સમાજમાં પ્રિય થયેલ હોઈ મનનપૂર્વક વંચાય છે. તે મહાત્માની હાલની પ્રવૃત્તિ તેના ગ્રંથો લખી પ્રસિદ્ધ કરવાની ચાલવી હોવાથી તેમના તરફથી વધારે લેખો આવી શક્યા નથી, પરંતુ અવકાશે અવકાશે તેઓશ્રીએ ઐતિહાસિક નવીન નવીન પ્રસાદિ આપવાની જરૂરીયાત છે, જેથી તે માટે તેઓશ્રીને નમ્ર વિનંતિ કરવામાં આવે છે. તેમણે પણ આ માસિકની ખરી ઉપયોગિતામાં વધારો કર્યો છે. તેમજ ‘પરોપકારાય સતાં જીવન’ એ વિષય ઉપર શ્રી માલેકુમુનિજી અવતરણ પણ આ માસિકને શોભાપ્રદ થયું છે, આ સિવાય બીજા લેખો આ સલાતા સેક્રેટરીના છે જે તેમની દૂર-હોઈને તેને માટે કાંઈ પણ પ્રશંસા કરવી તે આ સ્થાને આત્મલાઘા કરવા જેવું છે,

આ પ્રમાણે વિષયોના વિવિધ કિરણોને પ્રસારતું, અને જ્ઞાન-પ્રાપ્તિની આત્મનંદમય પ્રલાને ફેલાવતું આત્માનંદ પ્રકાશ ભારત વર્ષરૂપ ગગનમાં સૂર્યજિગ્મની જેમ ચલકતું નવીન વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. વર્તમાન સમયે ભારતમાં પ્રજાજીવનના આંદોલનો ધુમી રહ્યા છે, દરેક સમાજ પોતાની વિવિધ પ્રકારની ઉન્નતિની પ્રવૃત્તિઓના ઉદ્વેગો આરે કોર પાડી રહ્યા છે, સામાજિક, વ્યાપારી, ઔદ્યોગિક, કૃષ્ણણી વિષયક આદિ અનેક પ્રવૃત્તિઓના સ્વરૂપે આલેખનારી વિચારશ્રેણીઓ ઉઠવા લાગી છે અને સેવાધર્મનો પવન ભરતક્ષેત્રની ભૂમિ ઉપર વાવા લાગ્યો છે. તેવે સમયે વિગ્રહતા વિરામથી શાંતિસુખને માર્ગે સંઘની નવીન ભાવનાઓ અને આશાઓ સફળ કરવાની તક સાધવા આ માસિક પોતે પોતાના અભિનવા મનોરથો સિદ્ધ કરવાને વિશેષ લાગ્યશાળી ગઈ શકશે; અને તેની એ અભિપ્રાયની સિદ્ધિ પોતાના બાહ્ય અને આંતર સ્વરૂપ ઉપર પડતી ગુરુવર્ગની કૃપાદૃષ્ટિના પ્રભાવને અવલંબીને રહેલી છે એમ આ માસિક નિઃશંકપણે માને છે, અને ઈચ્છે છે કે, ગ્રાહકોની દિનદિન વધતી જતી સંખ્યાથી તેની લોકપ્રિયતા અને લોકપ્રયોગિતા વંધારવામાં જૈન વિદ્વાન લેખકો અને વાચકો તેને સહાયરૂપ થાય અને આત્માનંદ પ્રકાશ આખા ભારતવર્ષના જૈન સમાજની એક જ્ઞાનમય-ભાવમય અમૂલ્ય સમૃદ્ધિ બને ! તે ઈચ્છા પૂર્ણ કરવાને માટે તે નીચે પ્રમાણે પરમાત્મા શ્રી વીર પ્રભુનું સ્મરણ કરે છે.

વીરમુક્તિમરમાવિતાત્મનઃ કિં નરસ્ય શુભિ દુર્લભં ભવેત્ ।

તસ્ય મુક્તિલલના રમણીયા સન્નિધિં સમુપયાતિ રસેન ॥ ૧ ॥

જે પુરૂષનું હૃદય શ્રી વીર પ્રભુની ભક્તિના ભારથી ભાવિત છે તેવા પુરૂષને આ પૃથ્વીમાં કઈ વસ્તુ દુર્લભ છે ? તે પુરૂષની પાસે રમણીય એવી મુક્તિરૂપી શ્રી રસ ધરીને આવે છે. ૧

કેટલાક આત્માવિક શ્લોકો.

પદ્માત્મક ભાષાંતર સહિત.

(ગતાર્ક ૫૪ ૨૦૮ થી આગળ)

રચનાર:—શ. રા. કુબેરલાલ અંબાશંકર ત્રિવેદી. ભાષનગર

નિત્યં છેદસ્તુપાનાં ક્ષિતિનલ્લિલ્લિનં પાદયોરલ્પજ્વા

દન્તાનામલ્પશૌચં વસનમલિનતા રુક્તા મૂર્ધજાનામ્ ।

દ્વે સન્ધ્યે ચાપિ નિદ્રા વિવસ્નશયનં ગ્રાસહાસાતિરેકઃ

સ્વાંગે પીઠે ચ વાચં ભવતિ ધનપતેર્ભૂમિપસ્યાપિ વાચ્યમ્ ॥

(શાદુલ)

તોડે બેસી તૂણા નખે ભૂમિ ખણે પાદો ન પૂરા ધુએ,
સખે દાંત ન શુદ્ધ વાગ શિરના ઓળી અરીસો બુએ;
ખાતાં ખૂણ હસે સુવે નગન થઇ અંગો વગાડે કરે,
એવો માનવી ભૂપ હોય પણ ત્યાં લક્ષ્મી ન વાસો કરે.

चेतोहरा युवतयः सुहृदोऽनुकूलाः सहान्वयाः प्रणतिनम्रगिरश्च भृत्याः ।
गर्जन्ति दन्तिनिवहास्तरलास्तुरंगाः संमीलने नयनयोर्नहि किञ्चिदस्ति ॥

(પુષ્પિતાથા)

અનુકૂલ સુહૃદો સુશીલ નારી, સુખકર સેવક બંધુવર્ગ ભારી;
રથ હય ગજ સાજ સુખદાયી, નયન ભિચાથ પછી ન કોઇ ભાઈ!

असतामुपभोगाय दुर्जनानां विभूतयः ।

पिचुमंदं फलैराढ्यं काकैरेवोपभुज्यते ॥

(દોહરે)

પિચુમંદનાં ફલ તણા, કાક કરે ઉપભોગ;
દુર્જનની દોહત પડે, એમ દુષ્ટને ભોગ.

सत्सङ्गाद्भवति हि साधुता खलानां

साधूनां नहि खलसङ्गमात्खलत्वम् ।

आमोदं कुसुमभवं मृदेव यत्ते

मृदं नहि कुसुमानि धारयन्ति ॥

(અહર્ષિણી વૃત)

સત્સંગે ખલજન સાધુ થાય સારા,
સાધુઓ નહિ ખલથી થશે નકારા;
સોગંધી કુસુમતણી જ - માટી ધારે,
માટીની નહિ કુસુમો ધરે લગારે.

ક્વચિદ્વિદ્ગોષ્ઠિ ક્વચિદપિ સુરામચ્છલહઃ

ક્વચિદ્વીળાવાદઃ ક્વચિદપિ ચ હાહેતિ રુદિતં ।

ક્વચિદ્રમ્યા રામા ક્વચિદપિ જરાજર્જરતનુ

ર્ન જાને સંસારઃ કિમમૃતમયઃ કિં વિપમયઃ ॥

(મનહર)

વિધાનો વિનોદ થાય વિદ્વાનોની વચ્ચે ક્યાંક,
ક્યાંક દારૂ પીધેલાની મત્ત મસ્તી થાય છે;
વીણુનો મધુર સ્વર ક્યાંક સંભળાય કાન,
ક્યાંક હાય હાય કરી રૂઢન કરાય છે;
મોહને પમાડનારી નારી લટકાળી ક્યાંક,
ક્યાંક જરાયકી તન છૂર્ણુ તો જણાય છે;
શુ આતે સંસાર હશે વિષ કે અમૃત મય ?
આ ગધું નિહાળતાં એ જાણી ન શકાય છે.

સ્વાદન્ન ગચ્છામિ હસન્ન જલ્પે ગતં ન શોચામિ કૃતં ન મન્યે ।

દ્વાભ્યાં તૃતીયો ન ભવામિ રાજન્ કિં કારણં ભોજ ભવામિ મૂર્ખઃ ॥

(ઉપજાતિ.)

હસી ન હું તો કહું વાત ક્યારે, ચાલી ન જાવાતણી ટેવ મારે;
કરેલ જે કૃત્ય વડાં કરેથી, કહી ન દેખાડું કદિ સુખેથી.
જ્યાં બે જનો વાત કરે જ કાંઈ, ઉભો રહું ત્યાં ન કદિ છુપાઈ;
ગઈ વસ્તુનો શોચ કહું ન હાલ, શામાટ હું મૂરખ હે નૃપાલ ?

ધર્માર્થકામમોક્ષાણાં યસ્યૈકોઽપિ ન વિચિતે ।

અજાગલસ્તનસ્યૈવ તસ્ય જન્મ નિરર્થકમ્ ॥

(દોહરો.)

ધર્મ કામ કે મોક્ષ ના, સાધ્યો ચોધો અર્થ;
અજાગલ આંચળ તુલ્ય તે, જનનું જીવન વ્યર્થ.

આનંદ પ્રાપ્તિના માર્ગો.

લે. વિહંગદાસ મૂળચંદ શાહ. ખી. એ.

આ વીસમી સદીના સુવિખ્યાત 'રાજ્યનીતિ' ગ્રંથમાં કથન છે કે "મારા આખા જીવનમાં એક દિવસ પણ મને આનંદની પ્રાપ્તિ નથી થઈ." જે કે ૫૩ વર્ષ સુધી ધન ધાન્ય, આદર સન્માન, ણળ, પૌરુષ, લક્ષ્મી, કીર્તિ, વિજય, વિભવ, શક્તિ, પ્રભાવ આદિ સર્વ પ્રકારના સુખની તથા એક મહારાજ્યના અધિકારની તેને પ્રાપ્તિ થઈ હતી તો પણ ગિરમાઈ એક દિવસ સત્ય આનંદનો અનુભવ કર્યો નથી. એ તેના ઉપરોક્ત વચનથી પ્રતીત થાય છે.

પ્રકૃતિમાં આનંદ પણ એક વિલક્ષણ વસ્તુ છે. આનંદ પ્રાપ્તિ માટે જગતમાં કોઈ નિયત સ્થાન નથી. સર્વ સ્થળમાં અને સર્વ સ્થિતિમાં આનંદની સંપ્રાપ્તિ થઈ શકે છે. કોઈ કોઈ વખત તે એવા સ્થળોમાં પ્રાપ્ત થઈ શકે છે કે જ્યાં એની સ્વપ્ને પણ સંભાવના ન હોઈ શકે. તેમજ કોઈ કોઈ વખત એવા સ્થળોમાં તે મળી શકતો નથી કે જ્યાં તેની સંપૂર્ણ આશા હોય. કેટલીક વખત દુર્લભતાને અનુભવવાના મનુષ્યોને જે આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે રાજા મહારાજાઓને પણ નથી થતી. આ ઉપરથી વાસ્તવિક હકીકત એ સિદ્ધ થાય છે કે આનંદ ણાદ્ય વસ્તુઓ પર આધારભૂત નથી, પરંતુ હૃદયની આંતરિક ગતિ ઉપર તેનો મુખ્ય આધાર છે. જેથી ણાદ્ય વસ્તુઓ પ્રતિકૂળ હોય તો પણ સત્ય આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આનંદની ઉત્પત્તિ હૃદયમાં થાય છે. હૃદય તેનું મૂલસ્થાન છે. જેવી રીતે સૂર્યનો પ્રકાશ સર્વ પદાર્થો પર પડે છે તેવીજ રીતે આનંદનો પ્રભાવ ણાદ્ય પદાર્થો પર સ્વયમેવ પડે છે. ઘણે ભાગે સર્વ મનુષ્યો આનંદની શોધમાં જ હોય છે, પરંતુ તેઓને આનંદની પ્રાપ્તિ ત્વરાથી થતી નથી તેનું કારણ એ છે કે તેઓ જે વસ્તુઓમાં આનંદનો સર્વથા અભાવ હોય છે તે વસ્તુઓમાં તેને શોધ્યા કરે છે. મનુષ્ય એમ સમજે છે કે દ્રવ્ય વા સંપત્તિની પ્રાપ્તિમાં આનંદ રહેલો છે, અથવા અમુક વસ્તુ મેળવવાથી પોતાને આનંદ મળશે; પરંતુ આ સર્વ ભ્રમિત વિચાર છે. વસ્તુ તઃ અમુક વસ્તુ હોવા અથવા ન હોવા પર આનંદનો આધાર છે એમ નહિ, પરંતુ હૃદયની શાન્તિ પર તેનો ખરો આધાર છે. આનંદ પ્રાપ્ત કરવા માટે કોઈ પ્રકારના પરિશ્રદ્ધ વા આક્રમણની આવશ્યકતા નથી. ચિત્તની શાંતિ અને એકાગ્રતાનુંજ નામ આનંદ છે. આ વાન પ્રત્યેક મનુષ્યને પ્રત્યેક અવસ્થામાં સુલભ છે અને તેનાથી મનુષ્ય પોતે રહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આમ હોવાથી આનંદ પ્રાપ્તિ માટે અન્ય વસ્તુઓ પર આધાર રાખવાની આવશ્યકતા નથી, જે

વસ્તુઓનો મનુષ્યો સંગ્રહ કરે છે તેની સાથે આનન્દને કશો સંબંધ નથી. મનુષ્યના આત્માની જે કાંઈ ઉત્પત્તિ અથવા અવનતિ થાય છે તેના ઉપર સુખ દુઃખનો પ્રથમ આધાર છે.

અનેક અવસ્થાઓ એવી હોય છે કે જે સ્વદૂલ દૃષ્ટિએ આનન્દસમાન પ્રતીત થાય છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે એમ હોતું નથી. એક અવસ્થા એવી હોય છે કે જેમાં મનુષ્યને ઇચ્છાનુસાર વસ્તુઓ મળે છે, અને તે એને આનન્દ સમજવા લાગે છે; પરંતુ ખરી રીતે એમાં તે અપૂર્ણ હોય છે. જો કે તેની અંદર આનન્દનો કંઈક અંશ આવી જાય છે, પરંતુ તેને સંપૂર્ણ આનન્દ કહી શકાતો નથી. આવી અવસ્થામાં મગ્ન થઈ જવું તે પૂર્ણને બદલે અપૂર્ણનો સ્વીકાર કરવા જેવું છે. વળી એક અવસ્થા એવી પણ છે કે જેમાં આપણી ઇચ્છાઓ અને આપણી ઇચ્છિત વસ્તુતું એકત્વ ધણ જાય છે. આ અવસ્થાને પણ સંપૂર્ણ આનન્દની અવસ્થા કહી શકાતી નથી; કેમકે ત્યાં સુધી તે બંનેમાં એકતા હોય છે ત્યાંસુધી જ એ અવસ્થા ટકે છે, પરંતુ સહેજ અંતર થાય છે કે તરત જ ઉક્ત અવસ્થામાં ભંગ પડે છે. મનુષ્યની ઇચ્છાઓમાં હમેશાં પરિવર્તન થયા કરે છે. એક વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય કે પછી તરતજ બીજી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા માટે ઇચ્છાનો ઉદય થાય છે. હજી તો એક ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી ત્યાં બીજી ઇચ્છા પેદા થાય છે; પરંતુ ઇચ્છિત વસ્તુ મળવામાં જરા પણ વિલંબ થાય છે તો અશાંતિ ધવા લાગે છે. ઇચ્છિત વસ્તુઓની પ્રાપ્તિ તો દૂર રહી, પરંતુ કદાચ કોઈ માણસને સંસારની સમગ્ર વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય તો પણ તે આનન્દથી વંચિત રહી શકે છે; કેમકે આત્મિક સુખ એજ ખરો આનન્દ છે, જે શારીરિક અને માનસિક સુખોથી ભિન્ન છે.

લોકો સંતોષને પણ દેટલીક વખત આનન્દ માની બેસે છે, પરંતુ મનુષ્યો જેને સંતોષ માને છે તે સંતોષ કહેવાતો નથી. સંતોષમાં નિરાશાનો કંઈક અંશ હોય છે. આથી મનુષ્યોને અસલી વસ્તુઓને બદલે કૃત્રિમ-નકલી વસ્તુઓથી ચલાવી લેવું પડે છે. સંતુષ્ટ મનુષ્યને હુધને બદલે ઘાસ આપવામાં આવશે તો તે પીવાથી તેને પચાપાન નોટલી પ્રસન્નતા થશે. કોઈ બૂનકાળના આનંદદાયક પ્રસંગનું સ્મરણ કરીને પણ સંતોષી મનુષ્ય પ્રસન્નચિત્ત બને છે. સંતોષથી મનુષ્યની માનસિક અને નૈતિક શક્તિ નિર્જલ બની જાય છે અને તે ઉચ્ચગામી થવાને પ્રયત્નવાન થઈ શકતો નથી. સંતોષ એ એક પ્રકારનો ઉત્તમ ગુણ છે એ નિઃસંદેહ છે, દરેક મનુષ્યમાં સંતોષ અવશ્ય હોવો જોઈએ; પરંતુ સંતોષ આત્મોન્નતિમાં ગાંધ કરતાં ન થઈ પડે એ ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે. મનુષ્યે દિનપ્રતિદિન આગળ પ્રગતિશીલ રહેવું જોઈએ. એક ઇચ્છિત વસ્તુ મળે તે સમયે અવશ્ય સંતોષ

થવો જ નોંધ્યો, પરંતુ આથી એમ સમજવાનું નથી કે તેને હુમેશને માટે સંતોષ થવો જ નોંધ્યો અને તેણે નિરંતર એક જ સ્થિતિમાં પડ્યા રહેવું નોંધ્યો. જે કાંઈ મનુષ્યની પાસે હોય તેનાથી તે સમયે તો તેણે સંતોષ રાખી લેવો નોંધ્યો; પરંતુ તેની વૃદ્ધિને માટે સતત ઉદ્યોગ કરતા રહેવું નોંધ્યો. ધન ધાન્યથી સંતુષ્ટ થઈ શકાય, પરંતુ શુભપ્રસિ કરવામાં અને આત્મોત્તરિ સાધવામાં કદિ પણ સંતોષને સ્થાન મળવું નોંધ્યો નહિ. જ્યાં સુધી મનુષ્ય અનન્તશુભ ધારણ કરે ત્યાં સુધી શુભોની વૃદ્ધિ અને વિકાસ કરતાં તેણે અટકવું નોંધ્યો નહિ.

આ ઉપરથી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે સંતોષને અને પ્રસન્નતાને આનન્દ કહી શકાશે નહિ. પ્રસન્નતા અદ્ય સમય પર્યંત રહેનારી વસ્તુ છે, પરંતુ આનન્દ સદા કાળ ચિરસ્થાયી છે. વિવેકશક્તિથી પ્રતિકૂળ વર્તવાથી પણ પ્રસન્નતા મેળવી શકાય છે, પરંતુ આનન્દ કદાપિ મેળવી શકતો નથી. કોઈ વખત પ્રસન્નતા હુઃખનું રૂપ ધારણ કરી શકે છે, પરંતુ આનન્દ તો સદૈવ આનન્દ જ રહે છે.

મનુષ્યો એવા પ્રાણી છે કે જેઓ વાસ્તવિક આનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. અન્ય પ્રાણીઓ ઉપર્યુક્ત અવસ્થામાં જ રહે છે. વાસ્તવિક આનન્દ એ છે કે જેમાં જીવન અને જીવનના ઉદ્દેશમાં સંપૂર્ણ સમજાવ હોય છે. આ પ્રકારનો આનંદ કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાને માટે સ્વયમેવ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ નિર્લેપ જાની પરમાર્થકાર્યમાં જીવન વ્યતીત કરે છે ત્યારે આનન્દ સ્વયમેવ પ્રાપ્ત થાઉં જાય છે. આનન્દ આત્માનો શુભ છે અને એ અવસ્થામાં એ સ્વયમેવ પ્રકટીભૂત થાય છે. પરંતુ કોઈ પણ મનુષ્ય આનન્દને પોતાના જીવનનું ઉદ્દેશ્ય અથવા સાધ્ય ગનાવવાથી આનન્દ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. આ વાત સર્વથા અસંભવિત છે. જો તમારી ઇચ્છા વાસ્તવિક આનન્દ મેળવવાની હોય તો હુમેશાં તમારા ઉદ્દેશ્ય અથવા સાધ્યને ઉચ્ચ ગનાવવા યત્ન કરો. અન્ય મનુષ્યોના આનન્દને તમારા પોતાના આનન્દ કરતાં ઉત્કૃષ્ટ માનો. પરહિતાર્થે સ્વાર્થની આહુતિ આપો. ધનથી પ્રસન્નતા મેળવી શકાય છે, સંતોષ અને સંતુષ્ટતા પણ મેળવી શકાય છે; પરંતુ આનન્દ એવી વસ્તુ નથી કે જે ધનથી મેળવી શકાય. તે સત્ય જીવનથી મળી શકે છે. આનન્દ સત્યાર્થ જીવનનું જ અંગ છે. તે કદાપિ એનાથી પૃથક્ હોઈ શકે જ નહિ. આનંદ શાંતિનો ભંડાર છે અને નિરાશાયુક્ત ઉદ્યોગથી દૂર રહે છે—અપ્રાપ્ય છે. જે વસ્તુઓ સ્વાર્થની સીમાની ગહાર છે એવી વસ્તુઓના પ્રેમ પર આનન્દનો આધાર રહેલો છે. જગતમાં આનન્દના પ્રત્યેક ઉદાહરણ લઈ તેનું પૃથક્કરણ કર્યો તો તમને સ્પષ્ટ પ્રતીતિ થશે કે તે સર્વમાં પ્રેમનું તત્ત્વ નિગૂઢ રહેલું છે. તે પ્રેમ માતા પિતાનો પોતાના જાળકો તરફ હોય, અથવા

શ્રીપુરુષનો પરસ્પર પ્રેમ હોય, અથવા ગમે તે રૂપમાં તે પ્રેમ માનવ જાતિ તરફ હોય, અથવા તે પ્રેમ જીવનના કોઈ પ્રથમ કાર્યનો હોય કે જેને વાસ્તે દરેક મનુષ્ય પોતાની સઘળી શક્તિઓને ઉપયોગમાં લે છે, પરંતુ પ્રેમ તો અવશ્ય હોય છે જ.

જે મનુષ્યમાં આશા, વિશ્વાસ અને સત્ય દૃઢ પ્રેમ હોય છે તે મનુષ્ય આનન્દ મેળવી શકે છે. નિરાશાભરેલા વા નિકૃષ્ટ વિચારોને નિરંતર સેવનાર મનુષ્યને આનન્દની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. આવા મનુષ્યોને પોતાના હૃદયની ક્ષુલ્લકતા દષ્ટિગત હોય છે અને તેઓ એમજ સમજતા હોય છે કે જગત્ ક્ષુલ્લક હૃદયવાળા મનુષ્યોથી ભરેલું છે. તેઓની સ્થિતિ ધ્રુવઝની જેવી હોય છે જે સૂર્યનો પ્રકાશ ન જોઈ શકવાથી એમ જ સમજે છે કે દિવસે પણ અંધકાર જ રહે છે. જ્યારે નિરાશા વૃદ્ધિગત થાય છે ત્યારે આવા મનુષ્યો મૃત્યુને ઇચ્છે છે અને તેઓના મનમાં એવા વિચારો ઘુંસવા લાગે છે કે આ જીવનમાં તો આનન્દ મળ્યો નહિ, તો તે મૃત્યુથી મળશે.

વિશ્વાસના અભાવમાં પણ આનન્દનો અભાવ જ રહેલો છે, જે મનુષ્યને બીજા લોકો પર વિશ્વાસ નથી હોતો, જે કેવળ પોતાને સત્ય અને બીજાને ભુલો જાણે છે તેને પણ કદિ આનન્દ મળી શકતો નથી, ઔરંગઝેબ મહા પ્રતાપી મુગલ સમ્રાટ હતો, પરંતુ તેને બીજા લોકોપર લેશ માત્ર વિશ્વાસ ન હોતો. પોતાના પુત્રો પર પણ તેને જરા પણ વિશ્વાસ ન હતો તો બીજાની વાત જ ક્યાં કરવી ? આજ કારણથી તે જીંદગીપર્યંત આનન્દથી વંચિત રહ્યો હતો. મૃત્યુના દિવસે જેમ જેમ નજીક આવતા ગયા તેમ તેમ તેના હયમાં વિલક્ષણ વધારો થવા લાગ્યો. મહાન રાજ્યનીતિજ્ઞ ગિરમાર્ક પણ આ અવસ્થાને લઈને જ આનન્દ મેળવી શક્યો નહોતો.

અત્ર પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે કે આનન્દ મેળવવા માટે કયી વસ્તુઓ આવશ્યક છે ? તેના ઉત્તરમાં એજ જણાવવાનું કે પહેલાં તો એ આવશ્યક છે કે આનન્દ-ભિલાષી મનુષ્યોએ પોતાના જીવનનું ઉદ્દેશ્ય ઉચ્ચ ધનાવધું જોઈએ અને કેવળ નિઃસ્વાર્થવૃત્તિથી લોકસેવા તથા પદોપકાર નિમિત્તે જીવન અર્પણ કરી દેવું જોઈએ.. મનુષ્ય-જીવન એવી વસ્તુ નથી કે જે ઇચ્છામાં આવે તેમ વ્યતીત કરી શકાય; પરંતુ તે એવી વસ્તુ છે કે જેમાં પોતાનો અલીપ ઉદ્દેશ્ય સાધી શકાય. તેથી જ તે જેમ તેમ કરી પૂર્ણ કરી દેવાનું નથી, પરંતુ એમ સમજવું જોઈએ કે સ્વપરતું શ્રેય સાધવા માટે આ મનુષ્ય-જીવન એક અમૂલ્ય પ્રસંગ છે અને આ મનુષ્ય-શરીર એક કિંમતી સાધન છે, અને તેથી આ હાથ આવેલા સુપ્રસંગને જવા દેવો જોઈએ નહિ. ચિંતામણી રત્ન સમાન આ મનુષ્ય જન્મ

અત્યંત કઠિનતાથી મળે છે, અને જો તે વ્યર્થ જશે તો ચિંતામણી રત્ન પામી તેને સમુદ્રમાં ફેંકી દીધા જેવું થશે. આ મનુષ્ય-જીવનનો ઉદ્દેશ કેવળ દ્રવ્ય સંચય કરવાનો નથી. જે મનુષ્યમાં સ્વાર્થની ગંધ નથી, જેના હૃદયમાં પ્રેમ અથવા અનુરાગનો પ્રવાહ અસ્પષ્ટિત વહે છે, જે અન્ય મનુષ્યોને સહાયમૂલક થવાને તેમજ તેઓની વિટંબતાઓ અને વિપત્તિઓ દૂર કરવા માટે સદા સર્વદા તન મન ધનથી કટિબદ્ધ રહે છે અને જે અન્યના સુખની ખાતર પોતાના સુખ અથવા આનંદની આહૂતિ આપી શકે છે તેજ મનુષ્ય આનંદના ખરેખરા માર્ગપર છે એમ કહેવામાં જરાપણ અતિશયોક્તિ નથી. આનંદમાર્ગપર વિચરનાર મુસાફર હમેશાં ઉદ્યોગી, ઉત્સાહી અને સાહસિક હોય છે અને પોતાના જીવનના ઉદ્દેશાનુસાર હમેશાં નિર્ભયપણે સ્વીકૃત કાર્યમાં મગ્ન રહે છે.

આનંદ મેળવવા માટે માનસિક એકાગ્રતાની પણ અત્યંત અગત્ય છે, એનાથી જીવન સાદું તેમજ સારગર્ભિત બને છે. જે જે નકામી બાગતો હોય છે તે સર્વ દૂર થાય છે. શારીરિક, માનસિક અને નૈતિક શક્તિનો હાસ કરનાર ચિંતા, લથ અને પશ્ચાત્તાપ ને હૃદયમાંથી કાઢી નાંખવા જોઈએ. તમારા જીવનનો ઉચ્ચ ઉદ્દેશ નિશ્ચિત કરો, જેથી સર્વ શક્તિઓ એકત્રિત બની જાય અને મન એટલું બંધુ મગ્ન થઈ જાય કે દુઃખનો અંશ પણ ન રહે. આથી મનને એકાગ્ર કરવામાં ઘણી સાહુધ્ય મળશે. યુદ્ધની અંદર વીર યોદ્ધાઓ પોતાના કાર્યમાં એટલા બંધા તન્મય બની જાય છે કે પોતાના શરીરપર પકડતા ઘાતું તેઓને લાન રહેતું નથી. આ પ્રમાણે મનુષ્યો પોતાના જીવનનો કોઈ ઉચ્ચ ઉદ્દેશ્ય બતાવીને તેમાં એટલા બંધા તન્મય થઈ શકે છે કે તેનાપર તાના અથવા મોટા દુઃખની લેશ પણ અસર થઈ શકતી નથી, અને નિકૃષ્ટ કોટિનું જીવન પણ માનસિક એકાગ્રતાથી સ્વચ્છ, ઉદાત્ત, અને પવિત્ર બની જાય છે. કોઈનાપર વૈર લેવાના અથવા દૂટનીતિથી વર્તવાના વિચારને અવકાશ જ નથી મળતો. આ ગુણથી મનુષ્ય શાંતિ મેળવી શકે છે અને વાસ્તવિક આનંદનું રહસ્ય સમજવા લાગે છે.

આનંદ મેળવવા માટે એક બીજા ગુણની પણ આવશ્યકતા છે. તે એ છે કે જો આપણને કોઈ ખરાબ ટેવ પડી ગઈ હોય તો તેના પર આપણે વિજય મેળવવો જોઈએ. સંસારમાં લક્ષ્મી અથવા માયા મનુષ્યને અતિશય મુગ્ધ કરી મુકે છે. બીજા લોકોને જોઈને મનમાં ચિત્ર વિચિત્ર ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે. જો મનુષ્ય જુએ છે કે જગત્માં સત્યનિષ્ઠ માણસો દુઃખી અને નિર્ધન અવસ્થા ભોગવે છે, અને અસત્યવાદી, કપટી તથા ધૂર્ત લોકો આનંદ કરી રહ્યા છે તો તેના મનમાં કંઈ કંઈ તરેહના વિચિત્ર ભાવો પ્રકટ થાય છે. આ સમય તેની પરીક્ષાનો છે. જો તે વખતે તેનું અધઃપતન થાય છે તો તે સદાને માટે

તેજ સ્થિતિમાં રહે છે અને તેમાંથી તે કદી ઉદ્ધૃત થઈ શકે એ આશા પણ વ્યર્થ છે; પરંતુ એ સમયે બાહ્ય લાલની કચી પરવા કર્યા વગર સત્યને સત્યની ખાતર જ શુદ્ધ કરવું જોઈએ અને એના ઉપર દૃઢ વિશ્વાસ રાખવાથી આનંદનો માર્ગ સુલભ થાય છે. 'શંતં પ્રતિ શાન્ત્યં કુર્યાત્' એ કહેવતને માનનાર ઘણા મનુષ્યો દુનિયામાં દૃષ્ટિગોચર થાય છે; પરંતુ એનું નામ આત્મનિર્ણયતા છે. આખા જગત્ને વશ કરવાના કાર્યમાં તમે ઉશુક્ત થાઓ તે પહેલાં તમારે તમારી જાતને વશ કરવાની અનિવાર્ય અગત્ય છે. ઇન્દ્રિયોપર વિજય મેળવનારને અને પોતાની ઇચ્છાઓનો નિરોધ કરનારને જ ખરેખરો વિજયી લેખવામાં આવે છે. પ્રવાહની સાથે તો નિર્ણય પણ વહી જાય છે, એ કાર્યમાં કઠિનતા છે જ નહિ; પરંતુ પ્રવાહની વિરુદ્ધ દિશામાં ચાલવામાં જ બળની આવશ્યકતા છે. સંસારની ઉપાધિઓથી મનુષ્ય તંગ પાતી જાય છે. સર્વત્ર લોકોમાં પરસ્પર ઇર્ષ્યા અને દ્વેષ જોવાથી મનમાં દયાની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે. એવી બાળતોમાં તમારું જીવન નિર્વહન ન કરો. એ સર્વથી તમારી જાતને ઉચ્ચ બનાવો. એવી અવસ્થા મેળવો કે જેમાં એ બાળતોની કિંચિત્ પણ સત્તા ન ચાલે, અને તેનું નામ જ વિજય છે. મનુષ્યે વાસ્તવિક વિજય તો ત્યારે જ મેળવ્યો કહેવાય કે ત્યારે તેને ધન, સંપત્તિ, કીર્તિ તથા સફલતાની ઇચ્છાનુસાર પ્રાપ્તિ થતી હોય, ત્યારે જો તે સર્વ અન્યાય, અનીતિ અથવા કપટથી મેળવતું હોય તો તેને તિલાંજલી આપવામાં તે એક ક્ષણનો પણ વિલંબ ન કરે, પૈસાને જીતી સમાન સમજે, લોકવૃત્તિને પોતાની પાસે ન આવવા દે, પોતાના સિદ્ધાંતોને મજબૂત વળગી રહે, અને સત્ય માર્ગથી જ શુભ શક્તિ ન થાય. આત્મ નામ જ વિજય છે અને આ વસ્તુ જ મનુષ્યને વાસ્તવિક આનંદની નિકટ લઈ જાય છે.

આ ઉપરાંત વિવેકશક્તિ પણ આનંદ પ્રાપ્તિમાં સહાયતા કરનારી છે. ત્યારે કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ અનુચિત કાર્ય કરવા તત્પર પાત્ર છે ત્યારે તેનું હૃદય કંપે છે, તેનો અંતરાત્મા તેને કામ કરતાં અટકાવે છે. આનાં કાર્યો કદાપિ ન કરવા જોઈએ. ત્યારે મનુષ્યમાં પોતાના અંતરાત્માના આદેશાનુસાર કોઈ જાતની યુક્તિનો પ્રયોગ કર્યા વગર કોઈ પણ કાર્ય કરવાની શક્તિ આવે છે ત્યારે તેને તેનાથી વાસ્તવિક આનંદનો અનુભવ થવા લાગે છે. જે મનુષ્યમાં ઉપર્યુક્ત શુભ વિષમાન છે તે જ પોતાના અંતરાત્માપર વિશ્વાસ રાખી શકે છે. તેનો અંતરાત્મા હમેશાં તેને સન્માર્ગે જ લઈ જશે. ઉપરાંત તેને સંસારમાં કોઈથી ખીવાની જરૂર રહેશે નહિ. દરેક કાર્યમાં તેનો અંતરાત્મા જ તેનો માર્ગદર્શક બનશે.

ઇચ્છાઓ મનુષ્યને દુઃખની નજીક લઈ જનારી છે. ત્યારે મનુષ્યને કોઈ

વસ્તુ મેળવવાની ઇચ્છા થાય છે ત્યારે અમુક સમય સુધી તે આનન્દથી વચિત રહે છે. ઇચ્છાઓ પણ બે પ્રકારની છે—એક લેવાની ઇચ્છા અને બીજી આપવાની ઇચ્છા. પહેલી ઇચ્છામાં આનન્દનો અભાવ છે, પરંતુ બીજા પ્રકારની ઇચ્છામાં તેનો સદ્ભાવ છે. જ્યારે મનુષ્ય આનન્દમય અવસ્થામાં પહોંચે છે ત્યારે ત્યાં દુઃખનો અંશ પણ રહેતો નથી જે જાળતોથી પહેલાં તેને દુઃખ થતું હતું અથવા ક્રોધ થતો હતો તેનાથી જ તેને પ્રેમ અને સહાનુભૂતિ ઉપજવા લાગે છે. જો આપણે વાસ્તવિક આનન્દનો અનુભવ કરવા ઇચ્છતા હોઈએ તો આપણે બીજા લોકોને આનન્દિત બનાવવા, તેઓને દુઃખથી ગચાવવા, અને તેઓના હૃદયને પ્રકુલિત બનાવવા અવિરત યત્નો આદરવા જોઈએ. આમ કરવાથી વાસ્તવિક આનન્દનું રૂપ સ્વયમેવ પ્રકટીભૂત થવા લાગશે. જે મનુષ્ય કોઈપણ માણસના હૃદયને પ્રસન્ન કરવાના સુયોગની શોધમાં રાત્રિદિવસ રહે છે તે સસારનું જેટલું ભજું સાધી શકે છે તેટલું જગતના મોટામાં મોટા વીરપુરુષો પોતાના વીરતાભર્યા કાર્યોથી સાધી શકતા નથી.

જો આપણે વાસ્તવિક આનન્દની અભિલાષા રાખતા હોઈએ તો આપણે નવીન ઉત્સાહ અને નવીન શક્તિથી અન્ય માણસોને આનન્દિત બનાવવા સતત વિચાર અને પ્રયાસ કરવા જોઈએ, પરહિત સાધવાની શક્તિને બલવત્તર બનાવવી જોઈએ અને આપણા પોતાના વિશિષ્ટ ઉદ્દેશથી વિચલિત થવું જોઈએ નહિ. જો આ ઉદ્દેશ અનુસાર દેશના ભિન્ન ભિન્ન સમાજો અને મંડળો કાર્ય કરવા લાગે અને સ્વાર્થવૃત્તિનો ત્યાગ કરી દયા અને સ્નેહભર્યા કાર્યોથી સંસારને અનેકધા લાલકારક નીવડે તો દરેક શુદ્ધમા આનન્દવાદ વાગવા લાગશે, સર્વત્ર આનન્દ આનન્દ વર્તી રહેશે અને સર્વ લોકો વાસ્તવિક આનન્દ મેળવવાના માર્ગ પર ગમન કરવા લાગશે. આવા શુભ સમયનું આગમન સત્વર થાઓ એ શુભેચ્છા સહિત અત્ર વિરમવામાં આવે છે. इति शुभम् ॥

આત્મકાવ્યોક્તિ.

રચનાર—રા. રા. “પદ્મશ્રુ” (ભાવનગર)

શાદ્દ્દાવિકીર્તિત.

(૧)

ઉત્કર્ષિત રહી બહુ વખતથી તે આગ્રયું હૃસ્તપ, ૧
તોયે ભાગ્યવશાત્ પશ્યું ન મુખમાં એકેય બિન્દુ તવ, ૨

તું તો ય્યો ન ચલિત તોય તપમાં સાળાશી તેથી ઘટે,
 છે તું પર્વતના સમો અડગ ના દુઃખે ડગ્યો તું સખે^૩ !

(૨)

ના તેં મેડકવત્^૪ પોંધું જલ સખા ! પૃથ્વીપરે જે પડ્યું,
 થૈને સાવ નિરાશ તેં પ્રત નહિં તારૂં ત્યજી છે દોંધું;
 ધાર્યું ધૈર્ય જાહુ જ તેં નહિં જરા મુંઝાઇ ય્યો ચિત્તમાં,
 લોભાયું ન ઉદાર ચિત્ત તુજતું જોઇ સુખી દેડકાં.

(૩)

હાવે દુસ્તપ તુજતું નિરખીને જો આર્દ્ર^૫ થ્યું છે નભ,^૬
 ને આ મુખ વિષે પડ્યું જલ ટીપું તેથી સુખી થા સખ !
 ઈચ્છા જો ઇશની હશે પ્રિય સખે ! બિન્દુ વધુ પામશે,
 તેથી તું તપમાં હજી અડગ થૈને ધૈર્યને ધારજે.

(૪)

વારિ^૭ દેખી નહી તથા સરતાણું^૮ લોભાઇ તું ના જતો,
 ચોડા દિ^૯ વરસે ન વારિવહું^૮ તો નિરાશ ના તું થતો;
 કો' દિ' તો વરસે જ વારિવહું ના સદેહ તેમાં જરા,
 આવું જાણી વિચાર જૂજલતણા^{૧૦} ના ચિત્તમાં લાવવા.

સુખદુઃખની ભાવનાથી ધડાતું જીવન.

જૈનદષ્ટિએ જોને 'લાવનન' દેહવામાં આવે છે તે વાસ્તવિક રીતે સુખ-
 દુઃખની ભાવનાતું મૂળ કારણ છે. આત્મા મનને યોગ્ય અણ્યો ગૃહણ કરી તેને
 પોતાના સંસ્કાર અનુસાર જે જે વિષયોમાં પ્રવર્તવે છે તે મનનો એક પ્રકારનો
 વ્યાપાર છે અને તે સુખ દુઃખની ભાવનાને પ્રકટાવે છે. ઉચ્ચ મનોબળવાળા પ્રા-
 ણીઓ સુખ દુઃખની આ ભાવનાતું પોતાની શક્તિ-ક્ષયોપશમ શક્તિ અનુસાર
 પરિવર્તન કરી શકે છે. દુઃખ ઉત્પન્ન થાય તેવાં નિમિત્ત કારણો પોતાની સન્મુખ
 આવવા છતાં તેથી થતી દુઃખરૂપ ભાવના પ્રકટવા નહિ દેતાં સુખરૂપ ભાવના ઉત્પન્ન
 કરે છે અને એ રીતે પોતાના આત્મમજાની ઉન્નતિ સાધવાની કળાને અભ્યાસ વડે
 વધારી શકે છે.

૩ હે મિત્ર. ૪ દેડકાની જોમ. ૫ ભીતું. ૬ આકાશ. ૭ પાણી ૮ સરોવરતું. ૯ વાદળું

દુઃખને સુખમાં પરિવર્તન કરાવનારી આ કળા આત્માના વિકાસક્રમમાં અગત્યનો હિસ્સો આપે છે. કેમકે શાસ્ત્રમાં સ્થળે સ્થળે કહેવામાં આવેલું છે કે:-
મન એવ મનુષ્યાણાં કારણં વ્યવ મૌક્ષયોઃ એ સૂત્ર અનુસાર મનોબળને દૃઢ કરવાનો વારંવાર ઉપદેશ આપવામાં આવ્યો છે. મનુષ્યને પાંચ ઇન્દ્રિયના વિકાસથી જે કાર્ય સંધાતું નથી તે મન અવશ્ય સાધી આપે છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિકાસ ઉપર અંતિમ કાબુ ધરાવનાર મન જ છે. આત્માને કયેં રસ્તે દોરી જવો એ મનરૂપ અશ્વનું જ કર્તવ્ય છે.

નિમિત્ત કારણો હોયેાં મન ઉપર ભૂંટી ભૂંટી અસરો પ્રકટાવે છે. આ મન આત્માના કાબુમાં ન રહેતાં ઉલટું આત્માને પોતાના અણુઓના બળને અનુસારે આધીન કરી મુકે છે. મનના અણુઓમાં સ્પર્શ-રસ-ગંધની શક્તિઓ વિવિધ પ્રકારની છે. તે અણુઓના વર્ણોત્તો આધુનિક વિજ્ઞાનવડે (Science) સાબીત થઈ ચૂકેલા છે. શ્રીમદ્ વિનયવિજયજીએ લોકશાસ્ત્રમાં સ્પર્શાદિકની હકીકત સંક્ષિપ્તમાં સુંદર રીતે દર્શાવેલી છે. આથી આ અણુઓનું આત્મા ઉપર સ્વામિત્વ થયા પછી નિમિત્તકારણોની અસર કદી ફેરવી શકાતી નથી. જેથી વારંવાર ઇશાનિષ્ઠ સંયોગોથી પ્રાપ્ત થયેલા સુખદુઃખના નિમિત્તકારણો વડે મન તે તે સુખદુઃખની ભાવનાઓ પ્રકટાવી વ્યર્થ કાળક્ષેપ કરી નાંખે છે, અને આત્માનો વિકાસ કરાવવાને સહાયમૂલક થવાને બદલે આત્માને અધોગતિનું વાજન બનાવે છે.

આ રીતે મન અને આત્માનો સંબંધ પરસ્પર સેવ્ય-સેવક ભાવનો મટી સેવક-સેવ્ય ભાવનો બનાવવાથી-સુખદુઃખને સમપણે વેદવાની આ કળાથી-મનુષ્યનું બાહ્ય અને આંતર જીવન સુંદર રીતે સુવર્ણિત થાય છે. આ કળા પ્રાપ્ત થયા પછી પ્રસંગોપાત પ્રાપ્ત થતા નિમિત્ત કારણોની અસર ફેરવાઈ જાય છે, એટલું જ નહિ પરંતુ બીજાઓ ઉપર થતી દુઃખની અસરો-તેમને દુઃખી થયેલા-જોઈને તેમની માનસિક નિર્ણજતાને લીધે જે અકસોસ તેમને પ્રકટ થતો હતો તે નહિ થવા દેતાં તેમનું વાસ્તવિક હિત સાધી શકે છે. પોતાના અથવા બીજાના દુઃખથી પોતાના અંતઃકરણને દુઃખી બનાવી શોકમગ્ન બેસી રહેવામાં ઇતિકર્તવ્યતા માનતા નથી. પરંતુ જીવનના સંગ્રહ કરેલા સામર્થ્યથી પોતાનું અને તેમનું સર્વોત્તમ હિત સાધે છે.

અન્ય મનુષ્યની દુર્બળતાને અને દુઃખને જોઈને જ્ઞાનિ ન ધરતાં તેના આત્માની ઉચ્ચતામાં મનને જોડવાથી તેની નિર્ણજતા અને દુઃખના ઉપાયો જલ્દી જાહે છે, અને પરિણામે તેનું દુઃખ દૂર કરી શકાય છે. વિવેક દષ્ટિ સંપન્ન થયેલું મન પોતાનાં અને બીજાનાં બંધનો વધારતું જતું નથી, પરંતુ પડેલી ગાંઠોને છોડી દુઃખભાવના દૂર કરાવે છે.

આવા મનુષ્યોને 'હુ'ખથી જ ઉત્પત્તિ અને વિકાસ સધાય છે.' એવી માન્યતા દૃઢ થયેલી હોય છે. ઘણા પ્રસંગોમાં હુ:ખ એ મનુષ્યોને સુખ કરતાં વધારે કલ્યાણકર બને છે. હુ:ખને શાંતિના રૂપમાં ગણાવનારી શકિત શ્રદ્ધા અને ધૈર્યરૂપ અદ્ભુત સફળોને પ્રકટ કરાવે છે. હુ:ખમાં સુખબુદ્ધિ ધરનારને અર્થાત્ હુ:ખ માર્ગ હિત જ કરે છે એવા નિશ્ચયથી હુ:ખના સમયમાં પ્રસન્ન રહેનારને હુ:ખ અપૂર્વ લાભ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ હુ:ખની સામે આત્મગણની કસોટી પૂર્ણ થયાના પરિણામે ચિરકાલીન શાંતિ પ્રકટ થાય છે.

નિમિત્ત અને ઉપાદાન કારણની સંકળના તપાસતાં તેમજ પરમાણુવાદ (materialism) ની અંતિમ દૃષ્ટિ (last point) સુધી પહોંચતાં અર્થાત્ તેનું મૂળ સ્વરૂપ લક્ષ્ય કરતાં સુખ અને હુ:ખ એ વેદનીય કર્મના અણુઓના બે બુદ્ધિ બુદ્ધિ સ્વરૂપો છે. મનની વલણ અનુસાર તે પોતપોતાનું કાર્ય બજાવતાં આત્મા ઉપર આનંદ કે હુ:ખની અસરો પ્રકટાવે છે. આ અસરથી બચવાનો અભ્યાસ પાડતાં પૂર્વેકિત કળા સિદ્ધ થઈ મનુષ્યનું જીવન-અંતરંગ જીવન ધરાય છે.

જેમના હૃદયમાં સ્વપરતું નિર્મળ લાન જાગૃત થયેલું છે, જેમનું જીવન નિરંતર મન:સંયમના અભ્યાસથી ઘેરાયેલું ઉત્પત્તિક્રમમાં આગળ વધતું હોય છે, તેવા મનુષ્યનું કાર્ય પ્રાકૃતદૃષ્ટિએ ગમે તેવું જણાતું હોય તો પણ તેમનું આત્મસામર્થ્ય સદા બળવત્તર થતું જતું હોય છે. તેમનું હૃદય હર્ષ શોકના પ્રસંગોમાં રંગાતું નથી; કેમકે નિમિત્તકારણો, શરીર, મન, આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓ એ 'હુ' નથી-આ પ્રકારે સ્વરૂપજ્ઞાનના તીવ્ર શક્તિ તેમણે હર્ષશોકની ધાર છુટ્ટી કરી નાંખેલ હોય છે. અજ્ઞાનથી પ્રકટતી નિર્ગળતા જ્ઞાનથી પ્રકટતી વિવેકશક્તિ આગળ ટકી શકતી નથી. જગત્ જોને મહાહુ:ખનો પ્રસંગ માનતું હોય છે તેવો પ્રસંગ પણ તેમના આત્માને સ્પર્શી શકતો નથી. તેમની તીવ્ર દૃષ્ટિ આગળ તેવા પ્રસંગોના વિકટપણાનો કડવો રસ મધુર બની જાય છે, અને હુ:ખ આપવાનું તે પ્રસંગનું બળ હણાય જાય છે.

આપણી સન્નુષ રહેલા પરમાત્મા મહાવીર, ગજસુકુમાર.મુનિ, સ્કંદકાચાર્ય, ચેતાર્ય, આનંદ અને કામદેવાદિના મહાન આદર્શોની પ્રેરકશક્તિ (motive power) આપણને સુખહુ:ખની લાવનારો ઉપરના પ્રચંદ સંયમનો બોધ આપી રહી છે. પરમાત્મા મહાવીરે સુખના તમામ રસ્તાઓ શોધી તેમાં નિ:સારપણું અનુભવ્યા પછી જ પોતાનામાં તે સુખ પ્રકટાવ્યું હતું. તેમનો પરમ નિશ્ચય એ જ હતો કે જ્યાં સુધી સુખનો આધાર મનુષ્યો પોતાના ઉપર રાખતા નથી શીખતા ત્યાં સુધી તેમનું નિર્ગળપણું નિવારી શકાતું નથી; જેટલે અંશે મનુષ્ય પોતાના સુખનો

આધાર અન્ય પદાર્થ ઉપર રાખે છે તેટલો અંશે તે રંક અને દીન ણની બાજુ છે. સુખ અને દુઃખ આબ્યા વગર રહેતાજ નથી. કર્મફલિ પાંચ સમવાયો પોતાતું કાર્ય કર્યેજ બાજુ છે. પરંતુ તેથી ઉત્પન્ન થતી લાગણીઓની સામે જે શૌર્ય રાખવું જોઈએ તે નિમિત્તકારણોને સાક્ષી તરીકે માનવાથી પ્રકટ થાય છે અને સાત્વિક વૃત્તિ અધિકાધિક પ્રાપ્ત થાય છે.

જ્યારે જ્યારે મન પોતાના વ્યાપારમાં અમુકને સુખ અને અમુકને દુઃખરૂપે રજુ કરે છે ત્યારે તેને દ્રશ્યી જ બોધા કરવાનો અભ્યાસ એ સુખદુઃખના પ્રસંગો ઉપર સ્વામિત્વ મેળવવાની કુચી છે. આત્મા પોતે વિવેકદૃષ્ટિથી જાગૃત થઈ પોતાની મધ્યસ્થવૃત્તિ નિલાવી રાખે તો સુખદુઃખ એવું આંતરસંદિગ્ધમાં કશુંજ નથી. માત્ર 'કર્મના ઉદયવદે માનસિક વિકલ્પોમાં તે ઝળાય છે અને તે વિકલ્પોનો વિલય થયેથી સમાધિ બાજુ છે. તેથીજ શ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વદે છે કે:—

દુઃખ સુખરૂપ કર્મફળ જાણો, નિશ્ચય એક આનંદોરે
ચેતનતા પરિણામ ન ચૂકે, ચેતન કહે જિન અંદોરે.

અર્થાત્:—વિશ્વના નિયમોની સત્તા દરેક પ્રાણી પદાર્થ ઉપર પ્રવર્તે છે. પદ-
ર્થોનો સંયોગ-વિયોગ એ કર્મફળની સામગ્રીઓની ઘટના છે. તેમાં હર્ષ અથવા
શોકને વશ થવું તેથી જગતનો ક્રમ વશ થનાર આત્મા ઉપર વધવાનો અથવા
ઘટવાનો નથી. 'હું' પછું' એ 'અહંકાર' કે 'મમકાર' રૂપે નહિ પરંતુ ચેતન્ય
સ્વરૂપે પરિણામ ન થતાં પ્રજાજ સામર્થ્યવાન આત્માઓ સમદૃષ્ટિને અનુભવે છે.

એજ મનુષ્યો સખળ છે કે જેઓનું હૃદય જ્ઞાનનું, આત્મભાવનું અને શુદ્ધ
વૃત્તિનું નિવાસસ્થાન છે અને વસ્તુતઃ તેજ મનુષ્યો નિર્ણય છે કે જેમના અંતઃ
કરણમાં અહોનિશ ક્રોધ, ઇર્ષ્યા અને વૈરના વિચારો સેવાતાં હોય આવા નિર્ણય
મનુષ્યોનું મન હમેશાં જીવનના અનેક સારા નઠારા પ્રસંગોની અસર ઝીલવા તૈયાર
હોય છે; કેમકે પોતાની નિર્માલ્ય વૃત્તિઓથી દુઃખનું ભાન જત્ની ગૃહલુ કરતા હોય
છે અને તે લાગણીનો સંચાર સર્વદા સુદ્ધો હોય-છે. જ્યારે સખળ આત્માઓ
એમ માને છે કે સમ્યક્દૃષ્ટિની પ્રાપ્તિનું અંતિમ ધ્યેય એ હોય છે કે 'જાણ સંયોગોની
અસરથી મુક્ત રહેવું' ત્યારે તેઓ નિમિત્તકારણોવડે પ્રકટતી ઘટનાઓની અસર
ઝીલતા નથી.

સખળ અને નિર્ણયમાં, તેમજ જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીમાં તફાવત એટલોજ છે કે
જ્યારે જ્ઞાની જનો નિમિત્તકારણોથી રંગાતા નથી અને કદાચ પૂર્વકર્મની પરાધી-
નતાથી લલચાય છે તો પછુ પોતાની ભૂલ તરત સુધારી લે છે. ત્યારે અજ્ઞાની

નિર્ણય આત્માઓ પ્રત્યેક ક્ષુદ્ર નિમિત્તને વશ થતી અનંત સામર્થ્યવાળા પોતાના આત્માને ભૂલી જાય છે—સ્વત્વ ગુમાવે છે. આત્માના ચતુર્થ પુરુષાર્થ—મોક્ષ—ને માટે અવકાશ સુખ્યત્વે કરીને સમ્યગ્જ્ઞાન ઉપર રહેલો છે. સમ્યગ્જ્ઞાનવડે વિવેક-દૃષ્ટિસંપન્ન થયા પછી આત્મા સક્રિય થતી પ્રસ્તુત અતિમ લક્ષ્યસ્થાને પહોંચી શકે છે. સુખ દુઃખની ભાવનાનો કાર્યપ્રદેશ સ્થૂલસૂષ્ણ ઉપર જ હોય છે. આત્માનું અંતરંગ જીવન જાને ઉપરના યથાર્થ સંયમવડે જ ઘડાય છે અને એ સમતોલપણ હમેશાં આત્મસૂષ્ણ ઉપર પોતાનો કાર્યપ્રદેશ વિસ્તારે છે.

અનિત્યાદિ પાઠ ભાવનાઓનું જૈન શાસ્ત્રકારોએ સુખદુઃખના પ્રસંગો ઉપર સ્વામિત્વ મેળવવા માટે જ સૂચન કરેલું છે. આત્મજીવનની વૃદ્ધિ આ ભાવનાઓવડે નિરંતર થાય છે. આત્મસામર્થ્યનું ખરૂં મૂલ્ય કેટલાં પ્રતિકૂળ લાગતા નિમિત્તો સામે ગતિ (motion) કરી જાય મેળવ્યો તે ઉપર છે.

સુખદુઃખનું સુકાન મનુષ્યમાત્રને પોતપોતાના હાથમાં જ સોંપાયેલું છે. ઇચ્છામાં આવે તો સ્વજાળથી અથવા સત્સંગાદિ નિમિત્તકારણોથી સુખી થાય અથવા ઇચ્છામાં આવે તો પ્રતિકૂળ નિમિત્તકારણોને પર્વત જેવડા માની લઈ દુઃખમાં ઢળાય. ‘ જેવી ભાવના તેવી સિદ્ધિ ’ એ સૂત્ર સર્વત્ર અચળપણે કુદરતના નિયમ પ્રમાણે પ્રવર્તે છે.

અસામાન્ય શાંતિનો અનુભવ કરાવનાર જ્ઞાનસારમાં શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મધુર વચનથી વહે છે કે:—

दुखं प्राप्य न दीनः स्यात् सुखं प्राप्य न विस्मितः ।

અર્થાત્:—પરમાત્મજીવન પ્રાપ્ત કરવાના સાધનરૂપ આંતરજીવન પ્રાપ્ત કરવા માટે પૂર્વોક્ત સમદૃષ્ટિવડે સુખદુઃખથી હર્ષશોકની અસર નહિ થવા દઈ મનુષ્ય-જીવનનું લક્ષ્યગિરિ સદા દૃષ્ટિ સમીપ રાખવું જોઈએ. એ રીતે આંતરજીવન ઘડી સંસ્કારોને સમૃદ્ધ કરવા જોઈએ; જે સંસ્કારો અન્ય જન્મમાં આત્માનો વિકાસક્રમ સૂષ્ણના કાર્યકારણના (Law of Causation) નિયમને અનુસરીને ઝડપથી કરે અને સુખદુઃખની અસરોને નિર્માલ્ય ગણી તે તરફ માધ્યસ્થ્યદૃષ્ટિ રખાવી આત્માને પોતાનું લક્ષ્યસ્થાન પ્રાપ્ત કરાવે.

ફેલેહચંદ ઝવેરભાઈ.

જૈન સમાજની આધુનિક સ્થિતિ—મડો ક્યા ભાગમાં છે ?

લખનાર:—રા. પંડિત માવજી દામજી શાહ

એ તો સામાન્ય નિયમ છે કે જ્યારે કોઈ પણ એક અવયવીનો કોઈપણ અવયવ કાર્ય કરતો અટકી પડે છે, અગર તો જ્યારે એકાદ પ્રસ્તાવના. ઘડીયાળની કમાન તૂટી જાય છે, કિંવા એકાદ એન્જિનનું કોઈ મશીન અટકી પડે છે, ત્યારે સમૂહનું ઘડીયાળ ચાલતું બંધ પડે છે, તેમજ એન્જિન પણ પોતાની ગતિદ્વારા અમુક કાર્ય કરતું અટકી પડે છે. ણસ, આજ પ્રમાણે જ્યારે એકાદ કોઈ સમાજનું ચાલતું અટકી પડે છે, ત્યારે તેનાં પ્રત્યેક મશીન પૂર્વે જે ક્રિયા કરતાં હતાં તે ચંત્રના ણગજ્યા પગી કરી શકતાં નથી. આ હુકીકત જગતના પ્રત્યેક સમાજને લાગુ પડી શકે એવી છે. જ્યારે આ સમાજનું કયો અવયવ કામ કરતો અટકી પડ્યો છે, અગરતો મડો ક્યા ભાગમાં પેસવા પામ્યો છે, તેનો સંપૂર્ણપણે વિચાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો સુધારો કરવાનું કાર્ય પણ તેનો માલીક, અગ્રેસર, નાયક અગરતો નેતા, જે કહો તે વ્યક્તિ અથવા સમષ્ટિ જ્યારે સ્વીકારે છે—કબૂલ કરે છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ તદ્દનુકૂલ પ્રવૃત્તિ સેવે છે, ત્યારે જ ભાંગેલો અવયવ સારો થાય છે, અર્થાત્ ચંત્રની પૂર્વાવસ્થા પુનઃ પ્રાપ્ત થાય છે. પરંતુ જ્યાંસુધી ભાંગેલા, તૂટેલા અગરતો ખગડેલા ભાગ તરફ માલીકનું લક્ષ દોરાતું નથી યાત્રો જાણ્યા પગી પણ સુધારનાની વૃત્તિ થતી નથી ત્યાંસુધી ચંત્રદ્વારા જે ક્રિયા થયા કરે છે તદ્દન્ય કાર્ય પણ તેવુંજ થયા કરે છે, અને તેવું અદ્યતનું પરિણામ પ્રાપ્ત થયેલું નોઈ મન હુમાય છે.

જ્યારે અંતઃકરણ-વૃત્તિ હુમાય છે, એકની હુલાતી વૃત્તિની અસર બીજાપર થાય છે, બીજાની ત્રીજાપર થાય છે, ત્રીજાની ચોથાપર, એમ સમાજનું સમીક્ષા. અનુક્રમે ઉત્તરોત્તર સ્થાનિક સમાજપર અસર થાય છે, સ્થાનિક સમાજની શામાંતરગત-દેશાંતરગત-સમાજપર અસર થાય છે. એમ થતાં થતાં પરિણામે એ વૃત્તિ શાથી હુમાય છે ? એ પ્રશ્ન તરફ સમાજના લોકોનું ચિત્ત ઝેંચાય છે, અને સમાજ એ પ્રશ્નને છોડવા પોતાથી જાનતો પ્રયત્ન સેવવા તત્પર બને છે. એ સ્થિતિપર અત્યારે

જૈનસમાજ આગ્યો હોય એ નિષ્પક્ષપાત પ્રેક્ષકને દૃષ્ટિગોચર થયા વિના રહેશે નહિ, અને એના પરિણામે જૈન સમાજનો યુવકગણ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિગિંદુએ સામાજિક પરિસ્થિતિ કેવી હોવી જોઈએ, એ જાણવાને આતુરતા ધરાવી રહ્યો જણાય છે. આ લેખના શિરોનામે ઉપસ્થિત કરેલા પ્રશ્નના વિષયમાં તલસ્પર્શ કરતાં જૈન સમાજની આધુનિક સ્થિતિ થવામાં-સમાજ્યંત્રને ળગાડવામાં નહાનાં મહોટાં અનેક કારણો સમાયલાં છે. એ વિષયમાં અંચુપાત કરનારાઓ માટે નીચે મુજબ ક્રમ-સર કારણો રજુ કરવામાં આવે છે. ખાસ કરીને જે ભાગમાં સડો અવિદ્ય થવા પામ્યો છે, તે ભાગજનને જેના પ્રતાપે જ સમાજમાં નકામા જેવું થઈ પડતું હોય તેવું, સડાને લગતું પ્રધાન કારણ શોધી કાઢવા જોઈએ, અને તેને માટે સામાજિક મુદ્દાઓનો ઉડાણથી અભ્યાસ કરવો જોઈએ. તેવો અભ્યાસ પ્રાપ્ત સંયોગો અને અનુભવથી જે થઈ શક્યો છે તેનો ક ચિંત અંશે અહિં ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે-કેટલાએક સામાજિક મુદ્દાઓ વિષે વિચાર કરવામાં આવે છે. તે તરફ સમાજના નેતાઓનું લક્ષ ખેંચવા નમ્ર વિનંતિ છે.

એટલું બધું સંકુચિત દશામા છે કે અન્ય સમાજોએ કેળવણીમાં લગ લગ સંતોષજનક સારો પ્રવેશ કર્યો હોય ત્યારે આ (૧) સમાજને તો તેનાં સ્વપ્નાં પણ આવતા હોતાં નથી. હુંકામાં સમાજનું કેળવ કહીએ તો બાળક કે યુવાન, સ્ત્રી કે પુરૂષ, કોઈને માટે કશોપણ છીનું ક્ષેત્ર. કેળવણી સંબંધી સંતોષકારક પ્રબંધ નથી અને પરિણામે કેળવણીની ગેરહાજરીને લીધે રહી ગયેલ અર્ધદૃઢ સ્થિતિમાંજ અવતાર પૂર્ણ કરવાની દ્રશ્ય પડે છે. ખરેખર, આ સ્થિતિ શોચનીય છે. એક વ્યક્તિનો કે સમૂહનો આ પ્રમાણે અશિક્ષિત દશામાં અંત આવતો જોવામાં આવે છે અને તેનો સર્વ પ્રકારે વિકાસ થતો બાધ રહે છે ત્યારે હૃદય એમ અવરથ કહે કે એવું જીવન જીવ્યા તોય શું ? અને ન જીવ્યા તોય શું ખરેખર, એ જીવન એક કંગાળ જીવન છે. નિર્ધર્ક છે.

સમાજના બાળકો કે યુવાનોએ સ્કુલમાં અગર કૉલેજમાં અમુક વર્ષો સુધી અમુક પ્રકારની કેળવણી લીધા પછી કોઈ કક્ષેષા સંયોગોમાં મૂકવાથી અપકવ દશામાં જ સ્કુલ અગર કૉલેજ છોડતા આપણા બાળકને અગર તો યુવકને કોઈ એમ પૂછે છે કે ભાઈ ! તે કેમ સ્કુલ છોડી દીધી ? તે કેમ કૉલેજ છોડી દીધી ? શી હરકત નહી ? શા માટે આમ અભ્યાસ અધવચથી જ પડેલો મૂક્યો ?' છે કોઈ આવી હકીકતો મેળવી વિદ્યાર્થી માટે ન્યાંસુધી તે અમુક લાઈનને લગતી પૂરી કેળવણી લઈ પાર ન પડે ત્યાંસુધી સગવડ કરી આપનાર ખાતું ? ઉત્તર એવોજ મળશે

કે નથી. કેળવણી, જ્ઞાન જે ગુરુધ્યને વાસ્તવિક પ્રકારે મળે તો ખરેખર દેવ બનાવે છે તેને માટે જ્યારે મનમાનતો સંતોષ દૃષ્ટિગોચર ન થાય ત્યારે બીજા વિષય માટે કહેવું શું? વસ્તુતઃ રાષ્ટ્રીય શિક્ષણશાળાઓની પદ્ધતિનો ધરાગર અભ્યાસ કરી સ્થળે સ્થળે તેવી શાળાઓ ખોલવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. પરંતુ જ્યાં આલ કાંઈ ત્યાં થીગડું દેવાય? એ કિંવદન્તી અનુસાર દેશબ્યાપી શિક્ષણ વિષયક સંસ્થાઓનો દુષ્કાળ દૃષ્ટિગોચર થતો હોય અગરતો સમાજમાં માત્ર રંક પ્રયાસજ જોવામાં આવતો હોય ત્યાં શું કહેવું અને શું કરવું? એવા ઉદગાર સહજ નીકળે છે. કદાચ સાંપ્રત સમયમાં મળતી કોલેજની યાતો સ્કુલની કેળવણી મળે, તેથી પણ સંતોષ રાખી બેસી રહેવા લેવું નથી. તેમાં પણ અનેક તરેહના વાંધા છે. મોટે ભાગે એક બી. એ. એમ. એ. એમ. બી. બી. એસ. અગર એમ. ડી. ગારી-સ્ટર, સોલીસીટર પાછળ હલદોનો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય તો પણ પરિણામે સ્વાર્થીપણામાં—મોજશોખમાં તથા એકલપેટાપણા આદિ દોષોમાં ઉપરોક્ત પદવી ધરાવનાર વ્યક્તિઓની દશા નિરખવામાં આવે છે. એ કેળવણીની પદ્ધતિને લાંછન લગાડનાર હુકીકત છે. અલગત, કેળવણી ઉત્તમ છે. કેળવણી, જ્ઞાન, શિક્ષણ, વિદ્યા એ લગભગ સમાનાર્થ શબ્દો છે. તેનો કિંવા તેમાં દોષ નથી, પરંતુ હાલમાં જે પદ્ધતિથી તે કેળવણી આપવામાં આવે છે તે ચલાવી દેવા જેવી નથી. તે ઉપયોગી નથી એટલુંજ નહિ પરંતુ સર્વ પ્રકારે અધોગતિએ લઇ જનારી છે. કેળવણીના ખરા હિમાયતીઓએ ઉપાધિઓને (વિદેશીય શિક્ષણની પદ્ધતિપૂર્વક પ્રાપ્ત કરાતી ઉપાધિઓને) ખરેખર ઉપાધિરૂપ ગણી તેની બીલકુલ દરકાર ન કરતાં દેશ માટે કંઈ જાતની કેળવણી ગંધ બેસતી જણાય છે તેનો ધરાગર અભ્યાસ કરી તેવી કેળવણીનો પ્રચાર કરવાની અતિ આવશ્યકતા છે. આ દેશને હવે શેકસ્પીયર અને મિલ્ટનનાં કાવ્યોનાં ગાનોની જરૂર નથી, આ દેશને વ્યાકરણોનાં સૂત્રો કિંવા ન્યાયની અવગેહકાવચ્છિતની પદ્ધતિઓ ઉચ્ચરાવી પાંડિત્યનો ડાળ કરાવવાની જરૂર નથી, પરંતુ વસ્તુતઃ દેશમાં કંઈ વસ્તુની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે તે વિચારી તે પ્રાપ્ત કરાવવાની અતિશય જરૂર છે?

અપૂર્ણ.

મારવાડમાં કેવળાણીનો ઉગતો સૂર્ય.

રૂપીયા પાંચ લાખનું ફંડ થવા વડી.

એક મહાત્માનો સમાજ ઉત્પત્તિ માટે અપૂર્વ પ્રેમ.

સમય સમયનું કામ કયેજ નાથ છે, એક જમાનો એવો હતો જ્યારે પૂર્વાચાર્યો ગમે તેવા સંકટો સહન કરીને ગમે તે સ્થળે વિહાર કરવાને ઉત્સુક રહેતા. અને પ્રાયઃ તેઓ એવા પ્રદેશમાં વિચરતા કે જ્યાં તેઓ વધુ ઉપદેશની જરૂર માનતા હોય, તથા જ્યાં તેમને વધુ ઉપકારનું કારણ મળી શકતું હોય. નહિ કે અત્યારની માફક એકાદ મોટા સગવડવાળા શહેરમાં તો બહુએ એકઠા થઈ નાથ અને બીજા નાના ગામો સાથુ સમાગમ માટે દીનતાપૂર્વક વિનંતી કરવા છતાં પણ ટલવણતાં ફરે. પરંતુ અત્યારની મારવાડની ચાલતી પ્રગતિમય પ્રવૃત્તિએ :ગતાવી આપ્યું છે કે શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરનાં પ્રશિષ્ય સુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજીની માફક શુષ્ક અને અજ્ઞાન પ્રદેશમાં આહારવિહારનાં હુઃખોને પણ સહન કરીને પોતાનાં પૂર્વાચાર્યોનાં પગલે ચાલીને જમાનાને અનુસરતો ઉપદેશ અપાય તો જૈન કોમની ઉત્પત્તિ જલદીથી થાય એ નિર્વિવાદ છે.

આણ પ્રસંગનું ખ્યાન આપતાં પહેલાં ઓળખાણ સ્વરૂપે ઉક્ત સુનિરાજનો અત્યાર પહેલાનો આણ જમાનાને અનુકૂલ ઉત્પત્તિનાં સર્વશ્રેષ્ઠ સાધનરૂપ કેળવણી તથા વિદ્યાપ્રચાર માટેનાં અધ્યાગ પરિશ્રમનો પરિચય જો કે અનેકપ્રકાર જનસમાજમાં મુકાયો છે, છતાં અને સંક્ષિપ્તમાં જણાવવો અસ્થાને નહિં ગણાય.

પ્રાતઃ સ્મરણીય પરમપૂજ્ય શ્રીમદ્ વિજયાનંદસૂરીશ્વરનાં પ્રશિષ્ય સુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજનું શુભ નામ, તેમનાં જૈન કોમ માટેનાં અધ્યાગ તથા અવિરામ પરિશ્રમ માટે સુવિખ્યાત, કોનાથી અપરિચિત હશે ? આ સમભાવી મહાત્મા પ્રથમ પંતળમાં ઘણા વર્ષો સુધી વિહાર કરીને ત્યાંનાં જૈનોને વીરપરમાત્મ પ્રરૂપીત શાસ્ત્રનું મહત્વ સમજાવી જૈનધર્મમાં સ્થીર કરી, શુજરાત તરફ પધાર્યા, અને કોમને ખાસ ઉપયોગી કેળવણીનાં અનુકૂલ સાધનો ઉપરથીત કરવાને કોમના શ્રીમંતાને તે રસ્તે દોરવ્યા, જ્યારે પૂર્વાચાર્યો પુરાતનકાલમાં મંદીરો બંધાવવા, સંઘ કાઢવા, સ્વામીવાસ્તવ્યો તથા પૂજા પ્રભાવનામાં દ્રવ્ય વ્યય કરવાને ઉપદેશતા હા ! તે સમયે તેવા સાધનોની પણ જરૂર હતી, પરંતુ મહારાજશ્રી કહેતા કે “ જમાનો બદલાયો છે, પહેલાં તો તમારા મંદિરો વિગેરેને જાળવી રાખનારા તૈયાર કરો,

તેમને અન્યધર્માનુયાયી ગણતાં અટકાવી સ્વધર્મમાં દૃઢ કરે. તેઓની હયાતીમાં જ તમારા ધર્મ અને મંદિરોની હયાતી છે. માટે પહેલાં જોનો તૈયાર કરે, અને તેઓને ધાર્મિક તથા વ્યવહારિક કેળવણી અપાવી નૈતિક તથા વ્યવહારિક સુશુલ્લભ સાધનો સહેલાઈથી મેળવી શકે તેવા કરે; જેથી તેઓ આપો આપ જૈનમંદિરોના ઉપાસકો ગની રહેશે ” આ સૂત્રને દરેક જગ્યાએ સમજાવતાં અને અનેક જગ્યાએ નાની મોટી કેલવણીની સંસ્થાઓ સ્થાપિત કરાવતાં પોતાનો એકસરખો વિહાર શરૂ કર્યો. પ્રથમ જ તેઓએ પાલણપુરમાં “ આત્મવલ્લભ કેલવણી ફંડ ” ની સ્થાપના કરાવી. આ ફંડ અત્યારે ગહુજ સારી સ્થિતિમાં છે, અને તેનો આશ્રય લઈને જેજીએટો પણ સારા પ્રમાણમાં બહાર પડેલા છે. ત્યાર પછી સુગર્ભના પોતાના ચાતુર્માસ દરમ્યાન એક આદર્શ સંસ્થારૂપ “ મહાવીર જૈન-વિદ્યાલય ” ની સ્થાપના કરાવી. તે એવી તો સુસ્થાપિત છે કે હમેશ માટે જોનોને આશીર્વાદરૂપ ધણ પડશે. આ સંસ્થા ગહુજ ઉત્તમોત્તમ પ્રયત્નો સેવી રહેલી છે, અને અત્યાર સુધીમાં જે જે કાર્ય લેવાયું છે તે પ્રશંસનીય અને બીજાને અનુકરણીય યથા પડે તેવું છે, આ સંસ્થાની આ સ્થિતિનું પ્રથમ માન મહારાજશ્રીને જ પડે છે. ત્યાંથી તેમનું પધારતું સુરત યયું. આ સમયે સુરતમાં “ વનિતાવિદ્યામ ” નામની સંસ્થા અસ્તિત્વ ધરાવતી હતી. પરંતુ અહિં જૈન મહિલાઓને અનુકૂલ ધાર્મિક જ્ઞાનનો અભાવ હતો. તે ખાતર “ જૈન વનિતાવિદ્યાસ ” સ્થાપન કરાવ્યું, અને ભવિષ્યના નેતાઓની જન્મદાત્રીઓને જ્ઞાનથી સુવાસિત થવાને સારા સાધનની જોડવણ કરાવી આપી. શંકનપુરમાં પણ ત્યાંના ઉદાર નરરત્ન શેઠ મોતીલાલ સુગળને ઉપદેશ આપી રૂપીયા વિશેષ હજારથી “ જૈન સ્કૉલરશીપ ફંડ ” ની શરૂઆત કરાવી. આ ફંડને આશ્રયીને ઘણાં વિદ્યાર્થીઓ કેળવણીનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે, ફંડની સ્થિતિ પણ ગહુજ સારી છે.

ગુજરાતનું છેલ્લું ઐમાસું અમદાવાદ કરી ગુજરાતથી પંજાબને માટે વિહાર કયાં પછી મહેસાણા તરફ ગયેલા. ત્યાંથી પાલણપુર તરફ વિહાર કરવાની શરૂઆત કરી, પાછલથી પાટણના સંઘના આગેવાનો મહેસાણા આવ્યા. પરંતુ મહારાજજીનો પાલણપુર તરફ વિહાર સાંભળી રાતોરાત મહારાજજી પાસે પહોંચ્યા અને તેઓની ગહુજ દીનતાપૂર્વક વિનંતિ સ્વીકારી. મહારાજશ્રીએ પાંચ દિવસ માટે પાટણ જવા હા પાડી. તેજ અરસામાં ઉવટની બીમારીમાં પાટણની અંદર એક હૉસ્પિટલ ત્યાંના મિત્ર મંદલ તરફથી ચાલતું હતું અને ત્યાંના બે નિઃસ્વાર્થ ડૉક્ટરોએ જે કામ કર્યું હતું તેને માટે ધન્યવાદ આપવા તથા હૉસ્પિટલમાં હવે દરદીઓ નહિ આવતા હોવાને લઈને બંધ કરવા માટે બહાર સજા બોલાવવામાં આવી હતી. મહારાજશ્રીને આ જાગતમાં બોલવાનું હતું,

પરંતુ મહારાજશ્રીએ જોલવાની શરૂઆત કરતાં જણાવ્યું કે મને આવી પદોપકારી સંસ્થા બંધ કરવાનો પ્રસ્તાવ મુકવા માટે ઉલ્લેા કરવામાં આવ્યો છે. પરંતુ તે વાતતો આ જીહ્વાથી કહી શકાય તેવી નથી. હું તો કહું છું કે ભલે પંદરજ દરદીઓ આ હોસ્પિટલનો લાભ લે. પરંતુ તે બંધ તો થવી ન જોઈએ. આ શબ્દો જે ક્ષણે મહારાજશ્રીના મુખમાંથી નીકળ્યા તેજ ક્ષણે મુંબઈ વાસ્તી પાટણનિવાસીઓને હોસ્પિટલ ચાલુ રાખવાનો તાર આવી પહોંચેલો. આથી સર્વ કોઈનાં દીલમાં શ્રદ્ધા અને આનંદ ફેલાઈ ગયા. આ સભામાં ચારૂપ કેસથી વિખવાદ પડેલા બન્ને પક્ષોનાં માણસો હાજર હતા. પરંતુ મહારાજશ્રીનું સમભાવી જોલવું સાંભળી બન્ને પક્ષોનાં દીલો એક થયાં હતાં. છઠ્ઠે દિવસે મહારાજશ્રી વિહાર માટે તૈયાર થઈ ગયા. પાટણ નિવાસીઓ પોતાનાં અન્યદર્શની અમલદારો તથા આગેવાનો સાથે જે દિવસ વધુ રોકવાનો આશ્રહ કરવા આવી પહોંચ્યા. તેમના અત્યંત આશ્રહથી જે દિવસ વધુ રોકવાનું નક્કી થતાં જે જાહેર વ્યાખ્યાનો કર્યા. દરેક નાના મોટા અમલદારો હાજર હતા. મહારાજશ્રીના ભાષણને જ્યારે લોના નાયક સુખા ગુજરાતીમાં સમભવતા હતા. ત્યારે અનુવાદક જૈની ન હોવા છતાં એ પણ માલુમ નહોતું પડતું કે આ જૈની છે યા નહી. આ સભામાં એક દુષ્કાલ કૂંડની શરૂઆત થઈ હતી અને તેજ સમયે દશેક હજાર રૂપીયા થવા પામ્યા હતા. આ કૂંડને મુંબઈના પટણીઓની સહાયએ એક લાખ રૂપીયાનું કૂંડ સુધી લઈ જવા નિશ્ચીત થયું હતું. મહારાજશ્રી ત્યાંથી પાલણપુર પધારેલા. અગાઉ પાલણપુરનાં સઘે મહારાજશ્રી પોતાનાં ગામમાં પધારે તો “જૈન વિદ્યાલય” સ્થાપવાની તીવ્ર ઇચ્છા બતાવી હતી. અને તેજ સમયે આ સંસ્થાના ઉડા મૂળો મહારાજશ્રીના ઉપદેશથી રોપાઈ ગયાં હતાં જેના ફલ તરીકે અદ્ય સમયમાંજ આ સંસ્થાની સારી આશા આપનારી શરૂઆત થનાર છે. વળી તેજ અરસામાં શ્રીમદ્ સોમસુંદરસૂરિ વિજયહીરસૂરિ તથા વિજયાનંદસૂરિ આત્મારામજી મહારાજની મૂર્તિઓની પ્રતિષ્ઠા જહુજ ધામધુમથી કરવામાં આવી હતી.

પોતાના વિહાર દરમ્યાન મહારાજશ્રી કાઠીયાવાડને ભૂલેલા નહીં. તેઓશ્રી જુનાગઢ પધારેલા. સૌરેષ્ટ્રનાં અગ્રગણ્ય શેઠ દેવકરજીભાઈને તે વખતે ચાલતી “વીસા જૈન યોડીંગ” માં એક લાખ રૂપીયા આપવાને ઉશ્કેર્યા હતા. વળી વેરાવળમાં શ્રી શિક્ષણ શાળા તથા આત્માનંદ ઔપધ્યાયની સ્થાપના કરાવી જૈન માટે રૂપીયા સાઠેક હજારનું કૂંડ થયું હતું. આ પ્રમાણે વિહાર કરતાં મારવાડમાં વીંતપુર, લુણાવા, સેવાડી વિગેરે સ્થલોએ ઘણાં જુનાં વખતનાં ઉડામૂળો ઘાલેલા કંકાસોને દૂર કરાવતાં અને સંપના સુદૃઢ પાયા આરોપતાં પંબજ તરફનો વિહાર શરૂ કર્યો. અને વિચાર્યું કે રસ્તે જતાં મારવાડમાં કાંઈક ઉપકાર થાયતો વધુ સાડું તેથી જ આ પ્રદેશની અડચણોને નહિ ગણકારતાં કેળવણીનાં મીઠાં ફલો મારવાડની પ્રજાને ચખાડવાને અથાગ પ્રયત્ન સેવી રહ્યા છે.

મારવાડ શુષ્ક પ્રદેશ છે, વિદ્યાર્થી પણ વિહીન છે. એટલે વધુ ભાગ કેળવણીમાં પછાત છે. પરંતુ પૈસાપાત્ર છે. યોગ્ય માર્ગે દોરવી પૈસાને સફળ્ય કરવાની સૂચના અને ઉપદેશની ખામીને લઈને અહિંનો વર્ગ નાતવરા વિગેરે ખોટા ખર્ચોમાં અડલક નાણું ખર્ચનારો થઈ ગયો છે. સર્વ કોઈને વિદિત છે કે બીજા કેળવણીના મારવાડીને, પૂજાઓનાં ધી ચઢાવવામાં અને નાતવરા આદિનાં ખર્ચોમાં અડળક નાણું ખર્ચી જતો ભેદ આપણને આશ્ચર્યમાં મરકાવ થઈ જવું પડે છે. આપણો મારવાડી સમૂહ પોતાના અંગને માટે ખર્ચ નહિ કરતાં ધર્મને નામે ખર્ચ કરવાને પછાત પડે તેવો નથી. અને તેથી જ કહેવું પડે છે કે જો તેને ચાલુ જમાનાને ઓળખાવીને જરૂરતો સમજાવી શકાય અને તે જરૂરતોનાં માર્ગે પૈસા ખર્ચવાને દોરવવામાં આવે તો આ પ્રદેશ કોઈ રીતે બીજા દેશો કરતાં પછાત પડે તેવો નથી. એવું મહારાજશ્રીનાં મારવાડમાં ચાલતા પ્રયત્નથી સાદ્દ જોવાયું છે.

મારવાડમાં સાધુઓનો વિહાર બહુજ ઓછો છે. જો કે મારવાડી સમાજ રૂપી જમીન ફલદુપ છે, છતાં પણ સાધુ મુનિરાજ રૂપી યોગ્ય કૃષ્ટીકારોના પદાર્પણથી ખેડાયા વિના તેમાં ધર્મના યોગ્ય બીજો વવાયા વિના અને ઉપદેશ રૂપી વારિસિંચન વિના ધાર્મિક કૃષ્ટીએ વેરાન સ્થિતિમાં પડયો છે અને હાલમાં સાળીત કરી દેવાયું છે કે આવા પ્રદેશમાં આહાર-પાણી-વિહાર વિગેરેની અડચણોને પણ સહન કરીને મુનિરાજશ્રી વૃક્ષલવિન્યય મહારાજે ચોડા મહિના માત્રનાં ઉપદેશ વારિસિંચનથી કેટલુંએક ફલ ઉપાર્જન કરાવ્યું છે. એ એક સદ્ભાગ્યની વાત છે કે આપણા મુનિરાજોનું લક્ષ કેળવણી પ્રચારની પ્રવૃત્તિની આવશ્યકતા તરફ દોરવાયું છે. આ દિશા તરફ વલણ કરવાનું પહેલું માન પણ ઉક્ત મુનિરાજ અને તેમના વિદ્વાન શિષ્યવર્ગનેજ ધટે છે; કારણ કે આજ સુધીમાં તેમનાં વિદ્યાપ્રચારમાટેનાં ઘણાં પ્રયાસો બહાર છે.

મુનિરાજ શ્રીવલ્લભવિન્યયજીનું પંચમ તરફનાં પ્રવાસ દરમ્યાન મારવાડમાં પધારવું થયું. સાદ્દીના સંઘની બે દિવસ માટે વિનંતી યવાથી સાદ્દીમાં પંધાર્યા તેમનું ચોમાસું બીકાનેર થવાં વડી હતી; કારણકે બીકાનેરનાં સંઘની વિનંતી છેવટનાં ચાર પાંચ વર્ષથી ચાલુ હતી. અને સહુ કોઈ ધારતું હતું કે આવા શુષ્ક, અજ્ઞાન અને સાધુઓને યોગ્ય આહાર વિહારની અડચણવાળા પ્રદેશમાં આવા મહાસ્માનું ચોમાસું યા સ્થિરતા કયા સદ્ભાગ્યથી સંભવી શકે, તેમાં પણ બીકાનેરના શ્રાવકો અને અગ્રગણ્ય શેઠીયાઓની તીવ્ર ઈચ્છા હતી કે મહારાજ સાહેબ આતુર્માંસ બીકાનેર ફરે તો એક એવું ચિરસ્થાયી દામ કરી બતાવવું કે જે આખી જીન આલમને તમુના રૂપ થઈ પડે. આટલા ખાતર કેટલાએક તો કલકતા વિગેરેથી પોતાનાં કામથી ફરેગ થઈ બીકાનેર આવી ગયા હતા. પરંતુ સાદ્દીના સંઘની હીનતા પૂર્વક વિનંતી, મહારાજ સાહેબની આવા અજ્ઞાનમય પ્રદેશમાં ગમે તે લોગે

પ હુન્નર ઉદ્યોગનાં જ્ઞાનની પણ જરૂર છે તો સંગીત આદિ વિષયો પણ રાખવા વિનંતી છે.

અંતમાં મહારાજશ્રીને આ પ્રયત્નમાં વિજયી થવામાં શાસનદેવતા સહાયભૂત થાઓ અને અન્ય શ્રીમંતો આ તરફ ઉદાર હાથ લંબાવો, એવું ઇચ્છી અત્રે વિરમીશું.

इतिशम.

સેવાભિલાષી.

“ગુલકાન્ત” સંઘવી.

પૂજ્યપાદ સ્વર્ગવાસી શ્રીમાન્ વિજયાનંદસૂરિ મહારાજની જયંતી.

ઉપરોક્ત મહાત્માની જયંતી આ સભા તરફથી શ્રી સિદ્ધક્ષેત્રમાં દર વર્ષે મુજબ જેકે શુદ્ધ ૮ ના રોજ ઉજવવામાં આવી હતી, જેનો કુલ ખર્ચ રોડ મોટીઅંદ દલીઅંદ શ્રી સીસોદરાવાળાએ આપી પોતાની ગુરૂભક્તિ દર્શાવી છે, જેથી તેઓને ધન્યવાદ ધરે છે.

* શ્રીમાન્ મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી લલીતવિજયજી મહારાજાદિ તથા મુનિરાજોના શ્રી ભગવતીજીના ભોગ પન્થાસજી શ્રીમદ્ સોહનવિજયજી મહારાજ પાસે બાધી—મારવાડમાં આદે છે.

શ્રી જૈન શ્વેતાંબર ઐજ્યુકેશન ઓર્ડે આપેલી રજૉલરશીષો.

ઉપરોક્ત ઓર્ડેની એક મીટીંગ તા. ૧૩-૬-૧૯ ની રાત્રે કોન્ફરન્સ ઓરીસમાં મળી હતી જે વખતે જૈન વિદ્યાર્થીઓને નીચે મુજબ રજૉલરશીષ આપવામાં આવી હતી.

મુંબઈ, ગુજરાત, કાઠીઆવાડ અને દમણ ના ૧૬ સ્થળોના વતની અને ઇલાકાની લુદી લુદી ૮ કોલેજોમાં ભણતા ૧૫ વિદ્યાર્થીઓને દરમાસે રૂ. ૫) થી ૧૦) સુધીની કુલ રૂ. ૬૦) ની કીમતની રજૉલરશીષ આપવામાં આવી છે, વળી સેકન્ડરી અને પ્રાયમરી સ્કુલોમાં ભણતા મુંબઈ ગુજરાત-હિપરંત માળવા પ્રાંતમાં આવેલી લુદી લુદી ૨૫ જગ્યાના વતની અને લુદી લુદી ૨૨ સ્કુલોમાં શિક્ષણ લેતા આશરે ત્રીસ શ્રી અને પુરૂષ વિદ્યાર્થીઓને માસિક રૂ. ૨) થી ૫) સુધીની કુલ રૂ. ૮૦) ની રજૉલરશીષ આપવામાં આવી છે, આ પ્રમાણે આશરે રૂ. ૨૧૦૦) દર વર્ષે રજૉલરશીષ રૂપે આપવામાં આવ્યા છે.

સુધારો.

ગયા અંકમાં બાધી—મારવાડ ગામમાં ચાર મુનિરાજો ચાતુર્માસ રહેલા છે તેને ગદલે મુનિરાજ શ્રી સાગરવિજયજી મળી પાંચ મુનિરાજોના ચાતુર્માસ સમજવા.

પૂજ્યપાદ શ્રી આત્મારામજી : મહારાજના પરિવારના મુનિરાજોના ચાતુર્માસ-મુનિ. શ્રી શકઃવિજયજી વગેરે—ગદનાવરે—માળવા.

શ્રી

આત્મભાનન્દ પ્રકાશ.

इह रागद्वेषमोहायजिज्ञूतेन संसारिजन्तुना
शरीरमानसानेकातिकटुकटुःखोपनिपात-
पीकितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थ परिज्ञानेयत्नो विधेयः॥

પુસ્તક ૧૭] વીર સંવત્ ૨૪૪૫, માદ્રપદ, આત્મ સંવત્ ૨૪. [અંક ૨ જો.

पर्युषणपर्वनिमित्त प्रभुस्तुति.

વસંતતિલકા

નિદ્રે, અધામી, જનતા, લગ્નને, હુરીને,
નિષ્કામ ને જીનવરા કરતા ભવિને;
સંસારી માનવ તણાં ચરિતા મુધારે,
સંસાર સાગર અખિલ તરે જ પોતે. ૧
પોતે સદાય સ્થિરભાવ વિષે રહેતા,
અસ્થિર્ધા ધારણ કરે જ પિહાર કાળે;
તેના વિરાગી પ્રભુના પદકંઠમાંડે,
પર્યુષણે પ્રભુમતા ભવિકો મુલાવે. ૨

ત્રિ.

મિચ્છામિ દુઃકડમ્.

ગ્રોટ્ક.

મન વાણી અને કદિ કાય થકી, કંઈ છવ વિરાધન હોય કર્યું;
રતિ દેષ ધરી કપટી હૃદયે, કદિ આચર્યું કુરપણું જ હશે. ૧
અવિનીત જની અપમાન કીધું, શુશ્રુષા ન કરી શુરની મનથી;
શુભ ભાવ વડે જ ખમાવું સહુ, અપકૃત્ય પવિત્ર સુપર્વ મહિં. ૨

વિ.

કેટલાક ખાસ્તાવિક શ્લોકો.

પદ્માત્મક ભાષાંતર સહિત.

અન્યાર—શ્રીયુત કુળેરલાલ અખ્યાશંકર ત્રિવેદી.

(ગતિક ૫૪ ૧૦ થી ૨૨)

દાનં ભોગો નાશસ્તિસ્રો ગતયો ભવન્તિ વિત્તસ્ય ।
યો ન દદાતિ ન ભુંક્તે તસ્ય તૃતીયા ગતિર્ભવાતિ ॥

(દોહરો)

વિત્ત.તણી છે ત્રણ ગતિ, દાન, ભોગ ને નાશ;
ન કરે દાન, ન ભોગવે, તો તે થાય વિનાશ.

પૃથિવ્યાં ત્રીણિ રત્નાનિ જલમન્નં સુમાપિતમ્ ।
મૃદૈઃ પાપાણ્યંડેષુ રત્નસંજ્ઞા વિધીયતે ॥

(અનુક્રુપ)

સુવાણી, અન્ન ને પાણી, રત્ન એ પૃથિવીપરે;
પાપાણ્યંડને રત્નો, કેંદારા સુરખા ખરે.

મૂર્ખોં વર્ષાગ્રવાસી સતિ પિત્તરિ ગૃહે નાજિંતા યેન વિદ્યા
નાના ધાન્યોપધીનાં સતિ નિજવિભવે સંગ્રહં યો ન કુર્યાત્

હિત્વા માર્યાં સુશીલાં સતિમિદ્ કુરુતે મર્તૃમૃત્યાં ચ દાસ્યાં
વાણ્યા વૈરામિલાપીં સમયમતિજહો વ્રક્તિ રાજન્ સ્વગોષ્ઠ્યં ॥

(છપ્પો)

માથે બેઠા ણાપ છતાં ને વિદ્યા ન લાણે,
કરી વાણીથી પેર સંપને ને નર ન ગણે;
સ્વશ્રી તણ સુશીલ કરે દાસીને ખ્યારી,
વિલાવ છતાં નિજ કરે ન ને કણ સંશ્કલ બારી;
વળી વર્ષાફળમાં ને નર સદા વિદેશ બધા નિસરે,
વળી પ્રસંગમાં ને જડમતિ તે મોટા મુરખ ખરે.

અજ્ઞઃ સુખમારાધ્યઃ સુખતર મારાધ્યતે વિશેષજઃ ।
જ્ઞાનાલવદુર્વિદગ્ધં વ્રહ્માપિ નરં ન રજ્જયતિ ॥

(દોહરા)

રહેલો છે સમજાવવો, મહા મુરખ જગમાંણ;
એથી પણ રહેલી રીતે, સમજી સમજાવણ.
પણ અવ્યજ્ઞાની અને, અર્ધદગ્ધ ને કોય;
બ્રહ્માથી પણ તેમનું, સમાધાન નવ હોય.

સ્વદેશજાતસ્ય નરસ્ય નૃનમ્
ગુણાધિકસ્યાપિ ભવેદવજ્ઞા ।
નિજાંગના યદ્યપિ રૂપરાશિ
સ્તથાપિ લોકઃ પરદારસવતઃ ॥

(પુષ્પિતાશ્રા)

જાણુ ગુણથી લાગેલ હોય શાઈ,
પણ ન મળે નિજ દેશમાં વડાઈ;
અતિ સ્વરૂપવતી છતાં સ્વદેશ,
નર પરશ્રીપર ગ્રેમ બેડનારા.

(ચાલુ)

ધર્મની ભાવના જાગૃત કરવાની જરૂર.

“યતો ધર્મસ્તતો જયઃ”

ગમે તેવો આકરો પ્રસંગ ઉભો થયો હોય તો પણ પંડિત પુરૂષો સ્વકર્તવ્ય-ધર્મનો ત્યાગ કરતા નથી; કેમકે જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે કે ‘જે ધર્મનું રક્ષણ કરે છે તેનોજ જય થાય છે.’ એ ઉત્તમ શિષ્ટ વચનને અનુસરી આપણે સહુએ અવશ્ય સ્વકર્તવ્યપરાયણ થવું જોઈએ. ખીરજ રાખી ખરી ખંતથી સ્વકર્તવ્ય-ધર્મમાં મચી રહેવાથી જરૂર આપણો જય (ઉદય) થવા પામશે. આજકાલ જ્યાં જ્યાં દુષ્ટ નાંખી જોઈએ ત્યાં ત્યાં સ્વકર્તવ્યધર્મનું યથાવિધિ પાલન કરવામાં બહુધા ઉપેક્ષા, કહો કે બેદરકારી જોવામાં આવે છે, અને એથી ઉલટી દિશામાં પ્રયાણ થતું જોવામાં આવે છે એ હુકીકતજ મૂળથી આપણી અજ્ઞાનતા સૂચવે છે. તે સૂચવે છે કે સ્વકર્તવ્ય-ધર્મનું આપણને બરાબર જ્ઞાન જ થયું નથી અથવા તો આપણે તેને વિસારી દીધું છે. જ્ઞાની મહાત્માઓ તો કહે છે કે સ્વકર્તવ્યધર્મનું યથાવિધિ પાલન કર્યા વગર તમારો જય કે ઉદય જ થવાનો નથી. તેથી જો તમે તમારો જય કે ઉદય કરવા ઇચ્છતા જ હો તો પ્રથમ તમે સ્વકર્તવ્યધર્મને સારી રીતે સમજવાનો ખપ કરો. સ્વકર્તવ્યધર્મને જે સારી રીતે જાણતા-સમજતા હોય, તથા તે કર્તવ્યધર્મનું યથાવિધિ પાલન કરવાથીજ આપણો જય કે ઉદય થવાનો છે એવી જોમની દૃઢ શ્રદ્ધા કે માન્યતા હોય અને એવી ઉંડી શ્રદ્ધા સહિતજ જે પ્રમાદ તણ સ્વકર્તવ્યધર્મનું યથાર્થ પાલન કરવામાં ઉજમાળ રહેતા હોય એવા પ્રમાણિક પુરૂષો પાસે વિનય બહુ માનપૂર્વક સ્વકર્તવ્ય-ધર્મને તમે બરાબર સમજો તથા તેથી જ તમારો જય કે ઉદય સધાશે એવી શ્રદ્ધા યા માન્યતાને દૃઢ કરો અને એવી દૃઢ શ્રદ્ધા પ્રતીતિ સાથેજ સ્વકર્તવ્ય-ધર્મનું યથાવિધિ પાલન કરવા સકળ પ્રમાદ પરિહરી સદાકાળ સાવધાન રહો. સહુને પોતપોતાના અધિકાર પ્રમાણે કર્તવ્ય ધર્મ પાળવાનો હોય છે. એવી શાસ્ત્રમયાંદા પરાપૂર્વની ચાલી આવે છે. પરંતુ સંયોગોની વિચિત્રતાથી તેમાં ઘણો બીગાડો થયેલો જોવાય છે-સમજમાં, શ્રદ્ધામાં તેમજ વર્તનમાં ફેરફાર થયેલો છે. મનજીવ મનના, ઉદાર દીલના અને સમયજ સુર-ચક્રોર ભાઈ બહેનો ધારે તો ખરા ખંત ભર્યા પ્રયાસથી તેમાં ઠીક સુધારો થઈ શકે એમ છે. પરંતુ બેપરવાઈ કે ઉપેક્ષા કરવાથીજ ઘણું કામ બગડે છે. જો સ્વપરંહિતકારી કાર્ય જરૂર કરવું જ હોય તો તેવી બેપરવાઈ કે ઉપેક્ષા કરી શકાય નહીં. શાસનપ્રેમી, દયાળુ અને સત્યવાદી ખરા ત્યાગી વૈરાગી સાધુ સાધ્વીઓ જો આ અગત્યની વાત દીલ ઉપર લે તો સદુપદેશવડે તેઓ ઘણું શાસનહિત

કરી શકે. ખરા શાસનરાણી અને સદ્ગુણપ્રેમી શ્રાવકશ્રાવિકાઓએ પણ સમય ઓળખીને એવા ઉત્તમ સાધુ સાધ્વીઓ તેમજ નિર્મળ આચારવિચારવાળા શાહુ શ્રાવક શ્રાવિકાઓનાં હિતવચન આદરથી સાંભળી પોતાનું આચરણ સુધારવા જરૂર લક્ષ રાખવું જોઈએ. ઉત્તમ યોગ્યતાવાળા સાધુસાધ્વી કે શ્રાવકશ્રાવિકાને યથોચિત વિનય-સત્કાર કરવાથી આપણામાં ફરી યોગ્યતા આવે છે. આપણું દુઃખદાયી અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ અને દુરાચરણ ટળે છે-દૂર થાય છે અને આપણામાં ખરેખર સુખદાયક તત્ત્વજ્ઞાન, તત્ત્વશ્રદ્ધા અને તત્ત્વરમણતા જાગે છે-પ્રગટે છે. એ જ આ હર્લેલ ગાનવલવાદિક ઉત્તમ સામગ્રી પામવાનું સાર્થકય છે. તે વગરનું એ બધું તકામું છે. જે કે અજ્ઞાન, અશ્રદ્ધા, મિથ્યાત્વ અને સ્વચ્છંદાચરણથી આપણી પારાવાર ખરાબી (પડતી) થઈ છે પરંતુ હજી સમય ઓળખી સાવધાન થઈ જશું તો પાછી ઉત્તતિ સાધી શકાયે. ઇતિથમ.

લેઠ-મુનિમહારાજશ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ.

માન-અભિમાનની પણ કંઈ હદ હોય ખરી કે ?

“ વીરા મોરા ગજ થકી ઉતરે, ગજ ગડ્યાં કેવળ ન હોય રે—વીરા મોરા ”
બહાલા બંધુઓ અને ખહેનો !

એકદા ભરત અને બાહુબલી વચ્ચે દૈવયોગે ભારે યુદ્ધ થયેલું. તેમાં કરોઠો મનુષ્ય અને પશુઓનો સંહાર થતો જોઈ, કરુણાથી જેમનું હૃદય ચીરાય છે એવા ઉત્તમ દેવોએ જાને જાંધુઓને એ અચોર યુદ્ધથી ઉપરામ (વિરામ) પામીને, એક બીજાની હારણતની ખાત્રી કરવા દંદયુદ્ધની જ ભલામણ કરી. તેમાં પણ જ્યારે બાહુબલીની જ જીત અને ભરતની હાર થઈ ત્યારે દિટ્મૂઠ જેવા જાનેલા ભરતે બાહુબલી ઉપર પોતે કરેલી પ્રતિજ્ઞા વિસારી ચક્રવર્તન મૂક્યું. તે પણ તેને ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા દઈ પાછું ફર્યું ત્યારે ભરત વિલમ્બો થયો અને બાહુબલીએ ચક્ર સહિત તેને ચુરી નાંખવા પોતાની વજ્ર જેવી કડણ મુઠિ (મુઠી) ઉપાડી. એજ વખતે વળી વિચાર આવ્યો કે આ અમોઘ મુઠિપ્રહારથી એ ચક્રવર્તી રૂપ મારા વડીલ જાંધુનું અવશ્ય મૃત્યુ થશે અને તેના પાપ અને અપયશથી હું કલંકિત થઈશ. તેથી એ ઉપાડેલી મૂઠી વડે પંચમુઠિ હોથ કરી, વિરામ ભગવાથી પોતે સાધુ-અણગાર બન્યા પૂર્વે પોતાના ૯૮ અનુજે (લઘુ જાંધુઓ) એ જેનું શરણ જૂહેલું છે એવા આદીશ્વર પ્રભુની જ સેવા કરી સ્વમાનવભવ સંકળ કરવા ભાવ થયો.

પરંતુ તેમ કરવા જતાં પ્રથમના દીક્ષિત થયેલા લઘુ ગંધુઓ કે જે અત્યારે સાધુ સ્થિતિમાં વર્તે છે તેમને મારે જરૂર નમન-વંદન કરવું પડશે એ વિચારે તે બાહુ-ગણી મુનિને ઘેર્યો. છેવટે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે એહી જ કાઉસગ્ગ ધ્યાને સ્થિત થઈ કેવળજ્ઞાન ઉપાર્જન કર્યા પછી જ પ્રભુ પાસે જઈશ તો પછી વાંધો આવશે નહિ. એમ મનથી જ નક્કી કરી ત્યાં જ પોતે નિશ્ચળ થઈને કાઉસગ્ગ ધ્યાને સ્થિત થયાં. ત્યાં જ એક વર્ષ વીતી ગયું છતાં અભિમાનવશ થયેલા તે મુનિને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ ન થયું. આ ગાંધી હકીકત કેવળજ્ઞાનદિવાકર આદીશ્વર પ્રભુ જાણતા જ હતા. પૂર્વે બ્રાહ્મી બહેને પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી હતી ત્યારપછી ભરતની આજ્ઞા-અનુમતિ મેળવી સુંદરીએ પણ દીક્ષા પ્રભુ પાસે ગ્રહણ કરી. તે બંને સાધ્વીઓને અવસર પામી યથાયોગ્ય સમજાવી જ્યાં બાહુગણી મુનિ કાઉસગ્ગ ધ્યાને સ્થિત હોવા રહ્યા છે ત્યાં તેને પ્રતિબોધવા નિમિત્તે મોકલી. ત્યાં આવીને તપાસ કરતાં મુનિશ્રી ચોતરફ વેલડીઓવડે વિંટાયેલા હોવાથી મુશ્કેલીથી નજરે પડ્યા. પછી બંને સાધ્વીઓએ પ્રભુની હિતશિક્ષાના પ્રતિધ્વનિ જેવાં, ‘વીરા મારા ગજ થકી ઉતરો, ગજ ચડ્યાં કેવળ ન હોય રે’ ઇત્યાદિ હિત વચ્ચને કહ્યાં. તે વચ્ચેના કણ્ઠગોચર થતાં બાહુગણી મુનિ વિચારમાં પડ્યાં કે આ વચ્ચેના મનેજ સંજોધીને કહેવાયાં છે ખરા, પરંતુ કાઉસગ્ગ ધ્યાને સ્થિત થયેલા એવા મારે ગજ-હાથી સાથે શો સંબંધ છે ? એકાગ્રપણે તેના ઉપર ઉઠા આલોચ કરતાં તે મહામુનિને ખરું તત્ત્વ-સત્ય સમજાયું કે હું પોતે જ અભિમાન રૂપી ગજ-હાથી ઉપર આરૂઢ થયેલો છું. વયથી લઘુ એવા સાધુરૂપ ગંધુઓને હું કેમ નમું ? કેમ વંદું ? આ જ ઉત્તમ માન-અભિમાનરૂપી ગજ-હાથી. તેના ઉપર ચઢેલો છું ત્યાંસુધી મને કદાપિ કેવળજ્ઞાન પ્રગટવાતું નથી. એથી જ એ અભિમાનરૂપી હાથી ઉપરથી નીચે ઉતરી, નમ્રતા ધારી એ મહાનુભાવ મુનિવરને સદ્ભાવથી નમન-વંદન કરવું મને હિતકારી-કલ્યાણકારી જ છે. એમ નિશ્ચય કરી કાઉસગ્ગ પારી, પગ ઉપાડી પ્રભુ પાસેજ જતાં તે મહામુનિને કેવળજ્ઞાન ત્યાંજ પ્રગટ થયું. તેવા કોઈ ઉત્તમ ગુણવગર મિથ્યાઅભિમાન કરી દુઃખી થનારા છવને આના કરતાં બીજા દૃષ્ટાંતની ભાગ્યેજ જરૂર પડશે. લઘુતા ત્યાંજ પ્રભુતા વસે છે. ઇતિથમ.

લેઝ-મુનિગદારાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

શ્રાવક કોને કહેવા ?

શ્રાવક ભાઈ તો તેને કહીએ જે પીઠ પરાઈ બાંહે રે,
પરદુઃખે ઉપકાર કરે પણ, મન અભિમાન ન આણે રે. - શ્રાવક ૧
સકલ લોકમાં વદે સહુને, નિદા ન કરે કેની રે,
વાચ કાય મન નિશ્ચય રાખે, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે. શ્રાવક ૨
સમદષ્ટિને તૃષ્ણા ત્યાગી, પર ઈ જેને માત રે, .
જીવ્યા થકી અસત્ય ન જોડે, પરધન નવ શૃંદે હાથ રે. શ્રાવક ૩
મોહ માયા બ્યાપે નહિ જેને, દૃઢ વૈરાગ્ય જેનાં મનમાં રે,
અરિહંત નામ શું તાળી લાગી, સકલ તીરથ તેનાં મનમાં રે. શ્રાવક ૪
પણ લોભીને કપટ રહિત જે, કામ ક્રોધ નીત્યાર્થ રે,
ભણે નરસૈયો તેનું દરશન, કરતાં કુલ અજવાળા રે. શ્રાવક ૫

અભ્યંતર શાંતિ.

વિકુલદાસ મૂળચંદ શાહ. બી. એ

મનુષ્યના જીવનમાં શાંતિ એક અમૂલ્ય વસ્તુ છે. શાંતિ એ સ્થાનમાં દૃષ્ટિગત થાય છે કે જ્યાં સ્વાધીન, સ્વાવલમ્બનશીલ અને સમ્યાશિષ્ય મનુષ્યોનો નિવાસ હોય છે. દૃઢ પ્રતિજ્ઞા, ઉદ્દેશની સ્થિરતા, આત્મનિર્ભરતા અને આત્મબલને શાંતિ કહેવામાં આવે છે. શાંતિનો એ અર્થ નથી કે મનુષ્યે કેવળ આજસુ, નિર્દોષી અને સાહસહીન સ્થિતિમાં બેસી રહેવું. એ તો મૃત્યુની મિશાની છે; કારણ કે એ અવસ્થામાં તમામ શક્તિઓ નિષ્ક્રિય બની જાય છે અને જીવન તદ્દન નિરસ બની જાય છે. જેને શાંતિ પ્રાપ્ત થયેલી હોય છે તેનું જીવન તો સદા સરસ અને આનંદ-મય હોય છે.

જે મનુષ્ય માત્ર દૈવ પર વિશ્વાસ રાખી બેસી રહે છે તેને કદાપિ શાંતિ મળી શકતી નથી. આવો મનુષ્ય પોતાની વર્તમાનસ્થિતિથી રહેજ પણ આગળ વધતો નથી અને ભવિષ્યની કોઈ પ્રકારની ચિંતા કરતો નથી. આવો મનુષ્ય કાયર અને પુરૂષાર્થહીન બની જાય છે. એના મુખમાં કોઈ ખાલપદાર્થો નાંખી જાય છે તો તે ભોજન કરે છે, નહિ તો એજ આજસુ સ્થિતિમાં પડ્યો રહે છે. તે પોતે કશું કામ કરવા શ્રમ લેતો નથી. આવા માણસની દશા નાવિક વિનાના બહાણ જેવી છે

કે જેને વ્યવસ્થા વગર સમુદ્રમાં તણ દેવામાં આવ્યું હોય. કયી દિશામાં અને કયાં જવાનું છે તે તેને માલૂમ નથી હોતું. જે દિશા તરફ પવન લઈ જાય તે દિશા તરફ તે ઘસડાય છે. એ જ પ્રમાણે આજસુ મનુષ્યનું જીવન અત્યંત અનિયમિત હોય છે. તેને કોઈ જાતનો સંકલ્પ હોતો નથી, કોઈ ઉદ્દેશ હોતો નથી તેમજ તેની કોઈ જાતની કાર્યપ્રણાલિકા પણ હોતી નથી; આ પ્રકારના મનુષ્યોને કદાપિ શાંતિ મળી શકતી નથી. આ સ્થિતિને કદિ પણ શાંતિનું નામ આપી શકાય નહિ.

આથી ઉલટું જે માણસ પુરૂષાર્થપર વિશ્વાસ રાખે છે તેનું જીવન તપાસીએ તો આપણને ઘણુંજ નિયમસર લાગશે. તેના જીવનનો ઉદ્દેશ પ્રથમથી જ નિર્દિષ્ટ કરેલો હોય છે અને તે સદા નિશ્ચિતમાર્ગપર ગમન કરનાર હોય છે. એ માર્ગે ગમન કરવામાં ગમે તેટલી આપત્તિઓ અથવા મુશ્કેલીઓ આવે, ગમે તેટલું તુક-શ્યાન સહન કરવું પડે તો પણ એ ધીર-વીર પુરૂષ પોતાના નિર્દિષ્ટ ઉદ્દેશથી કિંચિત પણ ચલિત થતો નથી અને પોતાના માર્ગથી કદિ પણ પાછો હઠતો નથી; એ તો નિર્ભય જનીને આગળ વધ્યો જાય છે; કેમકે એ તો જાણતો જ હોય છે કે માર્ગમાં અનેક વિઘ્નો આવ્યા કરે તો પણ તેનાથી ગલરાણું જોઈએ નહિ. વિકટ સમયમાં ધૈર્ય અને સાહસ ધારણ કરવા જોઈએ. એ સમજે છે કે મારે કાંઈ બીજું કરવાનું જ નથી, પરંતુ જે કાંઈ કરવાનું છે તે યથાશક્તિ સારું કરવું જોઈએ. સંભવિત છે કે તેને કોઈ કારણવશાત્ પોતાના માર્ગથી સ્હેજસાજ પાછા હઠવું પડે, પરંતુ તે શીઘ્રતાથી પોતાના સ્થાનપર પહોંચી જાય છે. એવું નહિં કે જ્યાં પવન લઈ જાય ત્યાં ચાલ્યો જાય. ‘હું મારા નિયત સ્થાનપર ક્યારે પહોંચીશ, કેવી રીતે પહોંચીશ, અથવા મારા ઉદ્દેશમાં ક્યારે સફલતા મેળવીશ,’ એ સર્વ વાતની તે પરવા અથવા ચિંતા કરતો નથી. તે તો પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે. આટલું બધું કરવા છતાં કદાચ તેને સફલતા નથી મળતી, તેનું કાર્ય સિદ્ધ નથી થતું તો તેથી તે નિરાશ અને અધીર જાની જતો નથી.

શાંત મનુષ્ય પોતાનાં સર્વ કાર્યો મહા ધીરતાપૂર્વક કરે છે. કોઈને ખ્યાલ પણ નથી આવી શકતો કે બિવિધમાં તેની કેવી રિયતિ થશે અને તેનાં કાર્યનું શું પરિણામ આવશે. મનુષ્યને હમેશાં નવા નવા પ્રસંગો અને નવી નવી બુદ્ધિઓની સંપ્રાપ્તિ થયા કરે છે, અને તેથી મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તેણે એ સર્વનો યથાશક્તિ સદુપયોગ કરવો જોઈએ.

શાંતિ એ મનુષ્યની આંતરિક રિયતિ છે. તેનો સંબંધ હૃદયની સાથે રહેલો છે. હૃદયમાં શાંતિ હોવી જોઈએ. બાહ્ય શાંતિને શાંતિ કહી શકાતી નથી. અર્થાતર શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે બહાર ગમે તે હોય તો પણ બહારની ગડગડચી

આવ્યંતર શાંતિ ઉપર લેશ પણ અસર થતી નથી. જેવી રીતે પવનની અસર માત્ર સમુદ્રની સપાટી ઉપર, અથવા વધારેમાં વધારે ગસો ત્રણસો ફીટ નીચે થાય છે અને તેની નીચે કોઈ પણ પ્રકારની અસર થતી નથી અને એક જ સ્થિતિ રહે છે એવી રીતે આવ્યંતર શાંતિની સ્થિતિ હોય છે. આપણે જીવનના મહાન પ્રશ્નો ઉકેલના હોઈએ છતાં પણ આપણા નિત્યના ન્હાનાં કાર્યોમાં અત્યંત શાંતિ ધારણ કરવી જોઈએ. જે મનુષ્ય પોતાની જાતપર અકુશ રાખી શકે છે, પોતાની ઇંદ્રિયોનું દગાન કરી શકે છે અને મનઃ સંયમ રાખી શકે છે તે જ મનુષ્યને આવ્યંતર શાંતિની પ્રાપ્તિ મુલક છે. ઇંદ્રિયદમનનું ણીલું નામ જ આવ્યંતર શાંતિ છે.

જ્યારે તમને સાંસારિક ચિંતાઓ ત્રતાવે અને તમે આપત્તિઓથી આવૃત્ત થઈ જાઓ ત્યારે શાંતિના પવિત્ર મંદિરમાં પ્રવેશ કરો અને અદ્ય સમય સુધી સઘળું ભૂત્રી જઈ શાંતિદેવીની આરાધના કરવાનો ઉપક્રમ કરો. આ સમયે પણ જો સાંસારિક ચિંતાઓ અને પીડાઓ તમને દગાવી દે અને તમે એનાથી દગાઈ જાઓ તો સમજવું કે તમારાથી કંઈ પણ કાર્ય થઈ શકશે નહિ. તમે હુમેશાં એનાથી દગાયલા રહેશો અને એનાપર કદિ પણ આધિપત્ય મેળવી શકશો નહિ. ચિંતા અને આપત્તિના સમયમાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનો અગ્રાધ ઉપાય એ છે કે જે જે વાતોથી તમને ગભરાટ ઉત્પન્ન થાય છે તે પ્રત્યેકને પૃથક્ પૃથક્ સમજવા ચતન કરો અને તમારી સંપૂર્ણ સકલ્પશક્તિ એના પર લગાવી દો. આમ કરવાથી તમને પ્રતીતિ થશે કે જેવી રીતે સૂર્યનો ઉદય થવાથી સર્વ અંધકાર દૂર થઈ જાય છે તેવી રીતે તમારી સર્વ પ્રકારની મુઝવણીનો શિથ અંત આવી જશે. તે પછી જો તમારા હૃદયમંદિરમાં શાંતિનો ચમત્કાર પ્રકાશિત થશે અને તમને નવીન શક્તિનું જ્ઞાન થવા લાગશે તો તમને સંપૂર્ણ આવ્યંતર શાંતિની પ્રાપ્તિ થવા લાગશે, અને ત્યારે જ તમે મોટી મોટી આપત્તિઓ અને કઠિન પ્રસંગોની સામે વીરતા અને નિર્ભયતાથી થઈ શકશો. કદાચ તમારી સર્વ આશાઓ અને સર્વ ઉદ્દેશો નિષ્ફળ જાય તો પણ તમને લેઈ પણ ગભરાટ કે મુઝવણી થશે નહિ અને તમે એમ કહેશો કે 'કંઈ હરકત નહિ, હમણું સફલા ન મળી તો લાભમાં કોઈ દિવસ પણ મળશે.'

જ્યારે તમને જણાય કે અન્ય લોકો ઇર્ષ્યા વા દેવસાવથી તમારી નિંદા કરે છે, તમારા પર આક્ષેપો કરે છે, અને તમને કોઈ પણ પ્રકારનું નુકસાન કરવા તત્પર બને છે અને એ વખતે તમને કોઈ વ્યાખી જાય છે તથા તમારા મનમાં તેનું વેર લેવાની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થઈ જાય છે ત્યારે તમારે શાંતિને દામમાં લેવી જોઈએ. તે સમયે તમારે સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ કે જે આણુસ બીજાને માટે ખાટો જોઈવા તત્પરતા બતાવે છે તેના પતનને માટે સ્વયં કુવો તૈયાર થાય છે.

બીજા લોકોની સાથે નિઃપ્રયોજન પુરાઈ કરવાવાળા મનુષ્યો પોતે જ તેનાં માદાં ફળ લોગવે છે. આવેં કુદરતનો નિયમ હોવાથી વૈર અથવા બદલો લેવાની કશી પણ આવશ્યકતા રહેતી નથી. અવાપિપર્યંત જગત્માં કોઈ પણ મનુષ્યએવો નથી થયો કે જેણે અન્ય માણસોની સાથે પુરાઈ કરી અને કોઈ પણ રીતે, કોઈ પણ વખતે, તેને તેની પુરાઈનાં માદાં ફળ ન આપવા પડ્યા હોય.

કોઈ માણસ એમ સમજતો હોય કે મેં કોઈની સાથે પુરાઈ કરી અને તે મને શું કરવાનો છે તો તે તેની મોટી ભૂલ છે. પ્રકૃતિમાં ઝીણામાં ઝીણી બાબતો પણ નિયમસર અને ધોરણસર ચાલે છે. દરેક વસ્તુનો જમા-ખર્ચ થાય છે અને છેવટે સર્વનો હિસાબ થઈ જાય છે. પ્રકૃતિ પોતાના હિસાબદારોના નામ દરમહિને કાઢી નાંખતી નથી. જે મનુષ્ય શાંત હોય છે તેને બદલો લેવાનું કર્મ એટલું બધું અધમ લાગે છે કે તે સ્વપ્નમાં પણ વૈર લેવાનો વિચાર કરતો નથી. જો કોઈ તેને સતાવે છે તો પણ તે શાંતિનો જ આશ્રય લે છે, નહિ કે પુરાઈનો બદલો પુરાઈથી લેવાનો વિચાર કરે છે.

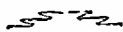
જ્યારે મનુષ્ય ન્હાની ન્હાની બાબતોમાં શાંતિનો આશ્રય લેતા રીએ છે ત્યારે જ તે મોટા મોટા પ્રસંગોપર શાંતિ ધારણ કરી શકે છે. આવા માણસનું કોઈ-જાલામાં જાણું સ્વજન મૃત્યુવશ થાય અને તેના મૃત્યુથી પોતાનું જીવન સર્વથા નિષ્ફળ થઈ ગયેલું જણાય તો પણ શાંતિ એ એક એવી વસ્તુ છે કે જેના આશ્રયથી તે સર્વ આપત્તિઓ ધીરભાવે સહન કરી શકે છે.

સ્વૂલ દૃષ્ટિએ જ્ઞેતાં પ્રાયઃ કુષ્ટ અને નીચ મનુષ્યોનો આ સંસારમાં વિજય થતો જણાય છે. જે લોકો અપરાધી, માયાચારી અથવા દુરાચારી હોય છે તેઓ આબાદ અને સાધનસંપન્ન દશા લોગવતા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. આ પ્રકારનું દૃશ્ય લોકોને અવનત કરે છે અને સત્ય માર્ગથી ચલિત કરી અનીતિના માર્ગ પર ઘસડી જાય છે; પરંતુ આશ્ચર્ય તર શાંતિનો અનુભવ કરનાર મનુષ્ય પર એનો લેશ પણ પ્રભાવ પડતો નથી. જો કે તે પણ જુએ છે કે સત્યનિષ્ઠ લોકો મુશ્કેલીમાં છે અને અસત્યપરાયણ મનુષ્યો એશઆરામ લોગવે છે, અનીતિમય જીવન વહન કરનાર લોકો નીતિવાન મનુષ્યથી આગળ વધી જાય છે, કપટ અને માયાચારથી દ્રવ્યપ્રાપ્તિ થાય છે, મૂર્ખ લોકો વિક્લાનો કરતાં અધિક લાભ મેળવે છે તો પણ તે પોતાના માર્ગથી કદિ સ્થિત થતો નથી. આવા પ્રકારની વાતોની તેના પર ગિલકુલ અસર થતી નથી, તે તો પોતાનું કર્તવ્ય ઉત્તમ રીતિથી કર્યું જાય છે અને બીજાં લોકો શું કરે છે અને તેઓને તેનું શું ફળ મળ્યું છે તેની તે લેશ પણ દરકાર કરતો નથી. એવી સર્વ વાતોને તે દૈવાધીન ઇલાહી દે છે.

જ્યારે મનુષ્યને એટલે ગંધે દરજ્જે શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે કે શાંતિ તેના એક અંગ રૂપ બની જાય છે, તે પોતે શાંતિમય બની જાય છે અર્થાત્ તે જ્યાં જાય છે ત્યાં સર્વત્ર શાંતિનાં જ તેજસ્વી ફિરજો પ્રસારે છે ત્યારે એટલું કહેવું જોઈએ કે તે મનુષ્યે પોતાના જીવનમાં સફલતા પ્રાપ્ત કરી લીધી છે. આશ્ચર્ય તર શાંતિ એવી વસ્તુ નથી કે જે સ્વતઃ મળી જાય અથવા એકદમ પ્રાપ્ત થઈ જાય. એ પ્રાપ્ત કરવા માટે અનેક શુભોની આવશ્યકતા છે; પ્રથમ તો આશ્ચર્ય તર શાંતિ શું વસ્તુ છે એ સમજવું જોઈએ.

જીવનનું તાર્પર્ય એ નથી કે ગમે તેવી રીતે જીવન વ્યતીત કરી દેવું. વસ્તુતઃ જીવન એક અતિ મહત્વની વસ્તુ છે. તેનો યોગ્ય આદર કરવો એ જીવનનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. આપણું જીવન આપણા માટે તથા બીજાની ખાતર કેવી રીતે ઉપયોગી બનાવી શકાય તે જાણવાની તેમજ શીખવાની ખાસ જરૂરીયાત છે. જ્યારે મનુષ્યમાં શાંતિનો સંચાર થઈ જાય છે ત્યારે તે દુનિયાના કલહથી દૂર થઈ સ્વકાર્યમાં મગ્ન બની જાય છે. દુનિયાના અવનવા પરિવર્તનોની અસર તેના પર બિંદુકલ થતી નથી, આ ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે તે મનુષ્ય પોતાના સ્વાર્થની ખાતર દુનિયાથી દૂર રહેવા મથે છે. આવા શાંતિપ્રિય મનુષ્યો તો અખિલ વિશ્વના પ્રાણીઓના આનંદ અને સુખમાં પોતાનો આનંદ સમજે છે. તેની શાંતિ પરમ પવિત્ર હોય છે, તે ક્રોડિના મનુષ્યો પોતાને સંસારમાં જીવન વહન કરવાની શક્તિની સંપ્રાપ્તિ થાય એટલા માટે જ સંસારથી અલગ રહેવા મથન કરે છે. આવા શાંત સ્વભાવી મનુષ્યો જગતમાં સર્વત્ર પ્રસરી રહેલ અશાંતિરૂપ અધિકારનો વિલય કરી શાંતિનો તેજસ્વી પ્રકાશ વિસ્તારે અને શાંતિ દેવીનું ચિરસ્થાયી સામ્રાજ્ય સ્થાપે એ શુભેચ્છા સહિત અત્ર વિદમવામાં આવે છે.

इतिशम्.

જૈન સમાજની આધુનિક સ્થિતિ—સડો ક્યા ભાગમાં છે?

(ગતિક ૫૪૨૬ થી શરૂ)

લેખક—રા. માવજી દામજી શાહ.

વ્યાપાર વિષયક ક્ષેત્ર. ના વિષયમાં કહેવામાં આવે તો દેશનો સમગ્ર વ્યાપાર મોટે ભાગે જૈનોએ હાથ કરેલ છે. એમ જૈન કોમના વર્તમાન અને ભૂત-કાળના ઇતિહાસ પરથી સિદ્ધ થાય તેમ છે, તેમ છતાં વ્યાપારપરાયણ જૈન કોમનો ઉદય દૃષ્ટિગોચર થતો નથી તેનાં કારણો એક નવીન પ્રકરણદાર જણાવવાં યોગ્ય થઈ પડશે. આમાં તો તેની વ્યાપાર મધ્યની સ્થિતિ કેવી છે? તે દર્શાવવા

યત્ન કરવામાં આવેલ છે. જોનોનો મોટો ભાગ વણિક વર્ગનો છે. તેમાં જતો પણ અનેક છે. તે સમગ્ર જાતિના હાથમાં મોટે ભાગે અન્ય કોમોની અપેક્ષાએ બાધ-વધિ સારા પ્રમાણમાં ટકી રહેલો જણાય છે. છતાં વ્યાપારપરાયણ જૈન કોમે એટલું તો અવશ્ય લક્ષમાં રાખવું ઉચિત છે કે પોતાના જાતિબંધુઓને જેમ અને તેમ પોતાના આહુ વ્યાપારમાં ઘટિત સ્થાન પર ગોઠવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. મનુષ્ય ગમે તેવો સ્વાશ્રયી હોય પરંતુ કોઈ પ્રસંગે અનુક્રમ પ્રકારની સહાય વિના અટકી પડે છે પણ ખરો; તેથી યોગ્ય માર્ગપર નહિ ચઢવા પામેલ પોતાના જાતિબંધુને ઘટતી સહાયની અપેક્ષા હોય તો તે આપીને આવડતો બનાવવો, અને આગળ પર તેની યોગ્યતા સુજ્ઞાન પોતાના વ્યાપારમાં અનુક્રમિતે આપવો. આ વિષયમાં વ્યાપારી વર્ગને વિશેષ કહેવું જ ઉચિત સમજાવું નથી; છતાં એટલી પ્રસંગાનુસાર સૂચના તો અવશ્ય કરવી જ પડશે કે જેમ વેરા અને સુસલમાન કોમમાં તેમજ પારસી અને દક્ષણી કોમમાં એવો એક પ્રકારનો સંબંધ જળવાઈ રહ્યો જોવામાં આવે છે. એક ખાતામાં ઉપદોક્ત કોમનો બંધુ વ્યાપાર કિંવા નોકરી કરતો હોય અને તેના જાતિબાઈને તેમાં જોડવા ઇચ્છા હોય તો કિંવા તેનો જાતિબાઈ ધંધારહિત દૃષ્ટિએ પડતો હોય તો તે તેને સાથે તુરંત જ જોડે છે; અને પોતાના જેવો બનાવવા યત્ન કરે છે. આ બંધુઓનું અનુકરણ જૈન શ્રીમંત વ્યાપારી જોનોને કરવું ઉચિત જણાવું નથી? શા માટે મોટે ભાગે તેઓ આ પ્રમાણે કરતા નહિ હોય? ખરેખર, અવનતિનાં કારણો આપણને હાલે હાલે નજરે પડે છે.

પરદેશગમનના પ્રશ્નના સંબંધમાં જૈનસમાજમાં સુલાગ્યે એવું હવે રહેવા પામ્યું નથી કે ‘અન્ય સમાજમાં આને જેવું છે અર્થાત્ પરદેશ ગમન કરી આવ્યા બાદ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાં પડે, જાતિગહાર મૂકવામાં આવે વગેરે વગેરે અનેક વિટંબનાઓ જૈનેતર સમાજમાં દૃષ્ટિગત થાય છે તેવું જૈનસમાજમાં હાલ કશું જોવામાં આવતું નથી. એ હુઈ પામવાની બીના છે. વસ્તુતઃ પરદેશગમન કર્યા વિના-દેશ વિદેશમાં વ્યાપાર ખેડવાની પદ્ધતિઓનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ કરી આવ્યા વિના દેશના વ્યાપારની પ્રગતિ કદિ ચર્ચ શકવાની નથી, અને વ્યાપારવિષયક પ્રગતિ ત્યાં જોવામાં આવતી નથી ત્યાં પ્રજા પ્રાયઃ ભૂખમરો જ સહન કરતી હોય છે.

આપણા આર્યાવર્તના પૂર્વના ઇતિહાસ તરફ લક્ષ આપ્યો તો જણાયે કે પરદેશગમનનાં દ્વારો બંધ નહોતાં, વ્યાપાર, હુન્નર, કળા, કૌશલ્યાદિ પ્રાપ્ત કરવા માટે કરવામાં આવતું પરદેશગમન કોઈ પ્રકારે તિરસ્કરણીય ગણાય જ નહિ, પરંતુ કેટલાક સંપ્રદાયો અનુક્રમ વ્યક્તિને પરદેશગમન કરી આવ્યા બાદ પોતાના સંપ્રદાયમાં લેવાની-લોજનાદિક વ્યવહારમાં સાથે રાખવામાં પોતાના સંપ્રદાયનો વિરોધ

દશવિ છે. તેનાં કારણો સ્પષ્ટ છે. કારણકે વિરોધ દર્શાવનાર સંપ્રદાય એમ માનતો હોય છે કે—“પરદેશગમન કરનાર વ્યક્તિએ પરદેશમાં નિર્દોષ વનસ્પત્યાદિક આહાર નહિં મળી શકતો હોવાથી મધમાંસાદિક વસ્તુઓનો ઉપયોગ કર્યો હશે, એટલું જ નહિ પરંતુ કોઈ પણ પ્રકારે આહારાદિકમાં શુદ્ધતા જાળવી નહિ હોય.”

એવી માન્યતા હોવાના સળંગે પરદેશમાં પોતાનો અભ્યાસ વગેરે સમાપ્ત થઈ રહ્યા બાદ આ દેશમાં આવનાર વ્યક્તિને પ્રાયશ્ચિત્તાદિક આપી પાવન કરે છે, પરંતુ પરદેશમાં ગયા પછી અને ત્યાં રહ્યા પછી પણ જેઓ આહારાદિકમાં મધમ-પણે શુદ્ધતા જાળવી શક્યા હોય તેઓને માટે પ્રાયશ્ચિત્ત આવશ્યક નથી. સારાંશમાં, પરદેશગમન આને સીવીલીયન, સીવીલ સર્જન, બારીસ્ટર, એમ. ડી, આદિ માત્ર થવા માટે વર્તમાન યુગમાં ન હોવું જોઈએ. કિંતુ વ્યાપારમાં વધારો કરવાના હેતુપૂર્વક થવું જોઈએ.

ફિદિનાં કેટલાંએક અયોગ્ય બંધનો તરફ ખ્યાલ કરતાં જણાશે કે તે પણ આપણી પ્રગતિમાં આડબીલ સમાન ભાગ ભજવે છે. વસ્તુતઃ ફિદિ એટલે રીવાજ. કોઈ પણ રીવાજનો મોટો ભાગે પ્રસાર થાય છે ત્યારે તેના પ્રસારમાં કંઈક શુભ હિદેશ અવશ્ય સમાયડો હોય છે. પરંતુ દેશ, કાળ, ભાવ અને ક્ષેત્રમાં યથા-સંભવ પરિવર્તન થતાં એટલો વિવેક પ્રત્યેક પ્રસંગે કરવો જોઈએ કે પરંપરાથી ચાલી આવતી અગર નવીન દાખલ થયેલી અમુક ફિદિ સમાજની પ્રગતિસાધક છે કે બાધકારક છે? આ પ્રશ્નનું નિરાકરણ કર્યા વગરજ અંધશ્રદ્ધાથી લે અમુક ફિદિનું અવલંબન લેવામાં આવે છે તો પરિણામ ઘણું વિપરીત આવતું લેવામાં આવે છે. મુસ્લિમ અને પ્રથમકરણ કરનારા જનો એવી ફિદિના લોગ થઈ પડતા નથી. ગાડરીયા પ્રવાહરૂપ ચાલતા જમાનામાં લોકે કે ફિદિબંધનો અનેક છે તોપણ તેમાંના એકાદનું પરિણામ આપણે તપાસી જોઈએ. દાખલા તરીકે, હિંદુ સમાજમાં કન્યા કેળવણી પ્રાયઃ બાર તેર વર્ષની વય સુધી લઈ શકાય છે. ત્યારપછી પણ કેળવણી ચાલુ રહી હોય તો તુરત અજ્ઞાન કુટુંબજનો ટીકા કરવી શરૂ કરે છે. ખરેખર, આ ટીકા તદ્દન અતુચિત છે, નિર્રર્થક છે અને કન્યા કેળવણી આગળ ન વધવા દેવાનો પ્રયત્ન છે. પરિણામે આજની કન્યા ભવિષ્યમાં માતૃપદ ધારણ કરે છે ત્યારે પોતાની સં-તતિનું સત્યાનાથ વાળે છે. પોતે કેળવાયેલી નહિ હોવાથી બાળબચ્ચાંઓમાં ઉચ્ચ સંસ્કારારોપણ બીલકુલ સ્થાપી શકતી નથી. અને તેથી બાળકોમાં મહત્વાકાંક્ષા શી રીતે પ્રકટે? આવી અનેક ફિદિઓની બેડીમાં ભારતીય સમાજ જકડાઈ પડ્યો હોવાથી પોતે હાલ તો ઉંચું માથું કરી શકતો નથી, પરંતુ જેમ જેમ રાષ્ટ્રીય કેળવ-ણીનો પ્રસાર થશે તેમ તેમ ઉદય થતો જશે.

સમાજમાં ધર્મીય વિચારોએ કરેલું સ્થાન પણ કંઈ જેવું તેવું

નથી. ધર્મનું—નીતિનું (પ્રમાણિકતા—ધૈર્ય—દયા—વિનય—વિવેક—સહ્યતા આદિનું) અસ્તિત્વ કોઇપણ પ્રજામાં આવકારદાયક જ ગણી શકાશે. પરંતુ તેની સાથે જ્યારે બગવત્તિ જોવામાં આવે છે, ત્યારે તેની કોડી જેટલી પણ કિંમત અંકાતી નથી. આજે ધર્મનાં અત્યુચ્ચ સિદ્ધાંતોનું ઘણુંખરે ઠંકાણું કશું ઠંકાણું નથી. પરંતુ માત્ર એકલીજ બાહ્ય ક્રિયાઓને જ પ્રધાનપદ અપાતું હોય તો એ તો ધર્મીધર્તાનો એક નમુનો ઠહી શકાય.

આ વૃત્તિ જ્યાં પ્રવેશ કરતી જોવામાં આવે ત્યાં સાવધાનતા ધારણ કરી તેનો સુધારો કરવા યત્ન કરવો જોઈએ. આવા વિચારો જ્યાં જ્યાં પ્રવર્તતા હોય છે ત્યાં ત્યાં કદિ સ્વપ્ને પણ ઉત્પત્તિનાં દર્શન થતાં નથી. ઉપરના કથનનો ફલિતાર્થ એવો છે કે નીતિના ઉચ્ચ સિદ્ધાંતો જોવાં કે, પ્રમાણિકતા, દયા, ધૈર્ય, ઔદાર્ય, શૌર્ય, કર્મનિષ્ઠતા આદિ સુસ્તપણે પોતાનામાં સ્થાપિત કરવાં જોઈએ અને સાથે સામાયિકાદિ આવશ્યક નિત્ય કર્મો કરવામાં આવે તે ફળદાયક ગણાય. પરંતુ નૈતિક સદ્ગુણોનું કશું ઠંકાણું પણ હોય નહિ, અને કેવળ બાહ્ય ક્રિયાઓ કરવામાં આવે તો તેનો કશો અર્થ નથી. ધાર્મિક યા નૈતિક પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ વિચારપૂર્વક, સમ-જપૂર્વક અને વિવેકપૂર્વક કરવામાં આવે તોજ ફળસાધક થઈ પડે છે. અન્યથા તો તે ધર્મીધર્તામાં જ ખપે છે. (અપૂર્ણ.)

કાળ અને આત્માનું બળાબળ.

આધુનિક વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર જેને પાશ્ચાત્ય લોકો બુદ્ધિવાદની પરાકાષ્ઠા કહે છે તેના અને જૈન દર્શનતા પરમાણુવાદ (materialism) ના સિદ્ધાંતો લગભગ એકજ દૃષ્ટિબિંદુ (point of view) માં સમાય છે એમ કહેવું જરા પણ અતિશયોક્તિ લહેલું નથી. વિજ્ઞાને એમ સાબીત કરી આપેલું છે કે જ્યાં હાલમાં મોટા પહાડો દૃશ્યમાન થાય છે ત્યાં એક વખતે સમુદ્ર ગંભીર ગર્જના કરી રહ્યો હતો તેમજ જ્યાં હાલમાં મહાસાગર વિદ્યમાન છે ત્યાં એક વખતે પર્વતો ઉભા હતા. અગ્નિ પાણી વડે સોસાઈ જાય અથવા પાણી અગ્નિને બુઝાવી નાંખે છતાં વિજ્ઞાને સિદ્ધ કરેલું છે કે પાણી અને અગ્નિના એક પણ કારણનો વિનાશ થયેલો નથી. સમુદ્ર અને પર્વતોનું રૂપાંતર થવા છતાં તેના કારણો—પરમાણુઓ કાયમ રહેલાં છે. કુલો ખરી પડે, ફળો પાકી જાય, અસંખ્ય વૃક્ષો દાવાનળથી ભરત્ર થઈ જાય અને અમૂલ્ય હીરાઓના કોલસા થઈ જાય તો પણ વિજ્ઞાન કુલ, ફળ જાડ અથવા હીરાઓનું રૂપાંતર થયું છે તેમજ કહે છે; કારણ કે જે પરમાણુઓ કુલ-ફળ, જાડ

અથવા હીરાઓનાં ઔદારિક દેહમાં ગુંથાઈ સૌંદર્ય રૂપે ખીલી નીકળ્યા હતા તેમાંના એક પણ પરમાણુનો નાશ થયો નથી. માત્ર આકૃતિઓ વિવિધ રૂપે બદલાતી ચાલે છે. ઉત્પાદ-વ્યય અને પ્રાન્યયુક્ત સદ્ એ સિદ્ધાંતથી રચાયલું જૈન દર્શન પણ પ્રત્યેક પદે એજ હકીકત પ્રકાશમાં સુકે છે અને તેથી જ જગત્ અને પદાર્થોને જૈન દર્શન અનાદિસિદ્ધ માને છે.

આ અનાદિપણું પરમાણુથી માંડીને મહારક્કો પર્ચત સુખ્યત્વે કરીને પાંચ સ્ત્રમવાય-કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, ઉવચ અને કર્મ-ઉપર રચાયલું છે. પદાર્થોનું સંઘટન વિઘટન કાળના નિયમને અનુસાર-પર્યાયોના ફેરફાર અનુસાર-થયા કરે છે. કાળનું પરિવર્તન અનેક ફેરફારો કરી નાંખવા છતાં પદાર્થોનું મૂળ સ્વરૂપ કાયમ રહે છે. જેમ કાળની અસર જડ વસ્તુઓ ઉપર થાય છે તેમજ ચૈતન્ય-આત્મા ઉપર પણ તે તેવીજ અસરો પ્રકટાવે છે. પરંતુ જડ અને ચૈતન્યની ક્રિયાઓ જુદા જુદા સ્વભાવવાળી હોવાથી આત્મા ઉપર ત્યારે કાળની અસર પોતાનું કાર્ય બગાડે જાય છે ત્યારે તે આત્માની સગળતા તે કાળની સામે પોતાના સામર્થ્યનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

મનુષ્યપ્રાણીના સંબંધમાં તેમજ તેથી નીચી કોટિના આત્માઓના સંબંધમાં કાળથી પ્રત્યેક ઘણું આયુષ્ય ઘટવા છતાં-એક શરીરમાંથી અન્ય શરીરમાં પ્રવેશ થવારૂપ-રૂપાંતર પામવારૂપ-આયુષ્યનો ક્ષય થતાં-કાળનું સામર્થ્ય વ્યક્ત સ્વરૂપમાં દક્ષિણોચર ચાય છે. આ જગતમાં સુખ્યત્વે કરીને દરેક મનુષ્યના હૃદયમાં હર્ષ અને શોકરૂપ બે પરસ્પર વિરોધી દંદો પ્રકટ અથવા અપ્રકટપણે રહેલા છે. આ બંને દંદોની ઉત્પત્તિનું સ્થાન જન્મજૂહ અને સ્મશાનના દરેયોથી સમજી શકાય છે. જે કાળે જન્મજૂહ તરફ મનુષ્યોની નજર જાય છે તે કાળે આનંદમાં ઉન્નત બની જાય છે, પરંતુ સ્મશાન લણી જેમની નજર પહોંચેલી છે અને સ્મશાનને જોયો છેવટનું સ્થાન માને છે તેઓ મૃત્યુના સંબંધમાં ઉપેક્ષા રાખવાનું કેમ પસંદ કરે? આ સંસારમાં એવો કોઈ પણ પ્રાણી નથી જેને અહીંથી જવું નજ પડ્યું હોય? આખા જીવનમાં ખાવું, પીવું અને એશઆરામ સિવાય બીજું કંઈ પણ નહીં કરનારાઓ, અનેક પ્રકારની ઘડમથલ અને લાંજગડ કરનારાઓ તેમજ પારમાર્થિક જીવન ગાળનારાઓ-સર્વેની છેવટની રાત્રી સ્મશાન જ છે.

ત્યારે આ સ્મશાનની પેલી પાર કોઈ આધ્યાત્મિક વિચારણા રહેલી છે? જો બીજી કોઈ વિચારણા ન રહેલી હોય તો પાશ્ચાત્ય જડવાદથી જૈનદર્શન અધ્યાત્મવાદમાં જુદું નજ પડી શકે અને જડવાદનો જ વાવટો વિજયવંત થાય. પરંતુ પુનર્જન્મ છે, આત્માને કૃતકર્મનું અવશ્ય ફળ લોગવડું પડે તેમ છે, સદાચાર

અને દુરાચાર વડે સુદિત અને નરકના અધિકારી થવાય છે વિગેરે ગૂઢ આધ્યાત્મિક તત્ત્વો ત્યારે મનુષ્ય સમજવા લાગે છે ત્યારે તે મૃત્યુ કે જે કાળનું વ્યક્ત સ્વરૂપ છે તેથી હાયવિલાપ નહિ કરતાં તેના આંતર સત્યની તપાસ કરવા લલચાય છે અને તે સત્ય સમજાવવાની ખાતર જ્ઞાની પુરૂષોએ સત્યાશ્રય રચેલાં છે.

કાળની અસર જડ અને આધ્યાત્મિક જાને તત્ત્વો ઉપર વ્યાપક હોય છે; કેમકે કાળધર્મ હમેશાં નવું જુનું કરવાનો હોય છે. પરંતુ દુર્જન અને સેનજન જાનેનો હિસાબ સંગૃહી રાખવાનો તેનો સ્વભાવ છે અને આ જાનેનો છતિહાસથી મનુષ્યપ્રાણીઓને હેયોપાદેયતાનો વિવેક પ્રકટ થાય છે. સેનજનોના વર્તનની શુભ અસર ત્યારે કાળનો છતિહાસ નોંધી રાખે છે ત્યારે મનુષ્યોને તે સુંદર ક્ષણે કાળ અને આત્માનું જળાભાગ સમજવાનું પ્રાપ્ત થાય છે. પરમાત્મા મહાવીરનું નામ લગભગ ચોવીશ સૈકાઓ વીતવા છતાં અમર રહી ઉત્સાહી મનુષ્યોને સ્વાર્થત્યાગ અને સુખ દુઃખના સંયમનનું કેવું અપૂર્વ શિક્ષણ આપી રહ્યું છે? કાળ ઉપર સ્વામિત્વ મેળવી અમર થવા ઈચ્છનાર એ મહાત્માની ઓળખાણ થવા માટે કેવા ઉત્તમ દૃઢ્યની જરૂર છે? જેમની દેશનામાં મૃગ અને સિંહાદિ પરસ્પર જન્મ-વિરોધી પ્રાણીઓ ચિત્રની મૂર્તિની જેવા સહયોગી જાતી તેમનું વાંઘામૃત ઝીલવા બેઠા હશે તે વખતે તે કાળના મનુષ્યોને તેમની અપૂર્વ સમતાનું જ્ઞાન કેવું થયું હશે? આપણે તેની કલ્પના કરી શકીએ તેમ નથી. તે વખતનો કાળ જ તે તે મનુષ્યોના મન ઉપર અસર કરી શકે છે.

જો જગતના પ્રાણીપદાર્થોની વ્યવસ્થા સમજવાને માટે કાળની કલ્પના થયેલી છે. ધર્માસ્તિકાયાદિ દ્રવ્યનું જેમ અસ્તિત્વ પ્રતીત થાય છે તેમ વસ્તુસ્વરૂપે અણુઃઅથવા સ્કંધરૂપે કાળ વિદ્યમાન નથી, પરંતુ તેની સત્તા સર્વ પ્રાણીપદાર્થોમાં વ્યાપક રૂપે છે.

નિર્જળ આત્માઓ-જેમને કાળની કશી કિંમત નથી-છતાં કાળ તેા પોતાનું સામર્થ્ય તેમના ઉપર ચલાવતો જ હોય છે-આત્મસ્વમાં અથવા લોભતૃષ્ણાને જીવનપર્યંત તૃપ્ત કરવામાં પોતાનું જીવન સમાપ્ત કરી દે છે. અમૃદ્ય જ્ઞાનવજ્રમની-કાળે માર્ગ કરીને પ્રાપ્ત કરાયેલા મનુષ્યપણાની-કિંમત તેમને હોતી નથી. તેઓ નિરંતર ઠિંઠિંમ વગાડીને કાળનો જ દોષ કાઢતા હોય છે. “ જાણ ! શું કરીએ ? હજી વખત આવ્યો નથી. ” આ અને આવા જ અર્થસૂચક શબ્દો હમેશાં તેમનાં મુખમાંથી નીકળતા હોય છે.

‘ સમય સમય જગજાન છે, નહિ પુરૂષ જગજાન ’ એ વાક્ય કાળની મહત્વતા દર્શાવનાર છે. એક અશીર્વાચી મનુષ્યને એકદમ પૂર્વકર્મ યોગે નિર્ધન યતો

જોઈને આવું વાક્ય ઉચ્ચારાય છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તેની રૂપાંતર પામેલી પરિસ્થિતિ પૂર્વકૃત કર્મ અને તદ્વતુસાર થયેલી તેની બુદ્ધિને આસારી છે.

વિવેકશક્તિસંપન્ન સળળ આત્માઓ કાળઉપર દોષારોપ મુકી ઉઘમને તણ દેતા નથી. તેઓ આમ કરવાને ઉત્સાહી હોવાથી અમુક અંશે કાળ ઉપર પોનાના આત્માનું સામર્થ્ય ચલાવે છે એમ કહેવામાં જરાપણ ખોટું નથી. શાસ્ત્રમાં સ્થળે સ્થળે આસ્થર્થજનક રીતે જોવામાં આવે છે કે મહાત્માઓએ બહુ કાળે લોગવવા યોગ્ય કર્મને અડપ કાળ લોગ્ય ગતાવી દીધું. કર્મની અપવર્તનાઓ આત્માના પ્રગળ ઉત્સાહ અને વેગને આસારી હોય છે. દેવટે આયુષ્યકર્મને જીતી અમર થનાર મહાત્માઓએ કાળઉપર વિજય મેળવ્યો છે એમ કહી શકાય છે, પરંતુ કાળનું અવ્યક્ત સ્વરૂપ સિદ્ધતા જીવે સાથેનો સંઘર્ષ કદાપિ મુકી શકતું નથી અને તે આપણી ગણતરીને હીસામે-આપણી અપેક્ષાએ-સંઘર્ષ ગણાય છે. તેથીજ સમગ્ર પ્રાણી પદાર્થ સાથે સંઘર્ષ ધરાવતા કાળના સ્વરૂપને દેખાડતા ગ્રીમદ્ દેવચંદ્રજી વહેછે કે:-

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ લાવશુ રાજનીતિ એ ચારજ;

નાસ વિના જડ ચેતન પ્રમુની કોઇ ન લોપે કારજ.

અર્થાતઃ—કાળના નિયમને સર્વ પ્રાણીપદાર્થોને આધીન રહેવું પડે છે. કાળ-દ્રવ્યની સત્તા જૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનમાં હુપાયેલી છે. કાર્યકારણના નિયમને આધીન રહેલા જગતની પ્રત્યેક ગણતરી કાળથી જ મપાય છે.

કાળના નિયમને અનુસરીને વિચાર, અને કર્તવ્યભાવનાના સ્વરૂપમાં અનેક ફેરફાર થતા જાય છે. કેટલાક જૂના વિચારોનું સ્થાન નવા વિચારો લે છે. આવી સ્થિતિમાં જમાનાને ઉપયોગી જીવનવિકાસમાં જરૂરી સહાય થાય અને પૂર્વકાળનું લક્ષ્યસ્થાન એમને એમ રાખી યોગ્ય પ્રતિગિંબ સ્ત્રીલે એવું વિચારવાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાની ખાસ જરૂર છે. પૂર્વકાળના દષ્ટિગિંહને હાનિ ન પહોંચવી જોઈએ એ હકીકતને લક્ષમાં રાખીને પણ આચારનાં બાહ્ય સ્વરૂપો જે કાળક્રમે રૂપાંતર પામ્યે જાય છે તેને અનુકૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સુકવાની આવશ્યકતા આવી પહોંચી છે. એ પ્રત્યેક અનુભવી મનુષ્ય સમજી શકે તેમ છે, નહિ તો પૂર્વ અને પશ્ચિમના બુદ્ધિ અને હૃદયનાં આન્તર (Subconscious) અને બાહ્ય (Objective) સ્વરૂપોના સંઘર્ષજીથી કાળક્રમે ક્યાં ક્યાં નવીન ગળે ઉત્પન્ન કરશે તે ભવિષ્યકાળને જ સોંપવું પડશે.

ફત્તેહચંદ ઝવેરભાઈ.

માધ્યસ્થ્યં ધર્મ મૂષણમ્ ।

અનાદિ સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરવાવાળા અનંતાનંત જીવોમાં માધ્યસ્થ્ય ગુણ સુખા કૃતિપય જીવ જ હોઈ શકે છે. તેમાં પણ માધ્યસ્થ્ય ગુણની પરાક્રાંદાએ પહોંચેલા એવા સર્વોત્તમ વીતરાગ જીવોની તો આ હડકડતા કલ્પિયુગમાં આ ભારતવર્ષમાં કિંવદન્તી પણ નથી. તથાપિ “ શુભે યથાશક્તિ યતનીયમ્ ” વાક્યની સાર્થકતા કરતા કેટલાક જીવો વીતરાગદશાની માધ્યસ્થ્ય ગુણની ચત્કિચિત્ તુલના કરતા જોવામાં આવે છે. એ ખુશી થવા જેવું છે. દરેક વસ્તુ શનૈઃ શનૈઃ પોતાના અસલ સ્વરૂપને પ્રાપ્ત થાય છે અથવા એમ કહીએ કે પરિસમાપ્તિને પહોંચે છે. અનાદિકાળથી કર્મોના આવરણોમાં ‘અવરાયસો’ જીવ એકદમ કર્મ રહિત-કર્મથી મુક્ત સિદ્ધ પરમાત્મ સ્વરૂપ થતો નથી. પણ માટીના લેપથી ભારે થએલું તુંગડું જેમ જેમ માટી ખરતી જાય છે તેમ હલકું થતું થતું આખરે પાણીની ઉપર આવી તરે છે એવીજ રીતે જીવ પણ કર્મભારથી હલકો થતો થતો આખરે કર્મ રહિત થયો થકો લોકાન્ત-સિદ્ધસ્થાન-ચિદાકાશ અપુનરાવૃત્તિ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. કર્મરહિત થવાનું મુખ્ય સાધન કર્મજાંઘના સાધનને અટકાવવાનું છે. એટલે “ કારણાભાવે કાર્યાભાવઃ ” સિદ્ધજ છે. કર્મજાંઘનનું મુખ્ય કારણ રાગ દ્વેષ છે. રાગ દ્વેષ ટળે તો કર્મ જાંઘ ટળે. રાગદ્વેષ ત્યારે ટળે જ્યારે માધ્યસ્થ્ય ગુણ મળે. જેટલો જેટલો માધ્યસ્થ્ય ગુણ મળતો જાય તેટલો તેટલો રાગદ્વેષ ટળતો જાય છે અથવા તો એમ કહો કે જેટલો જેટલો રાગદ્વેષ ટળતો જાય છે તેટલો તેટલો માધ્યસ્થ્ય ગુણ મળતો જાય છે. જેમ જેમ માધ્યસ્થ્યગુણ મળતો જાય છે તેમ તેમ વીતરાગદશાની પ્રગતિ થતી જાય છે. યાવત્ પરિ સમાપ્તિ વીતરાગ શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મ સ્વરૂપ જીવ પોતાની અસલીયત-પોતાના સ્વભાવધર્મને પ્રાપ્ત થાય છે. “ વત્સુસહૃદૌ ધમ્મો ” સ્વભાવ એજ વસ્તુનો ધર્મ છે. એટલે જ્યાં સુધી પૂર્ણ ધર્મસ્વભાવ પ્રગટ ન થાય ત્યાં સુધી ધર્મી વસ્તુ પૂર્ણતયા માની નથી જતી. માટે આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ પરિસમાપ્ત કરવામાં માધ્યસ્થ્ય ગુણનું આલંબન લેવું ઉચિત છે. યદપિ “ સ્વધર્મે નિચનં શ્રેયઃ, પરધર્મે મયાવહઃ ” કહેવાવાળા ધણા છે. પણ માધ્યસ્થ્ય ગુણના ધણી ણી પરમાર્થ જતાવવા વાળા વિરલા હોય છે. પોતપોતાનું તો જધાય ગાય છે. પણ માધ્યસ્થ્ય અવલંબી તટસ્થ તરીકે બીજાનું ગાણું ગાવાવાળા વિરલા પુરૂષો નજરે પડે છે. માધ્યસ્થ્ય અવલંબવા વાળા પોતાના આત્માને દુનિયામાં વિશ્વાસુ બતાવતા યાવત્ ઉત્કાન્તિ-ઉન્નતિ-દશાને પ્રાપ્ત થાય છે અને એજ માટે તેઓ માધ્યસ્થ્યનું અવલંબન લે છે, અને એજ ધર્મનું ભૂપણ છે, એજ આત્માનું ભૂપણ છે, અને એજ આત્માનું સ્વરૂપ છે.

આજ અમારી પાસે એક પુસ્તક આવેલ છે. જેણે અમારા વિચારને ઉતેજીત કરેલ છે. પુસ્તકનું નામ છે, “ જૈનધર્મ પર एक महाशयकी कृपा ” પુસ્તક હિંદી ભાષામાં સભ્યતાથી ભરપૂર પંડિત હંસરાજ શર્માનું લખેલ છે. અને પંડિત ભાગમલ્લ જલ્લંધર પંબળ નિવાસીએ પ્રગટ કરેલ છે. જેની કીર્તિ અર આના છે. મળવાનું ઠેકાણું—“ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા ” અંગાલા શકર (પં-ભળ) અને શ્રી આત્માનંદ જૈન પુસ્તક પ્રચારક મંડળ, રેશન સુહૃદ્ભા, આગરા (યુ. પી.) છે. પુસ્તકનો વિષય આશા નિવાસી મુનશી મગન વિહાર સુહૃદ્કીકે “ માંસાહારકા આદિ प्रचारक कौन ” આ નામનું એક પુસ્તક લખી એ જાહેર કર્યું છે કે દુનિયામાં માંસાહારનો ફેલાવો કરનાર જૈનો છે. જૈનોના પૂર્વજો સઘળા માંસાહારી હતા, વિગેરે. તેનો સપ્રમાણ ઉત્તર આપવામાં આવેલો છે. જૈનોએ પોતે જે કામ કરવાનું તે એક બ્રાહ્મણ પંડિતે મધ્યસ્થ રીતે કર્યું છે. તેથી જૈન તેમજ જૈનેતર સર્વને લાભપ્રદ નીવડવામાં જરા પણ શક રહેતો નથી.

પંડિતશ્રી કલમ કેવું કામ કરે છે તે “ સ્વામી દયાનંદ ઔર જૈનધર્મ ” નામનું પુસ્તક જેણે જોયું હશે તેને બરાબર અનુભવ છે. એટલે તેની વધારે જોળ-ખાણ કરવાની જરૂર નથી. સ્વામી દયાનંદ અને જૈનધર્મ નામનું પુસ્તક કે જે “ શ્રીઆત્માનંદ પુસ્તક પ્રચારક મંડળ, રેશન સુહૃદ્ભા, આગરા (યુ. પી.) થી આક આનામાં મળે છે. તેમાં “ સત્યાર્થ પ્રકાશ ” માં સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીશ્રીએ જૈનોપર જે જે અસત્ય આક્ષેપો કરેલા છે તેનો પ્રત્યુત્તરમધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ આપવામાં આવેલ છે. એવીજ રીતે આ પુસ્તકમાં પણ એક આર્યસમાજ તરફથી અનુચિત હુમલો કરવામાં આવ્યો છે. તેનો જવાબ સભ્યતાપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે.

પુસ્તક સાધોપાંત વાંચવાથી પંડિતશ્રી સ્નાન, તેમની ન્દોષનકળા અને સભ્યતાની સાથે મધ્યસ્થતા ઝળકી આવે છે. ગઈ સાલ આચાર્ય શ્રીસાગરાનંદસૂરિશ્રીનું થોમાસું સુખંઠ જોડીશ્રીના ઉપાશ્રયમાં હતું તે વખતે પર્યુપણના દિવસોમાં સદરદુ આર્યસમાજના પુસ્તકો બાળત ઘણા પ્રેટેસ્ટ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. જે તે વખતે હાજર રહેલા પૈકી સર્વ જૈનીઓની જાણમાં છે. આજમુથી જૈનો તરફથી એ બાળતમાં કાંઈપણ પગલાં ભરવામાં આવ્યાં હોય એમ સાંભળવામાં આવ્યું નથી. માલમ પડે છે કે જૈનો ઘરમાં ને ઘરમાંજ લડવે શૂરા છે. એક જૈન જરા કોઈ વાતે સ્ખલતા પામે તો તેની પાછળ તો ચારે તરફથી ડંડુકા લઈ ઉતરી પડવા ગયા ભીમસેનના ભાઈ બનવા તૈયાર થઈ જાય છે પણ એક જૈનેતર જે જૈનો પર હડહડતું અસત્ય આજ મૂકે ત્યાં ઉસા ઉસા પોદળો કરવા મંડી પડશે ! આવી સ્થિતિમાં એક બ્રાહ્મણ પંડિત જૈનોનું કામ કરી ગતાવે—જૈનોને મદદ આપે તો તેને

જેનો તરફથી બીજું કંઈ નહિ તો ધન્યવાદ તો મળવો જ જોઈએ. માટે અમે એક જોન તરીકે પંડિતજીની કૃતિને માન આપી પંડિતજીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. સાથે વિચારશીલ પુરૂષોને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આપ સદરહુ પુસ્તક મંગાવી ધન્યવાદ આપવા લાયક હોય તો અમારા ધન્યવાદનું અનુમોદન કરશો.

શેઠ મણિલાલ સૂરજભટ્ટ. મુંબઈ.

હિત વચન માળા.

(લેઠ મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ)

૧ એક વખત પોતાની ઉપર કરેલા ઉપગારના સ્મરણથી કૃતજ્ઞતા વડે સન્મન હોય તે સામા (ઉપગારી) એ કરેલા સેંકડો અપરાધને સહે છે-દરજીર કરે છે, જ્યારે નીચ-દુર્જન, સેંકડો ઉપગાર કરનારનો પણ રૂંડો બદલો વાળવો તો દુર રહે પણ ઉલટો અપકાર કરવા ચુકતો નથી. ઉપગારીનું પણ અહિં તજ કરે છે.

૨ જે રાજના વૈધ, ગુરુ અને મંત્રી મીઠા બોલા-મુશામતીઆ હોય છે તેના શરીર ધર્મ અને લાંકારનો તરત નાશ થાય છે.

૩ જે જેમાં રક્ત હોય તેમાં તે શુભ્ર દેખે છે અને જેથી વિરક્ત હોય તેમાં દોષજ દેખે છે. જે નિર્પક્ષ-મધ્યસ્થ હોય તેજ યથાશસ્થિત શુભ્ર તથા દોષ દેખી નાણી શકે છે.

૪ અતિ ઉચ્ચ પુન્ય અને પાપનું ક્ષણ જીવને અહિંજ પ્રાપ્ત થાય છે. જે જેનું કર્મ કરે છે તે તેનું શુભાશુભ ક્ષણ પામે છે.

૫ જેણે પરમાનંદ (સ્વાભાવિક આનંદ) જાણ્યો નથી તેવો અજ્ઞ જીવજ ક્ષણિક અને અસાર વિષય સુખને સારભૂત અને રમણિક લેખે છે જેણે કયાંય પણ ધી જોયું આસ્વાદ્યું નથી હોતું તેજ ખાપડા તેલને પ્રિય લેખે છે-ધીને બદલે તેલ ખાય છે.

૬ જેમણે નિર્મળ જળવાળાં માનસ સરોવરમાં લાંબો વખત કીડા કરી દોય તે હંસો જેમ સેવાળથી ભરેલા ખાઈના જળમાં નજ રાચે, તેમ પરમાનંદનો અનુભવ કરનારા ઉત્તમ વિવેકી જનોને ક્ષણિક અને અશુચિમય વિષય સુખમાં રતિ-પ્રીતિ નજ થાય.

૭ શિષ્ય, મિત્ર, ચાકર પુત્ર અને સ્ત્રી પ્રત્યે અતિ આકોશ-તર્જના-તાઠના-ત્રિકનો પ્રયોગ કરવો નહિ. 'કેમકે તેમ કરવાથી, જેમ દહીંને અતિ ઘણું મધવાથી (વલોવવાથી) માંખણ જીદું પડે છે તેમ તેમના અંતરમાં રહેલો સ્નેહ દુર થઈ અલોપ થઈ જવા પામે છે.

૮ ક્ષીણમોહ-નિર્મોહી મહાત્માઓ રોષ તોષને વશ થતાં નથી. મોહ ઘેલા વિકળ જનોજ ક્ષણમાં રૂપ અને ક્ષણમાં તુલ્ય થતાં હાંસી પાત્ર બને છે.

૯ સમ સર્વત્ર સમભાવ રાખનારા મહાત્મનિઓ શત્રુ કે મિત્ર, તુલ્ય કે સ્ત્રી વર્ગ, સુવર્ણ કે પથ્થર, મણિ કે માટી અને મોક્ષ કે સંસારમાં લોદ-વિશેષ લેખતા નથી.

૧૦ એવા નિરુપદી મહાત્માઓને માન અપમાન કે નિંદા સ્તુતિમાં વ્યગ્રતા વિપમતા થતી નથી- તેમનું મન ઉચું નીચું થતું નથી પણ સમતોલ રહી શકે છે.

૧૧ તેવા સત્ પુરુષો ચંદ્ર જેવી શીતળતા વર્ણવનારા, સાગર જેવી ગંભીરતા રાખનારા અને ભારંડપંખીની જેમ પ્રમાદને પરિહરી અદાય સંયમ માર્ગમાં સાવ-ધાન રહેનાર હોય છે. વળી તેઓ કમળની જેમ રાગ-દ્વેષથી નિર્વેષ રહે છે તેમાં લેપાઈ-રંગાઈ જતા નથી. આવા સુનીશ્વરો સંયમ નાવ વડે આ સંસાર સાધરને જલદી તરી બાય છે, એટલુંજ નહિ પણ અનેક ભવ્ય જનોને આ ભયંકર જન્મ મરણ રૂપ દુઃખથી જળથી ભરેલો ભવસાગર તરી જવામાં સહાયમૂત થાય છે.

૧૨ ઉક્ત ઉત્તમ સાધુ જનોનું અનન્ય ભાવે શરણ થકણ કરી યથાશક્તિ ઇન્દ્રિય ઢમન કરનારા, ક્રોધાદિક ચારે કપાયનો નિગ્રહ-નિરોધ કરનારા, ક્રિંસાદિક પાપ સ્થાનકોને તણ દયા સત્યાદિકનું યથાવિધિ પાલન કરનારા અને મન વચન કાયાનો બંને તેટલો સાવધાન પણે સદુપયોગ કરનારા જલ્દસ્ય જનો (શ્રી પુરુષો) પણ યથા યોગ્ય સંયમના પ્રભાવે (સત્ પાત્ર હોઈ તે) ધીમે ધીમે પણ ચોક્કસ પરમાનંદ પદના અધિકારી થઈ શકે છે. ઇતિશમ.

પ્રભુ સ્તુતિ.

(આત્મનિંદા ભાવના)

હૃદ્યું નતિ ભાવથી નાથ આપો, સુગુદ્ધિ અને સર્વ દુર્બુદ્ધિ કાપો;
પ્રભુ વિશ્વમાં આશરો છે તમારો, ભવાંભોધિમાં હુગતાંને ઉગારો. ૭૦ ૧
સ્તુતિ ના કદીએ કરી આપની મેં, કરી જોહડીઓ સદા પાપની મેં;
વિચાર્યા નહીં મેં કદી સુવિચારો. ૭૧ ૨
રચ્યા જાળ મેં તુલ્ય આશા ધરીને, ધર્યો હર્ષ મેં મુગ્ધને છેતરીને;
કર્યા છે પ્રપંચો પ્રભુ મેં જલારો.... .... ૭૨ ૩
વિલો ! માનની જાળ માંહી ફસીને, કરી મેં અવજ્ઞા તમારી હસીને;
કર્યા લોભ ને ક્રોધના કારભારો.... .... ૭૩ ૪

જાઓ જાપ નાહિ વિલો ! આપનો મેં, કર્યો સાથ છે શોક સંતાપનો મેં;
 કર્યો પાપમાંહિ પ્રભુ મેં વધારો.... .... લ૦ ૫
 યંમ ગર્જનાની ઉપેક્ષા કરી મેં, દુરાચારની સેવના આદરી મેં;
 તજ્યો મેં પવિત્રાઇનો માર્ગ સારો. લ૦ ૬
 નીવાર્યું નહિ ચિત્તને લોગથી મેં, લગાડ્યું નહિ ચિત્તને યોગથી મેં;
 ગયો રોગ માંહી સહુ જન્મ મારો. લ૦ ૭
 વીદ્યાર્થી ઘણા પ્રાણીઓ સ્વાર્થ માંડે, નથી જોયું મેં કાર્ય સાડે નકાડે;
 કરી ચિત્ત કાઢું કર્યો મેં ઘસારો. લ૦ ૮
 રડાવ્યા ઘણા રાંકને કદ આપી, પ્રભુ આપની આણુ છે મેં ઉત્થાપી;
 નહીં વાંક મારો વિલો ઉર ધારો. લ૦ ૯
 પ્રભુ શીખ માની નહીં મેં તમારી, સદા રોગ ને દ્રેષની આણુ ધારી;
 ગ્રહો માર્ગ તેથી સદા મેં નકારો. લ૦ ૧૦
 ભુલાવી પ્રભુ ભાન પોતાતણું મેં, શુભાચ્યુ સહુ છે પ્રભુ આપણું મેં;
 વિપત્તિ તણો મેં ન જોયો કિનારો. લ૦ ૧૧
 નેત્રોએ કરી નાથને મેં ન જોયા, ગદ્યા હીવસો મેં વિલો બ્યર્થ જોયા;
 પ્રભુ ના કદી આવતો ભાવ સારો. લ૦ ૧૨
 વંધ્ય વૃક્ષની જેમ આ જન્મ જાએ, નહીં કૃત્ય સારાં પ્રભુ તોય થાએ;
 મને મૃત્યુ દેખી છુટે છે ધુળરો.... .... લ૦ ૧૩
 દયા લાવીને દીનની સુખ આપો, જરા જન્મ મૃત્યુ તણું કદ કાપો;
 ગ્રહો છે પ્રભુ હાથતો મેં તમારો. લ૦ ૧૪
 નાથ નામ છે આપનું વીર સ્વામી, ખરા વીર છો વિશ્વમાં આપ નામી;
 જણાવ્યો હતો જે પ્રભુ ભાવ મારો. લ૦ ૧૫

વર્તમાન સમાચાર.

મરૂ મહોદય.

શ્રીમાન મુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજના સ્તુત્ય પ્રવાસથી ગોલવાડ-મારવાડ-
 માં કેળવણી ફાંટી શરૂઆત થઇ ચુકી છે; સુમારે અઢીલાખ ઉપર રૂપૈયા ભરાઇ ગયા છે. વળી
 બાકી-મારવાડમાં પંચાસજી શ્રી સાહુનવિજયજી મહારાજ તથા મુનિરાજ શ્રી લલિત-
 વિજયજી મહારાજના આતુર્માંસથી-ઉપદેશથી તે ગામમાં સાઠ હજાર રૂપિયાની રકમ થઇ છે

તેમજ એક શ્રી મહાવીર નવમુવક મંડળ સ્થાપન થયું છે. ઉદ્દેશ કુષારાના સુધારા કરવાનો છે. ત્રણસો જૈનોએ કન્યાવિક્રય કરવાનો તેમજ લગ્ન પ્રસંગે નાચ કરાવવો તેમજ દટાણા ગાયનો સર્વથા રીવાજ ગંધ કર્યો છે.

ઉપરોક્ત કેળવણી હું માટે થોડા વખતમાં જોવામાં આવતી હતી. કમીરી બોલાવવામાં આવનાર છે. જેમાં ધારણ વિદ્યાલય કો રથને કસું તે તેમજ ક્યા ધોરણે કામ લેવું વગેરેનો નિર્ણય કરવામાં આવશે.

ગુજરાતમાં આવેલું શ્રી રવિવીરજીયં જેમ ત્યાની દયા પાણી માટે મોઢવ રથજ ગમ્યા છે તેમ જૈનોના નીર્ધર્યજ માટે પણ દુરસ્થાન ગણાય છે ત્યાં અને આસપાસના ગામોમાં જે જ્યાં જૈનોની વસતી છે તેઓને ચાતુર્માસમાં મુનિ મહારાજની ઘણી જરૂરીયાત જણાય છે, પરંતુ તેઓ શું કરે ? એક રથજે ઘણા મુનિરાજો બીજાજમાન હોય અને તેઓશ્રીની જરૂરીયાત વાળા દિંદના બીજા ઘણા રથજો ખાલીજ રહી જાય છે, જેથી ઉપકાર થતો પણ અટકે. ખેર ગમ તેમ હો ! પણ આ વખતે આ નીર્ધર્યજમાં મુનિશ્રી જ્ઞાનસુદરજ મહારાજ ચાતુર્માસ રહેતાં હોવાથી તે તીર્થરથજની આસપાસ ૨૦ ગામના જૈન ગંધુઓ પર્ધુપણ પર્વમાં ધર્મોપાધન માટે ત્યાં આવ્યા હતા. જેથી વધારાકિત લાભ મેળવ્યો હતો. આ સંબંધમાં ઉક્ત તીર્થરથજના શ્રી સંઘ તરફથી શ્રી દીપચંદ કેસરચંદ તથા શ્રી માણેકચંદ વમળચંદ અમારી માસક દરેક મુનિરાજઓને વિનંતિ કરી જણાવવા માગે છે કે અને દરસાલ ને કોઈને કોઈ મહામાનું ચોમાસું થાય તો વધારા ગામના જૈનગંધુઓ ઉપર ઉપકાર થાય તેવું છે, અને તેમ નહીં જનતું હોવાથી આ પંચાસ ગામના જૈનગંધુઓ પોતાનો ધર્મ કે આચાર શું છે તે પણ જણાવતા નથી.

આવી રીતે આની દહીકત હોવાથી મુનિમહારાજઓને નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ કે એક રથજે જે વિશેષ સંખ્યામાં મુનિરાજો બીજાજમાન થતા હોય તેને જદલે આવ્યા આવ્યાગામોમાં જે જ્યાં વિચરવાથી ઉપદેશ દેવથી માત્ર જૈનો ઉપર ઉપકાર થાય તેટલું જ નહીં પરંતુ વખતે તેવા ગામોમાં જૈનેતર ઉપર પણ ઉપકાર થઈ શકે, આવી જાગત માટે ઘણી વખત બોલાય છે, લખાય છે, પરંતુ લક્ષ આપવું તે અમારા પૂજ્ય મુનિમહારાજઓની ઇચ્છા ઉપર છે.

(મળેલું.)

દીક્ષા મહોત્સવ.

જયા અન્નાદ શુદ ર ના રોજ દુર્ગાપુર-પંચગમમાં શ્રીમાન વિજયનંદ સૂરીચરજના પ્રશિષ્ય પંચાસજ શ્રી મુદરવિજયજ મહારાજે એક જંદુને દીક્ષા આપી છે, જેવું નામ મુનિ શ્રી લગ્નવિજયજ રાખવામાં આવ્યું છે. આ દીક્ષા મહોત્સવમાં દુર્ગાપુરના શ્રીસંઘનો ઉત્સાહ કારે હતો. પંચગમના માતા મોટા રહેરોમાંથી જૈન ગંધુઓ તે પ્રસંગે આની લાભ લીધો હતો. દીક્ષાના સુર્વ ખર્ચ જંદુ લાવા દોલતરાયજે કર્યો છે. તે સાથે તે ઉપર નરસન પુરને પાક-સાળા વગેરેમાં પણ રૂકમ આપી છે.

(મળેલું.)

શ્રીમાન્ વિજ્યાનંદ સૂરીશ્વરજીના પરિવાર મંડળના આતુર્ભાસ.

- ૧ મુનિરાજ શ્રી જિનવિજયજી મહારાજ પુના-ફરગુસન કોલેજ. શ્રી ભારત જૈન વિદ્યાપથ
૨ પંચાસજી શ્રી સુંદરવિજયજી વગેરે હુશીયારપુર-પંજાબ. /

ગ્રંથાવલોકન.

૧ શેઠ દેવચંદ લાલભાઈ જૈન ગ્રંથોદ્ધાર ફંડનો રિપોર્ટ.

ઉક્ત સંસ્થાનો સં. ૧૯૭૪ ની સાલનો રિપોર્ટ અમોને મળ્યો છે. એક સાગી ગ્રંથમાં અને વ્યવસ્થાપૂર્વક કાર્ય કરનાર આ સંસ્થા તરફથી અનેક જૈન ધર્મના સારા ગ્રંથો બહાર પડી ચુક્યા છે અને ધારા પ્રમાણે તેના લાભ જૈન સમાજને મળે છે. અત્યાર સુધીમાં ૪૭ ગ્રંથો છપાયા છે, અને હજી પ્રયાસ રાજી છે કાર્યવાહક કમીટી અને તેમાં ખાસ કાર્ય કરનાર જવેરી જીવણચંદભાઈ સાકરચંદને અમો તે માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. તેમનો આ રિપોર્ટ વાંચ વાંધી આવા ખાતાના રિપોર્ટ પ્રસિદ્ધ કરવાથી તે કદા રીતે પદ્ધતિસર કાર્ય કરે છે તે માન્ય પડે છે, અમો તેની અભિવૃદ્ધિ ઇચ્છીએ છીએ.

૨ શ્રી મહુવા જૈન મંડળનો સં. ૧૯૭૩ ના ફાગણ માસથી મં. ૧૯૭૫ ના માહા માસ સુધી વર્ષ બેનો રિપોર્ટ અમોને તે ખાતાના શ્રીયુત સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો છે, વર્તમાન સમયને જોતી જરૂરીયાત છે તેવી જાણવણીની જદિ મહુવા જૈન સમાજમાં કરવા માટેનો આ પ્રયાસ છે. કમીટીના અંધારણ અને ધાન ધોરણ સાથે આવની ઉપજનો વપસ પણ યોગ્ય રીતે આ મંડળ કરે છે તેમ રિપોર્ટ ઉપરથી માલમ પડે છે. આ સંસ્થા મહુવા નિવાસી જૈન બંધુઓની દરેક રીતે મદદને પાત્ર છે, અમે તેની અભિવૃદ્ધિ ઇચ્છીએ છીએ.

૩ ધી જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇંડીયા તરફથી ધી જૈન આરોગ્યસુવન સભ્ય કમીટીનો રિપોર્ટ અમોને મળ્યો છે, મુળપ્રકાર જૈનોનું મરણ પ્રમાણ બીજી કોમ કરતાં વધારે આવે છે તે શોચનીય સ્થિતિ જાહેર-પેપર દ્વારા આંડાઓ આપી નરોત્તમદાસ ખી, શાહે તેમજ આ કમીટીના શ્રીયુત સભ્યોએ આ રિપોર્ટ બહાર પાડી બતાવી આપી છે, તે સાથે જરૂરીયાત રચન, પ્લાન, અડસદા બીજા તેવા રચણો તપાસી વગેરે તમામ યોજના પણ ઉપરોક્ત સંસ્થા પાસે રહી કરેલ છે જે ખાસ જાણવા જેવું છે હવે માત્ર ઉદાર જૈન બંધુઓની ઉદારતા ઉપરજ અવલંબી રહેલુ આ કાર્ય જલદીથી વિશાળતાથી કરવાનીજ જરૂર છે ખરેખર મુખ્ય અને અનુકંપાવાળું આ કાર્ય જલદીથી પાર પડે તેમ અમે ઇચ્છીએ તેમજ દરેક જૈન બંધુઓએ આ કાર્યમાં તનમન અને ધનથી મદદ આપવાની જરૂર છે.

અમારી સન્માનું જ્ઞાનોક્તિ ખાતું.

થોડા વખતમાં નીચેના ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ થશે.

છપાતા નવા ગ્રંથો.

- ૧ પંચસંગ્રહ. એક રતનજીભાઈ તરફથી.
- ૨ સત્તરિય ઠાણ મટીક-શાહ સુનીયાઈ ખુમચંદ પાટણવાળા તરફથી.
- ૩ સુમુખ નૃપાદિમિત્ર ચતુષ્ક કથા-શા. ઉત્તમચંદ હીરજી પ્રભાસપાટણવાળા તરફથી.
- ૪ ચૈત્યવંદન મહાભાગ્ય. ૫ જૈન મેઘદૂત સટીક.
- ૬ પ્રાચીન જૈન લેખસંગ્રહ દ્વિતીય ભાગ. ૭ જૈન ઐતિહાસિક ગુજરાત સંગ્રહ.
- ૮ અંતગાદશાંગ સૂત્ર સટીક-મરૂચ નિવાસી ખેડેન ઉજમખેડેન તથા હરકોરખેડેન તરફથી.
- ૯ શ્રી કલ્પસૂત્ર-કીરણાવળી શેઠ દોશતરામ વેણીચંદના પુત્ર રત્ન રત્નપર્યાદભાઈ તથા તેમનાં ધર્મપતિ બાઈ સુનીયાઈ માણસાવાળાની દ્રવ્ય સહાયથી.

- ૧૦ શ્રી અનુત્તરોવાર્ધસૂત્ર સટીક શા. કચરાભાઈ નેમચંદ સંખાતવાળા તરફથી.
- ૧૧ શ્રીનંદીસૂત્ર શ્રીહરિમદ્મુરિકૃત ટીકા સાથે. બુહારીવાળા શેઠ મોતીચંદ સુરચંદ તરફથી.

- ૧૨ શ્રી ઉપાસક દશાંગ બુહારીવાળા શેઠ પીતાંમરદાસ પનાજી.
- ૧૩ શ્રી નિર્વાયલી સૂત્ર શ્રી શીહોરના સંઘ તરફથી.

છપાવવાના ગ્રંથો.

- ૧ સિદ્ધપ્રાણત સટીક.
- ૨ પટસ્થાનક સટીક.
- ૨ સંસ્તારક પ્રકીર્ણક સટીક.
- ૪ આવક ધર્મ વિધિ પ્રકરણ સટીક.
- ૫ વિજયચંદ કેવળી ચરિત્ર પ્રાકૃત.
- ૬ વિશ્વસિ સંગ્રહ.
- ૭ વિજયદેવસૂરિ મહાભાગ્ય.
- ૮ જૈન ગ્રંથ પ્રથમિત સંગ્રહ.
- ૯ પ્રાચીન યાંચગો કર્મગ્રંથ.
- ૧૦ લિંગાનુશાસન સ્વોપસ ટીકા સાથે.
- ૧૧ ધાતુપરાયણ.

નીચેના ગ્રંથો છપાવવા માટે (ભાષાંતર) તૈયાર થાય છે.

(પ્રસિદ્ધ કરવા માટે—જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્યના ઉત્તેજન માટે સહાયની અપેક્ષા છે).

૧. શ્રી દાનપ્રદીપ (મહોપાધ્યાય શ્રી ચારિત્રગણી કૃત) દાનગુણનું અર્થ (અનેક કથાઓ સહિત) જણાવનાર.
૨. શ્રી મહાવીરચરિત્ર (શ્રી નેમીચંદ્ર સૂરિકૃત) આ ગ્રંથ ધણે પ્રાચીન છે. આરમા મૈકામાં તે લખાયેલ છે. પાટણના લાંકારની તાડપત્રની પ્રત ઉપરથી અમોએ મુદ્ર છપાવેલ છે. અપૂર્વ ચરિત્ર છે.
૩. શ્રી વિમલનાથ ચરિત્ર (શ્રી જ્ઞાનસાગરસૂરિ કૃત) અપૂર્વ ચરિત્ર.
૪. શ્રી ઉપદેશ સમ્પત્તિકા (શ્રી ભોમધર્મગણિ વિરચિત).
૫. શ્રી ધર્મપરિક્ષા (અપૂર્વ કથાનક ગ્રંથ).
૬. શ્રી સંખ્યાધ સખેતતિ—શ્રી રત્નશેખરસૂરિ વિરચિત અનેક ધર્મની દ્રષ્ટીક્રો જણાવનારો ગ્રંથ.

ઉપરના ગ્રંથો રસિક, બોધદાયક અને ખાસ પડનપાડન કરવામાં ઉપયોગી છે; તેટલુંજ અને વાચકોને આનંદ સાથે ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેવા છે. જ્ઞાનોદ્ધાર કરવાના ઉત્સાહી બહુ-ઓએ આવા જ્ઞાનોદ્ધારના કાર્યને સહાય આપી મળેલ લક્ષ્મીને સાર્થક કરવાનું છે, વર્તમાન સમયમાં ધર્મના આવા સાગ સારા ગ્રંથો પ્રસિદ્ધ કરી—કરાની ધર્મનો ફેલાવો તે વડે કરવાની આ અપૂર્ણ તક છે. વળી બહોળા પ્રમાણમાં તેના ખર્ચા મુનિમહારાજઓ, સાધુમહારાજ અને જ્ઞાનજાડાર વિગેરેને (વગર કિંમતે) ભેટ આપાય છે. સહાય આપનારને તે લાભ સાથે તેનો જે નફો આવે તે તેવાજ જ્ઞાનખાતામાં ઉપયોગ થાય છે જેથી લાભ લેવા જેવું છે.

શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થ સ્તવનાવલી.

પરમ પવિત્ર શ્રી શત્રુંજય તીર્થની યાત્રા અને ભક્તિ કરવાના એક સાધન નિમિત્તે ગગોએ આ છુક પ્રસિદ્ધ કરી છે. જેમાં પ્રચલીત અને નવીન અનેક ચૈત્યવંદન, સ્તુતિ, નામ વર્ણન, સ્તવનો વગેરેનો સંગ્રહ કરવામાં આવેલો છે. સાથે નવાણું પ્રકારી પૂજા બે દાખવ કરવામાં આવેલ છે. પોકેટમાં રહી થોડે માટે કદ લઘુ કરવામાં આવેલ છે, ઉંચા કાગળો ઉપર મુંદર ગુજસતી ટાઇપમાં શુદ્ધ રીતે છપાવવામાં આવેલ છે. ટાઇટલ (પુક) પણ રંગ બે રંગી સુંદર બનાવવામાં આવેલ છે. પરમ પવિત્ર આ તીર્થની યાત્રા અને ભક્તિ કરનારા બહુઓ માટે એક ઉત્તમ સાધન અને યોજના કરવામાં આવેલ છે. મુદ્દલથી પણ કિંમત ઓછી રાખવામાં આવેલ છે. કિંમત આર આના પોં બુદ્ધ. અમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

શ્રી

આત્મઆનંદ પ્રકાશ.

इह हि रागद्वेषमोहाद्यजिज्ञूतेन संसारिजन्तुना
शारीरमानसानेकातिकदुकदुःखोपनिपात-
पीनितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

પુસ્તક ૧૭] વીર સંવત્ ૨૪૪૫, આશ્વિન. આત્મ સંવત્ ૨૪. [અંક ૩ જો.

શ્રી પ્રભુસ્તુતિ.

માહિની.

અલકિત કરતા જે અંતરાત્માની જ્યેષ્ઠિ
પ્રકટ કરી પ્રદીપ કેવલજ્ઞાન રૂપી,
રમણ નિત કરે છે આત્મ આનંદ માંહે,
પરમ પુરુષ તે તો ચિદધનાનંદ રીતે.
પ્રકટ કરી અલેદે ભાવના પૂર્ણ હૃદયે,
જીતવર જયકારી આત્મ ઉત્કર્ષ સાધે;
પ્રભુ અતિ ઉપકારી નિત્ય હૃદયે વસીને,
સકલ ભાવિ જનોના કર્મના બંધ છેદે.

વિધાનું દૈવંત.

સવૈયા. (લાવણી)

(રચનાર—રા. રા. રયામજી લવજી ભટ્ટ-વરલ નિનાસી)

અહા ! પ્રભાકર થકી અધિકી પ્રકાશમય પૂરણ વિધા,
 ફક્ત ઔર્ય તો બાહ્ય પ્રકાશક અંતર બાહ્ય બધે વિધા;
 અમૃતમય કિરણોથી ધન્ડુ બાહ્ય તાપ શામક સુખદા,
 બાહ્યાભ્યંતર તણા બહુધા તાપ ત્રિવિધ ટાળક વિધા.
 સર્વલક્ષી છે પાવક તદપિ અગ્નિ નહિ પ્રજ્ઞાને કદા,
 અમિત જન્મના સચિત પાતક ભસ્મીભૂત કરે વિધા;
 કલિમલહારક અધમોદ્ધારક નદીઓ છે સુરસરિતાધા,
 પાવનને પાવન કરનારી પવિત્રતામય છે વિધા
 ખચ્ચે ખૂટે કાં કોઈ લૂંટે અનેક ભયપ્રક દ્રવ્ય સદા,
 પણ ખચ્ચે પ્રતિદિવસ વધે છે ભય રહીત તે ધનવિધા;
 અન્ન તૃપ્તિકર ગણાય તદપિ ક્ષણિક ફરજ નિજ કરે અદા,
 પણ જીવન પર્યંત લગી છે અખંડ તૃપ્તિકર વિધા.
 અમર નાશ પામે કલ્યાણે સુધાપાન કરનાર સદા,
 'શ્યામ' સંસૃતિ નાશક નિશ્ચય અમૃતમય રસમય વિધા.

કેટલાંક આત્માવિક્ષિતો.

પદ્યાત્મક ભાષાંતર સહિત.

રચનાર—શ્રીયુત કુબેરલાલ અપ્પાશાંકર ત્રિવેદી.

(ગતક ૫૪ ૩૫ થી ૩૬)

પીતોઽગસ્ત્યેન તાતશ્ચરણતલહતો વલ્લભોઽન્યેન રોષા

દાવાલ્યાદ્વિમવર્ચેઃ સ્વવદનવિવરે ધારિતા વૈરિણી મે ।

મેહં મે છેદયન્તિ પ્રતિદિનમુમાકાન્તપૂજાનિમિત્તં

તસ્માત્તિવન્ના સદાહં દ્વિજકુલસદનં નાથ નિત્યં ત્યજામિ ॥

(મનહર).

અંજલી કરી અગસ્ત્ય પી ગયા પિતાને મારા,
ભૂગુએ પ્રહાર કીધો પાટતણે પ્યારાને;
ઉમાપતિતણી સેવા કરવા વિષે જ રાજ,
પ્રાદ્યલે બધાય મળી છેઢે ઘર મારાને;
બાળકથી માંડી વૃદ્ધ સુધી સહુ વિપ્રવંદે,
મારી વેરી શારદાને ' યુધ્ધ માંહિ ધારે છે,
એથી અતિ ખેદ પામી અંતર સદાય માફ,
દેજ ઘેર જતાં, નાથ ! નિત્ય મને વારે છે.

इभतुरगरथैः प्रयान्ति मूर्खा धनरहिता विबुधाः प्रयान्ति पदभ्याम् ।
गिरिशिखरगताऽपि काकपङ्क्तिः पुलिनगतैर्न समत्वंमेति हंसैः ॥

(રૂચિરા).

હાથી, હુય કે રથ ગ્યાનામાં બેસી મૂર્ખો મ્હાસે રે,
વિત્તવિના નિદ્વાન પુરપો રુદૈવ ચરણે ચાપે રે;
ગિરિશિખરપર ભલે બેમતી હાય કાગની હારે રે,
રેતીમાં ફરતા હસોની સમાન એ નવ ધારે રે.

ताम्यूलस्य गुणाः सन्ति सखे शनसहस्रशः ।
एकोऽपि च महादोषो यस्य दानाद्विसर्जनम् ॥

(દોહરો).

અસંખ્ય ગુણ તાંબૂલમાં, પણ મોટો એક દોષ;
જનને નેતા હાનથી, કરાય છે બેહોશ.

भवन्ति नम्रास्तरवः फलोद्गमैर्न
वाम्बुभिर्भूरि विलंबिनो यनाः ।
अनुद्धताः सत्पुरुषाः समृद्धिभिः
स्वभाव एवैष परोपकारिणाम्

(ખુબિયતાગ્રા).

નરવર ફળથી તમે વધારે, સુજન સમૃદ્ધિ તમે ન ગર્વ ધારે;
સંલથી જલદનો થતો નમાવ, પર ઉપકારી તણે જ એ સ્વભાવ.

ક્ષમાશક્તિ કરે એસ્ય દુર્જનઃ કિં કરિષ્યતિ ।
અંતરે પતિતો વહ્નિઃ સ્વયમેવોપશામ્યતિ ॥

(અનુદ્યુષ્)

ક્ષમાશક્તિ કરે જેને, તેને દુર્જન શું કરે ?
રણમાં જે પડ્યો વહ્નિ, એની મેળે જ તે ઠરે.

શિશુરપિ નિપુણો ગુરોર્ગરીયાન્
ન તુ વપુષૈવ મહાન્ મહત્પતિષ્ઠઃ ।
મણિરણુરપિ ભૂષણાય પુંસાં
ન તુ પૃથુલાપિ શિલા વિલાસહેતુઃ ॥

(સોરઠા)

મોટા તે નર જાણુ, જેનામાં ગુણ છે ઘણા;
મોટા તો છે પાણુ, પણ પે'સાય ન કોટમાં.
છે મણિ અણુ સમાન, પણ જન ભૂષણમાં ધરે,
જાણક પણ ગુણવાન, એમજ મોટપ માણશે.

—આણુ.

મનુષ્યની પ્રભાવશીલતા.

(વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહ. બી. એ.)

મનુષ્યને આ વાતનું જ્ઞાન હોય તા ન હોય, તો પણ તેનો પ્રભાવ અન્ય મનુષ્યોપર હમેશાં પડે જ. આ વાત સ્વાભાવિક રીતે જ ગણે છે. સ્વભાવતઃ એક માણસનો પ્રભાવ બીજા માણસપર પડે છે. આમાંથી કોઈ બચી શકતું નથી; પરંતુ આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે મનુષ્ય કદિ વિચાર સરખો પણ નથી કરતો કે બીજા મનુષ્યોપર પોતાનો શું પ્રભાવ પડી રહ્યો છે—મારા સ્વભાવથી, મારા શબ્દોથી, મારી શારીરિક સ્થિતિથી, મારા હાસ્યથી, તા મારા રૂદ્ધનથી અન્ય લોકોના જીવનમાં શું પરિવર્તન થાય છે? આ પ્રભાવ હમેશાં ધીમે ધીમે અવ્યક્તપણે પડ્યા કરે છે, જેનો મનુષ્યને કદાપિ ખ્યાલ પણ હોતો નથી. આપણા પ્રત્યેક શબ્દ અને પ્રત્યેક પાંડમાં કદાચ, ઈ પ્રભાવશીલતા રહેલી જ છે. જે શબ્દો આપણે ઉચ્ચાર્યાં છે એ અને આપણી ઈચ્છા અથવા સંકલ્પ વગર જે શારીરિક પ્રવૃત્તિઓ

આલી રહી હોય છે તેમાં વિલક્ષણ પ્રકરની પ્રભાવશીલતા રહેલી છે. આટલો પ્રભાવ ઈચ્છા અથવા સંકલ્પ કર્યાથી પણ આપણે આપણી પ્રવૃત્તિઓથી પાડી શકતા નથી. આખા દિવસમાં એક ક્ષણ પણ એવી નથી જતી કે જેમાં મનુષ્યો પોતાની પ્રભાવશીલતાથી સંસારમાં કંઈને કંઈ પરિવર્તન નથી કરતા, પરંતુ એ પરિવર્તન એટલું બધું ધીમે ધીમે થાય છે કે મનુષ્યને એનું પૂરેપૂરું જ્ઞાન પણ હોતું નથી.

તેજ, પ્રકાશ, વિદ્યુત, આકર્ષણ આદિ પ્રકૃતિની સમસ્ત શક્તિઓ હમેશાં અવ્યક્તપણે અને મૌનભાવે પોતાનું કાર્ય ળગળ્યા કરે છે આપણા દૃષ્ટિપથમાં તે કંઈ આવતું નથી. તેની સ્થિતિનું જ્ઞાન આપણને તેનાં કાર્યો અને પરિણામોથી થાય છે. પ્રકૃતિમાં દૃશ્યમાન થતા પદાર્થોનું પરિણામ અદૃશ્ય પદાર્થોના વૈશવની સાથે સરખાવતાં તદ્દન તુચ્છ લાગે છે. દેખાવમા સૂર્ય ઘણો મોટો છે, તેનો પ્રકાશ પણ ઘણો જ વધારે છે; પરંતુ પૃથ્વીના જીવ જતુઓ તથા વનસ્પતિ વિગેરેના સંપૂર્ણ પોષણ અર્થે સૂર્યનું તેજ પુરતું નહિ હોવાથી વિશેષ પ્રકાશ માટે આપણને તારાઓનો આશ્રય લેવાની જરૂર પડે છે, જે તારાઓ પૃથ્વીથી અતિશય દૂર છે અને તેથી જ જે સંપૂર્ણતઃ જોઈ શકાતા નથી. આમ હજારો રીતે પ્રકૃતિ હમેશાં આપણને ળતાવે છે કે અદૃશ્ય પદાર્થોની શક્તિ દૃશ્યમાન પદાર્થોની શક્તિથી અનેક ગુણુ વધારે છે.

પ્રત્યેક મનુષ્યના હાથમાં ભણું અથવા બુઝું કરવાની અદ્ભુત શક્તિ રહેલી છે. આ શક્તિ તેના જીવનનો પ્રભાવ છે. અમુક મનુષ્ય વાસ્તવિક રીતે કેવો છે, તેના અંતરંગ ભાવ અને વાસ્તવિક વિચારો કેવા છે એ સર્વનાં પ્રતિબિંબરૂપ એ શક્તિ છે. કોઈ મનુષ્ય કંઈ પણ કાર્ય ન કરતો હોય, તોપણ તે પોતાના જીવનથી સંસારમાં હર્ષ વા શોક, આશા વા નિરાશા, ઝોદાર્ય વા કાર્પણ્ય, સુખ વા દુઃખ આદિ ગુણુ અવગુણુ સર્વત્ર પ્રસારે છે. આપણા જીવનમા જે કાર્યો હમેશાં ળન્યાં કરે છે—એક તો એ કે બીજા લોકો ઉપર આપણો પ્રભાવ પાડવો તે અને બીજું આપણા ઉપર બીજાનો પ્રભાવ પડવો તે; કેમકે આપણો બીજા લોકો ઉપર અને બીજા લોકોનો આપણા ઉપર પ્રભાવ નિરંતર પડયાજ કરે છે.

સંસારમાં અનેક સ્ત્રી પુરુષો એવા હોય છે કે તેઓની ઉપસ્થિતિ માત્ર હર્ષ અને આનંદનું કારણ થઈ પડે છે. તેઓનાં દર્શનમાત્રથી આનંદ અને પ્રમોદ ફેલાઈ રહે છે, વાતાવરણ શાંતિમય જણાવા લાગે છે અને ક્ષણભર તો એવું લાન થાય છે કે જગત્ આનંદ અને આશાનું જ સ્થાન છે; પરંતુ કેટલાક એવા મનુષ્યો પણ હોય છે કે જેઓની માત્ર આકૃતિ જોવાથી અશાંતિનો અનુભવ થવા લાગે છે, વિનાશકારણ આપણા હૃદયમાં ચિંતા અને ગભરાટ ઉત્પન્ન થાય છે, સર્વત્ર નિગ્રાસ

અને નિરાશા જ માલુમ પડે છે, રમણીય સંસાર નિર્જન જંગલ સમાન લાગે છે, એક કલાક મોટા પર્વત સમાન જણાય છે, કોઈ પણ વસ્તુ સારી લાગતી નથી અને કોઈ કાર્ય કરવાની પણ હચ્છા થતી નથી.

વળી કેટલાક મનુષ્યો એવા પણ છે કે જેઓ જીવન-સમુદ્રમાં બરફના પર્વ-તોની માફક તરતા ફરે છે. કોઈને તેઓની સહાનુભૂતિ હોતી નથી અને તેઓની પાસે કોઈ જઈ શકતું નથી. આવા માણસો સૌથી અલગ રહે છે. કદાચિત્ દૈવયોગે કોઈ તેની પાસે જઈ ચડે છે તો તે પાછળથી ગદ્ગદ પડતાય છે કે હું અહિં ક્યાંથી આવી ચડ્યો? તેમજ તે કોઈની પાસેથી નીકળે છે તો શોચ થાય છે કે તે માણસ અહિં આ ક્યાંથી આવી ચડ્યો? આ પ્રકારના મનુષ્યોનો કેવો ભયંકર પ્રભાવ પડતો હશે તે સહજ સમજી શકાય તેવું છે, તેથી તેના વિશેષ વિવેચનની આવશ્યકતા નથી; પરંતુ આટલું જ કહેવું બસ છે કે જે દુર્ભાગી મનુષ્ય તેની પાસે રહે છે તેનું જીવન અત્યંત દુઃખમય અને કટુતામય હોય છે અને તે જીવંત છતાં મૃતદશા હોવાયે છે એમ કહેવામાં લેશપણ અત્યોક્તિ નથી. આથી ઉલ્ટું કેટલાક મનુષ્ય એવા પણ હોય છે કે જેઓ ઘણા હસમુખા, પ્રસન્નચિત્ત, ઉદારાત્મા, અને શાંત-સ્વભાવી હોય છે. તેઓના મોં ઉપર વીરતા અને સહનશીલતા બળકતી હોય છે. તેઓ પોતાના નિયત માર્ગ પર નિર્બંધપણે વિચર્યા જ કરે છે. કડિનતાઓ આવે તોપણ તેઓ સંપૂર્ણ પ્રસન્નતાપૂર્વક તેની સામે ટક્કર લીધે છે. આવા લોકોના પ્રત્યેક શબ્દ અને પ્રત્યેક કાર્યમાંથી આશા અને આનંદનો પ્રવાહ વહે છે. જેવીરીતે સૂર્યના ઉદયથી અંધકાર ચાલ્યો જાય છે અને પ્રકાશ પ્રસરી રહે છે તેવી જ રીતે તેઓની દિવ્ય મૂર્તિના દર્શનથી નિરાશા પટાયન કરી જાય છે અને નિમૃષ્ટ દોષિના મનુષ્યોમાં પણ આશા અને ઉત્સાહનો સંચાર થાય છે.

કેટલાક લોકો મેલેરીયા તાવથી ગ્રસિત થયેલા સ્થાનની જેવા હોય છે. જેવી રીતે મેલેરીયાની હવાવાળા સ્થાનના સંસર્ગથી મેલેરીયાનો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા જે સ્થાનમાં પ્લેગ, કોલેરા આદિ ચોખી રોગો પ્રવર્તમાન હોય છે તેવા સ્થાનમાં રહેવાથી ઉચ્ચ વ્યાધિઓ થવાનો ભય રહે છે તેવી રીતે આવા મનુષ્યોની નિકટ રહેવાથી અને તેઓના સંસર્ગથી ભયાનક, મલીન અને વિષમય પ્રભાવ પડે છે. આવા મનુષ્યો પોતાના ઘરની અંદર પણ રોગચોક્કથી ભરપૂર વિષમય વાતાવરણ ફેલાવે છે. તે જૂઠાં પ્રવેશ કરે છે કે તરતજ ન્હાનાં બાળકો રમન ગમત તણ ને છે, આનંદ વિનોદ ચાલ્યો જાય છે અને સર્વના મોં ઉપર ચોક્કની છાયા પ્રસરી રહે છે. આવા મનુષ્યો દુનિયામાં એવા પ્રકારનું જીવન નિર્વાહન કરે છે કે જાતે કે તેઓના ઘરમાં અમેશાં કોઈ મરી જતું હોય અને તેથી તેઓને બારે ચોથ

રહેતો હોય, આપણે આવા લોકોના મુખ ઉપર કદિ પણ હાસ્યની છટા નોતા નથી; જ્યારે જ્યારે એને જોઈએ છીએ ત્યારે ત્યારે તેઓનું મોઢું ચહેલું જ દોય છે અને આખો લાલ હોય છે, પરંતુ હુનિયામાં આનાથી પ્રતિકૂળ પ્રકૃતિના મનુષ્યો પણ જોવામાં આવે છે કે, જેઓ નિરંતર પ્રસન્નચિત્ત રહે છે અને ખીજાઓને પણ પ્રસન્ન બનાવે છે. કોઈ માણસ ગમે તેટલો ઉદાસ હોય તોપણ તે તેને જોઈને પ્રકુલ્લ બને છે.

કેટલાક મનુષ્યો કપટી અને માયાચારી હોય છે, અર્થાત્ તેઓની અંદર કાંઈક હોય છે અને બહાર કાંઈક બતાવે છે. તેઓનાં વચન અને વર્તનમાં એકતા હોતી નથી. આ પ્રકારના લોકોમાં એક મહાન અવગુણ એ હોય છે કે જ્યારે કોઈ કાર્ય માટે તેને તમારી જરૂર હોય છે ત્યારે તમારી સાથે મળી જાય છે અને તમારા તરફ પ્રીતિ અને સહાનુભૂતિ દર્શાવે છે. પોતાના સ્વાર્થ ખાતર તે તમારી સાથે રહેવાને અથવા હસવાને તૈયાર બની જાય છે. એની વાણીમાં એટલું બધું માધુર્ય આવી જાય છે કે તમને ધીરજર એમ જ થાય કે સર્વ વાતો એનાં હૃદયનાં ઉંડાણમાંથી નીકળે છે; પરંતુ આ પ્રકારના વ્યવહારથી હુમેશાં કાર્ય ચાલતું નથી. બાહ્ય ઢાંગ લાંબા સમય સુધી નહીં શકતો નથી. સમય જતાં આખરે સત્ય પ્રકટ થાય છે જ. કોઈ લોખા મનુષ્યો એની જાળમાં ઠકાય સપડાઈ જાય, પરંતુ સવને પોતાની જાળમાં તેઓ ફસાવી શકતા નથી; કેમકે દરેક મનુષ્યમાં એક અંતરંગ શુદ્ધ શક્તિ એવી રહેલી છે કે જે કહી દે છે કે એ મનુષ્ય ધૂર્ અને માયાચારી છે. પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ખાતર તે સર્વ વાતો મીઠાશથી કરે છે, પરંતુ તેનો સ્વાર્થ સધાઈ રહે છે એટલે પછી તે તમારી સાથે વાત પણ કરતા નથી.

જ્યારે એ વાત નિશ્ચિત છે કે સારો અથવા ખરાબ પ્રભાવ હુમેશાં પડ્યા કરે છે ત્યારે આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે આપણી અંદર, એવા શુભો ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ કે જેનાથી જન સમાજનું હિત સાધી શકાય. આપણા ચરિત્રમાં પ્રેમ, શીલ, શાંતિ, દયા, સ્નેહ, સત્ય, ધર્મ, ન્યાય આદિ સદગુણો ઉત્પન્ન થવા જોઈએ; કેમકે આ સદગુણોનો સંસારમાં સારો પ્રભાવ પડે છે અને તેનાથી સમાજનું હિત સાધી શકાય છે.

જે મનુષ્ય ઉત્તમ રીતિથી પોતાનું જીવન વ્યવીત કરતો હોય છે તેને પ્રાયઃ એ વિચાર હોતાસાહકરી મુકે છે કે મહારાથી જગતનું કાંઈ પણ બધું થઈ શકતું નથી; પરંતુ આમ હોતાસાહક થવું એ ઉચિત નથી. કારણ કે જે રીતિથી તે પોતાનું જીવન વ્યવીત કરે છે તેનાથી પણ જગતને મહાન લાભ થાય છે. તે કોઈ અદ્ભુત અને આશ્ચર્યજનક કાર્ય બલે ન કરતો હોય, પરંતુ તેના જીવનથી અને તેની સ્થિતિથી સંસારનાં અવ્યક્ત પણે ઘણી ઉઠી અસર થાય છે. કેટલીક વખત ન્દાના

ન્હાનાં કાર્યોનું પરિણામ ઘણું જ મોટું આવે છે. જેને આપણે ન્હાની ન્હાની વસ્તુઓ સમજીએ છીએ તે મહાન કાર્યોની કારણભૂત બને છે. ઉદાહરણ તરીકે વિદ્યમ ગોંડવીન નામના માણસે ઇ. ૧૭૬૭ માં કેટલાક નિર્બંધોનો સંગ્રહ કરી એક પુસ્તક લખ્યું હતું. તે સમયે તે પુસ્તકની કંઈ પણ કદર થઈ ન હતી; પરંતુ તે નિર્બંધોનો અભ્યાસ કરીને થોમસ માલ્થસે ઇ. ૧૭૯૮ માં એક નવિન નિર્બંધ લખ્યો. આ નિર્બંધનો આર્સ ડાવિને અભ્યાસ કર્યો અને તેનું ચિત્ત એ વિષય તરફ એટલું બધું આકર્ષાયું કે તેના જીવનનો અધિકાંશ ભાગ એ વિષયના અધ્યયનમાં વ્યતીત થઈ ગયો અને છેવટે ઇ. ૧૮૫૬ માં 'જીવોત્પત્તિ' (Origin of Species) નામનું એક નવીન પુસ્તક પ્રકાશિત કર્યું. ઉક્ત પુસ્તકે ઓગણીસમી સદીમાં મહાન પ્રભાવ પાડ્યો અને વિજ્ઞાનમાં ભારે પરિવર્તન કરી મુક્યું. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે માલ્થસના નિર્બંધો ગોંડવીનના પુસ્તકના પરિણામ રૂપ છે અને ડાવિનનું પુસ્તક માલ્થસના નિર્બંધના પરિણામ રૂપ છે. આ પ્રભાવ પરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે. ગોંડવીનનું પુસ્તક પણ કોઈના શબ્દો અથવા વિચારોના પરિણામરૂપ હશે. આ રીતે વિચાર કરતાં મોટું પડશે કે શરૂઆતમાં એ શબ્દો કોઈ સ્વાધારણ્ય વ્યક્તિના મોંમાંથી નિકળ્યા હશે જેનું પરિણામ એ આબુ કે ડાવિને એક મહત્વની શોધ કરી. ઉક્ત શબ્દો પ્રથમ બોલનારને સ્વપ્ને પણ નહિ ખ્યાલ હોય કે પોતાના શબ્દોનું આવું મોટું પરિણામ આવશે. તે તો એમજ ધારતો હશે કે હું જગતને વાસ્તે કંઈ પણ કરી શક્યો નથી.

સંસારમાં આપણે માટે અનેક કાર્યો નિયત થયા હોય છે. અન્ય મનુષ્યો પ્રતિ તેમજ આપણા પોતાના પ્રતિ અનેક કર્તવ્યોનું યથાસ્થિત પાલન કરવું એ અત્યંત જરૂરનું છે. સહુથી પ્રથમ કર્તવ્ય એ છે કે જે સ્થાનમાં આપણે ઉત્તમ રીતિથી જીવન ગ્રહણ ન કરી શકીએ અને જ્યાં શાંતિથી રહેવાનાં અનેક વિધો તથા ગાધાઓ નહે એમ હોય ત્યાં આપણે કદાપિ રહેવું જોઈએ નહિ. એમાં જો આપણો પોતાનો દોષ હોય તો તેનો શિઘ્ર ઉપાય કરવો જોઈએ. જો ખીજના પ્રભાવનો દોષ હોય અને એ પ્રભાવ વિષમય વાતાવરણની માફક આપણા ઉત્તમ વિચારો તથા ઉત્સાહને છિન્નભિન્ન કરી મુકે એમ હોય તો આપણે આપણી જાતને તેમાંથી બચાવવા પ્રયત્નશીલ બનવું જોઈએ, પરંતુ તેમ કરવામાં આપણે આપણા કર્તવ્યમાર્ગથી વ્યલિત થતા નથી તે ખાસ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ. એ પ્રભાવથી પોતાની જાતને બચાવવા જતાં કર્તવ્યપાત્રનમાં ગાધા આવે એમ હોય તો એવી દશામાં આપણે એ પ્રભાવનો ઉચ્છેદ કરવાનો પણ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; અર્થાત્ ખીજ શબ્દોમાં કહીએ તો એ પ્રભાવરૂપી જ્વરનો નાશ કરવા માટે સમ્યક્ચરિત્ર અને સદાચાર રૂપી ઔષ-

ધિતું નિરંતર સેવન કરવું જોઈએ. આપણે જે લોકોની વચમાં રહીને જીવન ગાળવાનું હોય છે તેઓનાં ગુણોની જેટલી અસર થાય છે તેટલી તેઓનાં કાર્યોની થતી નથી. તેથી એ આવશ્યક છે. કે આપણે આપણી જાતને સારા પ્રભાવમાં રાખવી જોઈએ અને ખરાબ પ્રભાવથી બચાવવી જોઈએ.

આપણા પ્રભાવ બીજા ઉપર પાડવા માટે પ્રથમ તો એ જરૂરનું છે કે આપણને આપણી પોતાની વાતોમાં શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ અને જે વાતોમાં શ્રદ્ધા હોય છે તેને બ્યવહારમાં મુકવી જોઈએ, અર્થાત્ જેવી વાણી તેવું વર્તન હોવું જોઈએ. ત્યાંસુધી આ પ્રભાવે નહિ અને ત્યાંસુધી બીજા લોકો ઉપર આપણે પ્રભાવ પડી શકશે નહિ. આપણે ગમે તેટલું કહેશું તોપણ તેઓ આપણી વાત કદિ પછ માનશે નહિ, અને આપણી વાતમાં તેઓને વિશ્વાસ પણ જોડશે નહિ. જે પ્રભાવે કરવાનું આપણે બીજાને કહીએ છીએ તે પ્રભાવે જો આપણે પોતે કરીએ છીએ તો આપણા કદાવરને લોકો આપણું અનુકરણ કરવા લાગે છે. અંગ્રેજીમાં કહેવાય છે કે 'Example is better than precept' એટલે કે કહેવા કરતાં કરી બતાવવું વધારે સારું છે. લોકચુમ્બક લોકને પોતાના તરફ ખેંચી લે છે તેવું સ્વસ્થ એ છે કે તે લોકના કટકાને ચુંગક બનાવે છે અને પછી જ ખેંચી શકે છે. લોકમાં લોકવત્તનો જ ગુણ રહ્યો હોય તો તે કદાપિ ખેંચી શકતું નથી. આ વાત આપણી બાળકમાં પણ ઘટાવી શકાય છે. જે માતાપો પોતે સુશીલ નથી હોતા તેઓ પોતાનાં બાળકોને કદાપિ સુશીલ બનાવી શકતા નથી. મદિરા પીનાર માણસ કોઈ દિવસ પણ બીજાને મદિરા પીવાની ટેવથી મુક્ત કરી શકતો નથી. જે માતા પોતે અસત્યવાદી હોય છે તે પોતાના પુત્રને સત્યવાદી થવાનો ગમે તેટલો ઉપદેશ આપ્યા કરે, તોપણ પુત્ર અસત્ય બોલવાનું છોડી શકતો નથી. માતા વાણીદાર કહે છે કે અસત્ય ન બોલો; પરંતુ તેનો પ્રભાવ કહેતો હોય છે કે અસત્ય બોલો. તેથી જ જે માતા પિતા ધૃષ્ટતા હોય છે કે પોતાનાં બાળકો અસત્ય બોલતાં અથવા બીજા કોઈ અવગુણો ન શીખે અને ઉત્તમ ગુણો જ શુદ્ધ કરે તેઓ જે પોતે ઉક્ત સદગુણો પોતામાં ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ અને તેને અનુરૂપ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. આમ થશે તો પછી બાળકોને કહેવાની પણ જરૂર નહિ પડે. તેઓ સ્વયં સદગુણી બની જશે. બાળકો આપણી માનસિક, વાચિક અને કાચિક સર્વ પ્રવૃત્તિઓને સ્વભાવના અવલોકયા કરે છે અને તદનુસાર તેઓનું જીવન ઘડાય છે. આમ હોવાથી આપણે આપણાં બાળકોને જેવા બનાવવા ધૃષ્ટતા હોઈએ તેવા આપણે પોતે બનવું જોઈએ.

પ્રભાવની શક્તિ અદ્ભુત છે. કોઈ પણ એનાથી બચી શકતું નથી. આ સંસારમાં એવો કોઈ પણ મનુષ્ય નથી કે જેનો પ્રભાવ બીજા મનુષ્યો ઉપર ન પડે.

હોય, અને બીજાનો પ્રભાવ તેના ઉપર ન પડતો હોય. આવો કોઈ હોય તો તે મનુષ્યત્વને લાયક નથી. આપણા પ્રત્યેક ભાવ, વિચાર, શબ્દ અને કાર્યથી અન્ય મનુષ્યોના જીવનમાં કંઈને કંઈ પ્રકારનું પરિવર્તન થાય છે, અને તેથી જ આપણે આપણું જીવનને આદર્શ જીવન બનાવવા સતત યત્નશીલ રહેવું જોઈએ, અને લક્ષમાં રાખવું જોઈએ કે આપણો પ્રભાવ એ કેવળ પ્રભાવ જ નહિ, પરંતુ સર્વોત્તમ પ્રભાવ બનવો જોઈએ. આપણે એવા ગુણોથી સમન્વિત થવું જોઈએ કે જેથી આપણા સં-સર્ગથી બીજા લોકો ગુણવાન બને. આપણા વિચારો ઉદાર હોવા જોઈએ, આપણી વાણીમાં માધુર્ય હોવું જોઈએ, અને આપણું કાર્યો જનસમૂહને હિતકારક નીવડે એવાં હોવા જોઈએ. આપણામાં એવી પ્રભાવશીલતા હોવી જોઈએ કે આપણી ઉપ-સ્થિતિથી લોકોની પીડાઓ અને મુશ્કેલીઓ દૂર થઈ જાય અને આપણા સ્મરણ માત્રથી લોકોને સુખ અને શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય. આ પ્રકારની પ્રભાવશીલતા પર-માત્મા સર્વમાં પ્રેરે એજ શુભેચ્છા !

સત્શાસ્ત્રનું અન્તરાત્માપ્રતિ પ્રોત્સાહન.

હરિગીત.

નિઃસ્તબ્ધ^૧ યામિની^૨ વિષે બંસી^૩ મધુર જેમ લાગતી,
મોહન^૪ સ્વરે સત્શાસ્ત્રવાણી આત્મ અંતર વાગતી;
હે વ્યક્તિ માનવ ! કોણ તું ? તે તો તપાસી લે જરી,
ના દેહ ! ના તું અવયવી ! ચૈતન્ય મૂર્તિ છે ખરી.

૨

બીડે કાયર ના બને તું ના નિરાશી યા હવે,
મદ્દા કરી પરમાત્મવચને સંગળ બનજે આ ભવે;
પુરુષાર્થચો મહાવીર જિનવર વંદનીય ત્રિભુવને,
પુરુષાર્થહીન તું આ રહ્યો ને તુચ્છ બાવે ભવવને.

૩

‘કાલે કરીશું’^૫ વૃત્તિ એવી જીવને રચાવતી,
ત્યાગી પ્રમાદ પ્રયત્નથી સત્સંજ સાધન લાવતી;
સંસારના કુરૂરેતમાં^૬ સમભાવ વૃત્તિ સંશ્લેષી,

જીવનતણી સુંદર ધણો આનંદમાં ભાગ્યો વહી.

૪

પ્રિયતમ ! સદા તું જાણજે છે કિર્તીદરપજા સંધિનું,
માનુષ્ય જીવન જ્યાં રહેલું ભાવિ ઉત્તરવળ હૃદિનું;
ક્રમશઃ વટાવ્યાં સમસરાજે^૬ અર્ધવાટ રહી હવે,
જો ! જો ! હોયું આગળ નિકાળીં મુક્ત બનવા પરમવે.

૫

છે સાધનો સમજણ વળીં સદસદિવેક વિષે રહી,
તત્ત્વોત્તણી છે મુલભતા આ જૈન સંધિમાં લહી;
છે શાંતિનાં આ ધર્મચક્રો^૭ આપણું રક્ષણ કરે,
સાતવ્ય ને કર્તવ્ય ને પ્રાપ્તવ્યથી શુભ સંચરે.

૬

ઠાજે^૮ હતી તારા વિષે જો ચેતના જો કર્મની,
વળીં કર્મફળની ચેતના લોગો વિષે ના ધર્મની;
પણ હા ! હવે જો ચેતના સુવિશુદ્ધ જ્ઞાનતણી^૯ ધર્મ,
સંસ્કારથી સમૃદ્ધ બનતાં—શક્તિ અદ્ય હવે ગઈ.

૭

વાયું ઝપાટે જેમ તરણાં ચક્રવત્ ભમતાં રહે,
તું તેમ આશા વાસનાથી દીનતાને સમ્રોધે;
નિર્વાત^{૧૦} સ્થળ^{૧૧} સ્થિત દૌપ પેઠે દૃઢ્ય અંચળતા તણ,
સામર્થ્ય અદ્યુત પ્રેરજે તું મુક્તિ વર્ષુ ગ્રાટે સણ.

૮

સાચી કુંચી સામ્રાજ્યની તારી ઠને જો આ રહી,
ઉપયોગ કરતાં શીખવું જો ભુલ ના ભાગ્યો વહી;
આત્મિક સ્વભાવ-વિભાવપરિણતિ જો તણીજ પસંદગી,
કર યત્નથી જલદી હવે અવશેષ છે આ જીવગી.

ફોતેહચંદ ઝવેરભાઈ.

૬ મુકુટરૂપ ૭ ઉચ્ચતર શુભસ્થાનકની બાવિધ્યમાં પ્રાપ્તિ, ૮ સાનરાજલોક ૯ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ
ને ભાવ, ૧૦ એક વખતે, ૧૧ વિશુદ્ધ જ્ઞાન ચેતના, ૧૨ પવન મગરના સ્થળમાં રહેના દીવાની પેઠે.

સંત-સાધુ જનોની સેવાથી લાભ શી રીતે લઈ શકાય?

(૧)

લેખક—મુનિરાજશ્રી કૃષ્ણવિજયજી મહારાજ.

જેમ મિષ્ટ અને નિર્મળ જળનું સેવન કરવાથી દાહની શાન્તિ, તૃષ્ણાનો ઉચ્છેદ અને મળની શુદ્ધિ થાય છે તેમ જગમાં તીર્થરૂપ સંત-સાધુનું સેવન કરવાથી કષાય દાહ ઉપશાન્ત થાય છે-કોષાદિક કષાયતાપ ટળે છે, વિષયાદિક તૃષ્ણા શાંત થાય છે-સંતોષ વળે છે તથા રાગ, દ્વેષ અને મોહાદિક મહાદોષ-મેલ દૂર થાય છે. સંતસેવા કલ્પવૃક્ષની જેવી સુખદાયી છે, શુદ્ધ નિષ્ઠાથી સંત-સુરપાદપની સેવા કરનારને અમૃત ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેમની છાયા પણ શીતળતા ઉપજાવનારી અને પાપ-તાપને નિવારનારી હોય છે. એવા ઉત્તમ વિરલ સંત મહાત્માઓની સેવા કોઈ વિરલ સામ્યશાળી જનો પામી શકે છે.

એવા ઉત્તમ સંત-સાધુ-મહાત્માની સેવા પામીને જો તેમનામાં પ્રગટેલા ઉત્તમ ગુણો ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા, સંતોષાદિક આપણે આદરીએ અને કોષાદિક દોષો નિવારીએ તોજ તેમની પવિત્ર સેવાની સાર્થકતા. તેમ ન થાય અને આપણે જેવા ને તેવા દોષિત જ રહીએ છીએ તો તેમનામાં સંતપણાની ખામી હોય કે આપણામાં તેવી યોગ્યતાની જ ખામી હોય. પ્રથમ પક્ષ કરતાં એટલે સંતની ખામી લેખવા કરતાં આપણી જ ખામી શોધી લેવી વધારે સારી છે. જો આપણે કુદૃતાદિક દોષ-દૃષ્ટિ તણ હૃંસની જેની ઉમદા ગુણુદૃષ્ટિને જ આદરીએ તો જ આપણી ઉન્નતિ થતાં થોડી વાર લાગે. પણ દુર્ભાગ્યે આપણે જ્યાં ત્યાં દોષજ જેવા વધારે ટેવાયલા હોવાથી જ્યાંથી અનેક ગુણ મળવાનો સંભવ હોય ત્યાંથી પણ આપણે દોષને જ લટીએ અને દૂધમાં પણ પોરા જેવા જેવું કરીએએ બહુ શરમાવા જેવી નાદાની ભરેલી વાત લેખી શકાય. જોકે ઉત્તમ ભતિકુલાદિક સામગ્રી આપણે મોટાં પુન્યે પામ્યા છીએ, પરંતુ જો તેનો તેવો જ સદુપયોગ કરી લેવાય તો જ તેની સાર્થકતા છે. ધીજનાં નિઘ કામ જોઈ જેમ આપણે એમનાં એવાં નિંદ કામ તરફ અભાવો-તિરસ્કાર જણાવીએ છીએ તેમ આપણો તેવાજ કામ ભણી અભાવો કે તિરસ્કાર શા માટે ન થવો જોઈએ? અવશ્ય થવોજ જોઈએ. તેમ છતાં તે થતો ન હોય તો તે આપણા હૃદયની શૂન્યતા કે કઠોરતા કહેવાય. આપણી આટલી બધી અયોગ્યતા બાંધી જ્ઞાની ગુરૂ કેવળ અનુકંપા બુદ્ધિથી આપણો ઉપયોગ જગાડવા અને કોમળતા, નમ્રતા, સરલતા અને સંતોષાદિક ગુણ આદરી અનાદિ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભાદિક દુર્ગુણ નિવારવા અમૃત જેવાં હિત વચન કહેતા રહે છે. જેવું ભણી થવાનું હોય, જેનો ઉદ્વેગ જાગવાનો હોય, જેવું ભવિષ્ય મુઘરવાનું હોય એવા ભવ્ય જનોજ નિઃસ્વાર્થી ગુરૂના હિત વચન સાંભળી હૃદયે ધરે છે. ગુરૂ મહારાજનાં અમૃત જેવાં શીતળ

વચનથી તેમના સઘળાં પાપ-તાપ દૂર થવા પામે છે. પૂર્વકૃત કર્મ અનુસાર પ્રાપ્તમાં સંતોષ રાખી પોતાનું લવિષ્ય સુધારવા, સ્વકલ્યાણ સાધવા તે સાવધાનપણે પ્રયત્ન કરેછે. ઉત્તમ પ્રકારની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા મન વચન કાંઈ સંબંધી દોષોનું નિવારણ કરી, ન્યાય નીતિનો પાયો મજબુત કરી, શ્રેષ્ઠ દેવ ગુરુ ધર્મમાં અતન્ય શ્રદ્ધા રાખી પવિત્ર વિચાર, વાણી અને આચારનું પાલન કરનાર અંતે અવશ્ય આત્મહિત કરી શકે છે.

સ્વકર્તવ્ય પ્રેરક સૂક્ત વચન (૨)

૧ પ્રથમ વચમાં (જાળપણમાં) જેણે વિદ્યા મેળવી, નહિ, ખીલ વચમાં (જીવાનીમાં) જેણે ધન પેદા કર્યું નહિ અને ત્રીજી વચમાં જેણે ધર્મનું સેવન-આરાધન કર્યું નહિ તે ચોથી વૃદ્ધ વચમાં શું કરી શકવાનો ? તેની છાંદગી પૃથા-નકામી જવાની.

૨ અનુધમી, આળસુ, નશીબ ઉપર જ આધાર રાખી રહેનાર અને પુરુષાર્થ હીનને લક્ષ્મી વરતી નથી. જેમ વૃદ્ધ પતિને સેવવા પ્રમદા-જીવાન સ્ત્રી આહતી નથી તેમ યોગ્યતા વગરના-નાલાયક નરને લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતી નથી. ઉધમી, ચચળ-કાર્યદક્ષ, ઉત્સાહી અને અંતીલા વિરલ નરોને જ તે વરે છે.

૩ દેસરી સિંહ જેવો પરાક્રમી પુરુષ કદાચ દૈવયોગે કંઈક સ્ખલના પામ્યો હોય તો તેથી તે નિરાશ બની જતો નથી તેમજ પુરુષાર્થ હારી જતો નથી; પરંતુ ધૈર્ય અને હિંમત રાખી અંતથી યોગ્ય પુરુષાર્થ સેવી સાવધાનપણે ઇચ્છિત કાર્ય સાધી લે છે. નાહિંમત થઈ પાછી પાની કરતો નથી.

૪ તથા પ્રકારની સામગ્રી વિદ્યમાન નહિ છતાં, સુખમાં કે દુઃખમાં અને હીણી સોળતમાં પણ જે સત્ય ધર્મનો અનાદર કરતો નથી-તેનું યથાર્થ પાલન કરે છે તેનેજ અરેખર દ્રવધર્મી અને પ્રિયધર્મી સમજવો જોઈએ.

૫ વખતની કિંમત જે બરાબર સમજી શકે છે તે પોતાનો અમૂલ્ય સમય અલેખે કેમ જવા દેશે ?

૬ પ્રમાદ સમાન કોઈ દુરમન નથી અને સદુદ્ભવ સમાન કોઈ હિત મિત્ર નથી. પ્રમાદ પણ ઘણા પ્રકારનો છે.

મદ-માદક પદાર્થનું સેવન કરવું, વિષય સુખમાં આસક્ત બની રહેવું, દોષાધિક કષાયને વશ થવું, નિદ્રા-આળસ વધારવા, નકામી કુથલીઓ કરવી, મોહ મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન વશ થઈ રહેવું. દુકાલમાં પરમ કંડણાણુ સર્વજ્ઞ પ્રભુનાં

હિતવચનને અવગણી સ્વચ્છંદ વર્તન કરવું. તેનું નામ પ્રમાદ, એજ જીવનો પરમ અહિત-શત્રુ છે.

૭ પ્રબળ પુરુષાર્થ વગર પ્રમાદશત્રુનો પરાભવ થઈ શકે નહિ. પ્રમાદનો પરાજય કરવા ઈચ્છનારે તેવા નિઃસ્વાર્થી જ્ઞાની ગુરુ શરણ લઈ, અનન્ય શ્રદ્ધા, -વિશ્વાસ રાખી વિનય બહુમાન પૂર્વક તેમની સેવા ભક્તિ કરી સ્વહિતાહિત સારી રીતે સમજી લેવાં. પછી અહિતને તણ કાળજીથી હિતાચરણ સેવવું.

૮ શુદ્ધસ્થ શ્રાવકોએ ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ વર્ગને પૂર્વાપર વિરોધ રહિત સેવવા જોઈએ. એટલે કે ધર્મનું રક્ષણ થાય તેમ અર્થ અને કામનું સેવન કરવું. પણ ધર્મની ઉપેક્ષા કરીને અર્થ કામની સેવના કરવી નહિ. તેમજ અર્થને હાનિ ન પહોંચે, તેની રક્ષા થાય તેવી રીતે જ વિવેકથી કામનું સેવન કરવું; પણ અર્થની ઉપેક્ષા કરીને કે તેને હાનિ પહોંચે તેમ અવિચારીપણે વિવેક રહિત વિષયાંધ બનવું નહિ.

૯ મુનિ જનો તો મોક્ષનું જ નિશાન રાખી સકળ સંયમ કરણી કરે. સર્વ જીવને નિજ આત્મ સમાન સમજી તન મન વચનથી તેમની રક્ષા કરે, તેમને યથા-યોગ્ય હિતમાર્ગ બતાવી તેમને હિતમાર્ગમાં જોડે-સ્થાપે, તેમજ સદાકાળ તપ સંયમમાં સાવધાનપણે રહે. શુદ્ધસ્થ તેવી રૂઢી લાવના રાખે. ઇતિશમ.

લેખક—મુનિમહારાજશ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ.

કામદેવ (Cupid)—વિષય વાસનાનુ જોર.

(૩)

કામદેવ કળાકુશળ -કળાળાજને પણ વિકળ-વિદ્વળ કરી દે છે. શોચ-ચોખ્ખાઇ મનારની પણ હાંસી-મરકરી કરે છે. વિદ્વાન-પંડિતને પણ વિટ બના કરે છે અને વાર (બુદ્ધિશાળી અથવા શૂરવીર બળવાન) પુરુષને પણ એક ક્ષણવારમાં હોંડો પાડે છે—તેનો પરાભવ કરે છે. પોતે અનંગ (અગ રહિત) છતાં અંગી-સંસારી પ્રાણી-ઓનું સત્ત્વ ચૂસી જાય છે અને તેમને નિઃસત્ત્વ બનાવી દે છે, એનાથી ભાગ્યેજ કોઈ બચવા પામે છે, કામને વશ થયેલા પ્રાણીઓ છતી આંખે અંધ બને છે, પછી તે કૃત્યાકૃત્ય, હિતાહિત, ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય કે ગમ્યાગમ્યનો કશો વિચાર કરી શકતા નથી.

કામાન્ધ જીવની અનુકંમે દશ દશા નીચેમુજળા કહી છે.

ચિન્તાંથી જીવ બળે છે. સંગમેચ્છા (લોગ-વિલાસની અભિલાષા) થયા કરે છે. નિઃશ્વાસ (ઈચ્છા પૂર્તિ કે ધારેલી આશા ફૂલીભૂત નહિ થવાથી) નીસાસા

મૂકે છે. કામાગ્નિથી જ્વર-તાવ આવે છે. શરીરમાં દાહ થાય છે. અન્ન-જળ (ખાન-પાન) ઉપર અરુચિ થાય છે, મૂર્છિત-ભેમાન થઈ જાય છે. ઉન્માદ-ગાંડપણ-વેલણ થાય છે (કગળી ખસી જાય છે). મૃતપ્રાય-નિઃસત્ત્વ-શક્તિહીન થઈ જાય છે-ક્ષય રોગાદિક લયંકર વ્યાધિને લોગ થઈ પડવાથી બધું-શરીર ન બાકી જાય છે, નિચોવાઈ જાય છે અને ક્ષીણ થઈ જાય છે. છેવટે (આવી આવી દુર્દશા લોગવી) મરણને શરણ થાય છે. ખરેખર, એક કુતરીને અનુસરનાર કામાન્ધ કુતરા જેવી તે જાપકાની દુર્દશા થવા પામે છે. ગમે તેટલું અપમાન પામતા છતાં કામી કુતરાની જેમ તે મૂઢાત્મા મધલાળ મૂકતો નથી. આશામાં ને આશામાં વળત શુભાવે છે. ચોરની જેમ ચંકાતો ફરે છે. દિશા શૂન્યની જેમ તે રખડતો રહે છે. પોતાની કુચેદા (વિપરીત વાલ-વર્તન) થી તે અનેકની આંખે ચઢે છે. તેની ચોતરફ લય વ્યાપી રહે છે, અને પોતે મરણીયો થઈ કુદૃત્ય કરવા જતા કોઈ વખત તે કામાન્ધ પોતાનું જ માથું કપાવી બેસે છે-કમોતે મરે છે, દુનીયામાં શ્રીટકાર પામે છે. તેમજ મહા માઠી લેશ્યા-અધ્યવસાયથી મરી નરકાદિક નીચી અધમ ગતિમાં જાય છે. ત્યાં તેને અનેક પ્રકારનાં અતિઆકરાં દુઃખ પરાધીનપણે સહન કરવાં પડે છે. નરકમાં પરમાધામીઓ તેને બહુ બહુ પ્રકારે વિટંબના કરે છે, ધગધગતી લાલચોળ લોહાની પુતળી સાથે તે કામાન્ધ જીવને પરાણે આલિંગન કરાવે છે અને વ્યભિ-આરિણી કુલટા સીના જીવને તેવાજ ધગધગતા લોહ પુરૂષ સગાતે આલિંગન કરાવે છે, એટલુંજ નહિ પણ ‘ક્ષત ઉપર ક્ષાર’-દાઝ્યા ઉપર લુણ છાંટવાની જેમ તેમનાં પૂર્વલાં ઉન્મત્તતાવાળાં કુદૃત્યોને યાદ કરી આપી સાંલગતા પણ કંપારી છૂટે એવી કંઈ પ્રકારની ચાતના-પીડાઓ નિર્દયપણે ઉપજાવે છે. આ બધું અસહ્ય દુઃખ તે બિચારા અનિચ્છાએ સહન કરે છે. ત્યાં તેમને કોઈ ત્રાણ શરણ કે આધારરૂપ થઈ ચકતું નથી. જીવકો પ્રથમ માતેલા સાંઠની પેઠે સ્વેચ્છાચાર ચલાવે છે-મોજ માણે છે, કામાન્ધ બની નિર્લજ્જપણે ન કરવાના કામ કરે છે. તેનાં ઠંઠા ફળ નરકાદિક નીચી ગતિમાં જઈ લાંબો વખત પોતાને જ લોગવવાં પડે છે એમ જાણી ચેતીને પ્રથમથી જ વિવેક વાપરવો.

ઈતિથમ્.

આચાર્યાદિક ઉત્તમ પદ્વી પાત્રમાં જ શોભે છે.

ઉપદેશમાળાદિક પ્રમાણિક પ્રથોમાં અતિરૂપાદિક ચૌદ ગુણથી અલક્ષ્ય હોય તેમજ પ્રસિદ્ધ એવા ૩૬-૩૬=૧૨૯૬ ગુણથી વિભૂષિત હોય એટલે સામાન્ય સાધુ-નિષ્ઠ-અણગાર કરતાં ઘણાં ઘણાં ઉચ્ચા ગુણો વડે સુશોભિત હોય તેજ જૈન શાસનમાં સૂરિ યા આચાર્ય પદ્વીને યોગ્ય કહ્યા છે. તથા પ્રકારના ગુણ વગર યોગ્યતા-પાત્રતા રહિતમાં ઉત્તમ આચાર્યાદિક પદ્વી આરોપવી એ કાગડાની કોટમાં રત્નની માળા આરોપવા જેવું થાય છે. તેથી લાભને ગદલે નુકશાન વધારે થાય છે, અને એવી ઉત્તમ પદ્વીને જનસમાજમાં ઉતારી પાડવા જેવું અથવા તેની હાંસી-મજકરી કરાવવા જેવું થાય છે. તેથીજ એવી ઉત્તમ પદ્વી લેનાર અને દેનારની જવાબદારી જૈન શાસનમાં જેવી તેવી નહિ પણ ઘણીજ મોટી જણાવવામાં આવી છે. પાત્રતા-લાયકાત મેળવ્યા વગર આવી ઉત્તમ પદ્વી ધારણ કરી ધર્મ-શાસનની લઘુતા કરનાર તો નીચી ગતિનો અધિકારી થાય છેજ; પરંતુ તેવી પદ્વી પરીક્ષા કર્યા વગર જેવા તેવાને સ્વેચ્છાએ આપનાર પણ અધોગતિના લાગી થાય છે. આચાર્યાદિક સંપ્રદાને પામેલા યોગ્યતાવંત તો આંખા જેવા ઉત્તમ વૃક્ષની પેઠે નમ્રતા ધારણ કરીને અનેક જીવોને ઉપકારી ધણ પવિત્ર શાસનને શોભાકારી થાય છેજ. ન્યારે અંગાર મર્દકાદિક જેવા યોગ્યતા વગરના ઉલટા શાસનને વગોવનારા નીવડે છે. મર્દકે મદિરા પીધી હોય અને વળી તેને વીંછી ઠરજ્યો હોય તે વખતની તેની મસ્તીનો જેમ પાર રહેતો નથી તેમ એક તો આપું પાત્ર ને અધિકું લણ્યો તે સાથે આચાર્યાદિક પદ્વીનો યોગ થયો પછી જોઈ લેવી તેનો ખુમારી. ગૌતમસ્વામી જેવા સુયોગ્ય સમર્થ પુરૂષોએ ઉત્તમ ગુણ યોગે ધારણ કરેલી પદ્વી તથા પ્રકારની લાયકાત વગર જેવા તેવા જીરવી શકે શું? કાચો પારો ખાવાથી ખાનારને જેમ નુકશાન કરેછે તેમ પાત્રતાહીનને પદ્વી લાભને ગદલે નુકશાનકારી જ થાય છે. આગલા વખતમાં સુયોગ્ય જીવનેજ મનુક્રમે આચાર્યાદિક પદ્વી આપવાની સંભાળ સારી રીતે રાખવામાં આવતી હતી, તેથી તે સ્વપરને લાભકારી જ થતી હતી; પરંતુ અત્યારે આચાર્યાદિક પદ્વી પ્રદાનતથા પ્રકારની યોગ્યતા કે અનુક્રમ વગર ગમે ત્યારે સ્વેચ્છાપૂર્વક કરવામાં આવે છે તે ગદુ વિચારણીય છે. ઇતિશમ્.

સુનિરાજ શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ.

જૈન સમાજની આધુનિક સ્થિતિ

(ગતિક પૃષ્ઠ ૪૧ થી ૪૨)

લેખક—રા. માવજી દામજી શાહ.

આપણી સાથે શો સંબંધ છે એમ અહિં કોઈ પ્રશ્ન કરે એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ વિચારી જોતાં એમ જણાય છે કે સમાજ સાથે સાધુ અને સાધ્વી એમનો સંબંધ કંઈ નાનો મૂનો નથી, પરંતુ વિસ્તીર્ણ છે. મહારાજનું કાર્યક્ષેત્ર એ તો નિશ્ચિત છે કે આપણાથી તેઓ, અને તેઓથી આપણે અને ઉપસ્થિત થતી એમ પરસ્પર કેટલેક અંશે સંબંધ છે, આપણી અધોગતિ-તેમની ફરજનો માં તેઓ જવાબદાર છે. આમ સંબંધ હોવાથી એકબેકના તરફથી ફરજ ઉપસ્થિત થાય છે, આ ફરજ પવિત્ર છે. સ્વાર્થ વગરની છે. કિયિંદશે પણ સ્વાર્થ હોય તો તે ધર્મમય છે

હાલમાં કેટલાંક કાર્યો જે વિચારરહિતપણે કરવામાં આવે છે. તેનું પરિણામ ભવિષ્યની દૃષ્ટિએ ઘણું વિષમ આવવા સંભવ છે. આ વિષમતાનો ખ્યાલ જરા ઉંડા ઉતરતાં તેઓ જેમ કરી શકે તેમ આપણે પણ કરી શકીએ તેમાં શક જેવું નથી. દેશ, કાળ, ભાવ અને ક્ષેત્રની પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થતાં અગમ્યથીનો ઉપયોગ કરી સમાજમાં પ્રવર્તતી કેટલીક ધાર્મિક ક્રિયામાં શાસ્ત્રદૃષ્ટિએ પરિવર્તન કરવું જોઈએ. સમાજનો દ્રવ્ય વ્યય જે નકામો થતો હોય કે યોગ્ય રીતે થતો ન જણાયતો તુરત જાણી શકીએ, જાણી શકીએ સાવધાન થઈ તેનો સફળ ઉપયોગ કરાવવા સમાજને સન્માર્ગ દર્શાવવો—સલાહ આપવી અને લાભાલાભ સમજાવવા, આ પ્રકારની ફરજ સાધુ વર્ગને જાણવવાની હોય છે. પૂજ્ય મુનિવરોનાં કાર્યક્ષેત્રમાં ઉતરતાં તેમણે આમ કરવું જોઈએ અને તેમ કરવું જોઈએ, ઇત્યાદિ પ્રકારનાં વચનો ઉચારવા એ યદ્યપિ ઠીક લાગતું નથી. પરંતુ જ્યારે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ “ જૈન ધર્મ ” અને તેનું ભવિષ્ય ” એ વિષયમાં ઉંડા ઉતરતાં ધર્મના સ્તંભીભૂત ગણાતા એ પૂજ્યજનોના વિષયમાં અનિચ્છાએ પાત્ર કંઈક કહેવા હૃદય તરફે છે. દાખલા તરીકે—આર્ય સમાજ નામક સંસ્થાએ જન્મ લીધો ન હોત તો આજના પાશ્ચાત્ય કેળવણી લેનારા હિંદુ યુવકો અવશ્ય પોતાનો ધર્મ ત્યજી દેત એમાં લગભગ પચાસ શક નથી. પરંતુ આર્યસમાજ ઉત્પન્ન થતાં તે લાયક કંઈક અંશે દુર થયો જણાય છે. આમ છતાં ચોક્કસ વાત છે કે પ્રતિ દિન ખ્રીસ્તી ધર્મમાં ભળનારા ભારતીય હિંદુ યુવકોની સંખ્યા કંઈ નાની મૂની નથી. કિંતુ હરદોજ સરાસરી ૨૦૦ ની ધવા જાય છે. અને સંપૂર્ણ લાયક રહે છે કે હજુ જે હિંદુ સંત પુરો હિંદુ ધર્મનું તત્ત્વ નિશાળ દૃષ્ટિથી યુવકો અમલ નહીં પાતનિર્મૂલક

રજી કરવામાં જેટલો વિલંબ કરશે તેટલો ગેરફાલ તે તે સમાજને જ સહન કરવો પડશે. આ સ્થિતિ જ જૈનધર્મની સમજી લેશો. કારણ કે આજે દેશ, કાળ ભાવ અને પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થયેલો જેવામાં આવતાં છતાં સમયાનુસાર દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર કાળ ભાવ પ્રમાણે ફેરફાર કરવાનું સામર્થ્ય જૈનાચાર્યો અગર જૈન વિદ્વાન શુદ્ધસ્થવર્ગ પણ ગતાવધા શક્તિમાન થવું જોઈએ, પરિણામ એ આવવા સંભવ છે કે કૌંસેજોમાં અભ્યાસ કરતા પાશ્વાત્ય સંસ્કારોથી મગજ ભરતા આજના જૈન યુવકો આવતી કાલે ધર્મના સિદ્ધાંતોનું નામ સુદ્ધાં વિસરી જશે. જ્યારે આવી પતિત દશાનો ચિતાર વિચાર સૃષ્ટિમાં રજી થાય છે, ત્યારે કોઈ પણ લાગણીવાળો જૈનનું અંતઃકરણ ખિન્ન થયા વગેરે રહેશે નહિ એ નિઃસંશય છે. આથી હજી એ “અહંતા, મમતા, નાનામોટાપણું, વિવાદ અને મારાતારા” ઇત્યદિ ગચ્છના ભેદો થોડા સમય માટે દરેક ગચ્છના પૂજ્ય મુનિવરોએ પણ દૂર કરી ઉત્તતિનો વિચાર કરવા તત્પર થશે તો અવશ્ય માર્ગ મળશે.

વિષયમાં વિચારો જોતાં જણાય છે કે આપણી અધોગતિનું કારણ કેટલેક અંશે આ માર્ગ છે, એકાએક જ્યારે આમ યોલેવામાં આવે દેશકાળ દુર્ગા છતાં છે ત્યારે કેટલાએક તુરત એમ પૂછવા તત્પરતા ગતાવશે કે, દ્રવ્ય વ્યયનાં ભાઈ! આયો અનુચિત માર્ગ તે વળી કયો પકડી રાખેલો પકડી રાખેલાં છે કે જેનાથી અધોગતિ થવાનો સંભવ રહે છે? ઉત્તરમાં માર્ગો.

સ્પષ્ટપણે કહેવું જ પડશે કે જૈન વર્ગ મોટે ભાગે વ્યાપાર પરાયણ હોતો, છે, અને પ્રાયઃ રહેશે. આજે આમ હોવાથી તેની આર્થિક સ્થિતિ—દ્રવ્યગણ એટલું તો સંગીન પ્રકારે રહેવું જોઈએ કે જેની સહાયતાથી જૈનકોમ ઉત્તતિની ટોચપર પહોંચવા શક્તિમાન થયેલી હોવી જોઈએ. પરંતુ સજેદ જણાવવું જોઈએ કે, “તેવું કશું નથી. કદાંત તરીકે લઈએ, આપણામાં હાલમાં થતાં સ્વામિવાત્સલ્યો. અને તે નિમિત્તે પરંપરાથી દ્રવ્ય વાવરતાં આવેલાં જૈન શ્રીમંતોને વાપરવાના નાણાનો ઉપયોગ કરવાનું કોમના વિદ્વાન અગ્રેસર આચાર્યોએ હાલના સમયને અનુસરતો એવો ઉચિત માર્ગ ગતાવધો જોઈએ કે, જે ક્ષેત્રમાં વાપરવાથી ગમણું અથવા આરમણું પુણ્ય વાપરનાર વ્યક્તિ સંપાદન કરી શકે. પરા-પૂર્વથી ચાલતી આવેલી પદ્ધતિ અનુસાર કરવામાં આવતાં સ્વામિવાત્સલ્યો આ સદીમાં ચત્રાવી લેવાં યોગ્ય નથી. એટલું જ નહિ પરંતુ આજના સ્વામિવાત્સલ્ય કરનારના હેતુ કેટલેક અંશે પ્રથમનીય હોય છે, પરંતુ વ્યવસ્થાની સંપૂર્ણ ખામીથી ઘણો ગાઢ ધવા પામે છે, અને તેથી અનેકવિધ ત્રસણવો વિનાશ પામે છે, અનેક પ્રકારના રોગાદિક પત્તુ વધવા પામે છે. આથી એમ સમજવાનું નથી કે સ્વામિવાત્સલ્યથી લખનાર વિરુદ્ધ છે. તે સ્વામિવાત્સલ્યના ખવિત્ર ઉદ્દેશને સંપૂર્ણ ભાવથી અનુ-

માટે છે, પરંતુ હાલમાં પ્રવર્તતી ગેરવ્યવસ્થાને માટે તેને ઘણું લાગી આવે છે, અને તેથી તેના અંતરાત્મામાંથી એવા ઉદ્ગાર પ્રસંગોપાત્ત નીકળી આવે છે કે આના કરતાં તન્નિમિત્તે વાપરવા ધારેલું દ્રવ્ય ધાર્મિક શિક્ષણ આદિ શુભ કાર્ય-અગર કેળવણીના પ્રસાર અર્થે વાપરવામાં આવે તો મહાન લાભ થાય, એ વિચારવા ચોખ્ખું.

“દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને લાવ” વિચારો, આને જ્ઞાનયુગમાં આ પ્રાચીન પણ હાલમાં ખીન ઉપયોગી જેવી જણાતી-કહેવાની કેટલીક સમયને પ્રતિકુળ પ્રજ્ઞાલિકા, રૂઠી, શિવાજીને વૃથા માન ન આપો. આને માત્ર અનંત સુખ્ય તમારા દેશનં ઉપયોગી થઈ પડે તેવું વ્યવહારિક અને ધાર્મિક શિક્ષણ આપો જેથી જગત્માં તમે પણ અન્ય પ્રજાઓની માફક માનવંતુ સ્થાન ધરાવી શકો.”

ઉપરની હકીકત માત્ર એક દષ્ટાંત રૂપે છે. આવી અનેક ધાર્મિક—સામાજિક અને વ્યવહારિક પૃથાઓ હલુપણુ આપણા દ્રવ્યનો વ્યય સમયને પ્રતિકુળ છતાં કરાવે છે, એ વિષે જૈનપ્રજાએ સંપૂર્ણ લક્ષ આપી પોતાની કોમમાં કયા કયા ગેરવ્યવસ્થાની ખર્ચો આલે પણ આણુ રહેતા ભવામાં આવે છે તે તપાસી તે વિષે ઘટતાં પગલાં લઈ અગર તો તેમાં ઘટતો સુધારો વધારો યા ફેરફાર કરી વિવેક પૂરકે કાર્ય કરવામાં આવે તો ઘણું શ્રેયસ્કર થાય અને તેમ કરી પોતાનો માર્ગ પોતેજ કરી લેવાનો છે.

જૈન સમાજના નેતાઓએ મળીને એવા પ્રશ્નો ચર્ચવા જોઈએ—વારવાર ચર્ચવા જોઈએ કે જેથી કોમ ધાર્મિક, આર્થિક, વ્યાવહારિક, સામાજિક વગેરે ક્ષેત્રોમાં ઉન્નતિ પદ ધરાવવા શક્તિમાન થાય. સમાજનો મૂળરોગ દૂર કરવામાં ન આવે, જ્ઞાની પ્રતિભાશાળી સમર્થ નેતારૂપ વૈદ્યની દવાનો સૌથી પ્રથમ ઉપયોગ કરી સમાજનો કોઠો સાફ ન થાય ત્યાં સુધી આપણમાં આવેલાં ઉપદેશામૃતો-વચનામૃતો વગેરે વ્યર્થ થઈ કશી અસર કરી શકના નથી. આ વાત ગરાગર વિચારવા જેવી છે અને તેમાં પ્રમાદ દૂર કરવાની જરૂર છે. (જાનુ).

દેવદ્રવ્ય સંબંધી ચાલતી ચર્ચા.

દેવદ્રવ્ય સંબંધી કરેલ પંડિત બેચરદાસના આપણુ માટે આ લેખકે આ માસિકના ગયા વૈશાક, જેઠ માસના અંકમાં લેખ લખી પંડિત બેચરદાસને શાસ્ત્રપ્રમાણુ પુરાણ આપણા માટે સુચના કરી હતી. કે જેથી સત્યાતત્વનો નિર્ણય થાય. પરંતુ અ-ચાર સુધી બેચરદાસે પોતાના પુરાણ બહાર સુકયા નહિ તેથીજ તેમની હકીકત શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે એમ વધારે મનુષ્યોના માનવામાં આવે તે સ્વમાનિક છે, અને ત્યારે તેને માટે તેઓ સુંબઈના રહેનાર પોતાથી જે કામ સુંબઈના શ્રી મને પ્રથમ કરવું જોઈએ તે કામ તેમણે ન કર્યું. ત્યારે અમદાવાદ યીસુવે ગડેચરદાસને પુરાણા પુણા

માટે ને ઉપાડી લીધું અને તેના ખુલાસા આપવા માટે તા. ૧૪ મીએ અમદાવાદ આવવા બેચરદાસને પત્ર દ્વારા ખગર આપ્યા. સાંભળવા પ્રમાણે જેમ બેચરદાસને પત્ર આપ્યો તેમ તે મીટીંગના પ્રમુખ રાં મોતીચંદ કાપડીઆને પણ કેટલાક ખુલાસા પુછવા અમદાવાદના શ્રીસંઘે પત્ર આપ્યો હતો, જેનો જવાબ સાંભળવા પ્રમાણે રાં મોતીચંદે શ્રી અમદાવાદના સંઘને લેખીત આપ્યો અને પંડિત બેચરદાસ તો ગયા નહિ, અને કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહીં પરંતુ દરમ્યાન મુંબઈના શ્રીસંઘ સમસ્ત શ્રીમાન વિનયધર્મસ્ફુરિ આચાર્ય મહાસાજના વ્યાખ્યાનમાં તેમની રૂગરૂ એક માશીપત્ર લખી તે લાવણુ, તથા તરુમરણુનો લેખ (કે જે લેખ, આ લેખક તો અયોગ્ય માને છે,) તે બંને ખેંચી લીધા. અને માશી માગી. આ સમાચાર કે કંઈપણ જવાબ શ્રીઅમદાવાદના શ્રીસંઘે લખેલ પં બેચરદાસ ઉપરના પત્રના જવાબરૂપે અમદાવાદના શ્રીસંઘને પંડિતે બીલકુલ આપ્યા નહિ જો તેમ ક્યું હોય તો તેમણે અયોગ્ય ક્યું છે. સાંભળવા પ્રમાણે ત્યારબાદ તેટલાજ માટે અમદાવાદ શ્રીસંઘ એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યા કે પં. બેચરદાસે મુંબઈમાં માગેલ માશી અપૂર્ણ છે અને તેટલા માટે તા. ૨૮મી સુધીમાં જો તેઓ અમદાવાદ આવી અમોએ જણાવ્યા પ્રમાણે માશી ન લખી આપે કે ખુલાસા કરવા ન આવે તો તે પછી બેચરદાસને સંઘ ખુદાર ગણવામાં આવશે. સાંભળવા પ્રમાણે બેચરદાસે એક પત્ર હાલમાં લખ્યો છે. અલગત બેચરદાસે અમદાવાદના શ્રીસંઘના બે મત્રોનો કંઈ પણ જવાબ વિનયપૂર્વક ન આપ્યા હોયતો વ્યાજળી ક્યું નથી છતાં અત્રે એક સ્વાલ ઉપસ્થિત થાય છે કે કેટલાકો એમ ખોલે છે અમદાવાદના શ્રીસંઘને પુછવાનો કે નિર્ણય લાવવાનો શું હક છે? કારણ કે તેવી રીતે તો દરેક ગામના સંઘ પુછે. અને બધાને જવાબ કેમ અપાય. ! આ વાત તદ્દન અયોગ્ય છે ધર્મની ગામત માટે પુછવાનો, ખુલાસો કરવા વગેરેનો દરેક ગામના સંઘને તો હક છે, પરંતુ દરેક ત્રેન વ્યક્તિને પણ છે, પરંતુ તેનો નિર્ણય કે કેસરો તેવો મનુષ્ય ન ગામનો. રહીશ હોય તં ગામના શ્રી સંઘ કરે અને બીજા સર્વ માન્ય રાખે તેમ ધોરણ હોવું જોઈએ અને ન્યાયયુક્ત પણ તે છે; કારણ કે દરેકે દરેકને જવાબ આપવાનું બની શકે નહિ. અને તેને લઈનેજ જ્યારે મુંબઈનો શ્રીસંઘ આ ચર્ચાથી શાંત હતો અને તેમણે કંઈ પણ હિલચાલ કરી નહિ ત્યારે પ્રથમ તે દરમ્યાન અમદાવાદના શ્રીસંઘે તે વાત ઉપાડી તે અયોગ્ય નહોતું, પરંતુ જ્યારે સાંભળવા પ્રમાણે મુંબઈના શ્રીસંઘ તથા શ્રીમાન આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિનયધર્મસ્ફુરિ મહારાજે આ વાત હાથમાં લીધી, માશી મંગાવી, લાવણુ અને લેખ ખેંચી લેવામાં આવ્યા, ત્યારે બેચરદાસનું આ પ્રકરણ હવે ખલાસ થયું છે. (કારણ કે મૂળની નાસ્તિ થઈ છે) અને જ્યારે લાવણુ વગેરે ખેંચી લેવામાં

આવે છે ત્યારે પંડિત બેચરદાસને તે વિષયમાં કાંઈ પણ કહેવાતું કે ચર્ચા કરવાનું કે સંત્યાસત્યનો નિર્ણય કરવાનું સામાન્ય રીતે બેતાં લાગતું નથી. કારણ કે પંડિત બેચરદાસે તેમાં તેણે જણાવતા નથી છતાં દેવદ્રવ્ય-શાસ્ત્રપ્રમાણ, અને સશસ્ત્ર છે, તેનો છેવટનો નિર્ણય આ લેખકના પોતાના મત સુઝળ શાંતિથી થવો જોઈએ. અથવા તે સિવાય બીજી રીતે કાંતો બેચરદાસ પોતાની હકીકતનો શાસ્ત્રાર્થ કરવા માગતા હોય તો અથવા સુખબંધના શ્રીસંઘને લખી આપેલી માત્રી અપૂર્ણ છે એમ શ્રી અમદાવાદનો શ્રીસંઘ જેમ માને છે, તેમ બીજા ગામના શ્રીસંઘો માનતા હોય તો પછી તે માટે જૈન ધર્મના વિદ્વાન મહાશયો કે જેઓશ્રી આગમો વગેરેનું સાચું જ્ઞાન ધરાવતા હોય તેવા જે મહાશયો અને સામી બાબુની માંગણી હોય તો એક અથવા બે જૈનેતર વિદ્વાન મહાશયોની મળી કમીટી કરી શાસ્ત્રાર્થ કરી, છેવટનો નિર્ણય લાવવો જોઈએ. તે નિર્ણય આવતાં પંડિત બેચરદાસનું લાપલ્સ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ હરે કે અચેત્ય હરે તો બેચરદાસે કોઈ પણ બાતના કલાશ્રુ સિવાય તરતજ શ્રીસંઘની માત્રી માંગવી જ જોઈએ, અને તે પ્રમાણે પંડિતબેચરદાસ કરવાની આનાકાની કરે તો તેના માટે તમામ થહેરોના શ્રીસંઘે ગમે તે ધાર્મિક શિક્ષા કરમાવવી જોઈએ. આવી રીતે કમીટીદ્વારા નિર્ણય થયા સિવાય અમદાવાદના શ્રીસંઘે જે ઠરાવ જહાર સુકચો છે કે તા. ૨૮ મીની અંદર બેચરદાસ અમદાવાદ આવી ખુલાસો ન કરી જાય-તેઓશ્રીના જણાવ્યા પ્રમાણે માત્રી ન લખી આપે તો સંઘ જહાર ગણવામાં આવશે તે થોડા નથી.

આવા પ્રશ્નો કમીટી દ્વારા શાસ્ત્રાર્થ કરી નિર્ણય થયા સિવાય આવી રીતે આખરી ફેસલો કોઈ શ્રીસંઘ તરફથી અપાય તે જરા ઉતાવળ કરી એમ દેખાય છે અથવા ન્યાય પુરસ્કાર ન થયું કહેવાય, અને તેથીજ બીજા બુદ્ધા બુદ્ધા લેખકોએ બીજા પેપરો વગેરે દ્વારા ઘણે ભાગે આ હકીકતને વળગીને લખે છે; તેમજ તે સાથે તેવા કેટલાક લેખકોએ આવી રીતે ફેસલો અપાય તેને માટે જે વિચાર સ્વતંત્રતા અને વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્યતાનો નાશ થતો જણાવ્યો છે પરંતુ તે આવી ચર્ચાઓના-વિચાર સ્વાતંત્ર્યતાના મૂળમાં ઘડા હોય તો લાંબો નથી. પરંતુ ઘડા વગરની તેવી સ્વતંત્રતા હોય તે તો માત્ર સ્વચ્છંદતાજ છે. જૈનદર્શન આખું ઘડા ઉપરજ આધાર રાખે છે. વિચાર સ્વચ્છંદતા તો ત્યારે કહી શકાય કે-પૂર્વાચાર્યો શ્રીમાન હરિઅદ્વૈત મહારાજ જેવા અપરિમિત અને અતુલ જ્ઞાની મહાત્માઓ જે જે વિષયો માટે લખી ગયા છે-કથન કરી ગયા છે તેમાં કોઈ પણ વ્યક્તિને અધ્યપુદ્ધિને લઇને કાંઈ શંકાતું સ્થાન હોય કે જોખું સમજાય કે ન સમજાય તે જાનવાળેજ છે, પરંતુ ઘડા તો સાથેજ હોવી જોઈએ, પરંતુ તેવા મહાન પુરુષો લખી ગયા-કહી ગયા તે ચોક્કસ નથી અને આ કાળના જહાળા જ્ઞાન અને અનુભવથી કે ઐતિહાસિક

કષ્ટિથી પોતાનું જોવાયેલું તેવી વ્યક્તિ કાંઈ જુદાર મૂકે તેજ સાચું છે એમ શા-
સ્ત્રાધારે નિર્ણય કર્યા સિવાય કે જણ્યા-સમજ્યા વગર એમ છાતી ઠોકીને કોઈ કહે
અને તેવા કહેનારનોજ માત્ર એકલોજ પક્ષ કરવો અને કથન કરેલ મહાન આચાર્યો શું
કહે છે તે તરફ લક્ષ પણ ન આપે તે કોઈ પણ રીતે નિષ્પક્ષપાતપણું ન કહેવાય. તેવા
ધુરંધર મહાન વિદ્વાન આચાર્ય મહારાજ કરતાં વધારે વિદ્વાતા દેખાડવા જેવું જો
યતું હોય તો તે તો અશ્રદ્ધાયુક્ત છે. એમજ ચોક્કસ ગણી શકાય. આટલી હકીકત
જણાવ્યા પછી મૂળ હકીકત ઉપર હવે લેખક આવે છે આ દેવદ્રવ્યની ચર્ચામાં પણ
તે સાળીત કરવાને હજી સુધી કોઈ જાતની પણ તૈયારી તો પં. ખડેચરદાસે કરી નથી.
ખુલાસા પણ જુદાર મૂક્યા નથી એટલે સમાજમાં અશાંતિ-કોલાહલ આદ્યા કરે છે. દરેક
મનુષ્યને શંકા ઉત્પન્ન થાય અને તે પ્રમાણે તેની સમાધાની થવી એ સહજ છે, જેથી
કોઈ વ્યક્તિ પોતાની હકીકત શંકા તરીકે રજુ કરી જિજ્ઞાસુ થઈ તેની સમાધાની
માટે પ્રયત્નો પૂરે, પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે, પ્રયત્નો કરી શકે પરંતુ પોતાનો સિ-
દ્ધાંત નિર્ણય તરીકે મુકી શકે નહીં, તેમજ માફજ સાચું છે એમ કહી શકે નહીં તે
પણ લક્ષમાં લેવા જેવું છે. જેન ધર્મ પ્રકાશના આશ્વીન માસના અંકમાં સ્કુટ નો-
ધમાં પા. ૨૩૦ મે તેના તંત્રી સાહેબ જણાવે છે કે પં. ખડેચરદાસનું પ્રકરણ હવે
સમાપ્ત થયું છે અને પા. ૨૩૪ મે આ પ્રશ્નનો નિર્ણય કમીટી દ્વારા લાવવાની
એવેજ કહે છે, તો તે લખાણથી તેમનો વિચાર પણ આ લેખકે ઉપર જણા-
વ્યા પ્રમાણે કમીટી દ્વારા કરવો અને પછી ફેસલો આપવો એમ દેખાય
છે, અને જો એમ છે તો અમદાવાદના શ્રીસંઘે કમીટી દ્વારા નિર્ણય થયા
સિવાય બરેલું પગલું (કરેલી શીક્ષા) ઉતાવળું પગલું છે એમ તેઓ
સ્પષ્ટ લખતા નથી પરંતુ ગર્ભિત જણાય છે. હવે પછી પણ કોઈ પણ વ્ય-
ક્તિ આવી ચર્ચા બાંધણું-લેખ કે ઉપદેશ આપે અને તે શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ હોય કે કરે
તો તેનો કમીટી દ્વારા સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરી તેની જુલ માટે કાંતો તે માફી
માગે અથવા તેમ ન કરે તો યોગ્ય શિક્ષા કરવામાં આવે તો સમજ રીતે યોગ્ય કાર્ય
કહેવાશે અને જે કેટલીક સારી, ન્યાયયુક્ત, શાસ્ત્રયુક્ત, અને કેટલીક તેનાથી વિરૂદ્ધ
કે પક્ષપક્ષી થઈ અનેક હકીકતો, હેન્ડબીલો, પેપરલેટો દ્વારા જુદાર પડી. ખંડનમંડન
થાય છે અને એટ ઉપર તેવા ગમે તેવા લખાણો થાય છે તે ન થતાં શાંતિથી સત્ય
જુદાર આવશે અને શાસ્ત્ર કે ધર્મ વિરૂદ્ધ બોલનાર, લખનાર કે ચર્ચા કરનાર પોતે
પોતાની ભૂલ સુધારશે અથવા યોગ્ય શિક્ષાને પાત્ર થશે; પરંતુ ધોરણ સિવાય કરવા
જતાં જેમ એક શહેર એક ઠરાવ કરે, બીજો બુદો કરે અને ત્રીજો મૌન રહે તેને બહલો
આવી રીતે જે ગામનો આવી ચર્ચા કરનાર શખ્સ હોય તે ગામના શ્રીસંઘ માનદૂત
કમીટી દ્વારા નિર્ણય થાય તો તે વાતને હિંદુસ્તાનના તમામ શ્રી સંઘો કબુલ કરશે,

યોગ્ય અમલ કરશે અને તે રીતે સૌ સૂત્યને વળગી રહેશે આમ કરવાથી કોઈ પણ તેનો પક્ષ કરશે નહીં, છતાં પણ કોઈ કોરડુ મગની જેમ રહી પક્ષપાત કરી અસત્યને વળગી રહેશે તો તેના હુર્બાગ્યની વાત છે.

આટલી હકીકત આ લેખક રજુ કરી મૂળ વાત ઉપર હવે આવે છે. તા. ૧૪ પછી કેટલાક દિવસ પછી અમદાવાદનો શ્રીસંઘ તા. ૨૮ મી નોટીશ ફરી પં. બહેચરદાસને જ્યારે આપે છે, દરમ્યાન બાણવામાં આન્યું કે કે પં. બહેચરદાસ પોતાના લાખણના ખુલાસા અને પોતે જે જોલેલ છે તેના પ્રમાણે આપવા બહાર પડયા છે, અને તેમની સહીથી જૈન પેપર વગેરેમાં લેખ પણ આવેલ છે. આ લેખકને તે વાંચી અન્યથા ઉત્પન્ન થઈ છે. એક વખત પોતાના લાખણ પછી આઠ માસ જેટલો વખત નીકળી ગયા છતાં કોઈપણ ખુલાસા આપતા નથી, જ્યારે અમદાવાદનો શ્રીસંઘ પૂછે છે ત્યારે પણ ખુલાસા મૂકતા નથી, જવાબ આપતા નથી, અને મુંબઈનો શ્રીસંઘ માણી પત્ર લે છે તે દરમ્યાન પણ ખુલાસા મુકતા નથી, માણીપત્રમાં પણ અમારે ખુલાસા કરવા બાકી છે એમ પણ ઉક્ત પંડિત જણાવતાં નથી, માણી સાથે પણ ખુલાસા મુકતા નથી, એટલા વખત પહેલાં કે દરમ્યાન ખુલાસા કમીટી દ્વારા હું કરીશ તેમ પણ જણાવતા નથી અને જ્યારે માણી માંગી લેખ તથા લાખણ જેથી લીધા ત્યારે તો જૈન સમાજે માન્યું કે આ પ્રકરણ-ચર્ચા બંધ થઈ, શાંતિ થઈ, પરંતુ વળી પાછું પં. બહેચરદાસે ખુલાસા કરવા માટે પોતાની સહીથી લેખ બહાર મુક્યો, આનો અર્થ શું તે આ લેખક સમજી શકતો નથી. જો કે પં. બહેચરદાસની સહીથી જૈનમાં તેવી નોટ આપ્યા પછી મુંબઈમાં ખીરાજતા આચાર્ય શ્રીવિજય-ધર્મસૂરિ મહારાજે સાંભળવા પ્રમાણે જે માણીપત્ર લીધું હતું તેના ઉપરથી પોતાને હાથ ઉઠાવ્યો છે અને સંઘોએ જે કરવું હોય તે કરે એમ પોતાના શિષ્ય મહાશય દ્વારા જણાવ્યું છે અને સાથે પં. બહેચરદાસને શાસ્ત્રાર્થ કર્યો હોય તો તે તેઓ શ્રીમાન્ તૈયાર છે એમ પણ કહેલ છે આમ બન્યું છે, હવે તે બાબતમાં અમદાવાદના શ્રીસંઘને વિનંતિ છે કે કંઈપણ ફેસલો તેઓશ્રીએ ન આપવો અને આપ્યો હોય તો તેનો ખુલાસા આપતા કે કમીટીદ્વારા નિર્ણય આવતાં સુધી મુલતવી રાખવા નમ્ર સુચના છે. અને તે કામ પંડિત મુંબઈના રહેનાર હોવાથી મુંબઈના શ્રી સંઘનું છે; તો પં. બહેચરદાસે મુંબઈના શ્રી સંઘને વિનંતિ કરવી કે કમીટી દ્વારા હું મારા લાખણનો સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરાવવા માણું છું અને મારી હકીકત શાસ્ત્રની વિરૂદ્ધ કરશે તો હું માણી માગવા તૈયાર છું, એવી માંગણી મુંબઈના શ્રી સંઘ પાસે મુકી કમીટી નીમાવવી નિર્ણય કરાવવો. માત્ર પોતાના ખુલાસા માત્ર લેખદ્વારા આપવાથી નિર્ણય થઈ શકે જ નહીં, મુંબઈના સંઘ કે તેઓ મૂળ ત્યાં ખીન્ને રચણે રહેતા હોય તો ત્યાંના શ્રીસંઘની પાસે તે માગણી કરી શકે છે જેથી

તેમ જલદીથી તેમણે કરવું અને જો પંડિત ગણેચરદાસ કોઈ ગામના સંધને તેવી વિનંતિ ન કરે તો પછી અમદાવાદના શ્રીસંઘે બીજા મોટા શહેરોના સંધને જણાવી સલાહ પ્રમાણે કમીટી નીમી મુંબઈ, પાલીતાણા કે કોઈ બીજું કોઈપણ એક સ્થળ મુકરર કરવું, તારીખ નક્કી કરી ગણેચરદાસને બગર આપવા અને તે રીતે કમીટી દ્વારા આ પ્રશ્નનો નિર્ણય લાવવો. પં. ગણેચરદાસની હકીકત કમીટી અસત્ય અને શાસ્ત્ર વિરૂદ્ધ કરાવે છતાં પં. ગણેચરદાસ મોટી ન માંગે અથવા કમીટી નીમવાની તે વિનંતિ ન કરે, જ્યારે કમીટી મુંબઈનો સંઘ કમીટી નીમી નિર્ણય લાવવા પ્રયત્ન ન કરે તો અમદાવાદ કે બીજા ગામનો સંઘ સલાહ મુજબ નક્કી કરે; તેના બગર આપ્યા છતાં ગણેચરદાસ આવવાની, કે નિર્ણય કરવાની, કે સંલો લેવાની આનાકાની કરે કે અપાડા કરે કે જવાબ ન આપે તો પછી તે કમીટી જે ફેંસલો આપે તે હિંદુસ્તાનના તમામ ગામના સંઘોએ કળુલ જ કરવાનો છે, જેથી તેમાં જે નક્કી થાય તે પ્રમાણે સર્વેએ અમલ કરવો. આ રીતે કર્યા પહેલાં સંઘગઠા-રની શિક્ષા કોઈપણ સંઘે કરવી તે આ લેખકને ન્યાયથી બુદ્ધ અને ઉતાવળીઉં પગલું લાગે છે; તો અમદાવાદના શ્રી સંધને અમારી નમ્ર વિનંતિ છે કે આ રીતે ધોરણસર મુંબઈનો સંઘ કરે અને તે ન કરે તો આપ (અમદાવાદનો શ્રીસંઘ) કરો તે યોગ્ય લાગે છે. આમ કરવાથી પં. ગણેચરદાસની જૂલ હશે તો બધી જતા નથી અને તે સંઘમાં બીજા લાખનારા કે જોલનારાઓને પણ અવકાશ રહેશે નહિ તેટલું જ નહિ પરંતુ ગણેચરદાસને લેધર્મની ખરી શ્રદ્ધા અને પ્રેમ હશે તો કમીટી જે ફેંસલો આપશે તેનાથી પોતાની લુલ જોઈ પશ્ચાત્તાપ કરી તે સુધરશે. જૈન સમાજ પણ તે હકીકત બહાર આવતાં દેવદ્રવ્ય સશાસ્ત્ર અને શાસ્ત્રપ્રમાણ જ છે; તેને માટે વધારે શ્રદ્ધાવાન બનશે અને પંડિત ગણેચરદાસ છતાં આગ્રહ કરશે તો સમાજની દૃષ્ટિએ યોગ્ય શિક્ષા થશે, તેટલું જ નહિ પરંતુ સમાજના તિરસ્કારને પાત્ર કાયમના માટે થશે. આ પ્રમાણે કરવા આ લેખક નમ્ર વિનંતિ કરે છે.

I. A.

શ્રી દીવાળીનું સ્તવન.

ધીરાની કાશીનો રાજ.

દીવાળીને લાળી રે આળે મને આતનંદ અતિ,
વિદોષું જયશાળીરે પૂરણ રહારા પ્રાણું પતિ,
જીતવરજીના નામ સ્મરણની પ્રગટાવું દીપમાળ;
અંધકાર સહુ અળગો કરીને દેખું દીનદયાળ;
પૂણું પ્રેમના પુષ્પેરે રહે નહીં ખામી રતિ—દિવાળીને.

પંચી પૂજું હું માતૃશારદા દો સાચી વિધાય,
 સાચી વિધામાં સુખ સાચું હેલું જ્યાં હરખાય;
 કાચીમાં સુખ કાચું રે મેળવવા નથી મારી મતિ—દિવાલીને ૨
 મેંમે લેણ લખું હૃદય પટ પર નથી પ્રથમ ગણરાય,
 પ્રભુ ભક્તિના ભાવો પેળી દિલમાં સુખ દેખાય;
 અમુન્ય લાલ આ લેશે રે હોશે જે કોઈ જોગી જતી—દિવાલીને ૩
 વિધવિધ પ્રાણાયામ કરી કરે નાદાનું સંધાન,
 કુટ કુટાકા ઠેરા કામે ગાઉ અનહદ ગાન;
 ગમ જાણે આ જ્ઞાની રે ગમારની પહેલે ન ગતિ—દિવાલીને ૪
 ભાતભાતનાં કરે જોજનીયાં સાધન રૂપ સુખધામ,
 પીરસું મહારા મેંમી જનોને એમે નહિ ગદામ;
 સાધન તો છે રહેલું રે ક્ષેમ સદા—નથી સ્વરૂપ ક્ષતિ—દિવાલીને ૫
 જે દિન થાય ભજન ભગવત્પૂનું દિવાળીનો એ દિન,
 જે દિન થાય નહિ જીવ સ્મરણ છે દિન તો છિન્નજિત;
 અજીત પ્રભુની નૈતમતા રે મહાલીઆવી નિહાલિનતી—દિવાલીને ૬
 લેખક—પં. અજીતસાગર.

પ્રાચીન અને નવીન ભાવનાનું સંઘર્ષણ.

શ્રદ્ધા અને વિચારસ્વતંત્રતા એ પ્રાચીન અને અર્ચાચીન ભાવનાના એ બે બુદ્ધિ સ્પર્શક છે. પ્રાચીન કાળમાં શ્રદ્ધાને જ આગળ કરી દરેક કાર્યો આટોપવામાં આવતા હતા અને વિચાર સ્વતંત્રતાને ગૌણપદ અપાતું હતું; કેમકે તે વખતે તે કાળના મનુષ્યો પશ્ચિમના સંઘર્ષનમાં આવ્યા નહોતા. હાલમાં વિચારસ્વતંત્રતાનું સૂત્ર નવયુવકોના અંતઃકરણના ધ્વજપટ ઉપર પ્રત્યેક સ્થળે આલેખાયું હૃદયોચર થાય છે. પરંતુ વિચારસ્વતંત્રતા અને વિચારસ્વચ્છંદતાનો ભેદ કળી શકવાની ખામીને ક્ષીપે ચોક્કસ પ્રકારનું કલેશમય વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયેલું જિવાય છે. વિચારસ્વતંત્રતા શ્રદ્ધા મૂલક હોય તોજ તે પ્રશસ્ય ગણાય છે. એ તો સિદ્ધ છે કે મનુષ્યને શ્રદ્ધા ન હોય તો એની પ્રવૃત્તિ સંભવી શકેજ નહિ. અમુક પદાર્થ અમુક પ્રકારનો વસ્તુ; એમ માનીનેજ—અર્થાત્ શ્રદ્ધા પૂર્વકજ—મનુષ્ય સર્વ વ્યવહારમાં ઉતરે છે અને

મનુષ્ય ક્ષયુત્તર પણ વ્યવહારશૂન્ય ટકી શકતો નથી. ‘સાયન્સ’ જે શંકાનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે તે પણ અહીં જોતાં કાર્યકારણની સંકલના ઉપર શ્રદ્ધા રાખીનેજ પ્રવર્તે છે; અમુક કાર્ય કારણના નિયમનો જ્યાં લંગ થતો હોય ત્યાં સાયન્સ એ નિયમ માટે શંકા ન ધરાવતાં ભવિષ્યમાં જુદો ખુલાસો થયો એમ શ્રદ્ધા રાખે છે.

બુદ્ધિવાદ અને તર્કવાદ શંકાને જન્મ આપે છે. એ વિદ્યાને કહ્યું છે કે:—
“Doubt is the disease of privileged souls” શંકા એ આત્માનો રોગ છે પણ એ રોગ હોવો એ પણ એક અસાધારણ અધિકાર છે—આર્વા વચનમાં શંકાપ્રધાન ઉચ્ચતાને પશ્ચિમાત્યોએ સાળી ન કરેલી છે.

નવીન ભાવના વિચારસ્વતંત્રતા—બુદ્ધિવાદ—આસ કરીને પૂર્વ અને પશ્ચિમના સંક્રાંતિ કાળના પ્રવાહે આધુનિક યુવકોમાં પલ્લવિત કરેલી છે. કેમકે પ્રત્યેક યુવક પોતાની માનસિક, વાચિક તથા કાવિક પ્રવૃત્તિનું સૂક્ષ્મ અવલોકન કરશે તો દુરત જણાઈ આવશે કે દરેક ક્ષેત્રે તે માત્ર લાગણીના ગર્ભજ દોરાય છે પોતાના હૃદયેલા સંસ્કારોને લીધે જે મનના પ્રવર્તનગળ (impulse) નો વેગ હોય છે તે સાથે પદપાતળ પ્રાપ્ત થાય છે તે જોઈ શકતો નથી—પણ અમુક લેખક પોતાના લખેલા શ્રવણી ખામી જોઈ શકતો નથી—પણ અમુક કાળ ગયા પછી—મેં આ શ્રંથ લખેલો છે તેવી વિસ્મૃતિ થયા પછી જો તે એ શ્રંથને તટસ્થ વૃત્તિથી—વિચારસ્વચ્છંદતા વગર—અવલોકે તો ત્યાં તેની અપૂર્ણતાનું ભાન થયા વગર રહેતું નથી. જે ભાવનાઓ અમુક વચને સંપૂર્ણતાવાળી લાગે છે તે કાળે કરીને નિષ્પદપાતળપણે વિચારતાં ત્યાં તે અપૂર્ણતા જુએ છે.

જ્યારે મનુષ્ય પ્રવૃત્તિના આવેગમાં હોય છે ત્યારે તેના અંતિમ કૃણ-પરિણામનો વિવેક કરી શકતો નથી. વિચારસ્વતંત્રતાની હદમાં વાદે વાદે જાયતે વર્ત્તવોચ્ચ એ સૂત્ર સમાય છે. પરંતુ પ્રવૃત્તિના આવેગમાં જ્યારે તે હદ ઓળંગી જવાય છે ત્યારે જિજ્ઞાસુપણ જતું રહેતાં—શંકાનું શ્રદ્ધાભૂલકપણું નષ્ટ થાય છે. વિચારસ્વતંત્રતાના જમાનામાં શંકા ઉત્પન્ન કરવી એ સત્યસ્વરૂપને જોવા માટે બહુ આવરણ પાતળું કરવાતુદ્ય છે; કેમકે શંકાની ઉત્પત્તિ બુદ્ધિના પ્રદેશમાંથી છે. જ્યારે આત્મા તેની ક્ષયોપશમજન્ય બુદ્ધિને અજમાવે છે ત્યારે બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ અને અને સમર્થ થતી લાય છે અને શ્રીમદ્ હરિહરસૂરિએ પ્રજોષેલા ધર્મવાદની કો-લ્ટેઓથી રહસ્ય પ્રકટ થાય છે. શંકા થવી અને તેની નિવૃત્તિ થવી એ સત્યસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવામાં એક પગથીયું આગળ વધવા ધરાય છે. પરંતુ શ્રદ્ધા વગરની શંકા નિઃસાર નીવડે છે.

જે વખતે શ્રદ્ધાપ્રધાન જમાનો હતો તે વખતે પણ મહાન્ આચાર્ય શ્રીમદ્ દારુમદ્રસૂરિએ દરેક પ્રમાણોની કોટિઓને યુક્તિથી ચક્રવર્તી કરવા માટે જાહેર કરેલું છે. તેથી જ અન્યદર્શનના નીચેના શ્લોક ઉપર બુદ્ધિને ધરાણે સુકીને અંધશ્રદ્ધા વડેની માન્યતા તરફ કટાક્ષ કરેલો છે:— તે શ્લોક આ છે:—

પુરાણં માનવો ધર્મઃ સાંગો વેદઃચિકિત્સિતં ।

આજ્ઞાસિદ્ધાન્તિ ચત્તારિ નહંત્રગ્યાન્તિ હેતુભિઃ ॥

મતલબ કે વિચનું (meaning) વિશાળદર્શન વિચાર સ્વતંત્રતાને જ પૂર્વિકાળમાં પણ પ્રધાનપદ આપી રહ્યું છે.

પ્રસ્તુત પ્રસંગમાં સાંગરોળ સગાના હોલમાં શ્રીયુત્ત્વ બહેચરદાસે સ. મોતીચંદ ગીરધરજીવ સોક્તિહરના પ્રમુખપણાનીચે 'જૈન સાહિત્યમાં થયેલા વિકારો' સંગ્રંધી લગભગ નવ માસ પહેલાં લાપણુ આપ્યું હતું તેમાં 'દેવદ્રવ્ય.' જૈનાગમમાં નથી; 'સે કંઠે પચાણુ દશ કથાઓ કાટપતિક છે' 'તમસ્તરણુ' થયું હતું; વિગેરે વિગેરે નિર્ણયાત્મકપણે લાપણુ અને લેખ દ્વારા દર્શાવ્યું હતું; જેથી જૈનસમાજ સાગરમાં મોટો ખગલખાટ ઉત્પન્ન થયો છે.

શ્રીયુત્ત્વ બહેચરદાસે અમારી માન્યતા પ્રમાણે જે શબ્દો લાપણુના પ્રસંગે વાપરેલા છે તે શબ્દો વિચાર સ્વાતંત્ર્ય જે નવીન ભાવનાતું લક્ષણ કહેવામાં આવે છે, તેની હદ ઓળંગી ગયેલા છે. અને જૈનાગમમાં પચાંચી વિગેરે નહીં માનવા તરફ જલણ ન હોય તેમ દેખાય તેવું છે; તર્કવાદ ચલાવનાર કોઈ પણ મનુષ્ય પોતાનો સિદ્ધાંત નિર્ણય તરીકે જાહેરમાં સુકી ચક્રેજ નહિ. માત્ર ચક્રાચો રણુ કરી જિજ્ઞાસુ થઈ સમાધાનની આશા નિરભિમાનપણે રાખી શકે.

વિચારણેકની જે અધકામણી ઉત્પન્ન થવા પામી છે તેનું મૂળ કારણ નવા જમાનાના યુવકો વિચારસ્વતંત્રતાનું ખુન થયેલું માને છે તે છે; પરંતુ બુદ્ધિ-વિવેક પૂર્વક જો વિચાર કરશે તો તુરત જણાઈ આવશે કે મી. બેચરદાસનું લાપણુ ચક્રા અથવા જિજ્ઞાસુપણાને પ્રધાનપદ નહીં આપવા જેવું ગહાર આપ્યું છે. આશ્ચર્ય છે કે સ. મોતીચંદ કાપડીયા જૈનદર્શનના તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસી હોવા છતાં તેમણે સભામાં આ લાપણુ આગળ ચાલવા દઈ "આવી વિચાર સ્વતંત્રતાને" કેમ ઉત્તેજન આપ્યું હતું !

હવે અમે જે કહેવા માગીએ તો એ સુદો છે કે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ અનુસારે-જૈનાગમની રાજનીતિ અનુસારે દરેક સમાજે સહનશીળ થવાની જરૂર છે.

હુફ્ય-ઔદાર્ય દેખાડવાની જરૂર છે. ગાર્હિપદાન અથવા કહક લાપાથી જ બોલી, સેઓ લખી અમુક મનુષ્યને સુધારી શકાય તે કરતાં તેના તરફ સહનશીળ વર્તનથી સુધારી શકાય, તો કલેશમય વાતાવરણ નહિ વધનાં પરિણામ સાડે લાવી શકાય. વસ્તુસ્થિતિ આમ હોઈ ગી. બેચરદાસના લાપચુના રદીઆ આપવા માટે અમુક વિદ્વાન સાધુઓ અથવા અમુક વિદ્વાન ગૃહસ્થોનું ‘કમીશન’ તટસ્થ સ્થાને; બેસાડવાની આવશ્યકતા હતી; જે ગી. બેચરદાસને રૂપરૂપાં જ બોલવી સમસ્ત સંઘના એકત્રિત બળથી વસ્તુસ્થિતિ અને તેમની ભૂલો બહેરમાં લાવી-અથવા ખાનગીમાં તેમને સમજાવી-તે પછી એથી લઈ મૂળી ભાગના ગ્રેરજા થઈ હોત તો જનસમાજના યુરકો દેનાગમનું રહસ્ય સમજવા પામત અને ગી. બેચરદાસને જાદી પોતાની ભૂલ બેવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાત.

પરંતુ હવે જ્યારે અમદાવાદના શ્રીસંઘે ગી. બેચરદાસને ‘સંઘ મહા’ કરાવ્યા છે ત્યારે અમારા આ વિચારો અરુણમા રૂઢન કરવા જેવા અમોને લાગે છે શ્રી મધે ઉપરનો પ્રસંગ ધ્યાનમાં લઈ ગી. બેચરદાસને સમસ્ત સંઘના કમીશન દ્વારા સુધરવાનો અવકાશ આપી સહનશીળતા દાખવી હોત તો તેમનું ઔદાર્ય ગણાત અને કલેશમય વાતાવરણ દૂર થતાં પરિણામ સુ.ર આવત એમ અમારી આધીન માન્યતા છે.

સમસ્ત સંઘની વિદ્વાન વ્યક્તિઓના કમીશન દ્વારા ગી. બેચરદાસ પરત્વે કામ લીધું હોત તો કોર્ટના નિયમાનુસાર વાદી પ્રતિવાદી તરીકે તત્ત્વવાદના રહસ્ય-રૂપ જજમેન્ટ ગળ્યાથી ખરેખરી વિચર સ્વતંત્રતા કોને કહેવાય તે પ્રકટ થાત. છતાં ગી. બેચરદાસ પોતાનો કદાચહ ચાલુ રાખત તો સમસ્ત સંઘનું કમીશન તેને જે શાસન ફરમાવે તે સહન કરવા તૈયાર રહેતું પડત.

હુંકામાં શાસન સંરક્ષકોનું કર્તવ્ય એ છે કે પરિણામ માટે બહુ વિચાર કરી દેટલુંક કાર્ય બિવ્યકાળને સોંપી રાહ ભેવી જરા જમાનાના પ્રવાહનો વિચાર કરી દૃષ્ટિબિંદુને ફેરવી જોવાળી-સાહ્ય ન કરવાથી ઇખિસત ફળની પ્રતિષ્ઠા કરી શકાય છે. શુષ્ક તર્કવાદનો શ્રદ્ધાપ્રધાન તર્કથી નિર્ણય કરી કલેશમય વાતાવરણને અટકાવવા ઉપર લક્ષ્યસ્થાન રાખવાથી સંસનનું રક્ષણ બળથી જ નહિ કરતાં ન્યાય-યુરસર કરવા અમારો નક્ષ પણ દૃઢ અભિપ્રાય પુનઃ બહેર કરીએ છીએ.

લે૦ ન્યાય અન્વેષક.

શ્રી આત્મભાનન્દ પ્રકાશ.

इह हि रागद्वेषमोहाद्यनिचूतेन संसारिजन्तुना
शारीरमानसानेकातिकटुकटुःखोपनिपात-
पीनितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

પુસ્તક ૧૭] વીર સંવત્ ૨૪૪૧, પોષ. આત્મ સંવત્ ૨૪. [અંક ૬ ઠા.

શ્રી વીર સ્તુતિ.

હરિગીત.

જે વીરના ઉપદેશની અમૃતમયી વૃદ્ધિવડે,
આ જગતમાં લોકો ઘણા પામ્યા છ બોધી બિજને;
આરિત્ર ઉચું જોહનું નિરખી અને હૃદયે ધરી,
સંસારમાં લોકો ઘણાએ આરિત્રને ધારણ કર્યું;
સંસાર સાગરથી કર્યો ઉદ્ધાર કઇક જનો તથો,
તે ધર્મસ્તંભરૂપી પ્રભુજી વિજય પામે સર્વદા.

કેટલાક આસ્તાવિક શ્લોકો.

પદ્યાત્મક ભાષાંતર સહિત.

—૦૦૦—

લેઠ રા. રા. કુબેરલાલ અંબાશંકર ત્રિવેદી—ભાવનગર.

ગતાંક ૫૪ ૧૧૯ થી ૨૩.

આકાશમુત્પત્તુ ગચ્છતુ વા દિગન્ત
મમ્મોનિર્ધિ વિશતુ વિષ્ણુ વા યયેચ્છમ્ ।
જન્માન્તરાર્જિતશુભાશુભકૃત્રાણામ્
છાયેવ ન ત્યજતિ કર્મફલાનુબન્ધઃ ॥

(વસંતતિલકા.)

હેડી ભલે ગગનમાં કદિ ભાઈ ભાઓ,
યત્ને કરી ફરી વળો સધળી દિશાઓ;
પેસો સમુદ્રમહિં દે વરતો સ્વચ્છંદ,
હાટે ન છાંયસમ કર્મફલાનુબંધ.

કૈવર્તકર્કશકરગૃહ્ણચ્યુતોઽપિ
જાલાન્તરે નિપતિતઃ શફરો વરાકઃ ॥
દૈવાચ્ચતો વિગલિતો ગિલિતો વક્ત્રે
વક્ત્રે વિષૌ વદ કથં વ્યવસાયસિદ્ધિઃ ॥

(વસંતતિલકા.)

માછીતણા કર થકી છટકયું જ શાળે,
ત્યાં તો પડયું કમનશીમયૌ અન્ય ભાળે;
ત્યાંથી છુટયું મછ જરે ગમથી ગળાણું,
વાંધું વિધિ જવ પ્રયત્ન ન સિદ્ધ ભણું.

વન્ધનસ્યોઽપિ માતૃજ્ઞઃ સહસ્રમરણક્ષમઃ ।
અપિ સ્વચ્છંદચારી શ્વા સ્વોદરેણાપિ દુઃસ્થિતઃ ॥

(દોહરો.)

હાથી બાંધેલો છતાં, પોષે સહસ્ર જન;
યથેચ્છ ભટકે સ્થાન પણ, ચિંતા પેટની મન.

અમિતગુણોઽપિ પદાર્થો દોષેઞ્જૈકેન નિન્દિતો ભવતિ ।
નિરિલરસાયનમહિતો મન્યેનોગ્રેણ લઘુન ઇવ ॥

(દોહરો.)

અવશુષ્ણ એક થકી ખરે, અગણિત શુષ્ણ ઢંકાય;
લસણ રસાયણમાં વડું, ગંધ થકી નિંદાય.

પરિહરતુ પરાઙ્મનાનુસક્ત
મિદમતિ જીવિતમસ્તિ વલ્લભં ચેત્ ।
હરિ હરિ હરિણીદ્રશો નિમિત્તમ્
દશદશકંધરમૌલયો લુટન્તિ ॥

(ઉપજાતિ.)

જો છવ ભાઈ! કદિ હોય બહાલો, પરત્વી સંગે ન કદાપિ મહાલો;
હરી ગયો રાવણ રામ રાણી, યયાં દશે મસ્તક ધૂળધાણી.

મોજ્યં મોજનશક્તિચરતિ શક્તિર્વરચ્છિયઃ ।
વિમલો દાનશક્તિચ નાલપસ્ય તપસઃ ફલમ્ ॥

(દોહરો.)

વિવિધ જાતનાં લોજનો, લોજન શક્તિ સાથ;
ઉત્તમ યુવતિઓ ઘરે. લોગશક્તિ સંગાથ.
દાનશક્તિની સાથ છે, લક્ષ્મી પાસ અપાર;
અલ્પ તપતણ્ણું ફળ ન એ, બાલો જગ મોહાર.

સંપૂર્ણ.

સ્વ જીવનશક્તિ (Vitality) નો વ્યર્થ વ્યય કરતાં અટકો.

“ કરકસર એ ખીજો ભાઈ છે ” ઉઠાઉ કાટકાવેડા ન કરવા વિગેરે શાણી શિખામણોનો અર્થ—શાસ્ત્રમાં જેમ ઉપયોગ કરીને લક્ષ્મીનો નાહક વ્યય થતો અટકાવવામાં આવે છે તેમ જેના વડે આપણે આત્મજ્ઞાન, આત્મશ્રદ્ધા અને આત્મરમણતા પ્રમુખ સહજ સ્વાભાવિક આત્મસમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી તેની રક્ષા તથા પુષ્ટિ કરી શકીએ અને અનેક અજ્ઞાન જીવોને ઉન્નમોર્ગે જતાં જે જે અનર્થ (દુઃખ) થાય છે તે સારી રીતે નિઃસ્વાર્થપણે સમજાવી, તેમને અસત્ય માર્ગ પાછા વાળી, સન્માર્ગે જોડી શકીએ તે જીવનશક્તિનું સંરક્ષણ કરવાની આપણ સૌથી અગત્યની ફરજ છે. જેમ અનુકૂળ જોરાક (ખાનપાનાદિક) વડે શરીર આરોગ્ય સચવાય છે અને પ્રતિકૂળ જોરાકથી શરીરનું આરોગ્ય બગડે છે, જેમ ન્યાનીતિ-પ્રમાણિકતાભર્યા વ્યાપાર-વ્યવસાય વડે લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ, રક્ષા અ વૃદ્ધિ થઈ શકે છે અને અન્યાય-અનીતિ-અપ્રમાણિક આચરણથી તેને વિનાશ જ થાય છે તેમ સદ્ભાવનાવાળા પવિત્ર વિચાર, ઉચ્ચાર અને આચાર વં આપણી જીવનશક્તિનું રક્ષણ અને પોષણ થવા પામે છે, અને તેવી જ રીતે વિરોધી ભાવનાયુક્ત ગદીન વિચાર, વાણી અને આચાર વડે તેનો નાશ પડે થાય છે એમ સમજી સુસ્ત જનોએ સદાય મૈત્રી, કરુણા, પ્રમોદ અને માધ્યસ્થ જેવી ઉત્તમ ભાવનાઓ વડે પોતાનાં અંતઃકરણને ભાવિત કરી રાખવું જોઈએ તથા પોતાનાં વિચાર, ઉચ્ચાર અને આચારને પણ જેમ જાને તેમ અધિક ઉત્તમ બનાવવા પ્રયત્ન ચાલુ રાખવો જોઈએ. જીવનશક્તિને ખીલવવાનો અને તેને સાર્થક બનાવવાનો એ જ જીવનનું મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય છે. જેમ જેમ જીવન

(વસંતતિલકા.) તેમ તેમ છુપાઈ-ઢંકાઈ-અવરાઈ

માછીતણા કર થકી છટક્યું જ ફોપ છે. જીવનશક્તિ એ સ્વાત્મ્યાં તો પડ્યું કમનસીબથી અન્ય જાણેવાની ધર્મ-કળા ગણગર ત્યાંથી છુટ્યું મછ અરે ગમથી ગળાણું; સચ્ચગ્જ્ઞાન-વિજ્ઞાનકળા, વાંકું વિધિ જવ પ્રયત્ન ન સિદ્ધ જાણુંને એવી સદ્ધર્મકળા પ્રાપ્ત

વન્ધનસ્યોઽપિ માતૃદ્વઃ સરસમરણસમઃ । એ ઉત્તમ કળા પ્રાપ્ત અપિ સ્વચ્છંદચારી શ્વા સ્વોદરેણાપિ દુઃશિથાર્થ રક્ષા કાળજીપૂર્વક

કરી, તેનો જેમ બને તેમ અધિક વિકાસ કરવા પ્રયત્ન સેવવો જોઈએ. સમ્યગ્ જ્ઞાનાદિક કળાવડે આત્મબળ વધતું જ જાય છે અને પુષ્ટિ પામેલાં આત્મબળ (પુરુષાર્થ) વડે ઉક્ત કળા અધિક ખીલતી જાય છે. એ રીતે અન્યોન્યાશ્રય વડે ઉત્તરોત્તર શુણ્ણી વૃદ્ધિ થયાજ કરે છે અને છેવટે તે અનંતતાને પામે છે, એટલે અનંત જ્ઞાન, અનંત દર્શન, અનંત ચારિત્ર (સ્થિરતા), અને અનંત વીર્યરૂપ બને છે. સત્ ચિદ્ આનંદ સ્વરૂપી આત્મા એ રીતે સાક્ષાત્ અનંત જ્ઞાન અને સુખને સ્વામી પોતે બને છે અને પોતાના અમૃતમય ઉપદેશ વડે અનેક લગ્નાત્માઓને પણ સનાથ કરે છે-કરી શકે છે. એ રીતે સ્વપરને ખરી સ્વાભાવિક સુખશાન્તિ પમાડવાની કળા કેળવવાની આપણને મળેલી અનુપમ અનુકૂળ તક બરાબર સાધી સાર્થક કરી લેવી કેટલી બધી જરૂરની છે તે હવે તમને સહેજે સમજી શકાશે. હીણા-નબળા-મલીન વિચારો, અણબળતા અસભ્ય રોષાદિકભર્યાં મલીન વચનો અને વગરવિચાર્યા સ્વપર પ્રાણુદાતક આચરણો વડે મુગ્ધ-અજ્ઞાન છુવો બાપડા પોતાને મળેલી અમૂલ્ય તકને કહો કે સ્વજીવનશક્તિને વ્યર્થ શુભાવી ઉડટા અધિક દુઃખી બને છે. માટે માલક પદાર્થોનું સેવન (મદ), વિપયાસક્તિ, કોપાદિક કષાય, આલસ્ય અને નિકયાદિકને દૂર તણ, સદ્ધર્મ કળા વડે આપણે સ્વજીવનશક્તિને ખીલવવી ઘટે છે જેથી અંતે અનંત સુખશાન્તિ પ્રસરે. ઇતિશમ્.

લે૦ મુનિ મહારાજ શ્રી કર્પૂરવિગયજી મહારાજ.

સંયમ એજ સુખ-શાન્તિની ખરી ચાવી છે.

કઈક લોખા લોકો સંયમના નામથીજ 'લડકે' છે. તેમને સંયમનો ખરો અર્થ સમજાયો હોતો નથી. અથવા સંયમનો મિથથી કઈક વખત બગલાકતેનો ફંલ જોઈ તેઓ તેથી ઉભગી ગયા હોય છે અથવા તો તેમનો તે 'તરફ' અભાવ પેદા થયેલ હોય છે. પરંતુ જો સંયમનો ખરો અર્થ-પરમાર્થ ઠીક સમજાય અને તેવાજ સાચા સંયમનું યથાર્થ રીતે પાલન કરાતું સાક્ષાત્ જોવાય તો તે સાચા સંયમ પ્રત્યે તેમજ સંયમવત વ્યક્તિ પ્રત્યે પ્રેમ પ્રગટ્યા વગર રહે નહીં. તેથીજ સંયમનો અર્થ-પરમાર્થ કહેવા પ્રયત્ન કરશું.

ઉક્ત સંયમમાં સં અને યમ બે પદ છે. સમ=સમ્યક્-સારી રીતે યમ=નિયમનું પાલન કરવું-હિંસા, અસત્ય, ચોરી, જારી પ્રમુખ પાપકાર્યોનો બને તેટલો પરિહાર (ત્યાગ) કરવો, મન તથા ઇન્દ્રિયોનો નિશ્ચલ કરવો (તેમને ઉન્માર્ગો

જવા ન દેવા-જતાં અટકાવવા), ક્રોધ-રોષ, માન-અહંકાર, માયા-કપટ અને લોભ (અથવા રાગ અને દ્વેષ) રૂપ ચંડાળોથી ચેતતા રહેવું (તેમનો સંગ ન કરવો), તથા મન, વચન અને કાયાને કળજમાં (અંકુશમાં) રાખવા પ્રયત્ન કરવો તેનું નામ સંયમ. શુદ્ધ પ્રેમ-દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા અને શીત-સંતોષાદિકતું સતત સેવન કરવાથી, ક્ષણિક અને અશુચિ ભરેલા જડ વસ્તુ સંગથી વિષયલોગની અસારતા સમજી અને તેની ઉપેક્ષા કરી આત્માના સહજ સ્વાભાવિક સત્ ચિદ્ આનંદ મેળવવા ખરા નિરુપૃહી જ્ઞાની ગુરૂની ખરા દીલથી સેવા-ઉપાસના કરવાથી, ક્ષમા-સમતા, મૃદુતા-નમ્રતા, ઝનુતા-સરલતા અને સંતોષાદિક સદ્ગુણો સારી રીતે આદરવાથી તથા વિચાર, વાણી અને આચારમાંની મલીનતા ટાળી શુદ્ધિ કરવાથી સંયમની પ્રાપ્તિ, રક્ષા અને અભ્યાસ બળથી વૃદ્ધિ થાય છે. જ્યેષ્ઠ સુખ-શાન્તિ પ્રાપ્ત કરવાની, તેને ટકાવી રાખવાની તેમજ તેની અભિવૃદ્ધિ કરવાની ખરી ચાવી છે અને તેથીજ તે દરેક લબ્ધ આત્માએ અવશ્ય આદરવા યોગ્ય છે.

પૂર્વોક્ત હિતકારક-સુખદાયક સંયમમાર્ગનો અનાદર કરી જીવ જો સ્વચ્છંદ-પણે હિંસા, અસત્ય, ચોરી, જારી પ્રમુખ પાપ માર્ગમાંજ રચ્યોપચ્યો રહે, મનગમતા શબ્દાદિક વિષયમાં રાગ-આસક્તિ અને અણુગમતા વિષયો પ્રત્યે દ્વેષ-અરૂચિ કરતો રહે, ક્રોધાદિક કષાય અગ્નિને ઠારવા-શાન્ત કરવાને બદલે તે પ્રબળ થાય તેવાં આચરણ કર્યા કરે અને મન, વચન તથા કાયાને કહો કે વિચાર, વાણી અને આચારને શુદ્ધ-પવિત્ર બનાવવાને બદલે મલીન બનાવવો રહે તો તે અસંયમવડે પરિણમે દુઃખ અને અવનતિમાં જ આવી પડે. સર્વે જીવનું હિતચિન્તન કરવું, દુઃખી જનનાં દુઃખ દૂર કરવા આપણાથી બનતું કરવું, સુખી કે સદ્ગુણીને દેખી કે સાંભળીને રાજી ખુશી થવું અને પાપી પ્રાણી ઉપર પણ દ્વેષ નહીં કરતાં બની શકે તો તેને સુધારવા (નિષ્પાપી બનાવવા) પ્રયત્ન કરવો એ આપણી પવિત્ર દુરજ સમજાવી લેખ્યો. તેને બદલે અન્યનું અનિષ્ટ-અહિત ચિન્તયીએ, દુઃખીની ઉપેક્ષા કરીએ અથવા તો તેના તરફ દ્વેષ-અરૂચિ-એદ-તિરસ્કાર ગતાવી દુઃખમાં ઉમેરો જ કરીએ, સુખી કે સદ્ગુણીની ઇર્ષ્યા-અદેખાઈ-અવજાન કરીએ અને પાપી નીચ નિન્ધા કામ કરનાર સાથે પ્રીતિ બાંધી પાપાચરણને પુષ્ટિ આપીએ એ બધાં અસંયમવડે સુખ-શાન્તિ પામી ન જ શકીએ, એ સ્પષ્ટ સમજ સંયમ સેવવો.

સેવ મુનિ મહારાજ શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ.

સત્સંગ કરવાથી થતા અનેક ઉત્તમ લાભ.

સંત-સુસાધુ જનોની સંગતિ કદપવેલીની ચેરે કયા કયા શુભ-લાભની પ્રાપ્તિ નથી કરાવતી ? કદપવેલી કેવળ ઔદ્ધિક-આ લોક સંગમાંથી સુખલાભની પ્રાપ્તિ કરાવે છે, ત્યારે સંતસેવા-ભક્તિરૂપ અપૂર્વ કદપવેલી અલૌકિક અગણિત સુખ સંપદાની પ્રાપ્તિ અને વૃદ્ધિ માટે થાય છે. તે કઈક કાળના પુરાણા પાપ સમૂહનો નાશ કરે છે, જેથી આત્માની કઈક પ્રકારની મલીન વાસનાઓ વિલય પામે છે અને શુભ વાસનાઓ જાગૃત થાય છે; સુકૃત્યની વૃદ્ધિ કરે છે-કદ્યાણુ પરંપરાનો જન્માવ કરે છે; જેથી જીવને સર્વત્ર સુખશાન્તિનો જ અનુભવ થાય છે; સુખુદ્ધિ જગાડે છે અને કુખુદ્ધિ ટાળે છે, જેથી જડતા (જમ-વિજમમાદિક) દૂર થતાં ગમે તેવા પ્રસંગમાં લગારે મુંઝાયા વગર સત્ય દિશાનું શીઘ્ર ભાન થાય છે અને તેમાં અરખલિત પ્રયાણ થઈ શકે છે; વળી તે નવી નવી રૂડી વિજ્ઞાન-કલા પ્રગટાવે છે, જેથી કોઈ પણ સ્થળે પરાભવ નહીં પામતાં સર્વત્ર જયલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે; અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ અંધકાર દૂર કરી જ્ઞાન-પ્રકાશ પ્રસારે છે, જેથી સ્વાત્મગત અનતવીર્ય-શક્તિનું યથાર્થ ભાન-શ્રદ્ધા પ્રગટ થતાં, સ્વવીર્યશક્તિનો ઉપયોગ ઉત્તમ પ્રકારના સંયમ-યોગનું યથાર્થ પાલન કરવા વડે અનતી આત્મશુદ્ધિ સંપાદન અર્થે કરી લેવામાં આવે છે. આ રીતે સંત-સુસાધુ જનોની સેવા-ભક્તિ-ઉપાસના અકૃત્રિમ (સાચા-સ્વાભાવિક) સુખના અર્થી સુમુહુ જનોને છેવટે અક્ષય અનંત અવિનાશી સુખ-શાન્તિ આપવા સમર્થ બને છે.

હતિશમ્.

લે—મુનિમહારાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

દ્રવ્ય-ભાવ તીર્થસેવાનું અનુપમ ફળ.

શત્રુજય, શિરનાર, અર્જુદાયણ, અષ્ટાપદ અને સમેતશિખરાદિક સ્થાવર તીર્થો લેખાય છે, ત્યારે ક્ષમા-દયાદિક અનેક ગુણોથી અલંકૃત યથેલા ઉત્તમ ગણધરાદિક સાધુ સાધ્વી આવક શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ જંગમ તીર્થરૂપ કહેવાય છે. ઉક્ત ઉભય તીર્થને સ્થાપનારા (પ્રવર્તાવનારા) અસાધારણ શુભ-શક્તિને ધારણ કરનારા તીર્થકરેા હોય છે. ઉક્ત ઉભય તીર્થનું તેમજ તીર્થકર ભગવાનનું યથાર્થભાવે સેવન કરનારા ભવ્ય જનો અનુક્રમે ઉત્તમ પ્રકારના જ્ઞાન વૈરાગ્ય (સંયમ-યોગ) ને પામી સહજમાં આ ભવસાગરને તરી બંધ છે.

તીર્થભૂમિમાં ઉત્તમ પ્રકારનું વાતાવરણ બંધાયલું રહે છે, તેના સંગથી મલીનતા દૂર થાય છે અને અંતઃકરણ પવિત્ર બને છે. અધોર પાપ કરનારા પણ

પવિત્ર તીર્થસેવનથી સકળ પાપથી મુક્ત થઈ અંતે પરમાનંદ પદ પામી શકે છે. શ્રી શત્રુઞ્જય તીર્થની સેવાથી કુંડુ રાજા જેવા (પાપી-નિર્દયી) જીવો પણ તરી ગયા છે. તીર્થસેવાથી મહીપાલ કુમારની પેરે દ્રવ્યભાવ રોગથી મુક્ત થઈ શકાય છે.

“શ્રી તીર્થરાજની યાત્રા કરનારા યાત્રિક જનોની રક્ષનાસ્પર્શથી પવિત્ર થવાય છે, તીર્થઅટન કરવાથી ભવજમણ કરવું પડતું નથી. તીર્થભૂમિમાં ઉઠાર દીલથી દાન દેવાથી લક્ષ્મી સ્થિર થાય છે અને જિનેશ્વર દેવની પૂજા-અર્ચા કરવાથી પોતે પૂજનિક થાય છે.”

‘અન્ય સ્થાને કરેલાં પાપ તીર્થસ્થાને (તપ જપ વ્રત નિયમ કરવાથી) છુટી શકે છે, પરંતુ તીર્થસ્થાને (સ્વેચ્છાચારથી) કરેલાં પાપ વળકેપ થાય છે’ એમ સમજી સર્વ આશાતના તજી વિધિપૂર્વક તીર્થસેવા કરવી ઘટે છે. ઇતિશમ.

લે—મુનિમહારાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

મિથ્યાત્વના ચાર ભેદ.

૧ પ્રવર્તન મિથ્યાત્વ—લૌકિક તેમજ લોકોત્તર મિથ્યાત્વ સંજોગથી કરણી ક્ષે-રાગ દ્વેષાદિકથી અભિભૂત (વ્યાપ્ત) લૌકિક દેવ શુરની સેવા કરે તે લૌકિક તેમજ વીતરાગ દેવ શુર ધર્મની તુચ્છ આશંસા રાખીને સેવન કરે તે લોકોત્તર મિથ્યાત્વ તજવા યોગ્ય છે. વ્યવહાર સમક્રિતના સેવનથી તે મુજો તજી શકાય છે.

૨ પ્રરૂપણા મિથ્યાત્વ—સત્યથી વિપરીત અસત્ય માર્ગ અન્ય મુગ્ધ જનોને સમજાવી તેમને ઉન્માર્ગે દોરવી જવા રૂપ પ્રરૂપણા મિથ્યાત્વ પણ વ્યવહાર સમક્રિતની પ્રાપ્તિ યતાં દૂર થઈ શકે છે—દૂર થાય છે.

૩ પરિણામ મિથ્યાત્વ—સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી વીતરાગકથિત તત્ત્વ વચ્ચે નોને યથાર્થ નહીં માનવા રૂપ મિથ્યાત્વ-વિપરિત શુદ્ધિ (વાસના) અવશ્ય તજવા યોગ્ય છે. વીતરાગ કથિત તત્ત્વને યથાર્થ જાણી તેના ઉપર દ્રઢ પ્રતીતિ (આસ્થા) રાખવાથી તે દૂર થઈ શકે છે. સદ્દિવેક રૂપ રત્નદીપક હૃદયમંદિરમાં પ્રગટવાથી અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકાર સહેજે નાશી જાય છે.

૪ પ્રદેશ મિથ્યાત્વ—અનંતાનુગંધી કષાયાદિક મોહનીય કર્મની સાત પ્રકૃતિ સત્તામાં રહેલી હોય તે પ્રદેશ મિથ્યાત્વ તો ક્ષાયક સમક્રિત આત્મામાં પ્રગટ થયાથી દૂર થઈ શકે છે. મિથ્યાત્વ રૂપી ગદાગદ્ય, મહા વિષ, મહાવ્યાધિ અને મહા આપદા દૂર કરવા સિદ્ધ ઔષધી રૂપ સમ્યક્ત્વ (સમક્રિત) સંજીવની સદ્ગુરૂ પાસેથી પ્રાપ્ત કરી કૃતાર્થ થવું.

લે—મુનિમહારાજશ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજ.

સદ્ગુરુ—સત્સંગમહિમા

૧ સદ્ગુરુની કૃપાથી જડ જેવો શિષ્ય જ્ઞાની-પંડીત બનીને પોતે કદ્યાણુ-ભાગીધાય છે અને અન્યને પણ સદ્ભાગી કરે છે.

૨ મલયની સુવાસથી અન્ય રૂખડાં (વૃક્ષો) પણ ચંદન રૂપ બની જાય છે તેમ શુદ્ધચારિત્રસંપન્ન સદ્ગુરુના સંગથી મલીન વાસનાવાળા છવો પણ સુધરી સુવાસિત થાય છે.

૩ પારસમણિના સંગથી જેમ હોહ સુવર્ણ થઈ જાય છે તેમ સંત-મહાત્માના સમાગમથી (તેમના પ્રસાદથી) જીવનું કદ્યાણુ થઈ જાય છે.

૪ વેધક રસના સ્પર્શથી જેમ તાંબુ સુવર્ણ રૂપ થાય છે તેમ સંત-સુસાધુ જનની સેવા-ભક્તિથી ભકતોનું કદ્યાણુ થાય છે.

૫ મેરૂ (સુવર્ણગિરિ) ઉપર ઉગેલું તૃણ પણ સુવર્ણતાને પામે છે તેમ સત્સંગના પ્રભાવથી જીવનું સદ્ભાગ્ય જાગે છે.

૬ ગમે તેવાં મલીન (મેલાં) પાણી પણ ગંગા નદીમાં ભળવાથી ગંગાજળ તરીકે મનાય છે-સેવાય છે તેમ સત્સંગના પ્રભાવથી ગમે તેવા હીનાચારી પણ સુધરી સદાચારી બને છે.

૭ જળગિંદુ સમુદ્રમાં ભળવાથી જેમ અક્ષય થાય છે તેમ સંતચરણમાં આત્માર્પણ કરવાથી તદ્દુપ થવાય છે.

૮ જેમ ભમરીના ચરકાથી એળ શીટીને ભમરી રૂપ બની જાય છે તેમ સંત પ્રત્યેના નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી સંતરૂપ થવાય છે.

૯ સ્વાતિનું જળ છીપલીના સંગથી સાચા મોતી રૂપ થાય છે તેમ સંત પ્રત્યે સાચા હૃદયની પ્રીતિ-ભક્તિથી જડતા દૂર થઈ જાય છે અને આત્મા સદ્ગુણમય અમર બની જાય છે.

૧૦ જેમ જાંબુલી મંત્રથી વિષધરાદિકનું વિષ ઉતરી જાય છે તેમ સંત-સાધુ જનોની ધર્મ-આશિષવડે દારિદ્ર-હુબ્બ દૂર થઈ જાય છે અને નવજનન પ્રગટે છે.

૧૧ સંત-મહાત્મા ધર્મ-દેવ હોઈ સદાય સેવા યોગ્ય છે.

લે-મુનિમહારાજ શ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ.

ઉદ્યોગપરાયાણતા.

વિકૃત્તવાસ મૂળચંદ્ર શાહ બી. એ.

ઉદ્યોગિનં પુરુષસિદ્ધમૃપૈતિ લક્ષ્મીઃ દેવેનં દેયમિતિ કાપુરુવા વદન્તિ ।

દૈવં નિહત્ય કુરુ પૌરુષમાત્મશક્તયા યત્નેકૃતે યદિનસિધ્યતિ કોઽય દોષઃ ॥

આ જીવન એક વિચિત્ર અને ગહન વસ્તુ છે. એને સંપૂર્ણતઃ જાણવાનું અથવા સમજવાનું કાર્ય અત્યંત કઠિન છે. જીવનમાં ક્યી ક્યી વસ્તુઓ ઉચિત છે, ક્યી વસ્તુઓ અનુચિત છે, એનો શું આદિ છે અને શું અંત છે વિગેરે મહત્વના પ્રશ્નોનું નિરાકરણ મહાન્ પુરંધર જ્ઞાની પુરૂષો પણ એક રૂપથી કરી શક્યા નથી. અનેક વિદ્વાન્ પુરૂષો બ્રમણમાં પડીને નાસ્તિક બની ગયા છે. જો કે અનેક વિદ્વાન્ પુરૂષોએ ઉક્ત વિષયોનો વિચારપૂર્વક અભ્યાસ કરવામાં વર્ષોનાં વર્ષો વ્યતીત કર્યા છે તથાપિ ઘણી જાગતો એવી હોય છે કે જેનો પત્તો પણ લાગતો નથી. સત્યનું શોધન કરવામાં લોકો અત્યંત પરિશ્રમ વેઠે છે, પરંતુ એ શોધનું છેવટ એટલુંજ આવે છે કે વસ્તુતઃ શું હકીકત છે તેનું ખરું સ્વરૂપ સમજવામાં આવી શકતું નથી.

કોઈ કોઈ વખત મનુષ્યને એટલી ગંધી નિરાશા ઉપજે છે કે તે ચારે તરફ અંધકાર જ લુગે છે. કોઈ વખત સંદેહનું વાદળું એટલું જાણું છતાં રહે છે કે તેને પદાર્થોનાં સ્વરૂપમાં પણ વિશ્વાસ નથી રહેતો અને તેના મનમાં નાના પ્રચરની પ્રશ્નપરંપરા ઉઠવા લાગે છે. તે કહેવા લાગે છે કે “આ અઘણી માયાજાળ છે. કોઈ જીવાત્મા નથી વા કોઈ પરમાત્મા નથી. સ્વર્ગ નથી તૈમજ નરક નથી. લોક પરકોઈ આદિ શબ્દમાંત છે. દયા અને ન્યાય જેવી વસ્તુ વાસ્તવિક રીતે છે જ નહિ આખો સંસાર માયાથી પૂર્ણ છે. કોઈ સુખી છે, તો કોઈ દુઃખી છે; કોઈ રાજા છે, તો કોઈ રંક છે. કોઈ જીવું જોડે છે, ચોરી કરે છે છતાં સુખી જીવન ગાળતા માનુષ પડે છે. કોઈ સત્યવાદી છે, નીતિમય જીવન ગુન્નરે છે છતાં દુઃખપીડિત દયા અનુભવે છે” અત્યુરૂપે યૌવનકાળમાં જ કાળના કાળીયા બની જાય છે અને દુર્ગંને દીર્ઘાયુષ્ય જોગવના જોવામાં આવે છે. આમ હોવાથી સંસારમાં રહીને કંઈ કાર્ય કરવું વ્યર્થ છે.”

ખરેખરી રીતે જોતાં આ સર્વ એવી જાગતો છે કે જેનો તાત્કાલિક ઉત્તર આપવો કઠિન છે. સંસારમાં જોટલા મનમતાંનરો છે તે સર્વ આ પ્રશ્નોના મિત મિત પ્રકારના ઉત્તરો આપે છે અને એ દારણી જ અનેકાનેક મતમતાંતરો ઉત્પન્ન થયા છે જે જે તત્ત્વવેત્તાઓએ એ સર્વ પ્રશ્નોપર વિચારો કર્યા છે તે સદુએ પૃથક્ પૃથક્ રૂ.

પથી એના ઉત્તર આપ્યા છે અને પોતાના ઉત્તરને યથાસંભવ યુક્તિઓથી સિદ્ધ કર્યા છે. હવે આ સ્થળે આપણું કાર્ય સ્ત્રોતોના સિદ્ધાંતો ઉપર વિચાર કરવાનું છે. જે જે જાળતોનો આપણો અંતરાત્મા સીકાર કરે અને જે આપણને યુક્તિપુરઃસર જણાય તે સઘળી જાળતો પર વિશ્વાસ રાખી આપણે જીવનનાં કાર્યક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ. જીવન નિઃસાર વસ્તુ નથી. મહા મુશીબને માનવજીવનની પ્રાપ્તિ પામ્ય છે. તેથી આપણું અમૂલ્ય માનવજીવન નિરાશામાં ગુમાવી દેવું જોઈએ નહિ. આપણે હમેશાં યથાશક્તિ ઉદ્યોગ કરતા રહેવું એ આપણું પ્રથમ કર્તવ્ય છે. પ્રત્યેક મનુષ્યે આવો નિશ્ચયાત્મક સંકલ્પ કરી લેવો જોઈએ કે—‘હું ઉત્તમ કાર્યોની ખાતર યથાશક્તિ નિરંતર ઉદ્યોગ કરીશ અને મારા પોતાના હૃદયના પ્રકાશને હમેશાં વગારતો રહીશ. કદાચ મને સ્વીકૃત કાર્યમાં નિષ્ફળતા મળે તો પણ હું મારા કર્તવ્ય કર્મથી લેશમાત્ર ચ્યુત થઈશ નહિ અને અક્ષીકૃત સુકૃતિનઃ પરિપાલયન્તિ॥’ મે સૂક્તને યથાર્થ રીતે અનુસરીશ. કદાપિ મારા માર્ગમાં ભય, દુઃખ અને શોકના પ્રસંગો ઉપસ્થિત થાય તો પણ હું અધીરો બની જરા પણ ગમરાઈ જઈશ નહિ.’ તે મનુષ્યો આપત્તિના કઠિન પ્રસંગોની સામે થઈને યથાશક્તિ હમેશાં પોતાનું કાર્ય કર્યે જાય છે, ભૂત લવિષ્યની ચિંતા કરતા નથી, કાર્યોના સારા વા નરસા પરિણામને લઈને પોતાના માર્ગથી વિચલિત થતા નથી તે જ મનુષ્યોને શાંતિદેહીનો સંપૂર્ણ સાક્ષાત્કાર થાય છે. અર્થાત્ તેઓ જ પૂર્ણરૂપથી શાંતિ અનુભવી શકે છે. આવા મનુષ્યો તો ચિત્તમાં શાંતિ રાખી એમજ વિચાર કરે છે કે—‘હું મારી પોતાની શક્તિ અનુસાર કાર્ય કરું છું; પછી પરિણામ જે આવવું હોય તે આવે.

‘મારે યથાશક્તિ પ્રયત્ન સદા કરવો જોઈએ’ એ સંકલ્પને પોતાનાં જીવનનો આધાર બનાવીને એના ઉપર મનુષ્ય પોતાના મત યા દર્શનનો પ્રમંથ રચે છે. ફક્ત એટલીજ જરૂર છે કે આ જીવનને વાસ્તે જે જે સામગ્રી એકત્રિત કરી મેળવે તેમાં પોતાની શક્તિ અને અનુભવને સંપૂર્ણતઃ લગાવી દેવા જોઈએ. આમ રવું એ કોઈ મતથી પ્રતિકૂળ નથી, તેમજ કોઈ ધર્મમાં બાધક ગણાતું નથી; પરંતુ જે સમયે જીવનસંઘામમાં કઠિનતાઓ ઉપસ્થિત થાય છે તે સમય અત્યંત પરોઘી તેમજ લાલદાયી ગણાય છે.

અત્ર એક વાત ખાસ લક્ષમાં રાખવા લાયક છે. તે એ છે કે કેવળ વિચારથી કામ ચાલી શકતું નથી. જ્યાં સુધી વિચારોને કાર્યરૂપ આપવામાં આવતું થી ત્યાં સુધી એકલા વિચારો નિર્વર્તક છે જ્યાં સુધી મનુષ્ય અમુક નિયમને પોતાનો બનાવી લેતો નથી અથવા પ્રતિદિન વ્યવહારમાં યોજતો નથી ત્યાં સુધી ઉક્ત નિયમ ઉપયોગી થઈ શકતો નથી. જ્યાંસુધી વિચારરૂપી બીજમાંથી કાર્યરૂપી ફળકુક્તની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં પુરી વિચાર વ્યર્થ છે. આ એક સર્વતા અનુમાની વાત છે કે જે આપણે બેઠાં બેઠાં વિચારો કર્યા કરીએ કે શસ્ત્રનો ઉપયોગ આમ કરવો જો.

ઇએ અને તેમ કરવો જોઇએ, પરંતુ શસ્ત્રને હાથમાં કદિ પણ ન લઇએ, તો રણસંગ્રામમાં કદાપિ સફળતા મળી શકતી નથી.

જે મનુષ્ય શુદ્ધ હૃદયથી પ્રત્યેક કાર્ય યથાશક્તિ ઉદ્યોગપૂર્વક કરવાની ઇચ્છા રાખે છે તેનાં જીવનમાં આ વાત પ્રતિપલ પ્રકટ થયા કરે છે. તુચ્છમાં તુચ્છ કાર્યમાં પણ પૂર્ણ ઉદ્યોગની આવશ્યકતા છે. સહુ કોઈ જાણે છે કે સૂર્ય કેવળ મોટી વસ્તુઓ પર પ્રકાશિતો નથી; પરંતુ જમીન ઉપર પડેલી નજીવી વસ્તુઓ ઉપર તેમજ મોટા પર્વતોના શિખરો ઉપર સરખી રીતે તેનો તેજસ્વી પ્રકાશ પડે છે. જે રાસાયણિક શુષ્ક સમુદ્રનાં સંપૂર્ણ પાણીમાં રહેલો છે તે પાણીનાં એક ણિંદ્રુમાં પણ રહેલો છે. એ સુજળ કાર્ય કરતી વખતે આપણે એમ વિચાર ન કરવો જોઈએ કે આ કામ નજીવું છે, તેથી તેમાં વધારે ધ્યાન આપવાની જરૂરીયાત નથી. ન્હાનાં મોટાં સર્વ કાર્યો યથાશક્તિ ઉત્તમ રીતિથી કરવાં જોઈએ. કોઈ પણ કાર્ય ગમે તેટલું ન્હાનું હોય તો પણ તે હમેશાં ઉત્તમ રીતે કરવું જોઈએ. કદાચ કોઈ કાર્ય હલકું હોય તો - પણ આપણું હૃદય તેમાં પુરેપુરું લગાવીને તેને ઉચ્ચ કોટિનું ગનાવવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

નજીવી વાતો તરફ બેદરકારીથી દુર્લક્ષ રહેવું તે કદી પણ યોગ્ય નથી. ન્હાનાં ન્હાનાં કાર્યો તરફ આપણે બેદરકાર રહેશું તો મોટાં મોટાં કાર્યોમાં કદિ સફળતા મળી શકશે નહિ. મોટાં કાર્યો સારી રીતે કરવા માટે એ જરૂરનું છે કે આપણે ન્હાનાં કાર્યો સારી રીતે કરવા જોઈએ. કોઈ પણ કાર્ય જેવું થવું જોઈએ તેવું જ્યાં સુધી હાય નહિ ત્યાં સુધી મનુષ્યે સંતુષ્ટ થવું જોઈએ નહિ. અત્ર એટલું સ્મરણમાં રાખવાનું છે કે જે કાર્ય કરવા યોગ્ય હોય છે તે અવશ્યમેવ સાફ કરવાને યોગ્ય હોય છે.

જે મનુષ્ય હમેશાં યથાશક્તિ ઉત્તમ રીતિથી કાર્ય કરવામાં ઉદ્યોગપરાયણ રહે છે તે તીક્ષ્ણબુદ્ધિ અને ચાલાક ગંને છે. નજીવી વાતોમાં પણ તે પોતે ધ્યાન રાખતા શીખે છે. જગતના લોકો પોતાનું કાર્ય જોઈને શું કહેશે તેની તે દરકાર રાખતો નથી; પરંતુ તે તો એકજ વાત ધ્યાનમાં રાખે છે કે જે કાર્ય હું કરું છું તે પોતાને કરવા યોગ્ય છે કે નહિ. બીજા લોકો પોતાનાં કાર્ય વિષે કેવા વિચારો બાંધે છે તેની સંજવણમાં જે મનુષ્ય પડે છે તે કંઈ પણ કરી શકતો નથી અને તેને કદિ શાંતિ પણ મળી શકતી નથી. સામાન્ય જનસ્વભાવ જ એવો છે કે આપણે સારામાં સાફ કાર્ય કરશું તો પણ લોકો તેમાં કાંઈને કાંઈ દોષ યોધી કાઢના મથવાના. કાર્યનાં પ્રમાણમાં બીજા લોકોનો વિરોધ હોય છે જ. જો આપણે આ વિરોધનાં

કારણથી કાર્ય કરવાનું તથા દંઈએ તો કંઈ પણ કાર્ય થઈ શકતું નથી. આથી જ મનુષ્યે એટલું જ કરવું ઉચિત છે કે પોતાનું કાર્ય સાફ, ઉપયોગી અને યોગ્ય છે કે નહિ એટલેજ તેણે વિચાર કરવો જોઈએ. આપણા અંતરાત્મા સાક્ષી પુરે કે અમુક કાર્ય સાફ છે, કરવા યોગ્ય છે, તો પછી જગત્તા વિરોધની લેશ પણ પરવા કરવાની જરૂર નથી. નિઃશંક બનીને આપણે આપણું કાર્યમાં તત્પર બનવું જોઈએ.

નહાની નહાની વાતોમાં ધ્યાન રાખવાથી જ મનુષ્ય મોટી વાતોમાં સાવધાન રહેતા રીખી શકે છે. જે મનુષ્યની હુમેશની વાતચીતમાં બેદરકારી બેવામાં આવે છે, જે જરા વાત કરવામાં પણ અચકાચ છે અને ભૂલો કરે છે તે મનુષ્યમાં વકતૃત્વ ખીલે એવી કદાપિ આશા રાખી શકાતી નથી. જે મનુષ્ય પ્રત્યેક વાતમાં ઉત્તમતા દર્શાવે છે તેજ મનુષ્ય પોતાનું જીવન ઉત્તમ રીતિથી વહન કરી શકે છે. કોઈ માણસના વિષે એમ કહેવામાં આવે કે તે પોતાનું કાર્ય ઉત્તમ રીતિથી કરે છે તો તેનો અર્થ એમ છે કે તે પોતાની ચિત્તવૃત્તિઓને કાર્યમાં ઘણી સારી રીતે પરોવી શક્યો છે અને પોતાનાં જીવનને ઉપયોગી બનાવી શક્યો છે. આવા મનુષ્યમાં કૃત્રિમતાનો લેશ પણ આભાસ હોતો નથી. માનસિક અને શારીરિક શક્તિઓનો સહુપયોગ એજ શિશુણનો વાસ્તવિક હેતુ છે. ઉક્ત મનુષ્યમાં એ બન્ને શક્તિઓ પોતાનાં કાર્યો સારી રીતે બળવતી હોય છે. આવો માણસ કોઈ પણ વાત બહુવા માત્રથી સંતોષ માનતો નથી, પરંતુ જો તે સારી હોય છે તો તે તેનું તત્કાળ શુદ્ધ કરી લે છે.

કેટલાક મનુષ્યો દૈવપર અનુચિત વિશ્વાસ રાખીને પોતાની જાતને તુચ્છ અને અયોગ્ય બનાવી શુકે છે. તેઓ એમ સમજે છે કે અમુક મનુષ્ય સુખી છે અથવા તો આનંદમાં છે તેનું કારણ એ છે કે તેનું લાગ્ય સાફ છે. તે પોતે ઉદ્યોગ કરતો નથી; પરંતુ એમ જ સમજે છે કે મારું લાગ્ય જ ખરાબ હોયું જોઈએ કે જેથી મને મારાં કાર્યમાં સાફલ્ય મળ્યું નહિ. તે પોતાનાં જીવનની લગામ કેવળ લાગ્ય ઉપર જ છોડી દે છે. તેને એમ ખબર નથી હોતી અથવા તે વિચાર પણ નથી કરતો કે ખીજની સફલતાનું કારણ તેનું લાગ્ય નહિ, પરંતુ તેની દૃઢતા, વીરતા, એકાગ્રતા અને કાર્ય તત્પરતા છે. વળી તે મસ્તદશામાં પડ્યો રહી સમયનો પણ કંઈ વિચાર કરતો નથી. તે તો એવા વિચારોમાં મગ્ન રહે છે કે ‘જે લાગ્યમાં લખ્યું હશે તે ઘરે બેઠા મળી રહેશે. ખાતાબમાંથી નીકળીને લક્ષ્મી સ્વયં આવી આવશે.’ આવા મનુષ્યોને સંસારમાં કદિ પણ સફલતા મળી શકતી નથી. તેઓ દિવસાનુદિવસ આળસુ, નિર્ધન અને સાહસહીન બનતા જાય છે, અને ધીમે ધીમે ખીજ લોકોની ઇર્ષ્યા કરવા અને તેઓની સાથે દ્રેષથી વર્તવા લાગે છે. આવા મનુષ્યો સંસાર અને

માર્ગ કદિ પણ બંધ થતો નથી. જો મનુષ્ય આ વાત સારી રીતે સમજીને ગૃહણ કરે, તેના પર વિશ્વાસ રાખે અને તેને પોતાનાં જીવનનો ઉદ્દેશ બનાવી લે તો પછી મનુષ્યની ઉન્નતિની કશી સીમા રહેતી નથી. મનુષ્યનું તે એજ કર્તવ્ય છે કે તેણે સર્વદા યથાશક્તિ ઉદ્યોગ કરતાં રહેવું, ચિત્તમાં અશાંતિ જરાપણ આવવા દેવી નહિ અને પોતાના ઉદ્યોગનું શું પરિણામ આવશે તેની લેશ પણ પરવા કરવી નહિ.

આત્મનિર્ગળતાનું એક બીજું પણ કારણ છે. તે એ છે કે પ્રાપ્તિ કરીને મનુષ્ય એમ સંકલ્પ કરે છે કે અમુક કાર્ય જો અમુક પ્રકારે કર્યું હોત તો અમુક પરિણામ આવત. આવા સંકલ્પ વિકલ્પ કરવામાં સંભવ અને શક્તિનો વ્યર્થ ઉપયોગ થાય છે. જે બનવાનું હતું તે બન્યું. એને માટે શોચ કરવો ફાકટ છે. પરંતુ જે બનવાનું છે તેના પર તો વિચાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્ય ભૂતકાળની ગાળતોને માટે 'શોચ કર્યા' કરે છે તે ભવિષ્યનાં કાર્યો પણ બગાડી મુકે છે; તેથી તેને કોઈ પણ કાર્યમાં સફલતા મળી શકતી નથી. જ્યારે મનુષ્ય જીવનસંગ્રામમાં લડતા લડતા યાદી જાય છે ત્યારે પ્રકૃતિદેવી તેને પ્રેમથી એમ કહેતી માલુમ પડે છે કે “પ્રિય પુત્ર ! અત્યારે જે કાંઈ કાર્ય તમે હાથમાં લીધું છે તે ઉત્તમ રીતિથી કરો, એમાં જ તમારી સઘળી બુદ્ધિ અને શક્તિ પૂર્ણ રૂપથી લગાવી દો કે જેથી કરીને ભવિષ્યને માટે તમે સારી તૈયારી કરી શકો અને તમે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી શકો. તમારી ખાસે જે કાંઈ જ્ઞાન અને બુદ્ધિનો ખજાનો હોય તે સર્વ તમે સ્વીકારેલ કાર્ય કરવામાં લગાવી દો” જ્યારે તમે આમ કરશો ત્યારે તમને કહેવામાં આવશે કે તમે યથાશક્તિ સાડું કર્યું છે. ‘ગતં ન શોચયેત્’ એ સૂત્ર મનનપૂર્વક હમેશાં લક્ષમાં રાખો. ભૂતકાળ તરફ નજર ન કરો; કેમકે થઈ ગયેલી ગાળતો માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો વ્યર્થ છે. જે વાત બની ગઈ તે કોટિ પ્રયત્નો કરવા છતાં અણબની થવાની નથી. એમાં કાંઈ પણ પરિવર્તન થઈ શકતું નથી, તેથીજ તેને માટે પશ્ચાત્તાપ અને શોક કરી હૃદય ગાળવું નિર્વર્થક છે. બની ગયેલી ગાળતો ઉપરથી વર્તમાન અને ભવિષ્યને માટે ધડો લેવો જોઈએ. એવી રીતે કાર્ય કરવું જોઈએ કે જે ભૂલો પહેલાં થઈ ગઈ હોય તે ફરીથી ન થવા પામે. આનું પરિણામ એ આવશે કે તમારો અનુભવ દિનપ્રતિદિન વધતો જશે, જ્ઞાન પણ વૃદ્ધિ પામતું જશે અને આ જીવનવિજયનું સાધ્યબિંદુ પ્રાપ્ત કરવા તમે અવશ્ય ભાગ્યશાળી બનશો.

સાદરી-મારવાડ શહેરમાં મળેલી બારમી શ્રી જૈન સ્વતાંબર કોન્ફરન્સ.

સંવત ૧૯૭૬ ના પોશ શુદ્ધ ૨-૩-૪ છુલ્લ-શુદ્ધ-શુક્રવાર તા. ૨૬-૨૫-૨૬
ડીસેમ્બર સને ૧૯૧૬

પ્રથમ દિવસ.

ગૌડવાડ-મારવાડના પ્રસિદ્ધ ગામ સાદરીમાં આ વખતે મળેલી જૈન કોન્ફરન્સ વિજયવતી થઈ છે. મારવાડ ભૂમિમાં મળેલી આ કોન્ફરન્સથી મારવાડી અને પંતળી જૈન બંધુઓમાં સામાજિક-ધાર્મિક બાંધવિ બંધન થઈ છે જૈન સમાજના જીવન-વિકાસની શક્તિનું સ્વરૂપ કેટલેક અંશે તેમાં થયેલ કાર્યોથી પ્રગટ થઈ આવ્યું છે.

કોન્ફરન્સની બેઠક શ્રીરાણકપુરજી તીર્થંધારા કરવા જતાં રસ્તા ઉપરની જૈન ધર્મશાળામાં ઉભા કરેલા ખેત્રાણકારક સુચોલિત મંડપમાં કરવામાં આવી હતી. આ વખતે ખુરશીની બેઠકને બદલે જાજમ ઉપરની બેઠક કરેલી હોવાથી અને તે ચિત્તાકર્ષક બનાવેલી હોવાથી પ્રાચીન કાળની સલાઓ-સંમેલનોની યાદ તાજ થતી હતી.

આ સંમેલનમાં ચતુર્વિધ શ્રી સંઘની હાજરી હતી.

કોન્ફરન્સ અહીં મળવાનું કારણ.

ગયા વરસમાં અત્રે શ્રી આત્મારામજીના શિષ્ય શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી વલ્લભ-વિજયજી મહારાજ અત્રે ૧૦ ઠાણા સારથે પધાર્યા હતા જે વખતે સાદરીના જૈનોએ તેમને મોટું સામૈયું કરી પધરામણી કરી હતી. તેમનાં આગમનથી કેળવણીનાં ફંડમાં તેઓશ્રીના પ્રયાસથી જ રૂપિયા સવા લાખની મોટી રકમ એકઠી થઈ હતી. વળી અત્રેથી ચાર ગાઉ ઉપર આવેલા બાલી ગામમાં પણ તેમના પ્રયાસથી રૂપિયા પોણા લાખની, સાત ગાઉ ઉપર આવેલા દાહોરા ગામમાં રૂપીઆ બાવીશ હજારની રકમ, લોહારા ગામમાં આઠ હજારની રકમ, કોટ ગામમાં રૂપીઆ પાંચ હજારની રકમ અને બીજા ગામોમાં મળી કેળવણી ફંડમાં રૂપીઆ અઠી લાખની મોટી રકમ એકઠી થઈ છે અને હજુ પણ એકાદ લાખ રૂપીઆની રકમ એકઠી થવાની વડી છે. તેઓશ્રીના ઉપદેશથી અત્રેના જૈનોએ બારમી શ્રી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સનું અધિવેશન કરવા વિચાર કર્યો હતો અને લગભગ બે મહીના પરજ તે માટેનો પાકો વિચાર થવા છતાં અત્રેના રહીશોએ ઘણા ઉમંગથી તે માટેની તૈયારીઓ કરીને

કોન્ફરન્સ ભરવામાં ગહુ ખંત દેખાડી છે. તેઓએ જુદી જુદી કમિટીઓ નીમીને તે માટેની તૈયારીઓ કરી હતી અને આખા હિંદુસ્તાનના જોનેને આમંત્રણ મોકલ્યું હતું.

કોન્ફરન્સથી તેમજ કેળવણીના કાર્યથી આ મુલક ઘણે ભાગે અજાણ હોવાથી તેમજ કોન્ફરન્સ મળે તો કેળવણી જેવો મહાન સવાલ મારવાડી ગંધુઓના લક્ષમાં આવે તો ઉક્ત મહારાજશ્રીએ અહીં પ્રયાસ કરી જે કંઈ શરૂ કર્યું છે તેને વધારે મદદ મળે, ઉદ્દેશો જલદી પાર પડે અને મારવાડમાં કેળવણીની પ્રગતિ થવા સાથે મારવાડી ગંધુઓ કેળવણી પ્રાપ્ત કરે તેવા અનેક ઉદ્દેશથી આ કોન્ફરન્સ ત્યાં ભરવા માટે પ્રયાસ થયો હતો જે યોગ્યજ હતો. કોન્ફરન્સના મંડપમાં આશરે ચારથી પાંચ હજાર મનુષ્યોની હાજરી હતી. પંજગના આશરે પોણાસો ડેલીગેટો હતા અને જાણીતા ગહારગામના ડેલીગેટોમાં શેઠ દેવકનથ મુળજી, શેઠ મોતીલાલ મુળજી, કાપડીયા મોતીચંદ ગીરધરલાલ, મકનજી જુઠાલાઈ જેરીસ્ટર એટલે, નરેન્દ્રભદ્રાસ લાલજી, જવેરી મણીલાલ સુરજમલ, રા. ગુલામચંદજી હદ્દા, શેઠ પ્રતાપચંદજી ઘીયા, ગાંધી અમરચંદ ઘેઝાલાઈ, શેઠ ગોપીચંદજી ઘડીયાળી, શેઠ લલુતમલજી સોંધી, શેઠ દેવચંદ દામજી, ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ, જવેરી મુળચંદ આશારામ, વૈરાટી શેઠ સમરથમલજી, શેઠ ન્યાલચંદજી, શેઠ મહાસુખભાઈ વીસનગરવાળા વગેરે જુદા જુદા ગામોના ડેલીગેટો કોન્ફરન્સમાં ભાગ લેવા પધાર્યા હતા.

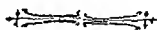
પાલીતાણા અને ત્રાપજથી પ્રવર્તકશ્રી કાન્તિવિજયજી મહારાજ અને મુનિરાજશ્રી હંસવિજયજી મહારાજના કોન્ફરન્સની ક્ષતેહ ઇચ્છવા માટેના પત્રો આવ્યા હતા.

ગપોરના ઘરાગર એક વાગે પ્રથમ દિવસની બેઠકનું કાર્ય શરૂ થયું હતું શરૂઆતમાં મંગળાચરણ કર્યા બાદ આવકાર દેનાર કમીટીના પ્રમુખ શેઠ નથમલજીએ પોતાનું ભાષણ શરૂ કર્યું હતું જે હિંદીમાં હતું. તેમાં મુખ્ય હકીકત તે દેશમાં બીલ્કુલ શિક્ષણપ્રચાર નહીં હોવાથી ઉચ્ચ શિક્ષણની જરૂરીયાત સ્વીકારી ગાળવળ, કન્યા વિક્રય વિગેરે હાનિકારક રીવાજો પોતાના દેશમાંથી દૂર થવાની જરૂરીયાત સ્વીકારી હતી. જે ભાષણ સામાન્ય અને હુંકું હતું,

ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબ લાલ દોલતરામજી જોનીની પ્રમુખ તરીકે નીમણુંક કરવામાં આવી હતી. તેમણે પ્રમુખસ્થાન લીધા બાદ તેઓશ્રીનું ભાષણ વાંચવામાં આવ્યું હતું. આ ભાષણ જમાનને અનુસરતા વિચારોવાળું, દરેક વિષયને હુંકામાં સ્કુટ કરનાર, વિચારણીય મુદ્દાવાળું તેમજ અસરકારક હતું. આ વખતના પ્રમુખનું ભાષણ મુદ્દાસર અને યોગ્ય હતું કે તે પ્રમાણે જો વિચારી અમલ કરવામાં

આવે અને ગર્ભિત જણાવેલી હકીકતોનું જો મનન કરવામાં આવે તો અમો ખાતીપૂર્વક કહીએ છીએ કે આપણી સમાજની ઉત્પત્તિ ઘણી જલ્દીથી થઈ શકે. આ ભાષણ જમાનાને જરૂરીયાતવાળું અને ઉચ્ચ આશયોથી ભરપૂર હતું. જેથી તે ભાષણ અત્ર પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

બારમી જૈનશ્વેતામ્બર કોન્ફરન્સના સભાપતિ લાલા હૈલતરામજી જૈનીનું વ્યાખ્યાન

ૐ

॥ વન્દેવીરમ્ ॥

નમઃ સત્યોપદેશાય, સર્વભૂતહિતૈષિણે ।

વીરદોષાય વીરાય, વિજયાનન્દસૂરયે ॥

પ્રાસ્તાવિક નિવેદન ।

પરમ પૂજ્ય શુરવર્ધ વલ્લભવિજયજી મહારાજ, અન્ય મુનિ મંડળ, બન્ધુઓ
ઐર બહનો !

અપને સમાજ મેં, મેરે સે અધિક ધનાઢ્ય, પ્રતિષ્ઠિત ઐરજીવિદ્વાન શુદ્ધરથો
કે હાલે હુએ હી મેરે કો જો આપ દોકોને યહુ અસાધારણ સન્માન દિયા હૈ તદર્થ
મેં આપકા અત્યન્ત આભારી હૂં. તથા ઇસ કે સાથ હી મેં શાસન નાયક વીર પ્રભુ
ઐર અપને આસન્નોપકારી સ્વર્ગવાસી શુરમહારાજ-વિજયાનન્દસૂરિ-માતામા-
રામજી કો લી ધન્યવાદ હેતા હૂં કિ જિનકી અસીમ કૃપાસે મુજે ઇસ શુરતર
સન્માન [કોન્ફરન્સ કી અધ્યક્ષતા] કે પ્રાપ્ત હોને કા શુભ અવસર મિલા હૈ !

બન્ધુઓ ! જિસ વક્ત મુઝ સે સભાપતિ કા આસન ગ્રહણ કરને કે લિયે
અનુરોધ કિયા ગયા હસ વક્ત મેરે દિલમેં અનેક તરફ કે સંકેપ વિકેપ ઉઠે
લગે; કયોંકિ મેં અપને કો ઇસ પદ કે સર્વથા અયોગ્ય સમજતા હૂં. ઇસ શુર-
તર કાર્ય કે નિર્વાહ કે લિયે જિતની સામર્થ્ય ઐર યોગ્યતા કી આવશ્યકતા હૈ ઉતની
મેરે મેં નહીં, પરન્તુ અપની શક્તિ કે મુતાગિક ઇસ જાતીય મહાસંમેલન મેં
યોગ દેને કો અપના જાતીય કર્તવ્ય સમજતે હુએ, એક મહાન તીર્થ કી યાત્રા,
શુર મહારાજ કે દર્શન ઐર શ્રી સંઘ કી આજ્ઞાપાલન મેં હી વિશેષ લાભ સમજ
તર મેંને ઇસ પદકો સ્વીકાર કરને કા સાહસ કિયા, આશા હૂં ઇસ શુરતર કાર્ય
કે નિર્વાહાર્થ આપ દોગ મુજે પુર્ણતયા સહાયતા દેજે. આપ સજ્જનોં કે ભરોસે
પર હી મેંને ઇસ મહાન કાર્ય કા ભાર ઉઠાને કા સાહસ કિયા હૈ.

કોન્ફરન્સ ઔર ઉસકી આવશ્યકતા

અપને સમાજ મેં બહુધા એસે લોક લી વિધમાન હૈ જો કિ કોન્ફરન્સ કો સર્વથા અનાવશ્યક ઔર બિના પ્રયોજનકી સંસ્થા સમજ રહે હૈ, તથા એસે વીર પુરૂષો કી ભી કમી નહીં જો કિ ઇસસે આન્તરિક દ્રેષ રખતે હુએ પ્રસિદ્ધરૂપ સે યહ શિકાયત કર રહે હૈ કિ કોન્ફરન્સને જૈન સમાજકા આજ તક કયા ઉપકાર કિયા ? પરન્તુ વે મહાનુભાવ યદિ આરમ્ભ સે લેકર કોન્ફરન્સ કે ઇતિહાસ કો ધ્યાનપૂર્વક દેખેં તો ઉન્હેં કોન્ફરન્સ કે ઉપકારોં ઔર ઉસકી ઉપયોગિતા કા અચ્છી તરહસે પતા લગ જાવેગા. મેરે ખ્યાલમેં તો અપની ધાર્મિક ઔર સામાજિક ઉત્તતિ કા મુખ્ય કારણ યહ કોન્ફરન્સ હી હૈ, અગર જૈન સમાજકા અબ્યુદય હો સકતા હૈ તો ઇસ સંગઠિત શક્તિ-કોન્ફરન્સ-સે હી હો સકતા હૈ. સમાજકી વિખરી હુઇ શક્તિયોંકે સંગઠન વિશેષ કા નામ હી કોન્ફરન્સ હૈ. સંગઠનસે હી જાતીય જીવન ઔર જાતીય બલ મેં પ્રગતિ હો સકતી હૈ. અતઃ જૈન ધર્મ કે પ્રચાર ઔર જૈન સમાજ કે ઉદ્ધાર એવં સંસાર કે ઉપકાર કી ઇચ્છા રખતે વાલોં કો ઇસ જાતીય મહા સંમેલન કો વિશેષ રૂપસે અપનાના ચાહિયે. ઇસલિયે ઇસ જાતીય મહા પરિષદ-કોન્ફરન્સ-સે ઇર્થ્યા અથવા અન્તરંગ દ્રેષ રખતે વાલે જૈન સમાજ ઔર ધર્મ કે હિતૈષી તો નહીં સમજે જા સકતે ?

સમાજ ઔર ધર્મ

સમાજ ઔર ધર્મકા આપસ મેં શરીર ઔર પ્રાણ કાસા સમ્બન્ધ હૈ એક કે બિના દુસરે કા જીવન નહીં ! જિસ તરહ પ્રાણ કે બિના શરીર નિર્રર્થક હૈ ઇસી તરહ ધર્મ સે શૂન્ય સમાજ ભી મૃતક કે સમાન હૈ. સમાજ કે નૈતિક જીવન કો સુદૃઢ ઔર સંગઠિત બનાવે કે તિયે જૈસે ધર્મ કી જરૂરત હૈ વૈસે હી ધાર્મિક જીવન કી પ્રગતિ કે લિયે સામાજિક બલ કી ભી બડી ભારી આવશ્યકતા હૈ; અગર સામાજિક જીવન ધર્મ કે બિના નીરસ હૈ તો ધાર્મિક જીવન ભી સમાજ બલ કે બિના પાંગુલા હૈ. તાત્પર્ય કિ સમાજ ઔર ધર્મ કી પ્રગતિ એક દુસરે પર અવલમ્બિત હૈ. ઇસલિયે દોનોં કી બલ વૃદ્ધિ કે નિમિત્ત સમુચિત ઉપાયોં કે આયોજન કી આવશ્યકતા હૈ; પરન્તુ સમાજ કે સુદૃઢ ઔર સુવ્યવસ્થિત હોવે સે ધર્મ કી ઉત્તતિ કા હોના સુકર હોગા અતઃ અપને સામાજિક જીવન કો સુવ્યવસ્થિત બનાવે કી ઇસ સમય અધિક જરૂરત હૈ.

સંશોધન કી આવશ્યકતા

ઇસમેં ટોઇ શક નહીં કિ કિરીસીસમય જૈન સમાજ ઉત્તતિ કે ઉચ્ચે શિખર પર વિરાજમાન થા; મગર ઇસમેં ભી સન્દેહ કરના વ્યર્થ હૈ કિ ઇસ વક્ત વહ અવનતિ

કે ગહરે ખડકે મેં પડા હુઆ અહનિશ દીનતા કા હી સુખ દેખ રહા હૈ. જૈન સમાજ ઉત્પત્તિ કે માર્ગ સે આજ વહુત-દૂર પિછુડા હુઆ હૈ ઇસ કી વર્તમાન કથા ખડી હી લયાવહ હૈ. ઇસ લિયે ઇસમેં સંયોધન કી ગહુન જરૂરત હૈ. સમય સમય પર એસા હોતા આયા હૈ-ઇનિહાસ ઇસ ગાત કા ગવાહ હૈ. જો નિયમ કિમ્ની સમય મેં જાતિ કે લિયે અનુકૂલ હોતે હૈ વે હી સમયાન્તર મે ઉચકે લિયે પ્રતિકૂલ હો જાતે હૈ ઇસી હેતુ સે હમારે જૈન શાસ્ત્રકારો ને સ્થાન સ્થાન પર દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ લાવ કા વર્ણન કિયા હૈ. અતઃ સમાજ મેં ઉચિત સંયોધન કી અત્યન્ત આવશ્યકતા હૈ.

જૈન કા પ્રશ્નઆને પરગચ્છાદિ ભેદ કો જૂલ જાઓ

ઇસ વક્ત અપના સમાજ અનેક ગચ્છાં કે નામ સે વિભક્ત હો રહા હૈ ? યે ભેદ યદ્યપિ જિલકુલ મામૂલી ઔર ધર્મ મે કોઈ વિશેષ વિરોધ ઉત્પન્ન કરને જાલે નહીં, તથાપિ કિસી સમય વહુ ભેદ એસે વિકાસત રૂપ હો ધારણ કર લેતા હૈ કિ ઉસસે ધર્મ કે અચ્છે સે અચ્છે કામ કો ભી ખડા ભારી આઘાત પહુંચના હૈ ગચ્છાદિ કે બ્યામોહ કે કારણ હમારી સંધ શક્તિ જિસ તરફ સે પદ્ધતિત હો રહી હૈ ઉસકી કલ્પના કરતે હુએ ભી હૃદય મે ઘર ઘરાહટ પેદા હોને લગી હૈ. ઇસ લિયે યદિ આપ કો જૈન સમાજ કી પ્રગતિ સે પ્રેમ હૈ તો જહાં પર જૈન કા પ્રશ્ન ઉપસ્થિત હો વહાં પર ગચ્છાદિ ભેદ કો જૂલ કર એક હો જાઓ ? ઇસી મેં આપ કી ઔર જનતા કી ભલાઈ હૈ.

કલ્પિત જાતિખન્ધન કો તોડ દો

જૈન સમાજ મેં ઇસ વખત શ્રીમાલ ઓસવાલ પોરવાલ આદિ અનેક નામ કી વૈશ્ય જાતિયે દેખને મેં આતી હૈ ઇનકા જન્મ અમુક અમુક આચાર્ય કે સમય મેં હુઆ હૈ. યે સગ વિક્રમ કી તીસરી શતાબ્દિ સે પહલે કરે નહીં. અમુક નામ કે કિસી પ્રાણાવિક આચાર્ય ને ગહુત સી જાતિયોં કો ઇકઠ્ઠા કરકે જૈન ધર્માનુગામિની અમુક નામ કી એક જાતિ જનાદી. જેસે શ્રીરત્નપ્રભસૂરિને ઓસવાલ ઔર હરિ લક્ષ્મિને પોરવાલ વંશ કી સ્થાપના કી હૈ; પરન્તુ આજ કલ તો ઉન કલ્પિત જાતિયોં મેં ઇતના મમત્વ હોગયા હૈ કિ એક જાતિ વાલા દૂસરી જાતિ કે પુરૂષ કો અપને સે હીન સમજ રહા હૈ જો કિ કિસી તરફ પર ભી વાંછનીય નહીં. વિચાર પૂર્વક દેખા જાય તો ઇનમેં કોઇ ભી જાતિ છોટી યા ખડી નહીં સભી જૈન ધર્મ કે માનને વાત્રી હૈ. ઇનમેં જિન જાતિયોં કા આપસ મે ખાન પાન ઇઠ્ઠા હૈ. ઉનકા પરસ્પર મેં વિવાહ સમગ્રન્ધ ન હોના મેરે ખ્યાલ મેં અચ્છા નહીં. સામાનિક શાસ્ત્ર કી દૃષ્ટિ મેં તો ઇન કા પરસ્પર મેં સમગ્રન્ધ હોના લાભપ્રદ દે હી;

परन्तु जैनशास्त्र वही धर्म समुचित व्यवहार में किसी तरह पर गांधक नहीं. यह गन्धन किसी समय में अच्छा होगा, मगर धर्म समय तो धर्मका दुष्ट जना ही जैन समाज की उत्पत्ति का डेपु है. जैन समाज के इस के जो कारण है उन में यह-वन्धन-ही एक मुख्य है. स्वर्गवासी आचार्य-प्रवर श्रीमद्विजयानन्द सूरि-आत्मारामजी महाराज ने धर्म विषय में जो प्रकाश डाला है वह अत्यन्त मनन करने लायक है. उदाहरणार्थ आप के जनाये हुये “जैन धर्म विषयक प्रश्नोत्तर” नामा ग्रन्थ के थोड़े से पाठको सुनें ? “जैन धर्म” पालनेवाली जलितियों शास्त्रानुसार नहीं जनी, परन्तु किसी गाँव, नगर, पुरुष, धर्मके अनुसार प्रत्यक्ष कुछ मांझम पड़ती है. श्रीमाल ओसगाल का तो सम्भत् उपर लिख आये है और पौरवाड वंश श्री हरिहरसूरिजी ने मेवाडदेश में स्थापन किया.” पृ० १५

“प्रश्न २—सभ जैन धर्म पालने वाली वैश्य जलितियां धर्मही मिल जवे और जल न्यात का नाम निकल जवे तो धर्म काम में जैन शास्त्र की कुछ मनाही है वा नहीं ?

“उत्तर—जैन शास्त्रों में तो जिस काम के करने से धर्म में हृषण लगे उस बात की मनाही है शेष तो लोगोंने अपनी अपनी इच्छा मान रखी है जण ओसवाल जनाये थे तण अनेक जलितियोंकी ऐकजति जनाई थी; धर्म वास्ते अग वही कोई समर्थ पुरुष सभ जलितियों को धर्मका करे तो क्या विरोध है ?” पृष्ठ १६. जस अगर आप को जैन समाज की जलनतिसे प्यार है तो आप धर्म कटिपत जलित गन्धनको तोड़ दो धर्ममें समाजका हित है.

जलालय नहीं विद्यालय.

जस स्थानमें लजवानका कोई मन्दिर न हो, सेवाभक्ति करने वाले लोगों की संख्या अधिक हो, और उनमें स्वयं मंदिर जलानेका सामर्थ्य न हो वहां पर मंदिर का जलवाना अत्यन्त आवश्यक और गडे पुरुष का काम है, परन्तु जहां पर जोक से अधिक मंदिर जने हुये हों वहां पर अपनी नामावरी के लीये और जोक मंदिर जलकर भडा कर देना किसी तरह वही जलित नहीं समझा जाता. अण समय मंदिरोंकी वृद्धि करनेका नहीं, अण तो जने हुये देव मंदिरों का संरक्षण और सेवा भक्ति करने वालों की वृद्धि करनेका है, जैन समाज के धर्मको को अण जलालयों के स्थान में गडे गडे विद्यालयों के जलाने के लीये कटि-जल होना चाहिये ! जल मंदिर तभी सार्थक होंगे जण कि जल के महत्वको समझने वाले सरस्वती मन्दिर वही साथ में मौजूद हों.

सन्ध्या जलार्पण.

किसी पुरातन मन्दिर को फिरसे नया जना देने का नाम ही जलार्पण नहीं.

करने से समाज सुधारा की योजना सुसंगत और सुव्यवस्थित होगी ऐसा मेरा भ्याव है.

(ग) नेतापन का अविमान—संस्कृत के कव्ये कविने कहा है कि “सर्वे यत्र नेतारः सर्वे पंडित मानिनः, सर्वे महत्त्व मिच्छन्ति तद् वृद्धमवसीदति” अर्थात् यहाँ सली अपने को नेता मानें, सली पंडित समझे, सली अपने को जो कुछ दुसरेसें जडा समझे वह समुदाय गिनष्ट हो जाता है। जस यही दशा अपने समाज की है. इस नेतापन की गडमड से हमारे समाज की नौका इस समय गहुत ही डावडोल हो रही है। मेरे भ्याव में तो समाज का नेता वही पुद्ग हो सकता है जिसमें नेतापन के अनुद्वेष शुष हो कि वह बाहे साधु हो या धावक, धनी हो निर्धन; इसी में समाजका श्रेय है.

(घ) दृष्टिराग—धन सामाजिक दुर्त्यवस्थाओं का कारण यदि सोचा जाय तो दृष्टिराग है. दृष्टिराग में भतभावा हुआ हुआ जैन समाज कर्तव्याकर्तव्य के ज्ञान से गिलकुव शून्य हो रहा है। शुषप्रस्त जैन समाज का रागप्रस्त होना गहुत ही शोचनीय है। आज समाज में जे लयंकर दूट पड रही है उसका कारण वी दृष्टिराग ही है. अतः यदि आप लोग अपना कल्याण चाहते है तो आप शुषानुरागी जनें, दृष्टिराग में हानी के सिवाय बाग कुछ नहीं.

दुरीतिये.

(क) दृग्लूव अर्थी—जैन समाज के विशुद्धादर्श को उसमें धुसी धुध दुरीतियेनि गहुत ब्रष्ट कर रखा है। इसमें दृग्लूव अर्थी तो धतनी गढ गध है कि समयोचित धर्मकार्यो में व्यय करने के लिये इसके पास जाडी ही कुछ नहीं रहता। दृग्लूव अर्थी से समाज में निर्धनता प्रतिदिन बढ़ रही है और गढती जावेगी। इसको रोकने के लिये समाज के सुणियों को लरसक भडेनत करनी चाहिये?

(ख) जालविवाह—जालविवाह की जे प्रथा अपने समाज में कहीं कहीं होजने में आती है वह अच्छी नहीं. जाल विवाह के अनिष्ट परिणामों-की सज्या गहुत गडी है, इसलिये इस प्रथा को जितनी जल्दी रोक जय उतना ही अच्छा है, और साथ में यदि छोटी उमर की सगाई का रिवाज वी रोक दिया जाय तो गहुत अच्छा हो. इससे वी सामाजिक प्रगति को गहुत धक्का पहुँचता है.

(ग) वृद्धविवाह—समाज के लिये वृद्धविवाह जोक प्रकार का क्षय रोग है। अगर इसकी जल्दी चिकित्सा न हुध तो समाज का ज्वित रहना कठिन हो जायगा। अपने समाज में यह रोग प्रायः धनिकों की कृपा से प्रविष्ट हुआ है, इस रोग को समाज में से दूर करने के लिये जोई प्रयत्न जाडी उठा न रचना

અંગત દ્વેષકે કારણ થડે સે થડે કામકો લી. ગિગાડનેકે લિયે લર સક પ્રયત્ન કિયા જાતા હૈ. જાતીયદ્વેષકા ગદલા ચુકાનેકે લિયે ધર્મકી ઓટમેં ખેડ કર અનેક તરફ કે વિષેલે વાણ ચલાયે જાતે હૈ ! લયાનક જંગલકો હી મંગલમય માન ખેડનેકી બઢી હુઈ લાલસાકોં તૃપ્ત રખનેકે નિમિત્ત હોનહાર પૌદોંકે સમૂલ ઘાતકે લિયે ગિયારે લોલે લોલે માલિયોદો રાતદિન સાવચેત કિયા જાતા હૈ. યહ થડે દુઃખકી ખાત હૈ. ઉસ વ્યક્તિગત દ્વેષ દાવાનલને જૈન સમાજકી જો હુર્ગતિ કર રખી હૈ ઉસકા વર્ણન કરના મેરી સામર્થ્ય સે ખાહિર હૈ.

(૨) શિક્ષિત ઔર અશિક્ષિત વર્ગમેં મુડ લેડ—અપને સમાજમેં ઇસ વક્ત બડી ભારી ગડબાડ મચ રહી હૈ. શિક્ષિત ઔર અશિક્ષિત વર્ગકી આપસ મેં ખુબ મુડલેડ હો રહી હૈ અશિક્ષિત વર્ગ—જો કિ બડોંકી કૃપાસે કુછ સમયસે સ્વતંત્ર સત્તા લોગ રહા હૈ, ઔર જિસકે વિચારોંકો કિસી ખાસ ખાસ વ્યક્તિકી ઇચ્છાને ખરીદ રખા હૈ—કા કથન હૈ કિ જો કુછ હમ કહેં ઉસીકા સમૂકો સન્માન કરના હોગા, ઉસીકો સળને આદરકી દૃષ્ટિસે દેખના હોગા, વહ ચાહે ધર્માનુકૂલ હો યા ધર્મવિરૂદ્ધ ઇસમેં કિસીકો ચૂંચરાં કરનેકા અધિકાર નહીં. હમ છસે દબડ દેં વહ દબિડત હી માના જાયગા ચાહે ઉસને કોઈ લી અપરાધ ન કિયા હો, ઔર જિસે હમ ક્ષમા કરેં (ચાહે ઉસકા કુછ લી અપરાધ હો) વહ ક્ષમા કા હી પાત્ર સમજા જાવેગા, પરંતુ શિક્ષિત વર્ગ—જો કિ નવીન વિચારોંકો લિયે હુએ નવીન વાતાવરણ મેં ઉછરા હૈ—ઇસ કે સર્વથા વિરૂદ્ધ હૈ, ઉસકા કહના હૈ કિ આપ કા યહ નાદિરશાહી હુકમ હમેં કિસી પ્રકાર લી માનનીય નહીં, આપ જો કુછ કહેં સો કરના ઉસકે સ્થાનમેં જમાના જો કુછ કહેં સો કરના હમેં ઉચિત ઔર યુક્ત સગત પ્રતીત હોતા હૈ, આપકે નાદિરશાહી હુકમ સે સમાજ કી બહુત દુર્દશા હો ચુકી હૈ, આપ ઉચિતાનુચિત જો ચાહેં સો કરેં ઇસ આપકો કોઈ હક નહીં ? અન્ધુઓ ! ઇસ મુડ લેડ સે લી ધર્મ કી બહુત કુછ અવ હેલના હો ચુકી હૈ ઇસી હેતુ સે સમયોપયોગી કોઈ લી શુભ કામ પૂર્ણ હોને નહીં પાતા ! ઇસ લિયે સમાજ કે અગ્રેસરોંકો ઇસ દ્વંદ્વ યુદ્ધ કે નિવારણાર્થ અવશ્ય કોઈ પ્રયત્ન કરના ચાહિયે.

વિચાર કિયા જાય તો શિક્ષિત ઔર અશિક્ષિત શબ્દ કાલ્પનિક હૈં જો શિક્ષિત હૈ વહ લી કિસી દૃષ્ટિ સે અશિક્ષિત માના જા સકતા હૈ, ઔર જો અશિક્ષિત હૈ ઉસે લી કિસી અપેક્ષા સે શિક્ષિત કહ સકતે હૈં, સિર્ફ અપને કષ્ટે કો હી ખરા ઠહરાના અન્યાયપૂર્ણ હૈ ઔર જમાને કો હી સળ કુછ માન લેના લી ઉચિત નહીં; કિન્તુ ધર્માવિરૂદ્ધ ઔર સમયાનુકૂલ જો વિચાર હોં ઉઠીં કો કાર્ય મેં પરિણત

होने पर फिर साधु जननेके बाद हृदय से मिलकृत होते रहते हय. अब वह जमाना नहीं रहा जब कि गडे गडे धनार्थ और विद्वान साधु हुआ करते थे. आज कलके धनिक और शिक्षित तो साधु जनने का कली संकल्प तक ली मन में नहीं लाते. फिर आगकल के साधुवर्ग पर आक्षेप करना कहां तक ठीक हय इसका विचार आप लोग पुन करे. साधु कहीं आकाश से तो नहीं उतरेगे. हम में से ही उन का आगमन होगा, वे यहां से ले विचार लेकर आवेगे उनको को ही अधिकार उनोंने उपयोग में लाना हय, इस लिये वस्तुस्थिति को ध्यान में रख कर ही कुछ संशोधन करना चाहिये.

हमारे तीर्थस्थान

यद्यपि अन्य धर्मानुयायि संन्यसों के तीर्थस्थानों की अपेक्षा अपने तीर्थस्थानों की दशा बहुत अच्छी हय। परन्तु अब कहीं कहीं पर यात्रियों को कुछ कष्ट और सेवा प्राप्त में कुछ गड़बड़ होने ली लगी हय। इस त्रुटि को दूर करने के लिये तथा तीर्थस्थानों के प्रगन्ध को सुव्यस्थित रखने के लिये तीर्थ कमिटी की तर्फ से एक योग्य आदमी को नियत करना चाहिये जो कि सभ तीर्थ स्थानों पर दौरा करता रहे और जहां पर ली किसी प्रकार की अव्यवस्था हो उसकी सुचना समय समय पर देता रहे.

कांगडा—कांगडे—पंजण—के तीर्थस्थान के उद्धार भी भारी जरूरत हय. वहां पर किल्ले के अन्दर, लगवान इषलदेवकी भी विद्यालय और प्राचीन भूमि हय. आश्चर्यकी बात हय कि गत वर्षों में जो भूकम्प हुआ था उससे किङ्का ना डूट कर सर्व नष्ट हो गया हय, मगर वह भूमि ज्यों की त्यों ही स्थिर हय. जैन धर्म की प्राचीनता और व्यापकता की साक्षी यह स्थल ली पूर्ण रूप से दे रहा हय. अतः जैनसभा के इस तीर्थस्थल के उद्धारार्थ अवश्य मयत्न करना चाहिये.

शिक्षा, साहित्य और प्राचीन शोध.

शिक्षा, साहित्य और प्राचीन शोध के सम्बन्ध में पहले के अध्ययने बहुत कुछ कहा हय. इस विषय में धतना ही कह देना पर्याप्त समझता हूँ कि मैं उनके विचारोंसे पूर्णतया सहमत हूँ.

उपसंहार.

सद्वृत्तियों ! मैंने आपका बहुत सा समय लिया हय, परन्तु जोक बात के छोड़ विना मुझ से नहिं रहा जाता. मेरे अद्वास्मद श्रेयार्थ वल्लभविषय महां-राज यदि इस समय शिक्षा सम्बन्धी शुभाकार्य के लिये इस प्रान्त में रहे न होते

ચાહિયે ! આજ જૈન સમાજ મેં જિતની વિધવાયે હૈ ઉનકી સંખ્યા કો ધ્યાન મેં લેતે હી હૃદય કાંપ ઉઠતા હૈ ! પરંતુ ઇસ અનર્થ કા કારણ ભી અધિકાંશ બાલ ઔર વૃદ્ધવિવાહ હી હૈ ! વિધવા વિવાહ જૈસે અધર્મ કૃત્ય કે વિરોધિયોં કો ઇસ સમય સજગ હો જાના ચાહિયે ! અપને સમાજ મેં સે બાલ ઔર વૃદ્ધવિવાહ જૈસી ભયંકર પ્રથા કો સમુદ્ધાર પહુંચા દેને કે લિયે ઉન્હેં કોઇ ઉપાય બાકી ન રખના ચાહિયે, નહીં તો ઉનકે લાખ ચલત કરને પર ભી વિધવા વિવાહ જૈસે અનર્થ કી બાદ નહીં રૂક સકેગી !

(ઘ) કન્યા વિક્રય—જૈન સમાજ કી પવિત્રતા કો કલંકિત કરને વાલા કન્યા વિક્રય સે બદ કર અન્ય કોઇ કાર્ય નહીં ! વિધવાઓં કી સંખ્યાવૃદ્ધિ કા દ્વાર ભી યહી હૈ, પરંતુ ઇસ અનર્થ કા કારણ ભી અધિકાંશ વિધવોલુપી ધનાત્યંહી હૈ, અગર ધનિક લોગ ચૈલિયોં કા લાલચ ન દિખાવે તો દ્રવ્ય કે ભૂખે બિચારે ગરીબ લોગ ઇસ અધર્મ મેં પ્રવૃત્ત ન હોં. મેરે વિચાર મેં તો ઇસ મહત્તી કુપ્રથા કો રોકને કે લિયે બેચને ઔર ખરીદને વાલે દોનોં કા હી કુછ પ્રગ્નંધ હોના ચાહિયે; પરંતુ ઇસકા પ્રગ્નંધ યદિ ધર્માચાર્ય ઔર સમાજ કે અગુઆ મિલત કર કરે તભી ઠીક હોગા.

મુનિમણ્ડલ.

મુનિમણ્ડલ કી સમાજ કો ઉતની હી આવશ્યકતા હૈ જિતની કિ પ્રકાશ કે લિયે સૂર્ય કી. ઇસકા સમાજ કે સાથ શરીર ઔર આત્માકા સા સમ્બંધ હય. પરંતુ સમય કે પ્રભાવ ને ઉનકે જીવન પર ભી કુછ ન કુછ અપના અસર ડાલ હી દિયા હય ! ઇર્ષા, વ્યકિતગત દ્વેષ ઔર સ્વાર્થપરાયણતા કી જલક વહાં પર ભી નજર આ રહી હય જો કિ સર્વથા અભીષ્ટ નહીં. દુર્ભાગ્યવશાત્ સાધુસમુદાય મેં એક તો શિક્ષિત વર્ગકી હી સંખ્યા બહુત કમ હય ઔર ઉન મેં ભી ઉન મહાત્માઓં કી સંખ્યા તો બહુત હી ન્યુન હય. જિન્હોંને સમાજ કી દશા કો અગ્રી તરફ સે સમજ કર ઉસકે અનુરૂપ ઉદ્ધાર કે લિયે દહલાપૂર્વક કમર બાંધી હો તાકિ જૈન સમાજ ઉસે અપના પથપ્રદર્શક સમજ કર ઉસકા અનુગામી બને. ઇસ કે સિવા આજ કલ જો નયે સાધુ હોતે હય વે ભી પ્રાયઃ દૌષ્ટિક અનુભવ ઔર શિક્ષા સે બિલકુલ શૂન્ય હોતે હય. અતઃ ઉન સે ભી સમાજ કો અધિક આશા રખની વ્યર્થ હય. ઇસ લિયે મેરી સમ્મતિ મેં તો યહ આતા હય કિ અગર કોઇ સાધુ બનને કી ઇચ્છા પ્રકટ કરે તો પ્રથમ ઉસકો કિસી યોગ્ય સ્થાન મેં કુછ સમય તક રખ કર શિક્ષા હી બાંધ ઔર શિક્ષિત હોને કે બાદ હી ઉસે સાધુકા વેશ દિયા જાવે. ઇસ સે સમાજ કા બહુત કુછ હિત હો સકેગા; પરંતુ ઐસા હોના ભી બહુત કઠિન હય; કયોંકિ શિક્ષિત

होने पर फिर साधु जननेके साथ हृदय से मिलकुल जाते रहते हय. आज वह जमाना नहीं रहा जब कि गडे गडे धर्माध्य और विद्वान साधु हुआ करते थे. आज कलके धनिक और शिक्षित तो साधु जनने का कली संकल्प तक ली मन में नहीं लाते. फिर आजकल के साधुवर्ग पर आक्षेप करना कहां तक ठीक हय इसका विचार आप लोग शुद्ध करें. साधु कहीं आकाश से तो नहीं उतरेंगे. हम में से ही उन का आगमन होगा, वे यहां से ले विचार लेकर जावेगे. उनको का ही अधिग्रंथ उनकोने उपयोग में लाना हय, इस लिये वस्तुस्थिति को ध्यान में रख कर ही कुछ संशोधन करना चाहिये.

हमारे तीर्थस्थान

यद्यपि अन्य धर्मानुयायि सज्जनों के तीर्थस्थानों की अपेक्षा अपने तीर्थस्थानों की दशा बहुत अच्छी हय! परन्तु आज कहीं कहीं पर यात्रियों के कुछ कष्ट और सेवा पूरा में कुछ गड़बड़ होने ली लगी हय। इस त्रुटि को दूर करने के लिये तथा तीर्थस्थानों के प्रणन्ध को सुव्यस्थित रखने के लिये तीर्थ कमिटी की तर्फ से एक योग्य आदमी को नियत करना चाहिये जे कि सभ तीर्थ स्थानों पर दौरा करता रहे और जहां पर ली कीसी प्रकार की अव्यवस्था हो उसकी सूचना समय समय पर देता रहे.

कांगडा—कांगडे-पंजाब-के तीर्थस्थान के उद्धार ज़री जारी रहन हय. वहां पर किल्ले के अन्दर, लगवान इषलदेवकी ज़री विद्यालय और प्राचीन भूर्ति हय. आश्चर्यकी बात हय कि गत वर्षों में ले भूकम्प हुआ था उससे किल्ला नो डिट कर सर्व नष्ट हो गया हय, मगर वह भूर्ति ज़रुं की त्रुं ही स्थिर हय. नैन इट कर सर्व नष्ट हो गया हय, मगर वह भूर्ति ज़रुं की त्रुं ही स्थिर हय. नैन धर्म की प्राचीनता और व्यापकता की साक्षी यह स्थल ली पूर्ण रूप से दे रहा हय. अतः नैनसमाज को इस तीर्थस्थल के उद्धारार्थ अवश्य प्रयत्न करना चाहिये.

शिक्षा, साहित्य और प्राचीन शोध.

शिक्षा, साहित्य और प्राचीन शोध के सम्बन्ध में पहले के अध्यक्षाने बहुत कुछ कहा हय. इस विषय में छतना ही कह देना पर्याप्त समझता हूं कि मैं उनके विचारोंसे पूर्णतया सहमत हूं.

उपसंहार.

सद्गुरुदयो ! मैंने आपका बहुत सा समय लिया हय, परन्तु एक बात के कहे बिना कुछ से नहीं रहा जाता. मेरे अक्षरपट्ट शुद्धार्थ वल्लभविनयञ्च भद्रा-राज यदि इस समय शिक्षा सम्बन्धी शुलभाय के लिये इस प्रान्तमें रहे न होते

તો યહ-મંડલ આજ કે દિન પંતળ કે કીસી નગરંકા સુશોભિત કરતા હુઆ નજર આતાં ! પંતળકો ઇસ વકત યદિ કોઇ આલમખન હય તો ઇન્દી કા હી હય. સ્વર્ગવાસી ગુર મહારાજ (આત્મારામજી) ને પંતળ પર ને ને ઉપકાર કિયે હય ઉન સળ કા ગદલા ચુકાના પંતળ કે સામર્થ્ય સે સર્વથા બાહિર હય. અપને મંગલમય જીવન કા સંવરણ કરને સે કુછ સમય પહલે આપકે 'મેરે પીછે પંતળકા સંરક્ષણ વલ્લભ કરેગા' ઇન વાક્યોં ને તો પંતળકો સદા કે લિયે ખરીદ લિયા. પંતળકી નસ નસમેં ઉનકા ઋણ સમાયા હુઆ હય ! ઉસસે અધિક નહી તો થોડે ગહુત અંશ મેં મુક્ત હોનેકા હમ કો અવશ્ય પ્રયત્ન કરના ચાહિયે. મેરે ખ્યાલ મેં તો ગુર મહારાજ કે ઋણ સે થોડે ગહુત અંશ મેં મુક્ત હુએ હમ અપને આપ કો ઉસી રોજ સમજેગે જસ રોજ પંતળ કે કિસી નગર મેં " શ્રી આત્માનંદ જૈન કોલેજ " કા જંડા લહરાતા હુઆ નજર આવેગા ! મેરા અપને પંતળી ભાઇયોં સે સવિનય નિવેદન હય કિ આપ સળ મિત્ર કર ગુર મહારાજ સે પંતળ કો વિહાર કરને કે લિયે પ્રાર્થના કરે જિસ સે હમકો ઇસ કાર્યમેં શીઘ્ર હી સફલતા પ્રાપ્ત હો ઓર મેરી લી આપસે યહી નમ્ર પ્રાર્થના હય કિ આપ ગુર મહારાજ કી લગાઈ હુઈ વાટીકાકી અળ જલ્દી હી ચલકર સુખ લેનેકી કૃપા કરે. ઉસ કો ઇસ સમય જલ દેનેકી જાકી બારી આવશ્યકતા હય !

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

બીજા દીવસની બેઠકમાં થયેલું કામકાજ.

તૈતોતે તૈતોતો હુક્.

બીજે દિવસેગણેરે બાર વાગે કોન્કર-સની બીજા દીવસની બેઠક શરૂ થઇ હતી જે વખતે શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજ પોતાના શિષ્ય મંડળ સાથે તેમજ પ્રમુખ સાહેબ પોતાના રસાલા સાથે આવી પહોંચતાં સભાએ ઉભા થઇને તેમને આવકાર આપ્યો હતો. આજની બેઠકમાં પણ સાધ્વીજીઓ, ગાનુઓ, ડેલીગેટો, પ્રેક્ષકો વી-ગેરેની મોટી સંખ્યામાં હાજરી હતી.

શરૂઆતમાં ગાયકોએ મંગલાચરણ કર્યું હતું. જે બાદ મુનિરાજશ્રી વલ્લભ-વિજયજીની સ્તુતિમાં એક ગાયન થયું હતું. જે બાદ કોન્કર-સનું રીતસરનું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું અને મીઠા દહાંએ ગયા ત્રણ વરસનો કોન્કર-સનો અઢે-વાલ રજુ કર્યો હતો.

રાજ્યભક્તિ.

પ્રમુખ સાહેબે નીચલો કરાવ રજુ કર્યો હતો.

શ્રી ૧૨ મી જૈન સ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ ભારતના નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યોર્જ તરફ પોતાની હૃદયપૂર્વક વફાદારી બહેર કરે છે અને ગયા મોટા યુદ્ધમાં જીત મેળવવા માટે સર્વે મિત્ર રાજ્યોને વધાઇ આપે છે અને પ્રાર્થના કરે છે કે સંસારના સર્વે રાજ્યો સ્વાર્થ છોડી સંસારની શાંતિ પર દષ્ટિ રાખી વર્તન કરે.

આ ઠરાવની નકલ રાજપુતાના ખાતેના ગવર્નર જનરલના ઓફિસ પર મોકલવાની સત્તા પ્રમુખને આપવામાં આવે છે.

એ ઠરાવ સભાએ હર્ષ સાથે પસાર કર્યો હતો.

જેઠપુર રાજ્યનો આભાર.

બાદ પ્રમુખે નીચલો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો. કોન્ફરન્સનું આ અધિવેશન જેઠપુર રાજ્યમાં થયું હોવાથી રાજ્ય તરફથી જે મદદ તેના કાર્યોને પાર પાડવા માટે આપવામાં આવી છે તે માટે જેઠપુરના મહારાજા સાહેબ તેમજ કાઉન્સિલ ઓફ રિજન્સીનો આ સભા આભાર માને છે અને ધન્યવાદ આપે છે.

આ ઠરાવની નકલ યોગ્ય સ્થળે મોકલવા માટે પ્રમુખને સત્તા આપવામાં આવે છે.

આ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

બાદ કોન્ફરન્સના સ્વર્ગવાસી રેસિડન્ટ જનરલ સેક્રેટરી શેઠ કલ્યાણચંદ સૌ. બાબચંદ, કલકત્તા કોન્ફરન્સની રીસેપ્શન કમીટીના પ્રમુખ શેઠ રામચંદ જેઠાણાઈ અને કોન્ફરન્સના ઓફીસર શેઠ ગુનીલાલ ન્હાનચંદના તેમજ સાદડીની રીસેપ્શન કમીટીના પ્રમુખ નગરશેઠ હંસરાજબાઈના મૃત્યુ માટે શોક દર્શાવનારો ઠરાવ પ્રમુખે રજુ કર્યો હતો, જે સભાએ પસાર કર્યો હતો.

(રિફોર્મ બીલ અને જૈનોને જોડતો હક.

બાદ પ્રમુખ સાહેબે નીચલો ઠરાવ રજુ કર્યો હતો.

હાલમાં પસાર થયેલા રિફોર્મ બીલથી કામવાર દરેક કાઉન્સિલમાં પ્રતિનિધી નીમવાની જે સત્તા ઇમ્પીરિયલ અને પ્રોવિન્સલ સરકારોને સોંપવામાં આવી છે. તે સંબંધમાં આ કોન્ફરન્સ શ્રી ભારત સરકારને પ્રાર્થના કરે છે કે જૈન કોમની વીચાર સંબંધાને ધ્યાનમાં લઈ સમસ્ત દેશના પ્રાયઃ પ્રત્યેક સ્થલોમાં પોતાના પવિત્ર તીર્થોની રક્ષા, સમાજ હિત આદિ કાર્યોને માટે તેને કાઉન્સિલમાં જૈન સ્વેતાંબર કોમનો જોછામાં જોછો એક પ્રતિનિધી મોકલવાનો હક્ક આપવો.

આ ઠરાવની એક એક નકલ જુહી જુહી સરકાર પર મોકલવાની પ્રમુખ સાહેબને સત્તા આપવામાં આવે છે.

આ ઠરાવ સર્વાનુમતે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. બાદ કોન્ફરન્સની છબી લેવામાં આવી હતી.

જૈન કેળવણી ખોડે.

ખાદ મી૦ મોહનલાલ દક્ષીચંદ દેશાઈએ નીચલો કરાવ રલ્લુ કર્યો હતો:- જૈન એજ્યુકેશન ખોડે જે કાર્ય કર્યું છે તે માટે આ કોન્ફરન્સ પોતાનો હુર્ષ પ્રદર્શિત કરે છે; અને એવી આશા દર્શાવે છે કે તેને સુપ્રત કરેલા કાર્યને તે જલ્દી પૂર્ણ કરે અને જૈન સમાજની પ્રત્યેક બાંધિમાં કેળવણીને પ્રચાર વિસ્તીર્ણ રીતે થાય તે માટે બધી રીતનો પ્રયાસ કરે. આ કાર્યને માટે ખોડેને દર વર્ષે સાધનો પુરા પાડવા માટે સમગ્ર જૈન સંઘના દરેક શ્રામંત વિદ્વાન અને ઉત્સાહી લાઇ બહેનોને વિનંતિ કરવામાં આવે છે તેમજ દરેક વાર્ષિક માત્ર પાંચ રૂપિયાનું લવાજમ આપી સભાસદ થવા અથવા એકી વખતે સો રૂપિયા આપી જીવનપર્યંતના કાયમના સભાસદ થવાની લલામણુ કરવામાં આવે છે.

ઉપરની દરખાસ્તને મી૦ ગોપીચંદજી ધાડીવાલ અને ગાંધી અમરચંદ ઘેલા-ભાઈના અનુમોદન સાથે તે પસાર કરવામાં આવી હતી.

વિદ્યાલયોના સ્થાપકોનો આભાર.

મી૦ મોતીચંદ ગીરધર કાપડીઆએ દરખાસ્ત કરી કે વિદ્યાલયો, ગુરૂકુળ, ખોડેજીંગા વીગેરે સંસ્થાઓ નીકળવાથી કેળવણીના વીચારને પુષ્ટી મળી છે; તેથી તે સંસ્થાના ઉત્પાદકો અને સહાયકોનો આભાર માનવામાં આવે છે અને સમસ્ત ભારતમાં જૈન વસ્તીવાલા પ્રદેશોમાં અને ખાસ કરી રાજપુતાના કે જ્યાં કેળવણીનો અભાવ અતિથય છે ત્યાં તેવી સંસ્થાઓ ખોલવા ખોલાવવાની અગત્ય આ કોન્ફરન્સ સ્વીકારે છે.

આ દરખાસ્તને રા. ચંદનમલજી ગાળુ અંબાલાવાળા અને વીસનગરવાળા શેઠ મહાસુખલાઈ ચુનીલાલ તથા દોશી કૂલચંદ હરીચંદના વિશેષ અનુમોદન સાથે તે પસાર કરવામાં આવી હતી.

જૈન સાહિત્યપ્રચાર.

પંડિત હંસરાજજીએ દરખાસ્ત કરી કે (૧) છેલ્લા કેટલાંક વરસોથી જૈન સાહિત્ય અને હમણા આગમો પ્રગટ થવાથી જૈન ધર્મનું ગૌરવ વિશેષ પ્રકાશમાં આવ્યું છે; તેથી તે તેના પ્રકાશકોને ધન્યવાદ આપે છે અને ઈચ્છે છે કે તેઓ વધુ વધુ સાહિત્ય પ્રકાશ કરતા રહે અને વિશેષમાં એ અભિપ્રાય જણાવે છે કે મૂળ, જીર્ણ અને અલભ્ય ગ્રંથોનાં પ્રકાશન સાથે તેનાં ભાષાંતરો દેશી ભાષામાં અને ખાસ કરીને હિંદી ભાષા કે જેમાં બહુજ અલ્પ ભાગે સાહિત્ય પ્રકટ થયું છે તેમાં તે રૂપ વિશેષ પ્રગટ થાય. (૨) પ્રાકૃત-માગધી ભાષાના પુનરુદ્ધારની અતિ આવશ્યકતા આ

કોન્ફરન્સ સ્વીકારે છે. (૩) જૈન સાહિત્ય અને પ્રાકૃત સાહિત્ય હિંદની દરેક યુનિ-
વર્સિટીમાં દાખલ કરે એમ તેમને આ કોન્ફરન્સ ભલામણ કરે છે. (૪) પ્રાકૃત-
વ્યાકરણ-કોશાદિ સાધનોમાંથી તેમજ જૈન સાહિત્યમાંથી નીકળતો ઇતિહાસ પુરો
પાઠવાની અને તેમાં શોધખોળ કરવાની અગત્ય છે. તો તે કાર્ય કરવાનું કોઈ સંસ્થા
ઉપાડી લેશે, અને જૈનશાસનપ્રચારના સારી રીતે કરશે એવી આ કોન્ફરન્સ ઇચ્છા
રાખે છે. (૫) જેશખમીર, પાટણ, તેતા, ખંભાત વીગેરે સ્થળોએ જ્યાં જ્યાં પુસ્તક
સંગ્રહો છે તેમાંથી જીર્ણ અલભ્ય પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરવું યોગ્ય ધારે છે.

ઉપરના ઠરાવને મી. ભલુતભલજી સીંધીના અનુમોદન સાથે તે પસાર કર-
વામાં આવ્યો હતો.

—o—o—o—

ત્રીજા દીવસની બેઠક.

પંચાયત ફંડમાં અને વિદ્યાલય ફંડમાં ભરાયેલી રકમો.

શરૂઆતમાં મંગળાચરણ થયા બાદ શરૂ સ્તુતિ થઈ હતી જે પછી તાળીઓના
અવાજો વગેરે સલાતું કામકાજ શરૂ થયું હતું.

બાદ શેઠ કુશળરાજજીએ જ્ઞાતિ સુધારા, લગ્ન ખર્ચો, મૃત્યુ પાછળના ખર્ચો,
પાથરણાની સુદત, કન્યા વિક્રય વિગેરે સંબંધમાં ગઈ રાત્રે મારવાડ-ગોલવાર
સભાએ પસાર કરેલા ઠરાવોની વીગત વાંચી સંલગ્નવી હતી અને તે બાબત ચો-
ખાં લખાયેલી સહીઓ સાથેની નોંધ રજુ કરી હતી.

રાત્રે મારવાડ-ગોલવારના જેનોમાં પ્રવચીત કુરીવાળે સુધારવા અને કેળ-
વણી ફંડના ઉપયોગ માટે યોજના કરવા એક ગંતવર સલા મંડપમાં મળી હતી
જે વખતે આખી મારવાડી કોમને સુધારવા માટેના અને ઘણું કુરિવાળે દૂર કરવા-
ના ઠરાવ મહારાજશ્રી વલ્લભવિજયજીના ઉપદેશ અનુસાર કરવામાં આવ્યા હતા.
સળજેઠટ ઇમિટી રાત્રે એક વાગ્યા સુધી બેઠી હતી.

પ્રાચીન શિક્ષાલેખો.

બાદ પ્રમુખ સાહેબે નીચેના ઠરાવ રજુ કર્યો હતો. જૈન પ્રાચીન દેવાલયો-
તીર્થો, તેના શિક્ષાલેખો વિગેરે સુવ્યવસ્થિત રીતે મરામત કરાવી, બાળવી રાખવાની
આ કોન્ફરન્સ ભલામણ કરે છે, અને તેનો નાશ અજ્ઞાનથી, ઇર્ષાથી કે નામના મહ-
ત્વથી થયેલ છે અને થતો જાય છે તે માટે દિલગીરી બહાર કરે છે. વળી તેને પ્રકા-
શમાં લાવવાનો જે જે વ્યક્તિએ પ્રયત્ન કરેલ છે તેને ધન્યવાદ આપે છે. ખાસ ક-
રીને રજપુતાનામાં અસંખ્ય મદિરા અને શિક્ષાલેખો જે હજુ વિદ્યમાન છે તેની

સુખવસ્થા રાખવાની તથા તેનો સંગ્રહ કરવાની આવશ્યકતા આ કોન્ફરન્સ સ્વી-
કારે છે.

સભાએ એ ઠરાવ પસાર કર્યો હતો.

સુદૃઢ ભંડાર.

દરેક શ્રાવક શ્રાવિકાએ ઓછામાં ઓછી ચાર આનાની રકમ દરવરસે કોન્ફ-
રન્સ ઑફિસમાં સંઘદ્વારા અથવા પરગારા મોકલી આપવી એમ આ કોન્ફરન્સ
દઢતાથી આગ્રહ કરે છે કે જેથી તેના અરધા ફંડમાંથી કોન્ફરન્સનો નિભાવ યાચ
અને બીજા અરધા ફંડમાંથી કેળવણીનો પ્રચાર થઈ શકે.

પ્રમુખ સાહેબે ઉપલો ઠરાવ રજુ કરતાં તે સર્વાનુમતે પસાર થયો હતો.

અત્રે મહારાજશ્રી વલ્લભવિજયજીએ જણાવ્યું હતું કે આ બાબતનો અમલ
તરતજ થવો જોઈએ અને વારે વારે સીધા ભાગવાની જરૂર ન રહે તે રીતે કાર્ય
થવું જોઈએ.

મી. દદ્દાએ તે પરથી જાહેર કર્યું કે આપણા જેનોના દરેક ઘર તરફથી જો
એક એક રૂપિયા આપવામાં આવે, અને દરેક પોતાની ફરજ સમજી તેમ કરે તો
ઠાંઠ કહેવાનું રહે નહીં.

અત્રે મહારાજશ્રીએ જણાવ્યું હતું કે અત્યારસુધી કોઈપણ સેક્રેટરીએ એ ફંડ
બરાવવા પ્રયત્ન કર્યો નથી, પણ જેવોએ પ્રયત્ન થયો કે તરત લાખો રૂપિયા એકઠા થશે.

જૈન પંચાયત ફંડ.

અત્રે મી. દદ્દાએ ઉપલા ઠરાવમાં ફેરફાર કરી તે નીચે પ્રમાણે રજુ કર્યો હતો.
પ્રત્યેક આદર્મીને ગઢલે ઘરદીઠ એકી વચ્ચે રૂપિયા એકથી સો સુધીની હવે ધંધી
દરજાના મુકરર કરવામાં આવે તે રકમ આપી એક પંચાયત ફંડ કાયમ કરવાની
બલામણુ કરવામાં આવે છે. હેડ ઑફિસ આ સળાંધી સ્કીમ હવે પછી બહાર પા-
ડશે તેમાં ફંડ એકઠું કરનાર સ્વયંસેવકો તેમજ વ્યવસ્થા વિગેરેની ગોઠવણુ રજુ
કરવામાં આવશે. અને એકસોથી વધારે રકમ આપનારની રકમ ધન્યવાદ સાથે
સ્વીકારવામાં આવશે.

પંડિત હંસરાજજીએ કહ્યું કે પંડાળવાળાઓ જણાવે છે કે આ સંબંધમાં
એક ડેપુટેશન નીકળવું જોઈએ અને તેમાં મી. દદ્દાએ ભાગ લેવો જોઈએ.

મી. દદ્દાએ તેમ કરવા હા પાડી હતી.

મી. લક્ષ્મીચંદ જીઆએ એ ઠરાવને ટેકો આપ્યો હતો.

એ ઠરાવને મી. મુળચંદ આશારામ વેરાટીએ વધુ ટેકો આપ્યો હતો અને
પોતાની તરફથી રૂ. ૫૦ ની રકમ આપી હતી.

પંડિત હંસરાજજીએ એ કરાવને વધુ અનુમોદન આપ્યું હતું, જેમ કરતા જણાવ્યું હતું કે-કહેવામાં અને કરવામાં હુમેશાં અંતર રહે છે, અને ઘણી વખત ને બહુ બોલે છે તે કરતા નથી. પણ સસારમાં દરેક પ્રકારના માણસો બધા નથી હોતા ઘણાઓ તો કદા વગર કરે છે અને તે ઉત્તમ દરજ્જાના છે. આપણો આત્મા અજરઅમર છે તે છતાં આપણા દેહને મૃત્યુ ક્યારે આવશે તે આપણે જાણતા નથી. માટે જે કાંઈ સુકૃત કરવું હોય તે આપણે આ ક્ષણે જ કરવું જોઈએ. વિધર્મીઓ તમારા બધુંઓને વટલાવી બીજા ધર્મમાં લઇ જાય છે, તે જોતાં તમારી ધનદોષન અને આખી દુનિયા સુધારવાનો ફાંકો રાખવો એ કેવું ગણાય? (શરમ શરમના પોકારો!) તમારો ધર્મ કેવો છે? આપણા દેશની વિધવાઓ પોતાના ચારિત્ર સનને બચાવવા પ્રાણ આપે છે, છતાં ભૂખ આગળ તેઓ લાચાર બને છે. તમે તેઓ માટે કેવી દયા ધરાવો છો? તમે તમારી શક્તિને સ્કુરવો. તમારા સામાજિક બળને વધારો. તોજ તમે જૈન દર્શનનો પ્રચાર કરી શકશો. તમારી પાસે પુરતા-પુરકન પૈસા છે, પણ તેનો ઉપયોગ કરતા નથી આવડતું. આમ સર્વે કોન્ફરન્સના આ કાર્યને ટેકો આપવા તૈયાર થાઓ. કેટલાકો એવી વાતો ફેલાવે છે કે જૈનોએ જ માંસભક્ષણનો ફેલાવો કર્યો છે. એવું નામ સહનશીલતા નથી. એવી બાળત સહન કરવી ન જોઈએ. ખરી સ્થિતિ જાહેર કરી તમારી પરના અણેપો દૂર કરવા જ જોઈએ. દ્રવ્ય તો હુમેશાં હોય છે જ, પણ તેના ઉપયોગમાં તેની હુસ્તીનો લાભ સચવાશે. જૈનો પાસે પૈસા, હિંમત બધું છે, પણ સ્વાર્થને લીધે તે એવા ભાવને સમજી શક્યા નથી. જ્યારે તે એ ભાવ સમજશે ત્યારે જ તેનો ઉદ્ધાર થશે. (તાળીઓ).

અને મી. ટટ્ટાએ જાહેર કર્યું હતું કે આ ફંડ આખા હિંદુસ્તાનના જૈનોના લાભ માટે છે, અને એકલી કોન્ફરન્સ ઓફિસને તે સાથે સળગ નહીં રહેશે. એ માટે એક યોજના હવે પછી તૈયાર થશે અને તે જાહેર કરવામાં આવશે (તાળીઓ).

રાત્રિની બેઠક.

રાત્રે આઠ વાગે કોન્ફરન્સનું અધુરું કામ શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. જે વખતે પ્રમુખસાહેબ તબિયત ખરાબ ન હોવાથી વખતસર આવી ન શકવાથી શેઠ નથમલ પ્રમુખસ્થાને બીરાજ્યા હતા, અને શેઠ દોલતરામજી પાછળથી આવતાં તેમણે પ્રમુખપદ લીધું હતું.

શ્રી શિક્ષણ.

જૈન પત્રના અધિપતિ મી. દેવચંદ દામજી કુંડલાકરે દરખાસ્ત કરી કે આઓમાં શિક્ષણનો પ્રસાર જેમ વધે તેમ કરવાની જરૂર છે, અને તે માટે તે

બાધક રીવાજો જેવા કે બાળલગ્ન, કન્યાવિક્રય અને વૃદ્ધવિવાહ સામે સખ્ત વિરોધ આ કોન્ફરન્સ બહાર કરે છે.

મી૦ કુંડલાકરે એ બાળતમાં એક લાંબું ભાષણ કરી શ્રી શિક્ષણની આવશ્યકતા દર્શાવી હતી.

મી૦ મુળચંદ આચારામ વૈરાટી, પંડિત હંસરાજજી, મગનમલજી કોચર બી. એ., અંબાલાવાળા મી. ગોપીચંદજી, મી. સમરથમલજી સીંધી વિગેરેએ ઉપલી દરખાસ્તને ટેકો તથા અનુમોદન આપ્યા બાદ એ ઠરાવ પસાર થયો હતો. (તાળીઓ).

બાદ ધાર્મિક શિક્ષણનો ઠરાવ રજુ કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ઠરાવ મુકનાર ગાંધી વલ્લભદાસ ત્રિભુવનદાસ તથા અનુમોદન આપનાર શેઠ લખમીચંદજી ધીયા હતા. પરંતુ આ દિવસે રાત્રિનો ઘણો ટાઇમ વ્યતીત થતાથી તે ઠરાવ તથા હાનિકારક રિવાજોને લગતા ઠરાવો જગેરે પ્રમુખ તરફથી મુકવામાં આવ્યા હતા. બાદ નીચે મુજબ કાર્ય દુંકામાં પતાવવામાં આવ્યું હતું.

ગાયકવાડને વિનંતી.

નામદાર ગાયકવાડ સરકારની મેડથામુ ખેરાળુ રેલ્વેની લાઇનનું તારંગાહીલ સ્ટેશન તા. ૧-૧૨-૧૯ થી બંધ થવાથી જૈન લોકોએને હાડમારીઓ ઉભી થઈ છે. તેથી તે સ્ટેશન ફરી ઉઘાડવા નામદાર ગાયકવાડ સરકારને આ કોન્ફરન્સ વિનંતી કરે છે તથા એ લાઇન આગળ વધારી હુંગરની તળેટી સુધી લઈ જવા તા. ૧૬-૧૦-૧૯ ની ધારાસભામાં જે ઠરાવ થયો છે તેને આ કોન્ફરન્સ ટેકો આપે છે, અને તે પ્રમાણે તાકીદથી કરવા આ કોન્ફરન્સ સંપૂર્ણ આગ્રહ કરે છે.

ઉપલો ઠરાવ પ્રમુખ સાહેબે રજુ કરતાં તે પસાર થયો હતો.

બાદ આગલી કોન્ફરન્સે પસાર કરેલા ઠરાવોને ચાલુ કોન્ફરન્સ ટેકો આપે છે, એવો ઠરાવ પ્રમુખસાહેબે રજુ કર્યો હતો, જે પસાર થયો હતો.

શ્રીમદ્ મુનિ મહારાજ શ્રી વલ્લભવિજયજીનો આભાર.

પરમ પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજ સાહેબ મારવાડ-ગોડવાડ પ્રાંતના ઉદ્ધાર માટે કેળવણી સંબંધી મહાન પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. તે કાર્ય કોન્ફરન્સના મુખ્ય ઉદ્દેશને અમલમાં મુકનાર હોઈને તેના તરફ આ કોન્ફરન્સ સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ ગતાવે છે અને તે માટે મહારાજશ્રીનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માને છે, અને દરેક સ્થળે કેળવણીના પ્રશ્નો ઉપાડી લેવા સર્વ મુનિ મહારાજો વિનંતી કરે છે. (તાળીઓ)

એ ઠરાવ નામદાર પ્રમુખે રજુ કર્યા બાદ પસાર થયો હતો.

સ્વદેશી વસ્તુ વાપરવા વિષે.

આપણી કોમ મુખ્યત્વે કરીને વેપારી હોવાથી દેશના હુન્નર ઉદ્યોગ અને વેપારી ખીલવણી અર્થે દેશના પ્રાચીન ઉદ્યોગોને ખીલવવા તે દરેક જૈનની ફરજ છે અને તેના હુન્નરોને સ્વીકારવાથી તથા સ્વદેશી વસ્તુ વાપરવાનો નિશ્ચય કરવાથી સમાજની ઉન્નતિ થાય છે તેમ આ કોન્ફરન્સ માને છે, અને તેટલા માટે દેશના પ્રાચીન ઉદ્યોગો ખીલવવા અને ખાસ કરીને આપણા દેશમાં ઉત્પન્ન થતી ચીજો વાપરવાનો નિશ્ચય કરવા આ કોન્ફરન્સ આગ્રહપૂર્વક ભલામણ કરે છે.

ઉપલો ઠરાવ નામદાર પ્રમુખે રજુ કર્યો હતો. જે તાળીઓના અવાજ વચ્ચે પસાર થયો હતો.

ખંધારણમાં ફેરફાર.

કોન્ફરન્સનાં ખંધારણમાં જે ફેરફાર કરવાની જરૂરીયાત માલુમ પડે તે આવતા અધિવેશન પહેલાં ત્રણ મહીના અગાઉ હેડ ઓફિસ પર મોકલી આપવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે અને તેની વીગત ઓફીસ તરફથી એક માસ અગાઉ બહાર પાડી તે ઉપર આવતા અધિવેશન વખતે વિચાર કરવામાં આવશે.

ઉપલો ઠરાવ પ્રમુખ સાહેબે રજુ કરતાં તે પસાર થયો હતો.

અત્રે પંડિત હંસરાજજીએ ઉર્દુ અને હિંદી જાણનાર બાહોશ ક્લાર્ક કોન્ફરન્સ ઓફિસમાં રાખવા માટે પંજાબ તરફથી વિનંતી કરી હતી જે મી. મોતીલાલ મુળજીએ સ્વીકારી હતી.

અત્રે મી. ઢઢાએ જાહેર ક્યુ હેડ આગવી કોન્ફરન્સ પંજાબમાં કોઈપણ થહેરમાં ભરવા માટે પ્રમુખ સાહેબ મારફત પંજાબના સંઘ તરફથી કરવામાં આવી છે. એવી સરતે કે તે વખતે મુનિરાજશ્રી વલ્લભવિજયજીનું ચોમાસું ત્યાં હોય અને અત્રે હાજર રહેલા ત્યાં પધારે.

પંડિત હંસરાજજીએ જણાવ્યું હતું કે અત્રે ત્રીજી સરત એ છે કે એ અધિવેશનનું પ્રમુખસ્થાન મી. ઢઢાએ સ્વીકાર્યું.

અત્રે તાળીઓના અવાજે થઈ રહ્યા હતા અને એ સરતે પંજાબનું આમંત્રણ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું અને ૧૯૨૧ ની સાલમાં ૧૩ મી જૂન શ્વેતાંશર કોન્ફરન્સ ભરાશે.

અત્રે પ્રમુખે નીચલી ઉદારતા જાહેર કરી હતી. રૂ. ૧૦૦૦ કોન્ફરન્સ ની માવ ફંડ, રૂ. ૧૦૦૦ કેળવણી ફંડ, રૂ. ૨૦૦ વૉલન્ટીયરો માટે અને જોડવાડની શાકશાળા શરૂ થાય તો તેમાં રૂ. ૧૦૦૦.

બાદ જનરલ સેક્રેટરીઓ તરીકે મી. મોતીલાલ મુળજી અને મી. મકનજી હરીસ્ટરને મુંબઈ માટે નીમવામાં આવ્યા હતા અને પ્રોવિન્સલ સેક્રેટરીઓ અને

અને બીજા ઓધેદારોની નીમણુંક કરવામાં આવી હતી, અને સ્ટેન્ડીંગ કમિટિના નામો પણ વાંચી જવામાં આવ્યા હતા.

અત્રે મી. હઠ્ઠાએ જાહેર કર્યું હતું કે પંતબના શ્રી સંઘે આ કોન્ફરન્સના પ્રમુખસાહેબને એક સોનાનો ચાંદ આપવાનો ઠગવ કર્યો છે, જે મુંબઈથી આવ્યા બાદ તેમને એનાયત કરવામાં આવશે.

ત્યારબાદ પ્રમુખ સાહેબનો, રીસેપ્શન કમિટિના કાર્યવાહકોનો, વૉલંટીયરોનો અને દરેક કમિટિના પ્રમુખ અને સેક્રેટરીઓનો આભાર માનવામાં આવ્યો હતો. જે બાદ કોન્ફરન્સનું કામકાજ રાત્રે બાર વાગે ખતમ થયું હતું.

બારમી શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સમાં મુનિમહારાજ
શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજે આપેલું વ્યાખ્યાન,

- । ॐ नमो वीतरागाय ॥

यस्य निखिलाश्च दोषा न सन्ति सर्वे गुणाश्च विद्यन्ते ।

ब्रह्मा वा विष्णु र्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥

માન્યમુનિવરો! સુશીલા સાધ્વીયો! સભ્ય સદગૃહસ્થો! એવં સત્તારિયો! આપ સર્વકાં યહાં પર ઉપસ્થિત હોના કુછ અન્ય હી કથન કર રહ્યા હૈ. રંગ વિરંગી વિચિત્ર પદ્ધતિયોં ઔર લાલ પીલે અનેક પ્રકારકે કપડે વ ગહનોસે સુસજ્જિત દોદલકા એકત્રિત હોના તો અનેક વિવાહ (શાદી), જેમનવાર આદિ પ્રપ્તગોમે સંભવ હૈ, પાંતુ આપસે કયા? સારી દુનિયાસે ઉલટે રસ્તે ચલનેવાલે હમારે દે દલ જો આપકો દિખલાઇ દેતેં હૈ ઉસસે સાફ જાહિર હોતા હૈ કિં, યહ પ્રસંગ સાં સારિક નહિં હૈ, કિંતુ ધાર્મિક હૈ. અતએવ મૈં ભી યહાં કુછ બોલનેકા અધિકાર રખતા હૂં.

મેરા વિચાર ઔર અધિકાર.

મહાશયો! યહાં જો કુછ કહૂંગા અપના નિજ વિચાર કહૂંગા. ઉસકો માન્ય રખના ન રખના, ઉસપર વિચાર કરના ન કરના આપકા અખતિયાર હૈ. મેરે પાસ કયા? જૈન સાધુ માત્રકે પાસ ઐસી કોઇ સત્તા નહીં જિસકે બલસે આપ પર કોઈ કિસમકા ફરજ યા જોર ઠાલ સકેં? જૈસા કિ તારીખ ૧૧ ડીસેમ્બરકે સાંજવર્તમાન મેં સુલેહકે ઉત્સવમેં સામેલ નહીં હોનેકા કરવીર પીઠકે જગદગુરૂ શ્રી શંકરાચાર્ય કા અપને અનુયાયિયોંકો ફરમાન જાહિર હૂઆ હૈ

જૈન ગુરૂઓકા ઉપદેશકા અધિકાર હૈ. આ દેશકા નહીં સનજનો! આપેં

પાસ ડેલીગેટ-પ્રતિનિધિત્વ સૂચક ચિન્હ ફૂલ હૈ, મેરે પાસ રજોહરણ-ધર્મચંદ્ર હૈ. આપકે પાસ કાગજકા કટા હુઆ ટિકિટ હૈ, મેરે પાસ કપડેકા બના હુઆ લેવ હૈ. આપકો કોન્ફરન્સ જૈન મહાસભાકે ઇસ અધિવેશનકે તીન-દિનોકા પ્રતિ-નિધિત્વ મિલા હૈ, મુજે જૈનશાસનકા હમેશકે લિખે જિન્દગી યાવજીવ મિલા હુઆ હૈ.

આપકો આમ ત્રણપત્રિકાદ્વારા અપને અપને ગ્રામ-નગર સંસ્થાકી તર્ફસે અધિકાર પ્રાપ્ત હુઆ હૈ, મુજે પ્રાતઃરમરણીય મરહૂમ જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ વિગ્યાન-ન્દસૂરિ શ્રી આત્મારામજી મહારાજકે હસ્તસે શ્રી જૈનસંઘકી તર્ફસે પ્રાપ્ત હૈ. પ્રાપ્ત અધિકારકો યથાશક્તિ અમલમે લાના અપના કર્તવ્ય સમજકર હી મેં ઇસ સમય ઉપત હુઆ હું.

કોન્ફરન્સ (મહાસભા) કી આવશ્યકતા.

સજ્જનો! ઐસી ઐસી સભાકી આવશ્યકતા કિતની હૈ? આપ સબ જાનતે હૈ ઇસ સભાકે સ્વાગત કમિટીકે પ્રમુખને ઔર સભાધ્યક્ષને અપને અપને વક્તવ્ય-મેં જાહિર કર દિયા હૈ. અન્યાન્ય સ્થાનોમે ઐસી અનેક સભાયે હો રહી હૈ. યદિ ઇસ સમાહકો સમાસસમાહકા નામ દિયા જાય તો યોગ્ય હી હૈ. સભાઓકા ઉદ્દેશ ઉત્પત્તિકે સિવાય અન્ય કોઈ નહીં હૈ, યહ ખાત સત્ય હી માનની પઠતી હૈ.

પરંતુ કહીં કહીં કિસી સમય ઉસસે વિપરીત કાર્ય હોતા સુનાઈ યા દિખાઈ હોતા હૈ. જિસસે કિતનેક લોગો કો અઝિયસી હો જાતી હૈ. મેરી સમજમેં જહ ઉનકી બડી બારી જૂલ હૈ. ઇસ તરહ કરને સે પક્ષ પઠ જાતા હૈ. એક દ્વસરા એક દ્વસરે પર આક્ષેપ યા કલંક ઇલગમ દે દેતા હૈ. જીસકા અસર ખુરા હો જાતા હૈ. સંપકે સ્થાન પર કુસંપ, પ્રીતિકી જગા અપ્રીતિ, સુધાર કે બદલે બિગાડ હો જાતા હૈ. ઇસ લિખે પ્રિય મહાશયો! વ્યક્તિગત કાર્ય કો આગે ખડા કર સમષ્ટિકા નાથ કરના બુદ્ધિમત્તા નહીં હૈ બડી મુશ્કેલસે અને કષ્ટ સહન કર ધનવ્યય કરકે તીન દિન કે લિખે જો સન્મેલન હોતા હૈ ઉસમે તકરારી ખાતકો સ્થાન ન દે કર જિસ સુદ્ધે કી ખાત કે લિખે જિસ ઉદ્દેશસે એકત્રિત હોતે હૈ ઉસકા હી નિરાકરણ હોના ઉચિત સમજા જાતા હૈ.

શાન્તિકી યોજના.

મેશક, કોઈ અશાન્તિકા પ્રશ્નહો, જિસસે સમાજ પર ખુરી અમર હોને કા સંભવ હો, કુસંપ કા બીજ બોધા જાતા હો, ઉસકે લિખે ન્યાય કો માન દે કર સજ્યતાસે ગંભીર તાકે સાથ પરસ્પર વિચારોકા મિલાનકર શાન્ત ચિતસે સમાજકે હિતકી ખાતર થોડે હી સમયમેં યદિ નિરાકરણ હોતા દિખવાઈ દેવે કસરન રાયસે કર દેના યોગ્ય હૈ. પરંતુ એક તુમ્હસી ખાતકી ખાતર અપનાહી કક્ષા ખરા કિયે.

જાના ઔર સમાજકો ધક્કા દિયે જાના. આઘી આઘી ઔર સારી રાત એક હી ખાતકો ઉઠા લિયે જાના યોગ્ય નહીં હૈ. મહેરજાનો ! યદિ આપકો સમાજકા, જૈન ધર્મકા, અપને સ્વામીભાઈયોંકા, અપની ધર્માત્મા એહનોંકા, અપની સંતાનકી, અરે અપને પિતા પ્રભુ મહાવીરકે શાસનકા કુછલી દર્દ હો, આપકી નસ ઔર રગ રંગ મેં ધર્માભિમાન યા મનુષ્યત્વકા અંશલી હો તો અપને ઔર અપની સમાજકે હિત કે લિએ આપકો અશાન્તિ, કલેશ, કુસંપકો સમાજસે ધક્કા દેકર શાન્તિ, પ્રેમ ઔર સંપકા વાસ કરાનેકે લિએ જુદે જુદે ઇલાકાકે મુખ્ય મુખ્ય સમાજ કે પ્રતિષ્ઠિત નેતાઓંકી એક ખાસ સલા કાયમ કરની ચાહીયે. જરૂરત કે વક્ત વો સમાજ હાં યોગ્ય સમજા જાવે એકત્ર હો કર જો ખુલાસા અપને હસ્તાક્ષરોસે જાહિર કરે સર્વ સમાજમેં માન્ય હો જાવે. મેરી સમજમેં યહ ખાત કયા ગૃહસ્થ ઔર કયા સાધુ સળકો પસંદ આયગી.

મહાશયો ! પીછે લી એસી પ્રણાલી ચલતીથી એસા જૈન ઇતિહાસસે માલૂમ હોતા હૈ. શ્રી ધર્મઘોષસૂરિ મહારાજને જૈન ધર્મસે વિરૂદ્ધ ચલનેવાલે શ્રાવકોં કો શિક્ષા દેને વાસ્તે અઠારાં શ્રાવક કાયમ કિયે થે. જિનમેં શ્રીમાલકુલતિલક યથો-ધવલ નામા ખજાનચીકા પુત્ર જગદેવ મુખ્યથા. જિસ જગદેવકો શ્રી હેમચંદ્રસૂરિને ખાલકવિકા ણિરૂદ્ધ કિયાથા.

વિધાકી ખામી દૂર કરો.

ખ્યારે જૈનભાઈયો ! અપને સમજ લિયા હોગા પિછડે હુમારે જૈન લાઇ મુશિક્ષિત, ધનાઢ્ય, અધિકારી ઔર પ્રતિષ્ઠિત હોતે થે. જિસસે વો ધાર્મિક ઔર સામાજિક યાવત્ રાજ્યકાર્યમેં લી પ્રવીણ હોતે થે. આજકાલ અપની કેસી દશા હો રહી હૈ સો આપ સે છુપી હુઇ નહીં હૈ. જિસકા મુખ્ય કારણ જહાંતક મેરા ખ્યાલ પહુચતા હૈ વિધાકા અભાવ નહીં તો કમી તો અવશ્ય હી હૈ.

મુઝે કહના પડતા હૈ કિ હિંદુસ્તાનમેં પ્રાયઃ કયા હિંદુકુંયા મુસલમાન, કયા ઇસાઈ કયા પારસી, કયા આર્યસમાજ કયા સિખ, સળકે કાલેજ સુનાઇ દેતે હૈ, પરંતુ જૈનોંકા એકલી કૉલેજ-મહાવિદ્યાલય નહીં હૈ.

જિસ સમાજ મેં સળસે અધિક વિદ્યા-જ્ઞાનકા પ્રેમ કહાજાતા હય-માના જાતા હય ઉસમેં કાઠીશ્વરોં કે વિદ્યમાન હોતે હુએ લી વિદ્યાકા ક્ષેત્ર સંકુચિત હી ગના રહે. યહ થોડે દુઃખકી ખાત નહીં હય ! કમસેકમ હિંદુસ્તાનમેં ત્રીન જૈન કૉલેજ હોનેકી આવશ્યકતા હય. એક ગુજરાતમેં એસે સ્થાનપર હોવે કિ જિસકા લાભ ગુજરાત, ઠાઠીયાવાઠ, કચ્છ ઔર દક્ષિણ સગ લે સકે. એક મારવાઠમેં એસે સ્થાનપર હોવે કી જિસકા લાભ મારવાઠ, મેવાઠ, માલવા સળકો મીલે. એક એસે સ્થાનપર બને કી જિસકા લાભ પંજાબ, ગંગાલ, સંયુક્ત પ્રાંત આદિ સળકો મિલે.

કૉલેજકી આશા.

મહાનુભાવો ! ખડે હૃદયકી ખાત હૈ કિ પંજાબમે જૈન કૉલેજકી સલાવના મહોદય સલાપતિજીને આપકે આગે પ્રકટ કર હી દિ હય તો લી પ્રસંગ હોનેસે પંજાબી ભાઈયોકો યાદ દિલાને કે લિયે સ્વર્ગવાસી ગુરૂમહારાજકા ઉચ્ચ આશય મેં સુના દિયા ચાહતા હૂં.

એક દિનકા છકર હય, હુધિયાનામે કિતનેક આર્યસમાજ ભાઈયોને શ્રી મહારાજ સાહેબસે અર્જકી કિ, આપ દેવમદિર તો ગનવાયે જાતે હય, મગર દેવ મદિરકે રક્ષકો કે ઉત્પાદક દેવવાણી-સરસ્વતીકે મદિરકી લી જરૂરત હય.

શ્રીમુખને, આહા ! કયા હી ઉસ વક્ત સમયસૂચકતા કા જનાબ દિયા, સુન-કર સખ ખુશ હો ગએ. આપને ફરમાયા ઇસવકત ઇનકો દેવમકત ગનાનેકી જરૂરત હય ઇસ લીએ દેવમદિર ગનતે હય. જગ યહ કાર્ય પૂર્ણ હો જાયગા, ખુદ બખુદ દેવવાણીકા ખ્યાલ હો જાયગા.

ખેશક, મહાપુરૂષોંકી વાણીમે લી દેવવાણીકા હી અપ્પર હોતા હય. આપકા કહના જયૌકાતયૌં હી મેરે અનુભવ મે આ રહ્યા હય. ધીરે ધીરે પાઠશાલા હાઇસ્કુલકે રૂપમે પ્રવિષ્ટ હો કૉલેજ કે રૂપમે આનેકી સંભાવના હો રહી હૈ.

મહાશયો ! મેરે અંદરલી ઇસ ખાતકા બીજ ઉસ વક્તકા બોયા હુઆ ધીરે ધીરે અંકુર કે રૂપ મેં પ્રકટ હુઆ આપકો નજર આતા હોગા, પરંતુ વો સદગુરૂકા બોયા બીજ સફલ તબ હી માના જાયગા જળ સરસ્વતીમદિર ગન કર ઉસ મે સે દેવ-દેવમદિર-દેવવાણી કે રક્ષક સરસ્વતીપુત્ર ઉત્પન્ન હોંગે. મુઝે કહનેકા અધિકાર નહી, મગર રહ્યા લી નહીં જાતા, જિતના આપ લોગોંકા લક્ષ્મી પ્રતિ પ્રેમ હૈ યદિ થોડા સા લી સરસ્વતી પ્રતિ હોવે તો આપકા ઉભય લોક મેં ભલા હોવે. પરંતુ અફસોસ ! આપને એકકો જિતના માન દિયા હૈ ઉતના હી ગલકે ઉસસે લી અધિક દ્વસરીકા અપમાન કર રખા હૈ, લોક મે લી નૂવન પ્રેમપાશબદ્દ હો કર પુરાતન સ્ત્રીકા અપમાન કરતે હૈ. પરંતુ રાજ્યસય સે, લોકાપવાદ ભયસે યા સાતિખંધન કે ભયસે ઉસકા નિર્વાહ તો ઉસે અવશ્ય હી કરના હોતા હૈ અફસોસ ! સરસ્વતીકા ઇતના લી નિર્વાહ નજર નહીં આતા. મેં સત્ય કહતા હૂં આપ લોકોં કી જો બિગડી હુઇ દશા દિખલાઈ યા સુનાઈ દેતી હૈ આપ કે કિયે અપમાન સે કુચિત હુઇ સતી સરસ્વતી કે આપકા હી પ્રભાવ સમજના ચાહીયે. ઇસ લીએ ઉસકો મનાઓંગે તબ હી આપકા સૌભાગ્ય ખડેગા.

ગુજરાતી ભાઈયોં કી આશા છોડ દો.

મહાનુભાવો ! મુઝે સહર્ષ કહના પડતા હૈ આપ સખ કયા ગુજરાતી, કયા

મારવાડી, કયા પૂર્વી, કયા પંબળી ઇસી મારવાડ ભૂમિ કે પુત્ર હૈ. સૌભાગ્યવશ આપ સખ કયા ચોસવાલ, કયા શ્રીમાલ, કયા પોરવાલ આપની માતૃભૂમિમે ઉપસ્થિત હુએ હૈ. આપ સખકો મિલકર માતૃભૂમિકા ઉદ્ધાર કરના હોગા. જબ આપકી માતૃભૂમિકા ઉદ્ધાર હોગા યાદ રખના આપકા, આપકા, ધર્મકા, પ્રભુ વીર ભગવાન કે શાસનકા તબી ઉદ્ધાર હોગા. છનમેં ગુજરાતી ભાઈ તો ઇસ ભૂમિસે બિલકુલ નિર્મોહી હો ચુકે હૈ, ઇન્હોંને અપના ખાનપાન, પહરાન, ખોલ ચાલ, રીતિ રીવાજ, રંગઠંગ, સખહી પ્રાયઃ બદલ લિયા હૈ. ઇસસે ઇનકી આશા પર રહના તો મુઝે ઠીક નહીં માલૂમ હેતા.

યહાંતક જિન્હોંને જવાબ દે દિયા કિ, કભી હમારે પર મારવાડી ભાઈ હક ન જમા લેવે! અપના ગોત તકભી ભૂલા દિયા! આપ યૂં ન સમઝે કિ, મહારાજ મારવાડ મેં હૈં ઇસ લિયે મારવાડીયોં કે અઘ્છા લગાને કે લિયે ગુજરાતી ભાઈયોં કી તક્ફી કડી નજરસે દેખાં જાતા હૈ. નહીં, નહીં, મેરા જન્મ બડોદા-ગુજરાત મેં હૈં ઓર મેરી દીક્ષા આપકે સામને બેઠે હુએ નવમી કોન્ફરન્સકે માણ પ્રમુખ શેઠ મોતીલાલ મૂલજી કે ચહર રાધનપુર મેં હુઇ હૈ. મેરી દોનોં હી અવસ્થાકી માતૃભૂમિ ગુજરાત હય. મુઝે ગુજરાતકી ભૂમિકા માન હય. પરંતુ મેં જિસ આશયસે કહ રહા હું ઉસપર લક્ષ્ય દિયા જાયગા તો મેરા કહના આપકો અવશ્ય ન્યાયસંપન્ન દિખલાઈ દેગા. જિતને પુરાણે બડે બડે ભગ્ય રાણુક-પુરણ સરીએ મંદિર મરૂભૂમિમેં દિખાઈ દેતેં હય ગુજરાતમેં નહીં દિખાઈ દેગેં. ગુજરાતમેં જાકર ઇન અપૂર્વ મંદિરોંકે લિયે ગુજરાતી ભાઈયોંને કિતના દ્રવ્ય લેજા ? હાં, ગુજરાતમેં પ્રગટ હોતે નયે નયે તીરોંકે લિયે મારવાડી ભાઈયોંસે દ્રવ્ય લિયા તો જરૂર હોગા ઇસ હાલતમેં જાતાઈએ ગુજરાતકી આશા પર બેઠ રહના ઠીક હય ? કદાપિ નહીં. રહા પૂર્વ ઓર પંબળા. સો ઉધર તો ઇતની વસતી હી નહીં. વો અપના કામ હી આપ નિકા લેવે ગનીમત હય ! બસ, તૈલીકે બેલકી તરહ ઇધર ઉધર ધૂમધામ કર ફિર મારવાડી ભાઈયોં પર હી દક્ષિ આ કહરતી હય. ઇસમેં શક નહીં મારવાડી વેપારી હય, ધનાઢય હય, શ્રદ્ધાલુ હય; પરંતુ વિઘાકે અભાવસે વિવેકકા વિયોગ હો જાનેસે હઠીલે ન્યાયા નજર આતેં હય. જિસ ગાતકો પકડ લેવે છોડતે નહીં. યદપિ યહ બધા ભારી અવશુષ્ટ હય, પરંતુ મેરે લિયે, નહીં, નહીં, આપ સખકે લિયે, વીરપ્રભુકે શાસનકે લિયે શુષ્ટરૂપ હોતા નજર આતા હય. આપ સમજ લેવે, જો ઇસ વક્ત જિસ કામકે લિયે મારવાડી ભાઈયોંને હાય લંબાયા હય હઠ પકડ લીયા તો બસ, જયજયકાર સમાજકા ઉદ્ધાર હુ મા હી પડા હય. ઇસમેં શક નહીં.

મહાજન ડાકૂ મત બનો.

આપ સુનકર ખુશ હોજે મારવાડી લાઇયેને શ્રી આત્માનંદ જૈનવિદ્યાસય,
ગોડવાડે સ્થાપન કરનેના નિશ્ચય કર લિયા હય જિસકે લિએ અંદા-દૂડ ભરી હય.
કરી મ હો અઢાળ લાખકી રકમ લિખી ગઇ હય મે ઉમીત કરના હું ઇસી તરફ
ઇનકા ઉત્સાહ ભરી રહા તો થહ રકમ દશ લાખ તક પહુચ સકની હય ઔર જૈન
કોલેજકા ઉદ્દેશ બહુત હી જલદી પુરા હો સકતા હય દેખા ચાહિયે અમ માર
વાડી લાઇ મુઝે કીતના સચ્ચા બનાતે હય હુડી તો લિખી ગઇ હય સીકરનેકી
દેરી હય. યદિ સીકર ગઇ તો વાહ વાહ વરના સમગ્રા જાવેગા! બાહિરસે હમે
મીઠી ડાકૂઓને છુટે ઔર અદરસે મહાજન-ડાકૂઓને લૂટે! મહાશયો! સમય
અધિક હોતા જતા હય, મેરા કથન કહી કહી આપકો ચૂમતા ભી હોગા; પરંતુ
આપ જાનતે હય માતા પિતાકા દિલ જળ દુઃખતા હય તમ કંદુ ઔષધ હી પુતકો
પીલાતે હય, મેરા દિલ અદરસે દુઃખતા હય તલી આ પરી-સમાજકી દુર્વશાકે
સુધારકે લિએ ઇતના કહતા હું યદિ આપ ઇસકો હિતચુદ્ધિસે, ગુરુચુદ્ધિસે
નિઃસ્વાર્થ હમારે બાવેકે વાસ્તે હી કહતે હય. ઇસ આશયસે સ્વીકારોજે આપકા,
આપકે બાલગબચોંકા, આપકે સમાજકા હિત હોગા, ઔર યદિ ઉત્તર સમજોજે આ
પકા હી અહિત હય. પરંતુ મુઝે તો ઉપકાર કહિસે, હિતચુદ્ધિસે, અનુગ્રહ ચુદ્ધિસે,
કહનેમેં એકાંત હિત હી હિત હય.

વીતરાગકી દુકાનકે સચ્ચે મુનીમ.

મહાનુભાવો! તીર્થ કર ભગવાન વીતરાગ દેવકી દુકાનકે સચ્ચે મુનિમ જો
સાધુ મુનિરાજ કહાનેં હય. યદિ કીસી કિસમકી બેઠમાની ન કરે તો હાનીકા તો
કામ હી નહીં બઢકે, વૃદ્ધિ પાતે પાતે પરમાત્મ સ્વરૂપ ખુદ પરમાત્મા બન સકને
હય દુકાન મોબુદ હય. સૌદા મોબુદ હય મુનીમ હુશીયાર હોના ચાહીયે. યદિ
મુનિમ સચ્ચાઇસે કામ કરતા રહેગા દિન દિન મઠની હી હોગી. યદિ કોઇ બેઠ
માની કી તો કાંદેકી વાસકી તરફ જાહિર હુએ વિત્તા ન રહેગી. આખીરમેં ઉપ જો
ઇમાન મુનીમકા દેવાલા નીકલ જાયગા. મુહ કાલા હો જાયગા. ઇસજિએ વીત
રાગકી દુકાનમેં વીતરાગ બનને બનાનેકા હી સૌદા હોના ચાહીયે યદિ વડા
વીતરાગ બનને બનાનેકે સૌદે કે સિવાય-રાગદ્વેષકી પરિણતિકી કમી-કાનીકે સિ
વાય અન્ય કોઇ સૌદા, રાગદ્વેષ ઇર્ષા મમતા માયા અકુંકાર આદિકી વૃદ્ધિકા નજર
આતા હય તો વો વીતરાગકી દુકાન નહીં. વો વીતરાગકી દુકાનકા મુનીમ નહીં,
વો જ્ઞાન નહીં, વો જ્ઞાની નહીં, વો સમજ નહીં, વો સમજવાલા નહીં. ભગવાન હ-
વિશ્વદ્રસુરિ મહારાજ ક્રમપાતે હય.

“ તજ્ઞાનમેવ ન ભવતિ યસ્મિન્નુદિતે વિભાતિ રાગગણઃ ।

તમસઃ કૃતોસ્તિ શક્તિર્દિનકરકિરણાગ્રતઃ સ્થાતુમ્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ ઇસકા યહ હય કિ, વેા જ્ઞાન જ્ઞાન નહીં હય, જિસ જ્ઞાનકે હોનેપર રાગાદિ સમૂહ દિખાઇ દે. અંધેરેકી સૂર્યકિરણોંકે આગે ખડા રહેનેકી શક્તિ કહાં હય ?

કર્તવ્ય પરાયણ હોના આહીયે.

મહાશયો ! જ્ઞાનકા ફલ વૈરાગ્ય હોના આહીયે. ઇસલિએ જ્ઞાન, પાંડિત્ય, સમજ ઇદમત ભી સફલ માના જાતા હય. યદિ ઇસકે સ્વામી સદાચારી, ચારિત્રપાત્ર, શુભ્રાહી હો. તભી વેા પ્રતિષ્ઠાપાત્ર ઉચ્ચપદ સદ્ગતિકા અધિકારી હો સકતા હય. અન્યથા જગતમેં જ્ઞાની પંડિત ઇદમદાર ભલે કહાવેં પરંતુ ઇતને માત્રસે ઉતકા પરલોક કહી ન સુધરેગા. ચતુર્દશ પૂર્વધારી ભગવાન ભદ્રમાહુ સ્વામી ફર- માતે હય.

જહાલરો ચંદન ખારવાહી ખારસ્સ ભાગી ન હુ ચંદણસ્સ ।

एवं खु नाणो चरणेन हीणो, नाणस्स भागी न हू सोमईए ॥૧॥

ઇસકા મતલબ યહ હય કિ, જૈસા ચંદનકા ઝોજા ઉડાનેવાલા ગધા ભારકા હી ભાગી હય. ચંદનકી સુગંધ ખુશબૂદા નહીં. ઐસે હી જ્ઞાની-પંડિત જ્ઞાન-પાંડિત્ય કા હી ભાગી હય, પરંતુ નિર્વિવેકી સદાચાર ચારિત્ર સે હીન રહિત હોને સે સદ્ગતિકા ભાગી નહીં હોતા. જો પદે લિખે હય પર ચારિત્ર સદાચારમેં તત્પર નહીં, કર્તવ્ય પરાયણ નહીં વે પદે લિખે મૂર્ખ (પકિત મૂર્ખ) હય. વે (Gramophone) ગ્રામોફોનકી ચૂડી કે સમાન હય. જૈસે ગાયનકા અસર ચૂડી પર નહીં પર જળ ગાતી હય તખ દૂસરોંપર અસર જરૂર હોતા હય. ઠીક. ઇસી તરહ વેા ચેતન પરમાત્મા કે સ્વરૂપ કા દાવા કરનેવાલે હય. યેથકા ! આત્મામેં અનંતશક્તિ હય. યહી આત્મા પરમાત્મા હોતા હય પર વેા શક્તિ પ્રગટ હોગી તળ. જમ તક ઐસા ન હોગા તળ તક વેા જ્ઞાની પંડિત ઇદમદાર મુની- મ કહાને વાલે ભી અન્ય પ્રાણીયોં કે સમાન સંસારમેં હી ઇધર ઉધર ભટકા કરેગે.

આત્મા હી પરમાત્મા હૈ.

હે વીરપુત્રો ! યદિ ન્યાયસે દેખા જાય કર્મચુક્ત જીવસંસારી કહાં જાતા હય. કર્મચુક્ત શિવસિદ્ધ પરમાત્મા કહા જાતા હય. જસ. સિદ્ધ હુઆ હમ હી અનંત- શક્તિવાલેં હય. હમ હી પરમાત્મ સ્વરૂપ હય. કેવલ કર્મ કે કારણ હી હમારી તુમારી અનંતશક્તિ ઢકી હૂઇ હય. ઇતની જડી ભારી શક્તિ કે હોતે હુએ ભી ઇસ સમાજકી કયા હાલત હય ? કેસી દુર્દશા હય ? દિલભર આતા હય. બહુત બહુત ઉપદેશ દેને પર ભી કુછ અસર ન હોને કા કારણ મેરે ખ્યાલમેં એક યહી હય.

નિર્વિવેક. વિવેકરૂપ શક્તિ કી વિકાસ હોને કે બદલે સંકોચ હો રહ્યા હય. જિ-સસે કોઈ સત્યોપદેશ અવશ્ય કરણીય રૂપમે ઠહરતા નહીં હય ઔર ઇમીસે જૈન સમાજ કી હુદ્દશા હો રહી હય. અપની વાર્તામાનિક દશા ઔર અપને પૂર્વજોં કી દશા કા મિલ્લાન કરને પર માલૂમ હોગા કિ અપને પૂર્વજ કયા થે ઔર અપન કયા હો ગયે હય ? ઔર યદિ અમ લી ન ચેને તો કયા હો જાયેગે ? પરંતુ યહ દશા વિધારૂપ દર્પણુ વિના નજર નહીં આયગી ? વિના દર્પણુ કે મસ્તક કા દાગ નહીં હીખતા ઔર વિના દેખે મીટાવોંગે કયા ? ઇસી ત્રિએ અમ તો સમસે પહેલે પહેલે વિધારૂપ દર્પણુ કે તૈયાર કરને મેં ઉવમ કરના જરૂરી હય.

સંપ ઔર ઉદારતા કી આવશ્યકતા.

પ્યારે જૈન બંધુઓ ! ઉક્ત દર્પણુ કે લિએ આપકો સંપ ઔર ઉદારતા કી જરૂરત હય. આપ ખ્યાલ કરે. ૧ ઔર ૩ યહ દો એસે જગે હય એકસરીએ કિ જબ યેહ દોનો સન્મુખ એક દૂસરે કે સામને મુખ વાલે હોતે હય તમ ૬૩ હો જાતે હય ઔર વિમુખ હો જાતે હય તમ ૩૬ હી રહ જાતે હય. અર્થાત્ ઉનકો કીમત ઘટ જાતી હય.

ઇસી તરહુ એક ૧ જબ અકેલા હોતા હય તમ કોરા એક હી હય. પર જબ એક ૧ ઔર આ મિત્રતા હય ૧૧ હો જાતે હય. ઇમસે એકતા કી બડી જરૂરત હય. 'એલમે' બાદશાહ રાની ઇત્યાદિ સગ હોતે હય. પર અકેક કે આગે સબ જક મારતે હય.

ઇસસે લી એક્કા હી બડી ચીજ હય. આપ સબ ઇકઠે હો કર આપસમેં મિલજુત જો કુછ કરના ચાહોંગે બડી સુખમતા કે સાથ કર સઢોંગે. સંપ તો કયા અમીર કયા ગરીબ સબકા ચાહીયે, પરંતુ ઉદારતા તો કેવલ અમીરોંકી હી હોની ચાહીયે.

દાતા ઔર કુપણુ યહ દો નામ ધનાઢ્ય કે લિએ હી બક્ષીસ હય. ગરીબોં કા ઇન પર કોઈ દાવા નહીં. દુનિયામેં ગરીબ કો કોઈ દાતા નહીં કહતા હય ઔર કંભુસ લી નહીં કહતા. ધનવાન અમીર હો કર દાન કરે તો દાતા કહાતા હય. યદિ જમા હી કરતા રહે દાન કરે હી નહીં તો વો કંભુસ કહાતા હય. મતલબ યહ દોનોં પદવીમાં (Degrees) અમીરોં કે લિએ રજિસ્ટર્ડ હો ચુકી હય. અમ દોનોમેં સે આપકો જો રૂચે સો સ્વીકારે. આપકા અમીર વર્ગકા અખતીયાર હય. પરંતુ યહ યાદ રખતા, દાતા કા નામ પ્રાતઃકાલ લોક ખુશીસે લેતે હય. ઔર કંભુસ કા નામ દેના તો દૂર રહ્યા કલ્હી ભૂલસે લીયા જાય યા સુનાઇ લી દે તો ઉમ્મકે નામ પર સગ થુકતે હય ! ઔર કહતે હય હાય હાય કિસ પાપી કંભુસ કા નામ લીયા બસ, અમીર બને હો તો અપને નામ પર થુકાઓ નહીં. ઉદાર બનો. લક્ષ્મી

મેં લેજકર સરસ્વતી કે આમંત્રણ દો. સરસ્વતી કે વિના ઘરમેં અજ્ઞાનાંધકાર હય અંધકાર મેં રહના લક્ષ્મી પમંદ નહીં કરતી. વહ સંદા શાપ દિયા કરતી હય કિ હાય મેં કિસ અંધેરે કૈદખાને મેં આઇ. વહ મોકા હી દેખા કરતી હય કિ મેં કિધરસેં ભાગુ. યાદ રખતા એસી હાલતમેં યદિ વહ રૂઠ કર ભાગ ગઇ તો ફિર ઇસ ભવમેં તો કયા કઇ જન્મોમેં તુમહારે પાસ ફટકેગી નહીં. ઇસ લિએ યાદ લક્ષ્મી કે પ્રસન્ન રખના ચાહતે હો, જ્ઞાનરૂપ સૂર્ય કી ફિરલોં કે ઘરમેં આને દો. જ્ઞાનપ્રકાશકે આતે હી લક્ષ્મી પ્રસન્ન હો આપકા ઘર કભી ન છોડેગી.

પાઠશાળા-વિદ્યાલય-સ્કૂલ-કોલેજ સે ફાયદા.

સર્જનો ! કિતનેક થોડી સમજવાલે પુરાણે ઢગકે મહાથયો કા યહ કહના હોતા હય કિ જિનકોં પઢના પઢના હોગા આપ હી અપના ઉદ્યમ કર લેવેગે. સમાજ કે પૈસે સે પાઠશાળા-વિદ્યાલય-સ્કૂલ-કોલેજ ખનનાને કી કયા જરૂરત હય ? અત્રેણ પઢ જાયેગે ઉલટ્ટે શ્રદ્ધાહીન નાસ્તિક હો જાયેગે.

બેશક ! મુઝે કહના હોગા, કિસિ અંશમેં ઉનકા કહના યા માનના ઠીક હોગા, પરતુ ઉસમેં મૂલ કીમ્મતી હૈ ? ઇસ જાતકા ખ્યાલ ઉન મહાથયોં કે નહીં આયા હૈ, યદિ અત્રેણ વિદ્યામેં એસી શક્તિ હૈ તા મેરે સામને બેઠે હુએ શ્રી શ્વેનામ્બર જૈન કોન્ફરન્સ કે પિતા ગુલાબચંદળ ઢહા એમ. એ. ઓર શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય કે ઓનરરી સેક્રેટરી ભોતીચંદ કાપડીયા સોલીસીટર કે ઉસકા ખસર કયોં નહીં હુઆ ?

આપકો માનના હી હોગા કિ ઇનકો જયપત્ત મેં ધર્મકા શિક્ષણ મિલા હૈ. જાસ. યહી ઉદ્દેશ પાઠશાળા આદિ જરી કરને કા હૈ. લોક અપને મતલબ કે લિએ સાંસારિક શિક્ષણ તો દેને ઓર લેતેં હૈં પરંતુ ધાર્મિક શિક્ષણકા વહાં કેઇ પ્રગથ નહીં ઇસ હાલત મેં અત્રેણ પડે લિખોં મેં યદિ શ્રદ્ધા કા હાસ (કમી) યા અભાવ હો જય તો સંભવ હૈ, ઇસી વાસ્તે ઉનકી શ્રદ્ધા ગતી રહે વો અપની સમાજકી ઉત્તતિ કે ચાહે એસે જાનાને કે લિએ હી ધાર્મિક શિક્ષણ કે પ્રગંધકી અત્યાવર્યકતા હૈ.

રાજ્યભાષા ન સિએ ઓર અકેલા હી ધાર્મિક શિક્ષણ લેવે યહ તો હોના હી હુર્મિત હૈ એક સાધુ ભી યદિ રાજ્યભાષા કે જ્ઞાનના હોવે તો ખુબુત કામ કર સકતા હૈ તો જહસ્થ જિસને વ્યાપારાદિ સે અપના નિર્વાહ કરના હૈ ઉસકે લિએ તો કહના હી કયા ? ઇસ વાસ્તે ધાર્મિક શિક્ષણ વો ખુશીસે લેવે ઇસ કારણ ઉનકો સાથ સાથ વ્યવહારિક શિક્ષણ ભી દેના જરૂરી હૈં જિસકી લાલચસે વો ધાર્મિક અભ્યાસ કરે. આપ સગકો ઇસ જાગતકા ખૂરા અનુભવ હૈં

જિસ રોજ ઉપાધ્યય મેં પતાસે યા શ્રીફલકી પ્રભાવતા હોતી હૈ ઠહીં ઉપાધ્યય મેં જાગા ભી નહીં મીલતી !

આપ કે સામને ચેડુ શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય કે વિદ્યાર્થી ગેકે હૈં, વિદ્યાલય મેં દાખલ હુએ ઉસ વક્ત જૈન ક્રિસ મિટિયાકા નામ દે ઇતના બી મનકો જાન ન હોગા. પરંતુ ઇસ વક્ત ધાર્મિક અવધાસસે ઓર પ્રખર પંડિત મજલાલજી કે સહવાસસે ઇનમેં એક નયા હી જીવન આયા કિખાઈ દેતા હૈં કિ જિસસે ચેડુ જૈન સમાજકી જાહોજલાલી દેખને કે ઉત્ક્રુક હો રહે હૈં યદ સગ પ્રતાપ અપને સ્વતંત્ર પ્રજાંધકા હૈં. ઇસ લિએ મહાશયો ! યદિ અપને સમાજકી ઉત્તતિ આદતા હોં તો અપની સ્વતંત્ર પાઠશાળા આદિ અવરય હોની ચાહીયે જિસ મેં અપની ઇચ્છાનુસાર ધાર્મિક શિક્ષણકા પ્રજાંધ હો સકે. મહાનુભાવો ! સમય અધિક હો ગયા, મેં જોલતે થક ગયા, આપ મુનતે નહીં થકે હોંગે તો ગેકે તો થક દી ગયેં હોંગે, ઇસ લિએ આખિર મેં ગવૈયા પ્રાણસુખકા ગાયા યદ આપકો યાદ દિલાના હુઆ મેરે જોલને કે પ્રવાહ મેં ઠહીં તુટી રહ ગઇ હો, ઠહીં અસંખ્યાંધ યા અનુચિત જોલા ગયા હો ઉસકી જાળન મિત્તમિ દુકક હોતા હુઆ મેં અપને વક્તવ્ય કે યહોં હી સમાપ્ત કરતા હૂં.

ગવૈયા પ્રાણસુખકા ગાયા હુઆ પદ.

(ગજવ-કગ્યાની. તરજ-ચાહે માનો યા ન માનો)

કરતે હૈં પેશ અરજી, ચાહે માનો યા ન માનો—	
પંચોં વ શેઠ હાકિમ, સજાકો હી હૈં યહ લાજિમ;	
આખિર તુમારી મરજી, ચાહે માનો યા ન માનો.	૧
આગે હમ કિસ પુકારે, ચિન તુમ ન કોઇ સુધારે;	
હમતો જાને હૈં મરજી, ચાહે માનો યા ન માનો.	૨
ધોળી હજમ તૈલી, અંત્યજ તતિ છેલી;	
સુધરે હૈં સાથ દરજી, ચાહે માનો યા ન માનો.	૩
મહાજન તુમ કહાયેં, તો બી ન જ્યાલ આવેં;	
કર દો હુકમ અગ કુરજી, ચાહે માનો યા ન માનો.	૪

જૈન સાહિત્ય સંશોધક સમાજ

આ નામની સંસ્થા પુનામાં થીમાન જિતવિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી તેમના અધ્યક્ષ પણા નીચે કારતક ગ્રુદ ૧૫ તા રોજ સ્થપાયેલ છે. જૈન ધર્મનો પુરાતન ઇતિહાસ ભારતીય ઇતિહાસમાં એક મુખ્ય સ્થાન ધરાવે છે. અને જૈન સાહિત્ય ભારતનાં સમગ્ર સાહિત્યનું એક ઉત્તમ અંગ છે છતાં ભારતવર્ષના

વિદ્વાન સમાજમાં જૈન ધર્મનાં સ્વરૂપ માટે અનભિજ્ઞતા જણાય છે. જૌદ્ધ ધર્મના ઇતિહાસ અને સાહિત્યનું સંશોધન કરવા માટે હુનીયાના લુદા લુદા પ્રદેશોમાં જ્યારે મોટી મોટી સભા વગેરે સ્થાપિત થયેલ છે, ત્યારે જે ધર્મના અનુયાયીવર્ગ આજ પછી ભારતના રાષ્ટ્રમાં એક મુખ્ય સ્થાનપર અધિષ્ઠિત છે, જેના વિશાળ સાહિત્યસમુદ્રના સેકડો ગ્રંથરત્ન ભારતના નાના મોટા સેંકડો પ્રાચીન અર્વાચિન પુસ્તકાલયોની શોભા વધારી રહેલ છે, અને જેના અસંખ્ય કીર્તિસ્થંભ ભારતના ચારે ખુણામાં દેખનારના દીલમાં ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરી રહેલ છે, તે જૈનધર્મના ઉજ્જવલ ઇતિહાસ અને સુંદર સાહિત્ય જે ઉત્તમ રીતે સંશોધન-પ્રકાશન કરવા વાળી એવી એકપણ સ્થા જૈન ધર્મમાં હજી સુધી જન્મ પામી નથી જે અવસ્થા જૈન ધર્મનાં પૂર્વગૌરવનું અભિમાન ધરાવનાર તેમજ તેનું વાસ્તવિક મહત્ત્વ સમજવા વાળા સુસ જનોના દીલમાં ખેદ ઉત્પન્ન કરે તેવી છે.

ભારતના પુરાતન ઇતિહાસની પૂર્તિ જૈન ધર્મના તદ્વિષય સાહિત્યનું સંશોધન કર્યા વિના કોઈ રીતે નહીં થશે. જેથી તેનું વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી સંશોધન અને પ્રકાશન કરવા વાળા કોઈ તૈયાર નહીં હોવાથી છુપાઈ રહી માટીમાં મગી લાય છે અને ગડ્યા પડ્યા પેટીઓમાં ગલીત થાય છે.

પ્રાચીન જૈન મહાત્માઓએ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, કનડી, ગુજરાતી, હિન્દી વગેરે અનેક ભાષામાં અસંખ્ય ગ્રંથોની રચના કરી બાંકારો ભરપૂર ણનાવ્યા છે અને અનેક ગ્રંથરત્નો તો એવા અમૂલ્ય છે કે જેની સમાનતા કરવા વાળા ગ્રંથ બીજા ધર્મોનાં સાહિત્યમાં પણ મળી શકતા નથી.

ઉપરની સર્વ વર્તોણી જણાય છે કે હજી સુધી જૈન સાહિત્યનું આશ્રીય પદ્ધતિથી બીકુલ પણ સંશોધન થતું નથી તેમજ વિદ્વાન લોકોને જૈન સાહિત્યનો પણ બીકુલ પરિચય થયો નથી. તેમજ જેથી સાહિત્યનું અન્વેષણ પણ કરવામાં આવ્યું નથી તેમજ જૈન સમાજનો પોતાનાં સાહિત્યની સંશોધન અને પ્રકાશન કરવા તરફ દ્રષ્ટી પણ હજી સુધી ગઈ નથી. જો કે અત્ય પ્રમાણમાં સાહિત્ય જે રી રીતે પ્રગટ થયું છે એવી સ્થિતિમાં સર્વ સાધારણને ઉચિત આદર ન મળે તો તેમાં બીજા કોનો દોષ સમજવો? જેથી જૈન સમાજનું એ પરમ આવશ્યક કર્તવ્ય છે કે પોતાના ધર્મનાં પૂર્વ ગૌરવનું રક્ષણ અને પ્રકાશન કરવું જોઈએ. એ સર્વ વાત ધ્યાનમાં રાખી કેટલાક ઉત્સાહી અને સાહિત્યપ્રેમી સજ્જનની પૂર્ણ સદાનુભૂતિથી કેવળ સાહિત્યસેવામાં પોતાનું જીવન અર્પણ કરવામાં મુનિરાજશ્રી જનવિજયજી મહારાજજી હાલમાં સુમારે બે વર્ષથી પૂના શહેરમાં આવેલ ભાંડરકર ઓરીયન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટના સંપૂર્ણ સંબંધમાં આવી તેમની દ્વારા જૈન સાહિત્યના સંશોધન અને પ્રકાશન માટે ગહુજ પરિશ્રમ ઉઠાવી

રહ્યા છે તેઓશ્રીની ખાસ પ્રેરણાથી હાલમાં પૂના શહેરમાં મળેલી પ્રથમ પ્રાચ્ય વિદ્યા પરિષદની સમાપ્તિના પ્રસંગ ઉપર જૈન ધર્મની સાથે સંગંધ રાખનાર સમગ્ર વાંડોમય ઇતિહાસ તથા તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક સાહિત્યના સંશોધન અને પ્રકાશન કરવા માટે ઉપરોક્ત શ્રી જૈન સાહિત્ય સંશોધક સમાજ નામની સંસ્થા સ્થાપન કરવામાં આવી છે જેનો ઉદ્દેશ નીચે આપવામાં આવ્યો છે. આ સંસ્થા તરફથી એક ત્રિમાસિક પત્ર પ્રગટ કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો છે, અને જે પત્ર દ્વારા જૈન સાહિત્યનો પ્રચાર કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવશે, જેમાં ઇતિહાસ અને સાહિત્ય સંગંધી તથા તાત્વિક લેખો દાખલ કરવામાં આવશે, જેમાં મુખ્ય કરીને શુદ્ધરાતી તથા હિન્દી ભાષામાં લેખો આપવામાં આવશે. આ પત્રને આદર્શ બનાવવા માટે સાહિત્યના અભ્યાસી મુનિરાજશ્રી જીતવિજયજી મહારાજ સંપાદક તરીકે કાર્ય કરશે તે સાથે લગભગ ૧૦ થી ૧૨ જૈનેતર વિદ્વાનોના લેખો આવશે; જેથી અમારા માનવા પ્રમાણે જૈન સાહિત્ય માટે એક આદર્શ રૂપ આ ત્રિમાસિક બનશે. વળી ઉક્ત સંસ્થાનાં ણંધારણમાં સલાસદ દાખલ કરવાની પદ્ધતિ પણ જેવામાં આવે છે જેથી દરેક જૈન ણંધુએ આ સંસ્થામાં દાખલ થઈ અથવા ત્રિમાસિક પત્રના આહુક થઈ અથવા તે બીજી કોઈ રીતે મદદ કરવાની જરૂર છે. એમ અમે નમ્ર સૂચના કરીએ છીએ.

ઉક્ત સંસ્થાના નામ, સ્થાપના અને, ઉદ્દેશાદીક કાર્યતું વર્ણન.

નામ, સ્થાપના, ઉદ્દેશ અને કાર્ય.

- ૧ નામ—આ સંસ્થાતું નામ “ જૈન સાહિત્ય સંશોધક સમાજ ” (Jain Library Research Society) રાખવામાં આવેલ છે.
- ૨ સ્થાપના—આ સંસ્થાની સ્થાપના સ વત ૧૯૭૬ ના કારતક શુદ્ધ ૧૫ તા ૭ મી નવેમ્બર ૧૯૧૬ ને દીવસે પુના શહેરમાં મુનિરાજ શ્રી જીતવિજયજી મહારાજના અધ્યક્ષપણા નીચે કરવામાં આવી છે.
- ૩ ઉદ્દેશ—આ સમાજનો ઉદ્દેશ જૈન ધર્મના તત્ત્વ સંગંધી દરેક સાહિત્યને ઐતિહાસીક તથા શાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી સંશોધન કરવાનો તથા પ્રગટ કરવાનો છે.
- ૪ કાર્ય—સમાજના ઉદ્દેશ પુરા કરવા સાડ નીચે લખેલાં કાર્યો કરવામાં આવશે.
- ૧ સમાજ તરફથી “ જૈન સાહિત્ય સંશોધક ” નામતું એક ત્રિમાસિક પત્ર બહાર પાડવામાં આવશે.
- ૨ જે જે વિદ્વાનો જૈન ધર્મનાં સાહિત્યમાં અથવા શોધબોધમાં ગ્રેમ રાખતા હશે તેમને આ સમાજના સભ્ય બનાવવામાં આવશે.
- ૩ જૈન સાહિત્યના વિષયમાં જે કોઈ વિદ્વાનને કોઈપણ બાબત બહુવાની જરૂર હશે તેને દરેક બાબતની મદદ આપવામાં આવશે.

- ૪ દરેક જૈનસાહિત્યપ્રેમી વિક્રાનોની એક “ જૈન સાહિત્ય પરિષદ ” યોજાવી તેમાં જુદા જુદા વિષયો ઉપર નિર્ણય વંચાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.
- ૫ ઉંચા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓ અથવા સ્કૉલરોને શીખવા શીખવવામાં ઉપયોગી થઈ પડે એવી રીતથી જીવન સાહિત્ય તૈયાર કરાવવામાં આવશે.
- ૬ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ અને સાહિત્યના વિષયમાં યોગ્ય અભ્યાસીઓની પાસે સ્વતંત્ર અથવા જુદી જુદી દ્રષ્ટીથી નિર્ણય લખાવવામાં આવશે.
- ૭ જીવન તામ્રપત્ર, શિલાલેખ, સીક્ષા, ચીત્ર, ન મળી શકે તેવા તેમજ મુશ્કેલીથી મેળવી શકાય તેવા સાહિત્યનો સંગ્રહ કરવામાં આવશે.
- ૮ જૈન ધર્મ પાળવાવાળો જાતિઓના ઇતિહાસનો સંગ્રહ કરવામાં આવશે.
- ૯ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશ, કર્ણાટકી, તામીલ, તેલુગુ, હિન્દી, ગુજરાતી વિગેરે જે જે ભાષામાંથી જૈન સાહિત્ય મળે છે, તે દરેકના માટે જુદી જુદી સુચના કરવામાં આવશે.
- ૧૦ ભારત વર્ષમાં ઉત્તર-દક્ષિણ હિમાલયથી શરૂ કરી કન્યાકુમારી સુધી અને પૂર્વ પ્રશ્ચિમ હિંદીસાથી કાઠીઆવાડ સુધીમાં જૈન ધર્મનું પ્રાચીન ગૌરવ જતાવનારા જે જે ચિન્હો છે તે દરેકનું એક સવિસ્તર સૂચીપત્ર જનાવવામાં આવશે. એ સિવાય જીવન અનેક કાર્યો સમાજનો હેતુ પાર પાડવા માટે છે, એ માંથી જે જે કાર્યોને જ્યારે જ્યારે આર્થિક તેમજ ઔદિક સહાયતા મળશે ત્યારે ત્યારે તે અમલમાં મુકવામાં આવશે.

પરંતુ હાલ તો પ્રથમ ત્રિમાસિક પત્ર પ્રગટ કરવામાં આવશે અને તે મારફતે આ કાર્યોની થોડી ઘણી શરૂઆત કરવામાં આવશે.

સમાજના મેમ્બર વિગેરે જનવાના નિયમો.

- ૧ જે ગૃહસ્થ આ સમાજને એક હજાર રૂપીયા અથવા તેથી વધારે રૂપીયા અર્પણ કરશે તેમને ‘ પ્રેટન ’ જનાવવામાં આવશે.
- ૨ રૂ. ૫૦૦ આપનાર ગૃહસ્થને ‘વાઈસ પ્રેટન’ ગણવામાં આવશે.
- ૩ રૂ. ૨૫૦ આપનાર ગૃહસ્થને ‘જેની પ્રેક્ટર’ ગણવામાં આવશે.
- ૪ રૂ. ૧૦૦ આપનાર ગૃહસ્થને લાઇફ મેમ્બર કહેવામાં આવશે.
- ૫ દર વર્ષે રૂ. ૧૦ આપનારને સાધારણ મેમ્બર કહેવામાં આવશે.

સૂચના—સમાજના દરેક પ્રકારના મેમ્બરને સમાજ તરફથી પ્રગટ થનાર ત્રિમાસિક પત્ર ભેટ આપવામાં આવશે.

અધ્યાવલોકન.

શ્રી જીવદયા (માસિક)

અમેને અભિપ્રાય અર્થે એટ મળેલ છે. જેના પ્રકાશક ધી યોગ્યે જીમેનીટરીયન લીગ (મુંબઈની શ્રી જીવદયા મંડળી) છે કે જે સને ૧૯૧૦ ની સાલમાં જન્મ પામેલી શ્રી જીવદયા જ્ઞાન પ્રસારક ફંડ નામની સરથા આઠ વર્ષ કાર્ય કરી પરિવર્તન પામેલી અને નવા સ્વરૂપમાં બહાર આવેલી આ મુંબઈની શ્રી જીવદયા મંડળી છે. આ સરથાનું અંધારણ, ઉદ્દેશ અને ધાન્ય ધોરણ વાંચતા તથા કમીટીના સભ્યોની નામાવળી જોતાં તે ભૂતપૂર્વ કરતાં તે વધારે જોખમદાર, વગદાર અને વિશ્વાસપાત્ર નિવડે તેમ જણાય છે. સાથે સંસ્થાને. કાર્યભાર નિયમિત ચલાવવા લોકપ્રિયતા અને વિશ્વસનીય થવા અને સાથે પરમાર્થ વ્યવહારીક રીતે કરી બતાવવા જે કાર્યવાહક કમીટી નીમત્રમાં આવી છે તેથી ભવિષ્યમાં આદર્શરૂપ થશે તેમ માનવાને કારણ મળે છે. આ જીવદયામંડળીમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ ગમે તે મનુષ્ય લાઈ શકે તેટલા માટે મેમ્બરો દાખલ કરવાનું ધોરણ રાખ્યું છે, જે વાસ્તવિક છે. જેથી આ સંસ્થાની સર્વ પ્રવૃત્તિઓથી જનસમાજને વાકેફ કરવા આશયો, ઉદ્દેશો અને કાર્યક્રમ વ્યાપ્તિત લોકોને સમજાવવા, અને વધારે પ્રમાણમાં જીવદયાનો પવિત્ર ખુંડો આપણા દેશમાં ફેલાવવા માટે જ તેના કાર્યવાહકોએ આ માસિકને જન્મ આપ્યો છે. આ પ્રથમ અંકમાં આવેલા વિષયો વાંચતા તેમાંથી ઘણું જણવાનું મળે છે. ડાહ્ય પણ પ્રાણીનાં દુઃખ દરદ ઓળાં કરવા, મરણમાંથી બચાવવા, દુઃખીની બહાર કાઢવું, નિર્દોષ પ્રાણીની હિંસા, ખોરાક, ફેશન રમતગમત કે સિકાદાદિથી ચતી અટકાવવા પ્રયાસ કરવો વગેરે જીવદયાનાં કાર્યો છે તે જનસમાજને સમજાવવા માટે આનાં માસિકો કે જુકો હેન્ડબીલો વગેરે દેશમાં ચાલતી દરેક ભાષામાં પ્રસિદ્ધ કરી તેનો ફેલાવો કરી કે ઉપરોક્ત દ્વારા સમજાવવાથી જીવદયા વધારે પ્રમાણમાં મળાય છે. આ માસિકમાં જણાવેલ દૃષ્ટિકોણ અને કમીટીનો ઉદ્દેશ જોતાં તેનો તેમનો કાર્યક્રમ અને ધોરણ જણાય છે, જેથી ખુશી થવા જેવું છે. આ જીવદયા સંસ્થાને દરેક મનુષ્યે તન મન ધનથી તેના ડાહ્ય પણ કાર્યમાં મદદ આપવાની જરૂર છે અને છેવટે તેમાં સભાસદ થઇને કે આ માસિકના આહક થઇને પણ પોતાની લાગણી બતાવવાની જરૂર છે. અમે આ સંસ્થાની અને પ્રકટ થયેલ તેના આ માસિકની ઉન્નતિ ઇચ્છીએ છીએ, અને જીવદયાનાં કાર્યમાં તેઓ દિવસાનુદિવસ વિજયવંત નીવડે તેમ પરમાત્માની પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

વર્તમાન સમાચાર.

ખંભાતમાં જયંતિ.

મહામહોપાધ્યાય શ્રીમદ્ શ્રી વીરવિજયજી મહારાજની માગસર માસની વદી ૮ તિથિવારે તા. ૧૪-૧૦-૧૯ ના રોજ સ્વર્ણવાસ તિથિ હોવાથી શ્રી ખંભાતમાં જૈનશાળાના હોલમાં શ્રી

મહાવીર જૈન સભા તરફથી જ્યંતિ ઉજવવામાં આવી હતી. સભાના સેક્રેટરીએ ઉક્ત મહાત્માનું જીવનચરિત્ર ક્ષી બતાવ્યું હતું અને તે વખતે વિદ્યાર્થીઓના ગાયન તથા જ્યંતિના હેતુ વિગેરે બાબતો ઉપર બાષણો થયા હતા.

શહેર ભાવનગરમાં શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાએ ઉજવેલી જ્યંતિ.

પ્રાતઃસ્મરણીય શ્રીમદ્ મુળચંદ્રજી મહારાજની ગયા માગશર માસની વદી ૬ ના રોજ સ્વર્ગવાસ તિથિ હોવાથી આ સભા તરફથી જ્યંતિ નિમિત્તે શ્રી દાદાસાહેબના દેવાલયમાં શ્રી નવા-લુંપ્રકારી પૂજા બજાવવામાં આવી હતી તેમજ શ્રીમહાવીરસ્વામી તેમજ પૂજ્યપાદ મુળચંદ્રજી મહારાજની પાદુકા વિગેરેની સુંદર આંગી કરાવવામાં આવી હતી સાંજના સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામાં આવ્યું હતું. આ મહાત્માનો પથ્થ આ શહેર ઉપર ઉપદાર હોવાથી તેઓની ભક્તિ નિમિત્તે આ સભા તરફથી ત્રણ વર્ષથી જ્યંતિ ઉજવવાનું શરૂ કરવામાં આવેલ છે. ઉક્ત ગુરુભક્તિનાં કાર્યમાં રાણપુર નિવાસી શેઠ નાગરદાસ તથા શેઠ ઉજ્જ્વલશીભાઈ પુરૂષોત્તમદાસ તથા પરવડીવાળા શા. હાવા દેવજી તથા ભાવનગરવાળા શા. ઝવેરભાઈ ભાઈચંદ તથા દોશી મગનલાલ ઓધવજી તરફથી સારી ઉદારતા બતાવવામાં આવી હતી.

સમાચાર.

શ્રીમાન્ આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયારંદસૂરિ (આત્મારામજી મહારાજ)ના શિષ્ય આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ વિજયકમલસૂરિના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ગંભીરવિજયજી આ વર્ષે પ્રતાપગઢ- (રાજપુતાના) માં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. ત્યાં ધીમાજી લખમીચંદ્રજીના તરફથી જે પાઠશાળા ચાલે છે, તેને વિસ્તૃત કરવા માટે ઉક્ત મુનિરાજ તરફથી પ્રયત્ન થયો હતો, સાથે તેઓશ્રીના ઉપદેશથી મુંડપુર-ગુજરાત નિવાસી શેઠ હેમચંદ પાનાચંદ કે જેઓ હાં યાત્રા અર્થે આવ્યા હતા, તેઓ શ્રીમાને પોતાની ધર્મપત્નિ મંગળાબાઈના નામથી રૂપિયા સાડાપાંચ હજાર ભેટ આપી ઉદારતા બતાવી છે, જેથી આ પાઠશાળાને આર્થિકશ્રમના રૂપમાં ફેરવી નાંખવામાં આવી છે, જેથી ત્યાંના શ્રી સંઘે તેઓશ્રીને સન્માનપત્ર એનાયત કર્યું હતું. તે ઉપરાંત માણસાનિવાસી શેઠ સ્વચંપચંદ દોલતરામને દિક્ષા આપવામાં આવી હતી. તેમજ સમય કુટુંમની સંમાંત લઘ રાજગુપ્તીથી ચારિત્ર લીધું હતું. તેઓશ્રીનું નામ મુનિરાજ શ્રી શુભવિજયજી રાખવામાં આવ્યું છે. બીજાં અનેક ધાર્મિક કાર્યો થયાં હતાં.

આચાર્ય પદવી પ્રદાન.

દરેક કાળમાં અને દરેક સમાજમાં જે મહાન વ્યક્તિઓ પોતાની ફરજ સમજતા શીખે છે, અને તે તે સમાજની પ્રગતિ કરવાની જગરે શક્તિ તેમનામાં પ્રાપ્ત થાય છે એટલે કે લાયકાત જણાય છે તે તે સમાજ તે તે મહાન વ્યક્તિને તેનો મુખ્ય-લીડર નીમી તેમને કાંઈ પણ પદવીથી વિભૂષિત કરી તેમના પ્રત્યે પૂજ્યભાવથી જુએ છે, અને તેણે આસ કરીને દરેક ધર્મમાં બને છે. આ કાળમાં જૈન દર્શનમાં અનેક ત્યાગી મહાત્માઓને આચાર્ય પદવી શ્રી સંઘે આપી પૂજ્ય બનાવી ભક્તિ કરવા સાથે આ કાળમાં ભગવાન તરીકે નેમની ગણના કરી છે, તેવા મહાત્માઓએ પણ જૈન સમાજ ઉપર પોતાનાં જ્ઞાનનો, શક્તિનો, અને પ્રભુનાનો ઉપયોગ જૈન દર્શનની ઉન્નતિમાં અનેક વખત કરેલો છે એમ ઇતિહાસ આપણને બતાવે છે. કેટલાક વળતથી આ પદપ્રદાન મધ્ય હતું, હાલમાં કેટલાક વખતથી પદોપદાનના પ્રસંગો આપણે સાંભળીએ

છીયે. અને આપણે પુણી યવુ જોઈએ કે કોઇ પણ સમાજમાં આવી પૂજ્ય મહાન વ્યક્તિઓ વધારે ઉપજ થાય તે ઇચ્છા યોગ્ય છે, પરંતુ ઇતિહાસથી જોમ આપણને માલમ પડે છે કે તે તે વખતે તે મહાન પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજને જોમ પોતાની ફરજ સમજી જોન ધર્મની ઉન્નતિ માટે અનેક કાર્યો કરતા હતા, કે જોને લઈને તે કાળમાં જોન ધર્મ પૂર્ણ જહોજલાવી જોગવતો હતો તેમ આ કાળમાં વિવિધમાન અને હવે પછી થનારા આચાર્ય મહારાજઓ સમાજની આધુનિક સ્થિતિનો વિચાર કરી તેને કેવા ધર્મના અનુકૂળતા, ક્રિયા માર્ગો, અને મુદ્દ વ્યવહારીક, ધાર્મિક પંથોની જરૂર છે, અથવા દ્રવ્ય, સેવ, શાળ, ભાવના ફેરફારને લઈને તેમાં શું સુધારો વધારો કરવાની જરૂર છે તેનો આ કાળના પૂર્વચાર્યો મહારાજની જોમ આધુનિક પદવીધર મહારાજો વિચાર કરી ધર્મ ઉન્નતિ માટે પ્રયત્ન કરે, પોતાની તેવો ફરજ જાગે તે તે પદવી જોમ અમૂલ્ય મૂલ્ય છે તેમ ફળદાયી નિવડે. આ કાળમાં આચાર્ય મહારાજની પદવી સર્વોત્તમ અને ઉચ્ચ મૂલ્ય છે, જ્યારે આ ઉત્તમ મૂલ્ય નિષ્પત્ત પદવી કે જોના ઉપર સમજ જોન કોમ અને જોન ધર્મની ઉન્નતિ અવનતિનો આધાર રહેતો છે. તે જો સંખ્યા વધારવા માટે ક-વામાં આવે, તે પદવીધર મહારાજ પોતાની ફરજ શું છે તે ન સમજે ? અને જો કોઇ તેના પ્રસંગો સમાજમાં ઉપરિચિત થતા હોય કે કલેશ, કુસંપ, ઇર્ષ્યા વધતા જોન સમાજ એક પગથીયું ઉન્નતિથી પાછળ દકતો હોય તો તે જોમ જોગજવ છે તેમ તેને માટે થતા ખર્ચો પણ સમાજને નકામા થઈ પડે છે, અને વખતે ખીજી કામોમાં જોન સમાજની લઘુતા થાય છે, જોયો જો જો મહારાજમાં જો જાતની લાયકાત શ્રી સંધે જોઇ તેઓશ્રીને પદાભિષેક કરેલ છે તે તે લાયકાતનો સમાજની ઉન્નતિમાં ઉપયોગ કરવાની અમારી નમ્ર વિનંતિ છે. તે ગમે તેમ હો પરંતુ હાલ એક આરિપાત્ર, શાંત ધ્યાન સજ્જાઈમાં નિમગ્ન અને સતત અભ્યાસી પંચાસજી આ નીતિવિજયજી મહારાજને હાલમાં અમદાવાદમાં આચાર્યપદ અદુજ આનંદપૂર્વક આપવામાં આવ્યું છે. આ મહારાજ સ્વભાવે ખુદ સરલ સાથે ક્રિયાનિષ્ઠ અને સારા અભ્યાસી છે. તેમને આપેલ આ ઉચ્ચ પદવી માટે અમે જામારો આનંદ જાહેર કરીયે છીયે અને સાથે તેઓશ્રીને વિનંતિ પણ કરીયે છીયે કે શ્રીસંધે આપનામાં જો ઉચ્ચ લાયકાત જોઇ આ જવાબદારીવાળું પદપ્રદાન કર્યું છે તેને સફળ કરવા, લાયકાતનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવા અને દેશકાળને અનુસરી જોન કોમની ઉન્નતિ માટે ફરજ જાગવા આપ પ્રયત્નવાન બનશો, અને જોન કોમમાં કુસંપ અને અધર્મના નાશ થતાં તેનો આબાદી, શક્તિ અને ઐક્યતા વધવામાં જ તેમની દરેક પ્રવૃત્તિ થાય તેમ કરવા તેઓશ્રીને નમ્ર વિનંતિ કરીયે છીયે.

એક ખુલાશો.

સજ્જ મોંઘવારીને લઈને છાપખાતામાં માણસોની પણ મુશ્કેલીના અંગે પોશ અને માહુ માસના જે અ કો એક સાથે પ્રકટ કરવામાં આવેલ છે જેથી ગ્રાહકગણ સંકેટરીઆ.

કળા (સમજ શક્તિ) ઉપરાંત દીર્ઘ-લાંબું જાણુધ, સારા જ્ઞાની અને સદાચરણી સંસ્કૃતોનો સંગ-મેળાપ, તેમની સાથે નિર્મળ-નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ-પ્રીતિ, તેમનાં એકાન્ત હિત વચન (ઉપદેશ) માં ઉંડી શ્રદ્ધા- (આસ્થા) અને તે સુજન વર્તન કરવા ઉચ્ચાગતા (પુરુષાર્થ) આ સઘળાં આપણું લલિત્ય સુધારી લેવાનાં રૂઝાં સાધન મળેલાં છતાં એ આપણે તેનો લાભ લઈ ન શકીએ અને અનેક પ્રકારનાં અશ્વઘાતરણો સ્વેચ્છા સુજન સેવી, મળેલો અમૂલ્ય સમય નકામો વીતાવી દઈએ, ઐહિક સુખમાં જ રહ્યા પચ્યા રહીએ. પરલોકની (પરમવતી) દરકાર જ ન કરીએ, મન અને ધ્વન્દ્રિયોને સાવ મોકળા મૂકી દઈએ, તેમને સ્વેચ્છા સુજન ચાલવા દઈ, બધી રીતે પાપ-અતર્થતું જ પોષણ કરીએ અને પ્રાપ્ત સામગ્રીનો કંઈ પણ સદુપયોગ ન જ કરીએ તો આપણે આત્મદ્રોહી યા આત્મઘાતી જ લેખાઈએ. કેમકે તેથી જ પરહિત કરવાની અમૂલ્ય તક ફેગટ ગુમાવી સ્વેચ્છાચારવડે આપણે નીચી ગતિમાં જ જતું પડે, જ્યાં અતિ ઘણો કાળ કેવળ દુઃખી હાલતમાં જ પસાર કરવો પડે તેમ છતાં જે અમૂલ્ય તક આપણે મૂર્ખાઈથી સ્વચ્છંદપણે ચાલવામાં ગુમાવી હોય તે પાછી અપાર કષ્ટ સહન કરવા છતાં ખામચી અતિ ઘણી મુશ્કેલ યજ્ઞ પડે ધારો કે આ માનવ લવમાં આપણને મળેલી પુન્યસામગ્રીનો કયો રૂઝો ઉપયોગ આપણે કરી સ્વપર હિત આચરણ વડે સચેલા પુન્ય યોગે હાંચી ગતિ પામી શકીએ. વૈમાનિક દેવ તરીકે, કે જેમાં ત્રિકાળ સંબંધી જ્ઞાન આખી જીંદગી સુધી રહે એવું રૂઝું અવધિ જ્ઞાન જ્યાં વિવિધ માન હોય એવા અને તે દેવ નિકાયમાં જન્મ ધારીએ તો આપણું લલિત્ય સુધારવાને કેવા કેવા ઉપાય યોજવાની ખાસ જરૂર છે તેનું આપણને સાક્ષાત્ (પ્રત્યક્ષ) જ્ઞાન થાય, તેથી તે તે ઉપાય આદરવા ઉચિત અને જરૂરના જ છે એમ દ્રઢ પ્રતીતિ (શ્રદ્ધા) થાય અને આપણું બગ-નીર્વ પ-હોંચે નેટલા પ્રમાણમાં તે તે સદુપાયો પ્રમાદ રહિત આદરી-આદરવા દ્રઢ નિશ્ચય કરી દ્રઢ પ્રયાન યોગે તેમાંથી અનોખ-અચુક ફળ મેળવી શકીએ. એ વાત સ્પષ્ટ છે. સમાધિ મરણ-આરાધકપણાની ઇચ્છા રાખી તે સુજન સદર્શન સેવના નિજ પુરુષાર્થ ફેરવવાના શરૂનો તો યોગ્ય વખતમાં જન્મમરણના ફેરા ટાળી અસૂય-અવિનાશી પરમાનંદ-મોક્ષપદ પામી શકે છે. પરંતુ પૂર્વના પુન્યયોગે પ્રાપ્ત ધ્યેયી આ બધી દુર્લભ સામગ્રીને વિષય-કષાયાદિક સ્વેચ્છાચાર વડે નિષ્ફળ નિર્થક કરી નાંખી કરેલાં દુષ્કૃત્યો વડે જે સુખ (અજ્ઞાની) જનો નરક પછી જેવી નીચી ગતિમાં જન્મ ધારણ કરે છે તેમના હાથમાંથી જે અમૂલ્ય તક સરી ગઈ તે અને તેનાં બારે કોરો પાછી સહન કરવા છતાં પાછી મગચી અતિ અતિ દુર્લભ છે. તેથી જ મન અને ધ્વન્દ્રિયોને લગામનાં રાખી જવળે રસ્તે જતાં અટકાવી સવળે સાચે રસ્તે ફેરવી આપણી ઉન્નતિ સાધવામાં જ ઉપયોગી બનાવી દેવી ઉચિત છે. ઈતિ શમ્ભુ

સેન મુનિ મહારાજશ્રી કૃપરવિજયજી.

સદ્વાક્યો.

૧ કરેલાં પાપનાં ફલ લોગવતાં હે મનુષ્ય! તું બીજા ઉપર કોપાયમાન ન થા તથા વચ્ચે આવતાં સાધનોને નિમિત્ત માન નહી.

૨ સખતમાં સખત અપરાધ કરનારને પણ ક્ષમા આપી તેના ઉપર ઉપકાર કરતા શીખ.

૩ ભણેલો હો, આત્માનું ખરું સ્વરૂપ જાણનાર હો, પણ બ્રહ્મચર્ય વગર નકાસું છે.

૪ પરનિંદા કરતાં સ્વાત્માનીજ નિંદા કર.

૫ પરનિંદા કરતાં પોતામાં તે શુભ દાખલ થાય છે.

૬ આત્મ વખાણ, પરનિંદા, છઠ્ઠાની લોકપ્રતા, સ્ત્રી પુરુષની અભિલાષા, કોપાદિ એ સદ્ગુણોનો નાશ કરે છે.

૭ સત્પુરુષો થોડું પણ પ્રિય લાગે એવું મધુર ગર્વ રહિત બોલે છે.

૮ સત્પુરુષોએ જોયેલી અને સાંભળેલી ગધીજ વાતો જોલવા લાયક હોતી નથી.

૯ રાગ અને દ્વેષ શત્રુઓ કરતાં વધારે અનર્થ કરે છે

૧૦ જે સત્પુરુષોથી જ પૃથ્વી શોભાયમાન છે: ઉપકાર કરનાર અને કરેલ ઉપકાર નહિ વિસરનાર.

૧૧ વિષયો આરંભમાં રમ્ય લાગે છે પણ પરિણામે અતિ ભયંકર છે, હસ્તિના બંધનની જેમ.

૧૨ ઇદ્રિયોની હાની, જરાતું આવડું, રોગની ખીડા, ચાપ નહિ તેટલી વારમાં તારૂં જીવન સત્કાર્યમાં જોડ.

૧૩ એક ભવના શત્રુ કરતાં પહેલાં અનંત ભવના શત્રુથી ચેત.

૧૪ તું તૃષ્ણા ત્યાગીને સત્કાર્યમાં જોડ; કારણ કે મૃત્યુ અનિશ્ચિત છે.

૧૫ ત્યાગી પુરુષો કે જે જન્મ જરા અને મૃત્યુથી કંટાળેલા છે તેઓ દરેકના અપરાધની ક્ષમા આપે છે.

૧૬ જો તું સંપ કરવા ઇચ્છતો હોય તો તું ગધું સહન કરતા શીખ અને તું એવું જોલ કે બીજાને સહન કરવું ન પડે.

૧૭ નએ કરી ખંજોલવાથી જે સુખ મળે છે તેવું સુખ કામી પુરુષો મેળવે છે; માટે તું ચેત.

૧૮ જોલવા કરતાં કરી ગતાવડું એ ગ્રેષ્ઠ છે.

૧૯ વિચારકો કરતાં કાર્યવાહકોની વધારે જરૂર છે.

૨૦ સદા પ્રમાદથી વિરક્ત થા.

૨૧ સતકાર્ય દૃઢતાથી કરી બતાવશે તો તમારો પણ સખત થતાં જરા પણ વાર લાગશે નહિ.

૨૨ સારસ પક્ષીની માફક ન કરતાં બોલ્યા પ્રમાણે કરવું.

૨૩ વિચારીને કાર્ય આરંભવું. આરંભ્યા પછી ખંતથી મંડ્યા રહેવું.

૨૪ દુર્ઘસન અને તેને સેવનાર માણસોથી દૂર થા.

મુ. કમલવિજય—કટોદ.

‘દેવદ્રવ્ય’ સંબંધી મુનિ મહારાજ શ્રી કૃત્યાણુવિજયજીનો એક પત્ર. *

ખાટણવાળાની ધર્મશાળા.

ખાણીતાણા તા. ૧-૧૦-૧૯.

શ્રીયુત્ મુનિશ્રી જીહ્વિવિજયજી મહારાજ, જસપરા. વંદનાદિ નિવેદન.

વિશેષ, પત્ર આપનો તારીખ વગરનો પહોંચ્યો, સમાચાર લખ્યા છે.

મહારા જેઠા લેખના સંબંધમાં આપે જે જે સૂચનાઓ કરી છે દેવદ્રવ્યની આવક ભાંગી પડવાનો ભય અને તેના સાધક પ્રમાણના જે જે ઉલ્લેખો કર્યા છે તે સર્વની આશંકાઓ લેખ લખતી વેળાએજ મહારા દૃઢ્યમાં લક્ષ્ય હતી, વિચારોની સાથે તેમનું યુદ્ધ આદ્યું હતું અને અતે વિચાર-સત્યતાની આગળ તેઓને પોતાની દાર કબૂલવી પડી હતી. આપ લેશે અને વિચારશે તો એકમર્પ્ય એ જ આવશે કે આ સધળી આશંકાઓ-દેવદ્રવ્યની આવક ભાંગી પડવાના ભયની આગા-

* કાલમાં ચર્ચાતા દેવદ્રવ્યના વિષયમાં મુનિશ્રીશ્રી જીહ્વિવિજયજી જેઓ મયું ચાતુર્માસ જસપરામાં રહતા તેઓશ્રીએ આચાર્ય મહારાજ ગોમાન સિદ્ધિવિજયજી મહારાજના વિદ્વાન શિષ્ય શ્રીમાન મુનિશ્રીશ્રી શ્રી કમ્બાજીવિજયજી મહારાજ ઉપર જેન પત્રમાં “શ્રીયુત્ ધર્મચંદને ઉત્તર” એ મથાગાનો લેખ આવેલો તેમાં “સ્વામીની આવક સાધારણમાં લેલી અને મુખ્ય સાધારણ ખાતાનાં દોષનો તે ઉપર સાધારણ ખાતામાં લેજી શકાય” આવા આશયનું કાન મહારા થી કમ્બાજીવિજયજી મહારાજનું કાનજી વાંધા ભર્યું છે. આવી મનલભનો એક પત્ર મુનિશ્રીશ્રી જીહ્વિવિજયજીએ મુનિશ્રીશ્રી શ્રી કમ્બાજીવિજયજી મહારાજ ઉપર લખેલો, તેનો ઉત્તર મુનિશ્રીશ્રી કમ્બાજીવિજયજી મહારાજે પત્રલાગ આપેલો તે પત્ર જેન મુખ્યમાં ઉપરોક્તી દોષની કાન મહારાજે મનેને લખવા મોકલ્યો છે જેથી તે અત્ર અસરકારક પ્રકર કરવામાં આવે છે.

એફેટરી.

હિઓ વાસ્તવમાં કંઈ જ નથી, ગતિ કરનારને પણ ઉપાડવામાં ભય માનવો એ તેના કાયની નિષ્ફલતાનું સૂચન છે.

મહારો લેખ પ્રમાણિક મનાતો હોઈ તેને આધારે દેવદ્રવ્યની ઉપજનાં સાધનો સાધારણમાં બદલાવવાનો અને તેમ થતાં દેવદ્રવ્યની આવક પડી ભાંગવાનો જે આય ભય રાજો છે તે મહારી સમજ પ્રમાણે વધારે પડતો છે. ધારો કે મહારી માન્યતા લોકોને યોગ્ય લાગી જાય અને તે પ્રમ.ણે સાધારણખાતામાં સાધનો લાવવામાં બાધ ન મનાય તો પણ તેના સાર્વત્રિક અમલ તો ન જ થઈ શકે. આપ વિચાર કરશો તો જણાયે કે, ત્યાં દેવદ્રવ્યની આવક ખર્ચના પ્રમાણમાં જ હશે અથવા શીલકમાં નાણું પૂરતું નહિ હશે તેવે સ્થળે મહારી માન્યતાનો અમલ થવો અશક્ય છે, અને જ્યાં દેવદ્રવ્યની ઉપજ ખર્ચના પ્રમાણથી ઘણી અધિક હશે અને ભંડારમાં પણ નાણું પૂરતું હશે ત્યાં આજે મનાતાં દેવદ્રવ્યની ઉપજનાં સાધનો સાધારણમાં બદલી લેવામાં આવશે તો તેથી નુકસાન શું છે ?

આપ દલીલ કરો છો કે સુપન વિગેરે કરાવનારનો અભિપ્રાય દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ કરવાનો હોવાથી તે સાધનો સાધારણ વિગેરેમાં લઈ રાકાય નહિ, મહારે આ વિષયમાં એટલું જ કહેવાનું છે કે કરાવનારનો અભિપ્રાય ગમે તેવો હોય પણ તેના અભિપ્રાયનું સ્વરૂપ એવું તો ન જ હોઈ શકે કે દેવદ્રવ્યની જરૂર હોય યા ન હોય પણ આ સ્વપ્નદ્વારા તો દેવદ્રવ્યની જ વૃદ્ધિ કર્યા કરવી.

એ વાત પ્રત્યક્ષ છે કે આજે જે દેવદ્રવ્યની ઉપજનાં સાધનો પ્રચલિત છે તેમાંનો ઘણો ભાગ આપવાદિક છે એટલે કે દેવદ્રવ્યની તંબીને પહોંચી વળવાને શ્રાવકલોકોએ કલ્પી કાઢેલા માર્ગો છે, આવા માર્ગોની આવશ્યકતા દેવદ્રવ્યની આવશ્યકતાની સાથે બંધાયેલી હોય છે તેથી દેવદ્રવ્યની પૂર્તિ થતાં જ તેની જરૂરત મટી જાય છે, જરૂર વિના તે કારણિક માર્ગોનું અવલગન લેવું તે વિનાકારણે આપવાદિક માર્ગનું સેવવું છે. આ પરથી આપ સમજી શકશો કે દેવદ્રવ્યની વૃદ્ધિ માટે સ્વપ્ન વિગેરે કરાવનારના આશયની હદ ત્યાં સુધી જ હોઈ શકે કે જ્યાં સુધી તે દ્રવ્યની ખાસ જરૂર છે.

આવી વસ્તુસ્થિતિ છતાં પણ એમ માનવામાં આવે કે ‘ચાલતી રૂઢિમાં ફેરફાર કરવાથી પ્રથમના સંઘર્ષ અપમાન થાય છે’ તો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને વિચારીને ચાલવાના સિદ્ધાંતને જલાંજલિ આપવી પડશે, કારણ કે ઉપર્યુક્ત સિદ્ધાંતનો અર્થ જ એ છે કે ‘આવશ્યકતાઓને વચ્ચે યર્થ અચુક ચાલુ પ્રવૃત્તિમાં ફેરફાર કરવો’ અને આવશ્યકતા પરત્વે પણ ચાલુ રૂઢિમાં ફેરફાર કરવો એ આપની માન્યતા પ્રમાણે પ્રથમના સંઘર્ષ અપમાન કરવું છે ત્યારે કહો કે આ સિદ્ધાંતની આપણને જરૂર શી ?

આપ જાણો છો કે સ્વપ્નની આવક દેવ ખાતે લેવાનો પ્રથમ ઠરાવ થયેલ હોવાથી તે આવક બીજે લઈ શકાય નહિ. પણ હું પૂછું છું કે આપ કહો છો તેવો ઠરાવ પ્રથમના કયા સંઘે કર્યો છે તે જણાવશો? સ્વપ્ન અને તેવી જ જાતની અન્ય પ્રવૃત્તિઓનો ઇતિહાસ તપાસશો તો માલમ પડશે કે તે સાધનો દ્વારા ઉત્પન્ન થતાં દ્રવ્યને દેવદ્રવ્યમાં જ લેવું એવો ખાસ ઠરાવ સંઘે કોઈ કાળે કર્યો નથી. ને એવો ઠરાવ થયેલો હોય તો આજે જે ગામોગામ તે વિષયની ભિન્ન ભિન્ન પ્રવૃત્તિઓ જોવાય છે તે સંલવે નહિ. ખરી વાત તો એ છે કે તે તે ગામોનો શ્રાવકસંઘ પોતે જ પોતાની જરૂરીયાત વિચારી તેવા દ્રવ્યને માટે માર્ગો શોધી કહાડે છે, આને જો આપ સંઘનો ઠરાવ કહેતા હો તો તેમાં મ્હારો વાધો નથી, અને હું માનું છું કે આવી રીતે માત્ર પોતાની જ મરજીથી ઠરાવ કરવાની શક્તિવાળો તે તે ગામનો સંઘ તેમાં ફેરફાર કરવાની કે તેને ગિલ્દુલ રદ કરવાની પણ પૂર્ણ સત્તા ધરાવે છે.

આમાં એવો ભય માનવો કે ‘તેથી દેવદ્રવ્યની આવક ભાંગી પડશે’ મારી માન્યતા પ્રમાણે નિર્રથક છે. આપણે જાણીએ છીએ કે નીક દ્વારા જે પ્રમાણમાંજદ પ્રવાહ એક ક્ષેત્રમાં જાય છે તેને ક્ષેત્રાંતરમાં વહેંચી નાખવાથી પ્રથમના ક્ષેત્રમાં જળની આવક ઓછી થશે એ અનિવાર્ય છે, પણ તેથી એમ કરવું ઉચિત ગણાશે કે પ્રથમનું ક્ષેત્ર લલે જળમાં તર્યા કરે, અને બીજા તે વિના સુકાઈ જાય, પણ પ્રથમથી જે પ્રવાહ જ્યાં જતો હતો તેને ત્યાંજ જવા દેવો? ને આપની માન્યતાનો અર્થ એટલો જ હોય કે ગમે તેટલા લાલનું કારણ હોય પણ દેવદ્રવ્યની ચાલુ આવકમાં લેશ પણ ખામી આવે તેવો ઉપદેશ કરવો તે પાપનું કારણ છે તો મ્હારે ખુલ્લી રીતે કહેવું પડશે, કે એ માન્યતા ન્યાયસંહિત અને પૂર્વાચાર્યોના મતને બાધા કરનારી છે. પૂર્વાચાર્યો કહે છે કે ‘જે વેળા જે ક્ષેત્ર સીદાનું હોય તે વેળા તેનો ઉદ્ધાર કરવો એ વિશેષ લાભદાયક છે.’ વળી તેઓ એમ પણ ઉપદેશ છે કે ‘ધર્મમાર્ગે દ્રવ્ય ખર્ચવાની અલિલાપા હોય તો સાધારણ ખાતામાં વિશેષ આપણું તે ઘણું સલાહ લેવું છે.’ એક સ્પષ્ટ વાર પણ પૂર્વબદ્ધ વિચારોને કારણે સુકીને આપ વિચાર કરશો તો જણાશે કે પૂર્વાચાર્યના અને આપના વિચારમાં કેટલી બધી વિષમતા છે?

આપે લખેલી સંગોધ પ્રકરણની ગાથા મ્હારી માન્યતાને કોઈ પણ રીતે બાધા કરનારી નથી. પૂર્વાચાર્યોએ આપેલા અને એના શબ્દોથી પણ ઉપસ્થિત થતા અર્થનો વિચાર કરશો તો જણાશે કે મ્હારા વિચારો કોઈ પણ રીતે ‘આઠાન ભાંગક, થઈ શકતા નથી.

આરતી પૂજના ધીને સાધારણમાં લાવવાની મ્હારા લેખમાં આજસુધી હિમાયત થઈ જ નથી; છતાં આપ એ સવાલને ચાલુ પ્રકરણમાં જોડી દઈને પ્રસ્તુત

અર્થાને વિષયાંતરની સાથે મિશ્ર ગતાવી દીધી છે, હું તેવી રીતે વિષયાંતરમાં ઉતરવા માગતો નથી. 'સ્વપ્ન કે તેવી જ વાતની ઘીણ ચીજો કે જેનો જીવલક્ષિની સાથે વાસ્તવિક સંબંધ નથી તે સાધારણ વિગેરેમાં ગઢલવામાં આવે તે શાસ્ત્રીય વાંધો નથી' એટલું જ પ્રસ્તુત અર્થાનું મૂળ છે.

આપની માન્યતા એ છે કે ઘોડીઆપારણાં વિગેરેમાં જોવાતું ધી જીવલક્ષિ નિમિત્તક હોવાથી તે દેવદ્રવ્યમાં જ જવું જોઈએ, પણ આપ ઉડો વિચાર કર્યો તો જણાય છે કે પ્રસંગોમાં ધી જોવનારનો આવો આશય લાગ્યે જ હોય છે કે 'આ મ્હારા ધીના દ્રવ્ય વડે ભગવંતની ભક્તિ થાઓ' તેનો ખરો આશય એ હોય છે કે આ દ્રવ્ય વડે હું આ તાત્કાલિક ભક્તિમાં અગ્રેસર તરીકે ભાગ લઉં. તાત્પર્ય એ છે કે અમુક દ્રવ્ય સંઘની સેવામાં હાજર કરીને તે ભક્તિ-કાર્યમાં પોતે સંઘ પાસેથી પ્રથમ હક્ક મેળવે છે, અને આ રીતે અગ્રેસરપણાના ગઢલા તરીકે આવેલા દ્રવ્યપર સંઘનો જ હક્ક હોઈ તે ધારે તે માર્ગે અર્થવાને શક્તિવાન છે.

એ વાત ખરી છે કે 'દેવદ્રવ્ય' વડે ગ્રાવકોના ઉદારની આશા રાખવી તે નિર્અર્થક છે, પણ આવી આશાને ઉત્તેજન આપવાની મ્હારા લેખમાં ગંધ પણ ક્યાં છે તે બતાવશો ?

દેવદ્રવ્ય ભક્ષકોની હુર્દશાનો ખ્યાલ તમે મ્હને આપો છો તે મ્હારા ધ્યાન બહાર નથી, હું માનું છું કે દેવદ્રવ્ય કે કોઈ પણ બીજાની માલિકીનું દ્રવ્ય કે જેના ઉપર જોતાનો કાંઈ પણ હક્ક નથી તેનો પોતાને માટે ઉપયોગ કરનાર શુંહો કહે છે-અન્યાય માર્ગે ગમન કરે છે, અને તેમ કરનારને તેનો અન્યાય લેશ જ કટુદ્વેષ આપે છે, બાકી 'દેવદ્રવ્ય' કાંઈ સોમલ કે વછનાગ એર નથી કે જે હક્કથી ખાનારને પણ મારી નાખે. એટલી વાત છે કે 'દેવદ્રવ્ય-ભક્ષણ'નો અર્થ આને ઘણો જ વિદ્યુત કરવામાં આવે છે, જાત મહેનત કે વસ્તુની કીમત તરીકે દેવદ્રવ્ય લેનાર પણ ગતાનુગતિક સિદ્ધાંતની દૃષ્ટિમાં આજે દેવદ્રવ્ય-ભક્ષક ગણાય છે, તેની જોડે બેસીને જમનાર પાપના લાગી મનાય છે અને તેના ઘરથી શિક્ષા લેનાર સાધુઓને પણ ભવબ્રમણનો ભય બતાવાય છે. શું આ અવિચારની પરાકાષ્ઠા નથી ? મ્હને પૂછવા હો કે જે લોકો 'દેવદ્રવ્યભક્ષણ' ની આવી વ્યાખ્યાને સર્વજ્ઞભાવિત માનીને વળગી રહ્યા છે તેમના મતમાં દેવદ્રવ્યના નામથી એક રાત્રી પાઈ પણ સંબંધથી ઉચિત ગણાયે ખરી ? જીર્ણોદ્ધારદિ કાર્યોમાં સેંકડો લોકોને રોડીને દેવદ્રવ્ય તરીકે મનાયેલા હામરો અને લાખો રૂપિયા તેઓને આપી દેવા એ તેમના મત પ્રમાણે લાભકારક ગણાયે ખરું કે ? આપ જરા વિચાર કર્યો તો જણાયા વગર રહેશે નહિ કે 'દેવદ્રવ્યભક્ષણ' ની ઉપયુક્ત વ્યાખ્યા કેટલી ગંધી આપત્તિજનક છે ?

ગતિક કે અંધપરંપરાઓનો હું વિરોધી છું; સત્ય વાતને પડદામાં રાખીને નિર્મૂલ રૂઢિના પૂજારીઓનાં મન મનાવવાં મહને પાલવશે નહિં.

હેવટ-આપના પત્રનો આ ઉત્તર કેટલાક અનિવાર્ય કાર્યોને લીધે જરા વિલંબથી લખાયો છે, તેમજ ઘણી જ તગ્નતાથી સૂચવેલો આપનો સુધારો પણ હું સ્વીકારી શક્યો નથી તે બદલ ક્ષમા યાચી આ પત્ર હવે સમાપ્ત કરું છું.

લી૦ સુનિ કલ્યાણવિજય.

નિષ્ફલતામાં સફલતા.

લે૦-વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ શાહ. બી. એ.

“કંઈ લાખો નિરાશમાં અમર આશા છુપાઈ છે.”

દ્વેગ કરવામાં આવે અને કદાચ નિષ્ફલતા મળે તો તે નિષ્ફલતાનાં દુઃખને સહન કરવાનું તથા લવિષ્યનાં પરિણામ ઉપર આશા રાખવાનું, નિરાશ ન બનવાનું તેમજ પોતાના કર્તવ્યમાર્ગ ઉપર વીરતાપૂર્વક વિચરવાનું ચાહુ રાખવાનું કાર્ય રહેલું નથી. તે કાર્ય અત્યંત કઠિનતાભર્યું છે અને તેને માટે ઘણી હિંમતની જરૂર છે; પરંતુ ઘણે લાગે એવું બને છે કે જે વાતમાં આપણે નિરાશા યાને નિષ્ફલતા સમજીએ છીએ, તેમાંથી કોઈ મહાન સફલતાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે. એક કાર્યનો કોઈ છિન્નલિન્ન કટકો કોઈ કોઈ વખત એક મહાન કાર્યનો આધાર બની જાય છે અને નવી નવી વાતો ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

જે જે મહાપુરુષો થઈ ગયા તે સર્વનાં જીવનવૃત્તાંતોને જો સારી રીતે અભ્યાસ કરવામાં આવે તો માત્રમ પડશે કે તેઓની જાણતમાં એકાદ નિષ્ફલતાથી બીજી સફલતાનું દ્વાર ઉઘડી ગયેલું હોય છે. રાજા પ્રતાપસિંહને જયપુર નરેશની સેનામાં રહેવામાં જો નિષ્ફલતા ન મળી હોત તો તે કદાગિ એક રાજ્યની સ્થાપના કરી શકત નહિ. જયપુરનો ત્યાગ કરીને તેઓના ભરતપુર આવ્યા જવાથી એવા પ્રકારની સામગ્રી એકઠી થઈ ગઈ કે જેને લઈને તેઓ પોતે એક રાજ્યના માલિક બની ગયા અને ઉક્ત રાજ્ય રાજપુતાનામાં અદ્વરના નામથી પ્રસિદ્ધ રાજ્યોની કાઠિમાં લેખાય છે. અમેરિકામાં પહેલવહેલાં કેનેડામાંથી ન્યુયૉર્કમાં લાકડાં મોકલવાની એક નવીન યુક્તિની શોધ કરવામાં આવી હતી. તે એ હતી કે લાકડાંની ભારીઓ ગાંધીને સમુદ્રમાં ઝુકવામાં આવી હતી જે પાણીનાં વહનની સાથે ન્યુયૉર્કની નજીક પહોંચી ગઈ હતી, પરંતુ અચાનક સમુદ્રનાં પાણીમાં

થઈ ગઈ કે સઘળાં લાકડાં છુટા પડી ગયા અને ક્યાંના ક્યાં તણાઈ ગયા. આ પ્રમાણે તે કાર્યમાં સફલતા મળી નહિ; પરંતુ એ નિષ્ફલતામાંથી અજાણીમરેલી સફલતા નિષ્પન્ન થઈ હતી. સમુદ્ર ઉપર કાર્ય કરનારાઓએ તે ખમર સાંભળીને દરેક જગ્યાએ માણસોને લખ્યું કે જ્યાં જ્યાં એ લાકડાંઓ નાથ તેની ખમર તુરત તેઓને પહોંચાડવી. આતું પરિણામ એ આવ્યું કે સમુદ્ર પર કામ કરનારા લોકોને એક અગત્યનાં જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ. તેઓના બહુવામાં આવ્યું કે તોફાન આવ્યા પછી સમુદ્રમાં પાણીનો પ્રવાહ કયી તરફ વળે છે, કેટલા ભેરથી સમુદ્રમાં મોજાં ઉછળે છે, અને ક્યાંસુધી પાણીનું વહન ચાલે છે. આ પ્રકારનાં જ્ઞાનથી હુનિયાને મહાન લાભ થયો હતો.

એવાં અનેક ઉદાહરણો આપી શકાય એમ છે કે જેમાં ઇષ્ટિત કાર્યમાં સફલતા ન મળી હોય, પરંતુ તેનાથી બીજાં ઘણાં કાર્યો કરવામાં આવ્યાં હોય. રસાયણ બનાવનારા લોકોને એવી ધૂન લાગી હતી કે કોઈ પણ ક્રિયાથી ત્રાંખામાંથી સોતું બનાવવું. એ ઉદ્યોગ કરવામાં હજારો વર્ષ વ્યતીત થઈ ગયા. તોપણ ત્રાંખામાંથી સોતું બનાવવામાં કોઈને સફલતા મળી નહિ, પરંતુ એ ઉદ્યોગનું એક અગત્યનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે આજકાલ રસાયણશાસ્ત્ર ઘણી ઉત્તત દશાએ પહોંચ્યું છે અને તેની સહાય વડે અનેક કામો કરવામાં આવ્યા છે. આ સંબંધી વધારે ઉદાહરણો ન આપતાં હવે એટલું બતાવવું જરૂર છે કે પ્રકૃતિના નિયમાનુસાર એક કાર્યમાં નિષ્ફલતા એટલા માટેજ મળે છે કે તે નિષ્ફલતામાંથી બીજા મહાન સફલતા નિષ્પન્ન થવાની હોય છે. આ ઉપરથી મનુષ્યે શાંતિ અને સંતોષ રાખવા જોઈએ. કદાચ કોઈ કાર્ય આપણી ઇચ્છાનુસાર ન થાય તો તેથી અધીર ન બનતાં હમેશાં ધૈર્ય રાખવું જોઈએ; કારણ કે તે કાર્ય કદાચ ન થાય તો પણ તેનાથી કોઈ બીજું મહાન કાર્ય જરૂર થશેજ. મનુષ્યે કદાપિ નિરાશ, બનવું જોઈએ નહિ. માત્ર ઉદ્યોગમાં જ મગ્ન રહેવું જોઈએ. જો કે ઉદ્યોગ કદિ પણ નિષ્ફલ જતો નથી તો પણ કુળની ચિંતા કર્યા વગર પ્રત્યેક મનુષ્યે નિષ્કામ ઉદ્યોગ કરવા તરફવૃત્તિ રાખવી જોઈએ, કેમકે

“ કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે મા ફલેષુ કદાચન ”

કેટલીક વખત નિષ્ફલતા આપણાં જીવનમાં મહાન પરિવર્તન ઉત્પન્ન કરે છે. આપણને ન્હાનાં કાર્યોમાંથી પસાર કરી મોટાં કાર્યો તરફ દોરે છે. એ કાર્ય કરવામાં કદાચ આપણને ધનની પ્રાપ્તિ ન થાય અને યશ ન મળે એ સંભવિત છે, પરંતુ એટલું તો ચાક્રસ છે કે આપણી માનસિક તથા આત્મિક શક્તિઓનો એટલો વધો વિદાસ થઈ જાય છે કે આપણું ભાવી જીવન સુધરી જાય છે. આપણને જે કંઈ મળે છે

તેને વાસ્તવિક જીવન કહી શકાતું નથી, પરંતુ આપણે એનાથી નિશ્ચય કરીને જે કંઈ યત્ન વડે પ્રાપ્ત કરીએ છીએ તેને જ સાચું જીવન કહી શકાય છે. જ્યારે ચોગ્ય સમય આવ્યો જાય છે ત્યારે એવા વિચારો કરવા નિર્ણયક છે કે આપણી પાસે દ્રવ્ય હોતું કે નહિ, આપણને સફલતા મળી હતી કે નહિ. તમારા માટે હવે તો માત્ર એક જ પ્રશ્ન છે કે એ સઘળી વાતોથી તમારા હૃદય ઉપર કેવી અસર થઈ, તમને દ્રવ્ય વડે કેવી રીતે લાલ થયો અને કેવી રીતે તમે નિર્ધનતાની સામે થયા. આ વાતો ઉપર સફલતા અને નિષ્ફલતા નિર્ધાર છે. જો તમે નિર્ધનતા સહન કરીને સદાચારી અને સાત્વિક બન્યા હો તો જાણો કે તમને સફલતા મળી છે. જો તમે દ્રવ્ય સંપાદન કર્યું હોય, પરંતુ તેનાથી તમારામાં અભિમાન, મદ, ધમંડ આદિ અવશુભો આવી ગયા હોય તો જાણો કે તમને જરા પણ સફલતા મળી નથી. આત્મ દ્રવ્ય મેળવવા કરતાં નિર્ધન રહેવુંજ વધારે સારું છે. એતું નામ સફલતા નથી, તે તો નિષ્ફલતા જ કહેવાય છે. એનાથી તો તમે અવળે માર્ગે ચલી ગયા. તેથી કાંઈ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થવી એટલુંજ માત્ર ઉપયોગી નથી, પરંતુ એનાથી તમને ફેટલો લાલ થયો અને તમારા ઉપર તેની શું અસર થઈ તેનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. તેનાથી જો તમે ઉત્તતિના માર્ગ ઉપર ચઢ્યા હો, અને તમને સત્ય આદિ સદ્ગુણોની સંપ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તે વસ્તુ દેખાવમાં ગમે તેટલી ખરાબ હોય તો પણ લાભદાયક ગણાય છે. એથી ઉલ્ટું જો તેનાથી અવનતિ થાય છે અને દુર્ગુણો તરફ મનનું વલણ થાય છે તો તે વસ્તુ દેખાવમાં ગમે તેટલી સુંદર અને સુભગ હોય તો પણ હાનિકારક ગણાય છે.

જે ઉપાયોથી પ્રકૃતિ મનુષ્યને જોધ આપે છે તેમાં નિષ્ફલતાને પણ ગણવામાં આવે છે. તેનાથી અનુભવજ્ઞાન વધે છે અને સ્વપ્નમાં પણ કદિ ખ્યાલ ન હોય તેવા ઉત્તતિના માર્ગ તરફ મનુષ્યનું પ્રયાણ થાય છે. જગત્ના ઇતિહાસમાં જે જે ઉત્તમ પુરૂષો થઈ ગયા છે અને જેઓ પોતાનાં જીવનમાં વાસ્તવિક ઉત્તતિ સાધી શક્યા છે તે સઘળા પોતાની નિષ્ફલતાઓને અત્યંત પ્રેમ અને આનંદની દૃષ્ટિથી જોતા હતા. સમયનો મહિમા અદ્ભુત છે. જ્યારે સમય આવ્યો જાય છે ત્યારે ગત સમયની વાતો બહુ યાદ આવે છે. અને ત્યારેજ એ સમયના વાસ્તવિક ગુણોની કિંમતની ખબર પડે છે. જગત્માં એવો એક નિયમ છે કે વર્તમાન સમયમાં વર્તમાન પદાર્થોની કશી પણ કદર થતી નથી. એટલુંજ નહિ પણ મનુષ્ય વર્તમાન પદાર્થોને હમેશાં પ્રતિકૂલ સમજે છે. પરંતુ અદ્ય સમય વીત્યા પછી તેને માલુમ પડે છે કે જે જાગતોને પહેલાં પ્રતિકૂળ માનવામાં આવતી હતી તે મહાન લાભ કંઈ થઈ પડે એમ છે.

ધણા મનુષ્યો એવા જોવામાં આવે છે કે જેઓ ‘અમુક કાર્યમાં સફલતા ન

મળી તો સાફ થયું' એમ વિચારી આતંક માને છે. કેમકે તેઓ એમ માને છે કે 'એ સમયે સફલતા મળી હોત તો અમને અધિક સાહસ અને ધમ કરવાનો પ્રવસર ન મળત. અમે સ્વીકૃત કાર્યને તણ ન દીધું અને તેથી આજે અમે તે કરતાં પણ મોટા કાર્યોમાં સફલતા મેળવી શક્યા છીએ.' તે ઉપરાંત જ્યારે મનુષ્ય એમ વિચારે છે કે ગત સમયની નિષ્ફલતાથી મને અત્યંત લાલ થયો છે ત્યારે એમ માનવાનું કશું કારણ રહેતું નથી કે વર્તમાન સમયમાં પણ તે નિષ્ફલતાઓને વી-તા પૂર્વક સહન નહિ કરે અને એવો દૃઢ વિશ્વાસ નહિ રાખે કે વર્તમાન નિષ્ફલતાઓ મને આપત્તિઓ લાવી સફલતાઓ અને આશાઓની સીટીયો છે, જે દ્વારા ભવિષ્યમાં સફલતા મળશેજ, કોઈકોઈ વખત આપણી મોટી મોટી આશાઓનો પણ ભંગ એટલા વાસ્તે જ થાય છે કે આપણે તેનાથી પણ અધિક ઉત્તમ વાતો માટે તૈયાર બની પ્રક્રિયો. પુષ્પકળી બગડી જઈને પુષ્પ બની જાય છે. ખીજ સડી જઈને વધારે અ-તની ઉત્પત્તિનું કારણ બને છે. જ્યારે પ્રકૃતિમાં આવી આવી ઘટનાઓ દૃષ્ટિગોચર થાય છે ત્યારે પછી મનુષ્યો આપત્તિ સમયે અધીરા કેમ બની જાય છે તે સમજી શકાતું નથી. પ્રત્યેક મનુષ્યે દૃઢતાપૂર્વક માનવું જોઈએ કે આપત્તિસમય વીતી ત્યાં બાદ પોતાને સફલતા અવશ્ય મળશે અને તે અધિકતર મળશે. કોઈ પણ કાર્યમાં નિષ્ફલ થવાથી લાયલીત બની જવું જોઈએ નહિ. આપણું કાર્ય કરવામાં આપણે સત્ય માર્ગથી ચ્યુત ન થઈ જઈએ એટલીજ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. ત્ય માર્ગે ચાલીને કાર્ય કરવું એ મનુષ્યોનું કર્તવ્ય છે. પછી પરિણામે સફલતા મળે કે નિષ્ફલતા મળે તેની દરકાર રાખવાની જરૂર નથી. હમેશાં આ આપણું થેય હોવું જોઈએ.

જો આપણે આપણાં જીવનના કોઈ મહાન પ્રસંગ અથવા કોઈ મહાન સફ-લતા અથવા કોઈ ગાઢ સ્નેહીના વિષય પર વિચાર કરીએ કે એ પ્રસંગ, એ સફલતા અથવા એ ગાઢ સ્નેહીની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થઈ તો આપણને માલુમ પડશે કે તેનું હૃદય અત્યંત આશ્ચર્યજનક છે. જ્યારે જૂતકાળની બાગીચાનું રહસ્ય આપણાં તણુવામાં આવે છે અને અમુક સફલતા કેવી રીતે મળી તેનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આપણને બુદ્ધિગત થાય છે કે તેના ખાતર આપણને અનેક મુશ્કેલીઓની સામા થવું પડ્યું હોય છે અને અનેક નિષ્ફલતાઓ સહન કરવી પડી હોય છે. જો આપણે તે સમયે તે મુશ્કેલીઓ અને નિષ્ફલતાઓ સહન ન કરી હોત તો આપ-ણને કદાપિ પ્રસન્ન બનવાનો પ્રસંગ મળી શકત નહિ. ઉત્તતિને માર્ગ કષ્ટસાધ્ય છે, તેથી તેની પ્રાપ્તિ અર્થે મહાન સુરીખતો વેઠવી પડે છે. જેવી રીતે નદીઓ ઘણે માગે અંધારાવાળી પહાડી શુદ્ધઓમાંથી વહે છે, પરંતુ પછી ધુણાં મેદાનોમાં હીને લોકોને લાલદાયક બને છે તેવી રીતે આપણી ઉત્તતિ શરૂઆતમાં નિષ્ફલતા

દેખાડે છે, પરંતુ તે નિષ્ફલતાથી કદિ પણ ગભરાટ ઉત્પન્ન થવો જોઈએ નહિ-તેનું તો આપણે હૃદયપૂર્વક સ્વાગત કરવું જોઈએ. નિરંતર સ્મરણમાં રાખવું કે ઉદ્યોગ કોઈ દિવસ નિષ્ફલ જતો નથી. કોઈ કોઈ વખત ઉદ્યોગ નિષ્ફલ જાય છે એવું દેખાય છે, પરંતુ વસ્તુતઃ તેનાથી આપણને કંઈ ને કંઈ નવીન શીખવાનું મળે છે. આપણી નિષ્ફલતાઓનું સહસ્ય આપણા વાસ્તે સફલતાઓનું કારણ બને છે. જે મનુષ્ય પોતાનાં જીવનનો કોઈ ઉદ્દેશ નિયત કરીને તદ્દનુસાર પોતાનું જીવન નિર્વહન કરે છે તેજ ખરેખરી સફલતા મેળવે છે. લોકો તેને સફલતા કહે વા ન કહે તો પણ તેજ વાસ્તવિક સફલતા છે એ નિઃસંદેહ છે. અનેક મનુષ્યો સત્વર ફલ મળી જાય એવી આશા રાખે છે અને કંઈ પણ શ્રમ કર્યા વગર અને મુશીબતો સહન કર્યા વગર સફલતા મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે. તેઓ એમ વિચાર નથી કરતા કે કોઈ પણ કાર્યમાં સફલ થવા માટે સમયની જરૂર છે આજે બીજા વાલીને આવતી કાલે ફલ મેળવવાની આશા રાખવી તે મૂર્ખતા છે. સંપૂર્ણ શાંતિ અને ધીરજ સહિત વૃક્ષની રક્ષા કરવામાં આવે તો થોડા દિવસમાં સ્વાદિષ્ટ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે. ઉતાવળથી કશું શુભ પરિણામ આવી શકતું નથી. આપણામાં કહેવત છે કે “ ઉતાવળે આંખા પાકતા નથી ” માટે કોઈ પણ કાર્યમાં ઉતાવળ નકામી છે.

આપણો ઉદ્દેશ યોગ્ય અને ઉચ્ચ હોય અને આપણે સારી રીતે ઉદ્યોગ કરતા હોઈએ તો બાહ્ય નિષ્ફલતાઓની આપણા ઉપર જરા પણ સત્તા ચાલતી નથી. તેનાથી આપણે નિરાશ અને હતોત્સાહ બનવું જોઈએ નહિ, બદલે વધારે દૃઢ બનવું જોઈએ. સરલતા કરતાં કઠિનતા વિશેષ ઉપયોગી નીવડે છે. જ્યારે સમુદ્રપર પવન ઊંટકુલ હોતો નથી ત્યારે વહાણ સારી રીતે ચાલી શકતું નથી, પરંતુ જ્યારે જોસણંધ પવન વાવા લાગે છે ત્યારે તે સારી રીતે ચાલી શકે છે. એ જ પ્રમાણે જો મનુષ્ય કઠિનતા ભર્યાં કાર્યો ન કરે તો તેનામાં મોટાં કાર્યો કરવાની યોગ્યતા આવતી નથી. સોનાને અગ્નિમાં ગાળવામાં આવે તો જ તે કુન્દન બને છે. મોતી વિંધાય છે તો જ તે રાજમહારાજાઓનાં કંઠને મુશોભિત કરી શકે છે. પ્રકૃતિના નિયમાનુસાર હમેશાં ન્હાની ન્હાની નિષ્ફલતાઓ મોટાં મોટાં કાર્યોને માટે માર્ગ તૈયાર કરે છે. નિષ્ફલતાઓથી આપણે ગભરાઈ જઈએ છીએ તે આપણી મોટી ભૂલ છે. આપણે કદિપણ એમ કરવું જોઈએ નહિ. આપણા માટે એજ યોગ્ય છે કે હમેશાં સત્ય માર્ગ પર દૃઢતાપૂર્વક ગમન કરવું, ઉદ્યોગપરાયણ રહેવું અને ઘટનાઓની લેશ પણ ચિંતા કરવી નહિ અને નિરંતર સ્મરણમાં રાખવું કે નિષ્ફલતામાં સફલતા રહેલી છે.

જૈન કોમમાં કેળવણી,

૨૧. ૨૧. નરોત્તમદાસ ણી. શાહ સુબધ.

છેલ્લાં બે વર્ષમાં સુબધ ઇલાકામાં સરકારી શુદ્ધાની પ્રાથમિક, માધ્યમિક, તથા વિશિષ્ટ શાળાઓમાં અને કોલેજોમાં ભણતા જૈન વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા દર્શાવનારા આંકડા સુબધ ઇલાકાના કેળવણી ખાતાના ઉપરી અધિકારી તરફથી બહાર પડેલા રિપોર્ટમાં નીચે સુચળ આપવામાં આવ્યા છે.

શાળાનું નામ.	૧૯૧૮ ની સાલમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.	૧૯૧૯ ની સાલમાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા.
પ્રાથમિક શાળા.	૧૬૭૨૪	૧૮૨૯૧
માધ્યમિક શાળા.	૨૪૫૮	૩૦૪૦
વિશિષ્ટ શાળા.	૩૫૩	૨૧૦
કોલેજ.	૨૭૬	૨૨૮

ઉપરના આંકડા પરથી સમજી શકાય કે કેળવણીની પ્રગતિ માટે પ્રતિ વર્ષે જૈન કોમમાં નવી નવી સંસ્થાઓ ઉત્પન્ન થાય છે છતાં પણ કોલેજમાં અભ્યાસ ચાલુ રાખનાર જૈન વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા પહેલાં વર્ષ કરતાં ઘીજ વર્ષમાં ઘટી ગઈ છે. જોકે ૧૯૧૮ ની સાલ કરતાં ૧૯૧૯ ની સાલમાં પ્રાથમિક શાળામાં ભણતા, જૈન વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યામાં કંઈક વધારો થયેલો જણાય છે, તોપણ માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ આગળ ચાલુ ન રાખનારની સંખ્યામાં પણ ટકાનો વધારો થયો છે તે અત્યંત ખેદ ઉપજાવે તેવો વિષય છે. આ પ્રમાણે કોમના કિંતના પ્રશ્નોમાં જેઓ રસ લે છે તેઓની કેળવણીના ક્ષેત્રમાં પ્રગતિ કરવાની ઇચ્છા ફળીનૂત થઈ શકી નથી. યોગ્ય બંધારણવાળી એક સંસ્થાની ખામી અને એકજ હેતુ સાધવા માટે કાર્ય કરતી બુદ્ધી બુદ્ધી અસંખ્ય સંસ્થાઓમાં જોનોની સળાવતની અસમાન વહેંચણી-એ કેળવણીમાં પછાત પડી જવાનાં મુખ્ય કારણો ગણી શકાય. એમ છતાં સાદહીમાં હમણાં જ ભરાયેલી ગારમી જૈન સ્વેતાંગર કોન્ફરન્સના અધિવેશનમાં એક પંચાયત દંડ એકઠું કરવા સંબંધી જે ઠરાવ પસાર કરવામાં આપ્યો છે તે આનંદજનક છે. ઉક્ત યોજનાના કેટલાક ઘટનાઓએ નજીકના ગામોમાં ફરીને દંડ એકઠું કરવાનું સ્વીકાર્યું છે અને ઘીજોએ તેમને અનુસરવાનું અને શ્રીમંતોને સમજાવી તેમજ જેઓ એક રૂપિયો અથવા તેથી વધારે આપી શકે તેમ હોય તેઓને સ્થળ તરીકે દાખલ કરી યોજનાને કોઈ પણ પ્રકારે મદદરૂપ બનવાનું વચન આપ્યું છે. જો ઉક્ત યોજના સુચળ સમજણપૂર્વક કામ કરવામાં આવશે તો જે વિદ્યાર્થીઓ દુર્ભાગ્યવશાત્ પોતાનો અભ્યાસ આગળ ચાલુ

રાખી શક્તા નથી તેઓને તેનાથી કિંગ્મતી સહાય મળી શકશે. કેટલીક સંસ્થાઓની આગતમાં એવું બન્યું છે કે સ્થાપના વખતે શરૂઆતમાં લોકો તરફથી ઘણા જ ઉત્સાહ દર્શાવવામાં આવે છે અને પાછળથી કોઈ પણ જાનતું સતોત્રારક પરિણામ લાભી વગર કાર્યવાહકોની નમણાઈને લીધે અધવચ્ચથી તથા દેવામાં આરે છે. તેવું આ યોજનાના સંબંધમાં નહિ બને એમ આશા રાખવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત વ્યાપારી તરીકે જેનો પૈસા રળવામાં સ્વચ્છતા રહે છે. તેઓએ સમજવું જોઈએ કે આ વિનયન જીવનમાં દુષ્ટ સંચય કરવામાં મંડ્યા રહી ક્ષણિક કીર્તિ મેળવવા કરતાં કંઈક વિશેષ સારી વસ્તુ મેળવવાની છે.

શું જગત્ કર્તા ઈશ્વર છે ?

શ. રા. તંદ્રાસ લલિતુભાઈ વડીલ.

વર્તમાન યુરોપમાં ચાલતી લડાઈએ જગતને ઘણું જ શિક્ષણ આપેલું છે. સાંસારિક અને રાજ્યદ્રાશિક દૃષ્ટિથી તપાસતાં તેમાંથી ઘણું ઘણું જાણવતું, જોવાતું અને અનુભવવાતું મળ્યું છે. રાજ્ય અને રૈયન વચ્ચે કેવો સંબંધ હોવો જોઈએ તેવું અદ્ભુત શિક્ષણ ઉભયને પ્રાપ્ત થયું છે. રાજ્યકર્તા પુરૂષોતા વિચાર, વાણી, અને કૃતિમાં પરિવર્તન થયું છે, તેનીજ રીતે પ્રજામાં પણ થયું છે. પ્રજાને યોતાના સ્વરૂપ અને હક્કનું જ્ઞાન થયું છે. સ્વાર્થસાધકતા અને સ્વાધત્યાગ એ બેમાં શો તફાવત છે, અને તેમાંથી ઉદયને માટે શેનો આદર કરવો જોઈએ તેના વિચારો થાય છે. સ્વોદ્ધતિ, સ્વમાન, સ્વહક્ક, સ્વરાજ્ય, ઇત્યાદિ શબ્દોમાં શું ગૂઢ રહેલું છે તેનો બોધ થયો છે. તેજ પ્રમાણે તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જો આપણે તેમાંથી કાંઈ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો તેમાં પણ આપણે ઘણું મેળવી શકશું.

પ્રાચીન કાળમાં હિંદુસ્થાનમાં જે લડાઈઓ થતી હતી, તેમાં ઘણી ખરી લડાઈઓ જુદી જુદી જાત અને જુદા જુદા ધર્મ માનનારા વચ્ચેની હતી તેમજ એક જાત વચ્ચે જુદા જુદા હેતુથી થતી હતી. એમ ઇતિહાસ વાંચવાથી આપણે જાણીએ છીએ. દેવ અને દૈત્ય, મનુષ્ય અને રાક્ષસ, હિંદુ અને મુસલમાન, વચ્ચેની લડાઈઓ તેમાં મુખ્ય છે.

વર્તમાન લડાઈ એક જાતની ખોટી પ્રજા વચ્ચે છે. તેઓમાં જેઓ ઈશ્વરને માનનારા છે તે એક ઈશ્વર-ઇશુ-ને માનનારા છે, ભજનારા છે અને પુજનારા છે. તેઓ, ઈશ્વરે આપણને પેદા કર્યા અને ઈશ્વર આપણને મુખ દુઃખ આપનાર છે; ઈશ્વરની મરજીથી સર્વ થાય છે, અને ઈશ્વર આપણને પાપથી મુક્ત કરનાર છે એમ માનનાર છે.

આ જગત્નો કર્તા ઇશ્વર છે કે નહિ એ જાગન જુદા જુદા ધર્મના પુસ્તકોમાં ઘણા વાદવિવાદ છે, તે સાથે હાલ આપણને કંઈ કામ નથી અને તેમજ પોત પોતાના પક્ષને પ્રતિપાદન કરવા સારૂ જે જે કારણો આપેલા હશે તે જાગીને આપણે વહેમમાં પડવાનો આ વખત નથી, પણ વર્તમાન સ્થિતિ ઉપરથી વસ્તુના આપણને જે જે વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે તેનોજ અત્રે વિચાર કરવાનો છે.

જો જગત્નો કર્તા ઇશ્વર હોય અને જો ઇશ્વરે તે જોને જનાવ્યા હોય તો પછી જર્મન પ્રજાના મનમાં પોતાના જંધુ, એકજ પિતાના પુત્રો, એકજ ધર્મ પાળનાર અને સાંસારિક સગાં, તેઓના વિરૂદ્ધ લડાઈ ઉઠાવવાનો વિચાર કેમ ઉત્પન્ન થયો ? વિચાર ઉત્પન્ન થયો એટલુંજ નહિ પણ તેમનો નાશ કરવા તેમના ધન, માલ, પ્રાણ અને દેશ છીનવી લેવા અને તેવા પ્રકારનું જ્ઞાન પોતાના દેશમાં ફેલાવવાને ઇશ્વરે તેમનામાં બુદ્ધિ કેમ ઉત્પન્ન કરી ? શું જર્મન અને તેના પક્ષમાં રહેનાર અને મિત્ર રાજ્ય અને તેમના પક્ષમાં રહેનારના ઇશ્વર જુદા જુદા છે ? જો એક ઇશ્વર છે, અને તેજુજ યજ્ઞાને ઉત્પન્ન કરેલા છે અને તેની ઇચ્છા વિના એક સગી પણ ચાલી શકતી નથી એમ માનવામાં આવે તો તેમણે આ ઘેર સગામ, બોઈ બેન્ડક ઉત્તતા કહેવા પ્રમાણે આ સુધરેલી દુનીયાનો નાશ થાય છે, નેવો નાશ કરવાને પરસ્પર દ્વેષ ઉત્પન્ન કરવાની બુદ્ધિ જાન્ને પ્રજામાં કેમ ઉત્પન્ન કરી ? શુ આ લડાઈ ઇશ્વરની ઇચ્છા છે કે ઇચ્છા વિના ? તેના જાણપણામાં થઈ છે કે અજાણપણામાં ? આ લડાઈ ઉઠી કરવાની પ્રેરણા કરવાને ઇશ્વરને શુ કારણ મળ્યું ? લડાઈમાં મનુષ્ય અન્ય પ્રાણીઓને ફેલું ફેલું દુઃખ પડતું હશે અને તેમનો નાશ કેવી રીતે થાય છે તેનો દયાજનક અને હમકમાટ ઉપજાવનાર ચિતાર તો જેઓ તે જગ્યાએ હાજર રહી નજરેનજર જોનાર હશે તેમના (મનમાં) ધ્યાનમાં આવી શકે. આપણે પૈરાણી લડાઈની હકીકત જાણનાર, હારજીતના જગર મેળવનારના ધ્યાનમાં એ ચિતાર આવવો જ સુરકેલ છે.

લડાઈથી કેટલાક દેશ, પ્રગણાં અને આખા ગામના ગામ નાશ થઈ ગયા છે. રાવડો અને શ્રીમતો ઘરગાર વિનાનાં અને રંક થઈ ગયા છે. જેઓને રહેવાને માટે મોટા મોટા દેવતાઈ ગગડાઓ હતા અને મોજ મેળવવાને માટે ગગીયાઓ હતા, તેઓને રહેવાને જુ પડી પણ રહી નથી. જેઓ હજારોની કીમતના વસ્ત્રો ભુષણ પહેરવા હતા તેઓનું સર્વસ્વ ત્યાજ પામી ગયું છે. જેઓના એક ટકના લોજનની કીમત પાઉંટોની સંખ્યાથી અંકાની તેમને પેટપુરતી લાખતી કે પાઉંની કટકી પણ મળતી સુરકેલ થઈ છે. રાજ્યકર્તાને ખાવાની વસ્તુઓ ઉપર કાયદા કરી અંકુશ મુકવાનો પ્રસંગ ઉત્પન્ન થયો અને કોઈ પણ માણસ પોતાની ભુખ પુરતું અનાજ કે ઘોરાક ખાઈ શકે નહિ, પણ અમુક મર્યાદા પુરતુંજ ખાઈ શકે એવા અંકુશ મુકાઈ ગયા છે. આ સ્થિતિ શું જોણું દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારી

છે? આ સ્થિતિ શું ઇશ્વરે પેદા કરી? જો ઇશ્વરે ઉત્પન્ન કરી હોય તો પછી ઇશ્વરના મનમાં દયાળુપણાનો શુભ ક્યાં રહ્યો? જે પિતા પોતાની સંતતિને આપસઆપસમાં લડાઈ ઉત્પન્ન કરાવી પોતે મોજમજ મેળવે, જે પ્રજા પોતાના તાગાની પ્રજાને આપસઆપસમાં લડાઈ ઉત્પન્ન કરી તેમનો અને તેમની સીકતનો નાશ થવા દે અને રક્ષણ કરે નહીં, તેવો પિતા અને રાજા પોતાની પદવી પી લાયકાત ધરાવતા નથી એમજ ન્યાય બુદ્ધિવાળા માણસો માનશે. તેજ પ્રમાણે જે ઇશ્વર પોતે ઉત્પન્ન કરેલી સંતતિમાં અરસપરસ વડવાની બુદ્ધિ અને શક્તિ ઉત્પન્ન કરે, તેમનો લાયકર અને ઘાતકી રીતે નાશ થવા દે, હવતાઓને પણ અનેક રીતે દુઃખ થાય એનાં સાધનો ઉભા કરવાની બુદ્ધિ આપે, તેનામાં ઇશ્વર, વ ક્યાં રહ્યું? જો જગત્કર્તા ઇશ્વર માનીયે અને આ લડાઈ ઇશ્વરઈચ્છાથી જ ઉત્પન્ન થઈ છે, તેની મરજી વિના પ્રાણી કાંઈ પણ કરવા સમર્થ નથી એમ માનવામાં આવે તો શું આ સુધરેલી ગણાતી પ્રજા અને વિજ્ઞાનમાં આગળ વધેલા દેવો ઉપર ઇશ્વરને દેવ ઉત્પન્ન થયો શું? કે તેમની ઉત્તમ ઇશ્વરથી સહન થઈ શકી નહિ? કે તેમનામાં આપસઆપસમાં નાશ કરવાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરી છે? જો તેમ માનવામાં આવે તો, ઇશ્વર નિર્ગળ અને દેવિમાં ગણાય કેમકે નિર્ગળ પ્રાણીયો જ ગળવાનનો દેવ કરે છે.

એક વખત એકની હાર થાય છે, બીજી વખત બીજાની હાર થાય છે, એમ આપણા જીવનમાં આવે છે. એવી રીતે હારજીતના તમાસા જાણ્યાર કોઈકની પેઠે કરાવવાથી ઇશ્વરને શું ફાયદો? શું ઇશ્વર આ તમાસો જોઈ ખુશી થાય છે? લડાઈ પૂર્વે એક વખત એવો હતો કે રૂશીયન સત્તા ગળવાન ગણાતી હતી. હિંદુસ્થાનને કઈ પણ ખચકાતવાનું કારણ હોય તો ને રૂશિયા તરફનું ગંગાનું, ને તેજ કારણથી સરદાર ઉપર ગચ્ચારનો બોમ્બકામ કરી ત્યાં ગચ્ચારને વારને લડકરમાં વધારી કરામાં આરો અને અફઘાનીસ્તાનના અમીરને પોતાના પદમાં ફાયદા સાધીને તેને હિંદુસ્થાનની સરકાર પર આવ લાખો રૂપિયાનું સાદી તથા આપતી. નેજ રૂશીયન સત્તા હાથ કરી નિર્ગળ થઈ ગઈ છે? રૂશીયન રાજા ગદી વિના રખડનો થઈ ગયો છે! રૂશીયન રાજ્યના કેટલા શહેરોનો નાશ થઈ ગયો છે? અને એ રાજ્યમાં અંધાધુંધી ઉત્પન્ન થઈ છે, એ શું ઇશ્વરે બનવું? અથવા ઇશ્વરના હુકમથી બન્યું છે? જે પ્રમાણે કરાને ઇશ્વરને શું કારણ મળ્યું? શું રૂશીયન પ્રજાને ઇશ્વર જુદો છે? અથવા ઇશ્વરે રૂશીયન પ્રજાને ગંદાની બનાવી? જે ઇશ્વરજ ગનાથી હતી નેપત્રી પોતાની બનાવેલી પ્રજાનો નાશ કરવાનું કારણ શું? મૈયાદિ ઇયાદિ ચાખ્ય પાક મંદારના ઉત્પન્ન થાય છે. જે જમવાના કરતાં ઇશ્વર માનવામાં આવે તો તેની જુદા જુદા દેવ પી પ્રજાના જુદા જુદા

ઇશ્વર હોવા જોઈએ અને જો જુદા જુદા દેશની પ્રજાના જુદા જુદા ઇશ્વર હોય તો દરેક દેશના લોકમાં મનુષ્યત્વની જે ખાસીયતો એક પ્રકારની છે, તેથી હોય નહિ, પણ જુદા જુદા પ્રકારની હોય. આ ગંધી વાતોનો પરંપરાથી ચાલતી આવેલી અંધશ્રદ્ધાથી વિચાર કરવાનો નથી પણ સમ્યક્ જ્ઞાન અને ન્યાયબુદ્ધિથી વિચાર કરવાનો છે. અંધશ્રદ્ધાનો આ વિષય નથી.

આ જગતની અંદર દરેક વ્યક્તિ જુદી જુદી છે. તેઓના જીવ જુદા જુદા છે. જો ખંધાના જીવ જુદા જુદા ન હોય અને એક જ હોય તો એકના સુખદુઃખનો અનુભવ બીજાને થવો જોઈએ, તે થતો નથી. જે જીવો સંસારની મુક્ત ધરેલા છે, જેમણે પોતાના આત્મામાં લાગેલાં શુભાશુભ કર્મનો નાશ કરી પોતાના આત્માને શુદ્ધ, નિર્મળ બનાવ્યો છે અને જેને સંસારમાં જન્મમરણ કરવાનું નથી એવાં મુક્ત જીવો સિવાય તમામ સંસારી જીવો જુદા જુદા છે અને તેઓ દરેકનાં કર્મ પણ જુદાં જુદાં છે. દરેક જીવ પોતે કરેલાં શુભાશુભ કર્મોનાં ફળ આ લવમાં લોગવે છે અને લોગવતાં બાકી રહેતાં કર્મ માટે ફરી જન્મ લે છે. જીવ સમય સમય જુદા કર્મના ઉદયના ફળ વિપાક લોગવે છે, અને તે લોગવવામાં માધ્યસ્થ્ય વૃત્તિથી નહિ રહેતાં રાગદ્વેષની પ્રગતિથી નથીત કર્મને બાધ કરે છે. એણે અનંત કાળ સંસારચક્રમાં અજ્ઞાનદશાના યોગે જન્મમરણ કર્યા છે અને કરે છે.

ત્યારે જીવને શુદ્ધ નિમિત્ત યોગે સમ્યક્ જ્ઞાન પુર્વક પોતાના આત્મસ્વરૂપનું સત્ય સ્વરૂપ સમજાય છે ત્યારે નવીન કર્મ મધ્ય જોગ થાય અથવા સમુજાગા ન થાય એવા પ્રકારની કાળજી રાખી સદ્વર્તનની શૈલી પર ચઢતા પ્રયત્ન આરંભે છે અને પોતાની આત્મરૂપતા પ્રગટ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે અને આત્મામાં જે વિજ્ઞાતીય તત્ત્વ પુણ્યપાપરૂપ રહેલું છે તેનો નાશ કરવાને અપૂર્વ, ઉચ્ચ કરી પરિણામે આત્માની શુદ્ધ સત્તા પ્રગટ કરે છે. આત્માના અનંતજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્યશુણ્ય પ્રગટ થવાથી જગતમાં રહેલા પદાર્થમાનને તે જાણે છે અને જુએ છે. જો જગતના જીવો જુદી જુદી વ્યક્તિ સ્વરૂપે ન હોય અને તમામ જીવો એક જ હોય તો એક જીવે એ પ્રમાણે કરેલા પુરુષાર્થનો લાભ એકી વખતે તમામને મળે. પણ તે પ્રમાણે મળતો નથી, તેથી એમ પ્રતીતિ થાય છે કે દરેક વ્યક્તિના જીવ જુદા જુદા છે.

દરેક જીવ જુદા જુદા છે તેમ તેઓના કર્મો પણ જુદા જુદા છે. દરેક જીવને પોતાના કર્મવિપાક ફળ પણ જુદા જુદા લોગવવા પડે છે અને તે લોગવવા માટે જન્મમરણ ધારણ કરવા પડે છે. પુનર્જન્મ છે. જીવ કર્મથી મુક્ત થઈ પરમાત્મા થઈ શકે છે, અને તે મુક્ત થવાના ઉપાય છે એટલી વાતની આપણને

પ્રતીતિ, ખાત્રી કે શ્રદ્ધા થાય તોજ આ નિષ્ક્રમમાં આપણે કંઈ પણ યથાયોગ્ય વિચારણા કરી શકીએ.

દરેક જીવના સુખદુઃખનો કર્તા તે જીવ પોતે છે. સુખદુઃખ તો તેણે પૂર્વે સંચય કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળવિપાકરૂપ છે. વર્તમાનમાં આપણે દરેક વ્યક્તિ જે સુખ દુઃખનો અનુભવ કરીએ છીએ, તે આપણા પોતાના જ પૂર્વે કરેલા શુભાશુભ કર્મના જે દલીયાં આત્માના પ્રદેશમાં લાગેલાં છે તેનું પરિણામ છે. એકે કરેલા શુભાશુભ કર્મનું પરિણામ બીજાને લોગતવું પડતું નથી.

આપણે પોતાનો ઉદ્ધાર કરવો, ઉત્તતિની ટોચે પહોંચવું, એનો આધાર આપણા પોતાના શુભ વિચાર અને શુભ પ્રયત્ન ઉપર રહેલો છે. બેશક, તેમાં નિમિત્ત કારણો બીજા ઘણાં રહેલાં છે. જે જે નિમિત્ત કારણો છે તે તે નિમિત્ત કારણોનો સદુપયોગ કરવો એ આપણા પોતાના અખત્યારમાં છે સારા નિમિત્તો-સંજોગો-છતાં પણ જો આપણે પોતાની ઉત્તતિ માટે પ્રયત્ન નહીં કરીએ તો આપણો ઉદ્ધવ કદાપિ થવાનો નથી. આપણા આત્મામાં અનંત જ્ઞાન અને અનંત શક્તિ રહેલા છે. તે જ્ઞાન અને શક્તિને યોગ્ય ઉદ્યમથી બીજવવા એ કેવળ આપણા પોતાના પુરુષાર્થેપરજ આધાર રાખે છે. જો આપણે પ્રમાદ કરી આપણા જીવનનો સદુપયોગ નહિ કરીએ, અને વૃથા કાળ શુભાશીશું તો પછી કદાપિ આપણો ઉદ્ધવ થવાનો નથી. આજ પ્રકારની સમ્યક્ શ્રદ્ધા આપણામાં ઉત્પન્ન કરવી એ આપણી દરેકની પહેલામાં પહેલી ફરજ છે.

ઉત્તતિના ઘણા પ્રકારો છે. વ્યવહારિક, સાંસારિક, ધાર્મિક કે આત્મિક, જાતિ ઉત્તતિ કે દેશ ઉત્તતિ, ગમે તે પ્રકારની ઉત્તતિની મરજ આપણામાં હોય, પણ તે દરેકમાં ઉત્તતિનું સુખ્ય તત્વ તો ઉપર જતાયેલું તેજ છે. પોતાની સ્વેદાતિ માટે પોતે એકલાએ વિચાર અને પુરુષાર્થ કરવાનો છે. અને સમુદાયની ઉત્તતિ માટે સમુદાયે એકસાથી, એક દીદથી વિચાર અને પુરુષાર્થ કરવાનો છે. આપણે જ આપણા પ્રારબ્ધના જતાવનાર છીએ. ઇશ્વરનો તેમાં કંઈ પણ સંગંધ નથી. એમ બ્યારે માનીએ ત્યારે શું જગતમાં ઇશ્વર નથી એ પ્રશ્ન સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થાય છે. બેશક, ઇશ્વર તો છે અને તે જ્ઞાની છે તે જગતની વ્યવસ્થા પોતાના જ્ઞાનથી જાણે છે અને દેખે છે. તેને તો કેઈ જીવ પોતાનો કે પરાયો છે જ નહીં. તે કોઈને સુખ આપતો નથી કે કોઈને દુઃખ આપતો નથી અને તે જગત જતાવવાની ઉપાધી કે ખટખટ કરતો નથી. જે સિદ્ધ પરમાત્મા છે, તેજ ઇશ્વર છે. જેઓ સિદ્ધ પરમાત્મા થયેલા છે તેમણે જે જે ઉપાયોનો ઉપયોગ કરેલો છે તેનો આપણે ઉપયોગ કરીએ; તેમના માર્ગે ગમત કરીએ તો આપણે પણ ઇશ્વરત્વની સ્થિતિપરંપરા પ્રાપ્ત કરી શકીએ. આ જગત અનાદિ છે. વસ્તુમાત્રમાં ઉત્પન્ન થવાનો અને

નાશ થવાનો, તથા પ્રવાહ સ્વરૂપે કાયમ રહેવાનો સ્વભાવ છે. સંયોગ અને વિયોગ એ તેના ધર્મ છે. કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ (ભવિત્યવ્યય) હોવાના કર્મ અને દોષ એ પાંચ નિમિત્તથી સર્વ પદાર્થો પોતપોતાના કાર્ય કરે છે. પદાર્થના સંયોગમાં આ પાંચજ નિમિત્ત છે પદાર્થ માત્રમાં અનત શક્તિ રહેલી છે.

અનાદિ કાળથી હવ અને અહવ એ બે મુખ્ય તત્વો જગતમાં છે. આપણે બધા સંસારિ હોયો છીએ આપણે પ્રત્યેક જુદા જુદા છીએ, એ વાત તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણભૂત છે. એના માટે વિશેષ વિચારણાની જરૂર નથી. જો આપણે બધા એક હોઈએ તો પછી આપણી દરેકની પ્રકૃતિ, સ્વભાવ, -રહેણી કરણી, વિગેરે સમ્યા-બંધ બાબતોમાં લિંગતા જોઈએ છીએ, તે હોતી નહીં જોઈએ. બેશક, આપણા દરેકમાં એકન્ય લક્ષણ છે. તે તથા હવતુ સ્વરૂપ એક પ્રકારનું છે. આપણા દરેકના શુભાશુભ કર્મ જે પ્રુથ્વ અને પાપ તત્વના નામથી ઓળખાય છે તે જુદા જુદા છે, તેથી આપણે સુખદુઃખનો અનુભવ જુદો જુદો કરીએ છીએ. વિચાર આ ઠેકાણે જ કરવાનો છે, કે આપણે જે શુભાશુભ કર્મ કરીએ છીએ તે આપણે પોતાના સ્વતંત્ર વિચારથી કરીએ છીએ કે તે ઈશ્વર કરાવે છે? આપણે જે કાર્ય કૃત્ય કરીએ છીએ તે આપણે પોતાના સ્વાસ્થ્ય વિચારથી કરતા નથી અને ઈશ્વર આપણને પ્રવૃત્ત કરે છે તે પ્રમાણે કરીએ છીએ, તો પત્રી આપણે દરેકે વ્યવહારિક કે ધાર્મિક કળવણી લઈ આપણા વિચારો અને આચાર સુધારવા જે પ્રયાત કરીએ છીએ તે દરવાની જરૂર રહેશે નહિ કેમકે આપણે જે કાર્ય કરીએ છીએ તે આપણી પોતાની ઇચ્છા કે મરજીથી કરી શકતા નથી, પણ આપણી પાસે ઈશ્વર કરાવે છે. જેમ લશ્કરમાં રહેનાર સીપાઈઓ લડાઈના પ્રમગ પોતાના મરજીથી કંઈ પણ કરી શકે નહિ પણ પોતાના ઉપરી-કમાન્ડરના હુકમ પ્રમાણે જ લડાઈનું કામ કરી શકે ને તેથી આખી પલટણનો નાશ થયો કે બચાવ થયો, કે યશ અપયશ મળ્યો તે ઘણે ભાગે તે પલટણ કે હુકડીના ઉપરી ઉપર આધાર રાખે છે. તે દરેક હુકડી કે પલટણના ઉપરી જુદા જુદા હોય છે. તેમ જો આપણે સર્વે ઈશ્વરના હુકમ પ્રમાણે કરીએ છીએ એમ માનીએ તો દરેક જાત, સમુદાય, પ્રગણ કે દેશના ઈશ્વર પણ જુદા જુદા છે એમ સાબીત થાય અને તેમ કરે તો આખા જગતનો ઈશ્વર કર્તા છે એ વાત સત્ય ઠરતી નથી. આ વિષય ઘણોજ વાદસ્પ છે, તેમાં સત્ય શું છે તેના વિચાર આપણે કેવી રીતે કરવા તેટલા માટેજ આ પ્રાત્ન કરેલો છે. -કોઈની પણ ભાગણી દુઃખાવવાનો ઉદ્દેશ નથી. ઈશ્વર પરમાત્મા છે પણ જગતનો કર્તા છે કે નહિ? તેની યોગ્ય વિચારણા કરવામાં આવશે તો આપણે આપણ પોતાનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકશું. અને આપણે આપણી સ્વેચ્છાથી માટે પરાવર્ણી નહિ થતાં સ્વાવલંબી થઈ શકશું.

અમદાવાદના નગરશેઠનું ઉપયોગી ફરમાન.

પવિત્ર તીર્થશ્રી સિદ્ધાચળજીના રક્ષણની બાબતમાં આ શહેરના એક મોહ-
મેદન કાજ કુટુંબના વડાદોષે આપણા પવિત્ર તીર્થશ્રી સિદ્ધાચળજીનું મુગ્ધ
બાદશાહ ઔરંગઝેબના વખતમાં રક્ષણ કર્યું તેની ખુશાલીમાં શેઠ આજુદજ દયા-
ણજીની કમીટીના પ્રમુખ નગરશેઠના વડીલ શાંતિદાસ શેઠ તે મુસલમાન કુટુંબને
જરૂર પડે ત્યારે જૈન કોમે મદદ આપવી તે માટે તેમને કરી આપેલ એક ફરમાન

ઉર્દુમાં શીક્રો
બાદશાહે અલી
ઔરંગઝેબ

સંવત ૧૬૯૫ ના વરસે પોષ શુદ્ધ ૫ ને વાર રવિ દીને તારીખ ૧૭ માહે
રમઝાન સને ૧૦૪૬ ના હિજરીના જાં કાજ ઈબ્રાહીમ વિ. કાજ અબ્બાસીરી
અંતેની ગાદીવાળા જોગ લીં નગરશેઠ શાંતિદાસ શેશકરજી જ્ઞાતે શ્રાવક વાણીયા
રહેવાસી શહેર અમદાવાદનાં જત તમે શહેર અમદાવાદની મહમદનાં દીનની સર-
ચતની ગાદીના મુખતીઆર હોવાથી બાદશાહે અવરંગઝેબ તરફથી તમારી ઉપર
અમારો સીદ્ધાચળ નામનો ડુંગરો ઉપરના દેરાં તથા દેવળો પાડીને નાશ કરવાનો
હુકમ આવેલો તે બાબતમાં તમે ઘણીજ ઇકરાઅથી અમારા શ્રાવકનાં મદદ કરવાને
લાટ લોકોનાં આઠ દશ મરણ થયા. પણ હુરેક રીતે બાદશાહને સમજાવીને
તે દેવળો તથા દહેરાં આબાદ રાખેલા છે તેના ઇનામમાં અમે રાજ થઈને તમોને
રૂપીઆ લાખો આપતાં પણ નામોસી છે તેથી તમોએ લીધેલા તથી એટલે આ
બાદશાહી ફકકો દિલ્હીએથી મંગાવીને લખી આપીએ છીએ કે આરે ધર્મની અંદર
જે શ્રાવક વાણીયાઓના વંશમાં વસે છે તે તમારા એટલે કાજ ઈબ્રાહીમના
વંશના કાજની બતતી કોશીય કરીને ઘણી સારી રીતે મદદ કરવી જરૂર છે એટલે
તમારા વંશમાંના કાજની ચોલાદમાં કોઈ પણ ગરીબ હાલતે આવી પડે જેવી રીતે
બની શકે, અથવા જેવી રીતે તમે મદદ માંગો તેવી રીતે આપવાથી શ્રાવકનો
દીકરો ફરે તો કુળ મુતના શાસ્ત્રી ફરે. આ લખોટો અમારી રાજ ખુસીથી
કરી આપ્યો છે, તે અમ શ્રાવક વાણીયા જ્ઞાતીને કબુલ મંજૂર છે સહી.

અન ઘુળીઆ અદાલતની સહી ૬: પોતે. મુ તન સાંધીદાસ શેશકરજીની સહી

૬: પોતે શાખ

ઉદું સીકો

અલી અલકદર અખદુલરહીમ

ઉદું શીકો

ઉદું શીકો

ઉદું શીકો

અલીઅલકદર હમીદ બાદશાહ અલીકદર ઔરંગઝેમ હજરત મુલ્કમાત ફરમા
હીજરી ૧૧૧૮

અસલ ઉપરથી નકલ

રજુ કરતાર ઇબ્રહીમ કાળના વંશજો

કાઝી મહમદભાઈ નનુભાઈ

કાઝી કરીમભાઈ ગહેમાનભાઈ

આત્માનંદમાં વિહરતા ઉચ્ચ કોટિના મનુષ્યનું જીવન
કેવું હોય છે ?

(ઉદ્ધવજી સંદેશ કહેલો શ્યામને—એ સદ્)

આત્માનંદ તણી શી ઊર્મિ જિછળે,
જ્યારે મીઠી નિદ્રા લેતું વિશ્વ ને,
સુખદુઃખ જીવન મરણતણી ને લાવના;
જેથી જાગે અંતર જેવું સદૈવ ને—આત્મા ૧
વીણાના ઝંકારસમા એ નાદ છે,
સંગીત જેમાં હૃદયસુરો લય થાય ને,
એ ઝંકાર તણા ધ્વનિઓ પ્રકટી રહે,
ચિત્તવૃત્તિમાં અમીરસ શું ઉશરાય ને—આત્મા ૨
ક્ષણક્ષણમાં ને સત્ત્વ જગતનું ચૂસતા,
રાગદ્વેષ રૂપી બે દૈત્ય કરાલ ને,

જલ તેનું નિઃસર્વ^૧ કરી સંધામમાં,
 અદ્ભુત યોગ વિષે વહતો શુભ કાલજે—આત્મા૦ ૩
 જીવનની શુભ પુણ્યક્ષણો પ્રકટાવતી,
 નિર્મલ શાંતિ સરોવર લહુરી જન્ય જે;
 શુદ્ધ ચેતના સ્મરણપથે જેને ધર્મ,
 જન્માન્તરની વિસ્મયરેખૂર્તિ ધન્ય જે—આત્મા૦ ૪
 ક્ષણજીવી^૩ તુષાર^૪ ઉષાને^૫ ઠાંકતી,
 તૃષ્ણા તેમજ આવરતી જીવ તેજ જે;
 અનુભવજ્ઞાન પ્રમા ઉદયાચળ આવતાં,
 અજપાતી એ દેહબુદ્ધિમાં હેજ^૬ જે—આત્મા૦ ૫
 ઝગમગતી સંધ્યા જેમ ક્ષણક્ષણમાં સરે^૭,
 અધારી રંગનીમાં તેમ વિલાય જે;
 જીવનલયોતિ જન્મમૃત્યુ પર્યાયમાં,
 જ્ઞાનદેષ્ટિથી એક-અર્થે^૮ ટળાય જે—આત્મા૦ ૬
 જેમ પલકમાં ચંદ્ર ઉદય પામ્યા પછી,
 રાત્રિની નિદ્રા-અંધાર^૯ જાય જે;
 પૂર્વપરિચિત સંસ્કારો અજ્ઞાનના,
 દૂર દૂર સદ્જ્ઞાનરશ્મિથી^{૧૦} થાય જે—આત્મા૦ ૭
 વિશ્વોનું ઐશ્વર્ય! હું સર્વ છે, પૂર્ણ છે,
 સકલ દીનતાનું છે મહા^{૧૧} અવસાન જે;
 પગ્માત્મા શ્રી વીરતણા પગડે હુવે,
 સચરણું સામર્થ્યવડે શિવસ્થાન જે—આત્મા૦ ૮
 ફેરવેલચંદ્ર ઝવેરસાઈ.

વર્તમાન સમાચાર.

શ્રી આત્માનંદ જૈન વિદ્યાલય ખુલ્લું મુકાયું.

જૈનાચાર્યશ્રી આત્મારામજી મહારાજના પ્રશિષ્ય સુનિમહારાજશ્રી વલ્લભ-
 વિજયજી મહારાજના પ્રયાસથી ગોડગાડ-મારગાડ ઉદ્ધારક જે કાર્ય ચક્ર યથેવ છે અને જેમાં
 પ્રથમથી માદરીના શ્રી સંઘે ઉત્સાહભર્યો ભાગ લીધેલ જે કોન્કર-મના પ્રસંગે અનુભવ થઈ

૧ શક્તિ વગરનું. ૨ વિગ્મય પમાડે તેનું શુદ્ધ ચેતનાદર્શન. ૩ થોડા કાળ રહેનારી.
 ૪ ઝાઝગ. ૫ પ્રાનઃકાળનો સમય વિશેષ. ૬ તરત. ૭ મળે. ૮ સમ્યગ્જ્ઞાનના કિરણોથી.
 ૯ છેલ્લું વિનાશસ્થાન—આત્માનો સંપૂર્ણ ઉત્કર્ષ થતાં સર્વ દીનનાનો વિનાશ થાય છે.

સુધ્યો છે, પરંતુ પાછળથી સાદીતા શ્રી સંધોને જોઈએ તેવો હિતસાહ નગરે ન આવડાથી મદારાજનીએ પોતે કોન્કર-સના મંડપમાં જોલાએજ જોલાને માન આપી પંચનના વિદારની પ્રજા કરી, સાદીથી સીધા મુકારા ગામ થઈ ખુડલા ગામ પધાર્યા. દરમીયાન ગામવાગાને ખગર પડતાં મદારાજને પ્રાર્થના કરી વિદાર અટકાવી, કોષ કારણ પ્રસંગથી સેસથી તીર્થ જે આવીથી દેરેક ગાઉ છે ત્યાં ગૌડવાડ મદારાજને એકઠું મર્યું હતું તેને ખગર આપતાં ત્યાંના પચે નિર્ણય કર્યો કે ગમે તે ભોગે પણ આ કાર્ય અવશ્ય કરવું, ને મદારાજ સુત્રી તેરશતું સુદૃત કાલના રોચનની ધર્મશાળામાં સાચવવું. આ નિશ્ચય મદારાજથી ને જજીની ખુડલા ગામથી ગોડવાડના ગામોમાં આમંત્રણ પત્રિકા મોકલી આપવામાં આવી છે. આ શુભ કાર્ય ભાંગી પડતું પાછું પગભર ઉભું કન્ધવાળા સજ્જનોતે ધન્યવાદ થયે છે. ખાસ કરી પ્રારંભમાં જેમ સાદીતા શ્રી સંધે ભાગ લીધો હતો તેમ આ વખતે બાલી અને ખુડલાના શ્રી સંધે ભાગ લીધો છે. માટે એમને પણ ધન્યવાદ આપવો યોગ્ય છે. આવનાર સદ્ગુરુઓની આગતા-સ્વાગતાને માટે ખુડલાના શ્રીમંધે માથે લીધેલ છે.

હાલમાં અમારા જાણવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત જૈન વિદ્વાલય ખુંડુ મુકવામાં આવ્યું છે. જેથી અમે અમારો આનંદ બહાર કરીએ છીએ.

ઇનામ આપનાનો મેળાવડો.

શ્રી રાજનગર જૈન શ્રેતાંજર મૂર્તિપૂજક ધાર્મિક પરિશાની સંઘાએ ભાદરવા માસમાં લીધેલ પરીક્ષાનો ઇતિહાસ મેળાવડો આ સંસ્થા તરફથી તા ૧-૧-૨૦ ના રોજ આચાર્ય શ્રી વિજયનેમિશ્રિજી મદારાજની હાજરીમાં કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રથમ ગત વર્ષનો રીપોર્ટ વાંચી સંભળાવ્યા બાદ, પાસ થયેલ વિદ્યાર્થીઓને તથા કન્યાઓને ઇનામો તથા સર્ટીફિકેટ આપવામાં આવ્યા હતા ત્યારબાદ ઉક્ત આચાર્ય મદારાજના ઉપદેશથી કેટલાક સદ્ગુરુઓએ આવની સાતતી પરીક્ષામાં પાસ થનાર વિદ્યાર્થી તથા કન્યાઓને ઇનામ આપવા માટે જુની જુની રકમ આપવા ઇચ્છા જણાવી હતી. ત્યારબાદ મેળાવડો વિસર્જન થયો હતો.

અંથાવલોકન,

“પારસમણી યાને હ્રદયતેજ.”

મુંબઈના જાણીતા દૈનિક પત્રો સાથે લગભગ વીસ વર્ષથી સંબંધ ધરાવનાર જાણીતા લેખક ઝવેરી સાકરચંદ માણિક્યચંદ ઘડીયાળી તરફથી તૈયાર થયેલું સુંદર બાષ્પ-ન્દીગ અને છપામવાળું “પારસમણી યાને હ્રદયતેજ” નામનું પુસ્તક અમને અવલોકનાર્થે મળ્યું છે જે અમે આભાર સાથે રાક્ષારીએ છીએ.

એ પુસ્તકનું અવલોકન અમે સાદાંત કર્યું છે અને તેથી અમને કહેવાને જરાપણ સંશય નથી થયો કે આવા પુસ્તકો ગુજરાતી ભાષાના ગૌરવ રૂપ છે અને એવા બીજા અનેક પુસ્તકો જે હૈંદની દરેક ભાષામાં પ્રગટ થાય તો તે ઇચ્છન યોગ્ય છે. પારસમણી યાને હ્રદયતેજ એના નામથી લેખક પોતાના પુસ્તકને જાળખાવે છે તે યોગ્યજ છે અને જેઓને પોતાના ઉપર, બીજાઓ ઉપર, દુનીઆ ઉપર અને પ્રલોક ઉપર કાણ મેળવવો હોય તેઓ જો આ પુસ્તક વાંચે શેતા તેઓને ઘણો લાભ થવા વગરજ નહિ રહે.

“ The first study of mankind is man ” એ વાક્ય જાણીતા કવિરત્ન પોપ (Pope) લખી ગયો છે. એ વાક્યને કર્તાએ આખા પુસ્તકમાં લખાણથી ઘટાની મનુષ્ય પોતાનામનોરાજ્ય ઉપર જ્ય કવી રીતે પ્રાપ્ત કરી શકે તે મરજ લાખમાં સાગી રીતે દર્શાવ્યું છે અને તે વાચી પોતાના ઉપર તેમજ દુનિયાના દરેક પક્ષર્થ ઉપર જ્ય મેળવવા શું કરવું જોઈએ તે દરેક જણ શીખશે તો પોતાના મન ઉપર, દર્દો ઉપર, ઇચ્છાઓ ઉપર અને દરેક ચીજ ઉપર જીત મેળવવાનો માર્ગ તેને આ પુસ્તક વાંચવાથી મળ્યા વગર નહિ રહે.

કર્તાએ પોતાના દેશ બાંધવોને પોતાનું પુસ્તક અંતરના પ્રેમ સાથે અર્પણ કરનાં જે વિચારો જણાવ્યા છે તે મનન કરવા ગોચ છે. પુસ્તકનો ઉપોદ્ધાત જાણીતા વિચારક અને લેખક “ જૈન દિવેન્દ્ર ” અને “ જૈન સમાચાર ” ના અધિપતિ મી. વાડીલાલ મોતીલાલ શાહે લખેલ છે, જે પણ ખાસ ધ્યાન ખેંચનારી છે.

તેઓ જણાવે છે કે આ પુસ્તકમાં આશાવાદ ઉપયોગી લીખોટીકમ રચે રચે દૃષ્ટિગોચર થાય છે અને તે કાચુકી આવા પુસ્તકો સમાજને આશીર્વાદ રૂપ થઈ પડે એમાં શક નથી. આ પુસ્તકનું નામ પારસમણી છે કે જે Will (ઇચ્છા શક્તિ) માટે મૂકાયેલો શબ્દ છે. માણસની ભુદ્ધિને ઇચ્છા શક્તિનો સ્પર્શ ચર્તાજ શક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે—પ્રકટી નીકળે છે અને રક્તિ સંઘળા (વિનયતું, સંઘળા આનંદતું, સંઘળા જ્ઞાનતું, મૂળ છે. ઉલ્લાસ જતી શક્તિજ મનુષ્યને ખરા અર્થમાં ઉદાર ચરિત બનાવી શકે. ઉલ્લાસ જતી શક્તિજ દુઃખો અને સંકટોને પોતાના પ્રગતિતું સાધન બનાવી શકે. ઉલ્લાસ જતી શક્તિને લક્ષી આદિ જે ચીજો માણસની જાતને નિર્માત્ર બનાવે છે તેજ ચીજોને એક રમકડા કે દયોચાર તરીકે વાપરી તેમાંથી પોતાનો આનંદ મેળવવા સાથે પોતાને વધુ શક્તિમાન બનાવવાની કળા આપી શકે. બધો સવાવ શક્તિનો છે અને શક્તિતું ધર “ Will ” (ઇચ્છા બળ) કે, Will ને જગાડી તો શક્તિ અવરય પેન થવાની. ૧૬ી એ રક્તિને વધુ ખીલવવા માટે શારીરિક શ્રમ, મનોનિગ્રહ ધ્યાન આદિ સાધનોનો ઉપયોગ કરી શકાય.

એ શક્તિ ખીલવવી તેને લેખક સ્વરાજ્ય કહેવા માગે છે જેનો માર્ગ પુસ્તકને પાને પાને દર્શાવવામાં આવ્યો છે જે વાંચવો અને તેનો અભ્યાસ કરવા અમે દરેકને બજામાણુ કરીએ છીએ.

પારસમણી યાને હૃદયતેજ—કિંમત રૂપિયા બે—કર્તા અને પ્રકાશક ઝવેરી સાકરચંદ માણે કચંદ ઘડીયાળી પાત્સી ગલી ખીરઝારદોટી—મુંબઈ ન.. ૩

મુનિરાજ શ્રી રત્નવિજયજીનો સ્વર્ગવાસ—આપાંબોનિધિ શ્રીમદ્ વિજયનંદ સુરીશ્વરના પ્રશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી લખિધિર્વિજયજીના સુશિષ્ય મુનિરાજ શ્રી રત્નવિજયજી શ્રી સુરતથી શ્રી શત્રુજ્ય તીર્થની યાત્રા માટે નીકળેલા શ્રી સંઘ સાથે ભરૂચ આવતાં માત્ર ટુંક સુદતની તાવંતી બીમારીમાં પાત્રીશ વર્ષની ઉમરે આ માસત્રી શુદ્ધ ૮ શુક્રવારના રોજ સંજના પાંચવાગે સ્વર્ગવાસ પામ્યા છે. ઉક્ત મહાત્મા ગ્વલાવે શાંત સરલ અને ચારિત્ર પાત્ર મુનિ દત્તા. પાટણ તેઓશ્રીની જન્મ ભૂમિ હતું. સોળ વર્ષ દીક્ષાપર્માય પાળી અંતઃ સમયે પવિત્ર સિદ્ધગીરીનો લાવના લાવતાં કાળ ધર્મ પામ્યા છે. જેને માત્ર એક મુનિ રત્નની ખોટ પડી છે અમે આમારી દિલગીરી જાહેર કરીએ છીએ. તેમના પવિત્ર આત્માને પરમ શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ તેમ પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

શ્રી આત્માનન્દ પ્રકાશ.

इह हि रागद्वेषमोहाद्यजिन्नूतेन संसारिजन्तुना
शारीरमानसानेकातिकटुकटुःखोपनिपात-
पीकितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्यपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

પુસ્તક ૧૭] વીર સંવત્ ૨૪૪૧, જેદ. આત્મ સંવત્ ૨૪. [અંક ૧૧ મો.

શ્રી જિનેશ્વર સ્તુતિ.

૫૬૫૭૧.

સગ્યકત્વ કેરી કુલમાળ જેમાં,
ખીલી રહી છે અતિ પૂર્ણતાથી,
સૌ ધર્મ કેરા તરૂના સમૂહો,
શેલી રહ્યા ન્યાં સુખ આપનારા.
જેમાં પ્રવેશી ભવિ ભૂંગ વૃંદ,
ભૂં ભૂં કરે છે હણીને સ્વકર્મો;
જીનેશના બોધની વાટિકા તે,
દર્શાવતી મોક્ષતણી જ પંથ.

પર પડેલી ઔપત્તિને લઈને હમેશાં શોકાતુર રહેવા લાગ્યો અને પોતાનાં ભાગ્યને જ દોષિત ગણવા લાગ્યો. આ કારણથી તે પોતાની પ્રતિકૂળ દશાઓનો દાસ બની રહ્યો. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે ધનહાનિને લઈને એક મનુષ્ય દુઃખી થયો, કારણ કે તેનાં મનમાં નાના પ્રકારના કુત્સિત વિચારો ઉત્પન્ન થયા હતા. પરંતુ તેજ કારણથી બીજા મનુષ્યને સુખ અને લાભનો અનુભવ થયો, તેનાં મનમાં નવીન શક્તિ અને આશાનો સંચાર થયો અને તેણે મહા પરિશ્રમ અને ઉત્સાહ-પૂર્વક કાર્ય કર્યું.

જો ઘટનાઓમાં લાભ અથવા હાનિ પહોંચાડવાની શક્તિ રહેલી હોય તો સમસ્ત મનુષ્યોને એક સરખા લાભ વા હાનિ થવા જોઈએ. પરંતુ જ્યારે એક જ ઘટનાથી એક મનુષ્યને લાભ અને બીજાને હાનિ થાય છે ત્યારે તો તેનાંથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે લાભ કે હાનિ એ ઘટનામાં નથી, પરંતુ જે મનુષ્યને એ ઘટનાની સામે થવું પડે છે તેનાં મનમાં જ છે. આ વાત તમારા સમજવામાં પુરેપુરી રીતે આવશે ત્યારે તમે તમારા પોતાના વિચારો ઉપર અધિકાર મેળવવા યત્ન કરશો, તમારાં મનને વશ કરવાનો તથા તમારા આંતરિક મંદિરને પુનઃ બનાવવાનો આરંભ કરશો. તમે એ મંદિરમાંથી વ્યર્થ કુત્સિત વિચારોનો બહિષ્કાર કરશો અને કેવળ હર્ષ અને શાંતિ, શક્તિ અને જીવન, પ્રેમ અને અનુકંપા, સુંદરતા અને નિત્યતાના વિચારો ભર્યા કરશો અને જ્યારે તમે આમ કરશો ત્યારે તમે પ્રસન્ન ચિત્ત અને શાંત, દૃઢ અને સ્વસ્થ, પ્રેમાળ અને દયાળુ સ્વભાવના બની જશો.

જેવી રીતે આપણે ઘટનાઓને આપણા જ વિચારોનો પોશાક પહેરાવીએ છીએ, અર્થાત્ ઘટનાઓને આપણા જ વિચારોના રૂપમાં પરિણત કરીએ છીએ તેવી જ રીતે આપણે આ સંસારમાં આપણી ચારે બાજુના પદાર્થોને પણ આપણા વિચારોનો પોશાક પહેરાવીએ છીએ. જ્યાં એક મનુષ્યને શાંતિ અને સુંદરતા દગોચર હોય છે ત્યાં જ બીજાને અશાંતિ અને કુરૂપતાનું ભાન થાય છે. એક દિવસે એક ઉત્સાહી વિજ્ઞાનવેત્તા કોઈ ગામના રસ્તાઓમાં પોતાના ઇચ્છિત પદાર્થની શોધમાં ફરતો હતો. ફરતાં ફરતાં તે એક ખેતરની પાસે આવેલાં ખારાં પાણીનાં સરોવર પર આવી પહોંચ્યો. જ્યારે તે સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર વડે તે પાણીની પરીક્ષા કરી રહ્યો ત્યારે તેણે તેની પાસે હોલેલા એક મૂર્ખ અશિક્ષિત ખેડુતના છોકરાની સમક્ષ તે સરોવરના સૂક્ષ્મ અને ગુપ્ત આશ્ચર્યજનક પદાર્થોનું ઉત્સાહપૂર્વક સવિસ્તર વર્ણન કર્યું અને કહ્યું કે “મિત્ર, આ સરોવરનાં પાણીમાં લાખો પ્રકારના જળજંતુ રહેલા છે.” તે છોકરાએ વિચાર કરી જવાબ આપ્યો કે “હા, હું સારી રીતે જાણું છું કે તે પાણીમાં દેડકાંના અને માછલીના નાનાં નાનાં જંતુઓ છે.”

જુઓ, જેનું મગજ પ્રાકૃતિક વસ્તુઓનાં જ્ઞાનથી ભરેલું છે એવા એક પદાર્થ વિજ્ઞાનીએ જ્યાં વૈભવ અને સૌંદર્યનો અનુભવ કર્યો ત્યાં જે મનુષ્યનાં મગજમાં એ પ્રકારનાં જ્ઞાનનો અંશ માત્ર નથી તે દેડકાંના અને માછલીના બચ્ચાં સિવાય બીજું કંઈ પણ જોઈ શક્યો નહિ.

જે જંગલી પુષ્પને એક આત્મા જતો અસાદર વગર સમજે પોતાના પગ નીચે દાબી દે છે તે એક કવિના આધ્યાત્મિક નેત્રોને દેવદૂત સમાન લાગે છે. સમુદ્રને ઘણા લોકો પાણીનો એક વિશાળ અને ભયંકર વિસ્તાર સમજે છે જેના ઉપર ઘણાં વહાણો ચાલે છે અને કોઈ કોઈ વખત નષ્ટ થઈ જાય છે. પરંતુ કોઈ ગધર્વની દૃષ્ટિમાં સમુદ્ર એક જીવતીજંગલી વસ્તુ છે અને તેની લહરીઓમાં તેને દિવ્ય શુભોનો પ્લવન શ્રવણગોચર થાય છે. જે સ્થળે સાધારણ મનુષ્યને ગરબઠ અને અવ્યવસ્થા નજરે પડે છે તેજ સ્થળે તત્ત્વવેત્તા પુરૂષ કારણ કાર્યનો અવિનાશી સંબંધ નિહાળી શકે છે. જે સ્થળે નાસ્તિક અને જઠવાદી પુરૂષને અનંત મૃત્યુ સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી તેજ સ્થળે આસ્તિક પુરૂષને અનંત અમર આત્માનું જ્ઞાન થાય છે અર્થાત્ કોઈ મહાન શક્તિનાં અસ્તિત્વનો બોધ થાય છે. જેવી રીતે આપણે ક્ષટનાઓ અને પદાર્થોને આપણા વિચારોથી વેદિત કરીએ છીએ તેવીજ રીતે આપણે બીજા લોકોના આત્માને આપણા પોતાના વિચારોના રૂપમાં પરિવર્તિત કરીએ છીએ. અર્થાત્ જેવા આપણે પોતે છીએ તેવાજ બીજાને સમજીએ છીએ. જે મનુષ્ય અવિચારી હોય છે તે સકળ સંસારના મનુષ્યોને તેવાજ સમજે છે. અસત્યવાદી મનુષ્ય એમ સમજીને દિલાસો લે છે કે આખા સંસારમાં એક પણ મનુષ્ય એવો નથી કે જે સંપૂર્ણતઃ સત્યવાદી હોય. ઇર્ષ્યાળુ સ્વભાવનો મનુષ્ય સર્વને પોતાની જેવાજ માને છે. કોઈ માણસ પોતાની પાસેથી પૈસા છીનવી લેશે એવો કુપણ મનુષ્યને હમેશાં ભય રહે છે. જે મનુષ્ય વેપારરોજગાર-કરવામાં નીતિનું પાલન કરતો નથી તે સદા એમજ ધારે છે કે આ દુનિયા અનીતિવાન મનુષ્યોથી જ ભરેલી છે. જે મનુષ્ય વિવેચનાઓમાં રાતદિવસ લીન રહે છે તેઓ સાધુ મહાત્માઓને પણ ઢાંચી સમજે છે. આથી ઉદ્ધત જેના વિચારો ઉદાર, પવિત્ર અને પ્રેમયુક્ત હોય છે તેઓ બીજા લોકોની સાથે પ્રેમ અને સહાનુભૂતિથી વર્તવાનો પોતાનો ધર્મ સમજે છે. સત્યપરાયણ અને નીતિવાન મનુષ્યોને શંકા કે સંકેતથી કદિ પણ હુન્મ થતું નથી. ઉદારચરિત મનુષ્યો અન્ય માણસોની ઉન્નતિ જોઈને પ્રસન્ન અને છે અને ઇર્ષ્યા કોને કહેવાય તે પણ તેઓ જાણતા નથી. જે લોકોને પોતાના આત્મામાં પરમ સત્તાનો સાક્ષાત્કાર થયો હોય છે તેઓ પ્રાણી માત્રને અનન્ય પ્રેમદૃષ્ટિથી જુએ છે.

સમસ્ત શ્રી પુરુષોને પોતાના માનસિક વિચારોની સત્યતા જે વાતથી સંપૂર્ણતયા પ્રતીત થાય છે તે એ છે કે જે વિચારોને તેઓ પોતાની અંદરથી બહાર દર્શાવે છે તે વિચારોને કાર્યકારણના અચલ નિયમાનુસાર તેઓ પોતાની તરફ આકર્ષિત કરે છે અને તે હેતુને માટે તેઓ પોતાની જેવા વિચારો ધરાવનારની સાથે સહવાસ રાખે છે. ‘એકજ જાતનાં પક્ષી એક સાથે ઉડે છે અને એક સ્થાન પર બેસે છે’ એ કહેવત અત્યંત મહત્વની છે; કારણકે સ્થૂળ જગત્ની માફક માનસિક જગત્માં પણ પ્રત્યેક વિચાર પોતાની જેવા સાથેજ સંબંધ રાખે છે. જો તમે એમ ઇચ્છતા હો કે અન્ય લોકો તમારી સાથે માયાળુપણે વર્તે તો તમારે પણ તેઓની સાથે તે પ્રમાણે વર્તવા યત્ન કરવો જાઈએ. જો તમારી એવી ઇચ્છા હોય કે બીજા માણસો તમારી સાથે સંસ્થાઈથી વ્યવહાર કરે તો પહેલાં તમે પોતે સંસ્થાઈથી વર્તવાની શરૂઆત કરો. જે કાંઈ તમે આપશો તેજ તમને મળશે એમ ખાતરીપૂર્વક માનો; કેમકે આ સંસાર તમારા વિચારોનાં પ્રતિબિંબરૂપ છે. કહેવાની મતલબ એ છે કે બીજાં લોકો તરફથી તમે જેવા પ્રકારના વ્યવહારની ઇચ્છા રાખતા હો તેવા પ્રકારનો વ્યવહાર તમારે તેઓની સાથે રાખવો જોઈએ.

મૃત્યુ પછી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિને માટે તમે હુમેશાં પ્રાર્થના કરતા હો કે અભિલાષા રાખતા હો તો તમને અત્ર આનંદપ્રદ સમાચાર આપવામાં આવે છે કે તમે સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનો પરવાનો મેળવી શકશો અને તમારા પોતાનાં હૃદયમાં તેનો અનુભવ હાથમાં જ કરી શકશો. જે સ્વર્ગ મેળવવાની તમે આટલી તીવ્ર અભિલાષા રાખો છો તે આખા સંસારમાં કોઈ રહેલ છે અને તમારા અંતરમાં પણ મોજીલ છે. વિલંબ માત્ર ઓટીના જ છે કે તમે તેની શોધ કરો, તેનો સ્વીકાર અને સત્કાર કરો, અને તેના ઉપર તમારો અધિકાર જમાવી દ્યો. એક અનુભવી વિદ્વાને એક સ્થળે ટીક કહ્યું છે કે “જ્યારે કોઈ માણસ તમને એમ કહે કે આ જીવો અને તે જીવો ત્યારે તમારે તેની પાછળ પાછળ દોડવું નહિ. પરમાત્મા તો તો તમારા અંતરમાં મોજીલ છે. તેની ખાતર તમારું કર્તવ્ય એટલુંજ છે કે તમે આ વાત ઉપર અરેખરા અંતઃકરણપૂર્વક વિશ્વાસ રાખો, જેથી કરીને તમારાં હૃદયમાંથી સર્વ પ્રકારની શંકાઓ દૂર થઈ જશે અને તમને તે વાત સારી રીતે સમજાય ત્યાંસુધી તેના ઉપર પુનઃ પુનઃ વિચાર કર્યા કરો. પછી તમે તમારાં આંતરિક જગતને ણનાવવાનો અને તેને પવિત્ર રાખવાનો ઉદ્યમ કરશો. તેમજ જેમ જેમ તમારું આધ્યાત્મિક જ્ઞાન વધતું જશે તેમ તેમ તમને પ્રતીત થતું જશે કે બાહ્ય પદાર્થોમાં કંઈ પણ શક્તિ રહેલી નથી, અને આત્મામાં જ એવી વસ્તુ છે કે જેમાં જાદુઈ અનંત શક્તિ રહેલી છે, પણ તેની બહાર કંઈ પણ નથી.

શુર મહાક્ષિણા કલક.

(અનુવાદ.)

રાગ કવાલી.

- દેવશુર સદૈવ ઉપકારી, નિકટ ઉપકાર શુરભારી;
સ્વરૂપ કહ્યું દેવ વિસ્તારી, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૧
- ગણાધિપ ગોપમા સુહમા, પ્રભુ જીવ પ્રભવ મહિમા;
દીઠે શુર સૌ દીકા મહીમા, નમું નિત્ય પાદ શુરરાયા. ૨
- યથો કૃતાર્થ હું આજે, જીવન શરૂ થયું છાજે;
દીઠે શુર નેત્ર અમીરાજે, નમું નિત્ય પાદ શુરરાયા. ૩
- ધન્ય તે દેશ નગરીને, ધન્ય તે ગામ આશ્રમને;
ધરા ધન્ય જ્યાં શુર છાયા, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૪
- કૃતાર્થ શીર શુર ચરણે, ગિરા કૃતાર્થ શુર વરણે;
સફળ નયણા દરરા કરણે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૫
- કામધેનુ કૃણી કવારે, શંક વૃષ્ટિ કનક ધારે;
દીકા દારિદ્ર ગયું મારે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૬
- થયું સમક્ષિત શુર દીઠે, ગયા અઘઘોઘ શુર ઝુઠે,
અંત સંસાર શુર દીઠે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૭
- મુખાર્વિંદ સદશુર બાલી, દેવની રીઢી નિર્માલી;
અલુક સંસાર દધિ ખાલી, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૮
- વચન મન કાયથી બાંધ્યું, પાપ જે અઘપિ સાંધ્યું;
શુર મુખ દર્શને લાંબ્યું, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૯
- મનુષ્યભવ ધર્મ જિન લાખ્યો, દોહિલો શાસ્ત્રમાં આખ્યો;
મળે પલ્લુ યોગ શુર દોહિલો, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૧૦
- પ્રસન્ન મુખ સદ શુર ખાંતે, ન દેખુ જ્યાં હું પરભાતે;
પિયુષ જિન વાણી કઈ લાતે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૧૧
- મશુર પ્રમુદીત ધન આજે, પ્રપુલ્ક ઘોત રવી રાજે;
શુર મુખ જોઈ મન આજે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૧૨
- આય નિજ વાછડું પાલે, વસંતે કોકિલા મ્હાલે;
શુર મન મંદિરે મ્હાલે, નમું નિત્ય પાદ શુર રાયા. ૧૩

ધન્ય તે દિન ધન્ય વેળા, ધન્ય ગુરૂ રાજના મેળા; અમૃતના નેત્રમાં રેળા, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા.	૧૪
ક્રોધ જ્ય માન ક્ષય ક્રીધો, માયાને દેશવટો દીધો; લોભને વશ કરી લીધો, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા.	૧૫
ગુરૂની સરળતા સારી, ગુરૂની નમ્રતા ભારી. ક્ષમા સંતોષ વૃત્તિધારી, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા.	૧૬
અધને નેત્ર ગુરૂ રાયા, પશુને યદિ સુખદાયા રાંકને રત્ન સુખસાયા, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા	૧૭
બાહ્ય પલ્લિત ગુરૂ રાયા, મનોરથ શુદ્ધ ઊરઠાયા; મોક્ષ સન્મુખ જથ કાયા, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા.	૧૮
સૂરિને વંદના કરતાં, થાય શત સહસ્ર ભવ હરતા; સદા સમંકિત ગુરૂ નમતાં નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા	૧૯
ભાવથી ભાવ સૂરી નમતાં, પાપલય થાય જપ જપતાં; મંગળ ઘર આંગણે રમતાં, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા.	૨૦
ગુરૂને દક્ષણા ભક્તિ, કરો ત્રીકયોગ સ્તુતિ ભુક્તિ સાંકળચંદ ધર્મ એ વ્યક્તિ, નમું નિત્ય પાદ ગુરૂ રાયા	૨૧

મુંગા પણ ઉપયોગી જાનવરો પ્રત્યે અનુકંપા અથવા દયા દાખવવાની આપણી ફરજ.

મુંગા પણ અનેક પ્રકારે ઉપયોગી જાનવરો પ્રત્યે આપણું વર્તન વિવેકથી સુધારવાની જરૂર છે. ગાય, હેંસ, બળદ અને ઠાકરી પ્રમુખ પ્રાણી વર્ગ પ્રત્યે સ્વાર્થવશતાથી (પોતાનો સ્વાર્થ સરતો હોય ત્યાં સુધી) સાફ વર્તન ચલાવાય છે ખરું, પરંતુ ત્યારે સ્વાર્થ સરી રહે છે ત્યારે તે તે પ્રાણી વર્ગનો પૂર્વ ઉપકાર વિચારી મૂકી કાંપ તો તેને પાંજરાપોળમાં પધરાવી દેવાય છે, અથવા તો કસાઇ લોકને વેચાતાં આપી દેવામાં આવે છે. આ વાત ઉચિત નથી, પણ કેવળ અનુચિત અને અન્યાય જણાય છે. કસાઇ લોકોને તે તે નિરપરાધી પ્રાણીઓ વેચાતા આપવા તે તો પ્રગટ નિર્દયતાનું કામ છે. તે તો ઉપકારને બદલે અપકાર કરવા જેવું છે. અને તે પ્રાણીઓને તેમની છેવટની છાંદગી સુધી કૃતજ્ઞતાથી પાલન પોષણ ભંજન કરવાને બદલે પાંજરાપોળમાં મૂકી દેવા તે પણ પાંજરાપોળમાં નાહક અર્થનો વધારો કરી તેને બોજાડપ થવા બરાબર છે.

પાંજરાપોળમાં તો કેવળ પાંગળાં-લૂનાં લંગડાં અને જેમનો કોઈ ધણી ધોરી ન જ હોય એવાં જાનવરોનોજ બહુધા નિર્વાહ થવો જોઈએ તેને બદલે તેમાં જો સમગ્ર જાનવરોને પણ પાળવા પોષવામાં આવે તો તેમાં અધિક ખર્ચ થતાં બીજા અપંગાદિક દુઃખી અને દુર્ગળ જાનવરોને અધિક પ્રમાણમાં રાખવાનું કે સાચવવાનું પાલવે નહીં, એટલુંજ નહીં પણ આજકાલ ચાલતી વ્યવસ્થા અને સમગ્ર વગરની પાંજરાપોળોમાં તો બહુધા સમગ્ર જાનવરો વડે નિર્ગળ જાનવરોનો મરો વધારે થવા પામે છે તે ન્યાયવિરૂદ્ધ હોવાથી ઉચિત લેખાય નહીં, તેથી ગમે તેના સંયોગોમાં પાંજરાપોળો મધ્યે જમા થયેલા સમગ્ર જાનવરોનું ખર્ચ વધારના કરતાં તેવાં જાનવરોને કૃતજ્ઞતા સાથે અનુકંપા બુદ્ધિથી તેના માલીકોએ જાનેજ પાળવા અથવા તેમનું અન્યત્ર સારી રીતે પાલનપોષણ થાય તેની પોતાના ખર્ચથી વ્યવસ્થા કરવી યાજની છે. પ્રથમતા વખતમાં દયાળુ, ઉદાર અને શ્રદ્ધાળુ લોકો આવા ઉપયોગી સંજ્ઞા બંધ જાનવરોને પોતાની પ્રજાની પેઠે પાળતા પોષતા અને તેની ખરી સંપત્તિ સમજતા હતા. આનંદાદિત્વ શુદ્ધપતિઓને ત્યાં કેટલાં જોકુળ હતાં ? અને તે કેવાં સુખી અને આજ્ઞાદ રહેતા હતા ? મદ્યુલ્લી શુદ્ધ સ્થો એવી ઉદાર રીતિ નીતિ કપારે અખત્યાર કરશે ? ઇતિશમ

લે૦ મુનિમહારાજશ્રી કપૂરચિન્મયજી મહારાજ.

આરોગ્ય સાચવવા અવશ્ય લક્ષમાં રાખવા યોગ્ય નિયમો અને તેથી થતા કષ્ટક અવાંતર કાયદા.

- ૧ સુખે પચી શકે એવો સાડો અને સાત્ત્વિક નિર્દોષ વનસ્પતિ ખોરાક નિયમિત વખતે માપસર કુધાને શાન્ત કરવા અને ક્ષીણતા દૂર કરવા લેવો જોઈએ.
- ૨ લેવામાં આવતો ખોરાક કઠણ હોય તો તેને થુમ આવીને પાણી જેવો કાર્યા સૂધીજ ગળે ઉતારવો જોઈએ.
- ૩ દૂધ જેવો પ્રવાહી ખોરાક હોય તો તેને પણ ધીમે ધીમે કઠણ પદાર્થનો પેઠે મોઢામાં થોડો વખત મમળાવ્યા બાદજ ગળે ઉતારવો જોઈએ.
- ૪ પાચન ક્રિયા ઘસાળર સતેજ ચાપ એટલા પૂરતી શરીર મહેનત કરવા જરૂર લક્ષમાં રાખવું જોઈએ.
- ૫ ખુલ્લી સ્વચ્છ હવા પુરતા પ્રમાણમાં લેવી જોઈએ.
- ૬ શુદ્ધ-સ્વચ્છ જળ, ખાન પાનમાં વાપરવું જોઈએ.

૭ સૂર્યાદિદેવો પ્રકાશ સારી રીતે આવી શકે એવા સ્થળમાં નિવાસ કરવો જોઈએ.

૮ ખની શકે ત્યાં સુધી જીંદગીની પ્રથમની પચીસ વર્ષની વયપર્યંત મન વચન કાયાથી શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળવું જોઈએ.

૯ દરમ્યાન તામસી વૃત્તિને પોષનારાં ખાનપાનથી પરહેજ રહેવું જોઈએ. સાત્ત્વિક વૃત્તિને અત્યુદ્ગ્રહ હોય એવું જ ખાનપાન કરવું જોઈએ.

૧૦ પવિત્ર-નિર્દોષ વિચાર વાણી અને આચારનો અભ્યાસ રાખી કાયમ તેની ખીલવણી કરવી જોઈએ.

૧૧ સદૌષ-મલોન વિચાર વાણી તથા આચરણથી સદંતર દૂર રહેવા સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

૧૨ સર્વતું સદાય હિત ચિન્તન કરતાં શિખવું જોઈએ.

૧૩ દુઃખી જનોનું દુઃખ વિદારવા બાનતો પ્રયત્ન કરવા ચૂકવું નહિ જોઈએ.

૧૪ સુખી અને સદૃશી જનોને દેખીને કે સાંભળીને દીઠમાં રાજી-પ્રમુદિત થવું જોઈએ.

૧૫ ગમે તેવા નીચ-નાદાન-નિધ કાર્ય કરનાર ઉપર પણ દ્રેષભાવ લાગ્યા વગર તેને સુધારી શકાય તો સુધારવા અને તેમ કરવું અશક્ય જણાય તો સમભાવ રાખી અન્ય હિત કાર્ય પ્રમાદ વગર કરવા સદાય લક્ષ રાખવું જોઈએ.

૧૬ શરીર શુદ્ધિ, વસ્ત્ર શુદ્ધિ, ચિત્ત શુદ્ધિ અને સ્થાન શુદ્ધિ પ્રમુખથી આરોગ્ય સચવાય છે. તેથી તેથી શુદ્ધિની ઉપેક્ષા કરવી નહોત.

૧૭ શરીર આરોગ્ય સાડ સચવાય તો ચિત્ત પ્રસન્ન રહે છે અને ચિત્તની પ્રસન્નતાથી સુખશાન્તિમાં વધારો થઈ શકે છે તથા ધર્મ સાધન પણ અનુકૂળતાથી થઈ શકે છે, જેથી પરભવ પણ સુધરી શકે છે.

૧૮ શરીર આરોગ્ય ટકાવી રાખવા ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, કૌષાદિક કષાય નિગ્રહ, મન વચન કાય નિગ્રહ અને હિંસાદિક પાપ નિગ્રહ અવશ્ય કર્તવ્ય છે.

૧૯ સંયમ અથવા આત્મ નિગ્રહ જ સર્વ સુખશાન્તિનું મૂળ બાણી તેની રક્ષા અને પુષ્ટિ થાય તેમ આગસ-પ્રમાદ રહિત વર્તવું સર્વથા ઉચિત છે.

૨૦ ઇન્દ્રિય-વિષય અને કષાયને પરવશ થવાથી, મન વચન કાયને મોકળા મૂકવાથી તથા હિંસાદિક પાપોમાં રક્ત રહેવાથી અનિષ્ટ પરિણામજ આવે છે.

૨૧ આત્મ નિગ્રહને જ ખરી ઉત્તતિનું પ્રગળ સાધન બાણી સુખના અર્ધી જનોએ તે સદાય સેવવા લક્ષ રાખવું.

ઈતિશાળ.

લેન્ડ મુનિંગ્સ મહારાજી કપૂરજિગ્મયજી મહારાજ.

જૈન કોમમાં કેળવણી.

તે સંબંધી કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓના અભિપ્રાય.

(સંયત્ન કરનાર નરોત્તમદાસ બી. શાહ, મુંબઈ)

અમદાવાદની ગવર્મેન્ટ મિડલ સ્કૂલના હેડ માસ્તર

મી. એચ. એમ. મહેતાનો અભિપ્રાય.

નં. ૩૬૭

ગવર્મેન્ટ મિડલ સ્કૂલ.

અમદાવાદ તા. ૨૦-૧-૧૯૧૯.

ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના મહેરબાન ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ પ્રતિ—

સાહેબ,

આપના તા. ૨ જાન્યુઆરીના નં. ૧૧૧૪૪ ના સંકર્ષીતરના સંબંધમાં હું નીચે સુચન મારા વિચારો જણાવવા રત્ન લઉં છું.

૧ જૈન વિદ્યાર્થીઓમાં માધ્યમિક અને કૌલેજી કેળવણીનો પ્રચાર કરવા સંબંધી ચોક્કસ સૂચનાઓ કરવામાં મી. નરોત્તમ બી શાહનો પત્ર અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તેમ નથી.

૨ મેં દેટલાક વર્ષો સુધી એક જૈન ધર્મી ગના માગી જાતિની કેળવણી મિટીના અને દેટલાક શુદ્ધસ્થાના કેળવણી કરી અને આ સેક્ટરી તરીકે કાર્ય કર્યું છે જે પ્રમાણે કાર્ય કરતાં થોડો ઘણો અનુભવ મને મળ્યો હોય એની જાણ સંખ્યામાં આવે અને તે અનુભવના ધોરણે હું પ્રસ્તુત વિષય ઉપર મારા વિચારો દર્શાવીશ.

૩ પ્રાથમિક કેળવણી સિવાયની બીજી કેળવણી તરફ અણગમે ઉપજાવનારાં દેટલાંક કારણો અહીં જણાવું છું.

(અ) જૈનોની વેપારી બુદ્ધિ (બ) બાળલગ્ન (ક) વેપારનાં મોટાં મથકો સેવાય સુખ્યત્વે કરીને બીજાં સ્થળોમાં મધ્યમ વર્ગની વધતી જતી ગરીબાઈ.

આ સુશ્કેલીઓ દૂર કરવાને ' સાદું જીવન અને ઉચ્ચ પ્રકારની વિચારશક્તિ ' મહત્વ જૈનોનાં મનમાં અસરકારક રીતે ઠાકાવવું જોઈએ અને પોતાનો મર્યામત ગણ ચાલુ રાખવાની ધૃતિ ધરાવનાર જૈન વિદ્યાર્થીઓને વધારે અને વધારે પવહતા કરી આપવી જોઈએ; પરંતુ એટલું તે કષ્ટ કરવું જોઈએ કે આ જાને આધાર ઉકા હેતુને માટે ઉઘાડેલા ફાંડા ઉપર રહેલો છે. અને જો મી.

નરોત્તમદાસ જૈન કોમના કુબેરને તેઓની થેલીઓનાં મેઠાં ખુલ્લાં મુકવામાં ઉદાર દિલના બનાવવામાં કૃત્તેહમંદ નીવડે તો તે દિશામાં ઘણી સારી પ્રગતિ થઈ શકે. આ ઉપરાંત નીચેની સૂચનાઓ ઉપર યોગ્ય ધ્યાન આપવામાં આવશે એવી આશા છે.

(૧) અમદાવાદની શેઠ ચીમનલાલ નગીનદાસ 'બોર્ડીંગ જેવી ટ્રેડીએક બોર્ડીંગો આ ઇલાકાના મુખ્ય શહેરોમાં ખોલવી જોડો. (જ્યાં નવથી બાર વર્ષની ઉમ્મરના અવિવાહિત વિદ્યાર્થીઓને મફત દાખલ કરવામાં આવે છે અને તેઓની રીતભાત તેમજ ચારિત્ર્યનાં બંધારણ ઉપર ખાસ લક્ષ આપવામાં આવે છે) જે બની શકે તો આવી દરેક બોર્ડીંગની સાથે જ એક સ્કૂલ પણ રાખવી જોઈએ. તે સ્કૂલમાં જે વિદ્યાર્થીઓ આગળ અભ્યાસ કરી લલિતકલામાં સારા નીવડે એવા જણાય અને જેમાં પછાત રહી જતા જણાય તેઓના વિભાગ પાંચમાં કે છઠ્ઠા ધોરણથી પાડી નાખવા અને બીજી પંક્તિના વિદ્યાર્થીઓને વેપારમાં ઉપયોગી થાય એવા વિષયોનું શિક્ષણ આપવું.

(૨) પરીક્ષાઓમાં વિજય અથવા વર્ગમાં સારો અભ્યાસ એ વિદ્યાર્થીવેતને (Scholarships) આપવાનું ધોરણ હોવું જોઈએ. અને જે પૈસા સરકારને સોંપવાનું પસંદ કરવામાં આવે (જેનાથી પક્ષપાત થવાનો તેમજ યોજના પડી ભાંગવાનો કદિ સંભવ નથી) તો જે પદ્ધતિએ કાઝી શાહબુદ્દીન સ્ટોલરશિપ આપવામાં આવે છે તેજ પદ્ધતિએ ઉક્ત હેતુને માટે સરકારને સોંપેલા પૈસાના વ્યાજનો વિદ્યાર્થીવેતને આપવામાં સદુપયોગ કરવો.

(૩) યુનિવર્સિટીની તેમજ બીજી કોઈ અગત્યની પરીક્ષાઓમાં ઉત્તીર્ણ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને જૈન તેમજ જૈનેતર અગ્રેષ્ટરના જાહેર મેળાનકામાં સારાં પરિણામો પ્રાપ્ત કરીને, જેથી કરીને બીજા વિદ્યાર્થીઓમાં ખેલાયી અને તેટલી સારી રીતે આગળ વધવાનો ઉત્સાહ રહે.

(૪) હિંદુસ્તાનમાં અથવા હિંદુસ્તાનની બહાર અભ્યાસ આગળ ચાલુ રાખવા શક્તિવાન અને એટલા માટે કોઈ આર્થિક મદદની જરૂરવાળા લાયક વિદ્યાર્થીને ગિલ્ડુલ વગર વ્યાજે પૈસા અગાઉથી ધીરવા અને એ વિદ્યાર્થી કોઈ નોકરી અથવા ધંધાનો સ્વીકાર કરે એટલે તેણે તે પૈસા કટકે કટકે પાછા ભરી દેવા.

(સહી) એચ. એમ. મહેતા.

સંસ્કારી કેળવણી ખાતાના ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર મી. એસ. એમ.
પટેલનો અભિપ્રાય.

નં. ૩૭૧૪

તડીયાદ તા. ૧૫-૧-૧૯૧૯

ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના મહેરબાન ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ પ્રતિ—

સાહેબ,

આપના તા. ૨ જી જાન્યુઆરીના નં. ૧૧૧૪૪ ના સંકથિતરના જવાબમાં નિવેદન કરવાની રજા લઈ છું કે માધ્યમિક શાળાઓમાં જૈન વિદ્યાર્થીઓ ઓછી સંખ્યામાં હોય છે તેનું મુખ્ય કારણ એકજ છે. તે એ છે કે તેઓમાં વેપારી બુદ્ધિ અને શક્તિ વંશપરંપરાગત હોય છે. પરંતુ હમણાં હમણાં તેઓમાં અંગ્રેજી કેળવણી સંપાદન કરવાની ઇચ્છા જાગૃત થયેલી છે; કેમકે દુનિયાના બુદ્ધા બુદ્ધા બાળોમાં વેપાર ચલાવવા માટે અંગ્રેજી જ્ઞાનની સંપૂર્ણ આવશ્યકતા છે. જૈનોમાં અંગ્રેજી કેળવણીનો પ્રસાર વિશેષ કરવાની આવશ્યકતા મી. શાહના સમજવામાં આવેલ છે. તેથી મારી એટલી લલામણુ છે કે મિઠલ સ્કૂલમાં બહુતા વિદ્યાર્થીઓ માટે રૂ. ૧૦ ની સ્કૉલરશિપો રાખવી.

હાલમાં જૈન વિદ્યાર્થીઓ મેટ્રિક્યુલેશન સુધી અભ્યાસ કરતા દૃષ્ટિગત થાય છે અને તે પરીક્ષા પસાર કર્યા પછી અથવા એક એ વખત પરીક્ષામાં નાપાસ થયા પછી અભ્યાસને તિલાંજલી આપે છે. કૉલેજની કેળવણી લેવા તરફ જૈન વિદ્યાર્થીઓનું આકર્ષણ વધારવા માટે કૉલેજમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓને માસિક રૂ. ૨૫ ની સ્કૉલરશિપ આપવાની પુરેપુરી જરૂર છે એમ મારું માનવું છે.

(સહી) એસ. એમ. પટેલ.

ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર.

આત્મા અને પરમાત્માનો સંબંધ.

જૈન દર્શન કહે છે કે આત્મા કર્મથી મુક્ત થયા પછી પરમાત્મ-સ્વરૂપ પામે છે, વેદાંત કહે છે કે આત્મા અને પરમાત્માનું ત્રણે કાળમાં એકત્વજ છે. અત્યારે ભાસ્યમાન થતી પ્રથકતા માત્ર ભ્રાંતિ વડેજ છે અને જ્ઞાનના પ્રકાશ વડે એ માયાનું આવરણ ખસી જતાં આત્મા ચોતાને પરમાત્મા રૂપેજ પ્રતીત થાય છે. મુદ્ધ કહે છે કે આત્મા કોઈ વસ્તુજ નથી, માત્ર પરમાત્માજ છે. પરંતુ આ પરમ

તત્ત્વ કોઈ પ્રકારના લૌકીક ઉદાહરણ વડે મનુષ્યની જ્ઞાન-મર્યાદામાં આવતું ન હોવાથી તેની બુદ્ધિએ શૂન્ય રૂપે ગણના કરી છે. બુદ્ધ-દર્શનની દૃષ્ટિથી, મનુષ્ય એ પાંચ પ્રકારના સ્કંધો (રૂપ, વેદના, સંજ્ઞા, સંસ્કાર અને વિજ્ઞાન) નો સમુદાય છે અને તે સ્કંધોનું પરિચાલક તત્ત્વ તેના મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપે અજ્ઞેય, અસદ્ય, નિરાકાર અને નિરપેક્ષ છે. ધર્મસ્લામ ધર્મ જીવમાં બુદ્ધાતું તુર હોવાનું માને છે અને એ પ્રમાણે દુનીયાના સર્વ નાના મોટા દર્શનો એ, વાણીના લિપ્ત લિપ્ત પ્રકારોદ્વારા આત્મા અને પરમાત્માનો એકજ પ્રકારનો સંબંધ દર્શાવે છે અને તે એ કે આત્મા પરમાત્મા થવાના સ્વભાવવાળો છે. આત્માનાં સ્વરૂપ બંધારણમાં જ પરમાત્મા બનવાની યોગ્યતાનું બીજ રહેલું છે. દેશ, કાળ, મનુષ્ય બુદ્ધિના વિકાસનો ક્રમ, આદિ કારણોને લઈને એ એકની એક ભાવના બુદ્ધ બુદ્ધ સ્વરૂપે, બુદ્ધ બુદ્ધ દર્શનોની ઘાટીમાં, પરિણામ પામી છે. એ એકજ મહાસત્યે દેશકાળ પરત્વે બુદ્ધ બુદ્ધ રચના-સ્વરૂપ ધારણ કરેલું છે. આત્માના નિગૂઢ અંતસ્તત્ત્વ પ્રદેશમાં આ સત્ય ઉજ્જવળ અક્ષરે કોતરાયું છે. એટલુંજ નહીં પણ તે સત્ય તેના બંધારણની સાથે અલેદલાવે સ્થિતિ પામી રહેલ છે.

આત્મા, પરમાત્માની સાથે અનાદિ પરિણ્ય-અંધીથી જોડાયેલો છે આત્મા પ્રણયિની છે, પરમાત્મા પ્રણયી છે. એ -ઉભયનો લગ્ન-યોગ થયેલોજ છે. માત્ર આત્માને તેના સ્વામીના સ્થાનની ખબર નથી. અને બંસીના આહ્વાદક સૂરથી આત્માને ત્યાં આવી ભેટવા માટે આ મંત્રી રહેલા છે. પરંતુ વિમુગ્ધકર સૂરથી ઘેરો બનેલો આત્મા એ સૂર ક્યાંથી આવે છે તે જાણતો નથી તેથી આમ તેમ દોડાદોડ કરી રહેલ છે. આ દોડાદોડ તે આપણો સંસાર છે. આપણા સ્વામીનું આમંત્રણ ક્યાંથી આવે છે અને આપણે કયા પ્રદેશમાં દોડીએ છીએ તેનું આપણને જ્ઞાન નથી.

સંસાર એ આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ નથી તેમજ તેનું આભ્યંતરીક સ્વરૂપ નથી. અને એટલાજ માટે આપણે સંસારની પાછળ દોટ મુકી પડ્યા છીએ છતાં તે આપણી મુઠીમાં આવતો નથી. જે આપણા સ્વભાવમાં નથી તે આપણને કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય? સંસાર ગાયાના મૃગની પેઠે તેની પછવાડે આપણને દોડાવ્યે રાખે છે, પરંતુ કોઈ કાળે હાથમાં આવતો નથી તેની સાથે આપણો જાથુનો સબંધ કોઈ પ્રકારે બંધાય શકતો નથી.

સંસારની પછવાડે દોડનામાં આપણે એવા તત્ત્વની પછવાડે દોડીએ છીએ કે જે આપણા સ્વરૂપ સાથે કોઈ કાળે મેળ લે તેમ નથી, ત્યાં માત્ર દોડવાનુંજ છે, વિનામવાનું છેજ નહીં. દોડી દોડીને ક્યાં પહોંચવાનું છે તેનો કાંઈ લક્ષ્ય નથી. ગાત્ર

અવિરત, અવિભાગ, નિરંતર, આદ્યા જ કરવાનું. એ આદ્યા કરવાની સમાપ્તિ જ નહીં.

સંસારની વાંસે દોડવાનું કૃણ શું સંસાર કાંઈ જ આપતો નથી? કૃણ આપે છે. પરંતુ તે કૃણ સંસાર એવા હેતુથી જ આપે છે કે તેનો ઉપલોગ કર્યા પછી આપણા પગમાં ફરીથી દોડવાનું બળ આવે. નિરાશ થઈને દોડવાનું સુકી ન દબાયે એટલા જ માટે આપણા રાહ ઉપર રોટલીના ટુકડા, અને કોઈવાર ચળકતી ધાતુઓના કટકા અથવા રંગબેરંગી રમકડાં સંસાર નાંખતું બળ છે. આથી મોહ પામી વળી વધારેની આશાએ વધારે જોસમર દોડીએ છીએ; પડતા, આખડતા, કોઈવાર ધીરી ગતિએ, કોઈવાર દ્રુત વેગે, સાળ, માંદા, અધસ્ત્રવા, રોતા, હસતા, બાઝતા, હાથમાં હાથ મીલાવતા, રીંસાતા, રીઝાતા, વિવિધ મનોભાવ સહવર્તમાન, વિવિધ ભાંગીથી આદ્યાજ કરીએ છીએ. સંસારને પકડી પાડીને તેને આત્મામાં મેળવી લેવાની મહત્તી આકાંક્ષાપૂર્વક આપણી ગતિને આપણે નિયમાવીએ છીએ. છતાં તે આપણને મળતો નથી તેનું કારણ શું? એટલે તેની સાથે આપણો સ્થાયી, અરમ સંબંધ નથી. આપણો સ્થાયી, સ્વભાવગત સંબંધ પરમાત્માની સાથે છે, એટલા જ માટે આપણે સંસારને કોઈ કાળે મેળવી શકવાના નહીં. પરંતુ આપણા હૃદયની શુદ્ધિમાં વિરાજતા પરમાત્માને મેળવી શકીએ તેમ છીએ.

સંસાર આપણને જે કાંઈ આપે છે તેમાં આપણે એટલા બધા રંજીત અને આનંદિત થઈએ છીએ કે એથી વધારે સારું આપણને કોઈ આપી શકે તે વિચારને આપણા મનમાં પ્રવેશવા પણ દેતા નથી. સંસારની પુ'ઠે જે શ્વાસભર દોડ આપણે નિભાવી રાખીએ છીએ તેના બદલામાં કેટલીકવાર આપણને સુંદર લલચાવનારી ચીજો મળે છે, કેટલીકવાર દોડનો થાક નિવારવા વિસામો પણ મળે છે, અને એ વિશ્રામકાળમાં સંસારે આપેલી એ મોહક ચીજોનો ઉપલોગ કરી એનાથી વધારે મોહક સામગ્રી માટે પાછા સંસારની પછવાડે હડી કાઢીએ છીએ.

ભાડુતી માડીવાળા પોતાના ઘોડાને જોગાણ આપે છે, થોડીવાર અંતરે અંતરે વિસામો આપે છે, વધારે ખુશી થાય ત્યારે ઘોડાની ડાકમાં રંગબેરંગી પારાની ધુધરમાળ પેરાને છે, અને કોઈ તહેવારના પ્રસંગે માથા ઉપર ઠલગીનો શણગાર પહેરાવે છે, તેના માટે સુંદર વિલાયતી હાંસડી, ઉંચી ઢગનો માડી સાથે વ્યુતવાનો પહેરાવે છે, તેના માટે સુંદર વિલાયતી હાંસડી, ઉંચી ઢગનો માડી સાથે વ્યુતવાનો પહેરાવે છે, તેના માટે સુંદર વિલાયતી હાંસડી, ઉંચી ઢગનો માડી સાથે વ્યુતવાનો પહેરાવે છે. પછી આ બધું સંરંભ, પગમાં ધુધરા વિગેરે શોભાપ્રદ અલકારો ખરીદે છે. પણ આ બધું શાં માટે? ઘોડાને વધારે ઉમંગપૂર્વક ચાલે અને દોડતો રાખવા માટે જ. ઘોડા માટે સુંદર લગામ, ઝીણી શેડ વાળો લલીત ચાલુક, એ સર્વ ઉપકરણો માત્ર ઘોડાને વધારે તેજીથી ચલાવવા માટે જ તેનો માલીક ખરીદે છે. એ બીચારા

પ્રાણીને ખગર નથી કે આ બધા અસગ્રામ તેને ચાલતો રાખવા માટે છે. સંસાર આપણી સાથે આ ઘોડાના માલીક જેવો સંબંધ રાખે છે. આપણને દોડતાજ રાખવા, ગતિપરાયણ રાખવા, ક્ષણવાર વિશ્રામ ન લેવા દેવો એ સંસારનો ઇરાદો છે. આપણને વચમાં વચમાં જે રોટલીના ટુકડા, વિશ્રામ માટે મકાન, ક્ષણવાર આનંદ માટે રમકડાં, વિગેરે મળે છે તે એટલાજ માટે કે આપણામાં વધારે દોડવાનું બળ રહે. ઘોડાને જેમ ખગર નથી કે આ ગતિનો, આ નિરંતર ચાલ્યા કરવાનો છેડો ક્યાં, તેમ આપણે પણ જાણતા કે વિચારતા નથી કે આ પ્રમાણે વિરામ હીન દોડતો છેડો ક્યાં છે, આ પ્રમાણે ક્યાં સુધી લક્ષ્યરહિતપણે દોડ્યા કરવાનું છે.

આપણી આસપાસ ચોતરફ સંસાર પૂર્ણ વેગથી ગતિમાન જોવામાં આવે છે. માત્ર આપણાં હૃદયની અંતરતમ ગુહામાં, જ્યાં આપણા માલીકનું પરમ ધામ છે ત્યાંજ સંસાર માટે સ્થાન નથી. ત્યાં આપણું છેવટનું વિશ્રામ સ્થાન છે. આપણું સંસાર જીવનનું પરમ લક્ષ્ય તે સ્થાને હોવું ઘટે છે. ત્યાં આપણું સ્થાન નક્કી કરીને પછી સંસારમાં-પરમાત્માના લીલા ક્ષેત્રમાં-વિહરવામાં વાધો નથી. ત્યાં આપણો યોગ નક્કી કર્યા પછી સંસાર એ પૂર્વનો ભીષણ, ભીતિપ્રદ સંસાર રહેતો નથી. પછી તો તે રંગભૂમિ જેવું જણાય છે. પ્રચંડ પ્રાકૃતિક સામર્થ્યોના શુદ્ધને ગદ્ગદે ત્યાં કુદરતની મધુર લીલા, જણાય છે. પછી તે આપણને બાધા કરતો નથી પરંતુ સહાય કરે છે. સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પછી સંસાર એ બંધન માટે નહિ પરંતુ મુક્તિ માટે સહાયક બને છે. કેમકે આપણું લક્ષ્ય સ્થાન આપણે નક્કી કરી દીધું હોય છે. આત્મા તેના સ્વામી સાથે-પરમાત્મા સાથે પોતાનો પરિણુય સંબંધ નક્કો કર્યા પછી સંસારમાં સહેલ કરવા નીકળે તેમાં બંધન નથી, કેમકે હવે તે સંસારની પાછળ દોડતો નથી. ઉલ્ટું સંસાર તેની પકડમાં આવી ગયો હોય છે. સંસાર તેનું ખરું સ્વરૂપ તેના આગળ પ્રકાશી આવે છે, અને જ્યારે જે વસ્તુ જોઈએ તે પોતાના ભંડારમાંથી કાઢી આત્માની સેવા અર્થે રજુ કરે છે. જ્ઞાન્તિમાંથી જાગેલો આત્મા તેમાંથી જોઈએ તેટલું લઈ બાકીનું સંસારને પાછુ આપી દે છે. આવો આત્મા સંસારના લીલા ક્ષેત્રોમાં ફરે છે. પરંતુ તે સંસારના સેવક તરીકે નહીં પણ સ્વામી તરીકે ફરે. તેની દૃષ્ટિ ગદ્ગદાયેલી હોય છે. પ્રાકૃત દૃષ્ટિને આવો પ્રત્યક્ષ મનુષ્ય રૂપે રંગે આકારે બીજાના જેવો જ પ્રતીત થતો છતાં વસ્તુતઃ તે દેવ જેવો છે. તે સંસારનો વિહારી નથી, પરંતુ પ્રભુના પ્રદેશનો નાગરિક છે.

ચોતરફ પ્રતીત થતી અનંત ગતિ, અનંત વ્યાપાર, અનંત ઘાત પ્રતિઘાત, એ સર્વનો શું અર્થ છે એનો વિચાર આપણે લાગ્યેજ કોઈ વાર કરીએ છીએ. આપણે પણ એ અનંત ગતિમયતામાં આપણી શુદ્ધ ગતિ ભોજવીને લક્ષ્યરહિતપણે,

મૂઠલાવે ધુમ્યાજ કરીએ છીએ. આપણું શરીર, બુદ્ધિ, મન, પ્રકૃતિનાં એ ચક્ર ઉપર ધુમ્યા કરે છે. પરંતુ એ સર્વમાં આપણો ઉદ્દેશ શું છે તેનું આપણને જ્ઞાન નથી. વાસ્તવમાં આપણે આપણા સ્વામીની શોધમાં દોડીએ છીએ. અનંતકાળગી આપણને તેનો વિયોગ છે. તેના વિના આપણાં હૃદયના આશયંતર પ્રદેશમાં આ શમ કે ચેન નથી. એટલા માટે આપણે અવ્યક્તપણે તેની શોધમાં ફરીએ છીએ કોઈ પણ પદાર્થ, ભોગ, રસ કે સુખની સામગ્રીમાં સ્થાયી આનંદ રહી શકી નથી. રસનાં સ્વરૂપોને ક્ષણે ક્ષણે નવીન બંનાવવા માટે અવિરામ ઉદ્યોગ કર્યા કરીએ છીએ. તેમ છતાં એ નવા બનેલા રસનાં સ્વરૂપને ભોગવતા થોડા કાળમાં મનની શક્તિ બહાર મારી જાય છે. તે થોડાજ કાળમાં સ્વાદહીન, પ્રીકુ, નિરસ અને આખરે નિર્વેદ ઉપજવનાર થઈ પડે છે. જે સ્થાયી સંબંધ અને સ્થાયી આનંદ આપનારી પરમ વસ્તુની શોધમાં આપણે હતા તે વસ્તુ ત્યાં નથી, તેથી આપણું હૃદય ત્યાંથી ઉઠી જઈ, વળી અન્ય સ્થાને કોઈ નવીન રસ, નવીન ભોગ-વિલાસની સામગ્રી માટે પ્રયાસ આદરે છે. છતાં આખરે ત્યાં પણ નિરસતા, નિર્વેદ, કંટાળો, અને બેચેની છુપાયેલીજ હોય છે. “ચેન પડતું નથી, ગમતું નથી, હવે તો થાક્યા છીએ” એ વિકલ વૃત્તિનો ભૈરવ નિતાદ ચોતરફથી ઠર્ણ હાર અથડયા કરે છે. લોકો તેમાંથી છુટવા માટે વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ ચોજે છે. સાધારણ મનુષ્યો જ્ઞાન, પાન, નાચ, નાટક, રંગ, રાગ, વિલાસ, વૈભવ, મદિરા આદિના આશ્રય લઈ એ નિર્વેદ અને નિરસતામાંથી લાગી છુટવા માગે છે. બુદ્ધિમાનો બુદ્ધિ અને તર્કની બાજુ રચનામાં, અથવા કાવ્ય તરંગના રસોદ્ઘાસમાં છુપી રહી ત્યાં સ્થાયી સંબંધ જોડવા માગે છે, પરંતુ ચોડી કે ઝંઝી ક્ષણ પગી, એ કાળમુખો કંઈપો નિર્વેદ રૂપી રાક્ષસ પોતાનું બીહામણ મોઢું લઈ હાજરને હાજરજ માણુમ પડે છે. આ નિરસતાથી બચવા માટે ભલે મનુષ્યો પોતાને ભોળવિલાસ, ખનસન, અને તિવ્ર મદિરાના ફરીયામાં ડુબાડી રાખે, ગગનસ્પર્શી હૃર્મ્બજનાં, ચોનાડે ઉસરાતી યુવતીઓનાં મુથમાં મુથવાઈ રહે, સૂર્યનો આતાપ જ્યાં પ્રભાવહીન છે એવી પત્ર પુષ્પના સમુદ્ધતી ઘાટી, સ્નિગ્ધ સુગંધમય પુષ્પકુળોમાં છુપાઈ રહે, તો પણ એ નિર્વેદ-રાક્ષસ કોઇને ક્ષણ પણ જ પવા દેતો નથી. આ નિર્વેદને છાવા માટે અનેક પ્રાકૃત મનુષ્યો ચેરી, હુન્ચાઈ, વ્યભિચાર, વ્યસન, આદિ તિરસ્કાર કરેલા જેવા દૃષ્ટાંતોનો આશ્રય લે છે, સામાન્ય કોટિના મનુષ્યો સ્વાર્થ, છળપટ પ્રવંચના, પ્રતારણા, વિશ્વાસઘાત, આદિ બુદ્ધિની અપેક્ષા રાખનારા દૃષ્ટાંતોનો આશ્રય લે છે. ઉત્ક્રાન્તિના પથમાં આગળ વધેલા પ્રતિભા સપ્ત પુરૂષો આ નિર્વેદને છાવા અને તેને રસમયતા અર્પવા માટે અનેક લાભ્ય ગ્રંથ રચના, લખ

કાળો, હૃદય દ્રાવક વાણી વિન્યાસ, ઉત્તન તર્ક, અને અનેક ઉર્મિવિલાસની યોજના કરે છે. છતાં નિર્વેદને કોઈ છતી ચકતું નથી. તે પ્રાણી પદાર્થ સર્વને નિરંત ધુગાવ્યાજ રાખે છે. ગમે તે પણ કંઈક કરવું કરવું ને કરવું જ એ વિના ચૈન પડવા દેતો નથી. ક્ષણભર પણ વિશ્રામ નહીં. સૂર્ય, ચંદ્ર, નક્ષત્ર, તારા અનાદિકાળ દોડ્યા જ કરે છે. સમુદ્રો ઉછળ્યાજ કરે છે, સરિતાઓના જળ વહ્યાજ કરે છે વાયુ નિરંતર ગતીથીલજ રહે છે. કોઈ કયાંય પણ સ્થિર નહીં. આપણો રથ પણ આ લક્ષ્યહીન અનંત પથ ઉપર ચાલ્યાજ કરે છે.

આ લક્ષ્ય હીન અનંત ગતિનો અંત આપણા હૃદય-ધામમાં ગિરાજમા પરમ પ્રભુનાં ચરણ પ્રવેશમાંજ છે. એક વાર એ સ્થાન, એ રૂપ, એ ભગવાન દર્શન થયા પછી ગાંધી દોડાદોડ આપોઆપ વિરમી જાય છે. જે સ્થાયી સંજ્ઞા ધની શોધમાં હતા, જે પરમ આનંદ અને રસ માટે વિહ્વલ અને ઉદ્બ્રાન્ત હતા તે આપણને મળી જાય છે. આત્મા ખરા અર્થમાં ત્યાં “શાંતિ” પામે છે જ્યાંસુધી અવશેષ કર્મો હોય ત્યાં સુધી તે સસારમાં ભડે જાય આવે, પરંતુ હવે તે સંસાર અરણ્ય નથી, પરંતુ બગીચો છે. એ સસાર તેના સ્વામીની માલીકીનો છે ત્યાં તેનું શ્રમ, કલાંતિ, બોલો અને પીડા નથી, પરંતુ તે આનંદ, અમૃત, અને લીલામય છે.

આખરે પ્રાણીમાત્રને આ પ્રદેશનાં આવ્યા વિના છુટકો નથી. કેમકે ત્ય આપણું છેવટનું નિત્ય ધામ છે, સમસ્ત વિશ્વનું ત્યાં મધ્યગિદુ છે, અનેક સુખ, દુષ્, સંપત્તિ, ત્રિપત્તિ, હર્ષ, ક્રોધ, હાયા, તડકા અનુભવીને પણ આખરેએ મહાનુભવ માંજ વિરામવાનું છે. જ્ઞાની અને અજ્ઞાની, સમકિતી અને મિથ્યાત્વી, ઉભય સંસારમાં પાસે પાસે રડાને કામ કરતા માસે છે. અને ઉભય એકજ ભૂમિકા ઉપર વિહાર કરતા પ્રતીત થાય છે, પરંતુ સમકિતી અને જ્ઞાની આત્માઓએ પોતાનાં પરમ લક્ષ્ય, ઉદ્દેશ અને આદર્શ નક્કી કરેલ હોય છે. તેમનું આખરનું ઘર કયાં છે, તે તેઓ જાણે છે, અને સંસારની પ્રવૃત્તિના અતે પોતાના હૃદયગૃહમાં આરામ લે છે. તેથી ઉદ્ધૃત અજ્ઞાની અને મિથ્યાત્વીને પોતાના ભ્રમણનું લક્ષ્ય શું છે તેનું જ્ઞાન નથી. તે માત્ર રખડવાનું અને દોડવાનુંજ સમજે છે, તે ધરમાર વિતાનો લીખારી છે, તેને પોતાનું વાસ્તવ આરામ સ્થાન હાથ લાગ્યું નથી.

મિત્ર વાચક ? આ બેમાંથી આપ કયા પક્ષને શોલાવો છો ?

રા. અધ્યાત્મી.

શ્રીમદ્ આનંદધનજીના એક પદનો અનુવાદ.

હરિગીત.

દેહરૂપી નગરમાં એ જીવ નટનો વાસ છે,
પર્યાયથી ઉત્પાદ ને વ્યય સમય માંહે નાથ છે;
સત્તારૂપે નિશ્ચય ધ્રુવે અદ્ભુતરૂપ વિચારતાં,
અવધૂત ! જાણ ન પૌરનટની કાજ-પ્રાદાણ જાણતા. ૧
દ્રવ્યરૂપે એક જનનો બહુ સ્વરૂપી પણ થતો,
કુંડલાદિ સુવર્ણવત પર્યાય રૂપે થઈ જતો;
માટી-ઘટ-રવિકર-તરંગો-શણ રૂપાંતર પામતાં,
અવધૂત ! જાણ ન પૌરનટની કાજ-પ્રાદાણ જાણતા. ૨
સહસ્રાવ અસ્તિ-ભાવ પરની નાસ્તિવચનાતીન છે,
સત્ત્વભંગી નય પ્રમાણથી કથંચિત્ વ્યક્ત છે;
નિષ્પક્ષપાતી વિરલ જાણે-અન્ય નહિ એ લક્ષના,
અવધૂત ! જાણ ન પૌરનટની કાજ-પ્રાદાણ જાણના. ૩
શ્યાદવાદ ભાવે સર્વ અગો લિપ્ત નયથી માનતા,
આત્મસત્તા ન્યારી જાણી લેહસાને વર્તતા;
આનંદધન પરમાર્થ-વચનામૃતને એ આજતા,
અવધૂત ! જાણ ન પૌરનટની કાજ-પ્રાદાણ જાણતા. ૪

કૃનેહયદં ઝવેરસાઈ.

પવિત્ર ભાવના આત્મમધર્મનો યાને મનુષ્ય જીવનનો
ઉદ્દય શી રીતે કરે છે ?

ભાવનાનું રહસ્ય આર્હતધર્મના તત્વજ્ઞાનમાં સૂક્ષ્મભાવે રહેલું છે. અનુભવી વિદ્વાનો તેને વ્યૈકલિક તત્વ કહે છે. યોગશ સમાં તેને પ્રધાન સ્થાન આપનામાં આશ્રય છે. ભાવનાનો મુખ્ય અર્થ માનસિક વ્યાપાર થાય છે, તેકે માનસિક વ્યાપાર સારી અને નકારી રીતે થાય છે. પરંતુ જે ઉત્તમ પ્રકારનો માનસિક વ્યાપાર તે ભાવનાનો ખરો અર્થ છે. ઉત્તમ ભાવના કદરાણુમાર્ગની સાધક અને આત્મ જાળની વર્દક છે. કેટલાએક વિદ્વાનો કહે છે કે—

“ જીવન નટનાગરનો વાજી. ”

“સદ્ગુણાનાં સુકૃત્યાનાં જનની ભાવના મતા ।”

“ભાવના એ સદૃશ્યો અને સત્કૃત્યોની માતા છે.”

ભાવનાનું આ લક્ષણ સત્ય છે. આવા લક્ષણ ઉપરથી તત્ત્વજ્ઞો લખે છે કે,

“ભાવનાવિહીની શ્રદ્ધાવિશ્વાસપક્ષાભ્યામુઢીયમાના દૂરે માનસપાદપમારોહિત્વ તત્ત્વ નિઃશંકા શાંતિઃ પરમરમ્યં મધુરં ફલમનુભવતિ”

“ભાવનારૂપી પક્ષિણી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસરૂપી પાંખોથી ઉડી માનસ-હૃદય રૂપ વૃક્ષ ઉપર બેસે છે અને ત્યાં નિઃશંક-નિર્ભય રહી શાંતિના પરમ રસને આપનાર મધુર રૂણ અનુભવે છે.”

આ કથનથી મહાનુભાવ તત્ત્વજ્ઞોએ ભાવનાનું યથાર્થ સ્વરૂપ દર્શાવી આપ્યું છે. આવી પ્રભાવિક ભાવનાનો પ્રભાવ જૈન શાસ્ત્રોમાં ઘણે સ્થળે બતાવેલો છે. જેનું હૃદય ભાવનાથી અંકિત હોય, તે સદાચાર અને સદૃશ્તિથી દૂર થતો નથી, તે સ્વકર્ત્તવ્યથી વિમુખ રહેતો નથી. ત્યાં ભાવનાનો પ્રકાશ પડ્યો નથી ત્યાં અનેક દુર્ગુણો આવી વસે છે. આ જગત્માં જે કૃષ્ણ, શંક, ધૂર્ત અને આસક્ત પુરૂષો દેખાય છે તેઓના હૃદયને ઉચ્ચ ભાવનાનો સ્પર્શ થયો નથી એમ સમજવું. ત્યાં ભાવનાનો ઉદય છે ત્યાં હૃદયનો કષ્ટાણુમય પ્રકાશ પડ્યા વિના રહેતો નથી.

ભાવનાના શુભ પ્રદેશમાં મુખ્ય પાંચ ગુણો રહેલા છે. વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા, પ્રેમ, દયા અને દીનતા. તે વિષે ભાવનાતત્ત્વને લઘુત્વાદિ વિદ્વાનો લખે છે કે—

“નિત્યં પંચગુણી ભાવ્યા ભાવના ભાવિતાત્મભિઃ ।

સૈવ કલ્પલતેવાત્ર સર્વોન્નિતિવિધાયિની” ॥ ૧ ॥

“વિશ્વાસ, શ્રદ્ધા, પ્રેમ, દયા અને દીનતા એ પાંચ ગુણવાળી ભાવના ભાવિત હૃદયવાળા પુરૂષોએ હંમેશા ભાવવી. તેજ ભાવના આ જન્મને વિષે કષ્ટપણતાની જામ સર્વ પ્રકારની ઉત્તરિને આપનારી થાય છે.” ૧

ભાવનાનો પ્રથમ ગુણ વિશ્વાસ ઉત્તમ પ્રકારનો પ્રતીતિને દર્શાવનારો છે. વિશ્વાસ એ સંસ્થાગુણનો પૂર્ણ અંશ છે. વિશ્વાસની જ હૃદયનું દર્શન થઈ શકે છે. પરમાત્મા તરફની લક્ષિતનો પ્રભાવ પણ વિશ્વાસથી જ દેખાય છે. સત્ય અને શુદ્ધ માર્ગમાં વિચરવાનો ઇચ્છા, અસત્ય અને અશુદ્ધ માર્ગે વિચરવાનો તત્ત્વ વિશ્વાસ ગુણથી પ્રમટ થાય છે. પૂર્વકાવના અમરકાર ભરેલા બકિત અને પ્રેમના ચરિત્રો જે જે સાંબળવામાં આવે છે, તેનાં ચરિત્ર રૂપે વિશ્વાસની જ પ્રતિષ્ઠા લેવાનું આવે છે. ત્યાં હૃદયનું ઐશ્વર્ય દેખાય છે, ત્યાં હૃદયમાં શાંતિ, એકતા, સ્થિરતા અનુભવાય છે ત્યાં વિશ્વાસના વાસનો જ નિદિમા છે એમ સમજવાનું છે. વિશ્વાસની ઉપર આ જગત્ ટકી રહ્યું છે. વિશ્વાસ ન હોત તો જગત્માં ધર્મ અને વ્યવહાર-જને માર્ગ દુષ્ટિન થઈ જત અને સર્વત્ર અવ્યવસ્થા પ્રસરી રહેત. તેથી જગતમા વિશ્વાસની જરૂર છે અને તે વિશ્વાસની જનની ભાવના છે.

ભાવનાનો ખીજો શુષ્ક શ્રદ્ધા છે. જે સમ્યક્ત્વ શુષ્ક પણ કહેવાય છે. આસ્તિક્ય બુદ્ધિ રાખવી એ શ્રદ્ધાનું સ્વરૂપ છે. માનસિક વૃત્તિની અંચળા શ્રદ્ધાથી નાશ પામે છે. શક્તિ, આરાધના, પૂજા, પ્રેમ, રાગ-એ સર્વનો આશ્રય શ્રદ્ધા ઉપર છે. બુદ્ધિ અને હૃદય એ ઉભયનું વિશ્રામ સ્થળ શ્રદ્ધા છે. મગજમાંથી ઉપજતી પ્રવૃત્તિ તે બુદ્ધિ છે અને રક્તાશયમાંથી ઉપજતી પ્રવૃત્તિ તે હૃદય છે. બન્નેના બુદ્ધા બુદ્ધા ધર્મ છે, પણ તેમનો એકીભાવ શ્રદ્ધા ઉપર ધાય છે. શ્રદ્ધા વગર માનવ છવન ઉપયોગી નથી. ધર્મ, ભાવ, સદાચાર અને સત્કર્મના અંકુર શ્રદ્ધાનાં ખીજની સાથે જોડાયેલા છે. એક મહાત્મા લખે છે કે.—

“ વિના શ્રદ્ધાં પ્રયાસો યસ્તત્કાર્પણ્યમુદાહૃતમ્ । ”

“ શ્રદ્ધા વિના પ્રયાસ કરવો તે કૃપણતા કહેવાય છે. ”

ખીજે સ્થળે પણ કહેલું છે કે, શ્રદ્ધા વિના અર્થ પ્રયાસ કરવામાં તો નાણી વિદ્વાસ, કૃપણતા સ્વાર્થ અને મિથ્યાત્વ એ વિના ખીજું કંઈ સિદ્ધ થતું નથી. જ્યાં શ્રદ્ધા ત્યાં સ્થિરતા છે. અને સ્થિરતામાં આત્મબળનો વ્યય યથાર્થ રીતે કે યોગ્ય માર્ગે થાય છે. જ્યાં અશ્રદ્ધા ત્યાં અસ્થિરતા અને તે અસ્થિરતાથી કલેશ, દુઃખ અને સ્વાર્થ વિના ખીજું મળવાતું નથી. એ શ્રદ્ધા શુષ્ક ભાવનાના બલ્ય સ્વરૂપમાં રહેલો છે. તેથી વિદ્વાનો શ્રદ્ધાને સર્વદા આદર આપે છે.

ભાવનાનો ત્રીજો શુષ્ક પ્રેમ છે. ભાવનાની ભૂતિ શુદ્ધ પ્રેમમય છે. કેટલાએક ધર્મી અને વિદ્વાનો બ્રહ્મા, પરમાત્મા, ચૈતન્ય ને પણ પ્રેમ શબ્દથી પ્રયોગે છે. આત્મિકભાવના શુદ્ધ પ્રદેશમાં પ્રેમની પૂજા ધાય છે. એ પ્રેમ સંસારના ક્ષણિક પદાર્થોનો નહીં, પણ આત્મિકભાવના સૂક્ષ્મ માર્ગનો પરમાત્મપણું પ્રાપ્ત કરાવનારો છે. એ પ્રેમના પવિત્ર માર્ગે વિચરનારા વિવેકી જનો ભાવનાના પરમ ભક્ત બને છે. પ્રેમના બાહ્ય અને આંતર એવા બે સ્વરૂપ છે. સાંસારિક પ્રેમ બાહ્ય છે અને ભાવના મય આત્મિક દિવ્ય પ્રેમ આંતર છે. પ્રેમનું આંતર સ્વરૂપ ખુબ મૃદુમતાથી વિકાસિત થતો સાર ‘ ભાવના ’ એટલો જ નીકળ્યો. પ્રેમનું દિવ્ય આકર્ષણ કયા હેતુથી થાય છે તે પણ કહી શકાતું નથી. તેથી ભરભૂતિ લખે છે કે,—“ જ્યોતિષજાતિ પદાર્થ નાંતરઃકોઽપિ હેતુઃ ” અંતરનો કાંઈ હેતુ પદાર્થોને જોડી આપે છે.” એ કવિનો આશય પ્રાકૃત પ્રેમને ઉદ્દેશીને છે, તેની અંદર પણ દિવ્ય શુષ્કનું દર્શન થાય છે. પ્રેમમય ભાવના પણ એવીજ કાંઈ અદ્ભુત વસ્તુ છે. તે અચ્છંનીય છે. હૃદયની ન સમજી શકાય તેવી ગતિનો તે મહિમા છે. જ્યાં પવિત્ર પ્રેમનો સંબંધ જોડાય છે ત્યાં અદ્ભુત ભાવનાનો ઉદય થઈ આવે છે. ભાવનામય પ્રેમના ઉદયથી દષ્ટિ જ બદલાઈ જાય છે, બુદ્ધિને પણ કાંઈ નવી ભાવના અસ્મા અકે છે અને ખમનની સૂક્ષ્મ વૃત્તિઓમાં કાંઈ વિશ્લેષણ ભગતિ થઈ આવે છે. હૃદયના અતુલ રસ અને અતુલ શ્રદ્ધાને

બળે જે નિશ્ચય થાય છે, તે ખુદિ માત્રમાં ન રહેતાં પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં પણ આવી જાય છે. આથી ભાવનાનું તાત્વિક સ્વરૂપ પ્રેમમાં પૂર્ણ રીતે પ્રતિબિંબિત થઈ, અખંડ આનંદનો અનુભવ કરાવે છે. મન, વાણી અને કર્મની ત્રિપુટીનો વિકાસ પ્રેમભાવનામાં પૂર્ણ રીતે થાય છે. “સાત્વિક જીવનનું પૂર્ણ સ્વરૂપ પ્રેમભાવનામાં જ છે,” એમ ભાવનાતત્ત્વને જાણનારા મહાત્માઓએ ધ્યાનવિદ્યામાં દર્શાવેલું છે. આર્હત તત્ત્વવિદ્યામાં યથાપ્રવૃત્તિ કરણ, અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિ કરણ—એ ત્રિપુટી જેમ સમ્યક્ત્વને ઉત્પન્ન કરવાની રીતિમાં ઉપયોગવતી થાય છે, તેમ પ્રેમભાવના પ્રગટ કરવામાં મનઃશુદ્ધિ, આચારશુદ્ધિ, અને વર્તનશુદ્ધિ ઉપયોગવતી થાય છે. એ પ્રેમભાવના અનુભવના વિશાળ દ્વારને ખુલ્લું કરે છે અને અંતરની મૂઢમ વૃત્તિઓને સાધ્ય વસ્તુ સાથે યોજિત કરે છે. તેથીજ પ્રેમભાવનાના ઉપાસકો જાણે છે કે, “પ્રેમાનુભવસાધનમ્” પ્રેમ એજ અનુભવનું સાધન છે. તે અનુભવમાં શ્રદ્ધાની મુખ્ય જરૂર છે; કારણકે શ્રદ્ધારહિત અનુભવ કશું દેખ આપી શકતો નથી.

આવા પ્રેમશુભાગી ભાવના ભાવકના હૃદયમાં કોઈ અનુપમ આનંદ ઉપજાવે છે અને તેની આગળ આ વિશ્વની આનંદમય રચના ખડી થાય છે અને તેથી સાધક ઉચ્ચ કોટીમાં આવી અંતે પરમાનંદનો પૂર્ણ અધિકારી બને છે.

ભાવનાનો ચોથો શુભ દયા છે. જૈન ધર્મની મહત્તા દયાશુભ ઉપરજ રહેતી છે; કારણકે તેણે ઉચ્ચ સ્વરૂપ બીજે જીવામાં આવતું નથી. દયામય ભાવનાથી આર્દ્ર થયેલું હૃદય જે પરમાર્થ સાધે છે તે પરમાર્થ બીજાથી સાધ્ય થતો નથી. દયાનાં તત્ત્વો અંતરની લાગણીઓને હલાવે છે અને તેની અસર વિદ્યુતની જેમ પ્રસરી જાય છે. દયાતત્ત્વના ઉચ્ચ અંકુરો જેનાં હૃદયનો સ્પર્શ કરે છે તેજ હૃદય બીજા ઉચ્ચ ભાવનાઓનાં સ્થાનરૂપ થાય છે. અશુભ કર્મના બંધને તોડનારા બધા આંતર સાધનોમાં દયાનું સાધન સર્વોત્તમ છે. અનુભવી વિદ્વાનો કહે છે કે, “જ્ઞાન અને વિચારથી કામ-તૃષ્ણાનો વિચ્છેદ થતાં પાપનો સંભવ ન રહે એમ છે, તથાપિ જો હૃદય દયામય ભાવનાથી ચુસ્ત હોય તો તેને પણ તેમ બનવા સંભવ છે. જ્ઞાન હોય પણ દયા ન હોય તો તે જ્ઞાન માત્ર ભારરૂપ છે.

દયા એ સર્વ ભાવનાના સારરૂપ છે. હૃદયની પવિત્ર વૃત્તિને દયા ભાવનામાં એકાગ્ર કરીને સ્થાપવાનો અભ્યાસ રાખવો જોઈએ. લોકે દયાનું તત્ત્વ અભ્યાસની અપેક્ષા રાખતું નથી, તે સ્વભાવસિદ્ધ હોય છે, છતાં પણ દયાના અંકુરને પુષ્ટ કરવાનો પ્રયત્ન સદા કરવો જોઈએ. મનની, વાણીની કે શરીરની પ્રવૃત્તિ અમુક પ્રકારના વેગ વિના સંભવતી નથી, પરંતુ એ વેગ દયાની ભાવનામા પ્રવર્તવાના પ્રયત્ન કરવો આવશ્યક છે. ત્યારે એવા અભ્યાસ અને પ્રયત્નથી હૃદયની સર્વ વૃત્તિઓ દયામય બની જાય છે ત્યારે મનુષ્ય પૂર્ણ રીતે દયાની પ્રતિભારૂપ

થાય છે. એથી તેનું સર્વ જીવન દયામાં જ રમણ કર્યા કરે છે. આવી દયામય ભાવના ભાવવાને માટે મનુષ્યે સર્વદા યત્ન કરવો જોઈએ. મહાવીર પ્રમુખે ગર્ભ-માં “સર્વી જીવ કર્મ શાસન રસી” એ ભાવનાથી જ દયામય અંતઃકરણ ખતાવી આપ્યું હતું.

ભાવનાનો પાંચમો ગુણ દીનતા છે. આ દીનતા ક્ષુદ્ર નથી, પણ ભાવનાથી ભરિત છે. અહીં દીનતાનો અર્થ ક્ષુદ્રવૃત્તિ કે લઘુવૃત્તિ સમજવાનો નથી, પણ તેનો અર્થ અહંભાવનો ત્યાગ કરવારૂપ છે, અથવા ઇષ્ટદેવ કે શુર તરફ પોતાની લઘુતા દર્શાવવારૂપ છે. મનુષ્ય અહંકાર કે અજ્ઞાનના ગાઢ અંધકારમાં મગ્ન થઈ જાય છે, હૃદય ઉપર પડેલી અહંકારનો પડો તેની ઉચ્ચ ભાવના અને વિપુલતાનો નાશ કરે છે. હૃદયની વૃત્તિ જો અહંભાવથી સ્પૃષ્ટ થયેલી હોય તો તેમાં ખડું કલક અને કઠોરતાદિ દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. તેથી અહંકાર કે અહંભાવનો સર્વથા ત્યાગ કરવો આવશ્યક છે અને તે ત્યાગ દીનતામય ભાવનાથી થઈ શકે છે. ત્યારે હૃદયના સૂક્ષ્મ પ્રદેશમાંથી અહંભાવનો ત્યાગ થઈ જાય છે ત્યારે શાંત ગુણને દર્શાવનારી દીનતામય ભાવના પ્રગટ થયા વિના રહેતી નથી. એ દીનતામય ભાવનાથી ભાવિત થયેલું હૃદય ઇષ્ટોપાસનાનું પૂર્ણ અધિકારી બને છે; તેથી દીનતાગુણ સેવાની પૂરેપૂરી આવશ્યકતા છે.

આ પ્રમાણે પાંચગુણી ભાવનાનો ઉપયોગ આહંતત્ત્વધર્મના ઉપાસકે સદા કર્તવ્ય છે. હૃદયની વૃત્તિઓને કદ્યાણુમાર્ગે લઈ જનારી ભાવના જ છે. તે ઉચ્ચ પ્રકારની ભાવનામાંથી શુભ સંકલ્પોનો જ ઉદય થાય છે. તેવી ભાવના અનંત, અપાર, અતુલ અને એકરસ આનંદરૂપ મોક્ષમાં લઈ જનારી છે; પરંતુ તે ભાવના સૂક્ષ્મભાવવાળી હોવી જોઈએ. તેમાં સ્થૂળભાવનો સ્પર્શ પણ ન હોવો જોઈએ; કારણકે સ્થૂળ ભાવનામાં શુભ સંકલ્પો ઉઠી જાય છે અને તે નવી શંકા ઉપજાવે છે. જો એવી સ્થૂળ ભાવનાનો હૃદયને વિશેષ પરિચય થાય તો તે હૃદય નવી નવી આશાઓમાં ભાગવા શીખે છે અને તેથી પારણામે અનંત સંસાર વધી પડે છે. જે હૃદય સૂક્ષ્મ ભાવનાનું અભ્યાસી હોય છે તે હૃદયને તો એ સ્થૂળ ભાવના નીરસ લાગે છે.

જ્યાંસુધી હૃદય સૂક્ષ્મ ભાવના ભાવવાને આતુર હોય છે ત્યાં સુધી તેને સ્થૂળ ભાવનાથી સદા દૂર રાખવું. તે છતાં જ્ઞાનતા ખત વિના અથવા કોઈ મહાત્માના ઉપદેશના યોગ વિના હૃદયને સૂક્ષ્મ ભાવનાનો લાભ ન મળ્યો હોય તો પણ તે સ્થૂળ ભાવનાનો ઉચ્ચ માર્ગ જ શુદ્ધ કરવો, અંધમ માર્ગે શુદ્ધ કરવો નહીં. પ્રવૃત્તિ માર્ગને પસંદ કરનારું હૃદય હોય તો તેમાં ઉચ્ચ પ્રકારની સ્થૂળ ભાવનાઓ જ આશાવાળી. તે સ્થૂળ ભાવનામાં પ્રવૃત્તિમાર્ગના તત્ત્વો ને ભાવિત કરવા. તે તત્ત્વો સત્ય,

પ્રેમ, ઉપકાર, વિગેરે ગુણ રૂપ તત્ત્વો છે. તે ઉદાર ગુણોની ભાવના પ્રવૃત્તિ માર્ગ માં જન કલ્યાણની સાધક હોવાથી તેટલે અંશે ઉચ્ચ ગણાય છે. એ ગુણોથી પ્રવૃત્તિ-પક્ષે મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ છે, તેમજ તે ઉપકાર ધર્મનું વર્ધક છે. એ ભાવનાથી પશુ-ધણી સત્ય વક્તાઓ, શુદ્ધ પ્રેમીઓ, ઉપકારીઓ, અને પરાક્રમવંતો આ વિશ્વમાં પોતાનાં નામ અમરત્વના પુન્યાસને મુકી ગયા છે. હજુ પણ જેઓમાં એ લોકો-પયોગી ભવ્ય ભાવના દેખાય છે તેવાઓના પ્રજ્વલિત હૃદયો કેવા દીપે છે ને દીપાવે છે એ જોનાના જૂન અને વર્તમાન ઇતિહાસના અવલોકનકારથી અત્યંત નથી.

સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ-ઉભય ભાવનાં ઉપયોગી છે, પરંતુ સૂક્ષ્મ ભાવનાનું માહાત્મ્ય તો કોઈ અલૌકિક જ છે. તીર્થંકરો, ગણધરો, સૂરિવરો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ સ્થૂલ ભાવનાની શૃંગ્ખલા તોડી સૂક્ષ્મ ભાવનામાં રમણ કરી અમિતાનંદ મેળવી અને વિશ્વપ્રેમમાં મત્ત થઈ પ્રવર્ત્યા છે. તેમના એ સ્વાપ્નમય ચરિત્ર પણ એ અતુલ ઉચ્ચ ભાવનાનું ક્ષર છે. એ પવિત્ર ભાવનાઓ પુનઃ પ્રગટ થાઓ અને તેથી શુદ્ધ ધર્મનો, શુદ્ધ પ્રેમનો અને શ્રાવક પણાનો સદા ઉદય થાઓ. એજ શાસ્ત્રપતિ દેવતા પ્રત્યે અભ્યર્ચના.

વર્તમાન સમાચાર.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા, ભાવનગરનો વાર્ષિક મહોત્સવ.
શ્રીમાન વિજયાનંદસૂરી આત્મારામજી મહારાજની જયંતી.

આસતા માસ જેઠ શુદી ૭ ના રોજ ભાવનગરમાં આ સભાની વર્ષગાંઠ નીમીત્તે અને જેઠ શુદી ૮ ના રોજ શ્રી સિદ્ધાચળજી ઉપર સ્વર્ગસ્થ મહાત્મા શ્રીમદ્ વિજયાનંદ સૂરિ (આત્મારામજી મહારાજ) ની સ્વર્ગવાસ તિથિ નિમિત્તે નીચે મુજબ મહોત્સવો કરવામાં આવ્યા હતા.

૧ શ્રી જૈન આત્માનંદ સભાને સ્થાપન થયા ચોવીસ વર્ષ પુરા થઈ પચીસમું વર્ષ શરૂ થવાથી આ માસની શુદી ૭ ના રોજ સભાની વર્ષગાંઠ હોવાથી આ ઉત્તમ પ્રસંગને માટે પ્રથમ આમંત્રણ પત્રોક્તઓ છપાવી બહાર ગામના મેમ્બરોને મોકલવામાં આવી હતી.

જેઠ શુદી ૭ ના રોજ દરનું મુજબ વાર્ષિક મહોત્સવ સભાના મહાનને ધ્વજપતાકા તોરણથી રાણુગારી તેમાં પ્રથમ સ્વર્ગવાસી પૂજ્યપાદ ગુરુજીશ્રીની છત્રી પધરાવી મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજ કૃત શ્રી રૂપમંડલની પૂજા લાણુવામાં આવી હતી, જે વખતે મેમ્બરો ઉપરાંત અન્ય ગૃહસ્થોએ પણ સારી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી. ત્યાર બાદ જેઠ શુદી ૭ ના રોજ સાંજની દ્રેનમાં આ સભાના સભાસદો શ્રી સિદ્ધાચળજી ગયા હતા.

૨ જેઠ શુદી ૮ ના રોજ સવારના ત્રીગિદ્ધાચળજીના દુર્ગર ઉપર ચોટી દુર્ગમાં જ્યાં સ્વ-

રાજની ધૈન્યવેલી સત્તર બેઠી પૂજા લાજાવવામાં આવી હતી. આ રીતે તે દિવસ મંગળમા આનંદપૂર્વક બાતીત કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી ખંભાત શ્રી મહાવીર જૈન સભા તરફથી ઉજવાયેલી જયંતી.

તા. ૨૫-૫-૨૦ ના રોજ સવારના આઠ વાગે શ્રીમદ ન્યાયાધિપતિ શ્રી વિન્યાનંદ સુરીચરણ મહારાજની જયંતિ ઉજવવાનો મહોત્સવ ખંભાત જૈન શાળાના ભવ્ય હોલમાં વ્યાખ્યાન વાયરપતિ શ્રીમદ લખિવિજયણ મહારાજના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવવામાં આવ્યો હતો. તે વખતે સભાના સેક્રેટરી મો. અંબાલાલ જોશલાલ શાહે જયંતીના હેતુ વિશે વિવેચન કર્યા બાદ મુની મહારાજ શ્રી મંગળવિજય મહારાજે વૈરાગ્ય ગુણ ઉપર ધણીજ અસરકારક રીતે લંબાણથી વિવેચન કર્યું હતું. ત્યાર બાદ મુની મહારાજશ્રી ગમીરવિજયણ મહારાજે પરાંપકાર ઉપર વિવેચન કર્યા બાદ અને મુનીમહારાજ શ્રી લક્ષ્મણવિજયણ મહારાજે વિવેચન કર્યો બાદ પ્રમુખ સાહેબે મહારાજતું છત્રચરિત્ર ધણીજ અસરકારક ઝેરીથી લંબાણથી વિવેચન કર્યો બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી. ત્યારબાદ બપોરે પુનઃ લાજાવવામાં આવી હતી.

જશપુરામાં શ્રીમાન વિન્યાનંદસુરિની જયંતિ.

સભાના પ્રમુખપદે શ્રીમાન મરહુમ આચાર્યજીના શિષ્યના શિષ્ય મુનિરાજશ્રી ઉત્તમવિજયણ મિરાજના હતા પ્રમુખ સાહેબ તથા તપસ્વી અમૃત વિજય તરફથી સુરીમહારાજ સાહેબ તું છત્ર ચરિત્ર ચતુર્થિચર કહેવામાં આવ્યું હતું ત્યાર બાદ સુરી મહારાજને પછાતે આવતા માટે શ્રીસંધને કાંતિવિજયણે કટકીક-લનામણ કરી હતી. સભામાં તમામ મુનિયે હાજર હતા.

સભામાં પધારેલ મુનિયોના નામ નિચે મુજબ છે.

મુનિરાજ ઉત્તમવિજયણ તે મોતીવિજયણ મહારાજના શિષ્ય.

ઉત્તમવિજયણ તે ઉત્તમવિજયણ મહારાજના શિષ્ય.

અમતવિજયણ તે ખેમાવિજયણ મહારાજના શિષ્ય.

હાતિવિજયણ તે શાંતિવિજય પન્નાસજના શિષ્ય.

ગણીવિજયણ તે વિરવિજયણ ઉપાધ્યાયના શિષ્ય.

આજે એટલે જો ૨૫ ૮ ને દિને જશપુરામાં એક પાલીતાણાના સદ્ગુરુ તરફથી શ્રી રસનાથના પંચકલ્યાણકી પૂજા લાજાવવામાં આવી હતી. રાત્રે પરમાત્માના મર્મનાથ પ્રભુ પી ઠાંગી રીતે શ્રી સંઘે બાવના ભાગી હતી.

ગામ પાછીયાપુર-ગુજરાતમાં શ્રીમદ વિન્યાનંદસુરિ મહારાજની ઉજવાયેલી જયંતી.

આ ગામમાં જો ૨૬ ૮ ના રોજ ઉત્તમ મહાત્માની જયંતી મુનિરાજ શ્રી દોસનવિજયણ મહારાજની હાજરીમાં પૂજા પ્રગાવતા વગેરેથી ઉજવવામાં આવી હતી

श्री

आत्मनन्द प्रकाश.

इह हि रागद्वेषमोहाद्यभिचूतेन संसारिजन्तुना
शरीरमानसानेकातिकटुकदुःखोपनिपात-
पीडितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः

पुस्तक १८] वीर संवत् २४४७ माघ आत्म संवत् २५. [अंक ७ मो.

श्री प्रभुस्तुति.

उपलति

छनेद्र देवा नय धारनाश,
देवा मनुष्यो करतां मुसेवा,
कृपा करीने कङ्कषावतार,
अश्रितने द्यो तम यर्षुशर्षु.
सैा सत्य केरु शिव साधनार,
परापकारे विथरी सदाये,
कर्मा तल्लु कष्ट प्रभु हरे ने,
ते छन पावो नयकार विश्वे

રજની ભાવના.

રાગ ગઝલ—કવ્યાલી.

૧

અરિહંત સિદ્ધ સાધુ, જગમાં પુનીત જે છે;
જિનદેવ ભાષ્યો ધર્મ, શરણો અહું હું ચારે. ૧
ગતિ ચાર દુઃખ દૂરે, કરવા ધરાવે શક્તિ;
પ્રાચીન મુનિ ગ્રંથોં ને, ચરણો અહું હું ચારે. ૨
સંસાર સમુદ્રમાંથી, નિસ્તારી પાર આપે;
આનંદ કંદ સમગ્રે, શરણો અહું હું ચારે. ૩
એ ચાર અમૂલ્ય રત્નો, મંગલિક લોકે ઉત્તમ;
કથાબુકારી જનના, શરણો અહું હું ચારે. ૪

૧૨

ચારાશી લક્ષ્યોનિ, ગત સર્વે જીવ કેરા;
અપરાધ કંઈ કર્યા ને, મિથ્યા મે દુષ્કૃત હો. ૧
લખ સાત પૃથ્વી પાણી, વળી તેઉવાઉ જીવો;
દશ લક્ષ વનસ્પતિનાં, મિથ્યા મે દુષ્કૃત હો. ૨
લખ ચતુર્તિરિ સુરનારક, તેમ ચોદ નીગોદ પ્રાણી;
વિકલેદ્રિ લક્ષ વટના, મિથ્યા મે દુષ્કૃત હો. ૩
લખ ચૌદ મનુષ્ય સાથે, છે મૈત્રી નથી વિરોધ;
બની દીન ખમું ખમાવું, મિથ્યા મે દુષ્કૃત હો. ૪

૩

અરિહંત સિદ્ધ સાક્ષી, એ પાપ ગર્હુ મારાં;
આ લોચી આત્મસાક્ષી, નિંદું હું પાપ મારાં. ૧
પ્રાણાતિપાત આદિ, સંસાર વધારનારા;
કોષાદિ કષાય કેરાં, નિંદું હું પાપ મારાં. ૨
નિંદા કરી ને પરની, કૂડાં કલક દીધાં;
સ્મરી તે ઘણું તાપું, નિંદું હું પાપ મારાં. ૩
કરી કલેશ ચાડી દેપે, પરિતાપ પામી આપ્યો;
આદિ દુષ્ટસ્થાન સેવ્યાં, નિંદું હું પાપ મારાં. ૪

૪

- આધિ ઉપાધિ વ્યાધિ, ત્રિતાપ સમૂળ છેલી;
ખનું શુદ્ધ સમર્થ યોગી, દિન ધન્ય થાશે ક્યારે ? ૧
- રસ સ્વાદ હીન સિદ્ધા, ગ્રહી ધ્યાન ધારૂં વનમાં;
વિચરું હું ઉન્ય પંથે, દિન ધન્ય થાશે ક્યારે ? ૨
- માનું ન કોઇ શત્રુ, સહુ મૈત્રીભાવે દેખું;
સંવેગ તરંગ ઝીલું, દિન ધન્ય થાશે ક્યારે ? ૩
- સંભાળી સાધ્ય દષ્ટિ, પરહિત નિત્ય સાધું;
નર જન્મ પામ્યો હુલ્લભ, ક્ષણવાન થયોજ ત્યારે. ૪

માસ્તર હુલ્લભદાસ કાલીદાસ.

જગતને માટે જૈન મહાત્મા પ્રાપ્ત કરવાની યોજના.

(ગતાક પૃષ્ઠ ૧૬૨ થી શરૂ)

તમારા જેવા ઘણાએક નવ યુવકો પોતાની વાસનાઓ કમી કરી સર્વથા દેશ હિત; સમાજ હિત, કે આત્મહિતમાં જોડાવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ આ સંસ્થામાં દાખલ થયા છે. (અર્થાત્ દાખલ થએલ દિક્ષિત છે) તે વર્ગ ખરેખર સારરૂપ છે. અને તે સારરૂપ વર્ગને પોતાની મહાન કર્મો સમજાઈ છે. જેમને નથી સમજાઈ તેમને સમજાવવામાં આવે છે, એટલે યથાકિંચિત્ રીતે આ વર્ગમાં દાખલ થઈ ગયેલાઓને પોતાનું તે કૃત્ય રસમય અને લાભદાયી લાગ્યું છે, તેઓ હુંક સમજાઈ હુંકાજ કર્તવ્ય ક્ષેત્રમાં જીવિત પસાર કરતા હતા, પરંતુ તેનું બિવિધ આ સંસ્થાએ બદલી નાંખ્યું છે, તેઓનો પણ સહુપયોગ કરવાની સંધી પ્રાપ્ત થઈ છે. મોટા મોટા મુનિ મહારાજાઓની આ સંસ્થામાં સહાનુભૂતિ છે. તેઓએ પોતાના શિષ્યોને અભ્યાસ કરવા મોકલ્યા છે. જૈન કોમળી કેળવાઈને તૈયાર થએલી સામાન્ય કે વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ આ સંસ્થાના સ્ટાફમાં જોડાએલ છે. તેઓને કામ કરવાથી સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે, અને ઉત્સાહ લરી લાગણીથી ખરેખર કામ કરી રહ્યા છે. ઉદાર જૈન ગૃહસ્થોએ પોતાના ધનનો વ્યય આ તરફ વહેવરાવ્યો છે. દેશ હિતૈષીઓ પણ આ વૃત્તિમાં છુપી રીતે દેશ હિતનો પ્રવાહ ચાલે છે તેમ માની રહ્યા છે. સંઘાડા અને ગરબોના નાયક મુનિઓ કે અગ્રેસર ગૃહસ્થોને પણ નિર્ભય

રીતે આ સંસ્થા તરફ પોતાના કર્તવ્યો બજાવવાનો ઉત્સાહ થયો છે, કેમકે આ સંસ્થામાં સમાન ભાવનું તત્ત્વ પદ્ધતિ કરવાનું હોવાથી દરેક અપરાધવર્તીય થઈ રહી શકે છે. આપણી સંસ્થાઓ માટે અને ખાસ કરીને આ સંસ્થા માટે અભ્યાસ ક્રમ ગોઠવવાની હિલચાલ વિદ્વાન મંડળ તરફથી આવી રહી છે. આવી દરેક રીતે વ્યવસ્થિત અને અનેક સાધ્યો સિદ્ધ કરતી સંસ્થા તરફ અવશ્ય' તમને ખૂબ્યભાવ થયોલો હોવેજ નોંધ્યો. જો તમારી આ સંસ્થા તરફ લાગણી થઈ હોય તો તમે વેલંટીયર સ્વયંસેવક તરીકે કે કોઇપણ અધિકારમાં તમારું નામ નોંધાવશો, તો તેમાં અમુક અમુક રકમ વાર્ષિક લવાજમ તરીકે આપવાની છે, અને જો સ્વયંસેવક તરીકે જોડાવા ઇચ્છા હોય તો આ સંસ્થાની બહાર બગરોથી તમારી આનુબાનુતા જૈનોને વાકેફ કરો, તેઓને તેના લાલો અને ઉદ્દેશો સમજાવો. આ સંસ્થાના જેઓ મેમ્બરો થયા છે તેમની પાસેથી (કે જે તેમને લગતા હોય) માસિક લવાજમ ઉધરાવી, તમારા ગામના સ્વયં સેવકોને અમે નીમી આપેલા ઉપરીને કે જેને ઠરાવેલ હોય તેમને ત્યાં એકઠા કરી સંસ્થા તરફ રવાના કરો. સંસ્થાનો રીપોર્ટ ધ્યાનથી વાંચો, સૂચવવા જેવું જણાય તે સૂચવો, સંસ્થા માટેના તમારે ત્યાંના સંઘના (જૈનોના) શાશા અભિપ્રાયો બંધાતા નય છે. એ સારા અભિપ્રાયની વૃદ્ધિમાં વિશ્વ નડે તેમ જણાય છે ? વિગેરે બાબતોથી સંસ્થાના અધિકારીને વાકેફ કરો. આ સંસ્થા માટે જૈન કામ અને જૈનેતર કામ પણ વાસ્તવિક રીતે ઉંચો અભિપ્રાય ધરાવતી રહે તેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે અને આ વ્યવસ્થાને અંગે આ સંસ્થા પ્રતિ વર્ષે નવા નવા મેમ્બરોને નવા નવા સ્વયં સેવકો મેળવતીજ રહે છે. તમને અવકાશ મળે ત્યારે સંસ્થાના લાલથી પ્રભુ વાકેફ થાય તેવું લાખણુ આપો. અને તેની અસર ફેટલી થઈ છે તે સૂક્ષ્મ બુધ્ધિથી તપાસો. લલે લોકો પૈસા તત્કાળ ન આપે પણ તેઓનું વલણુ આ તરફ થવું નોંધ્યો. પછી એની મેળે પૈસા મોકલવા લાગશે. તમારા પરિચયમાં જે મુનિ મહારાજ આવે અને તે અભ્યાસ કરી શકે તેવા હોય તેમને આ તરફ મોકલો, તે આવે તેવું તેને મન કરાવી દો, તે સિવાય તમારી શુભ લાગણીથી કે સંસ્થાની પ્રેરણાથી જે જે કરવાનું હોય તે કરો. પણ તમે ગભરાશો નહિ કે અમે તમારા ઉપર જોતો લાવવા માંગીએ છીએ. તમે તમારા કામમાં ખલેલ પહોંચાડ્યા વિનાજ ઉપરનાં કામો પૂર્ણ રીતે અને સરગતા સાથે કરી શકશો. તેમજ કંટાળો ન થાય તથા ઉત્તરોત્તર તે કામને વધારે વધારે હાથ ધરતા રહો. પહેલા વર્ષ કરતાં પાંચમા વર્ષે તમે દશગણ કામ કરી શકો તેવી સગવડો અને પૂર્ણ તૈયારીઓ અમારા તરફથીજ પુરી પાડવામાં આવશે. તેના રસ્તાઓ અવનવા બતાવવામાં આવશે, લોક રૂચિ ઉપર ખ્યાલ રાખીને ખરી હુકી-કતો અને બહારતો આકર્ષક બનાવવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

૧૪—નવિન કેળવણી પામેલા કે તેઓના મત વિચારેને અનુસં-
રનારાઓ કે જેઓ સુધાર કહેવાય છે. તેઓ જો મહાવીર તરફ પ્રેમ ધરાવતા
હોય તો તેઓને નીચે પ્રમાણે જણાવવા રત્ન લખ્યે છીએ.

૧ વિશાળ હૃદયના મનુષ્યોની ખાસ જરૂર છે, અને એ વિશાળ હૃદયથી
મનુષ્યો પોતાના સમાન હકકો છુટથી લોગવે તેમાં આવતા અંતરાયો વિશાળ હૃદ-
યથી (હૃદ ઉપરાંતના સ્વાર્થનો લોગ આપી) અટકાવવા, આ મત સમજી લોકોમાં
ફેલાવા લાગ્યો છે. તે સમાન ભાવનો સિદ્ધાંત તે હાલના સુધારાનું છેવટ જણાય છે. જોકે
સમાન ભાવનો સિદ્ધાંત મહાવીર પ્રભુએ જગતને વારસામાં આપ્યો છે, પણ તેનો ઉપ-
યોગ નથી. આ (આહુ) સુધારાના અંતે યનાર સમાન ભાવ થયા પછી તેમાં આગળ
વધવાનો રસ્તો મહાવીરે છેક સુધી ખતાવ્યો છે. અને હાલના સુધારાનું મૂળ
તેના કેટલાક સત્ય સિદ્ધાંતો તેમના આગમમાંથી મળી આવે છે. એટલે સમાન
ભાવનો જ્યાં વિન્ય ત્યાં મહાવીરની સંપૂર્ણ પૂજા, સમમાનભાવિયણ, ચો લોગ-
સ્સ દસગ ચરે આ વિગેરે સિદ્ધાંતો ટુંકામાં પણ ઘણીજ ઉંચી જાતની સૂચનાઓ
કરે છે. આવો સુધારો જગતને ઇષ્ટ છે, તેનેજ અંગે મુધરેલા માણસની અને
એક અસંસ્કૃતની યોગ્યતામાં ફેર છે. તેના હૃદયના સંસ્કારોમાંજ મોટો તફાવત
છે. સુધારા પર ચાલતા અને વિશાળ હૃદયની પહેલાના, પોતાની સ્થિતિમાંના
આનંદ કરતા સંસ્કારિતસ્થિતિના આનંદની વિદ્વાનો વધારે કિંમત આકે છે. જો
તેમ ન હોય તો પણ અને મનુષ્યમાં પણ ફેર રહેતો નથી. માટે મહાવીરની આ-
દર્શ તરીકે જરૂર છે. તેમજ તેમના સિદ્ધાંતની પણ જગતને જરૂર છે. તેમજ તેનું
પદાર્થ વિજ્ઞાન હજી કસી જોવા જેવું છે. તેથી તેમનું શાસન કાયમ રાખવા પગલાં
લેવાની જરૂર છે. અને તે ઉદ્દેશ આ સંસ્થાદારાજ મોટે ભાગે સિદ્ધ થઈ શકે તેમ
છે. આ ઉદ્દેશ ત્યાગીઓદ્વારા પણ સિદ્ધ થઈ શકે અને કદાચ ગૃહસ્થોદ્વારા સિદ્ધ
થઈ શકે, પણ ત્યાગીઓ ઉપર લાર દેવાની એક ખીલ પણ જરૂર છે, અને તેથી
ખીજ પણ લાભો થાય છે.

આપણા દેશમાં હાલની કેળવણીથી મનની કેળવણી મળી છે પણ હૃદયની
કેળવણી નથી મળી. તે દરેક સમજી સુધારકે સ્વીકાર્યું છે. જો કે તદ્દન હૃદયની
કેળવણીનો અભાવ છે એમ નથીજ પણ ખીલ કેળવણીના પ્રમાણમાં ઘણીજ ઓછી
છે, અને મનની કેળવણી સાથે હૃદયની ઉંચા પ્રકારની કેળવણીથી સારી રીતે
કેળવાએલ ખડુન થોડી વ્યક્તિઓ આખા દેશમાં આપણે જાણીએ છીએ. જેઓમાં
કદાચ હૃદયની કેળવણી સ્વાભાવિક રીતે ખીલી હશે તેઓમાં ચાલુ કેળવણી નહિ
હોવાથી લોકોપયોગી થઈ શકતા નથી. આ વિષમતા સમજી માણ-

સોના ધ્યાનમાં આવી ગઇ છે. એ (હૃદયની) કેળવણી આપવામાં તેના પુસ્તકો કરતાં આદર્શો વધારે સાફ કામ કરે છે, તેને માટે બીજી ગોઠવણોનો આત્મા આદર્શજ છે, એમ માન્યા વિના છુટકોજ નથી. આદર્શ બનનારે પોતાનું જીવન કેવું રાખવું એ સંઘર્ષમાં ગાંધીજીએ આપણા દેશને કેટલુંક સમજાવ્યું છે. તે સ્થિતિનું પણ કેટલું છે ? તે પણ સમજી હૃદયોમાં રમી રહ્યું છે. માત્ર જેઓ તેમાં કેવળ દોષજ જોઇ રહ્યા છે તે માત્ર હૃદયની કેળવણીના રસના ણિંદુના અભાવે. માત્ર જો વ્યવસ્થિત રીતે અને ઉપયોગીતા તરફ ખ્યાલ રાખીને વ્યવહાર બનાવાય તો અવશ્ય જગત જીતવાનું, કેમકે તેમાં આનંદ પ્રાપ્તિ છે, અને નવીન જમાનાની સંસ્કૃતિમાં અનવસ્થા છે. બેમાં કોનો સ્વીકાર કરવો એ અત્યારે તો મોટા મોટા મગજદારોને પણ સંશયમાં પાડે છે. પણ માફ હૃદય આધ્યાત્મિક બળથી જીતનાર (જૈન) જગતમાં છેવટનું સુખ પામશે અને તે સુધરેલ તેમજ સુધારક કહેવાશે,

તો આ સંસ્થા મહાવીરનો સંદેશો જગતને પહોંચાડશે. અને બીજું લિખિત અધિકારી. જોયો યોગ્યતા પ્રમાણે દરેક આદર્શો ઘડી રહેશે, શું આદર્શોની હિંદને જરૂર નથી ? આવી સંસ્થા દ્વારા ઐજ્યુએટ કરતાં પણ સારી સ્વતંત્ર રીતે કેળવણી મળે અને આવું નિર્દોષ જીવન હોય તો પછી સોનું અને સુગંધ. આ બંને બાબતોનો ત્યાગ હિંદ કદી કરી શકશે નહિ. જેઓ કેળવાયલા છતાં, દેશ કે સમાજના કામમાં આવતાં નથી અને જેઓની મનોવૃત્તિ પણ તેવી નથી તેઓ રતાં આ વર્ગ ઘણું દરજ્જે ઘડીઆતો ગણવો જોઈએ.

આવી સંસ્થા દ્વારા સ્વતંત્ર અધ્યાપકો અને સ્વતંત્ર શિક્ષણ ક્રમ વચ્ચે કોઈ માવી શકે એ સંભવ ઓછો છે.

ત્યાગી વર્ગ નિંદાપાત્ર થયો છે, તે માત્ર તેને કેળવણી લેવાનું સાધનજ થી. હિંદનું જીવન અખંડ રીતે સહસ્રો બંદકે લાખો વર્ષોથી ત્યાગીઓથી ઘડાયું છે. અને તેજી પ્રસંગે સંકટ સમયે પણ હિંદના હિતના મંત્રો હિંદ પુત્રના કાનમાં કૂચા છે અને અનેક રીતે બચાવ કર્યો છે. આ ભૂતકાળની સ્થિતિની વાત કરનારો આ અવસર નથી કેમકે તેવા સંજોગો હાલ નથી. છતાં હાલના સંજોગોમાં આ તૈયાર થએલો વર્ગ કોઈ રીતે ટકવો જોઈએ.

બીજી દૃષ્ટિએ વિચાર કરો. પં. માલવીયાજી કહે છે કે “તમારી સંખ્યા નાની છે, જો બરોબર ધ્યાન આપીને એવા કેળવણીના સાધનો યોજે કે તમારી સમાજમાં પ્રેમ પણ કેળવણીથી બેનસીબ ન રહે. ” આ વાતને આપણે માન્ય કરતાં હોઈએ ॥ પણ આ સુનીયોને કેળવણી આપવાની જરૂર છે. વગી એ ખરું છે કે યોગ્યતા

પડતું હોય. વ્યવસ્થિત અને ધોરણ વિના અભ્યાસ કરવો પડવાથી મહેનત ઘણું ભાગે નકામી જતી હોય ને છેવટે અભ્યાસથી કંટાળીને અભ્યાસ છોડવો પડતો હોય તો અહિં આવો, અહિં યુર્ણ સંગવડ છે તમને કોઈ જાતનો કંટાળો ન આવે તે કામ કરી શકો એવી ગોઠવણ રાખવી એ આ સંસ્થાનું જીવન છે.

જો તમે જૈન આચાર વિચાર અને તત્ત્વજ્ઞાનને લગતા વ્યાપક સિદ્ધાંતોમાંથી કે જરૂરની બાબતોથી અભણ્યા હો તો અહિં સારા જાણકાર થઈ શકશો.

જૈન આચાર વિચારના અભણ્યાપણાને લીધે તમારા ગુરૂની આજ્ઞા તમને કંટાળાદંપ લાગતી હોય તો અહિં શિક્ષણ લઈ જાઓ તમને શિક્ષણ આપીને તેમાંના રહસ્યો સમજાવવામાં આવશે અને તેજ આજ્ઞાઓ ઉઠાવવાનું તમને તમારી મેળે મન થશે એવો અહિંનો પ્રબંધ છે તમારી આવી જીંદગીને રસમય બનાવવા ચાહતા હો, શાસ્ત્રાભ્યાસનો આનંદ લુટવા ચાહતા હો, વિદ્યાનોની મીઠી અને જ્ઞાનથી ભરપૂર ધણીનો સ્વાદ ચાખવો હોય તો અહિં પધારો.

અહિં જૈનતત્ત્વ ખીલવવા માટે મોટા મોટા પ્રમાણમાં સામગ્રી છે. અહિંની પ્રવૃત્તિ અમુક કાર્ય સાધક સાથે જૈનત્વના ઓપથી ઓપેલી છે સિત્ત સિત્ત માર્ગોએ અને વિચિત્ર વિચિત્રરૂપે જૈનત્વ કેવી રીતે ખીલવી શકાય તેના અહિં જડે તેમ છે. મહાવીરના કંઈક અંશનો અહિં કંઈક સાક્ષાત્કાર થાય તેમ છે. અહિં આબ્યા ત્યારની અને નીકળતી વખતે તમારી સ્થિતિમાં મોટો ફેર જશે. અહિં કોઈ રીતે નિરાશ થવું પડે કે અગવડ નડે તેવી બાબતોનો પહેલેથી જ વિચાર કરી નીકાલ કાઢેલો છે.

આ સંસ્થામાં કામ કરવા માટે નીચેના કામદારોની જરૂર છે.

- ૧ ધોરણવાર શિક્ષકો, સિત્ત સિત્ત ભાષાના, ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, ધર્મ-શાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, વિગેરે શાસ્ત્રોના સારા વિદ્વાન શિક્ષકો.
- ૨ પ્રિન્સિપાલ, આત્મ વ્યવસ્થા તપાસનાર.
- ૩ કિયાનું, આચારનું શિક્ષણ અને પ્રેક્ટિસ આપનારા.
- ૪ આરોગ્ય અને વ્યાયામનું જ્ઞાન અને પ્રેક્ટિસ કરાવનાર, તેમજ બીજી નિર્દોષ જરૂર પડતી દવાનું જ્ઞાન ધરાવનાર વ્યક્તિ.
- ૫ હિસાબી કામ તપાસનાર અમલદાર.
- ૬ કારકુનો પણ સારી કેળવણી લીધેલા.
- ૭ શોર્ટહિન્ડ જાણતો હોય એવો માણસ.
- ૮ રીપોર્ટર.
- ૯ પેપર ચલાવનાર.

પરસ્પરનો વિરોધ શરૂ થયો નથી, તે શાંત કરવામાં પણ ખાસ મદદ આ વર્ગથી મળશે, આ વર્ગ નવા અને લુના વિચારોની સંધી છે બન્નેને ઘોઠા ઘણા પોતાના તરફ ખેંચીને, વચ્ચે મેળવી દેશે. મને લાગે છે કે જૈન કોન્ફરન્સમાં બે ઉદ્દેશો છે, એક કોમના ઉદ્દયના કાર્યમાં જ જૈનત્વ આવે છે અને જૈનત્વનો ઉદ્દય એજ શાસનનો ઉદ્દય, જૈનત્વના ઉદ્દય સમેત કોમનો ઉદ્દય તે જૈન કોમનો ઉદ્દય કહેવાય છે, તેથી જ જૈન કોન્ફરન્સ સાર્થક થઈ શકે છે. વળી કોમનો ઉદ્દય તો બીજાઓ સાથે સમાન સાધનોથી સાધ્ય છે. પણ જૈનત્વનો ઉદ્દય કરવા મળેલી સલામાં તેઓના ખાસ આગેવાન, નવા લુનાઓની સંધી કરનારા વર્ગની તદ્દન ગેરહાજરી કે નજીવો ભાગ હોય ત્યાં સુધી એ સલા જોઈએ તેવી પ્રકાશે નહિ તેમાં શું નવાઈ? પરંતુ જો આ વર્ગ કેળવાયેલ હોય, પરસ્પરના ઉદ્દેશો સમજી શકે અને બન્નેના મેળથી જો કોન્ફરન્સ લારાઈ હોય તો તેનું કામ ઘણીજ ઝડપથી ગતિમાન થાય અને તેમાં કોઈ પણ ભેદ તથા શંકા નથી, આવા આવા અનેક ક્ષયદાઓ આ સંસ્થાથી અમને સમલય છે. વળી હજારો કેળવાયેલામાંથી સમાજને કે દેશને ઉપયોગી એકાદ બે વ્યક્તિ થશે, પણ આ કેળવાયેલા બધાએ બંડે ઘણા ખરા ઉપયોગમાં આવશે. આવી રીતે અનેક સાધ્યો આ વર્ગ કેળવાય તો સિદ્ધ થાય છે, અને એ વર્ગને કેળવવા સંપૂર્ણ સાધનોવાળી સંસ્થા કરવાથી પણ અનેક અંતર સાધ્યો સિદ્ધ થાય છે. વળી એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે “ જૈન સાધુઓ જો ખરેખર કેળવાય તો જૈન કોમને એકલીનેજ નહિ પણ આખા દેશને મોટો લાભ છે ” તેમજ આ સંસ્થાની બ્યવસ્થા એવા પ્રકારની વ્યાપક છે કે અવસ્ય ધારણા પ્રમાણે ક્ષણ મેળવ્યેજ જવાની. આ રીતે આ સંસ્થા તત્ત્વ જ્ઞાનના ચોક્કસ પાયા ઉપર ઉભી થયેલ હોવાથી કોઈ પણ વિચારકના વિચારરૂપ આપટાથી શિથિલ થઈ શકે તેમ નથી. માટે હિંદના કે હિંદની સંસ્કૃતિને, લાભદાયક બીજી સંસ્થાઓ પ્રમાણે આ સંસ્થા તરફ પ્રેમની નજરે જોવાની અમે ભલામણ કરીએ છીએ. વળી બીજી રીતે હિંદની કોઈ પણ વ્યક્તિ કેળવાય તેમાં દરેક સર્મજન માણસોએ લાભ જ જોવાનો છે, લુગે છે.

૧૫ અભ્યાસ કરવાના છાત્રાસુ જૈન મુનિ મહારાજાઓ, કે આ સંસ્થાના અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે અભ્યાસ કરી તૈયાર થવા ઇચ્છનાર ગૃહસ્થ વિદ્યાર્થી બંધુઓને સાદર જણાવવાનું કે આવી રીતે બાહ્યવ્યંતર વ્યવસ્થાવાળી આ સંસ્થા છે, જે તમે સમજી શક્યા હશે, આ સંસ્થામાં દરેક મુનિ મહારાજાઓની સંમતિ છે, તેમજ દરેક ગામના સંઘના સમજુ જૈનો, જૈન યુવાનો તેમજ કેળવાયેલા જૈનો અને વિદ્વાનોની પુરતી સહાનુભૂતિ છે દરેકને આકર્ષી શકે તેવી વ્યવસ્થાવાળી આ સંસ્થા છે તે તમે સમજી શક્યા હશે. તમારે અભ્યાસને માટે કુંડાં મારવાં પડતાં હોય, પંડિતના પગાર માટેની ગોઠવણમાં તમારે અને તમારા ગુરૂને પડવું

પડતું હોય. વ્યવસ્થિત અને ધોરણ વિના અભ્યાસ કરવો પડવાથી મહેનત ઘણું લાગે નકામી જતી હોય ને છેવટે અભ્યાસથી કંટાળીને અભ્યાસ છોડવો પડતો હોય તો અહિં આવો, અહિં પૂર્ણ સગવડ છે તમને કોઈ જાતનો કંટાળો ન આવે તે કામ કરી શકો એવી ગોઠવણ રાખવી એ આ સંસ્થાનું જીવન છે.

જો તમે જૈન આચાર વિચાર અને તત્વજ્ઞાનને લગતા વ્યાપક સિદ્ધાંતોમાંથી કે જરૂરની બાબતોથી અભણ્યા હો તો અહિં સારા જાણકાર થઈ શકશો.

જૈન આચાર વિચારના અભણ્યાપણાને લીધે તમારા શુદ્ધી આજ્ઞા તમને કંટાળારૂંપ લાગતી હોય તો અહિં શિક્ષણ લઈ જાઓ. તમને શિક્ષણ આપીને તેમાંના રહસ્યો સમજાવવામાં આવશે અને તેજ આજ્ઞાઓ ઉઠાવવાનું તમને તમારી મેળે મન થશે એવો અહિંનો પ્રબંધ છે તમારી આવી જીવનગીતને રસમય બનાવવા આહતા હો, શાસ્ત્રાભ્યાસનો આનંદ છુટવા ચાહતા હો, વિદ્યાનોની મીઠી અને જ્ઞાનથી ભરપૂર વાણીનો સ્વાદ ચાખવો હોય તો અહિં પધારો.

અહિં જૈનતત્ત્વ ખીલવવા માટે મોટા મોટા પ્રમાણમાં સામગ્રી છે. અહિંની પ્રવૃત્તિ અમુક કાર્ય સાધક સાથે જૈનતત્ત્વના આપથી આપેલી છે. વિવિધ વિવિધ માર્ગોએ અને વિચિત્ર વિચિત્રરૂપે જૈનત્વ ઠેવી રીતે ખીલવી શકાય તેના અહિં જડે તેમ છે. મહાવીરના કંઈક અંશેનો અહિં કંઈક સાક્ષાત્કાર થાય તેમ છે. અહિં આવ્યા ત્યારની અને નીકળતી વખતે તમારી સ્થિતિમાં મોટો ફેર જશે. અહિં કોઈ રીતે નિરાશ થવું પડે કે અગવડ નડે તેવી બાબતોનો પહેલેથી જ વિચાર કરી નીકાલ કાઢેલો છે.

આ સંસ્થામાં કામ કરવા માટે નીચેના કામદારોની જરૂર છે.

- ૧ ધોરણવાર શિક્ષકો, વિવિધ વિવિધ લાખના, ન્યાય, વ્યાકરણ, સાહિત્ય, ધર્મ-શાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, વિગેરે શાસ્ત્રોના સારા વિદ્વાન શિક્ષકો.
- ૨ પ્રિન્સિપાલ, આંતર વ્યવસ્થા તપાસનાર.
- ૩ કિયાનું, આચારનું શિક્ષણ અને પ્રેક્ટિસ આપનાર.
- ૪ આદેશ અને બ્યાયામનું જ્ઞાન અને પ્રેક્ટિસ કરાવનાર, તેમજ બીજી નિર્દેશ જરૂર પડતી દવાનું જ્ઞાન ધરાવનાર વ્યક્તિ.
- ૫ હિસાબી કામ તપાસનાર અમલદાર.
- ૬ કારકુનો પણ સારી કેળવણી લીધેલા.
- ૭ શોર્ટહેન્ડ જાણતો હોય એવો માણસ.
- ૮ રીપોર્ટર.
- ૯ ઘેપર ચલાવનાર.

૧૦. સંસ્થાની ખહારના કામ માટેનો અમલદાર.
૧૧. ગ્રેસ, રસોડું, ને પરચુરણ કામને લગતા માણસો.
૧૨. વિદ્વાન લાયબ્રેરીયન.
૧૩. પાઠ્ય ક્રમ અને ગ્રંથની પ્રસંગી કે રચી ગઈ તેવા લેખક અને જ્ઞાન વિદ્વાનો કેટલાક.

આ દરેક ભાગોને માટે માણસોની જરૂર છે.

૧. તેઓને અહીં આ સ્થાન છે. પાછળથી પણ સંસ્થાના હક્કમાં નુકશાન કરનાર કે અયોગ્ય સિદ્ધ થએલ વર્તણૂકવાળાને રજા આપવામાં આવે છે.
૨. જ્યાં હાલ નોકરી કરતા હોય ત્યાંથી અહિં પગાર સવાયો મળવાનો છે.
૩. કુટુંબ સહીત રહેવાના મકાનો પુરતી સગવડવાળા છે.
૪. નોકરોના કાયદાઓ સરકારી કે એવા બીજા ખાતા પ્રમાણે જ ઘણું ભાગે છે. તેમાં કેટલાક પ્રબળીય દ્રષ્ટિથી સુધારા પણ કરેલા છે.
૫. જેઓ એછે ખર્ચે ને ખાસ સાદા જીવનથી રહી કામ કરવા ઇચ્છતા હશે તેઓને પણ અહિં આવવામાં અડચણ નથી.
૬. જોન મુનિયો પણ ઇચ્છશે તો તેમને યોગ્ય કામ બળાવવામાં આવશે.
૭. કામનો ટાઇમ નિયમિત છે, અને કરેલ કામની નોંધ રહે છે. કામની કદર પણ થાય છે, પરંતુ પગારથી એછે ખર્ચે કે એનરરી, કે મુની છતાં કોઈ પણ કામ કરનારે સંસ્થાએ ઠરાવેલા ધોરણે જ કામ કરવાનું છે. તેમાં કોઈની મરજી ચાલનાર નથી. પોતાની ઇચ્છા જાહેર કરવાની સગવડ હોવાથી જે ઇચ્છા હોય તે જાહેર કરવી. પરંતુ સંસ્થા વર્તવાનું કહે તેમ વર્તવાનું છે. યોગ્યતા ને શક્તિની પૂર્ણ પરીક્ષા કરી યોગ્ય લાગશે, ને સંસ્થામાં કામ હશે તો તેમને તે કામ બતાવવામાં આવશે.

જેમને પોતાના દેશની કે કોમની દાઝ હોય તેઓએ અવશ્ય આ સંસ્થાના લાગતા વળગતાઓને પોતાની ઇચ્છા બતાવવી, પછી પસંદગી કરી જેઓને બોલાવવાનો પત્ર મળે તેઓએ પધારવું.

આ જાહેર ખબરનો સાધારણ નમુનો છે. આવી હોય કે બીજી જાતની હોય પણ તેનાં મૂલતત્ત્વો આવા હોવા જોઈએ કે વાંચનારનું મન આકર્ષે, પ્રમાણીકતા જણાય, ભય અને તાપ પણ જણાય, નિયમિતતા, અને કાર્ય ક્ષેત્રની વિશાલતા જણાય, સગવડ પૂર્ણ જણાય, ભવિષ્યની મોટી આશાઓ બંધાય, વિદ્વા નામનારાઓના હૃદયો શાંત થાય, વિદ્વાની શંકાવાલાઓ સંતોષ પામે, સંદિગ્ધ હૃદયો નિઃસંશય થઈ સંસ્થા પ્રત્યે જેવો જોઈએ તેવો વ્યવહાર રાખે એ વિગેરે મતલબો હોવી જોઈએ પૈસાદારો, વિદ્વાનો, અધ્યાત્મીઓ, બીજા મુનિયો વિગેરેને મનગમતી એને સંસ્થા-

ઓના કાયદાઓમાં રહીને જાહેર ખબર હોવી જોઈએ, જાહેર ખબર આપવીજ જોઈએ તેમજ કરાવવાનો ઉદ્દેશ નથી, માત્ર આ લેખ તે શૈલીથી લખ્યો છે, સમજીએ મતલબ સમજવાની છે.

આ ઉપર પ્રમાણેની જાહેર ખબર આપ્યા પછી વિચાર કરો કે આ જાહેર ખબર વાંચનારાઓના મગજમાં શીશી અસરો થશે ? (અર્થાત્ નીચે પ્રમાણે અસર સમજવામાં થાય તોજ સંસ્થા પહેલું પગથીયું સંકલિષ્ટથી ચડી શકે) સમાજના દરેક અંગોમાં કંઈક સ્ફૂર્તિ થવાની, આગેવાનો, મુનિયો, અભ્યાસીઓ, જૈન અમલ દારો, વિદ્વાનો ખરા વિચારકો દરેકના મગજમાં ચળવળ ઉભી થવી જોઈએ. અભ્યાસીઓના મન ઘણાજ ઉત્સુક બની જવા જોઈએ, આર્હિ એવી શંકા કરવામાં આવે છે કે, કોણ અભ્યાસ કરવા આવશે ? પણ આ શંકાનું સમાધાન સહજ થઈ શકે તેમ છે, કેમકે અભ્યાસીઓના મન અભ્યાસ માટે ઉત્સુકજ હોય છે. પણ સમાજમાં સામંત્રીનો અભાવ અને આબુખાબુના તેવા સંજોગોને લીધે તેઓની તે છુટાસા મૂતપ્રાય થાય છે. જૈન સાધુઓ સામાન્યતઃ ઉચ્ચ કુલના હોય છે. અને વ્યાખ્યાન વાંચવાની બુદ્ધિથી કે સન્માનની સ્પર્ધાની ઇચ્છાથી અવશ્ય અભ્યાસ કરવાની ઇચ્છાવાળા હોય છે, તો પ્રથમથીજ એટલું પણ લક્ષ્ય હોય તે પણ ઘણું સારું છે, પરંતુ જ્યાં એટલો અભ્યાસ શરૂ કરે તે વખતે સમાજના સમજી માણસો તરફથી એવી ગોઠવણ કરેલી હોવી જોઈએ કે તે એક વખત સંસ્થામાં આવ્યા પછી બહાર જવાનું મન નજ કરે, અને ઉત્સાહપ્રેરક શિક્ષકો કે બીજી વ્યક્તિઓ દ્વારા તેમનો ઉત્સાહ વધતો જાય અને મહત્વાકાંક્ષા પણ વધતી જાય, એવા સાધનો હોય તો અવશ્ય તે આગળ વધેજ. બાકી પ્રથમ લક્ષ્ય ટુંકુંજ હોય છે. એ લક્ષ્ય ઉપરથી આગળ દ્રષ્ટિખિંટ વધારવું એ આ જુદા જુદા સંજોગો ઉપર છે. આ સંસ્થામાં એ મગવડ હોવાથી લાણુનારાના મન અવશ્ય ઉત્સુક થવાનાજ. સંસ્થામાં આવ્યા પછી રોકી ગાયવાના આકર્ષક સાધનો જોઈએ. એકાદ બે ઉજારણેમાં આગમોદય સમિતિ કે ખતારસ પાઠશાળાના આપવામાં આવે છે, તો હું પ્રશ્ન કરું છું કે મોટા પાયા પર કરેલી સગવડવાળી અને સત્ય તથા વ્યવહાર પાયા ઉપર ઉભી થયેલી તે સંસ્થાઓ છે ? અથવા તે સંસ્થામાં આકર્ષણ અને શુદ્ધ વ્યવસ્થા છે ? વળી એ સવાલ રહે છે કે શિષ્યો કદાચ લાણુવાને ઉત્સુક બને પણ તેઓના ગુરૂઓ ન મોકલે તો કેમ ? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર પણ એવોજ કે પોતાના શિષ્યને સંસ્થામાં મોકલતાં જે જે ખાખતો થી તેઓનાં હૃદયો શંકાતા હેય તે જરોબર સૂક્ષ્મતાથી તપાસી લઈ સંસ્થાના મૂલ તત્વોને ખાધ ન આવે તેવી રીતની વ્યવસ્થા અને સગવડતા કરવી, અને તેવો તેઓને વિશ્વાસ આપેલો હોવો જોઈએ અને આશા પણ ખતાવવી જોઈએ તેમ છતાં નિષ્કારણ ન મોકલે તો સંસ્થાએ ગંદછના કે ગામના આગેવાનો ઉપર પણ પોતાની

સત્તા બેસાડવી જોઈએ, અને સંસ્થા માટે ઉંચો અભિપ્રાય બંધાય તેવા ઉપાયો ચોજવા જોઈએ. જ્યારે તે કામમાં સંસ્થા કૃતેહમંદ નીવડી એટલે તેઓની પ્રેરણાથી અવશ્ય શિષ્યોને મોકલવા પડશે. આ બધી બાબતો ચોજવી એજ વ્યવહાર પગલા કહેવાય છે.

આ બધું બને પરંતુ વિદ્વાનો પોતાના તત્ત્વજ્ઞાનભર્યા લેખમાં અથવા હિંદની જરૂરીયાતોના લેખોમાં હાલ શું કરવાથી હિંદને કે જૈન શાસનને કે જૈન કોમને ફાયદો છે એ વિષયનો વિચાર કરતાં આ સંસ્થાની નિરૂપયોગિતા ઠરાવે તો સંસ્થા પડી ભાંગવાની સ્થિતિમાં અવશ્ય આવે, એ આઘાત હું અસાધારણ માનું છું, તેમ થવા ન પામે માટે તેની રચના તત્ત્વજ્ઞાનના કે ઉપયોગિતાના પાયા ઉપર સ્થિર કરવામાં આવે તો એ આઘાત લાગી શકશે નહિ.

જો એમ કયાસ રાખવામાં આવે કે તેમાં સ્વયં સંશય થાય તો પછી સંસ્થાના મૂળ ઉંડા રોપાવાનાજ નહીં માટે તેની જરૂરીયાત ઉપયોગિતા-અબાધ્ય ઠરાવવી જોઈએ. એમ કરવાથી વિદ્વાન વર્ગ સમ્મત રહેશે. તેની સાથે અવનવા અખતરા એક એક બાબતને આકારમાં મુકતા જવાથી સંસ્થાને અનેક જાતની મદદ મળવાની અર્થાત્ કોઈ પણ સંસ્થા કે કામ તત્ત્વજ્ઞાનની જરૂરીયાતોના પાયા ઉપર રચાવું જોઈએ. એના વિધો સુત્સદીપણાથી દૂર દૂર રહે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ. નિરાશાઓના પ્રસંગોને ચોજના બળથી સરળ બંતાવવા જોઈએ. અને આગળ વધવા આકર્ષકતા ને દેખાવ રાખવો જોઈએ, તેમજ પોતાનું કામ આંતર વ્યવસ્થાથી શુદ્ધ રાખીને બાહ્ય વ્યવસ્થામાં આકર્ષક બનાવવું જોઈએ. આ વ્યાપક અને સર્વ દિશા તરફથી પોતાનોજ લાભ મેળવનારી પદ્ધતિના મૂળ સિદ્ધાંતો છે.

આ બધી બાબતોને કેટલેક અંશે ઉપરની જાહેર ખબર સિદ્ધ કરે છે.

પણ બીજો વિચાર એ છે કે શું આવી જાહેરખબર લોકો ના વિચારો સંસ્થા તરફ વાળશે ?

અપૂર્ણ.

મન: સંયમ.

વિઠ્ઠલદાસ મુ. શાહ, બી. એ.

મન एव मनुष्याणां कारणं बन्धमोक्षयोः ॥

જેવી રીતે મનુષ્યને સ્વાદિષ્ટ વસ્તુઓ ખાવી ગમે છે અને તે કડવી તેમજ દુર્ગંધ વસ્તુઓથી સુખ બગાડે છે, જેવી રીતે તે સુગંધની પાસે જાય છે અને દુર્ગંધથી દૂર ભાગે છે તેવી રીતે મનુષ્ય કેટલીક વસ્તુઓ ઉપર પ્રીતિ રાખે છે અને કેટલીક વસ્તુઓ ઉપર દ્વેષ રાખે છે. મનુષ્યને સર્વ પ્રકારની ઇચ્છા, સર્વ પ્રકારના ઉદ્યમ, શ્રમ, વિગેરે સર્વ એ પ્રીતિ અને દ્વેષના કારણથીજ થયા કરે છે. પરંતુ જો એ વાત નિશ્ચિત હોત કે મનુષ્યજાતિ અમુક વસ્તુઓને ચાહે છે અને અમુક વસ્તુથી દૂર ભાગે છે તો ઘણું ઠીક થાત, કેમકે એવી સ્થિતિમાં સંસારના સર્વ મનુષ્યો હમેશાં એવી વસ્તુઓ ખનાવવાનો, સંગ્રહવાનો અને રક્ષવાનો પ્રયત્ન કરત કે જે મનુષ્ય જાતિને પસંદ હોય; અને જે ચીજો મનુષ્યોને નાપસંદ હોય તે સર્વને નષ્ટ કરી નાખત. પરંતુ અહિં તો સંસારની સમસ્ત વસ્તુઓમાંથી કોઈ મનુષ્ય એક વસ્તુને ચાહે છે તો કોઈ બીજી વસ્તુને ચાહે છે, અર્થાત્ એક મનુષ્ય જે વસ્તુને ચાહે છે તેજ વસ્તુને બીજો મનુષ્ય ધિક્કારે છે.

જો એમ હોય કે એક મનુષ્ય હમેશાં એકજ પ્રકારની વસ્તુઓ પસંદ કરે છે અને બીજી બધી વસ્તુઓને ધિક્કારે છે તો એ પણ ઠીક છે, કેમકે એવી સ્થિતિમાં પ્રત્યેક મનુષ્યના થતો હમેશાં એકજ દિશામાં રહે. પરંતુ એમ પણ નથી. એકજ મનુષ્ય કોઈ વખત કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે અને કોઈ વખત બીજી વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે. પહેલાં જેની ઇચ્છા કરતો હોય છે તેજ વસ્તુને પાછળથી ધિક્કારવા લાગે છે. અને પહેલાં જેને ધિક્કારતો હોય છે તેની તે પાછળથી ઇચ્છા કરવા લાગે છે. જેવી રીતે જે મનુષ્યના શરીરમાં કંઈની વૃદ્ધિ હોય છે તેને ખીંકા પદાર્થો ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા થાય છે અને ખાટા પદાર્થો તરફથી મન હડી જાય છે, પરંતુ જ્યારે તેના શરીરમાં પિત્ત વધે છે ત્યારે તેજ મનુષ્ય ખાટાં પદાર્થો ખાવા ઇચ્છે છે અને મધુર પદાર્થો તરફ અણુગમે બતાવે છે. એવીજ રીતે હમેશાં આપણા જોવામાં આવે છે કે મનુષ્ય જેની સાથે પહેલાં અત્યંત પ્રીતિ રાખતો હોય છે, જેને જોઈને તેનું ચિત્ત અપૂર્વ આનંદથી ઉલ્લસિત બનતું હોય છે અને જેનાથી એક ઘડી પણ પોતે ભુલો રહેવા ઇચ્છતો નથી હોતો તેનાથી કોઈ કારણ વશાત્ નારાજ થઈ જાય છે તો તેનું સુખ પણ જોવા ઇચ્છતો નથી. અટકે કોઈ વખત તેના પ્રાણ લેવા તત્પર બની જાય છે.

જે વસ્તુઓને માટે મનુષ્ય ગરીબાઈમાં તલસતો હોય છે તે વસ્તુઓ તરફ તે ધનવાન બની જાય છે ત્યારે દૃષ્ટિ પણ કરતો નથી. આ બધું કહેવાની મતલબ એ છે કે મનુષ્યની ઇચ્છાઓ અને જરૂરીયાતો હંમેશાં સ્થિર રહેતી નથી, બદલે તે પ્રત્યેક ક્ષણે બદલાયા કરે છે અને મનુષ્યને જુદી જુદી રીતે નચાવ્યા કરે છે.

ત્યારે મનુષ્યની ઇચ્છાઓ પ્રબલ બની જાય છે ત્યારે તે મનુષ્ય ઉપર પોતાનો એવો પ્રભાવ જમાવે છે કે તે પોતાના હાનિ લાભને ભૂલી જાય છે અને તેના કંદામાં કસાઈ જઈને પોતે પોતાની જાતને નુકશાન પહોંચાડવા લાગે છે. જેવી રીતે ઘણી વખત આપણા જોવામાં આવે છે તેમ અમુક વસ્તુ ખાવાથી નુકશાન પહોંચશે એમ જાણતા છતાં ઘણા લોકો પોતાની રસનેદ્રિયને વશ બનીને એ વસ્તુ ખાય છે અને ખીમાર પડી જાય છે, એવી રીતે અનેક દષ્ટાંત આપી શકાય એમ છે જેનાથી સિદ્ધ થાય છે કે મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છાઓને વશ બનીને એવા કામ કરે છે કે જેનાથી તેને પોતાને અત્યંત હાનિ પહોંચે છે.

આવી સ્થિતિમાં પ્રત્યેક મનુષ્યનું એ આવશ્યક મુખ્ય કર્તવ્ય છે કે તેણે અત્યંત સાવધાન રહેવું જોઈએ અને પોતાની ઇચ્છાઓને એટલી બધી પ્રબળ ન થવા દેવી કે જેથી તે તેના ઉપર પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવવા લાગે અને તેને તેની મરજીમાં આવે તેમ નચાવે; બદલે મનુષ્યેજ તેના ઉપર પોતાનું આધિપત્ય રાખવું જોઈએ, અર્થાત્ પોતાની વિચાર શક્તિ અનુસાર હાનિકારક ઇચ્છાઓ તથા પ્રવૃત્તિઓને હંમેશાં અંકુશમાં રાખવી જોઈએ.

એવી રીતે જો તેની ઇચ્છા શક્તિ ખરેખરી રીતે લાભકારક વસ્તુઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર બતાવતી હોય તો તેને માટે જરૂરનું છે કે તેણે તે તિરસ્કારની લાગણીને દબાવવી જોઈએ અને તે વસ્તુને કામમાં લેવી જોઈએ. દાખલા તરીકે કોઈ કડવી દવા એક માંદા માણસને તેના વ્યાધિની નિવૃત્તિ અર્થે આપવામાં આવી હોય, પરંતુ તે ખાવાને તેને અણગમો થતો હોય તો તેને માટે જરૂરનું છે કે તેણે અણગમાને દબાવી દઈને તે દવા ખાવી જોઈએ. એવીજ રીતે બાળકોની સાથે રમતમાં પડવાથી કોઈ વિદ્યાર્થી નિશાળે જવાની ઇચ્છા ન કરે તો તેને માટે જરૂરનું છે કે તેણે પોતાની તે ઇચ્છાને દબાવી દેવી જોઈએ અને રમત ગમત છોડીને તરતજ નિશાળે જવું જોઈએ. સઘળી બાબતોમાં આ પ્રમાણે સમજી લેવું જોઈએ કે મનુષ્ય અને દ્રેષનું જોર મનુષ્યનાં મનમાં હંમેશાં વિરોધ રહે છે અને તે તેની વિચાર શક્તિને દબાવ્યા કરે છે. એટલા માટે મનુષ્યે હંમેશાં અત્યંત સાવધાન રહેવું જોઈએ અને પોતાની વિચાર શક્તિને પ્રબળ રાખીને તે અનુસાર પોતાના કાર્યો કરવા જોઈએ. કદિ ભૂલથી પણ ઇચ્છા અને દ્રેષના કંદામાં ન આવવું જોઈએ, બદલે પોતાના ઇચ્છા તથા દ્રેષને પોતાના લાભ હાનિ અનુસાર બનાવવા યત્ન કરવો જોઈએ. જો

મનુષ્ય આ રીતે સાવધાનતાથી કામ કરે તો તે અનેક આપત્તિઓથી બચી જાય અને સંપૂર્ણ મુખ્ય શાંતિથી પોતાનું જીવન વ્યતીત કરી શકે.

પહેલાંજ કહેવામાં આવ્યું છે કે પશુપક્ષી સર્વ કાર્યો પોતાની પ્રકૃતિ અનુસારજ કરે છે. તેઓ તેમાં જરા પણ ન્યૂનાધિકતા કરી શકતા નથી. પરંતુ મનુષ્યમાં વિચારશક્તિ રહેલ છે જે દ્વારા તે પોતાના મુખ્ય-શાંતિવધારવાના નવા નવા ઉપાયો શોધે છે અને પોતાની પ્રકૃતિને દબાવીને તદનુસાર કાર્યો કરે છે. એ રીતે તે ઉત્ત-નિની શ્રેણી પર આગળ વધ્યા કરે છે. એમ કરવાથીજ તે પશુઓથી ઉત્તમ બની શકેલ છે અને અનેક પ્રકારની આપત્તિઓથી બચીને પોતાના મુખ્યશાંતિ વધારવા શક્તિવાન બનેલ છે. આવું શુભ પરિણામ પોતાના લાભ હાનિને બ્યાલ રાખવાથી અને પોતાની વિચાર-શક્તિ અનુસાર કાર્ય કરવાથીજ આવેલ છે. પરંતુ એકની વાત છે કે અનેક મનુષ્યો પોતાની પ્રકૃતિને દબાવવામાં ધણાજ બેદરકાર રહે છે જેને લઈને તેઓની પ્રકૃતિ અત્યંત ગાગડી જાય છે અને તેઓની વાસનાઓ અતિ પ્રબળ બની જાય છે. તે વાસનાઓ તેઓને પુતળાની માફક નચાવે છે અને સારાં નરસાં સર્વ કાર્યો કરાવે છે. આ રીતે મનુષ્યો વાસનાઓને આધીન બનવાથી પશુ કોટિથી પણ હલકા બની જાય છે અને વાસ્તવીકરીતે તેઓ પોતાની વાસનાઓ સમગ્ર કાષ્ટના પુતળા સમાન બની જાય છે.

પશુઓ પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર અમુક રૂતુમાંજ કામવાસનાની તૃપ્તિ કરે છે, જેથી તેઓનું વીર્યબળ વિશેષ રહે છે. પરંતુ મનુષ્યે પોતાની પ્રકૃતિ એવી બગાડી મુકી છે કે તે અમર્યાદિત રીતે કામસેવન કરે છે. અધિક કામસેવનથી જે લયંકર પરિણામો આવે છે તે કાંઈથી અજાણ્યા નથી. આને લઈને મનુષ્યોમાં પશુઓ કરતાં વીર્યબળ અતિ અધ્ય રહે છે, જેથી તેઓને અધિક સંયમથી રહેવાની આવશ્ય-કતા છે અને પ્રકૃતિ પણ એજ કહે છે. પરંતુ મનુષ્યે પોતાના બુદ્ધિબળથી અનેક ઔપધીયો તથા અનેક પ્રકારની તદબીરો શોધી કાઢી છે જેને લઈને તેનામાં હમેશાં કામવાસનાનું જોર રહે છે. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે મનુષ્યો અત્યંત નિર્બળ બની ગયા છે અને દિનપ્રતિદિન નિર્બળ બનતા જાય છે. જેમ જેમ તેઓ નિર્બળ બની જાય છે તેમ તેમ તેઓની વાસનાઓ પ્રબળ બનતી જાય છે અને હરવખત તેઓને પોતાની લાલસાઓ પૂર્ણ કરવા તરફ દોરે છે. એ વાસનાઓના ઉત્તેજનને લઈને તેઓની વિચારશક્તિ એટલી બધી શિથિલ બની જાય છે કે તેઓને પોતાની બલહીનતાનું જ્ઞાન પણ રહેતું નથી. એવી સ્થિતિમાં પણ તેઓ પોતાનું વીર્યબળ પ્રાપ્ત કરવાની અને ઇચ્છાઓને અંકુશમાં રાખવાની કોશીય કરતા નથી, બલકે અશક્ત સ્થિતિમાં પણ પોતાની ઇચ્છાનુસાર વર્ત્યા કરે છે. ઔપ-ધીયોના પ્રભાવથી તે કંઈક ગંકિત પ્રાપ્ત કરે છે કે તરતજ પોતાની જાતને સંપૂર્ણતઃ સ્વસ્થ સમજીને કામવાસનાઓમાં ફસાઈ જાય છે એ બેદરકાર એકજનક વિષય છે.

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટતઃ સમજાય તેમ છે કે મનુષ્ય પોતાની ઇચ્છાઓ દબાવવાની મહાન શક્તિનો દુરૂપયોગ કરીને પોતાની પ્રકૃતિને બગાડી નાંખે છે, જેને લઈને તે અનેક વિપત્તિઓમાં ફસાઈ પડે છે. વિચારવા જેવી વાત એ છે કે પશુપક્ષીઓ પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ કોઈપણ જાતની કોડા કરતા નથી, પરંતુ દુર્ભાગ્યવશાત્ મનુષ્યોમાં એ સર્વ દોષો જોવામાં આવે છે. આનું કારણ એ છે કે પશુઓને પોતાની પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ કરવાનું કોઈપણ કાર્ય સૂઝતું નથી અને તેઓ કોઈપણ કાર્ય પોતાની પ્રકૃતિ વિરૂદ્ધ કરી શકતા નથી. પરંતુ મનુષ્યમાં વિચારશક્તિ રહેલ છે જેને લઈને તે પ્રત્યેક વિષયમાં નવી, નવી વાતો શોધી શકે છે અને તદનુસાર કાર્ય કરીને પોતાની પ્રકૃતિ બદલી પણ શકે છે. એટલા માટે જ્યારે તે અસાવધાન બનીને પોતાની વિચાર શક્તિને શિથિલ કરી મુકે છે અને પોતાના હાનિલાભનો વિચાર ભૂલી જઈને પોતાની ઇચ્છાઓને વશ બની જાય છે ત્યારે તે પોતાની પ્રકૃતિને એવા વિપરીત રૂપમાં ફેરવી નાંખે છે કે જેનાથી તેને અપરિમિત હાનિ પહોંચે છે અને તે અત્યંત અધોગત દશામાં આવી પડે છે.

આમ કહેવાની એ મતલબ નથી કે પશુપક્ષીઓની માફક મનુષ્યોએ પણ પોતાની પ્રકૃતિને આધીન રહેવું અને પોતાની વિચારશક્તિ અનુસાર તેમાં કાંઈ પણ સુધારો અથવા ફેરફાર ન કરવો, બલકે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મનુષ્યોએ હરવખત પોતાની વિચારશક્તિથી કામ લઈ પોતાનાં પ્રત્યેક કાર્યમાં નવીનતા લાવવા યત્ન કરવો જોઈએ અને પોતાની પ્રુદ્ધિનો વિકાસ કરવા યત્નશીલ રહેવું જોઈએ; પરંતુ અસાવધાન બનીને પોતાની ઇચ્છાઓને એવા વિપરીત રૂપમાં પ્રવૃત્ત થવા ન દેવી જોઈએ કે જેનાથી પોતાના મનુષ્યત્વમાં ખામી આવે અને પોતે ઉત્તમ થવાને બદલે અધોગતિમાં પડી જાય. એટલા માટે જો મનુષ્યો પોતાની વિચાર-શક્તિથી કામ લીધા કરે અને પોતાનાં મનને સંપૂર્ણ સાવધાનતાથી સંયમમાં રાખે તો પરિણામે તેઓ અવસ્થા સુખ પામે અને પોતાને શીઘ્રતાથી ઉન્નતિના શિખર ઉપર પહોંચાડી દે. પરંતુ જો તેઓ પોતાની સાવધાનતામાં જરાપણ ભૂલ કરે છે તો તેઓનું મન તેઓને અત્યંત લટકાવી કોઈ એવા સ્થાનમાં પટકાવી દે છે કે જ્યાંથી બહાર નીકળવું અત્યંત કઠિન બને છે.

પાંચ ઇંદ્રિયોના વિષયો અસાવધાન મનુષ્યને અત્યંત સતાવે છે અને ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં પ્રલોભનો બતાવીને તેને એટલો બધો પરાધીન બતાવી મુકે છે કે તે પોતાનું સઘળું જાન ભૂલી જઈને તેનો શુભામ બની રહે છે. જો અસાવધાન મનુષ્ય આમાંથી એકજ વિષયને વશ બની જઈ તેમાં રચ્યો પચ્યો રહે તો તેની એટલી ખામી ખરાબી થતી નથી, પરંતુ તે તો ઉક્ત પાંચે વિષયોના જળરહસ્ત પંતમાં

સપડાયલો હોવાથી તે સર્વ તેને પોતાની તરફ ખેંચી રહ્યા છે અને તેને પોતાને વશ કરી લેવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે.

અસાવધાન મનુષ્યને તે પાંચે ઈદ્રિયો પોતાની તરફ ખેંચીને તેની અત્યંત ખુરી દશા કરે છે. તેઓ તેની વિચારશક્તિને નષ્ટપ્રાય: કરીને, હાનિલાભના વિચારો ભૂલાવીને અને તેના સઘળા સુખળાધો તોડી પાડીને તેને સંકટમાં કસાવી દે છે. એવી સ્થિતિમાં તે પશુઓ કરતાં પણ અધિક અધમ દશા ભોગવે છે. પરંતુ સાવધાન મનુષ્યની બાબતમાં તેની એ પાંચ ઈદ્રિયો પાંચ પ્રકારના ઉત્તમ હથિયારની ગરજ સારે છે કે જે દ્વારા તે સંસારની સમસ્ત વસ્તુઓના ગુણો પારખી શકે છે અને તે ગુણોને પોતાની જરૂરત અનુસાર કામમાં લે છે. તે સ્પર્શેન્દ્રિય દ્વારા હલકુ ભાર, નરમ કઠોર, અને ઠંડું ગરમ આદિ જાણે છે, સ્વાદેન્દ્રિય દ્વારા તે સિત્ત સિત્ત પ્રકારના સ્વાદ જાણે છે, ઘ્રાણેન્દ્રિય દ્વારા તે અનેક પ્રકારની ગંધ જાણે છે, આંખોદ્વારા તે જુદી જુદી જાતના રંગ જુએ છે, સિત્ત સિત્ત રૂપ જાણે છે, નજીક દૂરે આદિ અંતર જુએ છે અને ઉંચા નીચા સ્થાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, કર્ણેન્દ્રિય દ્વારા તે અનેક પ્રકારનાં તાલ, સ્વર આદિનું જ્ઞાન મેળવે છે, એ સર્વ બાબતોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તે પોતાના સુખનાં અનેક કાર્યો સાધે છે અને દિન પ્રતિદિન આત્મોત્તરિના માર્ગ પર આગળ વધે જાય છે.

પરંતુ આ પાંચે ઈદ્રિયોથી કામ લેવામા મનુષ્યની દશા સરકસમાંના બે ઘોડાના સ્વાર જેવી થાય છે. જે કોઈ વખત પોતાનો એક પગ એક ઘોડાની પીઠ ઉપર અને બીજો પગ બીજાની પીઠ ઉપર સુકીને ઉભો થઈ જાય છે અને બન્ને ઘોડાને દોડાવતો ચાલ્યો જાય છે. વળી કોઈ વખત એક ઘોડાની પીઠ ઉપર તે બેસી જાય છે અને બીજાની પીઠ ઉપર પોતાના પગ રાખે છે, વળી કોઈ વખત કોઈ જુદીજ રીતે બેસે છે, પરંતુ પ્રત્યેક અવસ્થામાં તે બન્ને ઘોડાને એકજ ગતિથી દોડાવે છે. તેને હરવખત ઘણીજ સાવધાનતાપૂર્વક કામ લેવું પડે છે તેમજ બન્ને ઘોડાને પોતાના કાંધમાં રાખવા પડે છે. કેમકે એક ઘોડો જરાપણ આગળ પાછળ થઈ જાય અથવા બન્ને ઘોડા એવી ઝડપથી દોડવા લાગે કે તે સ્વાર સંભાળી ન શકે તો તે સ્વારની દુર્દશા થાય, તેને કોઈપણ જાતની ઈજા થાય, તે ભૂમિ ઉપર પડી જાય અથવા કોઈ બીજી આપત્તિમાં આવી પડે. એ રીતે મનુષ્યે પણ પોતાની ઈદ્રિયોને કામમાં લેવામા આપત્તિમાં આવી પડે. એ રીતે મનુષ્યે પણ પોતાની ઈદ્રિયોને કામમાં લેવામા અત્યંત સાવધાન રહેવાની જરૂર છે અને તેને સારી-રીતે પોતાને આધીન કરવી પડે છે. જો તે કોઈ વખતે જરાપણ અસાવધાન બને છે તો તે ઈદ્રિયો તેના ઉપર આધિપત્ય મેળવે છે અને તેને અધોગતિની ગતીમાં ફેંકી દે છે.

સરકસમાંના ઘોડાડીને તો બે ઘોડા ઉપર સ્વાર થવાનું હોય છે, પરંતુ મનુ-

ધ્યને પોતાની પાંચ ઇંદ્રિયો પર સ્વાર થવું પડે છે જે સરકસના ઘોડા કરતાં પણ વિશેષ બળવાન તેમજ અંચળ છે. એટલા માટે પોતાની ઇંદ્રિયોથી કામ લેવામાં મનુષ્યે અતિશય સાવધાન રહેવું જોઈએ તથા પોતાની પાંચે ઇંદ્રિયોને સંપૂર્ણતઃ વશ કરીને તેની ઉપર પુરેપુરી દેખરેખ રાખવી જોઈએ. તેથી પ્રત્યેક મનુષ્યને માટે જરૂરનું છે કે તેણે પોતાની પાંચે ઇંદ્રિયોથી કામ લેતાં રહેવું; પરંતુ એક પણ ઇંદ્રિયને એવી રીતે ન ઉછળવા દેવી કે તે તેની જરૂરતની હદ ઓળંગી જાય અથવા અહિં તહિં વિચલિત થઈ જાય; બદ્ધે સમય, અવસ્થા, પરિસ્થિતિ, આવકબચ્ચ, સુખ-દુઃખ, હાનિ લાભ અને સર્વ પ્રકારની જરૂરતોનો વિચાર કરીને તદનુસાર પોતાની ઇંદ્રિયોને કામમાં લેવી જોઈએ અને સઘળી ઇંદ્રિયોનો સમુચિત ઉપયોગ કરીને તેનાથી પુરેપુરો આનંદ મેળવવો જોઈએ. પરંતુ તેણે કદિ ભૂલથી પણ ઇંદ્રિયોને વશ ન બનવું જોઈએ અને એક પણ ઇંદ્રિયને જરૂરતથી વધારે કામમાં ન લેવી જોઈએ; બદ્ધે દરેકે હર વખત પોતાની વિવેક બુદ્ધિથી કામ લેતા રહેવું, અને જે સમયે જે ઉચિત લાગે તેજ કરવું અને પોતાની ઇંદ્રિયોને પણ એ રીતે પરિચાલિત કરતા રહેવું એજ આત્મનિગ્રહ-મનઃસંયમનું શુભ રહસ્ય છે.

જેવી રીતે પાંચ ઇંદ્રિયો મનુષ્યના પાંચ અદ્ભુત હથિયાર રૂપ છે કે જે દ્વારા તે સંસારની વસ્તુઓના અનેક શુભો નાણી શકે છે અને જે તેની કોઈ ઇંદ્રિય બગડી જાય છે તો તેનું એ ઇંદ્રિય વિષયક જ્ઞાન પણ હુપ્ત થઈ જાય છે અને તે મુશ્કેલીમાં આવી પડે છે તેવી રીતે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, દ્વેષ, રાગ આદિ કષાયો પણ એવી પ્રબળ શક્તિઓ છે કે જે દ્વારા તે સંસારનાં સર્વ કાર્યો કરે છે. જે મનુષ્યમાં એ શક્તિઓ ન હોય તો તે કાંઈ પણ કરી શકતો નથી અને કેવળ નિષ્ક્રિય બની જાય છે. જેવી રીતે ઇંદ્રિયોથી સાવધાનતાપૂર્વક કામ ન લેવાથી તે મનુષ્યે ઉપર પોતાનું પ્રભુત્વ જમાવી લે છે તેવીજ રીતે ઉક્ત લોભાદિ શક્તિઓથી કામ લેવામાં અસાવધાનતા રાખવામાં આવે છે તો તે શક્તિઓ પણ ઇંદ્રિયોથી અધિક ઉદ્ભવ બની જાય છે—મહા લયંકર બની જાય છે અને અતિશય ઉપદ્રવ મચાવી મુકે છે. એટલા માટે ઉક્ત લોભક્રોધાદિ જગદસ્ત્ર શક્તિઓને અત્યંત સાવધાનતાપૂર્વક કાળુમાં રાખવાની, પોતાની જરૂરત અનુસાર તેનાથી કામ લેવાની તેમજ તેઓને સીમા બહાર જવા ન દેવાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. તે ઉપરાંત પોતાના હાનિલાભ અને સુખ દુઃખના વિચારો દ્વારા એ વાતનો પણ પુરેપુરો પ્રબંધ કરી લેવાની આવશ્યકતા છે કે એ શક્તિઓમાંથી કયી શક્તિ સાથે કયારે કેટલું કામ લેવું જોઈએ, અર્થાત્ હૃદયના એ આવેગોમાંથી કયા આવેગને કેટલો દબાવવો જોઈએ અને કેટલો છુટો મુકવો જોઈએ.

મનુષ્યના હૃદયમાં રહેલા આ આવેગોની સ્થિતિ એક એ જીનમાં રહેલી વરાળ જેવી છે. કારખાનામાં અનેક કાર્યોને માટે જીદાજીદા સાંચાઓની યોજના કરેલી હોય છે અને સઘળા એક એ જીનની વગળના જોરથી ચાલે છે. પરંતુ એવી જાતનો પણ પ્રબંધ કરેલો હોય છે કે કારખાનાવાળો જે સમયે જે સાંચાને ચલાવવા માગતો હોય તેની અંદર વરાળની શક્તિ પહોંચાડીને તેને ચલાવે છે અને જ્યારે ચાહે ત્યારે તેને બંધ કરી દે છે. કોઈ કોઈવાર તે પોતાની જરૂરત અનુસાર તે સાંચાના વેગને ન્યૂનાધિક શક્તિ પહોંચાડીને મંદ યા ત્વરિત પણ કરી શકે છે. મતલબ એ છે કે કારખાનાના સર્વ સાંચા તેને આધીન રહે છે. તે જ્યારે જ્યારે જે જે સાંચાને ચલાવવા ઇચ્છે છે ત્યારે ત્યારે તેને ચલાવે છે અને તેની ઇચ્છામાં આવે ત્યારે તેને બંધ કરે છે અને પોતાની ઇચ્છાનુસાર તેનાથી કામ લે છે. પરંતુ આવો ઉત્તમ પ્રબંધ હોવા છતાં પણ જ્યારે એ કારખાનાવાળો જરા પણ અસાવધાન બની જાય છે અને કોઈ સાંચામાં જરૂર કરતાં વિશેષ શક્તિ પહોંચાડી દે છે ત્યારે તે સાંચા દ્વારા થતું કાર્ય નષ્ટબ્રહ્મ થઈ જાય છે. અને કદાચ જો વધારે ગરબડ મચી રહે છે તો તે વરાળની શક્તિ આખા કારખાનાને અસ્તવ્યસ્ત કરી મુકે છે અને આસપાસ સર્વત્ર અવ્યવસ્થા પ્રવર્તે છે.

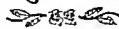
એ રીતે મનુષ્ય પણ એક મહાન કારખાનાં સમાન છે. જીવ એ કારખાનું ચલાવનાર છે અને મસ્તિષ્ક તેનું દક્તર છે જે દ્વારા તે સર્વ કાર્યો કરે છે અને તેની નેંધ રાખે છે. પાંચ ઇંદ્રિયો તેના પાંચ જાસુસ યા વિશેષજ છે, જે દ્વારા તે સમગ્ર વસ્તુઓના અનેકાનેક ગુણોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે અને પોતાની જરૂરત અનુસાર તેને પોતાના ઉપયોગમાં લે છે. હૃદય એ કારખાનાનું એ જીન છે જેની અંદર હરવખત વરાળ ઉત્પન્ન થયા કરે છે અને તે વરાળ ક્રોધ, માન, માંયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, મુખ, દુઃખ અને લય આદિ શક્તિઓના રૂપમાં પ્રકટ થઈને મનુષ્યરૂપી કારખાનાને ચલાવે છે, પરંતુ જ્યારે જીવ બેદરકાર બની જાય છે અને મસ્તિષ્ક દ્વારા સંપૂર્ણ સાવધાનતા પૂર્વક કામ નથી લેતો, અર્થાત્ ઉક્ત શક્તિઓને પોતાના અંકુશમાં રાખીને જરૂરત અનુસાર તેને ત્વરિત વા મંદ નથી બનાવતો અને તેને અનિયમિત રીતે ચાલવા દે છે ત્યારે એ શક્તિઓ મનુષ્ય રૂપી કારખાનાને નષ્ટપ્રાય કરી નાંખે છે અને એના ઝપાટામાં જે કોઈ આવી જાય છે તેને પણ મહાન હાનિ પહોંચાડે છે. એ રીતે મનુષ્યજાતિના પ્રબંધમાં ભારે ગરબડ મચી રહે છે અને સમસ્ત સંસારમાં અસંતોષ તથા અશાંતિ પ્રસરી રહે છે. —અપૂર્ણ

આપણી આંતર રિયતિ સમજીને સુધારવાની જરૂર.

આપણામાં અનંત જ્ઞાનાદિક અનંત સદગુણો જે વડે છુપાયેલા છે તે બધા અજ્ઞાન, અશ્રદ્ધા અને અનોચારાદિક દોષોના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. અજ્ઞાન, અશ્રદ્ધા, અને અનાચારણુ રૂપ દોષ માત્ર ત્યાગ્ય છે અને સમ્યગ્ જ્ઞાન શ્રદ્ધા અને ચારિત્રાદિક ગુણો ઉપાદેય-આદરવા યોગ્ય છે એટલું અંતઃકરણમાં દ્રઢ-નિર્ણય કરી દઈને જે રીતે ઉક્ત દોષો દૂર થાય તે ગુણો પ્રકટ થાય તેવો ઉદ્યમ યા પુરૂષાર્થ પવિત્ર શાસ્ત્ર નીતિ મુજબ કરવો બહુ જરૂરનો છે. અજ્ઞાન અશ્રદ્ધાદિક દોષો અમારાથી દૂર જાઓ ! એમ ખાલી પોકારવા માત્રથી તે કદાપિ દૂર જવાના નથી તેમજ સમ્યગ્ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રાદિક સદ્ગુણો અમારામાં આપો-પ્રગટો એમ કહેવા માત્રથી કંઈ તે પ્રગટાવાતા નથી. ઉક્ત મિથ્યા અજ્ઞાનાદિક દોષ માત્રને દળવા-દૂર કરવા અને નિર્મળ દર્શન જ્ઞાનાદિક પ્રગટ કરવા ભગવાન મહાવીર દેવની પેરે ધીરજ અને ખંતથી પૂર્વ મહાપુરૂષોએ જાતે આદરેલા અને બનાવેલા ઉત્તમ માર્ગે દ્રઢ પ્રયત્ન કરવાની આપણને ભારે જરૂર છે.

દશ દ્રશાન્તે દુર્લભ એવા માનવલવમાંજ એવો દ્રઢ પ્રયત્ન ભવ્ય મુમુક્ષુ જનો કરી શકે છે અને અનુક્રમે દોષ માત્રને હઠાવી અનંતા ગુણ રત્નોને પ્રગટ કરી અંતે અક્ષય મુખ સંપદાઓ વસી શકે છે. શુદ્ધ અહિંસા, સંયમ અને તપ લક્ષણ ધર્મ સાવધાનપણે સેવવા વડે અનુક્રમે દોષ માત્રનો જય (ક્ષય) થતાંજ સહેજે સદ્ગુણોનો ભેટો થવા પામે છે. ઉક્ત કટ્યાણુ સાધક ધર્મ સાધનમાં કેવળ પ્રમાદ-સ્વચ્છંદજ અંતરાય રૂપ થાય છે. તે બહુ રૂપી મોહના પ્રતિનિધિ રૂપ પ્રમાદથી નહીં છળાતાં જે ભગ્યાત્મા સાવધાનપણે પૂર્વેકિત ધર્મનું ડહાપણથી સેવન કરવા ચુકતા નથી તેઓ દુઃખ માત્રનો અંત કરી અક્ષય અનંતસુખમાં જઈ વિશ્રામે છે.

લે૦ સુનિરાંજશ્રી કપૂરવિજયજી મહારાજ

શરીર આરોગ્યભૂત મુખ્ય પાંચ હેતુ.

સંઆહુત્ત સદ્ ગુરુ કપૂરવિજયજી.

૧ સ્વચ્છ હવા પાણીનું સેવન, ૨ સૂર્યપ્રકાશવાળા સ્થાનમાં નિવસન, ૩ લઘુ પરિમિત સાત્વિક આહાર ગ્રહણ, ૪ શક્તિ અનુરૂપ શારીરિક અને માનસિક વ્યાપાર પરિશ્રમ, ૫ આવશ્યક શારીરિક અને માનસિક વિશ્રાન્તિ (ખાસ ઉપયોગી છે.)

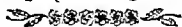
૧ ગમે તે પ્રકારની ગંદકી કે મલીનતા વગરની શુદ્ધ હવા શ્વાસોશ્વાસ માર-કૃત શરીરમાં ઘાબલ થવાથી શરીર આરોગ્ય સચવાય છે અને વધે છે. પીવાનું પાણી પણ એવાજ પ્રકારનું શુદ્ધ-નિર્મળ થયેલું હોવું જોઈએ.

૨ સૂર્યપ્રકાશ પૂરતા પ્રમાણમાં (sun bath) લેવાથી શરીરમાંની જડતા આગસાદિક દૂર થઈ જઈ જાગૃતિ આવે છે અને અને આરોગ્ય વધે છે.

૩ જઠરાગ્નિ સુખે પચાવી શકે એવો સાદો—હલદો અને પ્રમાણપેત સાત્ત્વક ખોરાક વખતસર લેવાથી તન મન વચનની અચ્છી શક્તિ બની રહે છે.

૪ શક્તિ પ્રમાણે તન મન વચનનો સદુપયોગ કરવાથી પાચનક્રિયા સારી થવા ઉપરાંત શારીરાદિક આરોગ્ય સચવાવા સાથે તેનો વિકાસ પણ થાય છે.

૫ આરોગ્ય રક્ષણ અને વૃદ્ધિ નિમિત્તે જરૂર પૂરતો પરિશ્રમ કર્યા પછી શરીરને અને મનને વિશ્રાન્તિ પણ પૂરતા પ્રમાણમાં આપવી જ જોઈએ. ઇતિયમ.

દશ શ્રાવક કુલક.

આણંદાદિક દશ શ્રાવકોનો સંક્ષિપ્ત અધિકાર

વાણિજ્યગ્રામ નગરમાં આણંદ નામે ગૃહસ્થ હતા. શિવાનંદા તેને બાર્યા (સ્ત્રી) હતી અને દશ દશ હજાર ગૌથી બનેલાં ૪ ગોકુલ હતાં. બાંડારમાં, વ્યાપારમાં અને વ્યાજવટંતરમાં થઈ એકંદર જાર કોડ સોનૈયાની ઋદ્ધિ હતી. તે શ્રી વીર પરમાત્માનો અંતેવાસી શ્રાવક થયો. સમકિત મૂળ શ્રાવકનાં જાર વ્રત તેણે પ્રભુ પાસે ઉચ્ચાર્યાં હતાં. ૧-૨

ચંપા નગરીમાં કામદેવ નામે સુશ્રાવક થયા. તેને બદ્રા નામે બાર્યા હતી. છ ગોકુલ અને અઢાર કોડ સોનૈયાનો તે સ્વામી હતો. ૩

કાશી મધ્યે સુલ્લનીપિતા નામે પરમ શ્રાવક થયા. તેને શ્યામા નામે સ્ત્રી આઠ ગોકુલ અને ચોવીસ કોડ સોનૈયાની ઋદ્ધિ હતી. ૪

વળી કાશીમાં સૂરદેવ નામે વ્રતધારી શ્રાવક થયા. તેને ઘન્યા નામે સુંદરી અને અઢાર કોડ સોનૈયાની ઋદ્ધિ હતી. ૫

આલબિકા નગરીમાં સુલ્લશતક નામે શ્રાવક થયા તેને બહુલા નામે પ્રિયા સ્ત્રી હતી અને કામદેવ શ્રાવક જેટલી સમૃદ્ધિ હતી. ૬

કાંપિથપુરમાં કુંડકોલિક નામે શ્રાવક થયા. તેને પુખ્યા નામની સ્ત્રી અને શ્રી કામદેવ સમાન સમૃદ્ધિ હતી. ૭

પોલા (સંનિવેશ) મધ્યે સદ્ગાલપુત્ર નામે કુંભાર જાતિના શ્રાવક થયા તેને અગ્નિમિત્રા નામની ભાર્યા અને ત્રણ કોડ સોના મહોરોની ઋદ્ધિ હતી. ૮

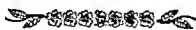
રાજગૃહીનગરીમાં શતક નામે શ્રાવક આઠ ગોકુલ અને ૨૪ કોડ સોના મહોરોના સ્વામી થયા. તેને ૧૩ સ્ત્રીઓ હતી. તેમાં રેવતી આઠ કોડ અને બાકીની એકેક કોડ લાવી હતી. ૯

શ્રાવસ્તી નગરીમાં નંદનીપ્રિય શ્રાવક થયા. તેને અશ્વિની નામે સ્ત્રી અને આણંદ શ્રાવક સમાન સમૃદ્ધિ હતી. ૧૦

સાવથી (શ્રાવસ્તી) નગરીનો વાસી જે લાન્તક પ્રિય નામે પરમ શ્રાવક તેને કાલ્પશુની નામે સ્ત્રી અને આણંદ શ્રાવક સમાન ઋદ્ધિ હતી. ૧૧

એ અગ્યારે ઉત્તમ શ્રાવકો, અગીયાર પડિમાના ધારક, સમ્યગ દ્રષ્ટિવંત સમ-કિતધારી દ્વાદશ વ્રતના ધારક અને વીર પરમાત્માના ચરણ ઉપાસક હતા.

સાર—અન્ય લઘ્યાત્માઓએ યથાશક્તિ તે સર્વ અનુકરણ કરવા તત્પર થવું જોઈએ. ઇતિશમ.

પ્રકીર્ણ નાંધ.

ત્રણ વર્ષ પહેલાં મુંબઈના જૈન આગેવાનોની મળેલી મીટીંગે જૈન ધર્મના શ્વેતાંબર દીગંબર વચેના જે વાંધા ઝગડાઓ હોય અને હવે પછી પડે તેનો નિકાલ કોર્ટમાં જઈ નહીં કરાવતાં ઘરમેળે જા'ને પંથના પંથો નીમી લવાદીથી કરાવવો, આવો કરાવ કરેલો, જેને અમેઓ અનુમોદન સાથે ધન્યવાદ આ માસિક દ્વારા આપેલો. તે ખાંખતમાં કેટલીક વ્યક્તિઓને તે વાત પસંદ નહીં પડવાથી કાંઈક અણગમો ખતાવેલો. પરંતુ જમાનો શું કામ કરી રહ્યો છે, તે આગળ કેટલો વધતો જાય છે. તે નહીં સમજનારાઓને તેવી ખાખતો લાલે તેમ લાગે, પરંતુ હાત્રમાં જ્યાં મહાન પુરૂષ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી જે દેશ ઉપર અવર્ણનીય ઉપકાર કરી રહ્યા છે તેનાજ મુખથી તેની કલમથી દરેક ફરીયાદો આ દેશની પ્રજાએ લવાદીથી ઘર મેળેજ પતાવવી, પરંતુ કોર્ટમાં જવાની જરૂર નથી તેમ જણાવવા આગળ ત્યારે તેને અનુસરીને કહો કે ખંગાળના આપણા સુપ્રસિદ્ધ જૈન શ્વેતાંબરીય આગેવાન બંધુઓએ જમાના અનુસરીને કહો પણ ખુદ્ધિ પૂર્વક વિચાર કરીને પવિત્ર તીર્થ શ્રી સમેત-શીખરજીનો ઝગડો જે હજી પણ ત્યાંની અપીલ કોર્ટમાં ચાલે છે તેનું ઘર મેળે લવાદીથી સમાધાન લાવવા માટે દીગંબર જૈન બંધુઓ લાલા જમ્ખુપ્રસાદજી, દેવીસહાયજી, બળદેવદાસ હરનારાયજી અને હરસુખદાસજીની સાથે ઉક્ત શ્વેતાંબરી જૈન બંધુઓ ખાણુ સાહેબ બહાદુરસિંહજી તેમજ ખાણુ સાહેબ રાયકુમારસિંહ તેમજ ખાણુ સાહેબ મોતીચંદજી વગેરે મળી પોસ શુદ્ધ ૧૧ ના રાત્રિના મળી એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યા કે માઘ સુદી ૧૧-૧૨-૧૩ તા. ૧૯-૧૯-૨૦ દેશુઆરીના રોજ કલકત્તામાં જા'ને સંપ્રદાયની કોનફરન્સ મેળવવી, જેમાં શ્રી સમેત શીખરજી તથા રાજગૃહીજીના તમામ ઝગડા કોર્ટમાંથી કાઢી નંખાવવા, તેમજ તે કોનફરન્સ ઉપર સલાહ-માટે દરેક મોટા શહેરમાં ત્યાં પ્રતિનિધિઓને બોલાવવા પત્રિકા લખવામાં આવેલ છે. અમે તે વાંચી જાણી અમારો આનંદ જતરે ફરીયે છીયે, અને

બંને સંપ્રદાયના આગેવાનોને અનેક ધન્યવાદ આપીએ છીએ. ધર્મના ઝગડાઓ આપસ આપસમાં લવાદીથી પતાવવાથી બંને કોમ વચ્ચે થતો કુસંપ કલેશ બંધ થાય છે, લાઇ ચારો વધે છે. લાખો રૂપીયાની બરબાદી થતી અટકે છે. તેથીજ તે પત્રિકામાં મહારાજ બહાદુરસિંહે બાબુ સાહેબે સર્વ જ્ઞેન લાઇઓને સુચના કરી છે કે આવા ઝગડા આ સમયમાં આવી રીતે મટાડવાની જરૂર છે.

હાલમાં તે બાબતમાં સાંલગવામાં આવ્યું છે કે બીજા શહેરોનાં શ્રી સંઘ તરફથી તેની સુદત વધારવા ત્યાં તારો ગયાથી ચાર માસની કોન્ફરન્સ બરવા માટે સુદત લખાણી છે.

ઉપર બતાવેલ હકીકત બંને સંપ્રદાયોના સંબંધના છે. પરંતુ સાંલગવા પ્રમાણે કોઈ કોઈ સ્થળે એકજ સંપ્રદાયમાં ધાર્મિક બાબતમાં આપસ આપસમાં ઝગડાઓ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનો પણ નિકાલ કોર્ટમાં નહીં જતાં ઘરમેળે લવાદીથી લાવવો યોગ્ય છે. અમારા શહેરમાં પણ મારવાડીના વંડાના નામથી ઓળખાતા ઉપાધ્યયની બાબતમાં જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિ પૂજક જૈન બંધુઓમાં આપસ આપસમાં સાર્વજનિક હુકની બાબતમાં વાંધો પડતાં કોર્ટમાં ગયેલ છે. એક પાર્ટી કહે છે અમારી સાતિનો છે, બીજી પાર્ટી કહે છે (સાર્વજનિક) જૈન સંઘનો છે. જૈન સમાજમાં આગેવાન ગણવાને દાવો ધરાવનારા અને બીજાની પંચાત પોતે કરનારા આ શહેરના તે મુખ્ય આગેવાનોના ઉપર તે માટે સાર્વજનિક હુક સંબંધમાં અંગેની કોર્ટમાં દાવો થયેલ છે. અંગે તેઓને નમ્ર વિનંતિ કરીએ છીએ કે ઉક્ત બંગાલી આપણા જૈન બંધુઓની ઉપર જણાવેલ હકીકતથી દાખલો લઇ આ કેસનું ઘરમેળે સમાધાન લાવવા જરૂર છે. અને અંગેને સંપૂર્ણ લરૂસો છે કે અમારા આ આગેવાનો તે ઝગડાનો અંત જલદીથી લાવશે. જૈન સંઘ મજદૂર નગરથી રોક બલવીરચંદ્ર જૈન બી. એ. એ. છાપેલ એક પત્ર અંગેને મળ્યો છે તેવીજ રીતે તેમણે પણ જૈન વસ્તીવાળા મોટા શહેરમાં પણ મોકલેલ છે, જેમાં હસ્તીનાપુરમાં કાર્તિકીના મેળા ઉપર થયેલ ઠરાવની હકીકત જણાવી છે, જેમાં પણ ઉપર પ્રમાણે બંને સંપ્રદાયના ધાર્મિક ઝગડાનો અંત લવાદીથી આણવા સુચવ્યું છે. પાંચ પાંચ ગુહુરથો દરેક સંપ્રદાયના અને સર પંચ તરીકે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીનું નામ સુચવે છે, જે કાર્ય માટે અંગે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

પ્રથાવલોકન.

શ્રી મંત્રરાજ ગુણકદેવ મહોદધિ-શ્રી પચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર મંત્ર વ્યાખ્યા.—
ઉપરોક્ત નામનો પ્રયત્ન લાખાંતરકાર શ્રી કુંગર જાલેજ (બીકાનેર) ના સંસ્કૃત અધ્યાપક
અધ્યાપક શર્મા તરફથી અંગેને બેટ મળેલો છે. આ મંથને શ્રી જિવગીર્તિચુગિન્દન શ્રી પંચ

પરમેષ્ઠિ નમસ્કારમંત્રસ્ત્રોત્રની વિસ્તારથી વ્યાખ્યા કરી તે સાથે શ્રી નવકારમંત્ર સંબંધી આવ-
શ્યક વિવિધ ઉપયોગ વિષયોથી અક્ષરકૃત કરી મુંદર અનામ્ને છે. શ્રીમાન હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રણીત
યોગશાસ્ત્રમાંથી નવકર્ય મંત્રનો ઉપયોગી ધ્યાનનો વિષય પણ બહુજ જાણવા યોગ્ય ખાખતો
સાથે આમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. સકળ મંત્રના મુગટમણિ સમાન અપૂર્વ ચમત્કારીક
જે મહામંત્ર નવકારમંત્ર શાસ્ત્રકાર મહારાજ કહે છે તે ખરેખર છે, કે જે દરેક સિદ્ધિને આપ-
નાર તેમજ તેની જુદી જુદી વિધિ વિધાન અને મંત્રાક્ષર તેમજ પ્રણવખીજથી જુદા જુદા
મંત્રો બનીતે સુખશાંતિ રોગ દુઃખની શાંતિના કરનાર થાય છે અને છેવટ મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીને
આપનાર જે થાય છે તે આ ગ્રંથમાં આ અને ખીજ અનેક જાણવાજેગ ખાખતો સાથે બતા-
વેલ હોઇને ખરેખર પકન પાકનમાં ઉપયોગી અને ખાસ નિરંતર અભ્યાસ કરવા લાયક છે.
આવી ગ્રંથસમૃદ્ધિ જૈનશાસ્ત્રમાં જોઇ અમોને અત્યંત આદરદાયક થાય છે. ગ્રંથની ભાષા મૂળ
સંસ્કૃત સાથે ભાષાંતર હીંદિમાં છે છતાં તે જૈનસમાજને ખાસ વાંચવાની વિચારવાની અને
તેમાંથી દરેક વિષય જુદાજુ કરવાની લલામણુ કરીએ છીએ. કિમત રૂ. ૩-૮-૦ ઉપરના
શરનામે મળશે.

—ધી જૈન સેનેટરી એસોસીએશન સં. ૧૯૭૫-૭૬ ની સાલનો પ્રથમ રિપોર્ટ અમોને
અવલોકનારો મળ્યો છે. મુંબઈ શહેરની વધતી જતી વસ્તી તેમજ હવાપાણીના પ્રતિકુલ સંયો-
ગને વચ્ચે મનુષ્યોની સારા ઉત્તમ, ખુશીદવા, અને ખુશ મકાનો વગેરેના અભાવથી તનદુરસ્તી
બગડતાં મનુષ્યો મોટી સંખ્યામાં મરણુ શરણુ થાય છે જેમાં આપણા જૈનસમુદાયના મરણુનો
આંકડો દરવર્ષે ચોંકાવનારો (ગણુત્રીમાં વધારે) આવતો હોવાથી તેમજ વ્યાધિ થતા અટકે
અને થાય તો માટે તેવા હેતુથી ઉપરોક્ત સંસ્થા સ્થાપન થયેલી છે તેનો હેતુ અને ઉદ્દેશ તેને
ચોગ્ય હોવાથી અને તેનો પ્રથમ પ્રયત્ન તરીકે સત્તા ભાગની ચાલી થઈ કેટલાક સામાન્ય જૈન
કુટુંબોને સસ્તા ભાગથી રહેવાનું સાધન સાથે હવા પ્રકાશની સગવડ પણ સચવાય તેવી
દાદરમાં ગોઠવણુ કરી જૈનોનો આશીર્વાદ ખરેખર આ સંસ્થાએ લીધેલ છે હજુ
પણ તે પ્રયત્ન ચાલુ છે જૈન બંધુઓની આર્થિક બહોળી સહાય વગર મુંબઈ વસ્તા સામાન્ય
સ્થિતિના જૈન બંધુઓ તમામની તેવી સગવડ તનદુરસ્તી સચવાય શકે નહીં માટે ખરેખર
આ કાર્ય પ્રશંસા પાત્ર હોઈ મદદ કરવા લાયક છે.

આ સંસ્થાના ઉદ્દેશમાં રોગ આવે ત્યારે દવા કરવાને બદલે રોગ આવતો અટકે તે
ઉપાયો વધારે બંધ બેસતાં છે કે જે જે માટે ભાષણો હેન્ડબુકો બુકો દ્વારા લોકોને તનદુરસ્તી
સાચવવા (રોગ આવતા અટકાવવાનું) જ્ઞાન આપવું તે વધારે ક્ષેત્રકર હોઈ આ સંસ્થા
તરફથી ક્ષયરોગથી જૈન સમાજ કેમ બચે તેવા મચાણાના ચીત્રો અને ટુકે હકીકત સાચેના
સુચના પત્રો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલા છે આવા સુચના પત્રો ઘેર ઘેર વહેંચાવા જોઈએ તેને
માટે ભાષણો થવા જોઈએ અને પેપરો દ્વારા વારંવાર વહેંચાવા જોઈએ, તેમ કરવા અમો
ઉપરોક્ત સંસ્થાને સુચના કરીએ છીએ છતાં ઉપરોક્ત સુચના પત્રમાં ક્ષયરોગ લાવવાના કારણો
તેથી બચવાના સાધનોનો ઉપયોગ વગેરે હકીકત ચિત્રો આપી ટુકેમાં સારી રીતે સમજાવેલ
છે જે પ્રયાસ આ સંસ્થાનો પ્રયત્નનિય છે, અમો તેના કાર્યવાહકો તે તે પ્રયત્નો માટે ધન્ય-
વાદ આપીએ છીએ અને તેઓ આ કાર્યોમાં આગળ વધી આર્શિવાદ મેળવે એમ
ઈચ્છીએ છીએ.

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ.

॥ इह हि रागद्वेषमाहाद्यभिज्ञूतेन संसारिजन्तुना
शरीरमानसानेकातिकटुकदुःखोपनिपात-
पीडितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

पुस्तक १८] गीर संवत् २४४० कार्तिक आत्म संवत् २५. [अंक ४ धो.

श्री जिनेन्द्र स्तुति.

(वसन्त तिलका) .

જીનેંદ્ર જે ભવમુદ્રથી તારનાર
સંસારીના અઘસમૂહ નિવારનાર,
વિદ્યારતા કઠિન કર્મ કૃપાવતાર,
ભંડાર તે શુણ્ણતણા શિવ આપનાર. ૧
વાણીથી તે જીનનું નામ સદા ઉચારો,
જીનેશની વિમલ વાણીજ કર્ણ ધારો;
તેનું કરો મનન નિત્ય હૃદે સુભાવે,
ને આચરો પૂજન હસ્તવડે સદાયે. ૨

કલ્યાણનાં સાધનથી વિમુખ પુરુષનું બંધન કેમ છૂટે ?

રચનાર—શ. રા. કુબેરલાલ અંબાશંકર ત્રિવેદી.

(વર્ગત તિલકા.)

- કીધા કુકર્મ નર તેં નરદેહ પામી,
પ્રેમે લલ્યા ન અરિહંત અરે હરામી;
ક્રાંત્યો ક્યો ધન, યુવા વયના મદેથી,
રાખ્યું સદા વિમુખ ચિત્ત પ્રભુપદેથી. ૧
- ધર્માગ્રિથી પ્રતિદિને બળતો રહ્યો તું,
કૂબ્યો મમત્વ જળમાં કરી નિત્ય ‘હું, હું’;
તૃષ્ણા તૃષા ન કદિ શાત થઈજ તારી,
આણ્યો ઉમંગ રમવા રતિરંગ ભારી. ૨
- આદ્યો ન લેશ જંગમાં પ્રભુથી ડરીને,
બેઠો ન કોઈ દિવસે ઘડિયે ઠરીને;
આશા તણા પ્રગળ વોહુ વિશે તણાણો,
માથે વહ્યો નિશદિને અભિમાન પાણો. ૩
- ધમ્મ કરી પરધને પરદાર સંગે,
રાખ્યો સદા યુવતિના જ કટાક્ષ ભંગે;
ખોટા અને ક્ષણિક લોભ સદૈવ સેવ્યા,
છુનેશમાં ન મન ઇદ્રિયને પરોવ્યા. ૪
- કાલ્યુ સમગ્ર વય આમ જ મૂળ ધોઈ,
નાંખ્યું અમૂલ્ય પણુ આ તન વ્યર્થ ખોઈ;
કલ્યાણ સાધન કર્યું નહિ તેં કદાપિ,
છૂટે ‘કુબેર’ તુજ બંધન કેમ પાપી ? ૫

સ્વાસ્થ્ય, સફલતા અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનું ગુપ્ત રહસ્ય.

વિહુલદાસ મૂ. શાહ, બી. એ.

જે મનુષ્ય હુમેશાં પોતાના હૃદયમાં ઉત્કૃષ્ટ ભલાઈ અને નેકીને સ્થાન આપવાને યત્નશીલ રહે છે તે નિશ્ચયપૂર્વક વાસ્તવિક સુખ, સ્વાસ્થ્ય અને સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ભલાઈ અને નેકી સમાન કોઈપણ વસ્તુ નથી. ભલાઈનો અર્થ એવો નથી કે બહારથી સહાયારના નિયમોનું પાલન કરવું, પરંતુ તે શબ્દ એવા અર્થમાં વાપરેલ છે કે આપણા વિચારો વિશુદ્ધ અને પવિત્ર હોવા ભોંધએ, આપણી આકાંક્ષાઓ ઉચ્ચ હોવી ભોંધએ, આપણો પ્રેમ નિઃસ્વાર્થ હોવો ભોંધએ અને આપણામાં વ્યર્થ અભિમાનનો અંશ પણ ન હોવો ભોંધએ. જે મનુષ્ય હુમેશાં સદ્વિચારોમાંજ પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે તેનો પ્રભાવ સમસ્ત મનુષ્યે ઉપર પડે છે.

જેવી રીતે સૂર્યના પ્રકાશથી અંધકારનો નિર્મૂલ વિલય થઈ જાય છે તેવી જ રીતે વિશુદ્ધ હૃદય અને દૃઢ વિશ્વાસી મનુષ્યના પ્રબળ વિચારોનાં સર્વ વાપી કિરણોની પામે ધુરાઈની સર્વ નિર્મળ શક્તિઓ નષ્ટ થઈ જાય છે અને તેનું નામ નિશાન પણ રહેતું નથી જ્યાં જ્યાં દૃઢ વિશ્વાસ, સમ્યક્શ્રદ્ધાન અને પવિત્રતાનો સફલાવ હોય છે ત્યાં ત્યાં શક્તિ, સ્વાસ્થ્ય અને સફલતા મોબુદ હોય છે. એવી અવસ્થામાં રોગ, આપદા અને નિષ્ફલતા કદિપણ રહી શકેજ નહિ, કારણકે તેઓની પુષ્ટિને અર્થે ત્યાં કોઈપણ વસ્તુ હોતી નથી.

શારીરિક અવસ્થાઓ પણ માનસિક અવસ્થાઓ ઉપર અધિકતર નિર્ધારિત રહેલી છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર પણ આ સિદ્ધાંત માન્ય રાખે છે જે લોકો મન અને આત્માને માનતા નહોતા અને કહેતા હતા કે શરીર સિવાય બીજી કોઈપણ વસ્તુ નથી તેઓ એ માન્યતાને છોડવા લાગ્યા છે. હવે તેઓ માનવા લાગ્યા છે કે મનુષ્ય પોતાનાં શરીર કરતાં ઉચ્ચતર છે, અર્થાત્ મનુષ્યમાં તેનાં શરીર કરતાં અઢીયાતી કોઈ વસ્તુ રહેલી છે અને તેનું શરીર એ છે કે જે તે પોતાની માનસિક શક્તિથી બનાવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો શરીર ઉપર મનુષ્યના માનસિક વિચારોનો મહાન પ્રભાવ પડે છે. અમુક મનુષ્યને અજીર્ણ થયું છે તે કારણથી તે ઉદાસ અને અપ્રસન્ન રહે છે તે માન્યતા હવે લોકો છોડવા લાગ્યા છે, પરંતુ એથી ઉલટું એમ માનવા લાગ્યા છે કે અમુક મનુષ્ય ઉદાસ અને અપ્રસન્ન રહે છે તે કારણથી તેને અજીર્ણ થયું છે. અને ભવિષ્યમાં એક એવો સમય આવશે કે જ્યારે સર્વ લોકોને બુદ્ધિગત થશે કે જેટલા રોગો છે તે સર્વનું કારણ મનુષ્યનું મન જ છે, અર્થાત્ સિત્ત સિત્ત પ્રકારની માનસિક અવસ્થાઓને લઈને મનુષ્યો સિત્ત સિત્ત પ્રકારના રોગોથી ગ્રસિત રહે છે.

હુનિયામાં કોઈ રોગ એવો નથી કે જે મનમાંથી ઉત્પન્ન ન થયો હોય, પ્રત્યેક રોગનું કારણ મનજ છે, રોગ, શોક, દુઃખ અને મ્રંતાપનો સંબંધ સાંસારિક નિયમો સાથે નથી તેમજ તેઓનું જીવન અસ્તિત્વ પણ નથી. તે સર્વ એવા કારણથી ઉત્પન્ન થાય છે કે આપણે પદાર્થોના વાસ્તવિક સંબંધથી અપરિચિત રહીએ છીએ. એક સમય એવો હોતો કે ભારતવર્ષમાં એવા સમય તત્વજ્ઞાની પુરૂષો રહેતા હતા કે જેઓ પવિત્રતા ભર્યું જીવન વહન કરતા હતા અને તે કારણથી તેઓ દીર્ઘાયુષ્ય લોગવતા હતા. તેઓ રોગોને અક્ષમ્ય ગણતા હતા. કેમકે તેનાથી તેઓના સમજવામાં આવતું કે તેઓએ પ્રાકૃતિક નિયમોની અવજા કરી છે. રોગ એ પ્રાકૃતિક નિયમોની અવજા કરવા માટેની શિક્ષા છે એ વાત આપણા સમજવામાં આવશે કે તરતજ આપણે સ્વાસ્થ્યના પંથ ઉપર વિચારવા લાગશું. જેઓ રોગને પોતાની તરફ આકર્ષે છે અને જેઓના મન તથા શરીર રોગને ગૃહસ્થ કરે છે તે લોકોજ રોગથી પીડાય છે. જેઓના દૈન્ય, પવિત્ર અને પ્રબળ વિચારો સ્વાસ્થ્યપ્રદ અવસ્થા ઉત્પન્ન કરે છે તે લોકોથી રોગ સો ગાઉ દૂર નાસે છે.

જો તમે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, ઇર્ષ્યા, દ્વેષ અથવા અન્ય કોઈ વાસનાને આધીન રહેતા હો અને તમારૂં સ્વાસ્થ્ય સાડું રહે એવી આશા રાખતા હો તો તમે નક્કી માનો કે તમે અસંબંધિત વાતની આશા રાખો છો. એમ કદાપિ બની શકતું જ નથી, કારણ કે તમે નિરંતર તમારા મનમાં રોગના બીજ વાવી રહ્યા છો. બુદ્ધિમાન મનુષ્યો આ પ્રકારની અપ્રિય માનસિક અવસ્થાઓથી હંમેશાં બચે છે, કેમકે તેઓ જાણતા હોય છે કે તે અવસ્થાઓ અત્યંત ભયંકર છે.

જો તમે શારીરિક વ્યાધિઓથી બચવાની અને સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્ય મેળવવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો તમારા મનને નિશ્ચિત રાખો અને તમારા વિચારોને એક દિશામાં લગાવો. હર્ષ અને આનંદનાજ વિચાર કરો, પ્રેમ અને વાત્સલ્યનો ભાવ તમારા મનમાં ઉત્પન્ન કરો. પછી તમારે કોઈપણ ઔષધની જરૂર રહેશે નહિ. તમારા મનમાંથી ઇર્ષ્યા, દ્વેષ, ભય, શંકા, ચિંતા અને સ્વાર્થના વિચારોનો સત્ત્વર બહિષ્કાર કરો અને તમારી અજીર્ણ તથા મંદાગ્નિ આદિની તમામ ફરિયાદો દૂર થઈ જશે; પરંતુ તમે આગ્રહપૂર્વક હુર્વસનાઓનો તમારા મનમાંથી બહિષ્કાર નહિ કરો તો પછી તમારૂં શરીર વ્યાધિઓથી અસિત રહે છે એવી નિરર્થક ફરિયાદ ન કરો.

આ સંબંધમાં નીચેનું દ્રષ્ટાંત મનનીય છે. તેનાથી તમને એક વાત સ્પષ્ટતઃ સમજાશે કે માનસિક વિચારો અને અવસ્થાઓનો શારીરિક અવસ્થાઓની સાથે

ઘનિષ્ઠ સંબંધ રહેતો છે. એક મનુષ્ય કોઈ મહાન રોગથી પીડાતો હોય. તેણે અનેક ઔષધોપચાર કર્યા, પરંતુ તેનાથી કાંઈપણ લાભ થયો નહિ. પછી તે એવે સ્થળે ગયો કે જ્યાંના હુવાપાણી રોગજનક ગણાતા હતા. પરંતુ તેમ કરવાથી પણ તેને કોઈપણ જાતનો લાભ થયો નહિ. તેના રોગ જરાપણ શાંત થયો નહિ. એક ર.ગે તેને સ્વપ્ન આવ્યું કે કોઈ દિવ્ય પુરુષ તેને પૂછે છે કે “કેમ તો સર્વ પ્રકારના ઔષધોપચાર અજમાવી લીધા.” તેણે જવાબ આપ્યો કે “હા, મેં ઉપચાર કરવામાં જરાપણ ન્યૂનતા રાખી નથી.” તે સાંભળી તે દિવ્ય પુરુષે કહ્યું કે “સારું, તું આજે મારી સાથે આવ. હું તને એક એવું સરોવર બતાવીશ કે જે તો આજ સુધીમાં કદિ જોયું નહિ હોય. તે બિચારો પોતાના રોગની નિવૃત્તિ અર્થે તેની પાછળ પાછળ આવ્યો. તે દિવ્ય પુરુષ તે માણસને એક સરોવર પાસે લઈ ગયો અને તેણે કહ્યું. “આ સરોવરમાં ડુબકી માર, તારા સર્વ રોગ મટી જશે.” આમ કહીને તે દિવ્ય પુરુષ અદ્રશ્ય થઈ ગયો. તે રોગી પુરુષ સરોવરમાં ડુબકી મારી બહાર નીકળ્યો ત્યારે તેને માલુમ પડ્યું કે પોતાની વ્યધિગ્રસ્ત સ્થિતિનો અંત આવી ગયો છે. તેટલામાં તેની આંખો ઉઘડી ગઈ અને જે સ્વપ્ન તેણે જોયું હતું તેના પૂરેપૂરો અર્થ તેના સમજવામાં આવી ગયો. વિચાર કરતાં તેને માલુમ પડ્યું કે તે પોતે અદ્યાપિપર્યંત એક પાપનો ભાગી બની રહ્યો છે. અને એ કારણથી જ રોગે તેનો પીછો છોડ્યો નથી. તેણે અત્યંત પશ્ચાતાપ કર્યો. અને તરતજ એક પ્રતિજ્ઞા લીધી જેનું તે નિરંતર યથાર્થ પાલન કરવા લાગ્યો. તેજ દિવસથી તેની પીડા ઘટવા લાગી અને થોડા દિવસમાં તદ્દન નિરોગી અને સ્વસ્થ બની ગયો.

ઘણા લોકોની એવી માન્યતા છે કે અધિક કાર્ય કરવાથી સ્વાસ્થ્ય બગડી જાય છે. પ્રાચીન કરીને સ્વાસ્થ્ય એટલા કારણથી જ બગડી જાય છે કે લોકો સુખા-ર્થથી પોતાની શક્તિનો ડ્રાસ કરે છે. જે તમે તમારું સ્વાસ્થ્ય બરાબર બાળવવા ઇચ્છતા હો તો તમારે અત્યંત કાર્ય શાંત ચિત્તથી કરવું જોઈએ. ચિંતા કર્યા કરવાથી અથવા ઘડી ઘડીમાં ગભરાઈ-જવાથી અને કામને વધાર્યા કરવાની ટેવથી સ્વાસ્થ્ય બગડે છે અને શરીર રોગગ્રસ્ત બને છે. શારીરિક કે માનસિક ગમે તે પ્રકારનું કાર્ય હોય, પણ તે સદા બિપયોગી અને સ્વાસ્થ્યપ્રદ જ હોય છે. જે મનુષ્ય ભય અને ચિંતાથી મુક્ત બની ને પોતાને જે કાર્ય કરવાનું હોય છે તેમાંજ પોતાનાં મનને એકાગ્ર કરે છે અને જે સંપૂર્ણ શાંતિ પૂર્વક કાર્ય કરે છે તે મનુષ્ય અધિકતર કાર્ય કરી શકે છે એટલુંજ નહિ પણ પોતાનાં સ્વાસ્થ્યને સુરક્ષિત રાખી શકે છે. આથી ઉદ્ધતું જે મનુષ્ય નિરંતર ભય અને ચિંતાથી વ્યાકુળ રહે છે તેનું સ્વાસ્થ્ય શીઘ્રતાથી બગડી જાય છે.

સ્વાસ્થ્ય અને સફળતાની વચ્ચે કાર્ય કારણનો સંબંધ રહેલો છે. અર્થાત્ જે મનુષ્યનું સ્વાસ્થ્ય સાફ હોય છે તેને અવશ્ય સફળતા મળે છે, કારણકે વિચારરૂપી જગતમાં એ બંનેનો પારસ્પરિક સંબંધ છે અને એ સંબંધ કદિપણ ત્રુટી તેવો નથી, જેવી રીતે માનાસિક અવસ્થા ઉત્તમ બનવાથી મનુષ્યની શારીરિક અવસ્થા ઉત્તમ બને છે તેવી રીતે મનની મારફત મનુષ્ય પોતાનાં કાર્યોમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તમારા વિચારોને ઉત્તમ બનાવો, અને તમારું સમસ્ત જીવન પણ ઉત્તમ બની જશે. જે તમે તમારા કષાયો અને દુર્વાસનાઓનાં ભયંકર મોહનાં ઉપર શાંતિ રૂપી તેલ નાંખશો અર્થાત્ શાંતિ ધારણ કરશો તો દુર્ભાગ્ય અને વિપત્તિ જીવનરૂપી સમુદ્રમાં ચાલી રહેલી તમારી આત્મિક નૌકામાં કોઈપણ પ્રકારનો સંઘોસ પેદા કરી શકશે નહિ, અને વળી જે તે નૌકાનો નાવિક દૃઢ વિશ્વાસી અને પ્રસન્ન ચિત્ત હશે તો નૌકા નિર્વિઘ્ને સીધી ચાલી જશે અને વિપત્તિઓમાંથી પસાર થઈને પોતાનાં અભીષ્ટ સ્થાને સહીસલામત પહોંચી જશે. પરંતુ જે નાવિક દૃઢ વિશ્વાસી અને પ્રસન્ન ચિત્ત નહિ હોય તો નૌકાનો વિપત્તિઓમાંથી ખચાવ કરવાનું કાર્ય અત્યંત મુશ્કેલ છે. વિશ્વાસના બળથી પ્રત્યેક કાર્યની પૂર્તિ થઈ શકે છે. પરમાત્મામાં શ્રદ્ધા રાખવી, નૈસર્ગિક નિયમોમાં વિશ્વાસ રાખવો, પોતાનાં કાર્ય ઉપર વિશ્વાસ રાખવો અને પોતાની શક્તિ ઉપર વિશ્વાસ રાખવો. એ સફળતા પ્રાપ્ત કરવાનું શુભ રહસ્ય છે. અત્ર મ્હાર પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે કે વિશ્વાસ કેને કહેવો ? પ્રત્યેક દશામા પોતાના મનની સર્વોચ્ચ લાવનાઓથી કામ લેવું, પોતાનાં શુદ્ધ અંતઃકરણ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી, પોતાના ઉદ્દેશ્યની પુર્તિને માટે નિર્ભય બની શાંતિપૂર્વક ઉદ્યોગપરાયણ રહેવું અને “ભવિષ્યમાં મારા પ્રત્યેક વિચાર તથા કાર્યનો બદલો મને મળશેજ અને જગતના નિયમોમાં ભૂલ થઈ શકતી નથી, જે માફ છે તે મને મળશેજ.” એમ નિશ્ચય પૂર્વક માનવું એનું નામજ સાચો વિશ્વાસ છે. આ પ્રકારના વિશ્વાસના બળથી સર્વ જાતના સંદેહ દૂર થઈ જાય છે, કઠિનતાના પર્વતો ચૂર્ણ થઈ જાય છે. તેમ પ્રત્યેક વસ્તુને તજ દઈને સૌથી પહેલાં આ અડગ વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરવાનો સતત ઉદ્યોગ આદરો, કારણકે આ પ્રકારનો વિશ્વાસ મનુષ્યને સુખ, સફળતા અને શક્તિનું પ્રદાન કરવામાં, જીવનને સર્વ પ્રકારનાં દુઃખોથી બચાવવામાં અને ક્રૂરતર બનાવવામાં બહુ કામ કરે છે. આ પ્રકારના વિશ્વાસ ઉપર જે ઇમારત બાંધવામાં આવશે તે ચિરસ્થાયી તેમજ દૃઢ બનશે. ઇંટ અને પથ્થરની બનાવેલી ઇમારતો કરતાં તે ઇમારત અધિક ઉત્તમ બનશે, કારણકે સમય જતાં તે ઇમારતોનો નાશ થાય છે, પરંતુ એ ઇમારતોનો કદિપણ નાશ થશે નહિ. તમે દુઃખ અને વિપત્તિઓથી ઓગળાવેલા અથવા હર્ષ અને આનંદના શિખર ઉપર આરૂઢ હો, તો પણ પ્રત્યેક અવસ્થામાં વિશ્વાસને એક મહાન આલ-

બન સમજે જો તમે એ વિશ્વાસરૂપી આલંબન-ને અવિચળ રીતે વળગી રહેશો તો તમારામાં એવું આધ્યાત્મિક બળ ઉત્પન્ન થશે કે તમે પાપ અને પુરાણની શક્તિઓ ને શીર્ષુ વિશીર્ષુ કરી શકશો અને તમને એવી સફળતા પ્રાપ્ત થશે કે જે સાંસારિક ધન સંપત્તિની સ્પૃહા રાખનાર માણસને સ્વપ્નમાં પણ અનનુભૂત છે. જો તમારામાં સમ્યક્ શ્રદ્ધા હશે અને કોઈ પ્રકારની શંકા નહિ હોય તો તમને કેવળ ઉપયુક્ત વસ્તુઓનીજ પ્રાપ્તિ થશે એટલુંજ નહિ - પણ તમારી શક્તિમાં એટલો બધો વધારો થશે કે તમે અસંલવિત બાબતને પણ સંલવિત કરી શકશો અને અપ્રાપ્ય વસ્તુઓને સુપ્રાપ્ય કરી શકશો.

આધુનિક કાળમાં પણ એવા કેટલાક સ્ત્રી પુરૂષો મોબુદ છે કે જેઓને આ સમ્યક્ શ્રદ્ધા સારી રીતે બુદ્ધિગત થયેલ છે, જેઓ રાત દિવસ એમાંજ અને એ દ્વારા જ પોતાનું જીવન વ્યતીત કરે છે; જેઓએ તેને પોતાનાં જીવનમાં આત્મોત કરી મુકેલ છે. એનું પરિણામ એ આબુ છે કે તેઓને શાંતિ અને વિભવની પ્રાપ્તિ થઈ છે. તેઓનાં મુખમાથી શબ્દ નીકળતાં વાર તેઓની પાસેથી દુઃખ, શોક, વિપત્તિ, નિરાશા અને માનસિક વા શારીરિક વેદનોના પર્વતો હઠી જાય છે અને વિસ્મૃતિના અગાધ સમુદ્રમાં ડુબી જાય છે. જો તમારામાં આ પ્રકારની દ્રઢ શ્રદ્ધા છે તો પછી તમને તમારી લાવી સફળતા વા નિષ્ફળતા માટે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. તમને અવશ્ય સફળતા મળશે જ. તમારે શુભ વા અશુભ પરિણામની પણ ચિંતા કરવાની જરૂર પણ નથી. તમે શાંતિ અને આનંદપૂર્વક તમારાં કાર્યો કર્યો જાઓ. અને જાણો કે સદ્વિચારો અને સત્કાર્યોથી અવશ્યમેવ શુભ પરિણામ નિષ્પન્ન થશે.

એક પુરૂષ એવો છે કે જેણે અનેક પ્રકારનાં મુખો પ્રાપ્ત કર્યાં છે. એક દિવસે તેના એક મિત્રે તેને કહ્યું કે “ અહા, તમે કેવા લાઘવશાળી છો કે માત્ર ઇચ્છા કરવાથી જ તમને ઇચ્છીત વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ જાય છે. ” દેખીતી રીતે એમજ માલુમ પડે છે એ નિઃસંદેહ છે, પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેને જે મુખ પ્રાપ્ત થયેલું છે તે સર્વ તેના માનસિક મુખનાં જ પરિણામ રૂપ છે કે જેને માટે તે શરૂઆતથીજ ઉચોગ-શીલ બની રહ્યો હતો. જ્યારથી તેના જાણવામાં આબુ છે ત્યારથી તે પોતાના મનને બરાબર સાધવાના અને પોતાના આત્માને પવિત્ર કરવાના પ્રયત્નો કરી રહેલ છે. કોઈવસ્તુની ઇચ્છા માત્ર કરવાથી નિરાશા સિવાય બીજું કંઈ મળતું નથી. જે કંઈ મળે છે તે ઉત્તમ જીવન વહન કરવાથીજ. ઉત્તમ જીવનનો જ કંઈક ચોર પ્રભાવ પડે છે. મૂર્ખ લોકો કેવળ ઇચ્છા કર્યા કરે છે અને જ્યારે તેઓને કંઈ નથી મળતું ત્યારે તેઓ બગડવા લાગે છે, પરંતુ બુદ્ધિમાન પુરૂષો તો કાર્ય કરે છે અને ફક્ત પ્રતીક્ષા કરે છે. ઉક્ત પુરૂષે જે કંઈ પ્રાપ્ત કર્યું હતું તે સર્વ પોતાના અવિચિન્ન પ્રયત્નોથીજ તેણે પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેણે પોતાનાં અંતરંગને સુધાર્યું હતું.

પોતાનાં મનને સાધ્યું હતું અને પોતાના આત્માને વિશુદ્ધ બનાવ્યો હતો. તેણે પોતાના આત્માને અલૌકિક અને અદૃશ્ય હાથેવડે આશા, વિશ્વાસ, પ્રેમ, આનંદ અને ભક્તિ રૂપી બહુમૂલ્ય હીરાઓથી સુશોભિત પ્રકાશનું એક સુંદર અને રમણીય મંદિર બનાવ્યું હતું જેના પ્રકાશમાન કિરણો તેની આસપાસ સદૈવ ફેલાઈ રહેતા હતા. તે કિરણો તેની આંખોમાં ચળકતાં હતાં, તેની આકૃતિમાંથી પ્રકટ થતાં હતાં, તેના શબ્દે શબ્દમાં પ્રતીત થતાં હતાં અને જે લોકો તેની સમક્ષ આવતા હતા તેઓના ઉપર તે કિરણોનો ચમત્કારિક પ્રભાવ પડતો હતો અને તેથી તે સર્વ તેના ભક્ત બની જતા હતા.

ઉપરોક્ત પુરૂષના જેવીજ તમારી સ્થિતિ છે. તમારી સફલતા, તમારી નિષ્ફલતા તમારા પ્રભાવ અને તમારાં જીવનનાં સર્વ કાર્યો તમારી અવસ્થામાં આ વાતની સાક્ષી પુરે છે કે તમારા મનમાં કોઈ પ્રકારના વિચારોની અસર છે. તમે પ્રેમ પવિત્રતા, અને આનંદના વિચારોને પ્રકાશિત કરશો તો તમને સુખ ઐશ્વર્ય તેમજ સંપૂર્ણ શાંતિ મળશે. એથી ઉદ્ધતું જો તમે તિરસ્કાર, દ્વેષ, તેમજ અપવિત્રતા અને અપ્રસન્નતાના વિચારોને પ્રકાશિત કરશો તો સૌ કોઈ તમારી નિંદા કરશે અને તમે સર્વદા ભય અને ચિંતાથી ગ્રસ્ત રહેશો. તમારા સારા વા નરસા ભાગ્યના ધડનાર તમે પોતેજ છો. પ્રતિદક્ષણ તમારામાંથી એવા ભાવ અને વિચારો પ્રકટ થયા કરે છે કે જેનાથી તમારું જીવન સુધરે છે વા બગડે છે. તમારાં હૃદયને ઉદાર, નિઃસ્વાર્થ અને પ્રેમમય બનાવો; એનાથી તમારો પ્રભાવ વધશે અને તમારી પાસે બિંદુલ દ્રવ્ય નહિ હોય તોપણ તમને સ્થાયી સફલતાની પ્રાપ્તિ થશે. પરંતુ એથી ઉદ્ધતું જો તમે તમારી જાતને સ્વાર્થમાં જ મગ્ન રાખશો તો તમે લક્ષાધિપતિ કે કોટ્યાધિપતિ હશે તોપણ તમારો પ્રભાવ લેશ પણ વધશે નહિ અને તમને સફલતા પણ પ્રાપ્ત થશે. નહિ. તેથી તમે તમારી અંદર એ પવિત્ર અને નિઃસ્વાર્થ ભાવ ઉત્પન્ન કરો અને વિશ્વાસ તેમ જ પવિત્રતાનું પૂર્વક કાર્ય કરવા ઉપરાંત તમારા શુભ સંકલ્પને દૃઢતા પૂર્વક વળગી રહો. એમ કરવાથી તમારાં મનમાં એવા ભાવ પ્રકટ થશે કે જેને લઈને તમને ઉત્તમ સ્વાસ્થ્ય તેમ જ સ્થાયી સફલતા જ પ્રાપ્ત થશે એટલુંજ નહિ પરંતુ તમારાં બળ અને પ્રભાવમાં પણ અત્યંત વધારો થશે.

તમે તમારી વર્તમાન સ્થિતિથી અપ્રસન્ન રહેતા હો અને તમારું મન કામમાં ન ચોંટતું હોય તોપણ તમે બની શકે ત્યાંસુધી તમારાં કર્તવ્યનું શ્રમ અને સાહસ પૂર્વક પાલન કર્યે જાઓ અને તમારા મનમાં એટલો વિશ્વાસ રાખો કે આ કરતાં સારી અવસ્થા અને સારો અવસર તમારા માટે રાહ જોઈ રહેલ છે. હુમેશાં નવાં નવાં કાર્યોની શોધમાં રહો જેનાથી કોઈ શુભ અવસર મળે અથવા નવો માર્ગ

માહુમ પડે ત્યારે તમે તેનો લાભ લઈ શકો અને બુદ્ધિમતા, સાવધાનતા તેમજ દૂરદર્શિતાપૂર્વક કાર્ય કરવા માટે તૈયાર બની- તે નવું કાર્ય કરવામાં તનમનથી ઉઘોગરીલ બને.

તમારે જે કાંઈ કાર્ય કરવાનું હોય તે તમે હમેશા તન મન ધનથી એકાગ્રચિત્ત બની કરો અને જરા પણ ન્યૂનતા ન રાખો. જે તમે ન્હાનાં ન્હાનાં કાર્યો પૂર્ણ-તાથી કરશો તો તમે મોટાં મોટાં કાર્યો પણ અવશ્ય કરી શકશો. એક વાત સદૈવ ધ્યાનમાં રાખો કે ધીમે ધીમે આત્મોન્નતિ સાધી શકાય છે. એમ કરવાથી તમારું અઘ:પતન થવાનો કદિ પણ સંભવ નથી. વાસ્તવિક શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો, એજ માર્ગ છે. મૂર્ખ મનુષ્યો પોતાની સંપૂર્ણ માનસિક અને આત્મિક શક્તિનો વ્યર્થ બકવાદ તેમજ સ્વાર્થયુક્ત વાતોમાં નાશ કરે છે અને તે સાથે ખરાબ કાર્યો કરવાથી પોતાની શારીરિક શક્તિનો પણ નાશ કરે છે. જે તમે પ્રબલ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખતા હો તો તમારે શાંતિ, ધૈર્ય અને ગંભીરતાપૂર્વક સર્વ કાર્યો કરવાં જોઈએ. બીજા લોકોની સહાયતાની અપેક્ષા ન રાખો; સંપૂર્ણ શક્તિને સ્થિરતા અને દૃઢતા સાથે ગાઢ સંબંધ રહેલો છે. વસ્તુત: તેજ મનુષ્ય બળવાન ગણાય છે કે જે પોતાના સહાયકોની કોઈને કોઈ પ્રકારની વાસનામાં અસિત થઈ જવા છતાં પણ પોતે સદાકાળ શાંત, ગંભીર અને સ્થિરધીર રહે છે.

જે મનુષ્યે પોતાની જાતને વશ કરી લીધી હોય છે તેજ મનુષ્ય બીજા લોકો ઉપર શાસન કરી શકે છે અને તેઓને પોતાને વશ રાખી શકે છે. જે લોકો મૂર્ખ, કાયર, વિચારશૂન્ય હોય છે, જેનામાં બુદ્ધિ અને ગંભીરતા નથી હોતા તેઓને માટે બીજા લોકોની સાથે રહેવું જરૂરનું છે. નહિતો તેઓ નિર્બળ અને અસહાય બની અવનતિની ગર્તામાં પડી જશે; પરંતુ જે મનુષ્યે શાંત, ગંભીર, નિર્ભીક, બુદ્ધિમાન અને દૂરદર્શી હોય છે તેઓ એકલા અરણ્ય અને પર્વતોમાંથી પસાર થઈ શકે છે.

વાસનાઓમાં બિંદુલ શક્તિ નથી. એનાથી તો શક્તિનો દુરૂપયોગ થાય છે અને કેટલીક વખત વિનાશ પણ થાય છે. એક વખત માર્ટિન લ્યૂથરને તેના મિત્રોએ 'વર્સ' નામની જગ્યાએ જવાની મના કરી. તેનું કારણ એ હતું કે તેઓને એવો ભય હતો કે જે લ્યૂથર તે સ્થળે જશે તો તેને મારી નાખવામાં આવશે. લ્યૂથરે જવાણમાં કહ્યું કે "ત્યાં આગળ મારા ગમે તેટલા શત્રુઓ હોય તોપણ હું ત્યાં જરૂર જઈશ." આતું નામજ સાચી શક્તિ છે. એજ રીતે ન્યારે બેન્જામિન ડિઝ-રાયલી પહેલવહેલાં પાર્લામેન્ટમાં લાપણુ આપવા ઉભો થયો અને કાંઈ પણ બોલી ન શક્યો ત્યારે પાર્લામેન્ટમાં તેની ઘણીજ હાંસી થઈ અને તે સમયે લોકોએ તેને જે કાંઈ કહ્યું હતું તેનાથી તેની વાસ્તવિક અંતરંગ શક્તિનો પ્રકાશ થઈ ગયો. તે વખતે તેણે એમ કહ્યું કે "એક દિવસ એવો આવશે કે ન્યારે તમે મારું, લાપણુ સાંભળવામાં તમારું અહોબાલ્ય માનશો."

એક યુવકના સંબંધમાં જાણવામાં આવેલ છે કે તે અનેકાનેક વિપત્તિઓ સહન કરતો હતો, છતાં તેને પ્રત્યેક કાર્યમાં નિષ્ફલતા મળતી હતી. તેના મિત્રો તેને એમ કહી સ્તબ્ધતા હતા કે “હવે તમે ઉદ્યોગ કરવાનું તણ દો, તમને સફલતા નહિ મળી શકે.” તેના જવાબમાં તે યુવક કહેતો હતો કે “તે સમય દૂર નથી, પરંતુ અત્યંત નિકટ આવ્યો છે, કે જ્યારે તમે મારી સફળતા જોઈને આશ્ચર્યચકિત બની જશો.” ખરેખરી રીતે તેણે સિદ્ધ કરી આપ્યું કે તેની અંદર એવી શુભ અને અજ્ઞાત શક્તિ વિદ્યમાન છે કે જેને લઈને તેણે અસંખ્ય કઠિનતાઓ ઉપર વિજય મેળવ્યો અને તેણે પોતાના જીવનમાં સંપૂર્ણ સફલતા પ્રાપ્ત કરી.

જો તમારામાં આ શક્તિ વિદ્યમાન નથી તો તમને અભ્યાસથી તે પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે. જ્યારથી શક્તિનો પ્રારંભ થાય છે, ત્યારથી બુદ્ધિમત્તાનો પ્રારંભ થાય છે. જે જેનાની નાની બાળતોને વશ તમે અત્યારસુધી થઈ રહેલા છો તેને તમારે પોતાને આધીન કરવાનો યત્ન આદરો. મેં ફાડીને ખડખડાટ હસવું, નકામી વાતો કરવી, ખીબતની ઠૂંકા મશકરી કરવી એ બધું તમારે તણ દેવું જોઈએ. એનાથી કાળક્ષેપ સિવાય બીજો કોઈ લાભ નથી. એટલા માટેજ સેંટ પૉલે એશિયા 'માઈનરમાં એપ્રિસેજના લોકોને મૂર્ખાઈ બદલી વાતો નહિ કરવાનો અને ઠૂંકા મશકરી નહિ કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો. તેણે તેઓને કહ્યું હતું કે “એમ કરવાથી સંપૂર્ણ આર્તિક બળ અને જીવન નષ્ટ થઈ જાય છે.” જેટલે દરજ્જે તમે તમારી માનસિક શક્તિઓને એ રીતે નષ્ટ થતી બચાવશો તેટલે દરજ્જે તમને વાસ્તવિક શક્તિનું જ્ઞાન થશે. વળી જે જે ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓએ તમારા આત્મા ઉપર આધિપત્ય મેળવ્યું છે અને જે તમારી ઉત્તતિમાં બાધક બની છે તે સર્વ ઉપર તમે વિજય પ્રાપ્ત કરશો. તે પછી તમે સ્પષ્ટ રીતે સહેલાઈથી આત્મોન્નતિ સાધી શકશો.

સૌથી જરૂરની વાત એ છે કે તમે તમારા જીવનનો એક ઉત્તમ અને ઉપયોગી ઉદ્દેશ નિયત કરો અને હમેશાં તેની પૂર્તિ કરવામાં તન મનથી મંડ્યા રહો. ગમે તેટલી વિપત્તિઓ અને કઠિનતાઓ ઉપસ્થિત થાય તોપણ તમારા નિશ્ચિત ઉદ્દેશ્યથી જરા પણ પાછા ન હટો. હમેશાં સ્મરણમાં રાખો કે જે મનુષ્યનો કોઈ નિશ્ચિત ઉદ્દેશ્ય નથી હોતો તેને કોઈ પણ કાર્યમાં સફલતા મળી શકતી નથી; નવી નવી બાળતો શીખવાને પ્રતિક્ષણ તૈયાર રહો. તમારાં કાર્યને સારી રીતે સમજી લ્યો અને તમે પોતે દરેક કાર્ય કરો. જે જે કાર્ય તમે તમારા અંતરાત્મા અનુસાર વિવેક પૂર્વક કરશો તે તે કાર્યમાં તમને સફલતા મળશે અને તમે આત્મોન્નતિ સાધતાં સાધતાં ઉચ્ચ સ્થાનપર પહોંચી જશો અને તમારા ઉદાર વિચારો દ્વારા જીવનનું

વાસ્તવિક સૌંદર્ય તમારી ઉપર ધીમે ધીમે પ્રકટ થવા લાગશે. તમારી જાતને વિશુદ્ધ અને પવિત્ર રાખવાથી તમારું સ્વાસ્થ્ય સાફરહેશે, સમ્યક શ્રદ્ધા અને દૃઢ વિશ્વાસ રાખવાથી તમને સફલતા મળશે, અને તમારા મનને તમારે વશ કરી લેવાથી તમારામાં બળ અને શક્તિ પેદા થશે અને તમે જે કાર્ય કરશો તેમાં તમે અવશ્ય વિજયવંત નીવડશો. જો તમે તમારી ઇદ્રિયોના દાસ નહિ બનો, તો તમે નૈસર્ગિક નિયમાનુસાર કાર્ય કરી શકશો અને એ સ્થિતિમાં તમને જે કાંઈ સ્વાસ્થ્ય અને સફલતાનોલાભ થશે તે ચિરસ્થાયી બનશે, તેનો કદિપણ વિનાશ થશે નહિ અને તમારાં બળ અને પ્રભાવમાં દિનપ્રતિદિન સવિશેષ વધારો થતો જશે.

સ્વ ઓળખાણ સંબંધી સ્થૂલ વિચારણા.

મનુષ્ય બીજાઓને ઓળખવાને, અને પોતાને ઓળખાવવાને જીજ્ઞાસાવાન હોય છે. છતાં પોતે કોણ ને પોતાનું યથાર્થ સ્વરૂપ શું છે ? તેનું વાસ્તવીક જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની પોતાની ફરજ છે, એવી જીજ્ઞાસા તેના મનમાં આવતી હોય એમ પ્રાચે માલમ પડતું નથી. પોતે અમુક ગામનો, પોતાના માત-પિતા અમુક, અમુક જ્ઞાતીનો અને અમુક કુટુંબ તથા કુળનો, અમુક ધર્મનો છે. આટલા જ્ઞાનથી સંતોષ માનતો જણાય છે.

પોતાનું યથાર્થ સ્વરૂપ શું છે ? એ પ્રશ્ન તવાઈ જેવો લાગશે હું કોણ ? એ પ્રશ્ન આપણને પુછે છે કોણ ? એ પ્રશ્ન આપણા મનમાં આજે કેમ ઉત્પન્ન થયો ? એ પ્રશ્નનો જવાબ કોણ આપશે ? આવા પ્રશ્નો પ્રથમ આપણા મનમાં ઉત્પન્ન થવા જોઈએ ત્યારે શું પ્રશ્ન પુછનાર આપણે અને આપણેજ તેનો જવાબ આપવાનો છે ? હા. પ્રશ્ન પુછનાર આપણો આત્મા છે અને તેણે પોતે જે કંઈ જ્ઞાન મેળવ્યું હશે તેની વિચારણા કરી તેનો જવાબ આપશે, ત્યારે ફરી પ્રશ્ન ઉભો થયો કે હું કોણ ? જગમાં મુખ્યત્વે બે ચીજ છે. ચૈતન્ય અને જડ અથવા જીવ અને અજીવ ત્યારે હું ચૈતન્ય છું કે જડ છું. હું ચૈતન્યવાન છું પણ જડની સાથે સહવાસમાં રહેનારો છું. હું ચૈતન્ય છતાં જડની સાથે રહેનાર છું એમ બંને કેમ ? મહારામા ચૈતન્ય છે. ચૈતના લક્ષણ જીવનું છે. જેનામાં ચૈતના નહીં તે જીવ નહીં. ચૈતના લક્ષણ સિવાય જીવનું વિશેષ સ્વરૂપ છે ? હા છે. પણ તે ઘણું લંબાણ છે તેથી અહીં સ્વઓળખાણ માટે યત્નિચીત લક્ષણ ધ્યાનમાં રહે એટલે બસ છે. એમ સમજ એટલાથી જીવ છે એમ પ્રતિતી આપણે કરવી જોઈએ. ચૈતન્ય લક્ષણ જેનામાં નથી એવી તમામ વસ્તુઓ, પદાર્થો દ્રવ્યો જડ યાને અજીવ છે. શરીર એ ચૈતન્યના સહવાસમાં રહે છે. ત્યાં સુધી સજીવ તરીકે ઓળખાય છે. પણ ચૈતન્ય યાને જીવ આ શરીર

છોડી 'બીજે' ઠેકાણે જતો રહે છે. ત્યારે શરીર એકલું પડી રહે છે. તે વખતે તે જડ છે. એવી આપણી પક્ષી ખાત્રી થાય છે. કેમકે જે વખતે તે ચૈતન્યના સહવાસમાં હતું તે વખતે તેને જરા પણ ઇલા થતી અથવા અશીનો સહેજ પણ તાપ લાગતો તો તેનું તેને દુઃખ થતું. ત્યારે ચૈતન્ય નીકળી ગયા પછી એજ શરીરને પશ્ચાત્ કીયા માટે ગમે તેમ બાંધવામાં આવે છે, તેનેજ ઉચકી લેઇ જવામાં આવે છે; અને અશી કે ભૂમીદાહ અથવા જળ સમાધી કરવામાં આવે તો પણ તે વખતે તેને કંઇ પણ અસર થતી જણાતી નથી. જે જરા પણ અપાય ખમી શકતું નહતું તે શરીરને ખાળી નાંખવામાં આવે છે, અથવા દાટી દેવામાં આવે છે. તો પણ તે જરા ચું કે ચાં કરતું નથી. એ ઉપરથી આપણી ખાત્રી થાય છે કે ચૈતન્ય રહીતતું શરીર જડ છે. ત્યારે પ્રશ્ન એ ઉભો થયો કે જીવ ચૈતન્ય લક્ષણ વાળો છતાં જડ અથવા અજીવના સહવાસમાં રહે છે કેમ ?

આ પ્રશ્ન ઘણો સારો છે અને તેનું સ્વરૂપ ત્યારે જોળખાશે ત્યારેજ સ્વ-જોળખાણ થશે જીવો બે પ્રકારના છે, એક દેહધારી અને એક દેહ વિનાના. શું દેહ વિના જીવ રહી શકે ? હા. જીવ શુદ્ધ સ્વરૂપે અનંતજ્ઞાન, દર્શન આસ્ત્રિત અને વીર્યવાન છે, અશરીરી, અરૂપી, અવિનાશી અને કર્મરૂપ ઉપાધીથી રહીત છે. જે જીવોએ કર્મરૂપ ઉપાધીને પોતાના આત્મ પ્રદેશમાંથી સર્વથા કાઢી નાંખી પોતે નિર્વાણ થયા છે તેઓ મુક્ત થાને સિદ્ધજીવના નામથી જોળખાય છે. તેઓ જ દેહ વિના રહી શકે છે. ચાર ગતિમાં જન્મ અને મરણથી ભ્રમવાના સ્વભાવવાળા આ અનંત સંસારમાં તેમને જન્મ મરણ કરવા પડતા નથી. તેઓ આ જગતના અથભાગે સાદિ અનંતભાગે અનંતજ્ઞાન, દર્શન, આસ્ત્રિત, વીર્ય, રૂપ સ્વરૂપમાં અવ્યાખ્યાય સુખમાં રહે છે તે મુક્ત જીવો સિવાયના તમામ જીવો શરીર સાથે રહેનાર છે. તેથી હું ચૈતન્યવાન છતાં જડ જોવા શરીર સાથે રહેનાર છું એમ પ્રતિતી થાય છે.

ત્યારે આ શરીર બનાવ્યું કોણે ? એ પ્રશ્ન તુરત જ ઉભો થાય છે. આ પ્રશ્નના જવાબની વિચારણા કરતા પહેલાં એ વાત જાણવાની જરૂર છે કે આ દેહમાં જીવ આવ્યો ક્યાંથી ? અથવા જીવ નવીન ઉત્પન્ન થયો છે ? એ બે વાતો ધ્યાનમાં આવ્યા સિવાય એ પ્રશ્નનો ખુલાસો થઇ શકશે નહીં.

જીવને કોઈએ બનાવ્યો નથી. તે અનાદિકાળથી છે. એટલે ભૂતકાળમાં હતો, વર્તમાનમાં છે, અને ભવિષ્યમાં કાયમ રહેનાર છે. એ જીવનો કોઈપણ કાળે નાશ થવાનો નથી. આપણે જીવોને મૃત્યુ પામતા જોઈએ છીએ, પરંતુ ખરી રીતે તે જીવ મૃત્યુ પામતો નથી અથવા તેનો નાશ થતો નથી. ફક્ત વર્તમાન શરીરમાં થી નીકળી બીજો કોઈ ઠેકાણે ફરી જન્મ લે છે. જીવ નીકળી ગયા પછી મૃત્યુ પામ્યો

એમ ને બોલીએ છીએ, તે વર્તમાન દેહ આશ્રિને બોલીએ છીએ એવું છે. શરીર પર્યાય છે.

શરીર છોડ્યા પછી એવ શામાટે ફેર જન્મ લે છે ?

હવેને જન્મ ધારણ કરવો પડતો નથી તે ઠેકાણે તે કેમ જતો નથી. તેનું કારણ એવું છે કે જે શરીરમાંથી એવ નીકળી જાય છે, તે શરીર સિવાય બીજા બે શરીર એવની સાથે હમેશ રહે છે. ત્યારે એવ એકથી વધુ શરીરવાળો છે ? હા. ત્રણ શરીરવાળો છે. જે શરીર પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, બીજાઓ અને હું જોઈ શકીએ છીએ તેવા મનુષ્ય અને તિર્થંચના શરીર ઔદારિક શરીર કહેવાય છે. તે સિવાય તેજસ અને કાર્મણ એ બે શરીર આત્મપ્રદેશની સાથે ક્ષીરનીરવત્ અનાદિકાળથી મળેલા છે. તે ઘણું સૂક્ષ્મ છે. આપણી દૃષ્ટિએ દેખી શકાતા નથી. તે શરીર સાથે એવ આ ભવમાં આવેલો છે. એવ માતાના ગર્ભાશયમાં ઉત્પન્ન થાય છે તેના પહેલા સમય-માંજ આહાર ગ્રહણ કરે છે એ એક જાતની એવની શક્તિ છે. એ શક્તિને જૈન શાસ્ત્રકારો પર્યાસિ નામથી યોગખાવે છે. આહાર પર્યાસિ, શરીર પર્યાસિ ધ્વિય-પર્યાસિ, શ્વાસોશ્વાસ પર્યાસિ, લાષા પર્યાસિ, અને મનપર્યાસિ એ પ્રમાણે એવની છ પ્રકારની શક્તિ છે. મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થએલો એવ પર્યાસિ પુરી થયા પછી તે શક્તિના અને અંગોપાંગ અને નિર્માણ નામ કર્મના બળે આ શરીરની રચના કરે છે એ એવનો સ્વભાવ છે. તેથી શરીરનો કર્તા એવ છે.

માતાના રૂધિર અને પિતાના વીર્યના એકત્ર મેળાપમાં એવ ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં રૂધિરનો ભાગ વિશેષ હોય અને વીર્યનો ભાગ થોડો હોય તો એવ સ્ત્રીપણાને પામે છે. વીર્યનો ભાગ વધુ હોય તો પુરૂષપણાને પામે છે; જન્મે સમાન હોય તો ન-પુંસકપણાને પામે છે. એમ વેદક શાસ્ત્રનું કહેવું છે પણ તેની સાથે બીજા ખાસ લક્ષમાં રાખવા જેવી વાત એ છે કે આ ભવમાં ઉત્પન્ન થતાં પહેલાં એવે પુરૂષ, સ્ત્રી, કે નપુંસક વેદ એ ત્રણ પ્રકારના મોહની કર્મમાંથી જે પ્રકારનું કર્મ બાંધ્યું હોય તે કર્મ આ ભવમાં ઉદય આવવાથી એવને તેવા પ્રકારની સામગ્રી પ્રાપ્ત થાય છે. તે સામગ્રીનો એવ ઉપયોગકરે છે. અને ઉદય આવેલા કર્મના બળે પુરૂષ, સ્ત્રી કે નપુંસકના શરીરની રચના કરે છે અને પુરૂષ અથવા સ્ત્રી અથવા નપુંસક તરીકે જન્મ ધારણ કરે છે તે કારણસર હું વર્તમાન શરીર અને વેદ પામ્યો છું.

હવેને ઉત્પન્ન થવાની ગતિ ચાર છે. નરક, તિર્થંચ, મનુષ્ય અને દેવગતિ, તેમાં મનુષ્યગતિમાં ઉત્પન્ન થવાને મનુષ્યગતિનામ કર્મ બાંધવાના કારણના લીધે મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થયોછું.

હવે એકેન્દ્રિવાળાં, બે ઈન્દ્રિવાળાં, ત્રણ ઈન્દ્રિવાળાં, ચાર ઈન્દ્રિવાળાં, અને

પાંચ ઈંદ્રિયાણા હોય છે. તેમાં હું મનુષ્ય પંચેદ્રિ છું. એવા હું મનુષ્ય પંચેદ્રિયાણા જીવને જે જીવોને ફરી જન્મ લેવો પડે તે સ્થળે નહીં જતાં વારંવાર જન્મ લેવો પડે છે તેનું કારણ એવું છે કે, હું અષ્ટવીધ કર્મ સહિત છું. જેઓ મનુષ્ય પંચેદ્રિપણું પામી સ્વશક્તિને કેળવીઃઅષ્ટવીધ-કર્મથી રહીત થઈ કેવળ નિરાવર્ણ થાય છે. એટલે કર્મનો કંઈપણ અંશ જેમનામાં નથી તે જીવોજ તે સ્થાને જવાને શક્તિવાળા છે. મેં હજી તેવી શક્તિ પ્રગટ કરી નથી. તેથી તે સ્થળે જવાને મહારામાં શક્તિ નથી. અને તેજ કારણસર મહારે જન્મ મરણ કરવાં પડે છે.

મારું જે નામ જંગતમાં પ્રખ્યાત છે અને જે નામથી લોક જોલાવે છે અને એ નામથી જોલાવાથી મને તે જોલાવે છે. એવો મને જોધ થાય છે. તે નામ પાડ્યું કોણે ? અથવા એ નામ સહીત હું જન્મેલો છું ? ના, હું નામ સહીત જન્મેલો નથી. મને જોળખવાને અનુકૂળતા થાય તે કારણથી મારા માતાપિતાએ એ નામ મહારા શરીરનું પાડેલું છે. હું જે ચૈતન્ય લક્ષણવાળો જીવ શરીરમાં રહું છું. તેનું એ નામ નથી. છતાં શરીરની સાથે હંમેશ રહેવાથી અને હું શરીરથી ભિન્ન અથવા જુદો છું એવી મહારી જાગૃતી રહેતી નથી. તેથી શરીરના પાડેલા નામથી હું પોતાને તે નામથી પોતાપણું માની લઈ વ્યવહાર કરું છું. અને તે નામની ખાતર શુભાશુભ કર્મ, કરી-મગર થાઉં છું. એના પરીણામે મનુષ્યજીવનનું કર્તવ્ય મહારા ધ્યાન ઉપર રહેતું નથી. ઉઠું નવીન કર્મોપાર્જન કરી મહારા જીવને હું વધુ મલીન કરું છું. જીવ તો અરૂપી અનામી છે. જે જે લવમાં જવાનું થાય તે તે લવમાં તે શરીર આશ્રીને નવીન નામ પાડવાનું. ભુતકાળમાં આ જીવે અનંત શરીર ધારણ કર્યા અને અનંત નામ તેના લીધે તેના પડ્યાં. વાસ્તવીક તેમાંનું જીવનું કંઈ નહીં. ફક્ત મોહને લીધે યથાર્થ વાત મહારા લક્ષ ઉપર રહેતી નથી. તેથી નામના અંગે હું વિવિધ પ્રકારના પાપારંભ કરી ખુશી થાઉં છું. એટલુંજ નહીં, પણ ધન ધાન્યાદિ ચીજો ઉપરથી મૂર્છા ઉતારી તેનો સહુપયોગ કરું તો મહારા આત્મામાં રહેલી દાનશક્તિને હું ખીલવું, તેને બદલે નામનાની ખાતર અનેક પ્રકારના શુભાશુભ કાર્ય કરું છું. તેથી જો કે મહારી નામના થાય છે. જંગતમાં મહારો જશ જોલાય છે હું દાનવીરની ગણતરીમાં ગણાઈ ખુશી થાઉં છું. પણ તેથી મહારા આત્માનો જે વાસ્તવીક ગુણ મહારે પ્રગટ કરવો જોઈએ. તે પ્રગટ કરવાનું લક્ષણું હું ચૂકી જાઉં છું. એવી ભૂલ હવેથી નહીં કરવા હું સદા જાગૃતી રાખીશ, અને એ ધન દારા મહારા આત્માની ઉન્નતિ કરીશ.

હું મહારા દેહ ઉપર મમત્વભાવ રાખી તેને સુખી રાખવા હંમેશ પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. એ દેહ શેનો ગનેલો છે ? એ વિચાર મહારા મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને

હું મુંઝાઉં છું. ઉપર આપણે વિચાર કરી ગયા કે માતાનાં રૂધિર અને પીતાના વીર્યમાં પ્રથમ ઉત્પન્ન થયો. તો શું એજ મહારા શરીર રચનાનું બીજ છે ? હા તેમ છે. આજે સ્થૂલ શરીર જેને ઔદારિક શરીર કહે છે. ગર્ભમાં જીવ ઉત્પન્ન થયા પછી સમયે સમયે જીવ આહાર લે છે. અને આહાર ગૃહણ કર્યા પછી શરીર, ઇન્દ્રિ, શ્વાસોશ્વાસ લાપા અને મનની અને અંગોપાંગની રચના કરે છે એ ઉપરથી એટલી વાત મહારા ધ્યાનમાં આવે છે કે, હું જે સારો અથવા હલકો, લક્ષ્ય અથવા અલક્ષ્ય જેવો આહાર લેઉં તેની અસર આખા શરીર ઉપર થવાની. તો મહારે મહારૂ શરીર સારૂ અને નિરોગી રાખવું હોય તો આહાર પાણી નિર્દોષ, સ્વચ્છ, અને પવિત્ર અને પચ્ય વાપરવા જોઈએ. આહાર કરવાનું કારણ શરીરની શક્તિ ટકાવવા તથા વધારવાનું છે. એ વાત આહાર કરતી વખતે મહારા અને મહારા કુંડુંબના લક્ષ ઉપર રહેતી નથી. ક્ષેત્ર જીવ્હા (રસના) ઇન્દ્રિયા પોષણના માટેજ આહાર કરે છે, લોજન અથવા ખાદ્ય પદાર્થ સ્વાદિષ્ટ અને મધુર કેમ બને. કે જેથી જમતી વખતે ખરી લહેજત આવે એ તરફજ હું લક્ષ રાખું છું. સ્વાદિષ્ટ લોજન પચાવવાની શક્તિનો ખ્યાલ કર્યા સિવાય અતિશય લાલસાથી મર્યાદાથી વધુ ખોરાક લઉં છું. તેમજ વિવિધ ભતિના પીવાના પદાર્થો હું વાપરું છું. પણ તેની અસર મહારા શરીર ઉપર કેવી થશે તેનો હું વિચાર કરતો નથી. એમાં શરીર રચનાની મહારી અજ્ઞાનતા સિવાય મને બીજું કંઈ જણાતું નથી. કેટલીક વખતે મહારા મિત્રો અને સગાઓ ઉત્તમ પકવાનાદિ લોજનના પ્રસંગે અતિ આગ્રહથી વધુ પ્રમાણમાં ખવરાવવા દબાણ કરે છે. અને તેમની શરમની ખાતર હું તેમના દબાણના તોણે ચાલું છું. એમાં અમે બન્ને ભૂલ કરીએ છીએ. એમ તે વખતે અમને લાગતું નથી, પણ પાછળથી તેનું માહું પરીણામ મહારે વિવિધ દુઃખરૂપે લોગવનું પડે છે. શરીરની શક્તિનો વિચાર કર્યા સિવાય ઘેરકારી અને રસના ઇન્દ્રિની લાલસાથી હું જે વિવિધ આચરણ કરું છું તે શરીર લગભગ પણ સહન કરી શકતું નથી. તો મહારે શરીરરચનાથી પુરતા વાકેફગાર થવું જોઈએ અને શરીરને બાધા પીડા ન ઉપજે એવી રીતે મહારે ખાન પાનનો ઉપયોગ રાખવો જોઈએ.

મેં આ લખનો જન્મ લીધો તે વખતે તો આ ઔદારિક શરીર રૂપેજ જન્મ લીધો હતો. આ શરીરના મૂળ રૂપે તો મહારૂ જન્મ વખતનું શરીર ઘણુંજ નહાતું હતું, એ નહાના શરીર સિવાય હું કંઈ પણ લખને આવેલો નથી. છતાં આજે મહારી પાસે ધન ધાન્ય અને પરિવાર જોઈ છે એની પ્રાપ્તિ થવામાં કારણ રૂપે મહારૂ પોતાનું પરાક્રમજ છે કે બીજો કંઈ હેતુ છે ? હમેશા મારૂ માનવું એવું થાય છે કે, આ બધું મેં પેદા કર્યું છે. અને તે માહારૂ છે સામાન્યતામાં કંઈ ભુલ થાય છે કે કેમ ? હા. એમાં ભૂલ થાય છે. એ બધી પ્રાપ્તિનું કારણ જીવોનું પરાક્રમ

એટલું જ હોય તો પછી દરેક માણસ પોતાના પરાક્રમ બળે તે સર્વ પોતાની ઇચ્છા મુજબ મેળવી શકે. પણ તેમ તો તે બનતું નથી. જીવોની ઇચ્છા અને તે પરાક્રમ કરવાને પ્રબળ પરાક્રમ છતાં ઇચ્છીત વસ્તુ મેળવી શકતા નથી. તેથી એમ પ્રતિતી થાય છે કે તેમાં કંઈ શુભ કારણ હોયું જોઈએ એ શુભ કારણ તે જીવોના પુર્વો-પાછાંત શુભા શુભ કર્મો છે. જે કર્મો સહિત જીવ જન્મ લે છે, એ શુભાશુભ કર્મ કયા રહેતા હશે ? જીવ જે બે શરીર સહ માતાના ઉદરમાં આવે છે તે પૈકી એક તેજસ અને બીજું કાર્મણ તે બન્ને આત્મ પ્રદેશની અંદર મળીને રહે છે. એ કાર્મણ શરીરજ શુભાશુભ કર્મ પુણ્યલોનું બનેલું છે, એ શુભાશુભ કર્મ પુણ્યલો તેનો કાળ પરિપક્વ થવાથી ઉદયમાં આવે છે. તે વખતે તે તે કર્મો અનુસાર તેને બુદ્ધિ થાય છે. અને બીજી સામગ્રીનો તેને સંયોગ થાય છે. આજે ધન ધાન્યાદિ સામગ્રીનો મને સંયોગ થયો છે, તેનો કુદરતનો નિયમ પ્રમાણે વિયોગ પણ થવાનોજ. કાંતો તે મ્હારી પાસેથી જતી રહેશે, અથવા હું તેને છોડીને ચાલ્યો જઈશ. તેથી એ સંયોગ વિયોગરૂપ સામગ્રીના યોગે મ્હારે અભિમાન ધરવું યોગ્ય નહીં, પણ તેના ઉપરથી મૂર્છા કમી કરી બને તેટલો તેનો સહયોગ કરી લેવો જોઈએ.

મ્હારા પોતાના સ્વઓળખાણ સંગંધે સૂક્ષ્મ વાતો ઘણી બહુવા અને વિચારવા જેવી છે. તે પૈકી એક મહત્વની વાતનો મ્હારે વિચાર કરવાનો છે. તે એ છે કે હું જન્મ્યો તેની સાથે શું લઈને આવ્યો છું ? હું મરણ લઈને આવ્યો છું. જીવવું કેટલું એનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન અતિશય જ્ઞાની સિવાય બીજાને હોઈ શકે નહીં. આયુષ્ય કર્મના દળીયાના વિષાકોદય થઈ તે તમામ લોગવાઈ ગયા કે જન્મેલાનું મરણ તો થવાનું નકી જ છે. ત્યારે શું મરવાનો ? હાં. કોઈપણ એક વખત હું મરણને શરણ થવાનો એ વાત નક્કી છે. જે વખતે મ્હારું આયુષ્ય પૂર્ણ થશે, અથવા મ્હારા જીવન ઉપર અકસ્માત્તદિ હુમલા થઈ હું મરણને શરણ થઈશ તે વખતે મ્હારો જીવ આ ઔદારિક શરીર છોડી બીજે કોઈ ઠેકાણે જવાનો એ નક્કી જ છે. એથી બચવાનો કંઈ રસ્તો છે ? ના. ત્યારે આ ધન દોલત કુટુંબ પરિવાર બધું જેને હું મ્હારું માનું છું તેનું શું ? તે તો બધું અહીંજ રહેવાનું, મ્હારી સાથે તેમાંનું કંઈપણ આવવાનું નહીં, ત્યારે એ બધાને હું મારું માનું છું તે શા કારણથી ? તેનું નામજ મોહ છે. હું અને મ્હારું એ-મોહરાજના મંત્ર છે. મોહ જીવને મુંઝાવી નાંખે છે. વાસ્તવીક જે પોતાનું નથી તેમાં પોતાપણું મનાવે છે. જે પોતાનું નથી તેમાં પોતા પછાની બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરીને મેળવવાને માટે જીવનનો ઘણો ભાગ તેમાં વ્યતીત કરાવે છે. ત્યારે મ્હારું શું ? જ્ઞાની માહારાજજી પોતાના આત્માને તથા આત્મ શુણને પોતાના માને છે. અને તેને ઓળખવાને માટે પ્રયત્ન કરવો તેને કર્તવ્ય માને છે. ત્યારે એમ કંઈ ત્યારે તે દિશા તગ્ મ્હારો પ્રયત્ન કેળવાતો નથી ?

એજ મોહનો મહિમા છે. ત્યારે મ્હારે કરવું શું ? કરવાનું એજ કે મોહનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજી ને વસ્તુ પરિણામે આત્માને શુણ્ણ કર્તા નથી તેવી વસ્તુ મેળવવા ખાતર હું ને અન્યાયાદિ પાપાયરણ કરું છું તે નહીં કરતાં ભગવંત મહાવીરની આજ્ઞાનુસાર માર્ગાનુસારીના શુણ્ણ તથા શ્રાવકતા એકવીશ શુણ્ણ પ્રાપ્ત કરી શુદ્ધ ગૃહીધર્મ અથવા સાધુધર્મનું સેવન કરવું. ગૃહસ્થધર્મપાલનમાં મુખ્યત્વે ન્યાય સંયત્ત વૈભવ મેળવવા અને પાપરહીત પ્રવૃત્તિ કરવાનું લક્ષમાં રાખવું જોઈએ, તેની સાથે જીવનનો ઘણો ભાગ હું ને એ ખાતે કાઢું છું, તેમાંથી થોડો વખત બચાવી મહારા પોતાના આત્માને ફાયદો થાય, આત્મસ્વરૂપની ઓળખાણ થાય તેવા પ્રકારના તત્ત્વજ્ઞાનના શ્રેયોના શ્રવણ વાંચન અને મનનમાં વખત કાઢી સત્સમગમ અને સફળતાના સહવાસથી આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ.

મનુષ્ય જીવનનું સાધ્યખિંદુ આત્મિક પ્રગતિ યાને ઉત્તતિનું હોવું જોઈએ. કદિ ઉન્નતિ ન કરી શકાય તો પણ અધોગતિ ન થાય એવા પ્રકારનું જીવન મ્હારે જીવવું જોઈએ. જો એ સાધ્યખિંદુ સુકી જાઉં અને કંઈ પણ ધોરણ વગરનું જીવન પુરું કરું તો તેનું પરિણામ મહારા પોતાનાજ હકમાંજ તુકશાન કર્તા છે, એ વાત મ્હારે હંમેશા ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. મનુષ્યજીવનની સાર્થકતા સમ્યક્ જ્ઞાન પુર્વક ઉચ્ચ પ્રકારના ચારિત્રમાં છે. ગૃહસ્થ જીવનને છાજતા ઉચ્ચ પ્રકારના ચારિત્ર લાયક શુણ્ણ મ્હારે મેળવવા જોઈએ. જો હું તેવા શુણ્ણ પ્રાપ્ત નહીં કરું તો મ્હારો આત્મા ઉત્તતિના પ્રદેશ તરફ પ્રયાણ કરવાને લાયક બનશે નહીં. હું ને ઉચ્ચ પ્રકારના શુણ્ણ ખીલવીશ તે શુણ્ણ આગામી ભવમાં ઉત્તતિક્રમમાં આગળ વધવાને ઘણા સહાય-ભૂત થશે. નહીં તો સંસારનો પાર આવવાનો નથી. મનુષ્યજીવનમાં ઉચ્ચ પ્રકારનું ચારિત્ર વિકસાવે માટે જેટલા સંજોગો અને સાધન સામગ્રીની અનુકૂળતા છે તેની ખીજી ગતિમાં નથી એ વાત વીસારી મુકવાં જેવી નથી.

વક્રીલ નંદલાલ લલુભાઈ, વડોદરા.

અક્ષયર્થ અથવા ઇન્દ્રિય નિગ્રહનો અદ્ભુત મહિમા
અને તેથી થતા અનેક ઉત્તમ ફાયદા.

તથા અપ્રક્ષસેવન (ઇન્દ્રિય પરવશતા) યા કુશીલતાથી

થતા અનેક ગેરફાયદા.

લેખક-સદ્ગુણ કર્પૂરવિજયજી.

પરસ્ત્રી ગમન તથા વેશ્યા ગમનાદિકથી થતી અનેક પ્રકારની ખુવારી જાણીને
હાથપણથી તે તે દુષ્ટ બદીઓનો તરત ત્યાગ કરવો જોઈએ, સ્વઇન્દ્રિય-નિગ્રહ સમું
કોઈ સુખ નથી, અને ઇન્દ્રિય પરવશતા સમું કોઈ દુઃખ નથી.

એક એક ઇન્દ્રિયની પરવશતાથી પતંગ, લંગ, મીન, હરણ, અને હાથી
પ્રમુખ મરણાન્ત દુઃખ પામે છે, તો પાંચે ઇન્દ્રિયોને પરવશ પડેલા જીવોના કેવા
હાલ થાય ? તે જરૂર વિચારવું જોઈએ. જે પરઆશાના પાશમાં પડેલા છે તે જગત્
માત્રના ઓશીયાળા થઈ રહે છે. પણ જે પરઆશાથી મુક્ત થઈ નિઃસ્પૃહ બને છે
તેનું દાસત્વ આખી દુનીયા કરે છે. તેમાંથી પસંદ પડે તે માર્ગ આદરે. સુખ સ-
હુને ગમે છે પણ સુશીલતા વડે જ તે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. દુઃખથી સહુ ડરે છે પરંતુ
કુશીલ દુઃશીલ જનો તેથી છટકી શકતા નથી. રાવણ જેવા રાજવીના પણ કુશીલ-
તાથી કેવાં માઠા હાલ થયા ? સુખના અર્થી જનોએ સતી સીતા અને રામચંદ્ર
જેવા સુશીલ થવું જોઈએ શીલ સદાચાર સમાન બીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ ભૂખણ નથી. શી-
લના પ્રભાવથી જંગલ મંગલ રૂપ થાય છે, અગ્નિ જળરૂપ થાય છે, સર્પ કુલની
માળ રૂપ થાય છે, વિષ અમૃત રૂપ થાય છે, અને શત્રુ મિત્ર રૂપ થાય છે. દેવો પણ
સુશીલનું દાસત્વ કરે છે, શીલના પ્રભાવથી મંત્ર સિદ્ધિ થાય છે. ચોતરફ યથા
કીર્તિ વિસ્તરે છે, તથા અષ્ટ સિદ્ધિ અને નવ નિધિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

અપ્રક્ષ સેવન (વિષયીપણા) થી નિવિડ પાપ બંધાય છે, સકળ સુકૃત્ય
(પુન્ય) નો ક્ષય થાય છે અને સર્વ કંઈ વિપરીત થવા પામે છે. તેવી દુષ્ટ કુશીલ-
તાથી તો સહુ કોઈ ભાઈ જોડેનોએ સાવધનતા પુર્વક દૂરજ રહેવું જોઈએ. સંત-
મહંતો તો આત્માનંદી હોઈ ઉકત મહાવ્રતને ધારતાં છતાં વિષય સુખનો સર્વથા
ત્યાગ કરે છે. તેઓ વિવિધ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શમાં મુંઝાયા વગર
સર્વદા સમભાવે રહે છે-ગૃહી થકે છે.

સુશીલ ગૃહસ્થ સન્નનો સ્વદારા (પત્ની) સંતોષીજ હોય છે, એટલે પરસ્ત્રી
પ્રમુખને તેઓ માતા પુત્રી કે સહોદરો સમાનજ લેખે છે. ફક્ત ઓછી સમજને

કમ અક્ષલને લઈને મુગ્ધજનોજ ઉચિત મર્યાદાનો લોપ કરીને સ્વચ્છંદ્યપણે વિહરતા કામાન્ધવોની એવાં અનાચરણ કરે છે કે જેથી અહીં ઈજ્જતના કાંકગ કરી, મસ્ત થઈને, બહુ દુઃખી થાય છે અને પરબવવામાં દુષ્ટત્વ યોગે દુર્ગતિમાં પડી ભારે વિટંબતા પામે છે.

યતઃ—“કાચનું સુદૃઢ્ય જાય, જાંઠનું તો ગર્ય જાય, સ્વનારીનો સ્નેહ જાય, રૂપ જાય રંગથી; ઉત્તમ સહુ કર્મ જાય, કુળના સહુ ધર્મ જાય, ગુરૂજનની શર્મ જાય, કામના પ્રસંગથી; ગુણનું રાગ દૂર જાય, ધર્મ પ્રીતી નાશ થાય, રાગથી પ્રતીત જાય, આત્મ બુદ્ધિ ભંગથી; જપ જાય તપ જાય સંતાનોની આશ જાય, શિવપુરનો વાસ જાય, વેશ્યાના પ્રસંગથી. ૧

કુલટાસીનો સંગ-પ્રસંગ જેમ શુશીલ જનોએ તજવાનો છે, તેમ લંક કુશીલ જનોનો સંગ-પ્રસંગ પણ સુશીલ બહેનોએ સાવચેતીથી જરૂર તજવાનો છે.

સુશીલતાથીજ સર્વ યોગ દોષ સંપન્ન છે, અને કુશીલતાથી તો તેનોજ ફાય થાય છે. એમ સમજીકુશીલતા તણ, સુશીલતા આદરવા સહુ ઉચ્ચમાણ બનેલ જેથી સંપૂર્ણ સુખ-સમાધિ સહેને આવી મળે. છતિશમ.

બ્રહ્મચર્ય અથવા સુશીલતાને સેવવાની

ભારે જરૂર.

સ્વપર ઉત્પત્તિ ઇચ્છતારાઓએ બ્રહ્મચર્યનું યથાર્થ પાલન કરવા ચક્રવું નહિ જોઇએ.

લેખક—સદગુણાનુરાગી કપૂરવિજયજી (પાશીતાબા.)

શુદ્ધ—પવિત્ર—નિબ્ધાપ થવું કેને ગમતું નહીં હોય ? સહુ કોઈને તે ગમેજ. વિશુદ્ધ વિચાર વાણી અને આચારના સંમેલનથીજ શુદ્ધ નિબ્ધાપ થઇ શકાય છે. બ્રહ્મચારીનું તો એ ખાસ કર્તવ્ય છે.

નિર્દોષ, ક્ષમા, મૃદુતા, સરલતા, સંયમ, તપ અને સંતોષાદિક ધર્મજનિત આત્માના સ્વાભાવિક સુખમાં રમણતા રૂપ શુદ્ધ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યની સિદ્ધિ માટે ઉત્તમ લાઈ બહેનોએ નિજ જળ વીર્યનું જેમ અને તેમ ચિપટથી સંરક્ષણ કરતા રહેવાની ભારે જરૂર છે.

અપણ મન અને ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ નહીં જતાં—તેના પ્રલોભનોમાં ફસાઈ નહીં જતાં સ્વપરના હિત-શ્રેય અર્થે તેમને અંકુશમાં રાખનારા પ્રહાર્યર્થને સારી રીતે સાધી શકે છે.

શુદ્ધ પ્રહાર્યર્થનો મહીમા વર્ણવી ન સકાય એવો અગમ અને અપાર છે. બ્રહ્મસ્પતિ સરખા પણ તેને દાખવી શક્યા નથી.

પ્રહાર્યર્થના સંસેવનવડે સ્વજીવન તત્ત્વ (Vitality) ટકી રહે છે. નિર્મળ જ્ઞાન અને શ્રદ્ધાની વૃદ્ધિ થાય છે. સ્વચારિત્ર્યની રક્ષા શુદ્ધિ અને વૃદ્ધિ થાય છે; જગતમાં પુષ્કળ યશોવાદ થાય છે; ઇન્દ્રાદિક દેવો પણ પ્રેમભર પ્રભુમે છે, અને અતે અક્ષય અનંતસુખ સમૃદ્ધિને પણ પામે છે. આવું પ્રભાવશાળી પ્રહાર્યર્થ સુખના અર્થી સહુ કોઈએ અવશ્ય પાળવું જોઈએ. તેના વડે દીર્ઘ આયુષ્ય, સુંદર આકૃતિ, મજબુત અને સહનશીલ શરીર, પ્રબલ પુન્યપ્રકૃતિ અને ઉત્તમ ઓજસ પ્રમુખ ઉદભવે છે, વળી એના પ્રભાવથી પેદા થનારી પ્રજા પણ સર્વે વાતે સુખી સદગુણી અને પ્રભાવશાળી બની આ લોકનું તેમજ પરલોકનું હિત સંભાળે સાધી શકે છે.

શુદ્ધ શીલનું યથાર્થ પાલન કરવાથી પૂર્વે અનેક સાત્ત્વિક સ્ત્રી પુરુષો એવી ઉંચી કોટીને પામેલાં છે કે તેમના આલંબનથી કંઈક ભવ્યાત્માઓ સુખી-સદગુણી બની અન્ય અનેક જીવોને ઉત્તતિના માર્ગમાં સહાય રૂપ થયા છે. એ પ્રહાર્યર્થ—ત્રત અન્ય અનેક સદગુણોને મેળવી આપે છે. તેથી ખરા સુખના અર્થી દરેક ભાઈ જોહેને તેમા અત્યંત આદર કરવો ઉચિત છે. સ્વાભાવિક સુખને મેળવવા ઇચ્છનારાઓએ તુરંચ વિષય સુખવાળી પશુવૃત્તિ (વિષય લોભુપતા) નિવારીને, સંતોષ વૃત્તિને દૃઢતાથી સ્વીકારી મન તથા ઇન્દ્રિયોનો યથાર્થ નિગ્રહ કરીને આત્મામાં છુપું રહેલું અનંત અતુલ, સ્વાભાવિક બલ-વીર્ય પ્રગટ કરવા ખુબ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સુખ જનોએ તો તેમાં લગારે પ્રમાદ કરવો ઘટે નહીં.

એ રીતે પ્રગટ થતા બલ પરાક્રમ વડે અનેક અચિંત્ય ઉત્તમ ઉપયોગી કાર્યો અનાયાસે સિદ્ધ કરી શકાશે. પ્રહાર્યર્થ એજ સર્વ સુખની આવી-કુંચી છે.

ધૃતિશમ.

તા. ૦ ૬૦—સમયને સારી રીતે ઝોળખી તે સુખ પ્રમાણિકપણે ચાલનારા સદ્દેય નેતાઓ નૈતિક બળમાં નબળી બની ગયેલી આપણી પ્રજાને ઉત્તત બનાવવા, મન વચન કાયાથી પ્રહાર્યર્થનું પાલન કરવા વડે સ્વ વીર્યની સારી રીતે રક્ષા કરીને તે વીર્ય-શક્તિનો સારામાં સારો ઉપયોગ કરવા ખુબ જોર શોરથી સહુને બલામણુ કરે છે.

શ્રી તીર્થંકર ભગવાનના કલ્યાણક ઉજવવાનો પ્રસંગ.

જયન્તિ અને કલ્યાણકની એકતા.

ભવ્યં સુરો ! પ્રમાદ ત્યજે અને આર્થિક સ્થિતિ ઉત્તત કરવાની સાથે સાથે ધાર્મિક દશાને પણ ધ્યાનમાં લેયો. આજના જમાનામાં જયન્તિ શબ્દ આ-
ખાલ ગોપાળ પ્રસિદ્ધ છે ત્યારે કલ્યાણક શબ્દને આપણામાંની બહુ ભુજ વ્યક્તિઓ
સમજતી હશે. બન્ને શબ્દનો સાચો તાત્પર્યરૂપે એક જ જયન્તિ શબ્દ બ્યારે
સર્વોત્કર્ષ બતાવે છે ત્યારે કલ્યાણક શબ્દ ત્રણ જગતના છવોને સુખ આપવાનો
ઉત્કર્ષ બતાવે છે, આ બાબત નારકા અપ્ય મોદન્ત વસ્ય કલ્પાણ પર્વસુ
એ વચનથી શાસ્ત્રસિદ્ધ જ છે, આ સર્વોત્કર્ષતું નામ જયન્તિ કહો કે કલ્યાણક
કહો બન્ને તાત્પર્ય રૂપે એક જ છે. શુર્વાદિક મહાપુરુષોની જયન્તિ ઉજવવામાં પણ
વિવક્ષિત સદ્ગુણ વિષયક જ ઉત્કર્ષ બતાવવાનો ઇશદો રખાય છે, સર્વોત્કર્ષનો
વીતરાગ ભગવાનનો જ, દર્શાવતો હોવાથી ખાસ પારિભાષિક કલ્યાણક શબ્દથી
તેનો વ્યવહાર કરાય છે, આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે જયન્તિ બ્યારે સાધારણ
અસાધારણ શુભો માટે ઉજવાય છે ત્યારે કલ્યાણક અસાધારણ શુભો માટે જ
ઉજવાય છે.

જયન્તિ અને કલ્યાણકની સિતતા.

બ્યારે જયન્તિ ઉજવવાનો રીવાજ સર્વ સાધારણ થઈ પડેલો છે, ત્યારે કલ્યાણકને
જેઓએ ચાર ઘાતિકર્મક્ષય કરી કેવલ્ય દ્વારાએ 'લોકલોકના ભાવ બાણી સમ
દષ્ટિથી સર્વ વર્ણોને અને દેવાદિને બોધ આપી તીર્થંકરપણું' સાર્થક કર્યું તેને માટે જ
ઉજવી શકાય છે, આજ જયન્તિ અને કલ્યાણક એ બન્નેનો ઉદ્દેશ વિષયક
સિતતા હોવાથી પ્રત્યક્ષ ભેદ છે, કલ્યાણક ઉજવવાથી શું લાભો છે તે હવે તપાસીયે—

કલ્યાણક ઉજવવાનો પ્રકાર.

કલ્યાણકોના મેલાવડા કરવાથી તીર્થંકર મહારાજોમાં કયા કયા કેવલ્યઆદિ
અસાધારણ શુભો હતા ? તે શુભો તેઓએ કેવી રીતે મેળવ્યા ? તેમનું વર્તન અને
કથન કેટલું વિલક્ષણ અને અસાધારણ પણે અવિસંવાદી હતું ? તે બધાવાનું અને
કાલાનુસાર તેનું ફેટલેક અંશે અનુકરણ કરવાનું બની શકે છે, હાલના સમયમાં બ્યા-
પારનું પ્રવૃત્તિ વિલક્ષણ હોવાથી કુરસદ બહુ જ કમ મળવાથી હંમેશાં ચાલતા પૂનદિ
કાર્યોમાં લાભ લઈ બોધ મેલવવાનું અદ્ય છંવોથી બની શકે છે ત્યારે ખુદ પોતાના
છંદ દેવના સદ્ગુણો અને તેનું ચરિત જણાવી ઉછરતા જૈન વર્ગમાં આસ્તિકતા
જમાવવાને માટે આવા મેલાવડાની જરૂરીઆત સુર જનો જોઈ શકશે. કલ્યાણક

ઉજવવાને માટેનોપુરાવો જો કે મૂલ આગમમાંજ છે છતાં પણ ૧૪૪૪ અંથકતા જેને થયે ૧૫૦૦ લગભગ વર્ષો વીતી ગયાં છે તે અસાધારણ વિદ્વાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ યાત્રા પંચાશકમાં કલ્યાણુકનો વિષય કઇ રીતે પોષે છે ? અને અન્ય દિવસનાધર્મકૃત્યો કરતાં કલ્યાણુકના દિવસે કરતાં ધર્મકૃત્યોપર ગાથામાં તુ શબ્દ મેલી કેટલો ભાર મૂકે છે ? અને તેજ ગાથાના ટીકાકાર નવાંગી વૃત્તિકાર અભયદેવ-સૂરિજી તે ઉલ્લેખનું ચમત્કારિક સ્પષ્ટીકરણ પોતાની ટીકામાં કેવી ખુશીથી આપે છે ? તે આ નીચે યાત્રાપંચાશકની ગાથાઓનું તથા ટીકાનું ભાષાંતર આપીને પ્રદર્શિત કરેલ છે તે વાંચવાથી સુસજ્જનોને જણાશે.

ટીકા તેના અભ્યાસીએ તે અંથમાંથી વાંચી લેવી.

પંચાશકકાર મહાત્મા કહે છે કે:—

ગાથા.

તા રહ નિરકમણાદિવિ, એ એ ઉ દિયો પડુચ કાયન્વં ।

જં એ સો સ્વલુ વિસઞ્જો, પહાણમો તી એ કીરિયાએ ॥

વિસય પગ્ગરિસ ભાવે, કિરિયામે તંપિ વહુ ફલં હોઈ ।

સકિરિયા વિહુ ન તહા, ઇયરમ્મિ અવિયરાગિન્વ ॥

તિત્થગરે વહુમાણો, અભ્યાસો તહય જીય કપ્પસ્સ ।

દેવિંદાદિ અણુગિતી, ગંભીર પલ્લવણા લોએ ॥

વણ્ણો ચ પવયણસ્સા ઇયજત્તાએ ણિયમેણં ।

મગ્ગાણુસારિ ભાવો, જાયઙ્ એત્તો ચ્ચિય વિસુદ્ધો ॥

શ્લેષકસાર:

“ જિનેશ્વરના કલ્યાણુકના દિવસે રથયાત્રાદિ મહોત્સવો કરવાથી તેના જોનારા અનેક ભવ્યાત્માઓને તીર્થંકરપર, તેમના શાસનપર અને જિનેશ્વર મહારાજે પ્રરૂપેલા ધર્મ ઉપર લાકિત, પ્રેમ અને અનુપમ બહુમાન ઉછળે છે. માટે આસ્તિક જનોએ કલ્યાણુકના દિવસે રથયાગા, પૂજા, પ્રસાવના આદિ જિનસંક્રિતાના કાર્યો અવસ્ય કરવા—કારણ કે અન્ય દિવસોની અપેક્ષાએ કલ્યાણુકના દિવસો ધાર્મિક કાર્યો માટે અતિ પ્રશસ્ય છે. ”

ટીકાકાર મહારાજ ઉપરની હકીકતને યુષ્ટિ આપતા સતા એટલું વિશેષ કંઈ કહે છે કે—“ કલ્યાણુક સિવાયના દિવસો અનાગમોક્ત હોવાથી યથાર્થ પૂર્ણ ફળદાયિ

યતા નથી પરંતુ કલ્યાણક આદિના દિવસે ખાસ આગમોદત હોવાથી અધિક આરાધનીય છે તે દિવસે કરેલું ચોડું પણ ધર્મકૃત્ય મહાફળદાયી થાય છે. ”

આજ હકીકતને પુષ્ટિ આપતાં મૂળ અંશકાર કહે છે કે—“ જેમ ઉચિત વૃષ્ટિ આદિના સંયોગે અદ્ય પણ જેવી અધિક ફળ આપે છે અને ઉચિત વૃષ્ટિ આદિના અભાવે અધિક પણ જેવી નિરર્થક થાય છે તેમ ઉત્તમ દિવસોએ કરેલી ચોટી પણ ધાર્મિક આરાધના અને દ્રવ્યનો વ્યય ભય જીવોને અતુલ ફળ આપે છે. આ હકીકતને વધારે સુદ કરતાં ટીકાકાર કહે છે કે—“ જેમ અનીતરાગ પુરૂષમાં ગુણ પ્રકર્ષનો અભાવ હોવાથી તે પુરૂષને પ્રધાનપણે કલ્પી તેની પૂજા ઉત્સવાદિ કરવામાં આવે તો તે યથેષ્ટ ફળ આપવામાં અસમર્થ બને છે, તેજ પ્રમાણે કલ્યાણકાદિ શાસ્ત્રોક્ત દિવસોને તજી દહને અન્ય દિવસે કરાતા પૂજા ઉત્સવાદિમાં પોતાની કલ્પનાની મુખ્યતા અને સર્વજ્ઞ આરાનો અનાદર અપાદર હોવાથી તે ઇચ્છિત ફળદાયક યતા નથી. તેથી શાસન પ્રેમીઓએ કલ્યાણકાદિ દિવસોએજ બહુધા પૂજા પ્રભાવના ઉત્સવાદિ કરવા કે જેથી સ્વપરને અમોઘ ફળદાયી થાય. ”

આ હકીકતની પુષ્ટિમાં વળી અંશકાર મહાત્મા કહે છે કે—“ જિનેશ્વરોના જન્મ આદિ કલ્યાણકોના દિવસે અથવા તેવા બીજા શાસ્ત્રોક્ત ઉત્તમ દિવસોએ રચયાત્રા, પૂજા, પ્રભાવના વિગેરે ઉત્સવો કરાય તો તે જોઇને અન્યદર્શનીઓને પણ તીર્થંકરોદિ ઉપર બહુમાન ઉપજે છે. અને તેવા તથાવિધ ધર્મ જોડદારા પરિણામે સત્યધર્મને પણ પામે છે. પૂર્વ પુરૂષોએ બાધેલી પ્રણાલિકાનું અનુકરણ થાય છે. ઇદ્રાદિક દેવ પણ તે દિવસોએ મહોત્સવાદિ કરે છે તેથી તેઓના સમ્મગાચારનું પણ અનુકરણ થાય છે. ભવ્યજીવો તેની સવિશેષ અનુમોદના કરે છે તેથી તેમને માર્ગાનુસારીપણું પ્રાપ્ત થાય છે અને કેટલાએક જીવોનું સમકિત પણ નિર્મળ થાય છે. ”

આ ઉપરથી સુમનનો સમજી શક્યા હશે કે કલ્યાણક સિવાયના દિવસોમાં કરેલા ધર્મકૃત્ય અને દ્રવ્યનો સફળ્ય ત્યારેજ ઉપયોગી થાય છે કે જ્યારે કલ્યાણકના દિવસમાં ખાસ ધાર્મિક અને શાસન પ્રભાવનાના અપૂર્ણ ઉત્સાસથી અને અસાધારણ દ્રવ્ય વ્યયથી કરવામાં આવે. લૌકિક નીતિ પણ તેવીજ હોય છે, એક સફળહસ્થ વિના પ્રસંગે લાખો રૂપિયા ધામધુમ કરી ખર્ચે અને જ્યારે પોતાને લગ્નાદિ પ્રસંગ આવે ત્યારે કંઈ પણ તેવો વ્યય કરે નહીં તો તે આદર પાત્ર બની શકતો નથી તેમજ શાસ્ત્રકારની અપેક્ષાએ કલ્યાણકના દિવસનું સ્મરણ માત્ર પણ ન કરનાર અને તેમાં અપૂર્વ વીર્યોદ્ઘાસ ન બતાવનાર અન્ય દિવસમાં વળી ધામધુમો તેમજ રચયાત્રાદિ કર્યા છતાં પણ આત્મિક ગુણનો પૂર્ણ લાભ પામી શકતો નથી.

દરેક તીર્થંકર મહારાજના પાંચ પાંચ કલ્યાણકજ હોય છે “ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ.” વર્તમાન ચોવીશીમાં ૧૨૦ કલ્યાણક ઉજવવાની શક્તિના અભાવે પણ વર્તમાન તીર્થાધિપતિ શ્રી મહાવીર મહારાજના પાંચ કલ્યાણક તો નાના મોટા દરેક જૈન વસ્તીવાલા ક્ષેત્રમાં ઉજવવાજ જોઈએ. શ્રી સિદ્ધાચળ છમાં તો શ્રી પાલીતાણા શહેરમાં શ્રી મહાવીર ભગવાનના પાંચ કલ્યાણક ઉજવવાની સાથે ગિરિરાજ ઉપર શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનાં પાંચ કલ્યાણક ઉજવવાની આવશ્યકતા હોવાથી નીચે લખ્યા મુજબના દિવસે ઉજવવા જોઈએ, જેનો લાભ મુરજનો પોતાની ઉદારતા દર્શાવવા દ્વારાએ આખી જૈન કોમને આપશે, કહેવાની જરૂર નથી કે જ્યારે પોતાના ક્ષેત્રમાં કરેલા દ્રવ્યના સફળ્યનો લાભ બહોલતાએ તેજ ક્ષેત્રવાલાઓ લઈ શકે છે. ત્યારે આવા અપૂર્વ તીર્થ સ્થળમાં કરેલા સફળ્યનો લાભ અવર નવાર આખી જૈન કોમ લઈ શકે છે.

કલ્યાણકના દિવસો—

ઋષભદેવ પ્રભુના પાંચ કલ્યાણકના ચાર દિવસો આ પ્રમાણે છે—

જેઠ વદિ-૪ ચ્યવન ! ફાલ્ગુન વદિ-૮ જન્મ અને દિક્ષા, મહાવદિ ૧૧ કૈવલ્ય ! પોષ વદિ-૧૩ નિર્વાણ

મહાવીર પ્રભુના પાંચ કલ્યાણકોના દિવસો.

અશાઢ શુદ્ધિ ૬. ચ્યવન, ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ જન્મ ! કાર્તિક વદી ૧૦ દિક્ષા વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૦ કૈવલ્ય આશ્વિન વદિ અમાસ્યા નિર્વાણ.

શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનના પાંચે કલ્યાણકો શ્રી શત્રુંજયતીર્થ પરની નવ ટુંકમાં આંગી તેમજ મોટી ટુંકમાં પૂજા, ભાવના, રથયાત્રા વગેરેની વ્યવસ્થા કરવામાં આવશે, તેમજ શ્રી મહાવીર પ્રભુના પાંચ કલ્યાણક મહોત્સવ વખતે જાહેર ખખર છપાવી પાલીતાણામાં જે વિદ્વાન ત્યાગી મહારાજ હાજર હોય તેમના પ્રમુખપણા નીચે મેળાવડો, ભાષણો, તેમજ આંગી પૂજા ભાવના વગેરેથી કરવામાં આવશે.

મહાનુભાવો ! બુદ્ધના ભક્તોની તથા પ્રકારની વસ્તિ હિંદુસ્તાનમાં નહીં છતાં પણ જ્યારે હજારો માઇલોથી આવી તેના ભક્તો અને તેની જયન્તી ઉજવવાનો લાભ લે છે, ત્યારે જે તીર્થંકરની લાખોની સંખ્યામાં રહેલી ભક્ત કોમ આજ દેશમાં કલ્યાણક ઉજવવાને ઉજમાલ નથાય, એટલુંજ નહીં પણ તે કલ્યાણકના દિવસોનું જ્ઞાન માત્ર પણ ન ધરાવે એ કેટલું શોચનીય છે. જ્યારે પોતાની ભતની અને પોતાના બાલ બચ્ચાઓની વર્ષગાંઠ ઉજવવામાં ઉજમાલપણું રહે ત્યારે આવા અપૂર્વ તીર્થમાં તીર્થાધિરાજ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનની વર્ષગાંઠ અને કલ્યાણકો તેમજ વર્ત-

માન શાસનપતિ શ્રી વર્ધમાન સ્વામિનાં કંઠ્યાણુકો ઉજ્જવામાં પ્રમાદ રહે એ શું વિચારણીય નથી ? માટે મહાનુભાવ સદગૃહસ્થો ! ઉપરનો પ્રબંધ વાંચી તેને સંપૂર્ણ લક્ષ્યમાં લઈ અપૂર્વ વિરોધલાસથી લાલ લેવા ઉત્સુક બનો અને તે દ્વારાએ સ્વ અને પરને જ્ઞાનાદિ શુભની વૃદ્ધિ કરનારા થાઓ.

તા. ૬૦ આ કલ્યાણુક સંબંધમાં વ્યવસ્થા માટે પુરતી માહિતી મેળવવા માટે એક દિવસને માટે મુંડીરૂપે કે વારા રૂપે રકમ આપવાની ઇચ્છાવર્તી વાળા ગૃહસ્થે પત્ર વ્યવહાર શ્રી પાસીટાણા શ્રી ત્રપરકર મંડળના મેજેસ્ટરીના નામે કરવો.

પ્રતિશ્રમ

સાધુ મુનિરાજનું જીવન સ્વદેશી અને સ્વાવલંબી કેવી રીતે છે ?

(એક મુનિમહારાજ)

આજ કાલ વિદેશી સ્વદેશીનો પવન સર્વત્ર ફુંકાયો છે, જેમાં સાધુઓના ઉપર પાત્ર આંગળીયો થતી જોવાય છે તો ખુલાસો થવાની જરૂર છે જેથી સ્વદેશી વિદેશીનો ભેદ નહીં સમજનારને સમજાવ્યું પડે. જૈન સાધુઓનું નેટકું જીવન શાસ્ત્રાધિન છે તે બધું સ્વદેશી કંઠો. સ્વરાજ આધીત કંઠો કે સ્વાવલંબી કંઠો, વિચાર પૂર્વક મળતું જ છે.

- ૧ સાધુઓની દિક્ષાથી માંડી મરણ પર્યંતની યાવત ક્રિયાઓ થાય છે તેમાં વિદેશીની ગંધ પણ જણાતી નથી.
- ૨ નિર્દોષ આહાર પાણી જે વિધિથી લેવાની શાસ્ત્રાત્મક છે તેમાં પણ વિદેશીપણું નજરે આવતું નથી.
- ૩ પાત્ર પણ સ્વદેશી જ છે.
- ૪ મકાન પણ સ્વદેશી.
- ૫ સ્વારી કોઈ જાતની કરતા જ નથી એટલે એમાં સ્વદેશી વિદેશીનો અવકાશ જ્યાં ?
- ૬ પદાર્થ (પરિચ્છ) નો ત્યાગ જ છે.
- ૭ વ્યાપારનો પણ સર્વથા ત્યાગ જ છે.
- ૮ સ્ત્રીલેલાં વસ્ત્રો વાપરતાં નથી એટલે દેશનને તો જલાંજલી મળેલી છે.
- ૯ વાપરવાના વસ્ત્રો પણ ઘણું લાગે દેશી જ હોય છે, જેમકે કામળી શીયાળામાં ઓઢવાની પંખળ વીગેરે દેશની બનેલી હોય છે.
- ૧૦ ખંભા ઉપર જે લાલપટાની કામળી નાંખવામાં આવે છે તે પણ વીકાનેરની પ્રાયઃ બનાવટ છે.

૧૧ ચાદર-પાંગરણી કે ચોલપટ્ટાને માટે લુગડું મલમલ કે નેનસુખ હોય છે આટલામાં ગડબડ થતી હોય તો તે ના ન કહી શકાય, પણ સાધુઓને એ પરીક્ષા પ્રાયઃ થોડી હોય છે કે જે સમજી શકે; આતો અમુક ઠેકાણાનું કાપડ છે અને આ અમુક ઠેકાણાનું. તેની પાસેથી કોઈએ વેચાતી લેવું નથી તેમ તેને વેચવું પણ નથી, ફક્ત શરીર ઢાંકવાના કામમાં લઈ આખરે ચીંથરાના રૂપે ઠેકાણે કરવામાં આવે છે તો એક નકામી અને તે પણ પરાશ્રયી ચીજને માટે આટલું ખેંચવામાં આવે અને ગ્રહસ્થો જે સર્વથા નહીં તો બાર આની ભાગ બિલકુલ વિલાયતી બુટલેલ જેવો નજરે આવે છે તેનું શું થાશે તે ધ્યાનમાં આવતું નથી. જે જે સુનિઓનાં નામ જાહેર આવ્યાં છે, ખુશીની વાત છે પણ એથી એમ નથી સમજી બેસવાનું કે એમના સિવાયના બીજા બધા વિલાયતી બની ગયા છે. જો ખરું કહેવાય તો જેનાં જેનાં નામો આવ્યાં છે તેઓનો સમુદાયની સાથે અમુક પ્રકારનો સંબંધ થોડોજ હશે અન્યથા સમુદાયની સાથે રહી સમુદાયના નાયકના નામથી અથવા જે કોઈ મોટા હોય તેના નામથી જાહેરમાં આવે તો અવશ્ય તેની અસર અમાજ તેમજ બીજાઓ ઉપર સારી પડે એમાં શક નથી. શું કોઈ પણ સાધુને સાધુના વેપથી જે ઓળખવામાં આવે છે તે ઓળખાય નહિ એવા રૂપમાં કોઈએ જોયો છે ? ચાદર, દંડો, કામળી (ખલે નાખવાની ધાબળી) કે તરપણી સિવાય પગમાં મોઝાં અને બુટ, માથે વિલાયતી ટોપી, ગળામાં નેકટાઇ કમરમાં પાતલૂન, દૂરથી બુટલેલ જેવો બનેલો કોઈ સાધુ નજરે આવતો હોય તો તેને માટે જેટલા આક્ષેપો કોઈ કરે તે ચોચજ છે. પશુસણના દિવસોમાં શ્રીવીર ભગવાનના જન્મના ધવલ મંગળ વખતે કેટલેક ઠેકાણે શ્રાવકોનાં બાળકો ઓળખમાં નથી આવતાં કે આ અંગેજના છે કે પારસીનાં છે કે દક્ષણીનાં છે કે સીધીનાં કે હુણસીનાં કે ચીનનાં ? કોનાં છે ? અવશ્યમેવ ઝાલા સમયે સાધુઓએ બનતો ઉપદેશ આપવો ઘટેછે, પણ સાધુઓનો ઉપદેશ સાંભળી માન્ય કરવાળા તો પાછા એના એજ ધમચક છે, માટે જો ખરા સ્વદેશી બનવાની ઈચ્છા હોય તો પંદર કર્મદાન જે શાસ્ત્રકારોએ નિષેધ કરેલા છે તે પૈકી મોટી મોટી મીઠો અને કારખાનાઓ ચલાવવાવાળાએ વિચાર કરવાની જરૂર છે કે જેની હવાથી એ લોકોનો મગજ એટલો બધો સડી ગયો છે કે દેશસર કે સાધુની પાસે જવાનું તો ગમતું નથી. શામાટે જાય ? જાય તો કોઈને કોઈ નિયમ કરવો પડે, કોઈ પર્વ દર્શમાં જોડાવું પડે, કોઈ ઠેકાણે પાંચ પૈસા ખર્ચવા પછી પડે. એટલે હવે તો જોમ અમદાવાદ આદિ સ્થળોએ નાતવાળાઓએ મળીને કે જોળવાળાઓએ મળીને સત્યાનાસી ચાનો એટલો ઉમેડો ફેંકી દેવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તેમ પ્રયત્ન થાંચેતો પછી આપણા લોકો ગાડરીયા

પ્રવાહની માફક એક બીજની પાછળ તણાતા બંધ થવા ટપોટપ બંદોબસ્ત કરી નાત તરફથી એવો બંદોબસ્ત થવો જોઈએ કે લગ્નાદિ પ્રસંગમાં અમુક અમુક વેષ ન હોવો જોઈએ અને કોઈએ પેહેરેલો હોય તો લંબે પછી તે મ્હોટા નગર શેઠની શેઠાણી કેમ ન હોય અટ મંડલમાંથી વિદાય કરવી જોઈએ, જેથી બીજાઓને ઘડો મળે, પણ આતો ગરીબ જોયો કે ચારે તરફથી બિચારાને સોટા પડવા લાગે અને અમીર જોવે તો આંખ આડા કાન કરી દીધા પછી ખસ થઈ ચુક્યું. આમ થવાથી કાંઈ બનતું નથી અને એજ માટે જાહેરમાં આવવું એકદમ ઠીક નથી સમજાતું. વિલાયતી ખાંડને માટે એક વખત કેટલી ધમાલ થઈ પડી હતી હાલ તેના તેજ ખાતા નજરે આવે છે.

આમ યુકીને ચાટવું વા બોલીને ન પાળવું આનું નામ સત્યાગ્રહ ન કહેવાય. જો કે મેં તેનીશ વર્ષ થયાં દીક્ષા લીધી છે તે દિવસથી આજસુધી ચાનો એક પણ છાંટો મ્હારા શરીરે લાગ્યો નથી ત્યારે પીવાની તો વાતજ શી ? તેમ હું અવસર પામી વ્યાખ્યાનમાં પણ એની ખુરાઈ જાહેર કરું છું. મ્હારા મહવાસમાં રહેલા સાધુઓ પણ બનતાં સુધી ન છુટકેજ કોઈ વખતે લેતા હશે તે પણ હું ઠીક નથી સમજતો. તેનું કારણ ફક્ત વિલાયતી ચીજ કે રિવાજને લઈનેજ નહીં. પણ શરીરને તુકશાન કરે છે, તે ઉપરાંત એના પ્રભાવે પ્રાયઃ પરચણાણ વગેરેમાં પણ કેટલોક બાધ આવી જાય છે. સવારના પહોરમાંજ તરપણીઓ લઈ લોકોના ઘરે ભટકવું પડે છે, ત્યાં એ ચીજ મળે નહી ત્યાં વિહાર કરવો મુશ્કેલ થઈ પડે, કાંતો ચાના ભક્તો સાથે હોવા જોઈએ ઇત્યાદિ ઘણાં કારણો એવા છે જે સાધુઓને લાયક નથી. માટે ચાની આદત સાધુઓને તો હોવીજ ન જોઈએ. મારી પોતાની એવી માન્યતા છે. જો ખરું કહાવો તો તમારા ગુજરાતી ચાલકોએજ લોકોને શું, અને સાધુ સાધ્વીઓને શું પાચમાલ કરવાનો ધધો શરૂ કરી રાખ્યો છે અને એ ચાના દાસ બની સાધુ સાધ્વીઓ પણ ઘણે ભાગે જે દેશમાં ચાનો રિવાજ નથી જેઓએ મારવાડ પંજાબ વગેરે તે ઠેકાણે વિહાર કરતા નથી; કદાપી તીર્થ યાત્રાના પ્રસંગથી જવાનું થાય છે તો અટ યાત્રા કરી પાછા ગુજરાત તરફ મોડું કરીલે છે, જેથી કેટલાક ગામોવાળા મારવાડી ભાઈઓ જે પરદેશમાં વ્યાપાર નિમિત્તે રહે છે, જાણીને પોતાના દેશમાં રોજતો નહી પીતા હોય, પણ ચા નહી મળવાથી મહારાજ જલદી વિહાર કરી દેશે એવા હેતુથી પોતે પીવી શરૂ કરી દે છે અને અતે એઓ પણ ચા ભક્તો બની જાય છે. આ વાતનો મનુલવ મને એકલાનેજ નથી પણ ઘણા સાધુ સાધ્વીઓને થઈ ચુક્યો છે, જેનો ખુલાસો મારવાડી ભાઈઓનો મેળ થયે કરવા ધારોતો કરી શકો છો.

સ્વ જીવન સફળતા કરવાની કુંચી.

પરજીવ-જીવ માત્રનું હિત ચિન્તવન કરવું કે ‘ સર્વ કોઈ સુખી થાવ ! સર્વ કોઈ નિરોગી બની રહેો ! સર્વ કોઈ લદ્દ પામેો ! અને કોઈ પણ પાપ આચરણ કરતાં એટકો-પાપ કૃત્ય ન કરો ! ’ ‘ સમસ્ત જગતમાં શાન્તિ વર્ષો ! સમસ્ત જનો પરહિત કરવા તત્પર બનો ! દોષ માત્ર દૂર થાવ ! સમ સર્વત્ર સર્વ કોઈ સુખી થાવ ! ’ આ પ્રકારે સર્વ કોઈનું એકાન્ત હિત ચિન્તવન કરતા રહેવું, કદાપિ કોઈનું પણ અહિત ચિન્તવન નજ કરવું તેનું નામ મૈત્રી ભાવના.

આ ભાવનાને (Universal Brotherhood) વિશ્વભાવના કહી શકાય. તે વડે સર્વ જગતના જીવો સંગાતે એકતા-અલેક્ષતા (Harmony) સાંધી શકાય છે અને એથી આપણા આત્માને તેમજ જગતના જીવોને શાન્તિ મળી શકે છે. બીજી કટ્ટણા ભાવના દુઃખી જનોનાં દુઃખો દૂર કરવા આપણી શક્તિનો સદુપયોગ કરવાથી બને છે. જો કે સહુ કોઈ સુખને માટેજ તલ્લે છે પરંતુ સુખનો ખરો માર્ગ તજી, ખોટા માર્ગે સ્વસ્થ દતાવડે ચાલવાથી કંઈક જીવો દુઃખી દુઃખી થઈ જાય છે. તેવા દુઃખી જનોનો તેવા તેવાં દુઃખોથી ઉદ્ધાર (છુટકારો) થાય તેમ તન, મન ધનથી કે સદુપદેશથી નિઃસ્વાર્થપણે પ્રયત્ન કરવો એ આ ભાવનાનું રહસ્ય છે, અન્યને દુઃખ મુકત કરી સુખ શાંતા પમાડી અલય આપવાથી આપણે પોતે અલય નિર્ભય બની શકીએ છીએ. આપણું એવું લેવું અને વાવણું એવું લણવાનું છે. ફાગટ વાતો કરવાથી કશું વળવાનું નથી. આપણામાં સદ્વિવેક જાગ્રત કરી તુરંજ સ્વાર્થ તજી, બની શકે તેટલું પરમાર્થદાયક કાર્ય કરવાથીજ હિત થઈ શકે તેમ છે. ત્રીજી ભાવના પ્રમોદ અંથવા મુદિતા નામની છે. જેમ મેઘનો ઉદય જોઈ મોર કેકારવ કરે છે અને ચંદ્રનો ઉદય જોઈ ચક્રોર ખુશી થાય છે તેમ સુખનો તેમજ શુણનો ઉદય અન્યમાં જોઈ દીલમાં ખુશી થવું જોઈએ. એથીજ આપણે સુખમાં કે શુણમાં વધારો કરી શકીએ. તેને જાહેરે ઈર્ષા કે અંદેજાઈવશ અન્યનું અનિષ્ટ ચિન્તવવાથી તો પરિણામે આપણું અનિષ્ટ થવા પામે છે. જો આપણે સુખી અને સદ્-શુણી બનવું જ હોય તો દોષદષ્ટિને સર્વથા તજીદઈ દ્રઢ શુણાતુરાગીજ બનવું જોઈએ. એથી આપણી હૃદયભૂમિ સારી રીતે ખેડાઈ મૃદુ અને સુયોગ્ય બનશે અને તેમાં બીજા સંસ્કારો પડેલા નકામા જથ્થો નહીં. ચોથી ભાવના આધ્યસ્થ્ય અથવા ઉપેક્ષા નામની છે. જ્યારે કોઈ નિન્દા કામ કરનાર નજરે પડે ત્યારે તેના ઉપર દ્રેષ લાગ્યા વગર જો તે કોઈ રીતે સુધરી શકે એમ જણાય તો કેવળ દરજી દ્રષ્ટિથી તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો, પણ જો તે અસાધ્ય વ્યાધિ જેમ અપ્રતિકાર્ય લાગે તો સમભાવ રાખી અનેરો સ્વપર હિતકાર્ય કરવામાંજ ઉજમાળ રહેવું. ઇતિશમ્.

શ્રી

આત્મનન્દ પ્રકાશ

इह हि रागद्वेषमोहाद्यजिज्ञूतेन संसारिजन्तुना
शारीरमानसानेकातिकदुक्खःखोपनिपात-
पीकितेन तदपनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

પુસ્તક ૧૮] વીર સંવત્ ૨૪૪૧ આશ્વિન આત્મ સંવત્ ૨૫, [અંક ૩ જો.

શ્રી જિનવર સ્તુતિ.

(હરિગીત)

આનંદ ભવિષ્યોનાં હૃદે ઉપજાવતાં ને સર્વદા,
નિજ આત્મ-ગુણ પ્રકટાવતા પ્રેમે પ્રણાધી પર્વદા,
ભવની પીડાઓ ભાવથી ભવિજનતણી ને પરિહરે,
જીતારિ જીનવર તે જયતા જગતમાં જયજય ધરે.

વ્યભિચાર નિંદા.

રચનાર—રા. રા. પદ્મગુણ.

(હરિગીત.)

- ધન જાય કીર્તિ જાય છે વળી કુળ કલંકિત થાય છે,
બળ ક્ષીણ થાય અને વળી આયુધ્ય ઓછું થાય છે;
વિદ્યા અરે ! વિન્યાદિ સર્વે ધૂળધાણી થાય છે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ માનવ દેહ એળે જાય છે. ૧
- પગલાં ન ધરે ઘેર કો ધિક્ સજ્જનો મુખથી કહે,
સતીજનતણી કષ્ટિ વિષે નિત્ય ઝેર તેના પર રહે;
વ્યભિચારીનું મૃત્યુ ઘણું કરી વગર મોતે થાય છે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૨
- નિજ તાર રૂપ ભંડાર પણ પરદારમાં આસક્ત જે,
તે સૂકર સમ ત્યજી અન્ન મીઠું હુષ્ટ વિદ્યા ખાય છે;
તે ખવાર થાયે સર્વથા પણ ના હરામી છોકશે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૩
- નિજ દાર મીઠું ફળ ત્યજી જે પરદાર વિષફળ ખાય છે,
હુઃખી થઈ અહીં તેહ અન્તે નરકમાંહી જાય છે;
રોશે મૂઢીને પોક જ્યારે દૈવ પ્રાપ્તો પૂછશે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૪
- પરદાર છે અંગાર તેને રત્ન કિંમતી ના ગણે,
ધરનાર ગુપ્તની માળ તેને કાળસર્પ નહિ ગણે;
પરદાર નરકનું દ્વાર તે આપહતણું આજાર છે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૫
- વ્યભિચારી પુત્રતણે પિતા અગ્નિ વિના જ બળ્યા કરે,
તે પુત્રની માતા બિચારી લોકમાં શરમે અરે;
હર્ષિક્ષમાંહિ લતા પેઠે પાતળી સદા મુકાય છે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૬
- સત્કર્મ કરવા ઇન્દ્રિયો દૈવે દીધી નરનારીને,
હુકર્મ કરશે તે યક્રી તો કયમ દૈવ નહિ કાપશે ?
સત્કર્મ કરી સ્વર્ગે જશે તો સૌખ્ય પુણ્ય સહુ આપશે,
વ્યભિચારીનો ઉત્કૃષ્ટ ૭

જૈન તીર્થ લીમપદ્મી અને રામસૈન્ય.

(લેખક—મુનિ કયાલુવિજયજી.)

વિક્રમની ચૌદમી, પંદરમી અને સોલમી સદીમાં લખાયેલા ઘણાએક ગ્રન્થો અને શિલાલેખોમાં લીમપદ્મી અને રામસૈન્યનો તીર્થ તરીકે અથવા પ્રાચીન નગર તરીકે ઉલ્લેખ થયેલો જોવામાં આવે છે. કેટલાંક સ્તોત્રો અને ચૈત્ય-પરિવારિયોમાં આ બંને સ્થળોને તીર્થ ગણીને વંદન કર્યું છે. આ ઉપરથી એ વાત તો નિસ્સંદેહ છે કે ‘લીમપદ્મી’ અને ‘રામસૈન્ય’ કાંઈ પ્રાચીન જૈન તીર્થ છે, પણ તે કયા દેશમાં આવેલાં છે અને હાલમાં કયા નામથી ઓલખાય છે એ વાતની કાંઈકને જ ખબર હશે.

લીમપદ્મી

લીમપદ્મી નગર કે જે એક વખત ઘણી પ્રસિદ્ધિને પામેલ હતું, જેના નામથી ‘લીમપદ્મીય’ નામનો ગચ્છ નિકલ્યો હતો અને જેની પ્રાચીનતા અને સમૃદ્ધતાને સૂચવનારી હજી પણ અનેક દંતકથાઓ ત્યાંના નિવાસિયોના મુખ થકી એક અને ગ્લાનિ પૂર્વક સાંભળીએ છીએ તે આજે એક ન્હાના ગામડાના રૂપમાં ‘લીલડી’ એ નામથી ઓળખાય છે.

લીલડી ગામ પાલણપુર એજન્સીમાં ડીસા-કેમ્પથી લગભગ આઠ કાથને છેટે પશ્ચિમદિશામાં આવેલું છે. ડીસા પાસે આવેલી બનાસ નદીને કીધે લોકોમાં આના વર્તમાન નામના સંબંધમાં એક એવી દંતકથા પ્રચલિત થયેલી છે કે ઐશ્વિક રાજા પોતાના ગાપથી ડીસાઈને ઘરથી નિકળી પડી પરદેશ યાત્રા કરતો જતો આવ્યો હતો અને એક લીલ કુમારીના પ્રેમમાં ફસી જઈ તેણીની સાથે પરણવાને તૈયાર થયો હતો, પણ પાછલથી તેને જણાયું કે લીલડીની જોડે પરણીને પોતે એક અયોગ્ય કામ કરનારો જણાયો. આ વિચારથી તેણે પરણવાનું માંડી વાળ્યું, પણ હૃદયમાં ઉઝેલા પ્રેમની જઠને તોડી શક્યો નહિ. છેવટે પોતાના પ્રેમને છતનારી લીલડીને પ્રસંગ ચિરસ્મરણીય રાખવાના વિચારથી તે નગરને-કે જે તે પહેલાં ‘ત્રંબાવતી’ ના નામથી ઓલખાતું હતું-‘લીલડી’ એવું નામ અપાવીને ત્યાંથી વિદાય થયો.^૧

^૧ ઐશ્વિક ચરિત્રમાં એવી દર્શીકત આવે છે કે ધ યા નિકલીને યુસાફરના વેઠમાં ફરતો ફરતો ઐશ્વિક બેજાતટ નગરમાં ગયો હતો. વિરોધ સંભવ છે કે આ દર્શીકત ઉપરથી જ બનાસ નદીની પાસે આવેલા લીમપદ્મી નગરની સાથે ઐશ્વિકના સંબંધ વાળી દંતકથા પ્રકાશ ફરો.

ઉપર્યુક્ત દંતકથા ઇતિહાસની સાથે ટોણું પણ જાતનો સંબંધ રાખતી હોય એમ અમારું માનવું નથી. ભારતવર્ષમાં ઘણું એક નગરો અને તીર્થોના સંબંધમાં જે પ્રકારની દંતકથાઓ જન્મ પામે છે તેજ પ્રકારની આ એક છે. આની પ્રકૃતમાં કંઈ પણ ઉપયોગિતા હોય તો તે એટલી જ કે ભીમપટ્ટીની પ્રાચીનતા સૂચવનારું તે એક આઠકતરું પ્રમાણ છે.

ભીમપટ્ટીનો પ્રાચીન ઇતિહાસ કયાંઈ જોવામાં આવતો નથી અને તેથી તેની પ્રાચીન હકીકત જાણવાનું કઠિન થઈ પડે છે. અમો કહી નથી શકતા કે ભીમપટ્ટીની સ્થાપના ક્યારે થઈ? તેની જાહોજલાલી કયાં સુધી રહી? અને તેની અનિષ્ટ દશા ક્યારથી બેઠી? લોકો કહે છે કે ભીલડી એક સમૃદ્ધ નગર હતું, પણ અકાલ કાલકોપને લીધે તે અગ્નિથી બળીને બસ્ત્રીભૂત થઈ ગયું. સુભાગ્યે નગરનિવાસિયોને આ અકાલ ઘટનાની ખબર કોઈ એક સુનિએ પ્રથમથી જ જણાવી દીધી હતી તેથી લોકો ઘણે ભાગે જનમાલ બચાવી શક્યા હતા. લોકો એમ પણ કહે છે કે તે નિમિત્તજ્ઞ સાધુની કૃપાથી નગરનિવાસિયો પોતાના પ્રિયનગરનો ત્યાગ કરીને ઘણા કોશો દૂર જઈને એક નવું નગર વસાવીને રહ્યા જે નગર આજે રાધનપુરના નામથી ઓલખાય છે. ત્યાર પછી નિશ્ચિત દિવસે ભીલડી નગર બલીને રાખ થયું. આ કથનની સત્યતાના વિષયમાં એવું પ્રમાણ અપાય છે કે ભીલડીમાં જૂના વખતનું એક દેવીનું મંદિર છે, આ દેવી રાધનપુરના ઘણાંક કુળોની કુલદેવી છે અને હજી પણ લગ્ન વિગેરેના પ્રસંગોએ રાધનપુરી લોકો એ દેવીને ખાસ જીહારવા આવે છે. એથી ભીમપટ્ટીના લોકોથી રાધનપુર વસ્થાની હકીકત સત્ય ઠરે છે.

ગામ બળી ગયાની સત્યતા લોકો એટલા ઉપરથી માને છે કે હજી પણ ગામમાં કે તેની આસપાસ એદતાં બે ત્રણ હાથના ઉંડાણમાંથી રાખનો થર નિકળે છે અને કેટલીક બળેલી ઇમારતો પણ નિકળે છે.

ઉપરની દંત કથામાં સત્યાંશ કેટલો હશે તે બતાવવાની વિશેષ ચેષ્ટા નહિં કરતાં અમો એટલું જ કહિયું કે ઉપરની દંતકથા કેવળ નિરાધાર નથી પણ, કોઈક ખરી ઘટના ઉપરથી જન્મેલી હોય ઐતિહાસિક સત્યતા ઠાપવનારી છે. આ ઐતિહાસિક સત્યની ઝાંખી કરાવનારો ઉલ્લેખ પંદરમી સદીના પ્રૌઢ વિદ્વાન આચાર્ય સુનિસ્તુદરસૂરિની ગુર્વાવલીમાંથી પણ મળી આવે છે જે નીચે પ્રમાણે છે—

“ શ્રુતાવિશાયી પુરિ મીમ પદ્ધયાં વર્ષાન્તુ ચાથેપિ હિ કાર્તિકેઽસૌ ।

અગાત્ પ્રતિક્રમ્ય વિદુદ્ધય માવિ મહં પરૈકાદશ સૂર્યબુદ્ધય ॥ ૬૩ ॥ ”

ગુર્વાવલી પૃ. ૧૧

ભાવાર્થ—‘ અતિશયવત સુત જ્ઞાનતા ધારક તે(આચાર્ય ધર્મધોષના શિષ્ય શ્રીસોમપ્રભસૂરિ) લીમપટ્ટી નગરીમાં ચૌમાસુ રહ્યા. આ ચાતુર્માસમાં બે કાર્તિક માસ હતા તેથી શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે બીજા કાર્તિક સુદમાં ચૌમાસી પ્રતિક્રમણ કરીને ચૌમાસુ સમાપ્ત કરવાનું હતું, પણ લગ્ન કુંડલીમાં બારમા ભુવનમાં પડેલા સૂર્યપરથી તેઓએ જાણ્યું કે થોડાજ વખતમાં આ નગરનો ભંગ થવાનો છે. આથી તેઓ પ્રથમ કાર્તિકમાં જ ચૌમાસી પ્રતિક્રમણ કરીને ત્યાંથી વિદ્યાર કરી ગયા.

આ ઉપરથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે કોઇપણ અકસ્માતથી લીમપટ્ટી નો નાશ થયો હતો અને હંતકથા પ્રમાણે તે અગ્નિથી થયો હોય તો અસંભવિત નથી.

સુર્વાવલીના પૂર્વોક્ત પદ ઉપરથી એ વાત પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે લીમપટ્ટી ની પહોતી આચાર્ય સોમપ્રભના વખતમાં થઇ હતી, સોમપ્રભસૂરિ તપગચ્છીય આચાર્યશ્રી ધર્મધોષસૂરિના પટ્ટધર હતા અને તેમનો સાધુત્વકાલ સુર્વાવલીમાં જ જીવ્યા પ્રમાણે ૧૩૨૧થી ૧૩૭૩ સુધીનો હતો. એટલે ચૌદમી સદીના લગભગ મધ્ય ભાગમાં લીમપટ્ટીનો નાશ થયો હશે. લીમપટ્ટીના પ્રાચીન ખડેરા, તેમાંથી નિકળતી ઇટો અને બીજા પદાર્થો ઉપરથી એમ જણાય છે કે બારમી અને તેરમી સદીમાં લીમપટ્ટી નગરી સંપૂર્ણ જાહોજલાલી ભોગવતી હતી.

લીમપટ્ટીમાં ઘણી એક મહોટી તેમ જ ન્હાની પાપાણની પ્રાચીન જિનપ્રતિમાઓ છે, પણ કોઇના ઉપર લેખ ભેવામાં આવતો નથી, આ ઉપરથી સહેજે અનુમાન થઇ શકે કે આ પ્રતિમાઓનો ઘણો ભાગ અગ્નિથી અથવા બારમી સદીનો હોવો ભેધએ, જ્યારે કે પ્રતિમા ઉપર લેખ લખવાની પદ્ધતિ લગભગ નહિ જેવી હતી. કેટલાક છુટા છવાયા લેખો ત્યાં દેખાય છે ખરા, પણ તે અર્વાચીન સમયના છે. હાલમાં ત્યાં મળતા લેખોમાં ભુનામાં ભુનો સં. ૧૨૧૫ની સાલનો એક ધાતુની પ્રતિમાનો લેખ છે, પણ આ પ્રતિમા લીમપટ્ટીમાં પ્રતિષ્ઠિત થવાની ખાતરી મળી શકે તેમ નથી. ત્યાંના લેખોમાં અર્વાચીનમાં અર્વાચીન ૧૩૫૮ ની સાલનો એક દેવતાની મૂર્તિનો લેખ છે, ત્યારપછી બદારમી સદી સુધીમાં લખાયેલ એક પણ લેખ ભેવાતો નથી. આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે ચૌદમી સદીના મધ્ય ભાગ સુધી તો લીમપટ્ટીમાં ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ થયા કરતી હતી, પણ ત્યાર પછી લીમપટ્ટી સદાની શાંત નિદ્રામાં સૂતેલી લાગે છે. આ પછી કેક પાંચસો વર્ષ પછી લીમપટ્ટી-હાલનું લીલકી-ગામ કંઈક ઉજ્જવળ દશામાં આવ્યું હોય એમ તે ગામમાં સં. ૧૮૬૨ માં થયેલી નેમિનાથની પ્રતિષ્ઠા ઉપરથી જણાય છે.

૧ “ વિગ્નિશ્વરે ૧૩૧૦ જનનં કુપારિ—વિશે ૧૩૨૧ વ્રતં પ્રાપ્ય રટ્તિચંદ્રે ૧૩૩૨ ।
પદપ્રતિષ્ઠાં ચ ગુરુર્જગામ ત્રિસપ્તવિશે ચ સ દેવધામ ॥ ૬૬ ॥—સુર્વાવલી પૃષ્ઠ ૬૧.

વર્તમાન દશા.

પૂર્વે કહ્યું-તેમ વર્તમાનમાં ભીમપદલી એક ન્હાના ગામઠાના રૂપમાં ભીલડીના નામે ઝોળખાય છે. ભીલડીની દશા ખરે જ ભીલડીના જેવી છે. કેટલીક અન્ય વસ્તિની સાથે માત્ર પાંચ સાત ઘર શ્રાવકોનાં છે અને તે પણ સાધારણ સ્થિતિનાં. ગામમાં ધર્મશાળાની અંદર શ્રી નેમિનાથનું દેહરાસર છે જેની પ્રતિષ્ઠા સં. ૧૮૬૨ની સાલમાં તપગચ્છના શ્રી પૂજ્યના હાથે થયેલી છે.

પશ્ચિમ તરફ ગામને છેડે એક વિશાલ ધર્મશાલા અને ભોંયરાવાળું એક મંદિર આવેલ છે. મંદિર નવીન છે, પણ તેની નીચેનું ભોયડું અસલના વખતનું છે. તીર્થનાયક પાર્શ્વનાથ જે ‘ભીલડિયા પાર્શ્વનાથ’ ના નામથી પ્રખ્યાત છે, તે આજ ભોંયરામાં મૂલનાયકને સ્થાને ગિરાજે છે. આબુખાબુમાં નેમિનાથ વિગેરેની કેટલીક મૂર્તિયો છે જે લગભગ સર્વે લેખ વગરની છે. મૂળનાયકને સમુખ પુર્વ તરફ એક ગૌતમ સ્વામિની મૂર્તિ છે જેની પ્રતિષ્ઠા જિનપ્રબોધ સૂરિએ કયોને લેખ છે.

ભીલડિયા પાર્શ્વનાથની આબુખાબુના ગામ નગરોમાં સારી પ્રખ્યાતિ છે. પ્રતિવર્ષ પૌષ દશમીને દિવસે ત્યાં મેળો ભરાય છે જેમાં કેમ્પ, ટીસા, પાટણુ વિગેરેથી હજારો યાત્રાળુઓ એકત્ર થાય છે. આ તીર્થને વહીવટ ડીસા-ટાઉનનો સંઘ કરે છે. ડીસાના સંઘની દેખરેખ નીચે આવ્યા પછી આ તીર્થ સારી સ્થિતિમાં મૂકાઈ છે. આ વાત જણાવતાં અમને આનંદ થાય છે. છેવટે ભાવિક જોનોને આ તીર્થની યાત્રા કરવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

રામ સૈન્ય.

ભીમપદલીથી ઉત્તર દિશામાં બાર કોશ અને ડીસા-કેમ્પથી વાયવ્ય કોણમાં દશ કોશને છેડે પ્રાચીન જૈન તીર્થ ‘રામસૈન્ય’ આવેલું છે, જે હાલમાં ‘રામસેલુ’ ના નામથી ઝોળખાય છે.

રામસૈન્યની પ્રાચીનતા અને જહોજલાલીને જણાવનારા શિલાલેખો મળી આવે છે. ગુર્વાવલીઓ અને ચૈત્યપરિવાહિયો પણ આની પ્રાચીનતા અને તીર્થ તરીકેની ખ્યાતિ આપણને જણાવે છે.

આચાર્ય સુનિસુંદરસૂરિ પોતાની ગુર્વાવલીમાં લખે છે કે ‘આચાર્ય સર્વદેવ સૂરિએ વિક્રમ સં. ૧૦૧૦ ની સાલમાં રામસૈન્ય નામક નગરના રૂપબદ્ધના મંદિરમાં આઠમા તીર્થ કરી શ્રીચંદ્રપ્રભના ગિંબની વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી’ આ અર્થને જણાવનાર ગુર્વાવલીનું પદ નીચે પ્રમાણે છે—

“નૃપાદશાગ્રે શરદાં સહસ્રે યો રામસૈન્યાદ્ધપુરે ચકાર ।

નાભેયચૈત્યેષ્ટમતીર્યરાજ-વિમ્બપ્રતિષ્ઠાં વિધિવત્ સદર્શ્યઃ ॥ ૫૭ ॥”

ગુર્નાવલી પૃ. ૧૪

આ ઉપરથી જણાશે કે એક હજાર અને દશગી સાલમાં ચંદ્રપ્રભાની પ્રતિષ્ઠા થઈ તે પહેલાં ત્યાં ઋષભદેવનું મંદિર પ્રતિષ્ઠિત હતું.

રામસૈન્યમાં એક પ્રાચીન સમયનો ધાતુનો પરિકર નિકલેલ છે. તે પરિકર ઉપર વિક્રમ સં ૧૦૮૪ ની સાલનો આર્યાઈદમાં રચેલો લેખ છે. લેખનો કેટલોક ભાગ ઘસારા જવાથી સ્પષ્ટ વંચાતો નથી, પણ જેટલો વંચાય છે તેનો અર્થ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

‘વર્તમાન શાસનના નાયક ભગવાન, વર્ધમાન સ્વામિની શિષ્ય પરંપરામાં વૃજ્ઞ નામના આચાર્ય થયા કે જે વજ્રની ઉપમાને ધારણ કરનાર હતા. ॥ ૧ ॥

તેની શાખામાં (વજ્રી શાખામાં)..... ચંદ્રકુલીન મહામહિમાવત વટેશ્વર નામના આચાર્ય થયા ॥ ૨ ॥

તે વટેશ્વરથી ધારાપદ્ર નગરના નામથી ‘ધારાપદ્ર’ નામક ગમ્મ ઉત્પન્ન થયો. જે સર્વ દિશાઓમાં ખ્યાતિ પામ્યો છે અને જેણે પોતાના નિર્મલ યથ વટે સર્વ દિશાઓને ઉત્તવલ કરી દીધી છે ॥ ૩ ॥

તે ગમ્મમાં ઘણાએક વિદ્વાન આચાર્યો ઉત્પન્ન થઈ દેવગત થયા પછી જ્યેષ્ઠાર્ય નામના આચાર્ય થયા. જ્યેષ્ઠાર્ય પછી શાંતિભદ્ર, શાંતિભદ્ર પછી સિદ્ધાંત મહોદધિ સર્વદેવ સૂરિ અને સર્વદેવની પછી શાંતિભદ્રસૂરિ થયા ॥ ૪ ॥

આ પછીનો છઠી આર્યા અને સાતમો અનુદુપ એ બે પદો ભરાખર વંચાતાં નથી. છઠી આર્યાનો પ્રથમનો “શ્રી શાંતિભદ્રસૂરો વ્રતપતિ” આટલો ભાગ સ્પષ્ટ વંચાય છે. ત્યાર પછી બીજા પાદમાં “યુર્ણભદ્ર” ત્રીજા પાદમાં “રઘુસેન” એ નામો વંચાય છે. સાતમા શ્લોકની આદિનાં ત્રણ અક્ષરો વંચાતાં નથી, બાકીનો શ્લોક નીચે પ્રમાણે વંચાય છે—

“.....યદિદં વિવં નામિસુનોર્મહાત્મનઃ ।

કલ્પ્યાશ્વચક્રતાં ફાત્વા જીવિતવ્યં વિશેષતઃ ॥”

૧ મૂલ લેખમાં આ રચેલે “સ્થાનીયકુલોદ્ભૂતો” આપું કંઈક વંચાય છે, પણ વટેશ્વરને માટે “ચંદ્રકુલોદ્ભવ” વિશેષણ જુદું લખેલ હોવાથી “સ્થાનીયકુલોદ્ભૂત” એ વિશેષણ જોને માત્ર પાડવું તે અવશ્ય ભરેલું છે. આની જોડે જ “મહામહિમા” શબ્દ મૂકેલો છે, પણ તે “સ્થાનીયકુલોદ્ભૂત” નું વિશેષ્ય માનવાને કંઈ પણ આધાર નથી. વિચારક વર્ગને આ રચણ સક્ષમપૂર્વક જોવાની બલામણ કરીએ છીએ

છેવટે “ મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ સંવત ૧૦૮૪ ચૈત્રપૌર્ણમાસ્યામ્ ॥ ” આટલો ગદ્યનો ફકરો લખી લેખની સમાપ્તિ જણાવી છે. છેલ્લા ખંડિત એ પદોના અર્થનું પૂર્વની સાથે અનુસંધાન કરતાં એવું તોત્પર્ય સમજાય છે કે ઉપર જણાવેલ આચાર્ય શાંતિભદ્રના સમયમાં સંવ ૧૦૮૪ ના ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ પૂર્ણિમાને દિવસે પૂર્ણિભદ્રસૂરિએ લગવાનું શ્રી ઋષભદેવના જિંબની પ્રતિષ્ઠા કરી. છઠી આર્યોના ત્રીજા પાદમાં જે “ રઘુસેન ” નામ વંચાય છે તે પ્રતિષ્ઠા કરાવનાર ગૃહસ્થનું લાગે છે, અને તે ગૃહસ્થ રામસૈન્યનો રાજા હોવાની સંભાવના થાય છે, કારણ કે ઉપર જણાવેલા વર્ષમાં જ પ્રતિષ્ઠિત થયેલી એક ધાતુની ઉભી પ્રતિમાના લેખમાં “ રઘુસેનીયરાજ્યે ” આવેલ ઉલ્લેખ જોવામાં આવે છે.

ગુર્વાવલીકાર ૧૦૧૦ ના વર્ષમાં ઋષભદેવના ચૈત્યમાં ચંદ્રપ્રભની પ્રતિષ્ઠા થયાનું જણાવે છે, ત્યારે ઉપયુક્ત રામસૈન્યનો લેખ ૧૦૮૪ માં ઋષભદેવની પ્રતિષ્ઠા થયાની હકીકત પ્રકટ કરે છે. આ ઉપરથી બન્ને લેખોનો પરસ્પર વિરોધ માની લેવાનું સાહસ કરવું જોઈએ નહિ, કારણ કે ધાતુના પરિકરનો લેખ અને તેજ વર્ષના લેખવાલી કાયોત્સર્ગસ્થિત ધાતુની પ્રતિમા એમ સૂચવે છે કે સં. ૧૦૮૪ના વર્ષમાં પ્રતિષ્ઠિત થયેલી ઋષભદેવની પ્રતિમા ધાતુની હોવી જોઈએ અને તે પ્રમાણમાં અચલગદના જિનમંદિરમાં બેઠેલી પ્રતિમા જેવડી મોટી.

સુનિમ્બંદરસૂરિ જે ઋષભદેવના ચૈત્યનો ઉલ્લેખ કરે છે તે આ પ્રતિમાવાળું નહિ, પણ આથી પ્રાચીન બીલું પાષાણની પ્રતિમાવાળું સમજવું જોઈએ અને તે ઘણું કરીને હાલનું લોચરું ગથવા તેને લગતું મંદિર હશે અને હાલમાં લોચરામાં શાંતિપ્રકટાવતી ચાર જિન પ્રતિમામાંની કોઈ એક પ્રતિમા ઋષભદેવની હોઈ પૂર્વે તેના મૂલ નાયકના સ્થાને બીરાજતી હશે.

આ બધું જોતાં એટલું તો ચોક્કસ થાય છે કે રામસૈન્ય એક પ્રાચીન તીર્થ છે. વિક્રમની અગ્યારમી સદીમાં ત્યાં પ્રભાવક આચાર્યોના હાથે અનેક પ્રતિષ્ઠાઓ થઈ હતી. તે વખત તો રામસૈન્યનો રાજા ‘ રઘુસેન ’ પોતે જૈન હોઈ તીર્થંકરો ના મંદિરો અને પ્રતિમાની સ્થાપના કરાવતો હતો. આવી રીતે રાજ્યાશ્રયને પામીને અગ્યારમી સદીનું રામસૈન્ય ધાર્મિક ઉત્તતિની ટોચે પહોંચ્યું હતું. હજી પણ ત્યાં ત્યાં ઐદકામ કરતાં પ્રાચીન પ્રતિમાઓ, ઈમારતોનાં ખંડેરો, મંદિરોના પત્થરો, કુવા વાવડિયોના દેખાવો અને સિક્કા વિગેરે પ્રાચીન ઉત્તતિનાં સ્મારકો ઘણી અજાયબી વચ્ચે પ્રગટ થઈ દેખનારના દૃઢ્યને આકર્ષે છે અને સાથે જ નગરની પૂર્વકાલીન સમૃદ્ધિની સાથે આજની ઇંગ્લિયત દશાનો મુકાબલો કરાવી વજ્રહથી માનવના દૃઢ્યને પણ પિગલાવી બે ચાંસ સરાવે છે.

વર્તમાન સ્થિતિ.

આપણે ઉપરની હદીકતથી જાણી શક્યા છે. આજનું રામસેન્ય ગામ એક સમયે સમૃદ્ધિશાલિ 'રામસેન્યનગર' હતું; પણ હાલમાં એની કેવી સ્થિતિ છે તે પણ જણાવવાની જરૂર છે.

શુજરાત અને મારવાઠની સીમા ઉપર આવેલા આ ગામમાં આજે કેટલીક અન્ય વસતિની સાથે પંદર વર આવકોનાં બાટી રહ્યાં છે.

રામસેન્ય એક વાઘેલા રાજપૂત ઠાકોરના તાગાનું ગામ છે કે જે ઠાકોરની રાજસાનું આ સ્થળ ન હોવા છતાં પણ એટલું કહેવું પડે છે કે તે ભલા ઠાકોરના જેવા જાંગીરદારો વિરલાજ હશે અને જિન મંદિરની તરફની તેની લાગણી ધરાવનારા તો સાચે કોંઈ બોલ્યા મળશે.

પશ્ચિમ તરફ ગામને છેડે ઘણાજ બુના વખતનું એક ભોંયરું છે અને તેમાં અખરિત લગભગ ત્રણ ત્રણ શીટના પ્રમાણવાલી પાષાણની સુંદર ચાર જિનપ્રતિમાઓ છે. આ પ્રતિમાઓ ઘણીજ પ્રાચીન છે. લાંછનો એલખાતાં નથી તેથી તે કયા કયા ભગવાનની છે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પ્રચલિત પરીક્ષા પ્રમાણે પ્રાચીનતાનાં ચિન્હો જોતાં તે સંપ્રતિરાજના વખતની છે એમ કહેવામાં કંઈ વાંધો નથી, પણ અમો આ પરીક્ષા ખરી હોવાનો દાવો કરતાં નથી, તેથી એટલું જ કહી શકીએ કે હાલની પ્રતિમાઓ સંપ્રતિરાજના વખતની ન હોય તો પણ તે અગ્રારમી સદી પછીની તો નથી જ.

કેટલાક વર્ષો પહેલાં એક ધાતુની કાયેત્સર્ગ સ્થિત મઢોટી પ્રતિમા કોઈના ખેત્રમાંથી નિકળેલી, પણ ઠાકોરજીની મૂર્તિ જાણી શ્રાવકોએ લીધી નહિ તેથી રામજીના મંદિરમાં પધરાવવામાં આવી. આ પ્રતિમાને અમોએ નગરે જોયા પછી જિનપ્રતિમા હોવાનું જણાવી જૈન ભોંયરામાં પધરાવવાનો ખંડોળસ્ત કરાવ્યો હતો.

એ સિવાય એક અખિલાની મઢોટી સુંદર મૂર્તિ, કેટલીક ધાતુની જિનપ્રતિમાઓ અને મંગલશક વિગેરેનાં કેટલાંક ત્રાંગાનાં યંત્રો પણ ભોંયરામાં જોનારનું ધ્યાન ખેંચે છે. આ સર્વ ચીજો જુદા જુદા અવસરે જમીનમાંથી નિકળેલી અને ભોંયરામાં પધરાવેલી છે.

ત્યાંના લોકોનો એવો દૃઢ વિશ્વાસ છે કે જિનમંદિરની પથર સુદા કોઈ પણ ચીજ ધરના કામમાં વાપરવાથી વાપરનારને તત્કાલ નુકસાન પહોંચે છે. આ વિશ્વાસના ખરાપણ વિષેનાં અનેક દૃષ્ટાંતો ત્યાંના નિવાસિયોની જમાન પર નાચી રહ્યાં છે, જેમાંના એક એનો અત્ર હલ્લેખ કરવો. વાંચકોના વિનોદનું કારણ થઈ પડશે.

કહે છે કે એક મહેટો પ્રાચીન જૈનમંદિરનો પથર-ગામ બહાર રખડતો પડ્યો હતો, તેને લઈને એક કુવાવાળાએ ન્હાવા ધોવાનું વાસ્તે પોતાના કુવા ઉપર મૂકી દીધો, આનું પરિણામ એ આબુ કે એકનું દિવસમાં ફોલો ઠલીને સ્ત્રી તરીકે યર્થ ગયો, આથી હેરાન થઈ લોકોએ તે પથરને ત્યાંથી દૂર કઢાડી નાખ્યો.

તેજ પથરને કાલાંતરે કોઈ ખીલ કુવાવાલો પોતાના કુવા ઉપર લઈ ગયો અને તેના પથુ કુવાની તેથીજ દશા યર્થ જેવી પહેલાની થઈ હતી.

એકવાર ત્યાંના ઠાકોરે જૈનમંદિરની રખડતી એક શિલા પોતાના મકાનના ઓટલા ઉપર ખીડાવી, પણ રાત્રે એવો કોઈ અગમ્ય ચમત્કાર તેના જોવામાં આવ્યો કે ખીજે દિવસે ઓટલો ખોદાવીને તે શિલા કઢાડી નાખવી પડી.

એક વખત દેહરાના કોટની બહાર ઠાકોરની જમીનમાં ઉભેલું નિંબડાનું વૃક્ષ પવનના ઝપાટાથી ઉખડીને મંદિરના કપાડકમાં જઈ પડ્યું. આ વૃક્ષ પોતાના તાળાની જમીનમાંનું હોવાથી ઠાકોર સાહેબે પોતાના કમળમાં લેઈ લીધું, પણ દૈવેચ્છાથી તેમને કોઈ અગમ્ય લય લાગ્યો કે કાનું કપાળું તે ઝાડ ઠાકોર પાછું દેરાસરમાં મોકલાવી દીધું ઇત્યાદિ અનેક ચમત્કારિક વાતો રામસેણના લોકોની મુખથી સંભળાય છે. આ ચમત્કારોની સત્યતા વિષે વિવેચન કરવાનું આ સ્થલ નથી, પણ આ ચમત્કારોનું જે પરણામ આવતું જોઈએ તે સંપૂર્ણ રીતે આબુ છે. ગામની સર્વ પ્રજાને જિનમંદિર પ્રત્યે લાક્ષિત્યાવ પ્રત્યક્ષ જોવાય છે. ગામના ઠાકોર સાહેબની પણ આ દેહરા તરફ ધણી સહાનુભૂતિ છે. અને કોઈ જીર્ણોદ્ધાર કરાવનાર હોય તો તે માટે જોઈએ તેટલી જમીન મફત આપવાનું પોતે જણાવે છે. હું જ્યારે ત્યાં હતો ત્યારે પહેલે જ દિવસે એક મુસલમાન બોરે આવીને દેહરાની બરાબર સાર સલાખ રાખવાના માટે શ્રાવણને ઉપદેશ કરવાની રહને લલામણ કરી હતી આ દાખલાઓ ઉપરથી રામસેણના લોકોની જિન મંદિર પ્રત્યેની પૂજ્ય ભુક્તિનું માન યર્થ થકે તેમ છે.

હાલમાં જે લોચરમાં પ્રતિમા છે તે જીર્ણ થયેલું હોઈ સુધરાવવા યોગ્ય છે. લોચરા ઉપર ન્હાતું શિખરબંધ દેહર બધાવવાનું કામ થોડા વર્ષ પહેલાં ખામતા શ્રાવણે શરૂ કરાવ્યું હતું જે બે હજાર જેટલી રકમ ખર્ચાયા પછી દ્રવ્યના અભાવે બંધ પડ્યું છે.

લોચરાની આબુમાંનું જીના વખતનો કોટ છે જે કેટલેક ઠેકાણે-મુખ્યત્વે દક્ષિણ તરફનો-પડીને જમીન દોસ્ત થયો છે અને તે ઠેકાણે હાલમાં કાંટાની વાડ કરવામાં આવી છે.

ઉપરના થોડાજ વિવરણથી વાંચકો સમજી શક્યા હશે કે રામસેણ તીર્થની વર્તમાન સ્થિતિ ધણી ખરાબ છે.

લોચરાની મરામત, અપૂર્ણ શીખરની પૂર્ણતા અને નવા કોટને માટે હાલ તરત જોઈમાં ઓછી દસ હજાર રૂપિયાની જરૂર છે.

આની ઉપયોગીતાને ઉપદેશ કરતા તે વેળાએ ડીસા-કેમ્પના સઘે આ કામ ઉપાડી લેવાની હિન્મત દેખાડી હતી અને તે માટે ટીપ પણ શરૂ કરી દીધી હતી, જેમાં કેમ્પ અને રાજપુર વિગેરેની મળી લગભગ રૂ. ૨૦૦૦) ની રકમ તેજ વખતે લખાઈ ગઈ હતી અને શેક આણુંદણ કટયાણુની પેઢી તરફથી યોગ્ય મદદ મળતા કાર્ય શરૂ કરવાનો વિચાર રાખ્યો હતો. આ માટે ડીસા કેમ્પના સંઘર્ષ એક ઉપયોગ્ય આણુંદણ કટયાણુની પેઢીની મુલાકાતે ગયું અને યોગ્ય મદદની માગણી કરી, પણ પેઢી તરફથી ઉત્તર મળ્યો કે આવતી જનરલ મિટીંગમાં આનો વિચાર થશે છેવટે જનરલ મીટીંગે ઘણું અને બીજી પણ ફેટલીએ મીટીંગો ભરાઈ ગઈ, પણ સાઠ ત્રણ વર્ષ સુધી ડીસા-કેમ્પના સઘની માગણીનો કંઈ પણ ઉત્તર મળ્યો નહિં. આ પ્રમાણે મદદના અજાવે અને કાર્ય ઉપરિતોર સંઘના પ્રમાદના પરિણામે રામસૈન્ય તીર્થના છૂર્ણદારનું કાર્ય રખડયું.

હવેલાં મ્હારા જણવામા આવ્યું છે કે રામસૈન્ય ના 'છૂર્ણદાર માટે' એક હજારની રકમ આપવાનો ઉક્ત પેઢીએ નિર્ણય કર્યો છે અને તે રકમ લેઈ જવા માટે ડીસા-કેમ્પના સઘને પેઢી તરફથી હાલમાજ ખગર અપાઈ છે.

આ પ્રસંગે મ્હારે ડીસા-કેમ્પના સઘને હૃદયીને બે બોલ કહેવાની જરૂર જણાય છે કે તેણે જે ઉત્સાહથી આ તીર્થના ઉદ્ધારનું કામ માથે લીધું હતું તેજ ઉત્સાહથી હવે શરૂ કરી દેવું જોઈએ. એ કહેવાતી જરૂર નથી કે આ કામને માટે હજી છંસાત હજારની જરૂર છે, પણ મ્હને વિશ્વાસ છે કે આ કામને માટે ઉક્ત સંઘ જો થોડી પણ મહેનત કરશે તો તેટલી રકમ વગર સુસ્કેલીએ મેળવી શકશે.

શેક આણુંદણ કટયાણુની પેઢીને પણ મ્હારી નમ્ર બોલામણ છે કે જો આ કાર્યને માટે ડીસા કેમ્પનો સંઘ પોતાની અશક્તિ જ બતાવે તો તાકીદે આ કામ પેઢીએ પોતાના હાથમા લઈ નામ શેષ થતા પ્રાચીન જૈન તીર્થનો ઉદ્ધાર કરી પોતાની ફરજ અદા કરવી જોઈએ.

સ્તીમપદ્ધતી અને રામસૈન્ય તીર્થના સળ ધમા જીતો અને નવો જે કંઈ ઇતિહાસ અમારા જણવામા હતો તે સરોપમા ઉપર જણાવી દીધો છે. આશા છે કે નવીન મંદિર કશવવા કરતા જીર્ણોત્થાન ઉદ્ધાર કરવામા આઠ ગણું ફલ બતાવનાર અને માનનાર વૈરાગી અને જહુર્ય વાચકો ઉપર્યુક્ત બન્ને તીર્થોને વિષે પણ તે ઉપદેશને લાગુ પાડશે. - તથાસ્તુ.

રામપુરા. (ભકેડા)

સુનિ કટયાણુવિજય.

પરિશિષ્ટ બ.

भीमपल्लीय गच्छ संबंधी लेखो-

૧ સં ૧૫૦૬ વર્ષે વૈશાખ શુ. ૧૨ ગુરૌ ગુર્જર જ્ઞા ૦ દો ૦ ગોપાલ મા ૦
સાઈ પિતૃમાતૃશ્રેયસે સુત ધર્માસાયરાખ્યાં શ્રીશીતલનાયધિવં કા ૦ શ્રીપૂર્ણિમાપસે
भीमपल्लीय भ ० श्रीजयचंद्रसूरीणामुपदेशेन प्र ॥

૨ સં ૧૬૦૭ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૧૦ બુધે શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞાતીય વ્ય ૦ સોમ
મા ૦ મુંહવદે પુત્ર સુરા મા ૦ મુહાગદે પિતૃમાતૃશ્રેયસે સુ ૦ પાંચાકેન મીસંમવ-
મુલ્ય પંચતીર્થા કા ૦ પૂર્ણિમાપસે શ્રીમીમપल्लीय श्रीपासचंद्रसूरिपट्टे भ ० श्रीजय-
चंद्रसूरीणामुपदेशेन प्र ० विधिना ॥

૩ સં ૧૫૩૬ વર્ષે માઘવદિ ૭ સોમે શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞાતીય મં ૦ માદળ મા ૦
માલહણદે સુત મ ૦ માપર મા ૦ કરમી પિત્રોઃ શ્રેયસે પુત્ર મં ૦ દેવસીકેન શ્રીત્રિ-
મલનાયધિવં કા ૦ શ્રીપૂર્ણિમાગચ્છે મીમપल्लीय भ ० श्रीभावचंद्रसूरिपट्टे भ ० श्री-
चारित्रचंद्रसूरीणामुपदेशेन प्रति पाठला भामवास्तव्य ॥

૪ સં ૧૫૭૮ વર્ષે માઘવદિ ૯ સોમે શ્રીશ્રીમાલ જ્ઞા ૦ મં ૦ નારદ મા ૦
રંગી પુ ૦ મં ૦ વરજાંગેન મા ૦ જીવુ પુ ૦ મં ૦ કાન્હ મં ૦ મેઘરાજાદિસમસ્ત
કુટુંબયુતેન કાકરવાસ્તવ્યા ધર્મભગિની શ્રા ૦ માંજૂશ્રેયસે શ્રીવિમલનાયધિવં કા ૦
શ્રીપૂર્ણિમાપસે મીમપल्लीय भ ० श्रीचारित्रचंद्रसूरिपट्टे भ ० श्रीमुनिचंद्रसूरीणामुप-
पदेशेन प्र ० पत्तनवा ० ॥

૫ સ્વસ્તિશ્રીઃ । સંવત્ ૧૬૯૮ વર્ષે પૌષવદિ ૧ સોમે શ્રીઠકૈશવંશે વ્યવ ૦
પરવત મા ૦ પદકૃ સત્પુત્ર વ્ય ૦ જયતા મા ૦ અહિવદે પુ ૦ વ્ય ૦ શ્રીપાલપરિ-
વારેણ મો (સ્વો) કવિત્તેન કર્મનિર્જાર્યૈ સ્વાત્પરિવારશ્રેયોર્થે શ્રીધાર્થનાયધિવં કા ૦

૧ આ લેખોમાં કેવળ 'ભીમપल्लीય' શબ્દનો જ ઉલ્લેખ છે. 'ગચ્છ' શબ્દ લખવામાં
આવ્યો નથી, ગચ્છ તરીકે 'પૂર્ણિમાપક્ષ' અને 'પૂર્ણિમાગચ્છ' શબ્દો લખાયા છે. આ
ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે 'ભીમપल्लीय गच्छ' પૌર્ણમિક.ગચ્છની જ એક શાખા છે; તથાપિ
શાખાને સ્વતંત્ર ગચ્છ તરીકે ઉલ્લેખવાની પ્રાણી રીતે અનુસરીને અગ્રેએ આ સ્થાને
'ભીમપल्लीय' શબ્દની સાથે 'ગચ્છ' શબ્દ જોવાયો છે.

પ્રતિ૦ શ્રીપૂર્ણિમાપણે ભીમપત્નીય મ૦ શ્રીમુનિચંદ્રસૂરિપદે શ્રીવિનયચન્દ્રસૂરીશામુપ-
દેશેનેતિ મદ્રં ॥*

પરિશિષ્ટ વ.

ભીમપત્ની (ભીલડિયા) તીર્થના લેખો—

૧ સંવત્ ૧૨૧૫ વર્ષે વૈશાખ શુદિ ૯ દિને શ્રે૦ તિહણસર (?) માયો
હાંસી શ્રેયોર્થ રતમા (ના) કેન શ્રી શાંતિનાયકિનં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં ન-તિ-ગચ્છીય
શ્રી... (વર્તમાન ?) સૂરિશિષ્ય શ્રી રત્નાકરસૂરિભિઃ । *

૨ સંવત્ ૧૩૨૪ વૈશાખ વદિ ૫ વુષે શ્રી ગૌતમસ્વામિમૂર્તિઃ શ્રી જિને-
શ્વરસૂરિશિષ્ય શ્રી જિનપ્રબોધસૂરિભિઃ પ્રતિષ્ઠિતા કારિતા ચ સા " પુત્ર સરિવજ-
જનેન મૂલ્લદેવાદિભાવસહિતેન સ્વશ્રેયોર્થ કુટુમ્બશ્રેયોર્થ ચ । *

૩ સં૦ ૧૩૪૪ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧૦ વુષે શ્રે૦ કલ્પમસિંહેન આંધિકા
કારિતા । *

૪ સં૦ ૧૩૪૪ વર્ષે જ્યેષ્ઠ શુદિ ૧૦ શ્રે૦ કલ્પમસિંહેન કારિતઃ । *

૫ સં૦ ૧૩૫૧ વર્ષે ગુજરાતીય ઠ૦ સ્વીમાસુતયા ઠ૦ લક્ષ્મીકુરિસંભૂતયા
વાઈ હીરલયા આત્મશ્રેયસે શ્રીપાર્શ્વનાથાર્ચિક કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રીમૂ (ન ?) રેશ્વર-
સૂરિભિઃ । શુભં ભવતુ । *

૬ સંવત્ ૧૩૫૮ વર્ષે આશ્વિન વદિ ૧૫ સોમે શ્રીમાલશાતીય શેષિ
સોમજ સુત સપરાકેન મૂર્તિઃ કારાપિતા । *

* ઉપરના પાંચે લેખો શ્રીભુદિસાગરસુતિ મચ્છીત * ન્ધા ધાતુપ્રતિમા લેખ સંમદ *
ભાગ ૧ લા માં અતુકમે નંબર ૩૦૯-૧૧૨-૩૪૪-૩૮૫-૩૮૬ તરીકે છપાયેલ છે.

૧ આ લેખ ભીલડિયાના દેડરામાં રહેલી એક ધાતુની પ્રતિમા ઉપર છે.

૨ આ લેખ ભોંયરાની અદર એક આલામાં બેડેલી ગૌતમ સ્વામિની પ્રતિમાને નીચે છે.

૩-૪ આ મુને લેખો જમીનમાંથી નીકળેલ અને દાલ ગામમાં નમિનામના મદિરમાં
રહેલી અબિદાની અને એક દેવની મૂર્તિ નીચે કાતરેલા છે

૫ આ લેખ પણ ભીલડિયાના મદિરમાંની એક ધાતુની પ્રતિમા ઉપર છે

૬ ધર્મશાળાની દક્ષિણ ભીત પાસેના શિવમદિરની ભીતમાં જડેલા એક પદ્મર ઉપર
કાષ્ઠ દેવતાની ન્ધાની મૂર્તિ કે અને તેની નીચે આ લેખ કાતરેલો છે. આ લેખ કૈન દોષાની
અમને શંકા છે.

પરિશિષ્ટ ક.

રામસૈન્યતીર્થના લેખો—

૧. અનુવર્તમાનતીર્થ—પ્રણાયકદ વર્ધમાનજિનવૃષભાત ।

શિષ્યકેમાનુયાયો જાતો વજ્રસ્તેદુપમાનઃ ॥

અચ્છાલાયાં જાત સ્થાનીયકુલોદ્ભવો (કુવો) મહામહિમા ।

અદ્રકુલોદ્ભવસ્તતઃ (તો) વટેશ્વરાણ્યઃ કમ-વ્રતઃ ॥

પારાપદ્મોદ્ભવસ્તસ્માદ્ ગચ્છોત્ત્વ સર્વદિક્ષ્યાતઃ ।

સુદ્ધા-યસો (શુદ્ધાચ્છયશો) નિકરૈર્ધવલિતદિક્ચક્રવાલોસ્તિ ।

અસ્મિન્ ભૂરિપુ સૂરિપુ દેવત્વમુપાગતેષુ વિદ્યત્સુ ।

જાતો જ્યેષ્ઠાર્યામિસ્તસ્માન્ શ્રીશાંતિમદ્રાણ્યઃ ॥

અસ્માંચં સર્વદેવઃ સિદ્ધાંતસહોવધિઃ સંદાગાહઃ ।

તસ્માન્ શાલિમદ્રો મદ્રનિધિર્ગચ્છગતચુદ્ધિઃ ॥

શ્રીશાંતિમદ્રસૂરૌ પ્રતપતિ જા— — પૂર્ણમદ્રાણ્યઃ ।

રઘુસેના—સ્તિ— — — — — ચુદ્ધીન્ ॥

— — — પ(ય?) દિદં વિયં નામિતૂનોમહાત્મનઃ ।

લક્ષ્મ્યાન્નચલતાં જ્ઞાત્વા જીવિતવ્ય વિશેષતઃ ॥

મંગલં મહાશ્રીઃ ॥ સંવત્ ૧૦૮૪ ચૈત્રપોષીમાસ્યામ ॥

૨. શ્રીધીરાપદ્રીયગચ્છે રઘુસેનીયરાજ્યે સં ૧૦૮.....

૩. સંવત્ ૧૨૮૬ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ ૧૦ ગુરૌ શ્રે ૦ રાજા ધનાકાયો

સુતે કેલ્હણેન ધ્રાવ દેયોર્થ પ્રતિમા કારિતા પ્રતિષ્ઠિતા પં ૦ પૂર્ણકલસેન ॥

૧ આ પ્રશસ્તિ જ્ઞાતીનામાંથી નિકળેલ અને હાલમાં રામસૈન્યનાં જિનમંદિરનાં અંદર પડેલાં પાત્રનાં એક મ્હોટાં પરિકર ઉપર લખેલી છે.

૨ આ લેખ ખેત્રમાંથી નિકળેલાં પાત્રનાં મ્હોટાં કાઉસગિરિયાનાં પગની પાસે લખેલે મેખનાં ઉપરોક્ત લેખોનાં બાજુ તુટિ ગયેલાં છે. સં. ૧૦૮૪ માંથી યોગડો હડી ગયેલાં જણાય છે હાલ સં. ૧૦૮ વર્ષનાં છે.

૩ આ લેખ વગડામાંથી નિકળેલ એક મ્હોટાંની પાત્રની પ્રતિમાની પછવાડે છે.

સહાનુભૂતિથી જીવન-સાફલ્ય.

નીચલાસ મુળચંદ્ર શાહ, બી. એ.

“તમે તમારા પોતાના આત્માનો તિમ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરો, પરંતુ બધારે તમે બીજા લોકો તરફ બુઝો ત્યારે અનુકમ્પાયુક્ત દૃષ્ટિથી બુઝો. સાધારણ મનુષ્યેના સુખમાંથી અપરાધો નીકળે છે તેવા તમે કદી પણ ન બોલો.”

ઈલા બ્હીલર વિલકાક્સ.

“તમારી ખીસા ફવી છે એમ હું પીડિત મનુષ્યોને પૂછતો નથી, પરંતુ તેઓની ખીસા ભેળવે હું પોતે પીડિત બની જાઉં છું અને ખીસાનો અનુભવ કરવા લાગું છું.”

વાલ્ટ બ્રાઉન ટે. મેન.

જેટલું આત્મ-દમન આપણે પ્રાપ્ત કરી લીધું હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં આપણે બીજા લોકો તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવી શકીએ છીએ. બધાંમુખી આપણે પોતાની ભાત ઉપર દયા કરીએ છીએ અને પોતાની તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવીએ છીએ ત્યાંમુખી આપણે બીજાનો વિચાર કરી શકતા નથી. જો આપણે આપણી પોતાની પ્રથમ સા, રક્ષા અને સંમતિનો વિચાર કર્યા કરીએ છીએ તો આપણે બીજાની સાથે પ્રેમમય વ્યવહાર કરી શકતા નથી. બીજાનો વિચાર કરવો અને પોતાની ભાતનો વિચાર બૂલી જવો તેને સહાનુભૂતિ કહેવામાં આવે છે.

અન્ય મનુષ્યો તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવવા માટે પહેલાં આપણે તેઓની સ્થિતિ સમજવી જોઈએ અને તેઓની સ્થિતિ સમજવા માટે તેઓના સંબંધમાં પ્રથમથી અસાધ્ય વિચારો બાંધી લેવા જોઈએ નહિ-જેવા તેઓ હોય છે તેવાજ તેઓને જેવા જોઈએ. આપણે બીજા લોકોની આંતરિક સ્થિતિની ચકાવ પ્રવેશ કરવો જોઈએ અને તેઓને નેત્રો વડે જોઈને તથા તેઓના અનુભવના અનુક્રમને સમજીને તેઓની જેવા બની જવું જોઈએ; પરંતુ જેટલું તો નિઃસંદેહ છે કે જેઓની બુદ્ધિ અને અનુભવ આપણા કરતાં ચઢીયાતા છે અને તેમજ જેઓ કરતાં આપણે આપણી ભાતને ઉત્તમ અને ઉચ્ચ માનીએ છીએ તેવા લોકોની સાથે આપણે ઉક્ત પ્રકારનો વ્યવહાર કરી શકતા નથી; કેમકે સહાનુભૂતિ અને સ્વાર્થ એક સ્થાન પર સ્થિર રહી શકતા નથી; પરંતુ આપણે આપણી ભાતને જે પાંપો અને કલેશોમાંથી સંકલિત પૂર્વક સુકત કરી લીધી છે તેવા પાંપો અને કલેશોમાં જેઓ દુષ્ટાઓ છે તેઓની તરફ આપણે સહાનુભૂતિ દર્શાવી શકીએ છીએ. જે પુરુષની સહતા આપણા કરતાં વધારે હોય છે તેને આપણે આપણી સહાનુભૂતિની છામાયી લોકી શકતા

નથી, પરંતુ આપણે તેઓની સાથે એવી રીતે વર્તી શકીએ કે જેથી આપણે તેઓની મહત્તર સહાનુભૂતિના લાભ લઈ શકીએ અને જે પાપો તેના દુઃખોમાં આપણે ક્ષમાતા હોઈએ તેમાંથી આપણે મુક્ત થઈ શકીએ.

પક્ષપાત અને દુષ્ક્રમનાઓ સહાનુભૂતિના માર્ગમાં મહાન અંતરાય રૂપ છે અને અંહકાર સહાનુભૂતિ બ્રહ્મ કરવામાં બાધા કારક થઈ પડે છે. જે મનુષ્યને માટે તમારા મનમાં પ્રથમથીજ તિરસ્કાર હોય છે તેની સાથે તમે સહાનુભૂતિ રાખી શકતા નથી. વળી જેને માટે તમારા મનમાં પ્રથમથીજ દ્રેષની લાગણી ઉત્પન્ન થઈ હોય છે તે મનુષ્ય તમારી સાથે સહાનુભૂતિથી વર્તે એમ તમે ઈચ્છતા નથી. જે મનુષ્ય તરફ તમને તિરસ્કાર હોય છે તેમજ જેના પ્રતિ તમે તમારી પાશવબુદ્ધિથી ઈર્ષ્યા રાખો છો તેનું જીવન તમારા સમજવામાં આવી શકતું નથી; પરંતુ તમે તેને માટે તમારા હૃદયમાં જેવા અપૂર્ણ અને અપકવ વિચારો બાંધ્યા હોય છે તે અનુસાર તેનું જીવન તમારા સમજવામાં આવી શકે છે. તમારી પોતાની અશુદ્ધ અને ઠારણ શૂન્ય સમ્મતિને લઈને તમને કેવળ તેની ખુરાઈ દૃષ્ટિગત થઈ શકે છે અને બહાઈ દૃષ્ટિગત થઈ શકતી નથી.

જો તમારે બીજા લોકોના જીવનને યથાર્થતઃ સમજવું હોય તો તમારે તેની તથા તમારી વચ્ચે રૂચિ વા અરૂચિ, પક્ષપાત અને સ્વાર્થી વાસનાઓને આવવા દેવી જોઈએ નહિ, તમારે તેના કાર્યોનો વિરોધ ન કરવો જોઈએ અને તમારે તેના વિચારોને દૂષિત ઠરાવવા જોઈએ નહિ. અદ્ય સમય પર્યંત તમે તમારી જાનને પૃથક્ રાખીને તેની સ્થિતિનો યથાર્થ અભ્યાસ કરો. માત્ર આ રીતે તમે તેના મિત્ર બનીને તેના જીવન તથા અનુભવને પૂર્ણતાથી સમજી શકશો અને બ્યારે તે સમજી લેશે ત્યારે પછી તમે કદીપણ તેને નિન્દિત અને દૂષિત ઠરાવશો નહિ. મનુષ્યો એક બીજાને દૂષિત અને અપરાધી બનાવવાથી એક બીજાને યથાર્થ રીતે સમજી શકતા નથી. ત્યાંસુધી તેઓ પોતાની જાત ઉપર વિજય પ્રાપ્ત કરી લેતાં નથી અને પોતાની જાતને શુદ્ધ બનાવતા નથી ત્યાંસુધી તેઓ સમજી પણ કેવી રીતે શકે ?

વૃદ્ધિ, પરિપક્વતા અને વિસ્તારનેજ ‘જીવન’ કહેવામાં આવે છે અને એક રીતે જોતાં તો પાપાત્મા અને પુણ્યાત્માની વચ્ચે વિશેષ લેદ નથી, પરંતુ ફક્ત શ્રેણી અને ક્રમોનાજ લેદ રહેલો છે. પુણ્યાત્મા મનુષ્ય કોઈ વખતે પણ પાપાત્મા હશે અને પાપાત્મા મનુષ્ય ભવિષ્યમાં પુણ્યાત્મા બની જશે. પાપાત્મા મનુષ્ય એક બાળક સમાન છે અને પુણ્યાત્મા વૃદ્ધ સમાન છે. જે મનુષ્ય પાપાત્મા મનુષ્યોને દુષ્ટ માનીને તેનાથી પોતાની જાતને પૃથક્ રાખે છે તે એવા માણસની જેવો છે કે બાળકોને નિર્બોધ, અનાકાકાડી અને રમત રમનારા માનીને તેઓથી દૂર રહે છે.

જીવન સમાન હોવા છતાં દેખાવમાં કંઈક ભેદ માણ્ય પડે છે. પુણ્યો વૃક્ષથી પૃથક્ પદાર્થ નથી, પણ વૃક્ષનાજ અંગભૂત છે. તેનીજ રીતે પુણ્યાત્મા મનુષ્ય એક પરિપક્વ અને પરિણત છે. પાપાત્મા મનુષ્ય એ છે કે જેની બુદ્ધિ અપરિપક્વ છે અને જે અજ્ઞાનતા વશ ઘણું અશુદ્ધ કાર્ય પ્રણાલીકામાં દ્વિષિ રાખે છે. પુણ્યાત્મા મનુષ્ય એ છે કે જેની બુદ્ધિ પરિપક્વ છે અને જેની કાર્ય પ્રણાલીકા શુદ્ધ અને સત્ય છે. એક પાપાત્મા મનુષ્ય બીજા પાપાત્મા મનુષ્યને દ્વિષિત બનાવે છે, કારણ કે તે કાર્યની અશુદ્ધ પ્રણાલીકા છે. પુણ્યાત્મા મનુષ્ય પાપી મનુષ્યને દ્વિષિત કરાવતો નથી, કેમકે તેને એ વાતનું સ્મરણ રહે છે કે “એક વાર હું” પોતે પણ એ દશામાં હતો” તેથી તેને પોતાનો લઘુજાતા અથવા મિત્ર સમજી ને તેની સાથે ગંભીર સહાનુભૂતિ રાખે છે, કારણ કે સહાનુભૂતિ રાખવી તે કાર્યની શુદ્ધ અને ઉચ્ચત્ત્વ પ્રણાલિકા છે.

જે પરિપક્વ મહાત્મા સર્વની સાથે સહાનુભૂતિ રાખે છે તેને બીજાની સહાનુભૂતિની અપેક્ષા હોતી નથી; કેમકે તેણે પાપ અને કલેશ ઉપર જીત મેળવી છે અને તે સર્વદા આનંદમાંજ મગ્ન રહે છે. પરંતુ જે કિલ્લેટ હોય છે તેને સહાનુભૂતિની પરમ આવશ્યકતા છે અને જે પાપિષ્ઠ હોય છે તેજ કિલ્લેટ હોય છે. જ્યારે મનુષ્ય એમ સમજવા લાગે છે કે પ્રત્યેક માનસિક વા કાપિક પાપને લઈને તે અવશ્ય કલેશ ગ્રાસ કરશે, ત્યારે તે બીજા લોકો ઉપર દોષારોપ કરવાનું ત્યજી દે છે અને પાપથી ઉત્પન્ન થયેલું તેઓ કલેશમય જીવન લેઈને તે તેઓની સાથે સહાનુભૂતિ રાખવાનો આરંભ કરે છે. જ્યારે તમે તમારી પોતાની જાતને યવિત્ર અને શુદ્ધ બનાવી લેશો ત્યારે તમને ઉપદેશીત વાત સ્પષ્ટ સમજાશે.

જ્યારે મનુષ્ય પોતાનાં મનના વિકારોને શુદ્ધ કરી લે છે, સ્વાર્થી ઇચ્છાઓને બહલી નાંખે છે અને અહંકારને ફર કરે છે, ત્યારે તે સર્વ પ્રકારના માનુષિક અનુભવોને અર્થાત્ સમસ્ત પાપ, હુઃખ, ચોક્, વિચાર અને ઉદ્વેગોને તપા ધર્મનીતિને સંપૂર્ણતઃ સારી રીતે સમજી શકે છે. સંપૂર્ણ આત્મા-દમન અને સંપૂર્ણ જ્ઞાન એજ ખરેખરી સહાનુભૂતિ છે. જે મનુષ્ય બીજા લોકોને પોતાના પવિત્ર હૃદયની સ્વચ્છ દ્રષ્ટિથી જુએ છે તે તેઓના તરફ અવશ્ય કષ્ટણા દર્શાવી શકે છે, તેઓને પોતાના દેહનાજ અંગભૂત ગણે છે, તેઓને ખતિત અને પૃથક્ નહિ, પરંતુ પોતાનાજ આત્મા સમાન લેખે છે અને તેઓના સંબંધમાં તે સમજે છે કે—જેવાં પાપો હું પહેલા કરતો હતો તેવાજ તેઓ પણ કરી રહ્યા છે, જેવાં કલેશ મેં અનુભવ્યાં હતાં, તેવાજ તેઓ પણ અનુભવી રહ્યા છે અને જેની રીતે મને આશ્ચર્ય તર શાંતિની પ્રાપ્તિ ઘણું તેવીજ રીતે તેઓને પણ થશે.”

તે જ મનુષ્ય ખરેખરે જોઈ અને ધીમાન ગણાય છે કે જે પ્રણવ પક્ષપાતિ હોતો નથી જે સર્વની સાથે સહાનુભૂતિ રાખે છે, અને જે બીજાઓના દોષો જોતો નથી. મનુષ્યની બુદ્ધિ જેટલે દૂર પહોંચતી હોય છે તેટલે દૂર તે પોતાની સહાનુભૂતિ વિસ્તૃત કરી શકે છે; અને જેમ જેમ મનુષ્ય નમ્ર અને દયાવાન બનતો જાય છે તેમ તેમ તે વિશેષ બુદ્ધિમાન બનતો જાય છે. સહાનુભૂતિ સંકુચિત હોવાથી મુદ્ધ સંકુચિત બને છે. સહાનુભૂતિને વિસ્તૃત કરવી તે જીવનને પ્રકાશિત અને હર્ષિત કરવા બરાબર છે, તેમજ અન્ય મનુષ્યોને માટે પ્રકાશ અને આનંદનો માર્ગ સુગમતર બનાવવા બરાબર છે.

બીજાની સાથે સહાનુભૂતિ રાખવી એટલે તેના શરીરને પોતાના શરીરમાં ધારણ કરવું અને તેની સાથે સમાન બાવથી વર્તવું, કેમકે સ્વાર્થશૂન્ય પ્રેમ અત્યંત શીઘ્રતાથી એકય ઉત્પન્ન કરે છે. જે મનુષ્ય સમસ્ત પ્રાણુધારીઓની સાથે, સહાનુભૂતિથી વર્તે છે તે એ સર્વની સાથે તન્મય બને છે અને તેને પ્રેમ, નીતિ, વિનય સ્પષ્ટતા બુદ્ધિગત થાય છે.

મનુષ્ય બીજા મનુષ્યોને પોતાની સહાનુભૂતિથી જેટલે દૂર રાખે છે તેટલે જ દૂર તેનાથી સ્વર્ગ, શાંતિ અને સત્ય રહે છે. જે સ્થળે તેની સહાનુભૂતિ સમાપ્ત થાય છે ત્યાંથી જ અંધકાર, દુઃખ અને સંકોચનો આરંભ થાય છે, કેમકે બીજા લોકોને પોતાના પ્રેમથી દૂર રાખવા તે પોતાની બાંને જ પ્રેમના આનંદથી દૂર રાખવા તુલ્ય છે અને સ્વાર્થના અંધકારમય કારાગૃહમાં સંકેતો કરવા તુલ્ય છે.

જ્યારે મનુષ્યની સહાનુભૂતિ અસીમ બને છે ત્યારે જ તેને સત્યનો અનંત પ્રકાશ દૃષ્ટિગત થાય છે. અસીમ પ્રેમમાંથી જ અસીમ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. સહાનુભૂતિ આનંદમય છે. એમાંથી જ સર્વોત્તમ અને પવિત્ર આનંદ ઉપલબ્ધ થાય છે. સહાનુભૂતિ સ્વર્ગીય છે, કારણ કે તેના પ્રકાશમાં સર્વ પ્રકારની સ્વાર્થો વિચારો નષ્ટ થઈ જાય છે અને સર્વની સાથે એકબાવ અર્થાત્ આધ્યાત્મિક સમાનતાનો દૃઢ સંગ રાખવાથી પવિત્ર આનંદની સંપ્રાપ્તિ થાય છે. જ્યારે મનુષ્ય સહાનુભૂતિ રાખતો જાય છે, ત્યારે તેનું જીવન, તેની દૃષ્ટિ અને તેનું જ્ઞાન વિકસત બની જાય છે.

જ્યાંસુધી મનુષ્ય બીજા લોકો વિશે સ્વાર્થો વિચારો કરવાનું તણ દેતો નથી, ત્યાંસુધી તે તેઓની સાથે સાચી સહાનુભૂતિ રાખી શકતો નથી. જે મનુષ્ય સાચી સહાનુભૂતિ રાખે છે તે બીજાઓને પોતાના જેવા જોવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને તેઓના વિશેષ પાપ, વાસ્તાવ્યો, દુઃખ, વિશ્વાસ, પક્ષપાત ઇત્યાદિ જાણવાની ચેષ્ટા કરે છે. તે છેવટે જાણી લે છે કે, લોકો પોતાની આધ્યાત્મિક ઉત્તતિની કપી શ્રેણી સુધી પહોંચી ચુક્યા છે, તેઓનો અનુભવ કેટલો છે અને તેઓ પોતાની દયાને હમણે જાહેરી શકે એમ છે કે નહિ. તે ઉપરાંત તે જાણી લે છે કે તેઓનું જ્ઞાન જેવા પ્રકારનું છે, તે અનુસાર તેઓ વિચારો અને કાર્યો કરે છે. વળી તે એ પણ

જાણી લે છે કે તેઓની અંદર બુદ્ધિ અને જ્ઞાન સારા હોવાથી દોષ સહાનુભૂતિ અને ઉત્તમતા પામી શકે એમ છે, પરંતુ તેમાં તત્કાલ પરિવર્તન થઈ શકે તેમ નથી. વિવેક અને પ્રેમના પુષ્પોના વિકાસ માટે સમયની અવશ્યકતા છે અને ઇર્ષ્યા તથા મૂર્ખતાનો શિથિલતાથી નાશ થઈ શકતો નથી.

આ પ્રકારના મનુષ્યો પોતાના સર્વ પરિચિત મનુષ્યોના આચરણને જાનના દોષો શોધી લે છે, તેને ઉઘાડે છે, તેની અંદર પ્રવેશ કરે છે અને તેઓનાં જીવનનાં પવિત્ર મંદિરમાં નિવાસ કરીને તેઓ સર્વની સાથે એકબેક બની જાય છે. તેઓને તિરસ્કાર, દોષ અને દેષ કરવાનું કંઈ પણ કારણ મળતું નથી અને તેઓનાં હૃદયમાં અધિકાર, અતુક પાપ, ધૈર્ય તથા પ્રેમનો નિવાસ થવા લાગે છે. આવા મનુષ્યો પોતાની જાતને સર્વમંથ માને છે અને એમ સમજે છે કે સર્વ મનુષ્યો પોતાની સમાન છે અને તેઓની પ્રવૃત્તિઓ પણ પોતાની જેવી છે, માત્ર તેમાં ન્યુનાધિકતાનો જ ભેદ છે. અર્થાત્ તેઓ બીજાનાં હૃદયમાં પાપ-પ્રવૃત્તિઓ દાખલ કરતી જુએ છે તો તેઓ પોતાનાં હૃદયમાં ઉતરી જુએ છે કે આ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ તો મારા મનમાં પણ રહે છે, પરંતુ તેણે પાપ તરફ જવું છોડી દીધું છે. જો તેઓ બીજાનાં હૃદયમાં પુણ્ય પ્રવૃત્તિ જુએ છે તો તેઓ પોતાનાં મનમાં પણ એવીજ પુણ્ય પ્રવૃત્તિ જુએ છે.

એક મનુષ્ય બીજા મનુષ્યોથી ભિન્ન નથી, જે ભેદ છે તે પ્રવૃત્તિનો નથી, પરંતુ માત્ર સ્થિતિનો જ છે. કદિ કોઈ મનુષ્ય બીજાને પોતાનાં કરતાં અધિક પવિત્ર ધારી પોતાની જાતને તેનાથી ભિન્ન માને તો તે તેનું અજ્ઞાન સૂચવે છે. વસ્તુતઃ કોઈ કોઈનાથી પૃથક્ નથી. સહાનુભૂતિનાં પવિત્ર મંદિરમાં પુણ્યમાં અને પાપમાં ભેગાં મળે છે અને એક બને છે.

અત્ર પ્રશ્ન થશે કે સહાનુભૂતિની આવશ્યકતા શાથી વધારે કહેવામાં છે ? પુણ્યપ્રતાપી, જ્ઞાની, અને મહાત્માઓને તેની આવશ્યકતા હોતી નથી. જ્ઞાનરહિત અપરિપક્વ મનુષ્યને જ તેની અનિવાર્ય જરૂર હોય છે. જેઓ જેટલા વધારે પાપી છે તેઓ તેટલા વધારે દુઃખી છે, આથી જ તેઓને સહાનુભૂતિની તેટલીજ અધિક આવશ્યકતા છે. પુણ્યત્વમાં પુરૂષોને સહાનુભૂતિની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ પાપાત્માંઓને જ છે. જેઓ દુષિત કર્મો-વડે દીર્ઘ સમય પૈયત પાપ સંચય કરી રહ્યા છે તેઓને સહાનુભૂતિની મહાન અગત્ય છે.

એક પ્રકારનું પાપ કર્મ કરનાર માણસ બીજા પ્રકારનું પાપ કરનારને અપરાધી અને અધમ માને છે. તે એમ વિચારતો નથી કે ભૂલે માફ અને તેનું પાપ ભિન્ન પ્રકારનું છે, તો પણ આખરે તે પાપજ છે. તે એમ નથી વિચારતો કે સર્વ પ્રકારનાં પાપ એક જ છે, માત્ર તેનાં સ્વરૂપમાં જ ભેદ છે. મનુષ્ય પોતે જેટલો પાપી

હોય છે તેટલોજ તે બીજાઓને પાપીંધારે છે. જ્યારે તેને સદ્જ્ઞાન થાય છે અને તે પાપથી વિમુખ બને છે તથા તેનાથી ગચ્ચવાનો ચત્ત કરવા લાગે છે, ત્યારે તે બીજાઓને પાપી ધારતા અટકે છે અને તેઓની તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવવા લાગે છે. પરંતુ આ એક અટલ નિયમ છે કે ઈન્દ્રિયોને વશ થઈ ગયેલા પાપી મનુષ્યો પરસ્પર એક બીજાને દૂષિત ધારે છે અને ધિક્કારે છે. જે મનુષ્યને સર્વ લોકો દૂષિત ધારે છે અને જેને સહુ ધિક્કારે છે. તે જો તે લોકોના ધિક્કારને લાભદાયક સમજી વિચાર કરે કે “મારા અપરાધોને લઈને તેઓ મને દૂષિત માને છે” તો તેની ઉન્નતિ થવા લાગે છે અને તે પોતે બીજાને દૂષિત માનવાનું ત્યજી દે છે.

જે વાસ્તવિક રીતે સત્ય પરાયણ અને બલો મનુષ્ય છે તે બીજાની નિંદા કરતા નથી. આવો મનુષ્ય સ્વાર્થ અને ઉદ્દેગને દૂર રાખીને પ્રેમ અને શાંતિ સંહિત રહે છે તેમજ સર્વ પ્રકારનાં પાપો અને તેનાથી જે જે દુઃખ અને કલેશ સમુપસ્થિત થાય છે તે સર્વ તેના બાહ્યવામાં આવે છે. તે નિદ્રામાંથી જાગીને, જ્ઞાનનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરીને અને સ્વાર્થમયતાને ત્યજી દઈને સર્વની સાથે પવિત્ર સહાનુભૂતિ રાખે છે. જો લોકો આવા મનુષ્યને દૂષિત ઠરાવે છે અને ધિક્કારે છે તો પણ તે તેઓની સાથે સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરે છે અને વિચારે છે કે “લોકો અજ્ઞાનતાને લઈને મને ધિક્કારે છે અને તેઓને પોતાનાં ખરાબ કર્મોનું ફલ ભોગવવું પડશે.”

જેઓ તમને ધિક્કારતા હોય તેઓની સાથે આત્મદમન અને જ્ઞાન વૃદ્ધિની સહાયથી સ્નેહ રાખતા રીજો. તેઓની ધુરાઈ તરફ દ્રષ્ટિ ન કરો; કદાચિત્ તમારા પોતાના મનમાં પણ કોઈ અનિષ્ટ વાત હશે. જો તમે તમારા પોતાના દોષોને સંપૂર્ણ રીતે સમજી લેશો તો તમે બીજાની નિંદા કરવાનું ત્યજી દઈને તમારી પોતાની ભૂતને ધિક્કારવા લાગશો. સાધારણ રીતે સહાનુભૂતિ કહેવામાં આવે છે તે ખરેખરી જેને સહાનુભૂતિ નથી, પરંતુ તે એક પ્રકારનો શારીરિક સ્નેહ છે. જે આપણી સાથે સ્નેહભાવ રાખે તેની સાથે આપણે સ્નેહભાવ રાખીએ એ તો એક માનુષિક પ્રકૃતિ છે, પરંતુ જેઓ આપણી સાથે સ્નેહ ન રાખતા હોય તેઓની સાથે સ્નેહભાવ રાખીએ તેજ, પવિત્ર સહાનુભૂતિ કહી શકાય.

સહાનુભૂતિની આવશ્યકતા દુઃખ અને કલેશને લઈને જ છે, કેમકે આ જગત્માં એવું કોઈ નથી કે જે દુઃખી ન હોય. દુઃખમાંથી જ સહાનુભૂતિ ઉત્પન્ન થઈ છે. એક વર્ષમાં અથવા એકજ જીવનમાં માનુષિક હૃદય દુઃખ પામીને પવિત્ર અને સ્વચ્છ બની શકતું નથી, પરંતુ વારંવાર જન્મ લઈને અને દુઃખ પામીને મનુષ્ય પ્રેમ તથા જ્ઞાનનાં પરિપક્વ અને અમૂલ્ય ફળો પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતે જન્મ જન્મમાં તરો પછી એ સમજવા લાગે છે અને સહાનુભૂતિ રાખવા લાગે છે. નિયમોનું ઉલ્લંઘન એ જ પાપ છે. મનુષ્ય પોતાની અજ્ઞાનતાને લઈને નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે.

જે પાપ છે તે જ કલેશ છે. એકનું એક પાપ વારંવાર કરવાથી તેનું ક્ષણ અર્થાત્ કલેશ વારંવાર લોગવવો પડે છે, અને વારંવાર કલેશ લોગવવાથી એ નિયમનું જ્ઞાન થાય છે અને બ્યારે જ્ઞાન થાય છે ત્યારે સહાનુભૂતિનું પવિત્ર અને સુંદર ક્રયુમ ખીલી રહે છે.

સહાનુભૂતિનો એક અંશ દયા છે. સંસારમાં દુઃખિત અને કિલ્લ-મનુષ્યોનાં દુઃખ ફર કરવા માટે અને તેઓને ધૈર્ય આપવા માટે દયાની મહાન અગત્ય છે. “દયા અશક્ત મનુષ્યોને માટે સંસારને કોમલ બનાવે છે અને શક્તિમાન મનુષ્યોને માટે સંસારને ઉત્તત બનાવે છે.”

ક્રૂરતા, અક્રૂપા, દોષારોપ અને ક્રોધને ફર કરવાથી દયામાં વધારો થાય છે, જે મનુષ્ય કોઈ પાપી મનુષ્યને તેનાં પાપનું ફલ પામતાં લોઈને પોતાનાં હૃદયને કઠોર બનાવીને કહે છે કે “તે પોતાનાં પાપોનું ઉચિત ક્ષણ લોગવી રહ્યો છે” તે દયા બતાવી શકતો નથી. બ્યારે બ્યારે મનુષ્યો બીજા પ્રાણીઓ ઉપર કઠોર બને છે અને તેઓ તરફ આવશ્યક સહાનુભૂતિ દર્શાવતો નથી ત્યારે ત્યારેજ તે પોતાને સંકીર્ણ બનાવે છે, પોતાના જ્ઞાનને ન્યૂન કરે છે અને કલેશોપલોગનાં બીજ વાવે છે.

બીજા લોકોની અધિકતર સક્ષતા લોઈને હર્ષ પામવો અને તેની સક્ષતા એ પોતાની જ છે એમ માનવું એ સહાનુભૂતિનો બીજો અંશ છે. જે મનુષ્ય ધર્મી દેવ આદિ લાગણીઓથી સુકત છે અને જે બીજા લોકોનું સાક્ષ સાંવાળીને હર્ષિત બને છે તે મનુષ્ય ધન્ય છે એ નિઃસંદેહ વાત છે.

પોતાથી ન્યુનતર અને હીનતર પ્રાણીઓની રક્ષા કરવી તે ત્રીજો સહાનુભૂતિનો અંશ છે. અવાચક પ્રાણીઓની રક્ષા કરવા માટે મહાન સહાનુભૂતિની પરમ આવશ્યકતા છે. શક્તિની શોભા રક્ષા કરવામાં રહેલી છે, નહિ કે નાશ કરવામાં નહાતા જીવોની રક્ષા કરવાથી જીવન સફલ થાય છે. સર્વ પ્રાણીઓ એક છે. નહાનામાં નહાના પ્રાણીઓ મોટામાં મોટા પ્રાણીઓથી કેવળ શક્તિ અને બુદ્ધિની ન્યૂનતાધિકતામાં ભિન્ન છે, બ્યારે આપણે દયાળુ બની અન્ય પ્રાણીઓની રક્ષા કરીએ છીએ ત્યારે આપણા ઐશ્વર્ય અને હર્ષમાં અનુપમ વૃદ્ધિ થાય છે. એથી ઉલટું બ્યારે આપણે અવિવેકી અને કઠોર બનીને પ્રાણીઓને દુઃખ આપીએ છીએ ત્યારે આપણું ઐશ્વર્ય આશ્ચર્યજનક બને છે અને હર્ષ બુઝાઈ જાય છે. મનુષ્યની સાત્વિક પ્રકૃતિ કેવળ દયા, પ્રેમ, સહાનુભૂતિ અને સ્વાર્થશૂન્ય પવિત્ર કર્મોને પરિણામેજ વૃદ્ધિગત, સુરક્ષિત અને પરિપક્વ બને છે.

બીજા લોકો તરફ સહાનુભૂતિ રાખવાથી આપણે આપણી તરફ બીજાની સહાનુભૂતિમાં વધારો કરીએ છીએ. કોઈના તરફ સહાનુભૂતિ રાખવાથી તે નષ્ટ થતી

નથી. ન્હાનામાં ન્હાતું પ્રાણી પણ સહાનુભૂતિના સ્વર્ગીય સ્પર્શથી, આનંદિત બને છે, કારણકે સહાનુભૂતિ એ એક એવી વિશ્વવ્યાપક લાવા છે જે સર્વ પ્રાણીઓ સમજી શકે છે. અમેરિકાના ડાર્ટમૂર શહેરમાં એક અત્યંત અત્યાચારી અપગ્રામી મનુષ્ય હતો. જેને અનેક અપરાધને લઈને ઘણા વર્ષો સુધી કારાગૃહમાં રાખવામાં આવ્યો હતો. સર્વ લોકો તેને અત્યંત લચાનક, કઠોર અને નિર્દય ગણતા હતા. અને કારાગૃહના પહેરેગીરોએ પણ તેને સુધારવાની આશા તણ દીધી હતી. એક દિવસ જે કોટડીમાં તેને રાખવામાં આવ્યો હતો ત્યાં એક બૂઝ્યો અને અસ્વસ્થ ઉદર આવી ચઢ્યો. તે ઉદરની અસહાય અને દુર્ગળ દશા જોઈને તે પાપી મનુષ્યનાં હૃદયમાં, હયાની, વિઝળીનો સંચાર થઈ ગયો અને તે પોતાની તેમજ એ ઉદરની એકજ પ્રકારની દશા જોઈને તેની તરફ સહાનુભૂતિ પ્રકટ કરવા લાગ્યો. તેણે તે ઉદરને પોતાના એક ખજરખામાં નિવાસ આપ્યો અને પોતાની ખાવા પીવાની વસ્તુઓમાંથી તેને ખવરાવી પીવરાવી તેનું પોષણ કર્યું. જે અત્યંત કઠોર અને દૂષિત હૃદયમાં કોઈપણ મનુષ્યને મારે, હયાનો અંશ પણ, નહોતો, તે હૃદયમાં એક ઉદરની ખાતર સહાનુભૂતિના સ્વર્ગીય દીપક પ્રકટ થયો. પોતાથી શક્તિહીન મનુષ્યો તરફ તેની દયા અને પ્રીતિમાં વૃદ્ધિ થવા લાગી અને પોતાથી અધિક શક્તિવાન મનુષ્યો તરફ તેની તિરસ્કારની લાગણી ઘટવા લાગી, તે પહેરેગીરોની આજ્ઞા સંપૂર્ણ રીતે પાળવા લાગ્યો. પહેરેગીરોને પણ આશ્ચર્ય થયું કે આટલો બધો કઠોર હૃદય મનુષ્ય એકાએક આવો નમ્ર કેવી રીતે બની ગયો, તેની સુખાકૃતિ પણ ખદલાઈ ગઈ. નેત્રો, ઓષ્ટ આદિની ભીષણતા ધીમે ધીમે ક્રોમલતા અને પ્રેમમાં પરિણત થઈ ગઈ. હવે તે એક દૂષિત અને પાપી કેદી નહોતો. તેનું મન પુરુષમાં અભિરત બની ગયું. છેવટે એ સઘળો વૃત્તાંત અધિકારીઓના નજીમ આવ્યો ત્યારે તેઓએ તેને સ્વતંત્ર કરી મૂક્યો અને કારાગૃહમાંથી જતી વખતે તે ઉદરને પણ પોતાની સાથેજ લઈ ગયો.

એ રીતે ઊભા તરફ સહાનુભૂતિ પ્રકટાવવાથી તેનો પ્રવાહ આપણા હૃદયમાં પૂર્ણ વેગથી વહે છે અને આપણું જીવન સફલ બને છે. સહાનુભૂતિના દાનથી આપણને આનંદનો પુરસ્કાર મળે છે અને સહાનુભૂતિનું દાન ન આપવાથી આપણો આનંદ નષ્ટ થાય છે. નાણુમ જેટલા પ્રમાણમાં, સહાનુભૂતિ રાખે છે તેટલા પ્રમાણમાં તે આદર્શ-જીવન અર્થાત્ સત્યાનંદની સમીપ પહોંચે છે. જ્યારે મનુષ્યનું હૃદય એટલું બધું ક્રોમળ બની જાય છે કે તેમાં એક પણ કઠોર, કટુ વા નિર્દય વિચાર ઉત્પન્ન થતો નથી અને તેના માધુર્યને ન્યૂન કરતો નથી ત્યારે તે પવિત્ર સત્ય આનંદમાં ગરકાવ થઈ જાય છે.

આપણી ભાવી ઉન્નતિની દિશા (સમજીને આદરવાની જરૂર)

સૂત્ર લાઈ જડેનોએ, સ્વપર હિત, શ્રેય કરવા સદાય ઇચ્છુ જોઈએ જે ભવ્યાત્મા સ્વહિત શ્રેય કરવા આતુરતાથી ઇચ્છેનો હોય તેણે શ્રી વીનશાગ પ્રણીત માર્ગને યથાયોગ્ય અનુસરીનેજ ચાલવું જોઈએ સ્વ યોગ્યતાનુસારેજ ધર્મ સાધન કરવાની અર્થાદા શાસ્ત્રકારે કહી છે અને એજ હિતકામી થઈ શકે છે યોગ્યતા વગર વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી અને ક્વચિત્જ થાય તે ટકી શકતી નથી તેમ છતાં એવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવા કેઈ વિસ્તાર કાળજી રાખે છે અને લાભ પણ તેજ મેળવી શકે છે. પ્રભુતુ શાસન જયવતુ શ્રેયાય છે તેથી એવા પણ સદ્ભાગી છવે શાસનમાં હોવા ઘટે છે, મહા યુર્યોનાં ચરિત્રોને ગારીકીયી વાંચી-વિચારી સમજી શકે છે તે તેમથી સાર ગ્રહી, સ્વ ન્યૂનતા દૂર કરી શકે છે. આપણું ધારણું ન થવાથી ક્વચિત્ જોઈ પણ થવા પામે છે પરંતુ તે નિરાશામાં પરિણમવાને ગાદલે નવી બજારી આણવામાં પરીણમે તોજ તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

આપણુ જીવન શુદ્ધ-જડવત મનરાને ગાદલે અરસ (સ્વપરને રસ હાયક) ગાને એવો પ્રયત્ન સેવતા રહી આગળ વધાય તો કેવુ મારું ?

આપણી સંગતમાં દેહ છાયાની જેમ વર્તનારી વ્યક્તિઓનું પણ જીવન તેવુંજ સરસ ગાને તેવીજ કાળજી આપણે રાખવી ઘટે છે, જેથી સ્વપર ઉન્નતિનાં લગારે અંતરાય રૂપ નહિ થતાં એક બીજાને વધારે માત્રકગાર થવાય. એવી કર્તવ્ય ભાવના આપણામાં ખીલવવાની જરૂર છે. ઉત્તમ પ્રકારની વ્યવહારીક, નૈતિક અને ધાર્મિક કેળવણીની આપણામાં અત્યારે ભારે ખામી જોવામાં આવે છે તેથીજ આપણી સ્થિતિ કયા જનક થઈ પડી છે આવી હુખી સ્થિતિમાંથી સમાજનો ઉદ્ધાર જેવા તેવાથી થવો સંભવિત નથી એવો જ્યારે પ્રમુખ પ્રભાવશાળી નૈષ્ઠિક પ્રશ્નચર્યને ધારણ કરનારી શુદ્ધ શાસન પ્રેમી વ્યક્તિઓ સદ્ભાગ્યે બાંધત થઈ “ સર્વિ જીવ કઈ શાસન રસી ” એવી ઉદ્ગ્રભાવના યોગે નિષ્કામ શાસન સેવા કરવા ઉન્ન-માળ બનશે. ત્યારેને ત્યારેજ સમાજના ઉદય સાથે શાસનનો પણ ઉદય થશે એ કેળવણીમાં તો અત્યારે ઘણીજ ખામી જોવાય છે. પરંતુ ધીમે ધીમે વ્યક્તિગત સુધારો થવાથી સારૂ પરીણામ આવી શકશે. એક ગાંધી અત્યારે કેટલું કરી રહેલ છે અને તે કયા આલંબનથી એટલું પણ વિચારશીલ જનો ગભીરતાથી વિચાર વાવડે સ્વકર્તવ્યની કંઈક ઝાંખી કરી શકે એમ છે. આપણે અત્યારે યોગ્યતા સ પ જ થવાની અને તેવી થઈને સ્વકર્તવ્ય કર્મ કરવાની ભારે જરૂર છે. જો આપણી ઉન્નતિ સાધવા દૃઢ કાળજી અને અવિરત વિચારણા ગત્તી રહેતા ખરેખર તેમથી કંઈક કંઈક શુભ પરીણામ આવી શકેજ. શુદ્ધ અતઃકરણનો અવાજ એ દેવી અવાજ છે તેને ખરાબર લક્ષ્ય રૂપ સાંભળી આદરવામાં આવે તો તે આપણને અચુક લાભ-કારી ગાને. ઇન્દ્રિય નિગ્રહ કષાય નિગ્રહ યોગવિશુદ્ધિ અને અદ્વિતિસાદિક સદ્ગુણો

સેવન કરવા રૂપે સંયયવડેજ ત્યારે ત્યારે આપણે સ્વ ઉન્નતિ સાધી શકીશું તે પછી અત્યારેજ પ્રમાદ રહીત ઉક્ત સંયમનું, સેવન કરવા તત્પર થા માટે ન થયું? ઇતિથમ.

મુનિરાજશ્રી કપૂરવિજયજી.

સુચના.

સવ સજ્જનોંસે નમ્ર વિદ્યાર્થી હૈ । કોઈ મુઝે આચાર્ય, કોઈ જૈનાચાર્ય કોઈ ધર્માચાર્ય કોઈ ઉપાધ્યાય, કોઈ પંન્યાસ, કોઈ શાસ્ત્રવિશારદ કોઈ વિદ્યાવિશારદ કોઈ વિદ્યાનારિધિ કોઈ ન્યાયવિશારદ કોઈ મુનિરાજ કોઈ પ્રસિદ્ધવક્તા કોઈ પ્રત્નવિદ્વાન કોઈ ભારતભૂમાસ્કર इत्यादि मनः कल्पित अपनी अपनी इच्छानुसार उपाधि-टाइटल-पदवियां लिखकर भारी बनाते हैं, बिलकुल अन्याय होता है । क्योंकि न तो मुझे किसीने कोई भी उपाधि दी है, न मैंने ली है, और न मैं किसी उपाधिके लायक हूं । अतः स्वर्गवासी जैनाचार्य श्रीमद्विजयानन्दसूरि महाराजका वक्ताशकी मुनि उपाधिके अतिरिक्त अन्य कोई भी उपाधि मेरे नामके साथ कोई भी महाशय न लिखें. इति । हस्ताक्षर मुनि वल्लभविजय.

ગ્રંથાવલોકન.

શ્રી હંસવિજયજી જૈન ક્ષી લાઇથેરી વડોદરાનો ત્રીજા વર્ષનો રીપોર્ટ-અમેને અભિપ્રાયથી ગોટ મળેલો છે. વડોદરા શહેરના જાહેર લતા ઉપર આવેલ અને જૈન અને જૈનતરને એક સરખો લાભ હિદારતાથી આપનાર ઉપરોક્ત ક્ષી લાઇથેરી કે જે ટ્રામી મેદ ન રાખતાં વડોદરા શહેરમાં વાંચનની અભિવૃદ્ધિ કેમ વધે તેવા શુભ ઉદ્દેશથી કાર્ય કરતી જોઇ અને તેમનો આ રીપોર્ટ વાંચી અમેને આનંદ થાય છે અને તેના શ્રીયુત સેક્રેટરી અને કાર્ય વાહકોના તે ઉત્સાહ માટે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

રકુલમાં કેળવણી લેતાં જૈન વિદ્યાર્થીઓને જનતા સંગવડે રકુલમાં આલતી યુદ્ધ પરી પાઠવામાં આવતો પ્રમાસ અને ઘેર બેઠા સ્ત્રીઓ માટે સરક્યુલેટીંગ ક્ષી લાઇથેરીની યોજના અને પ્રયત્ન, આ બે કાર્યો એક કેળવણીને ઉત્તેજન અને સ્ત્રીઓને વાંચનનો આપવામાં આવતો લાભ સાથે હોવાથી ઘણું પ્રશંસનીય કાર્ય છે, અને લાઇથેરીઓની સાથે સંઘળના હોવાથી ઉક્ત લાઇથેરી નિમિત્તે વક્તા અને શ્રોતાના વિચારોની આપ લે થતી આ રીપોર્ટ ઉપરથી જાણવામાં આવે છે જે જમાનાને અનુસરતું કાર્ય હોવાથી પરપરાએ લાભદાયી છે.

આ લાઇથેરીની પેટન અને ત્રણ પ્રકારના લાઇથે મેમ્બરોથી બનેલી જનરમ મીટીંગ અને ચાલુ કાર્ય કરવા માટે એક મેનેજીંગ કમીટી છે જે તેના બંધારણ અને ધારા પ્રમાણે કાર્ય કરે છે. આ વર્ષમાં મેમ્બરોની સારી સંખ્યાની વૃદ્ધિ થયેલી જોવામાં આવે છે, ઉક્ત લાઇથેરીનો કાર્ય ક્રમ અને પ્રવૃત્તિ અને કાર્ય વાહકોનો ઉત્સાહ ઉંચા પ્રકારનો જોવામાં આવે છે, અમે તેની ભવિષ્યમાં આગાહી ઇચ્છીએ છીએ અને સર્વે બંધુઓ (જૈન અને જૈનતર બંધુઓ) ને આ લાઇથેરીને સહાય કરવા બતામણુ કરીએ છીએ.

પ્રકીર્ણ નોંધના સંબંધમાં અમારો ખુલાસો.

પ્રસ્તુત પત્રના જાહેરવા માસના અકમાં આવેલ પ્રકીર્ણ નોંધમાં લેવાયેલી હકીકત ઉપરથી મુનિરાજી શ્રી રામવિજયજીએ આ સલાની વિરૂદ્ધ એક હેન્ડળીવ અમારી માન્યતા પ્રમાણે અત્રેની પશુધન પર્વના દિવસોમાં વચાતા કપસુ. વ્યાખ્યાનમાં દેવેલ અડચણ અને સાંભળવાની પટેલી ખડેલ જેથી ઉત્પન્ન થયું તે પરિસ્થિતિની કેટલાક ગેર સમજ થયેલ હોવાને અમે પ્રકટ થયેલું સંભવે છે. આ સલા અત્યાર સુધી દેવદ્રોય સુધી ચર્ચામાં તટસ્થ રહેલ છે, તેમજ તે પ્રકીર્ણ નોંધમાં જૈનપત્ર સંબંધી કાંઈપણ ઉમેળ અથવા નામ માત્ર લેવાયેલ નથી તેમજ તેમાં તે વખતે વહેંચાયેલ કાંઈ પશુ હેન્ડળીવ વિરૂદ્ધ લખવામાં આવેલ નથી પરંતુ અને કપસુના વચાતા વ્યાખ્યાન વખતે જ ને જાણુતા વહેંચાયેલા હેન્ડળીવ કે જનેલા બનાવતુ માત્ર દિગ્દર્શન કરાવવાની જરૂરીયાત બહી તે નોંધમાં લેવાયેલ હતી તે હકીકતને બુદ્ધા સ્વરૂપમાં મુનિરાજી શ્રી રામવિજયજી સમજ્યા હોય તેમ સંભવે છે તેઓ શ્રીએ હેન્ડળીવ પ્રકટ કર્યા પહેલા અમારો અંગત ખુલાસો પુછવાની જરૂર હતી અસ્તુ! આ સલા જે પ્રાત્ સ્મરણીય પરમ પૂજ્ય શુરવર્ચના નામ સાથે જોડાયેલ છે, તેણે કદાપિ અસત્યને પ્રુષ્ઠિ આપીજ નથી જાણ્યામાં પણ તેવી હમ્મણા રાખતી નથી અને સત્યનેજ ચાહનાર છે તેમજ હવે પડી આ સંબંધમાં જવાબો આપી કે બીજી રીતે કવેશભાઈ વાતાવરણ વધારી સમાજને કવેશનું નવું નિર્મિત જાનવાણી હમેશા દૂર રહેવા માગે છે.

આત્માનંદ પ્રકાસ માસિક કમાટી
(કાર્ય વાહક)

વર્તમાન સમાચાર.

વીકાનેરકે પ્રશંસનીય સમાચાર ॥

(૧) જૈન પાઠશાલાકે ફન્ડમે ૫૦૦૦૦ હો ચુકે છે.

(૨) પંચાસશ્રી સોહનવિજયજી ઔર પશ્વિત હંસરાજજી શાસ્ત્રીકે મમાવશાલી ઉપદેશકે પ્રભાવસે યહાં કે કર્મમાનનીય જૈનોને “ વેશ્યા નૃત્ય ” ન કરાનેની પ્રવિજ્ઞા ફી છે.

(૩) શ્રીમાન શેઠ હજારીમજી કોંચરને અપની રુક વટ મૂલ્ય ફોટલી શ્રી જૈનપાઠશાલાકો મેટ ફરદી છે.

(૪) સંઘ ફી તરફસે મુનિશ્રી વલ્લભવિજયજી મહારાજકો વિનંતિ ફી મડે છે.

કિ “ અપણા ચાર્તુમાસ વીકાનેર મેં કરે ” આજ્ઞા હૈ કિ મુનિશ્રી એસે લાભપ્રદક્ષેત્ર કો ન છોડેંગે ।

(૫) વીકાનેર સંઘ કી તરફસે જીવદયા વિષયક સંસ્ચાવો કો ૫૦૦) કા દાન મેંજા ગયા હૈ ।

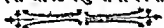
(૬) છામ ગાંવ નિવાસી યતિશ્રી પાલચન્દ્રાચાર્યજી યહાં પધારે હુવે હૈ અવ ડનકે વ્યાખ્યાન હોંગે ।

શહેર ભાવનગરમાં અઠાઇ મહોત્સવ.

શેડ પરકુદાસ તથા હરજીવનદાસ દીપચંદના સ્વર્ગવાસી પિતાશ્રી તથા માતૃશ્રીના શ્રેય નિમિત્તે મોટા જીનાલપમાં આજ્ઞા વહી ર થી અઠાઇ મહોત્સવ શરૂ થયેલ છે, સાથે સુશોભીત સમવર્ષરજીની રચના પણ કરવામાં આવી છે દરરોજ વિવિધ પૂજાઓ ભજાવવામાં આવે છે સાથે સ્વામીવાત્સલ્ય કરવાના છે. દેવગુરૂની ભક્તિ સાથે માતપિતાનો ધાર્મિકભક્તિ પણ આવા કાર્યો નિમિત્તે સુપુત્રોથી થાય છે. શેડ હરજીવનદાસ આ સંજાના સેક્રેટરી હોવાથી સાથે આ સંજાના જ્ઞાનજ્ઞાતાને પણ સંકાય આપી છે.

શહેર પાલીતાણામાં ઉપધાન વહન તપની શરૂ થયેલ ક્રિયા

આચાર્ય શ્રી આનંદસાગરજી મહારાજના સદ્ઉપદેશથી જામનગર નિવાસી વૈરા પોપટલાલ ધારશી તરફથી આજ્ઞા શુદ્ધ ૧૦ થી ઉપધાન વહન કરાવવાનું શરૂ થયું છે સાંભળવા પ્રમાણે શુભારે ત્રણશેઠ બહેનો અને બધુઓ દાખલ થયેલ છે. મળેથી ઉતમ સમ્પ્રીતો ઉતમ ગાય ત્યાં સારા પ્રમાણમાં બંધુ પોપટલાલ કરે છે. ઉક્ત બંધુને નત્ર સુચના કરીયે છીયે કે જે કરે છે તે સાથે કેળવણીને મદદ અને મદદ કરવા લાયકબંધુઓની રિયતિ સુધારણાએ પણ સારો ફાળો આપવાની જરૂર છે.

આ સભાએ કરેલ ઠરાવો.

તા. ૨૯-૧૦-૧૯૨૦ શુકરવારના રોજ આ સભાની એક જનરલ મીટીંગ મળી હતી, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવો થયા હતા જે પ્રકટ કરવામાં આવે છે.

૧ ગયા વૈશાક માસમાં પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રી ક્રાન્તિવિજયજી વગેરે મુનિમહારાજઓને શ્રી પાલીતાણેથી અને આતુર્માંસ કરવા માટે પાલીતાણે જઈ વિનંતિ કરવા જવા માટે દયા ચૂહસ્થોના સહી સાથેનું એક વિનંતિ પત્ર શ્રી સંઘની ઠમીટીને મોકલવામાં આવેલ, જેનો હજી સુધી કાંઈપણ નિર્ણય કે અમલ કરવામાં આવ્યો નથી તેને માટે આ સભા દીક્ષગીર છે, અને હવે મંજી તેવા લેહ-લાવવાળા વિચારો દૂર કરી તેમ નહીં થવા આ સભા શ્રી સંઘના આગેવાનોને સલામત કરે છે.

૨ મુનિરાજ શ્રીરામવિજયજી મહારાજે ગયા બાદરવા વહી ૧૩ના રોજ તેઓએ પ્રકટ કરેલ દેવદાસીની અંદર આ સભાને માટે જે અયોગ્ય લખાણ થયું છે, તેને માટે આ સભા દીક્ષગીર છે અને આ સભા નિરંતર સત્ય વાતનેજ ચાહનારી છે.

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા—જામનગર.

श्री

श्रीमानन्द प्रकाश

इह हि रागद्वेषमोहाद्यजिज्ञूनेन संसारिजन्तुना
शरीरमानसानेकातिकदुकःखोपनिपात-
पोजितेन तदवनयनाय हेयोपादेय-
पदार्थपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥

पुस्तक १८] वीर संवत् २४४१ भाद्रपद मास संवत् २५. [अंक २ जो.

श्री प्रभुस्तुति.

शास्त्रविहीनः.

धारीने शुभ सावना हृदयभा ध्यायुं अरिहंतने,
श्री लनेय उपासीने परिहरे कर्मोत्पन्ना पंक्तने,
उपाधि धरता अनेक लव आ ससारना सागरे,
ते सौ नाम श्री लनेश्वरतलु अक्षितपदे नै करे.

ૐ

ક્ષમા યાચના.

(ક્ષમા વીરસ્ય ભૂષણમ્.)

સુજ મહાશય ધર્મબન્ધુઓ,

(શાર્દૂલ વીકીહિત)

આએ વર્ષ વિષે થયાં મનવચઃ કાયા વડે કર્મ જે,
 યાચું તેહ તણી ક્ષમા હૃદયથી જૈની તણે. ધર્મ તે;
 વાણી વીર વિલોકતા અવનિમાં સદ્બોધ દે એક્યતો,
 આને તો પ્રતિઘોષ થાય સઘળે નેતા તણા શૌર્યનો.
 પ્રાણી માત્ર સમાન છે ત્યમ ગણી સ્વાત્મિકતા કારણે,
 છોડો સર્વ પ્રપંચ જાળ જગની ઔદાર્યતા ધારણે;
 ઝાંખી આજં જણાય છે વચનમાં વ્યાપારમાં આવશે,
 થાશે આત્મ પ્રકાશ પૂર્ણ ભવિના જૈનત્વ સ્વીકારશે. ૨

જૈન પર્વો પૈકી મહાન પર્વાધિરાજ પર્વ પર્યૂષણની પૂર્ણતાનો આને મનો-
 હર માંગલ્યમય દિવસ છે.

શ્રીમાન્ વીરપ્રભુની અમૃતમય-માધુર્ય ગિરાના રસજ ભવ્યાત્માઓ પર-
 સ્પર થયેલા વિરૂદ્ધાચરણની વિશુદ્ધિ માટે ત્રિશુદ્ધિ યુક્ત ક્ષમા યાચે છે એટલુંજ
 નહીં પરન્તુ ત્યારનાહ ભવિષ્યના માટે મૈત્રીભાવનાના મિષ્ટ અંકુરો પ્રકટાવવા
 પ્રવર્તમાન થાય છે.

ખરેખર રીતે અવલોકતા જૈન ફિલોસોફીના ઉચ્ચત્તમ રહસ્યના અવભો-
 ધની એ નીશાની છે.

દેશોન્નતિ સાયેજં ધર્મોન્નતિનો સદ્ભાવ છે, માટેજ વર્તમાન વાતાવરણમાં
 સ્યાદ્વાદ શૈલી સાધ્યમાં રાખી દેશસેવા તેમજ સમાજ સેવા યુક્ત આત્મ વિશુદ્ધિ
 કરવા પ્રયત્નશીલ થાવું.

અમો પણ ઉપરોક્ત શૈલી અનુસાર આપની સાથે થયેલા કોઈ પણ આન્તર
 યા બાહ્ય દોષની નિવૃત્તિ માટે ત્રિકરણ યોગે ક્ષમા યાચીએ છીએ. આપશ્રી એ
 ઉદારતા ગતાવી ઉપકૃત કરશે.

સુરેષુ કિંબહુના.

વીર સંવત ૨૪૪૬.

આત્મ સંવત ૨૫.

ક્ષમા યાચક,

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા.

દુષ્ટ મિત્રને ધિક્કાર.

(હરિગીત)

રચનાર—રા. રા. કૃષ્ણરસાલ અંબાશંકર ત્રિવેદી.

લક્ષ્મીતણા અતિ લોભથી કે સ્વાર્થ નિગ્રનો સાધવા,
 જે મૈત્રી જોડે જગતમાં તે મિત્રને ખર માનવા;
 સુખ જોલ જોલે મધુર જે હુંયે હજાહજ રાખીને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૧

સંપત્તિ સમયે “લાઈ, લાઈ,” કહે બહુ લેગા થઈ,
 ખોટાં વળાણો ને ખુશામત જે કરે નિગ્ર સ્વાર્થ લઈ;
 આપત્તિમાં નવ લાવ પૂછે જે ન આપી મદદને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૨

પ્રત્યક્ષમાં સારું વહે, બપમ હોય હિતસ્વી ધણો,
 પાછળ થકી હિતને હણે તે મિત્રને; રિપુવત ગણો;
 સુખ દુઃખમાં ન સમાન વર્તે જે ન રાખી પ્રેમને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૨

છળ કપટથી બહુ શુભ વાતો મિત્રની જાણી લઈ,
 જાહેર જગમાં જે કરે વિશ્વાસનો ઘાતો થઈ;
 દુષ્ટૃત્યથી ન નિવારતો સન્માર્ગ જે ન બતાવીને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૩

નિગ્ર મિત્રના ઉત્તમ ગુણોને પ્રગટ જે ન કદી કરે,
 શોધી ઘણા દ્રવ્ય સદા જન નિકટમાં હલકો કરે,
 તણ જાય દેખી દુઃખી દુઃખ જે પડી પીડને નવ લાંગીને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૪

બહુ મિત્રને લેગા કરી જે મશ્કરી હલકી કરે,
 ગાળો પરસ્પર આપીને કર તાળી લઈ ગમ્મત કરે;
 કાતો રમે જે સોગઠે પાને કે પાસે ઘૂતને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૬

સચવાય વચનો સર્વ બ્યા લગી પ્રીત પણ ત્યાં લગી ટકે,
 પડતાં ખરેખર ચૂક જણિયે પ્રેમને જે પાટકે,

લેગા મળી અપશબ્દ જોલે મધ જે ઠીક ઠાંસીને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૭
 નિજ મિત્ર પાસે યાચતા પ્રતિદિન કરે જે ધન તણી,
 સંકેત સખી ચિત્તમાં નવ વાત જોલે નિજ તણી;
 દુઃખ દેખીને જે મિત્રનું આપે દિડાસો ન હામને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૮
 નિઃસત્ય ભાવણ ક્રોધ ને યજ્ઞ ચિત્તને નિઃકુરપણું,
 એ ચાર દ્રવ્યયુક્ત મિત્રનું છવણું પશુવત ગણું;
 જે મિત્રપત્નીને જુવે કુડી નજરથી નિહાળીને,
 ધિક્કાર છે ધિક્કાર છે ધિક્કાર એવા મિત્રને. ૯

જેવી ભાવનાં એવી સિદ્ધિ. જેવી દૃષ્ટિ એવીજ સૃષ્ટિ.

આ ગલીર પ્રશ્નો ઉત્તર-સમાધાન મારી મતિ મુજબ આ રીતે સૂઝે છે.
 કેઈ પણ કામ કરતાં જેવી ભાવના વર્તતી હોય, જેવી દૃષ્ટિ રહેતી હોય,
 તેવું જ નતું ફળ-પરિણામ આવે છે. નગણી અને મલીન ભાવના કે દૃષ્ટિનું
 ફળ-પરિણામ પણ નગણું અને મલીન જ આવે અને સખળ તથા નિર્મળ ભાવના
 દૃષ્ટિનું ફળ-પરિણામ પણ તેવુંજ સખળ અને પવિત્ર આવે છે.

ઘણે ભાગે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન-ક્રોધાદિકે કષાય-વિચાર-વાણી અને આચા-
 રમાં ચિથિલતા અથવા સ્વચ્છંદતા તથા ત્રિષયાદિકે તુરંત-અસર સુખમાં લોહ-
 લુપતાને લીધે જ્યાં વિષમય તુરંત સ્વાર્થિલી ભાવનાજ પ્રગળ વર્તતી હોય, જ્યાં
 અહતા અને મમતા જ છાઈ રહી હોય, જ્યાં દૃષ્ટિ સદાકાળ જાહિર્મુખજ રહ્યા
 કરતી હોય, જ્યાં યશ-કીર્તિ નિમિત્તે લોકરંજનની જ ખુદિ મુખ્યપણે રહેતી હોય
 ત્યાં ગમે તેવી રૂઢી અમૃત જેવી કરણી કરવામાં આવતી હોય તો પણ તેનું ફળ-
 પરિણામ રૂઢું શી રીતે આવે ? તેની અસર પોતાના જીવન ઉપર અમૃત જેવી
 ઉમદા શી રીતે થઈ શકે ? જન્મમરણનાં દુઃખ-ફેરા શી રીતે ટળે ? અને આત્મામાં
 ખરી શાન્તિ-શીતળતા શી રીતે પ્રગટે ?

જે વર્તમાન સ્થિતિનું ખરૂં કારણ શોધી તેને જ સુધારવા ભાઈઓ અને
 બહેનો (સાધુઓ તેમજ જીવસ્થો) હઠ પ્રયત્ન કરે, જે જે કારણથી પોતાની અવ-
 નતિ થતા પામી છે તે તે કારણને યથાર્થ સમજી લઈ, હિંમતથી તેનો ત્યાગ કરે
 અને જે જે કારણથી પોતાની સ્થિતિ સુધરી શકે તે તે કારણને સારા નિરુપદી

કરુણાળુ જ્ઞાની મહાત્માઓ પાસે સારી રીતે સમજી દેદા અને હિંમતથી તેનો પરિચય કરી જો તેને યથાર્થ રીતે વર્તનમાં ઉતારવામાં આવે તો પછી પવિત્ર ભાવના-દૃષ્ટિ સહિત કરવામાં આવતી કરુણીતું રૂળ-પરિણામ પણ તેવુંજ રહેલું આવવા પામેજ એ સ્પષ્ટ છે.

પ્રથમ તો પોતાની ભાવના-દૃષ્ટિ જ સુધારવા માટે કુદરત-તુચ્છતા-પરાયાં છિદ્ર-દોષ જોવા તાકવાની હુથુંદિ-કુથુંદિ જ તજવી જોઈએ અને રૂડી ગંભીરતા રાખી રાજહંસની જેમ વિવેક વડે દોષ માત્રની ઉપેક્ષા કરી શુભ માત્રને જ જોવા-આહરવા-સેવવાની રૂડી ખુદ્દિ કરવી જોઈએ.

અમૂલ્ય ધર્મરત્નની પ્રાપ્તિ માટે આપણને યોગ્ય-લાયક બનાવે એવા ૨૧ શુભોનો વારંવાર અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

કળા, લક્ષ્મી, વિનય, દાક્ષિણ્યતા, સરલતા, દ્રવ્યતા, સત્યપ્રિયતા, નિષ્પક્ષતા, શુભાનુરાગિતા, દીર્ઘદર્શિતા, પરોપકાર સંસ્કૃતિ અને કાર્યદક્ષતાદિક ઉત્તમ શુભોનો નિરંતર અભ્યાસ (પરિચય) રાખવાથી આપણા વિચાર, વાણી અને આચારની મલીનતા દૂર થવા પામશે, હૃદય સ્વચ્છ થશે, વાણી અમૃત જેવી મીઠી, હિતરૂપ અને સત્ય જ વદાશે અને અન્ય જીવોને દુઃખ-ત્રાસ થાય એવા દુષ્ટ આચરણથી દૂર રહેવા સહેજે લક્ષ બંધાશે એટલે મન, ઇન્દ્રિય અને કાયા આપણા કબજામાં આવતા રહેશે. વળી દેવ શુર ધર્મ સંબંધી શુભ દોષની સારી રીતે પરીક્ષા કરી શુદ્ધ દેવશુર ધર્મને યથાર્થ જોળખી દ્રઢ શ્રદ્ધાથી તેની સેવા ભક્તિ બહુમાન કરવા વડે આરાધક થઈ શકશે. એટલા માટે કલ્પસૂત્રાદિક ઉપકારી આગમ-ત્રૈયો બરાબર લક્ષ્યપૂર્વક વિનય કરી બહુમાનથી વાંચના, સાંભળવા, વિચારવા અને પરમાર્થ બરાબર સમજી, સ્વચ્છિત્ત હૃદયોના વગર તેનો યથાર્થ આદર કરવો.

૨ યથાશક્તિ જે કંઈ દાન શીલ તપસ્થાદિક ધર્મકરણી કરવી તે લોકરંજન માટે નહિ, પણ આત્મકલ્યાણ કરવાના પવિત્ર લક્ષ સાથે જ કરવી.

૩ સુખશીલતા અને સ્વચ્છહતા તજવા-ભગવાન મહાવીર પ્રભુ પ્રમુખ મહા-પુરુષોના પવિત્ર ચરિત્રનું યથાશક્તિ અનુકરણ કરવું.

૪ પુન્યયોગે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીનો લ્હાવો લેવા ભાવજ યાય તો સ્વધર્મી બંધુઓનો ઉદ્ધાર, વિદ્યાર્થી બંધુઓ અને જીવોને વિદ્યાદાન અને દુઃખી માનવોનું યથાશક્તિ હિત કરવાનું ખરૂં કામ વિસાર્યો નહિ.

૫ અન્ય જનો પણ અનુમોદના કરે એવી સમયાનુકૂળ પ્રજ્ઞાવના કરવાનું સદા લક્ષ રાખશે.

હતિશમ્.

લે૦ મુનિમહારાજશ્રી કપૂરવિઠયજી મહારાજ.

ઇ પણ કામ માટે જોઈએ તેટલા મળી શકે છે પણ સાધનો લગુ જોઈએ માટે તમાં પૈસાનાં જરૂર આગળના જતાનામાં સંસ્થા દ્વારા કામ કરવાની પદ્ધતિ નહિ હોવાથી થોડા અર્થથી જોકાદ એ કામ કરનારાઓથી કામ ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ ચાલતા હતા. આજકાલ કામ કરનાર વિદ્વાન વર્ગ જોઈએ જે ને કામને માટે લાયક હોય, તેને માટે પણ અર્થની જરૂર પડે છે. તે સિવાય કલાર્ક નોકરો વગેરે મોટા અર્થે મળે છે, પુસ્તકો, ફરનીચર વગેરે સાધનોમાં પણ પૈસાની સારી જરૂર પડે છે. તે તમારાથી અજાત નથી. અકાદ થોક કે શુદ્ધ ધીન અનુભવી અને અનુભુ હોય તેમજ ધીમ અનેક કાર્યોમાં તે ગુલામ રહેતો હોય તેના ઓતરની કામ કરે, પણ તે કામ શું કરી શકે? ઓતરની માલ માત્ર શ્રીમત કામ કરનારા પાસે કામ કરાવવું તે સંસ્થા કે ખાતાને પહેલેથીજ તોડી પાડવું અથવા તેના મૂળમાં સડો ઉમેરવો એજ છે. તે કે તે વ્યક્તિ તે કામમાં નાશ કરે એમ માનવા પુરુ નથી; પણ તે વર્ગ ધીન અનુભવી અને અજ્ઞાન હોવાથી, કામની બીજાનું અને લાભે લાભના પ્રસંગોતું તેમને જ્ઞાન નહીં હોતું અને તેને પોતાના ધીન અનેક કાર્યો અને વ્યવસાયમાં ગુલામ રહેવું પડે છે. તેથી જેમ તેમ કરીને ચલાવે છે. ઈંઈ ખામી કે ભૂલ થાય તો પણ સમાજ તેને કંઈ કહી શકતી નથી. ઉંદું કંઈવું દે છે કે અમુક ભાઈ સાફ કામ કરે છે. વતિલોગ આપીને તપાસાળે છે અને વિચિત્ર છુકમા તેના વખાણ કરવા પડે છે, છેવટે એવા પણ દુગારો નીકળે છે કે-તહીં કરતાં સાફ છે આ તાંબી આગત તમને નરાઈ ખી લાગ્યો, પણ જૈન સંસ્થાઓના સૂદન અજ્ઞોકનથી ઘણી વખત આ માણે જણાઈ આવે છે. શુદ્ધિતું કે એવા સમજી આવક વર્ગતું કામ તે કે સંસ્થામાં નથી જેમ નથી, પણ તેમાં લેગને ચેત્ય જે કામ હોય તેજ કરવું જોઈએ. હીયા અક્ષર લખી યજ્ઞનાર ધીન ન શુદ્ધ કેળવણીને લગતી સંસ્થાના સેક્રેટરી, પણ તે શિક્ષણ શાસ્ત્રના સંબંધમાં શું મમતે? ઓતરની કામ કરવું એ રાજ નહિ કહેવાય. પણ તે કામની યોજના અયોજ્ય છે આ બધું પ્રાસંગિક જણાયું છે, પણ હુકમાં અર્થની પુષ્કળ જરૂર છે. કેવળ પણ કામમાં ચેત્ય શક્તિ સંપન્ન અને અંગોના દરેક ખાતાની બીજાવટ યજ્ઞનાર આરે તરફ દ્રષ્ટિ રાખી કામ કરનાર, દરેક બીજાવટીમાં પોતાતું મગજ લાવે પત્રી થોડે ઘણે અર્થે પણ મરત તાથી પડેલી શકે એવા નિસ્વાર્થી પુરૂષ પ્રથમ નળરે ચેત્ય કહેવાય. બીજે નળરે છવન અર્ધજી કરી પોતાની જરૂરીયાત પુરતુંજ અર્થ લેનાર ઉપરના ગુણવાળો શુદ્ધ અને ત્રીજે નળરે ઉપરની શક્તિવાળો પુરતા પૈસા લઈને પણ કામ કરનાર જે શક્તિ સંપન્ન પુરૂષ ગમે તેટલા પગારે મળે તો તેને માટે જરા પણ પાત્રી પાત્રી ન કરવી જોઈએ એ સંસ્થાની મુખ્ય ફરજ છે. તદ્દન મક્ત કે ઘરના પૈસા આપી

ને પણ બીજાક શક્તિ અને બુદ્ધિ વિનાના પુરુષદ્વારા કામ હેતુ એ મહા મૂર્ખતા છે, તેમજ સંસ્થાને અંગે દરેક માણસનું આ આપણે સમજવું. આ જાગત ઉપર આપણા દેશમાં ને આપણી સમાજમાં ઓછું લક્ષ અપાય છે. આવી રીતે અનેક રીતે ખર્ચની આવશ્યકતા છે. આમ જ્યારે સારા ખર્ચની આવશ્યકતા છે, તો તે ઓક માણસ પુરું કરી શકે એ ઓછું સંભવિત છે; માટે તેમાં બીજા ભાગ લઈ શકે તેવો ખાસ અવકાશ હોવો જોઈએ અને લોકોને તેમાં પૈસા આપવાનું મન થાય તેવા તેના પ્રયત્નો કે યોજનાઓ સંસ્થા તરફથી હોવીજ જોઈએ. અને તે ખાતાને આગળ ચલાવવા દિક્ષા લીધા પછી ને શાંતિ સ્ત્રીકાર્યા પહેલાં સમાજમાં વ્યવસ્થા કે સુધારો કરવા ઇચ્છનાર યોગ્ય મુનિ, કે સંચાલક સમર્થ વ્યાપક બુદ્ધિને વહસ્થ પ્રયત્નો યોજી શકે, તોજ તે કામનો નિભાવ થાય. કામનો નિભાવ થાય કે ન થાય પણ શરૂ કરોને, એવા વિચારના આપણે ઘણા જોઈએ છીએ. વળી જે કામ કરવું હોય તેમાં જોઈતા સાધનો જો પહેલેથીજ વ્યવસ્થાસર હોય તો કામ સારી રીતે થઈ શકે અને તેમાં કોઈ જાતની અઠગ્યણ આવે નહિ. જો ઉપરના તમામ ખર્ચ માટે એકજ ઘણીની રકમ પૂરતી હોય અને તેના અને તેના વ્યાજમાંથી કામ ચાલી શકે તેમ હોય તો વ્યાજમાંથી કામ કરવું અને સ્થાયી મિલકતની પણ એજ જાગત છે. એવુંજ કોઈ મહાન કામ હોય અને બીજાના પૈસા આગળ ચલાવવા માટે એકઠા કરી શકનાની હિંમત હોય તો અખનરામાંજ ખર્ચવા. એના જેવો સારો અને કામને આગાદ કરનાર બીજો કોઈ રસ્તો નથી. પણ આ સવાલોના ચોક્કસ જવાબો તો ત્યારે આપી શકાય કે તમે કેટલું કરી શકો તેમ છે ? તે જાણ્યા પછી સાત ક્ષેત્રમાં પેટા ભાગ તરીકે જતાવતમાં આવતાં દરેક ખાતાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. સાત ક્ષેત્રોની સંજ્ઞા પણ શાસ્ત્રકારોએ રાખી છે. તેનો ઉદ્દેશ પણ સમજાશે કે શાસન અને સમાજ વ્યવસ્થાસર ચાલે તેવા ખાતાઓના મૂળવર્ગ આ સાત ક્ષેત્ર છે. તેમાં બીજા અનેક કામનો સમાવેશ થાય છે અને તેમાં સમાવેશ પામતાં કોઈ પણ કામ કરવા તે શાસ્ત્રસૂચિત છે એમ સમજવામાં કોઈ પણ જાતની અઠગ્યણ નથી, સાત કક્ષા એટલે સાતજ છે એમ ન હોય પણ પેટા ભાગ ઘણા થઈ શકે એવા બીજા અનેક દાખલાઓ શાસ્ત્રમાં છે. જે સમયે જેની જરૂર હોય તે કામ મુખ્ય પહેલું અને બીજા ગૌણ રાખવા. એ જાગત જીવનશૈલીના સિદ્ધાંતને અનુસરતી છે, તેમાં કોઈ ના કદી શકે તેમ છેજ નહિ. ખરી વાત તો એ છે કે તમારે પૈસા ખર્ચવા છે માટે કામ કરવું એમ તો હાવુંજ જોઈએ. પણ કયા કામની વર્તમાન શાસનને ખાસ જરૂર છે અને કરવા જેવું હતું છે, માટે ખાસ શાસન પ્રેમ તરીકે અને તેના હિત ખાતર પૈસા ખર્ચી એવુંજ હોવું જોઈએ. અને તેથીજ શાસનને લાભ છે; પણ આ વાત થોડા સમજાવેજ સમજે છે. એટલી સમજણ શક્તિની હજી આપણને

જરૂર છે. હાલ જે જાતની કાર્ય પદ્ધતિ ચાલી છે. એકતો હિંદુસ્થાનની પ્રાચીન કાર્ય પદ્ધતિ અને બીજી યુરોપીયનોની આધુનિક કાર્ય પદ્ધતિ. બન્નેના ઉદ્દેશ એક હોય છતાં પણ તેની રીતભાત જુદી જુદી હોય છે, તો એમાંથી તમને કઈ પસંદ છે? આમાં વધારે સારી કઈ ગણે છે? તેનો જવાબ મળ્યા પછી તેને અનુસરતી તમે પસંદ કરેલ કામની સ્કીમ તૈયાર થઈ શકે. જુદી રીતે થાય છે તેમ તેના ફળ પણ ભેદ છે. જૈન કામને ખોતાના ખર્ચથી અને ખોતાની દેખરેખ નીચે કમ્પાઈ કાર્યોનો મુખ્ય વિભાગ પડવા જતાં તેના જે વિભાગ થઈ શકે છે.

૧ પારલૌકિક ફળ આપનાર અને ઈર્ષ લૌકિક ફળ પણ આપનાર (તે પા જૈન દ્રષ્ટિએ પરપરાએ પારલૌકિક ફળ આપનાર છે.)

૨ ઈર્ષ લૌકિકના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર છે. સ્વરક્ષણ આંતર વ્યવસ્થા અને ગામ પ્રવૃત્તિ અને તે અત્યેકના બખે ભેદ થઈ શકે છે. એક તત્કાળ અને બીજા ઉત્તરોત્ત લાંબે કાળે ફળે તે ફરકના યથાચોગ્ય બખે પ્રકાર થઈ શકે છે. પ્રાચીન પદ્ધતિથી કરવાના અને નવીન પદ્ધતિથી કરવાના, સમાજના માણસોની રૂચિ ભીલ ભીલ પ્રકારનું હોય તેથી આ બે ભેદો પડી શકે તેમ છે.

૩ પારલૌકિક ફળના કાર્યો ઘણે ભાગે જાતેજ કરવાના હોય છે. અને તે પૂજ ભક્તિ, યાત્રા, ઉપધાન, સામાયક, પ્રતિક્રમણ, તપશ્ચર્યા વિગેરે વિગેરે જેના ફળોને સંગ્રહ જૈન શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ ઘણે ભાગે પરલોક સાથે છે.

૪ ઈર્ષલૌકિકમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે.

૧ પ્રાચીનતાના સંરક્ષણ ૨ સમાજની ચાલુ સગવડ ૩ ભાવિ તૈયારી

૫ પ્રાચીનતાનાં સંરક્ષણમાં જૈન પ્રાચીન સાહિત્ય પ્રકાશ, શોધ, સંરક્ષણ, તેની વ્યવસ્થા, જ્ઞાન ભંડારો, મંદીરો, ઉપાશ્રયો વગેરે જૈન સ્થાવર ગિરિક્ત સંરક્ષણ વગેરે શોધખોળ, શીલાલેખ, તામ્રપત્રો, દાનપત્રો, પ્રાચીન હસ્ત લિખિત લેખો પુસ્તકો વિગેરેની શોધ અને તે ખાતું અવશ્ય જૈન ઇતિહાસમાં મદદગાર થઈ શકે પ્રાચીન શાસ્ત્રોના અભ્યાસી તૈયાર કરવા વિગેરે અનેક કામોનો સમાવેશ થાય છે તીર્થરક્ષા, તેમાં સગવડો, અગવડો દૂર કરવી અને પદ્ધતિ પર (જોતે ન પડે અને બરાબર તેવી રીતે ચાલે) મુકવા.

૬ ચાલુ સગવડમાં—૧ કેળવણી, ૨ જૈન આચાર વિચાર પ્રચાર, ૩ જૈનોને યોગ્ય ધંધે લગાડવા, ૪ પાંજરાપોળ (જીવહયા), ૫ જૈન પ્રજાના ઇશિયત તરીકેના હક્કોનું સંરક્ષણ, ૬ જૈનેતર સાથે જૈન દ્રષ્ટિએ ઝાળખવો લોઈતો સંગ્રહ, ૭ કુરી વાજ વિગેરે જેમ બને તેમ ઝાણા થાય અને પ્રાચીન રીવાજોના આશયનું સત્ય જ્ઞાન મળે. નવી સારી રીતભાત હામલ થાય તેવા ઉપાયોની યોજના.

૭ કેળવણીમાં ઘણી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. ૧ જૈનશાળાઓ, ૨ સ્થાનિક સમાજો. ૩ જૈન વિદ્વાનો દ્વારા લેવાનો લાભ. ૪ જૈન મુનિ વિગેરેને આપવાના ખાસ ઉચ્ચ પ્રદાનના સાધનોની યોજના, ૫ ઝોડીંગો, ૬ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ મૂળોળ, ખગોળ, સાયન્સ પ્રાણી શાસ્ત્ર, વ્યાપારી કેળવણી સંસ્કૃત પ્રાકૃત અભ્યાસ કરનાર વિગેરે. ભિન્ન ભિન્ન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ જૈન કોલેજીયન વિદ્યાર્થીઓને મળે. ૭ જૈન તત્ત્વનો શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિથી ઉદો અભ્યાસ કરી શકાય તેવું સાધન, ૮ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનના ખીજ દર્શનો સાથે તુલનાત્મક ગ્રંથો લખવાની અરૂર. ટેકસ્ટ બુક્સ, કન્યાશાળાઓ, વિધવાશ્રમો, શ્રી કેળવણીને અંગે સાર્વજનિક પ્રમાણે વર્તવું તેમાં જૈન દૃષ્ટિથી કરવો જોઈતો હોય. પ્રાકૃત ભાષા પ્રચાર, એકજ ખાતા તરફથી જૈન કેળવણીના સવાલો ચર્ચાય તેવી સગવડ, સાધ્વીઓ માટે ઉચ્ચ કોટિના અભ્યાસની ખાસ સગવડ ઉચ્ચ કુટુંબની વિધવા સારી રીતે રહી શકે અને સારી રીતે જ્ઞાન સંપાદન કરી શકે તેવી સંપૂર્ણ સામગ્રી વાળી સંસ્થા, જૈન પ્રામાણિક ઉપદેશકો. કુલ જૈન પુસ્તકો એક સ્થળેથી મળી શકે તેવી મોટામાં મોટી લાઇબ્રેરીઓ, જૈન સમાજમાં યોગ્ય રીતે કેળવણીથી કામ કરી શકે તેવો વર્ગ ઉત્પન્ન કરવો તેમની આર્થિકશક્તિનું જીવન સુધીનું સાધન, સારામાં સારા જૈન ગૃહસ્થો, જૈન મુનિઓ, જૈન વિદ્વાનો, જૈન ગ્રેજ્યુએટો વિગેરે ઉત્તમ પુરૂષો એકત્ર રહી શાંતિથી વખત ગાળી શકે તથા જૈન શાસનની સેના અંતઃકરણથી કરી શકે તેવાઓ માટે એકત્ર મળવાનું સામગ્રી સહિત સાધન, સ્થાનિક સંસ્થાઓની દેખરેખ રાખનાર જરૂરીયાનો પુત્રી પાઠનાર સંસ્થા, જૈન સિવાય ખીજઓને જૈન બતાવવાના કેળવણીના પરોપકાર તથા દળાવવાના સાધનોની યોજના કરી સારા જૈન બતાવવા. દૂર દેશમાં મુને મહારાજઓ (પોતાના અસ્થિને બાધ ન આવે તેવે સ્થળે) ઉપદેશ આપવા નિર્મળ પોતાનું નિર્મળ આદિત્ર પાળી શકે તેવા સગવડતા લઈ સાધનો પૂરા પાડનારી સંસ્થા જૈનગૃહ વ્યવસ્થા, કુટુંબ વ્યવસ્થામાં સુધારા, જૈન આચાર વિચારની હૃદયમાં દૃઢ જાંપ પડાવવી. જૈન ક્રિયાઓ જૈન શાસ્ત્રીય બંધારણોને જૈન અંધ સારી રીતે પાળતા થાય તેમાં નવો નવો સુધારો વધારો શાસ્ત્રદૃષ્ટિથી થતોજ રહે તેવું કરનાર એક સંસ્થા. કે-જે ઉપદેશકો, નાની નાની બુકો કે લાખણો દ્વારા જૈન જૈનેતરમાં પ્રચાર કરાવી શકે. જેમકે હાલ જેમ જમાનો આગળ વધતો જાય છે. તેમ તેમ દરેક જામમાં જોઈશું તો ઉકાળેલ પાણી પીનારા બહુજ થોડા મળશે. ઘરકાઓ (ડોશીઓ-કેટલીક વિધવાઓ) પીનારા મળશે. સાધુ સાધ્વીને કેટલી અડચણ પડે છે ? એ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટી તળાવનું જોઈએ. નવીન યુવક શ્રી પુરૂષો આ બાબતથી તદ્દન અજ્ઞાત જ રહે છે. જો કે સ્કૂલમાં કેળવણી મળે છે, પણ તે અમુક અમુક વિધાના પુસ્તકોની; પણ તેમના ઘરની જે જે રીતો આવક તરીકેની હોય છે,

તે ઘસાતી જાય છે. પણ તે વર્ગમાં વાંચન રૂઢિ બાપણ સાંભળવું વિગેરે હોય છે. તે હાલની શોધ પ્રમાણે શાસ્ત્રના પુરાવા પ્રમાણે નવીન ઢગથી સમજાવવામાં આવે તેમાં ચારોરિક લાભ પણ બનાવવામાં આવે તો અવસ્થા તેઓમાં પણ કેટલીક જોઈ શક્યા સ્વના: પ્રચાર પામે. જોઈ શક્યાનું મહત્ત્વ સમજાવવાની નવીન ઢગથી અને શાસ્ત્રીય ઢગથી પચત્ત ધાય તો તેવા માગારો પુન: પ્રવેશ પામે જો કે આ સંબંધમાં સાધુ મહારાજાઓ ધણું કરે છે અને કરી શકે તેમ છે, પણ લુલુપ્ત ન જોઈએ કે સાધુ મહારાજાઓને માર્ગ મુખ્યત્વાયે નિવૃત્તિપ્રધાન છે, હાલના વખતમાં જોકે કલેગ અને કુચ પ વિગેરેથી પ્રવૃત્તિપ્રધાન ચાલે છે, પણ તેમાં તેમની પૂર્ણ પ્રતિષ્ઠા નથી, માટે આ કામ સમજી આવક વર્ગનું છે પણ એવા આવક નથી કે જેઓ વેપાર ધંધો છોડી આ કામ કરે પણ સંસ્થા દ્વારા સંસ્થામાં ઉપર લખ્યા પ્રમાણે કેળવીને તૈયાર કરેલા જોઈ કાર્ય કરનારાઓ દ્વારા, તે વિષયની શોધખોળ નપાક કરી માહિતી મેળવે અને તેને શાસ્ત્રીય હોય તો શાસ્ત્રી કરાવી ચાલુ સંલોગોને આપ ચકાવી પ્રજામાં જેમ પ્રવેશ પામે તેવી રીતે સરળ રૂપમાં જોઈથી આપે વિગેરે અનેક કામો કરવાના છે જોઈ શામન એક મત કે પદ નથી કે તેમાં એકજ કામ કરવાનું હોય, પણ તે એક દર્શન સર્વ દર્શન શિરોમણિ છે. કે જે આખી દુનીયાને ધર્મ ચવાની લાયકાત ધરાવે છે તેવા તેના આચાર વિચારો અને પ્રીત્તીપણ છે. અને પ્રાચીન કાળમાં ઘણું શાંતે તેમ હતું તેવી તેને અંગે અનેક દિશાઓમાં અનેક કર્તવ્યો કરવાના છે. યદ્યપિ હાલ તેણે ઘણું નાનું (સંકુચિત) રૂપ પકડ્યું છે. માટે શામનગાંધીઓએ રોવા કામોની શરૂઆતો કરવી જોઈએ કે જે દરેક કામ ભવિષ્યમાં જોઈ ધર્મની મહાન સાવનાઓના પ્રકાશ રૂપ ઉદ્દેશની રેખાઓ સારી રીતે સિદ્ધ કરે એવા સાધનો ઉત્પન્ન થતાં જ જાય અને કામ વધતું જ જાય. પછી તે કામ ગમે તેવું હોય, પણ તે સત્ય અને પરિણામે લાભકારી જ છે, સાધુ સાધ્વી વર્ગને પુસ્તકોનો અંગ્રહ રાખવો પડે છે, પુસ્તકો મગાવવા માટે મેહેનત પડે છે, તેને જુદો જુદો ઉપદેશ આપવો પડે છે અને કેટલાકને તો પુસ્તકો મગાવવા અસુક ઠેકાણે રજાઓ રાખવી પણ પડે છે કારણ કે જ્યારે પુસ્તક જોઈએ ત્યારે પૈસા આપનાર મળી શકે કે કેમ એ સંશયથી આમ કરવું પડે છે. પુસ્તકો માટે કળાટ મેળવવા કળાટ મુકવા, મકાન મેળવવા અને પુસ્તકો મોકલનાર ભક્ત મેળવવા ખાસ મહેનત અને વળતરનો લોભ આપવો પડે છે. સંઘ તરફથી એક સાફ સાધન નહિ તેથી એમ અને છે, નહિતર મોટા મોટા શહેરોમાં સારી સ્થિતિવાળી લાઈબ્રેરીઓ હોય, ને બીજા નાના ગામડાના વિહારપ્રસંગે અમુક સંસ્થા તરફથી જોઈતા પુસ્તકો મળી જતા હોય તો દરેકને અંગત પાર્સલ ખર્ચો પણ જાય અને ઘણી માથાકુટ ખચવા સાથે ઘણી સારામાં સારી સમજવ ધાય. તેવી જ રીતે

સામાન્ય સાધુ સાર્થીને કપડાં વિગેરે ઉપકરણની અને અભ્યાસ કરાવનાર પંડિત અને તેના પગારની મોટી સુરક્ષેલી છે. તેમનામાં સંઘાડા અને ગમેછોના પ્રતિબંધોથી તેઓની સંકુચિત ભાવનાથી એક બીજીની સામગ્રીનો કાલ આપવા જેટલી ઉદારતા નથી હોતી. આવી અનેક અડચણો છે. આપણા લોકો ધંધામાં એટલા મથયુલ બની ગયા છે કે તેનું પરિણામ શું આવશે તે તેઓ સમજી શકતા નથી. તેઓ શરીરની ઘણી પાચમાલી કરે છે, કુટુંબની દેખરેખ કે સારી સંભાળ લઈ શકતા નથી ને ધંધો કર્યેજ નાચે છે. હું તેમ કરવામાં અનેક હાનિઓ જોઉં છું. પછી પિતાની સાથે સંબંધ નહિ રાખતા કે પિતાની ચોગ્ય દેખરેખ કદી નહિ પામેલા ને નખળા શરીરથી જન્મેલા માયકાંગલા છોકરાઓ ઉદ્ભવ અને માળાપથી વિરૂદ્ધ વર્તનવાળા થાય તેમાં શી નવાઈ? આમાનું ઘણું ખર્ચ પ્રાસંગિક નજીવા ખાતર લખ્યું છે. કેળવણી, જૈન આચાર-વિચારનો પ્રકાશ વિગેરે સમાજમાં કેમ વધારે પડે, સમાજમાં રહેલ કેાઈપણ વ્યક્તિ પછી તે ત્યાગી હો કે જૂઠ્ઠાથી હોય તેપોતાના ધર્મીનું યથાર્થ પાલન કેમ વધારે પ્રમાણમાં કરી શકે, જૈનધર્મ સર્વમાન્ય દર્શન કેમ થઈ પડે તેવા અનેક પ્રસંગો જૈન સમાજને જોવા હોય, જૈન દર્શન ટકાવીરાખવું હોય, તેની ઘટતી સંખ્યા અટકાવવી હોય, ધર્મીઓની વૃદ્ધિ કરવી હોય વિગેરે વિગેરે જોવાની મુશ્કેલીવાળા માટેજ આટલું લખવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આટલું જણાવી હાલ વિરમું છું.

એક જૈન

દિવ્ય ભાવનાબળ

જન્મ પછી પ્રત્યેક વ્યક્તિને એક એવી આંતર પ્રેરણાનું બળ પ્રપ્ત કરે છે કે ‘માનવ વ્યક્તિ ! આ જગતમાં તારો જન્મ શાને માટે છે ?’ આનો ઉત્તર તે વ્યક્તિના આખા જીવન પર્યંતના કાર્યાકાર્યના નિર્ણય ઉપર અવલંબે છે. જન્મતાં વેંત માતા પિતા આદિ સ્વજનવર્ગનું હર્ષ પામે છે, પરંતુ એક નીતિકારે કહ્યું છે કે, ‘હો બાળક ! તારા જન્મ વખતે તું રૂએ અને લોકો હસે, અને મૃત્યુ વખતે તું હસે અને લોકો રૂવે. આવી પરિસ્થિતિ જીવન પર્યંત તૈયાર કરજે’ આ શબ્દોનું રહસ્ય જો મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં પ્રકટાવે અને કાર્યાકાર્યનો નિર્ણય મનની વિશુદ્ધિદ્વારા કરતો રહે તો એ નીતિકારના અણમુલ વચન સત્ય કરી ગતાવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયા વગર રહે નહિ.

જીવનમાં સારા સરકારો ઉપચિત કર્યા પછી જૂતમાત્રમાં આત્મવત પુષ્કિલ થાય, તેઓનું સુખદુઃખ એ મારું સુખ દુઃખ છે એવી વિશ્વવ્યાપી વિશાળ-

જાવના ઉદયમાન થાય ત્યારે મનુષ્યમાં અપૂર્વ દિવ્યતા પ્રકટ થાય છે; > દિવ્યતા વડે ધીજ અનેક આત્માઓને અધકારના માર્ગમાંથી પ્રકાશના માર્ગમાં તે મનુષ્ય સુધી શકે છે. હૃદયનું સાંકડાપણું અને મિથ્યાજિમાન આદિ મનુષ્યના હુરુદ્ધિઓને આ સંસારના અગ્નિથી બરબીજૂત કરવા અને એજ તાપની ધમધમતી ભઠ્ઠીમાં આત્માના તુચ્છ મહત્ત્વને મૈત્રીભાવનાની દિવ્યતામાં ઓગાળી નાંખવું, એ આ જન્મના મનુષ્ય જીવન તરીકેની વાસ્તવિક સાર્થકતા છે. જે વડે હૃદયતત્ત્વનો વિલય થાય તેના ધર્મોને પોતાના ધર્મો ન લેખતાં પુદ્ગળના ધર્મો તરીકે લેઆય એવી આચરણા તે ભાવના બળનું કૃજિત પરિણામ છે.

અન્યના હિત અર્થે આપણા નાના મોટા સ્વાર્થોની અવગણના કરવી, તેમના સુખ અને તૃપ્તિમાં આપણું સુખ અને તૃપ્તિ ઉપજાવી લેવી, વિશ્વના જીવો સાથે આપણી એકાકારતા થવા સુધીની બુદ્ધિ અતુલવતી, એ જૈન દર્શન અનુસાર જીવનભણનો રાજમાર્ગ છે. વિશ્વસેવાની વેદિમાં પોતાના સુખ અને સાધનોની આહુતિ આપનાર વીરપરમાત્માનું જીવન આપણને પરોક્ષ રીતે અપૂર્વ આત્મગળ મેત્રી રહ્યું છે.

નાની નાની સગવડોનો લોભ આપતાં ક્રમે ક્રમે અંતરાત્મપણું પ્રકટે છે અને મૈત્રીભાવના વૃદ્ધિ (Progress) પામે છે. ‘મારા’ પણું અને ‘હું’ પણું જુલાવવા માટેજ શાસ્ત્રકારોની પ્રવૃત્તિ હમેશાં સૂચના આપતી રહી છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ જ્યારે પોતાનું સુખ સાચવવા તૈયાર હોય છે ત્યારે તે એક નાના દ્રષ્ટિબિંદુ (Point of view) માં સંકેતાર્થ જાય છે. અને તેની મર્યાદા બહુ ટુંકી હદમાં આવી જાય છે; પરંતુ જ્યારે વિશ્વનાં સુખ લાણી દ્રષ્ટિ કરે છે અને તેમનું સુખ સાચવવા પ્રયત્નશીલ બને છે ત્યારે તે તેની ભાવનાના પ્રમાણમાં વિકસિત થાય છે. કે મતલબ જે પ્રમાણમાં મનુષ્ય સુખનો લોભ આપી શકે તે પ્રમાણમાં તેની મહત્ત્વતા છે.

‘ભાવના ધવનાશિની’ એ શબ્દો આવી ઉચ્ચ ભાવના માટે યોજાયેલા છે. દાન, શીલ, તપ અને જીવનારૂપ ધર્મના સુખ્ય અંગોમાં ભાવનાની સુખ્યતા હમેશાં જવાઈ રહી છે. તેમજ ‘યાદશી ભાવના યસ્ય સિદ્ધિર્મવતિ તાદશી’ એ મહાત્મ વાક્યનો, વિશ્વય ધોષ ઉચ્ચ સ્વરે પ્રત્યેક દર્શનકાર કરી રહેલાં છે. જેમ ઉચ્ચ આચાર ઉચ્ચ ભાવનાને પ્રકટાવે છે તેમ ઉચ્ચ ભાવના ઉચ્ચ આચારને ટકાવી રાખે છે. યરુપરનો અંગ્રંધ અવિચ્છિન્ન છે, હું કુદરતનું એક હૃદીયાર છું, કાર્યસંકલનાઓ મારા મારફત ફલવતી થાય છે—એવી ભાવના આત્મભણની યોગ્ય છે અને એ

ભાવના પ્રકાશિત કરવા માટે જ અથવા બીજા શબ્દેમાં 'અંતરાત્મપણું' પ્રકટ કરવા માટે જ સત્સંગ અને સદ્ગુણના ઉપદેશો છે.

આત્માનું સાચું સ્વાતંત્ર્ય સ્વચ્છંદ પ્રવૃત્તિમાં નથી. એમર્સન વિગેરે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞો કહે છે કે- 'અંતઃકરણ જે પ્રમાણે વર્તવાનું કહે તે પ્રમાણે દરેક મનુષ્યે વર્તવું' પરંતુ જૈન દૃષ્ટિએ આ એક અપેક્ષાએ સત્ય છે, કેમકે અંતઃકરણ પ્રમાણે વર્તવા જતાં તે અંતઃકરણનું વિચારસામર્થ્ય જ્યાંસુધી ગળવત્તર અને હમેશાં શુભ પરિણામ ઉત્પન્ન કરવા હાયક થયું હોતુ નથી ત્યાંસુધીમાં અમુક ભૂમિકા પ્રાપ્ત કર્યા વગરના અંતઃકરણના અવાજ અનુસાર ચાલવું તે સાહુ ન છે. માટેજ શ્રદ્ધા, શાસ્ત્રમર્યાદા અને સત્સંગ તેમજ જીવનકાળના આજીવનના પ્રસંગો તરફ દૃષ્ટિપાત કરવાની જરૂર હોય છે અને એ પ્રસંગો ઉપરથી થયેલી કાર્યાકાર્યની પદ્ધતિને અંતઃકરણ નિર્ણય કરે અને તદનુસાર વર્તવું એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે.

ગમે તેવા હુર્ષ, શોક, સુખ દુઃખ અને આવા અસારતાના પ્રસંગોમાં પોતાને નિર્બળતા ન સ્પર્શ થવા દેવામાં ખરેખર આત્મમગ્ન પ્રકટ કરવાની શરૂઆત થાય છે. 'હું' મારા સ્વરૂપનો માલીક છું, કર્મજન્ય નિમિત્તોને વશ થઈ તેની પ્રકૃતિ અનુસાર મારે તેના પ્રવાહમાં તણાવું કે નહિ તે મારી ઇચ્છાનો વિષય છે-એમ દૃઢતાથી વિચારવામાં જ આત્માનું સાચું સ્વાતંત્ર્ય છે.

ભાવનામગ્નનું મૂળ તત્ત્વ શ્રદ્ધા છે. આ શ્રદ્ધા જ્ઞાનપૂર્વક હોવી એ અનેક જન્મોના સર્વજ્ઞ શાસનસેવાના પરિણામે પ્રકટ થાય છે. સર્વજ્ઞ શાસનનું ખરું સહસ્ય સમજનાર આત્મા કમના પ્રકારોને સારી રીતે તેના ગર્ભસ્પર્શી પ્રહારોના પરિણામ પૂર્વક જાણે છે. કર્મની બાહ્ય આમશીથી નિર્ભળ આત્માઓ જલદી રંગાઈ જાય છે; પરંતુ વીર્યવાન અને મુક્તિપદની તીવ્ર જિજ્ઞાસાના મનુષ્યોને સુખ દુઃખાદિ બાહ્ય સામગ્રીનું માધન ખાસ કરીને અસર કરી શકતું નથી. વેદનીય કર્મના ઉદયકાળે ઉત્તર આત્માઓ હુર્દ્વ દુઃખ સુખના અનુભવો માટે બેદરકાર રહે છે, જ્યારે નિર્ભળ આત્માઓ અદ્ય સુખ દુઃખને પણ તીવ્રપણે વેદે છે. ભાવનાના પ્રદેશમાં સંસ્કારો અનુસાર આ રીતે જન્મેનું તારતમ્ય હોય છે.

મગ્નવાન આત્માઓ આ ભાવનામગ્ન હમેશાં દૃષ્ટિ સમક્ષ રાખતા હોવાથી કલેશમય વાતાવરણ કદી પણ તેને અસર કરી શકતું નથી; પરંતુ જ્યારે આ ભાવનાની લબ્ધતા બૂલી જવામાં આવે છે, ત્યારે નજીવા કલેશોમાં સક્તિનો વ્યય કરવામાં આવે છે અને પોતાના તેમજ પરના આત્મામાં જે ઉત્તમ ભાવના પ્રકટ થવી જોઈએ તે નહિ થતાં પરસ્પર કલેશનું નિમિત્ત કારણ બને છે, કેમકે 'અહંમમ' નો મંત્ર ત્યાં બૂલી જવામાં આવતો નથી.

જૈન દર્શનનું સમગ્ર રહસ્ય પ્રાણીસેવા-મૈત્રીભાવના અર્થે જ આત્માઓનું સતત પ્રયાણ હોય છે-તેમને માટે પ્રાણ યથેચ્છ હોય છે. તેઓ પોતાની આસપાસ એવું સુંદર વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે કે જેથી આખું વિશ્વ તેની સ્તુતિ કરવા લાગી પડે છે. મૈત્રીભાવનાના પ્રયોગ (action) માંજ ઉચ્ચ અમત્કાર છે. વિશ્વકલ્યાણની પ્રબળ લાવના અને જો અર્થેજ જેમનું જીવન ગતિમાન થઈ રહેલું છે તેઓ મનુષ્ય જીવનમાં મહાન્ વ્યક્તિ તરીકે પૂજાય છે.

ફતેહચંદ ઝવેરભાઈ.

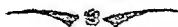
રહેવાનાં મકાનોની તંગી.

(લે. રા. રા. નરોત્તમદાસ બી. શાહ-મુંબઈ)

મુંબઈમાં મકાનોની અત્યંત તંગી છે અને જરૂરી વસ્તુઓ તથા મનુષીના ભાવોમાં હદ ઉપરાંત વધારો થવાથી જરૂર પુરતાં મકાનો પુરા પાડી શકાવા નથી તે ભાગ્યેજ જણાવવાની જરૂર છે. મુંબઈમાં રહેવાનાં મકાનોની પુરેપુરી જરૂર છે એમ દીર્ઘ સમયથી જણાયું છે, પરંતુ ગરીબ તેમજ તવંગર સૌને સહન કરવું પડે છે. જો કે આપણામાંના ઘણા ખરા લોકોને આથી સહન કરવું પડે છે, તો પણ કેટલોક વર્ગ એવો છે કે જેઓ આ સંબંધમાં સૌથી વધારે મુશ્કેલીભરી સ્થિતિ ભોગવે છે. મીલના કામદારોને તથા બીજા મજૂરોને આવી દુઃખદ સ્થિતિમાંથી મુક્ત કરવા માટે સરકાર તરફથી ઘણુંજ કરવામાં આવે છે. આ સ્થળે મારે કહેવું જોઈએ કે મધ્યમ વર્ગના તેમજ તદ્દન ગરીબ જૈનો પણ એવીજ દુઃખદ હાલતમાં જે, તેઓના સંજોગો, સામાજિક ગતિરીવાજો, ધાર્મિક નિયમો, તેઓની રહેણી કરણી વિગેરે મીલના કામદારો તથા બીજા ગરીબ લોકોથી એટલે ગમે દરજ્જે જુદાજ છે કે અભણ પાઠાણમાં વસવું તે તેઓને માટે અશક્ય છે. ગરીબ લોકોની સ્ત્રીઓ પણ મજૂરી કરીને પુરૂષ વર્ગની કમાણીમાં ઉમેરો કરે છે, પરંતુ મધ્યમ અને ઉચ્ચ વર્ગના કુટુંબોમાં આ પ્રકારના સહકારના દ્રશ્યંતો જવલ્લેજ જોવામાં આવે છે. તેના કુટુંબો અવિભક્ત હોય છે, ત્યાં એક અથવા બે માણસો રહે છે અને બીજા તેના ઉપર આધાર રાખે છે. આ વર્ગના લોકો ઉપર ખાસ કરીને મહાન જગદ્ગ્યાપી યુદ્ધ પછીની સ્થિતિથી બારે અસર થઈ છે. તેઓના ઉપર ખર્ચનો બોજો અત્યંત વધી ગયેલ છે અને હમણાં તો લગભગ અસહ્ય થઈ પડેલ છે. ગરીબ લોકો ખરેખરી સહાનુભૂતિને પાત્ર છે એમાં લેશ પણ સંદેહ નથી, પરંતુ તે સાથે સરખાવતાં મધ્યમ વર્ગના લોકોની સ્થિતિની સમજણ તે કરતાં પણ વધારે ખરાબ છે, એમ હું માનું છું.

તેઓની હુઃખદાયક સ્થિતિ ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે અને હું આશા રાખું કે આપણી કોમના ધનવાનો આ વર્ગના લોકોને મદદ આપવા પોતાનો ઉદાર હાથ જરૂર લંબાવશે.

જેમ અને તેમ સસ્તાં ભાડાંની હવાપ્રકાશવાળી ચાલીઓની ખાસ આવશ્યકતા છે. અને મને આશા છે કે કોમના શ્રીમાનો પોતાના ગરીબ ધર્મબંધુઓ તરફ સહાનુભૂતિ દર્શાવશે અને તેમને માટે સસ્તા ભાડાની ચાલીઓ તૈયાર કરવા માટે પોતાથી બનતું કરશે. સંભવ છે કે તેની અંદર રોકાયેલ રકમનો ભાડાના રૂપમાં થોડા બહો નહિ મળે, છતાં ગરીબ અને મધ્યમવર્ગના પોતાના ધર્મબંધુઓ ને મદદ કરવી તે સર્વથા ઉચિત છે અને સ્વધર્મીઓ તરીકે તેઓની કોમના શ્રીમાનોની સહાનુભૂતિ ઉપર તેઓનો કેટલોક હક્ક છે. ગયે વર્ષે અહિં આ સ્થપાયેલી જૈન સેનિટરી એસોસીએશન નામની સંસ્થાએ દાદરમાં ૪૦ ચોરડીનું ત્રણ મજલાનું એક મકાન ભાડે રાખેલ છે. તેની સઘળી ચોરડીયો રોકાઈ ગયેલ છે અને વધારે ચોરડીયો માટે સંજ્યાળું અરજીઓ આવેલી છે; પરંતુ દિલ્લીરીની વાત છે કે ઘણા ગરા શ્રીમાનોએ આ ફંડમાં પોતાનો ફાળો હળુ સુધી આપ્યો નથી. એવા પ્રકારની ટુક સુદત માટેની મદદથી પોતાનો ઇચ્છિત હેતુ કેટલે દરબજે સિદ્ધ થશે તે ઉક્ત યોજના ઘડનારાઓને માટે વિચારણીય વિષય છે.

જૈનોમાં કેળવણી સંબંધી મારા અંગત વિચારો.

(લે૦-રા. રા. નરોત્તમદાસ ખી. શાહ—મુ'બ.)

આપણા લોકો કેળવણીની પ્રગતિનું માપ તે સંબંધના આંકડાઓ ઉપરથી કાઢવાને સ્વાભાવિક રીતે ટેવાયલ છે. ગવર્નમેન્ટ તરફથી જે વાર્ષિક રિપોર્ટો બહાર નાડવામાં આવે છે તેનાથી આપણે આંકડાઓ જાણી શકીએ છીએ અને તે ઉપરથી મજબૂતમાં કેટલો વધારો થાય છે તેનો નિર્ણય કરી શકાય છે. કેળવણીના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રાથમિક, માધ્યમિક તથા વિશિષ્ટ શાળાઓમાં અને કોલેજોમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓની કુલ સંખ્યા કેળવણીની પ્રગતિ સંબંધી નિર્ણય બાંધવામાં એક સાધન માત્ર છે, પરંતુ જૈન વિદ્યાર્થીઓની રીતભાતમાં અને આચાર વિચારમાં કેટલો સુધારો થયો છે તેનો આ રિપોર્ટો ઉપરથી ઘણો થોડો ખ્યાલ આવી શકે છે. પ્રાથમિક શાળાઓમાં શણુતા વિદ્યાર્થીઓમાંથી માત્ર તેર ટકા જેટલા વિદ્યાર્થીઓ માધ્યમિક શાળામાં અભ્યાસ ચાલુ રાખે છે, અને માત્ર એકજ

ટકો કોલેજમાં અભ્યાસ કરે છે. જૈન કોમમાં કેળવણીની પ્રગતિનું આ શુભ ચિહ્ન ગણી શકાય નહિ. તેથી જૈન કોમને માટે એટલી જરૂર છે કે કેળવણીને લગતા જે આંકડા ગવર્નમેન્ટ તરફથી દરરોજ પ્રસિદ્ધ થાય તેની સથે શિક્ષકોએ અને જી ખાતાના અનુભવી અધિકારીઓએ લખેલ નોંધો પણ ગહાર પાઠવી જોઈએ, જેના વગર ઉક્ત રિપોર્ટ તદ્દન નિરૂપયોગી છે આ પ્રકારની નોંધને અમારે આપણે એ આંકડાઓથી સંતોષ માનવો પડે છે, અને ‘ભણેલા’ તથા ‘અભણ’ ના આંકડાઓ જોવાથી આપણને લાગે છે કે આપણે સારી પ્રગતિ કરીએ છીએ. જૈન કોમનાં સંબંધમાં આ આંકડાઓ તરફ જોનાં એટલું ઠપ્પલ કરવું જોઈએ કે જૈનોમાં કેળવણી સંગીન પ્રકારની અને બુદ્ધિ ખીલવનારી હોતી નથી ઘણા ખરા જૈનો અર્ધ-શિક્ષિત અને સાચી કેળવણીથી રહિત હોય છે, અને તેઓ પોતાની નિર્માત્ર્ય અધુરી કેળવણીને આધારે રાજી ખાતા હોય છે. ખરેખર માનસિક વિકાસ અને કેળવણીને માટે અત્યંત માન-જે ખરેખરી કેળવણીનાં ચિહ્નો ગણાય છે તેનો પણ નેટલો જ અણાવ જોવામાં આવે છે. જૈનોમા આવા પ્રકારની હલકી અને નિર્માત્ર્ય કેળવણી છે તેનું એક મુખ્ય કારણ એ છે કે કેળવણીના ઉત્કર્ષને માટે અસમર્થ જુદી જુદી સંસ્થાઓ સ્થાપવાની આહુ પદ્ધતિને બદલે માનસિક વિકાસ કરનારી એક પણ સારા બંધારણ વાળી સંસ્થા નથી. કેળવણીને લગતી હીલચાલોમાં કોઈ પણ ધોરણને વળગી રહેવાનો યત્ન કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ ઘણા ખરા જૈનો તો જેમ બને તેમ બહેલા પૈસા મેળવવા પુરતી શાળાની કે કોલેજની સસ્તી કેળવણી ઉના વળથી પ્રાપ્ત કરવા ચિતાતુર હોય છે. ઘણા ખરા માળાપો પોતાના પુત્રો પ્રતિભા સંપન્ન થાય તે કરતાં પૈસા રળતા થાય તે વધારે પસંદ કરે છે. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે આપણને ભાગ્યેજ પ્રતિભાસંપન્ન મનુષ્યો જડી આવે છે, જો કે બજારોની અંદર ઘણા એક કુતોહલદ દલાલો અને વેપારીઓ આપણા જોવામાં આવે છે. પણ આપણે સમજવું જોઈએ કે કોઈ પણ પ્રજા આ ક્ષણિક જીવનના લાભો માટે જીવી શકે નહિ. ભૌતિક સંપત્તિ ઈચ્છવા ભેગ છે તેમજ મનુષ્યે ધાર્મિક અને માનસિક કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા યત્ન કરવો જોઈએ જે જરૂર આપણી કોમને અધોગત દશાએ પહોંચાડવા ધમકી આપી રહેલ છે, તેના વધતા જતા વેગને રોકવાની મહાન અગત્ય છે. જૈનોમા કેળવણી ખાસ કરીને સાંસારિક હેતુઓ માટે થઈ પડેલ છે તે અટકાવવા માટે કેળવણીના હેતુઓ ઉંચા પ્રકારના અને વિશાળ બનાવવાની મુખ્ય જરૂર છે. આવા સંજોગોમાં જૈન કોમમાં એક સારા બંધારણવાળી કેળવણીની સંસ્થાની જરૂર છે કે જેમાંથી ખરેખર માનસિક, કાર્મીય, અને પ્રજાકીર્તિ વાતાવરણ ગચ્છી શકાય આ હેતુની સિદ્ધિઅર્થે આપણે એક મહાન સંસ્થા સ્થાપીએ તે પહેલાં કેળવણીના ઉત્કર્ષ માટે હમણાં આવી એક સંસ્થા સ્થાપવાની જરૂર છે.

સ્કૌલરશિષોનો લાભ લેવા ઇચ્છતા ખરેખરી રીતે લાયક જૈન વિદ્યાર્થીઓની અથા સ્થિતિ કોઈના જાણવામાં હોતી નથી.

૮ છેવટે હું દૃઢતાપૂર્વક આશા રાખું છું કે કેળવણીખાતાના અધિકાર ઓની નોંધ સહિત જૈન કોમમાં કેળવણીના પ્રશ્નનું જે નિરાકરણ જૈન સમાજ સમ રજુ કરવામાં આવ્યું છે, તેના ઉપર કેળવણીની પ્રગતિમાં રસ લેનાર સભ્ય પુરતું સ્વ આપી વિચાર કરશે અને હાલમાં અપાતી કેળવણીની અસદ્ય ખામીને દૂર કરવાને શ. શ. દેશાઈની સૂચના સુજળ કોઈ યોજના ઘડશે તો સુખ ઇલાકાની કેળવણી ખાતાના કાયરેક્ટર સાહેબે કરેલી સેવા સફળ થઈ છે એમ લેખાયે.

પ્રતિકૂળ અવસ્થાઓમાંથી છૂટવાનો અમોઘ ઉપાય.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૨૬ થી શરૂ.)

વિકુલદાસ મૂળચંદ શાહ, બી. એ.

નિર્ધનતા અથવા અન્ય કોઈ પણ પ્રતિકૂળ અવસ્થાને સહાને માટે દૂર કરવાને સૌથી સીધો અને સરલ માર્ગ એ છે કે આપણે આપણી અંદરથી સ્વાર્થ યુક્ત વાસનાઓનો બહિષ્કાર કરવો, કારણ કે બાહ્ય અવસ્થાઓ અંતરંગ વાસનાઓની પ્રતિરૂપ છે અને તેથી જ્યાં સુધી અંતરંગ વાસનાઓ રહેશે ત્યાં સુધી બાહ્ય અવસ્થાઓમાં પરિવર્તન થઈ શકશે નહિ. સાચી સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો એ માર્ગ છે કે આપણી ચેતાની અદર નીતિ અને સૌજન્યના વિચારો ઉત્પન્ન કરવા જોઈએ. જો આપણાં મનની અદર ખરેખરા સૌજન્યના વિચારો ઉત્પન્ન નથી થતા તો પછી આપણે સુખી થઈ શકતા નથી અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. આપણે જાણીએ છીએ કે જેઓમાં સૌજન્યનો અંશ પણ નથી હોતો તેમજ જેઓને સંસ્કૃત જાનવાની ઇચ્છા પણ નથી હોતી એવા મનુષ્યો ઘણી સારી ભૌતિકક્રમાણી કરે છે, પરંતુ સ્મરણમાં રાખો કે તે ક્રમાણી સાચી ક્રમાણી નથી. તે ફક્ત થોડા દિવસને માટે જ હોય છે. એક મહાત્માનું કથન છે કે “ મૂર્ખ, અને દુષ્ટ લોકોની ચઢતી ઢચા જોઈને મને અત્યંત આશ્ચર્ય થયું. મને મહાન પશ્ચાત્તાપ થયો કે હું જત, ઉપવાસ અને પૂજાબંધિત વ્યર્થ કરું છું, પરંતુ વ્યારે હું પ્રભુના દરબારમાં ગયો ત્યારે ત્યાં મને તેનો સંતોષકારક ઉત્તર મળી ગયો અને તેનો મૂળ લેહ મારા સમજવામાં આવી ગયો. ” દુષ્ટોની બુદ્ધિએ જ હકત મહાત્માને પ્રભુના દરબારમાં મોકલ્યો હતો. ત્યાં તેને સર્વ સ્થિતિની માહિતી મળી. તેથી જ રીતે તમે પણ એ પવિત્ર મંદિરમાં પ્રવેશ કરો. એ મંદિર તમારી અંદર મોજુદ છે. એ આત્માની સર્વોચ્ચ અવસ્થા

છે. એ અવસ્થામાં સર્વજ્ઞા પ્રકારના માનસિક વિકારો અને ક્ષણિક વિચારોનો નાશ થઈ જાય છે અને પરમાત્માનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ ગોચર થવા લાગે છે. એ અવસ્થાને જ પરમાત્માવસ્થા કહેવામાં આવે છે. એ જ મુશ્કેલીનું પવિત્ર મંદિર છે. જ્યારે તમે કોઈ કાર્ય કરી રહ્યા પછી તમારી ઈચ્છાઓનો નિરોધ કરીને અને કષાયોનો ક્ષય કરીને એ પવિત્ર મંદિરના દ્વાર પાસે આવશો ત્યારે તમને મનુષ્યોના વિચાર અને કાર્યના સારા વા ખરાણ પરિણામનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટતઃ યુદ્ધિગત થશે. વળી જ્યારે તમે કોઈ દુષ્ટ મનુષ્યને બહારથી દ્રવ્યસ્થ અથ કરતો જોશો ત્યારે પણ તમારી શ્રદ્ધામાં જરા પણ ન્યૂનતા આવશે નહિ, કારણ કે તમે જુલૂબી જરો કે એ મનુષ્ય એક દિવસ જરૂર ગરીબ પાની જશે અને દુઃખી થશે. તેની ચઢતી થોડા દિવસ માટે જ છે. જે ધનવાન મનુષ્યમાં સૌજન્ય નથી તે વસ્તુતઃ નિર્ધન, દરિદ્ર છે. જેવી રીતે નદીનું પાણી સત્તુદ્રમાં જઈને ભળે છે તેવી જ રીતે જો કે તે મનુષ્ય ધનવાન છે, તો પણ વસ્તુતઃ તે નિર્ધનતા અને વિપત્તિની દિશામાં ઘસઠાય છે અને તે મૃત્યુ સુધી ધનવાન જ રહે તો પણ તેને પોતાનાં દુઃખમોક્તિ પ્રતિકુળ લોગવવા માટે અવશ્યમેવ પાછો જન્મ લેવો પડશે અને જ્યાં સુધી તે થોડા ધનનાં દુઃખોના અનુભવ કર્યા પછી પોતાની આંતરિક નિર્ધનતા ઉપર વિજય નહિ મેળવે ત્યાં સુધી તે જેટલીવાર ધનવાન જનશે તેટલીવાર તેને નિર્ધન જનવું પડશે. આથી હૃદય, જે મનુષ્ય બહારથી નિર્ધન છે, પરંતુ અંતરંગમાં ધનવાન છે અર્થાત્ જેના વિચારો ઉત્તમ છે, જેનું મન શુદ્ધ છે, તે જ યથાર્થ રીતે ધનવાન છે. દરિદ્રતામાં પણ તે સુખ અને ઐશ્વર્યની દિશામાં ગમન કરે છે અને હમેશાં અપરિમિત હર્ષ અને મનોહાર તેની શહ જોઈ રહે છે.

જો તમારે ખરેખરી રીતે સ્થાયી સુખ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તો પહેલાં તમારે એક નિષ્ઠ ધર્માત્મા જનવું જોઈએ. એ વિના સુખની ઇચ્છા કરવી, રાત્રિ દિવસ તેની ચિંતા કર્યા કરવી અને તે માટે નિરંતર ઉત્સુક રહેવું તે મૂર્ખતા છે. તમે એ પ્રમાણે કરશો તો તમારો આત્મા પતિત થશે. તમને કદિ પણ સફળતા પ્રાપ્ત થઈ શકશે નહિ. તમારી પોતાની ભૂતને ઉજ્જત અવસ્થાએ પહોંચાડવાનો ઉદ્દેશ કરો, પરોપકાર અને નિઃસ્વાર્થ સેવાને તમારા જીવનનું ઉદ્દેશ્ય બનાવો, અને હમેશાં ઉત્તમ અને સ્થાયી સૌજન્યનો સ્વીકાર કરવાનો પ્રયત્ન સેવો.

તમે કહો છો કે “અમારે પોતાને માટે દ્રવ્યની આવશ્યકતા નથી, પરંતુ તે દ્રવ્ય દ્વારા બીજાઓનું હિત કરવાનો અમારો વિચાર છે.” એ વાસ્તવિક રીતે તમારો એવો વિચાર હોય તો તમને દ્રવ્ય અવશ્યક મળશે જ. પરંતુ તમારે યાદ રાખવું જોઈએ કે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરીને તમારે દદ અને નિઃસ્વાર્થ જનવું જોઈએ. તમારી જ

તને તે દ્રવ્યના સ્વામી માનવાને બદલે તમે તેના રક્ષક યાને શુભાસ્તા માત્ર છે એમ સમજવું જોઈએ. તમારા ઉદ્દેશને સારી રીતે સમજી લ્યો. કારણ કે પ્રાચીન કદીને આપણે જોઈએ છીએ કે મનુષ્યો એમ કહે છે કે જો અમારી પાસે દ્રવ્ય હોય તો અમે તે સઘળું પરોપકારનાં કાર્યોમાં વાપરીએ, પરંતુ તેઓની આંતરિક ઇચ્છા હમેશાં એવી રહે છે કે લોકો અમારાથી હમેશાં પ્રસન્ન રહે, અમારી પ્રશંસા કરે અને અમારી ગણના સુધારકો અથવા પરોપકારીઓમાં થાય. તમારી પાસે જે અલ્પ દ્રવ્ય છે તે વડે તમે બીજાઓનું હિત કરી શકતા નથી, તો પછી ત્યારે તમને અધિક દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થશે. ત્યારે તમે તેથી પણ વિશેષ સ્વાર્થી બની જશો અથવા તમારાં દ્રવ્યથી બીજાઓનું હિત કરવાનો પ્રયત્ન કરશો તો તે કેવળ પ્રતિષ્ઠા અને કીર્તિની ખાતર કરો છો એમ પણ માનવાતું કારણ મળશે. તેથી જો બીજાઓનું હિત કરવાની તમારી ખરેખરી ઇચ્છા હોય તો તેની ખાતર તમારે દ્રવ્યની રાહ જોવી જોઈએ નહિ. તમે અત્યારે જે સ્થિતિમાં સુકાયલા છો તેમાં જ બીજાઓનું હિત સાધી શકો તેમ છે.

તમે તમારી જાતને જેવા નિઃસ્વાર્થી અને પરોપકારી સમજો છો તેવા તમે નિઃસ્વયપૂર્વક બનશો તો તમે અગવડો વેઠીને પણ બીજાઓનું બહુ કરી શકશો. તમે ગમે તેટલા નિર્ધન હશો તો પણ તમારામાં સ્વાર્થની આહુતિ આપવાની શક્તિ રહેલી છે. તમે બીજાઓની ખાતર કાંઈને કાંઈ અર્પણ કરી શકો એમ છે. જે મનુષ્યનાં હૃદયમાં પરોપકારના અંકુરો વિદ્યમાન છે, જે ખરેખરા અતઃકરણ પૂર્વક બીજાઓનું બહુ ચાહે છે તે દ્રવ્યની અપેક્ષા રાખતો નથી. એવો મનુષ્ય તો દ્રવ્યને બદલે પોતાનું જીવન અર્પણ કરી દે છે. તે પોતાનાં મનમાંથી સ્વાર્થ, દ્રેષ, કપાય અને કુવાસનાઓનો બહિષ્કાર કરી, સ્વપરનો સેદભાવ બૂલી જઈ મિત્ર અને શત્રુ સૌની સાથે સમાન વ્યવહાર કરે છે, સૌનું બહુ ચાહે છે અને સૌને લાભ કરે છે.

જેવી રીતે કાર્યકારણનો સંબંધ છે તેવી જ રીતે સુખ અને ઐશ્વર્યનો આંતરિક સૌજન્ય સાથે તથા નિર્ધનતા અને નિર્બળતાનો આંતરિક દૌર્જન્ય સાથે નિકટનો સંબંધ રહેલો છે. અર્થાત્ જેવી રીતે કારણ અનુસાર કાર્ય બને છે તેવી રીતે જો તમારા આંતરિક વિચારો, સારા હશે તો તમને જરૂર સુખ અને ઐશ્વર્ય મળશે અને જો આંતરિક વિચારો ખરાબ અને મલિન હશે તો તમને દુઃખ અને સંતાપની જ પ્રાપ્તિ થશે.

સ્થૂલ દ્રવ્ય અને ઉચ્ચ પદ્ધતિ વા પ્રતિષ્ઠા ખરેખરી સંપત્તિ નથી. આપણી નિષ્ઠા અને નીતિ આપણી ખરેખરી સંપત્તિ છે, અને તેને ઉચિત રીતે કામે લગાડવી એ જ આપણું ખરેખરું બળ છે. અર્થાત્ આપણે બીજાની સાથેના વ્યવહારમાં જેટલું નીતિમય વર્તન રાખ્યું તેટલું વધારે આપણું બળ છે એમ સમજાશે.

...જો આપણાં હૃદયને શુદ્ધ બનાવશું, આપણાં મનને કાચ જેવું સ્વચ્છ રાખી તે આપણું જીવન સ્વતઃ સુધરી જશે. વિષયવામના, રાગ, દ્વેષ, મદ, ક્રોધ, ટો, મોહ, મદ, માયા, અહંકાર, સ્વાર્થ અને દુરાચાર એ સ્વપ્નાં નિર્ગળા અને નિર્નતાના ચિન્હો છે. એથી ઉદ્ધૃત, પ્રેમ, પવિત્રતા, નમ્રતા, સહયતા, શીત, મતોષ, દયા, અનુકમ્પા, ઉદારતા, નિઃસ્વાર્થતા, હૃદય નિશ્કલ અને આત્મ-મગ્ન એ સર્વ સંપત્તિ અને બળના સૂચક છે.

જ્યારે મનુષ્ય નિર્ધનતા અને નિર્ગળતાના કારણોને દૂર કરી દે તેવારે તેની અંદર સ્વયમેવ એક અક્ષય અને અજન્મ શક્તિનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અને જે મનુષ્ય ઉચ્ચ કોટિનો ધર્માત્મા બની જાય છે તે સમસ્ત સંસારને પોતાને આધીન કરી લે છે.

પરંતુ તવંશર અને ગરીબ સર્વને પ્રતિકૂળ અવસ્થાઓમાંથી છુટવું પડે છે. ગરીબોની અપેક્ષાએ તવંશર લોકોને વધારે કષ્ટ ઉઠાવવું પડે છે આવી પેટાઈ સ્પષ્ટ થાય છે કે સુખનો આધાર સાંસારિક વસ્તુઓ ઉપર નથી. સુખનો આધાર મનુષ્યનાં અંતરંગ જીવન ઉપર રહેલો છે. ધારો કે તમે એક શ્રીમાન ક છો અને સારા નોકરો ન મળી શકવાથી તમારે ચોટી તકલીફ ઉઠાવવી પડે છે. કોઈ વખત સારા નિમકડલાલ નોકરો મળી જાય છે તો તેઓ જાદી નોકરી છોડીને ચાલ્યા જાય છે. આનું પરિણામ એ આવે છે કે ધીમે ધીમે લોકો ઉપરથી તમારો વિશ્વાસ ઘટી જાય છે અથવા તદ્દન ઉડી જાય છે. તમે તમારા નોકરોને પગાર વધારે આપતા હો અને તેઓને પહેલાં કરતાં વધારે છૂટ આપતા હો તોપણ નોકરોની એજ સ્થિતિ રહે છે આવી સ્થિતિમાં તમને એટલી સલાહ આપવી યોગ્ય છે કે તમારી સુશીલતાનાં કારણો તમારા નોકરોમાં નથી, પરંતુ તમારા પોતાનામાં જ છે. જો તમે તમારા પોતાનાં હૃદયનાં અંદર પ્રવેશ કરીને જોશો અને શુદ્ધ અંતઃકરણથી તમારાં પોતાના દેહોને એટલી કાટનારૂં અને તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરશો તો કોઈને કોઈ વખતે તમારા દુઃખ અને કષ્ટનાં કારણો તમારા જીવનમાં આવી જશે. સંભવિત છે કે તમારામાં કોઈ એવા પ્રકારની સ્વાર્થચુકત ઇચ્છા હોય અથવા તમારા મનમાં એવા પ્રકારનો અવિશ્વાસ યાને અમિત્ર ભાવ હોય કે જેના વિષમય પ્રભાવ માત્ર બીજાઓ ઉપર નહિ, પરંતુ તમારા પોતાના ઉપર પડતો હોય. જો તમે તેને તમારા હાથે અને શબ્દોદ્ધાર પ્રદર્શિત પણ ન કરતા હો. તમારા નોકરોની સાથે હમેશાં દયાળુપણે વ્યવહાર કરો, તેઓના સુખદુઃખ નિરંતર લક્ષમાં રાખો, કોઈ પણ દિવસ તેઓની પાસેથી હલકી વધારે કામ ન લ્યો અને એમ નિર્માણ કે તમે જો તેઓની સ્થિતિમાં હોત તો તમે પોતે પણ તેટલું કામ કરવું પડતું ન કરત. એટલું તો નિઃસંદેહ છે કે નોકરોના એટલી તમના હોવી જોઈએ કે તેમ પોતાના